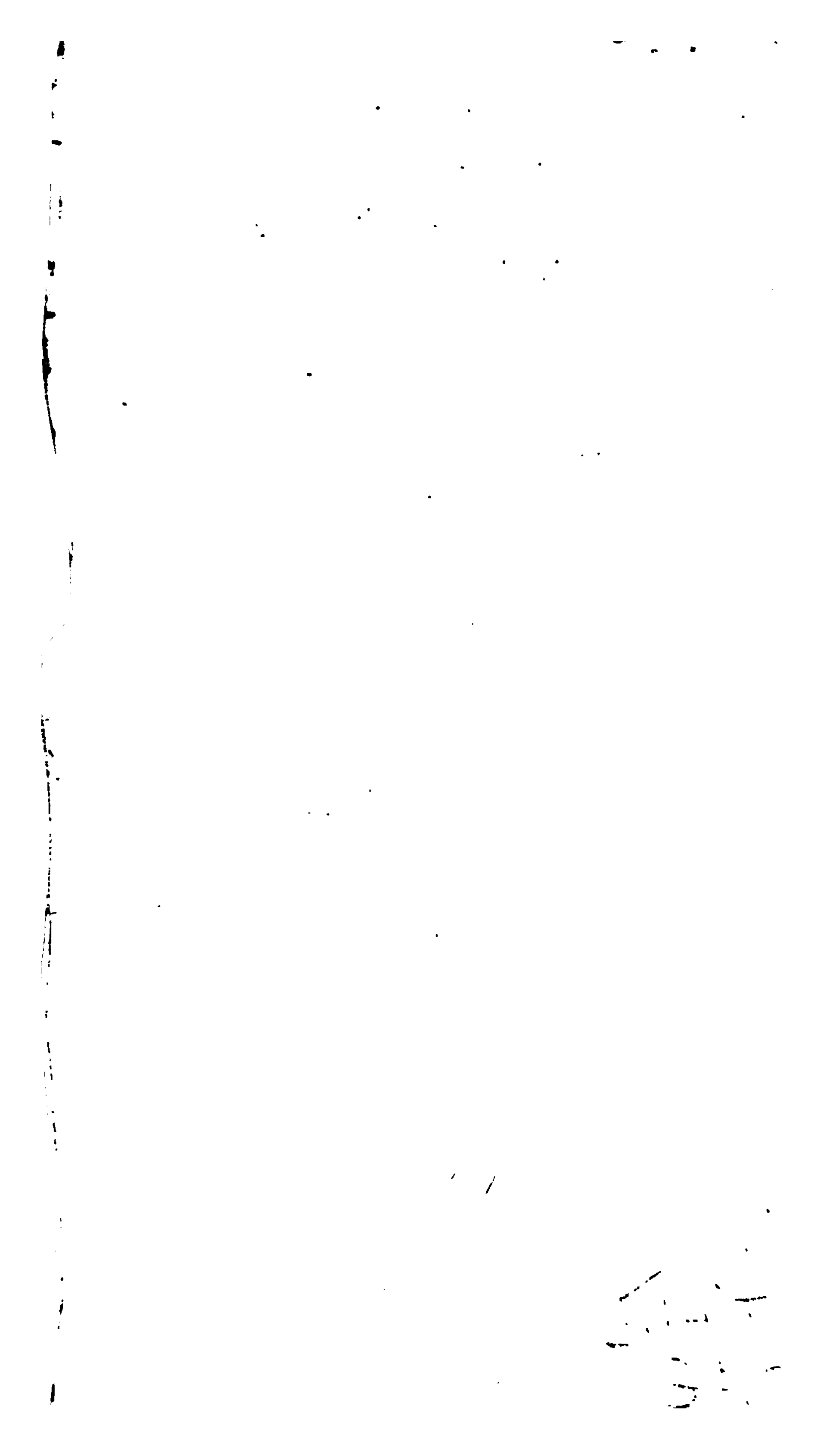

A. KLUIT,
HISTORIE
DER
HOLLANDSCHE
STAATSREGERING,
TOT AAN HET JAAR 1795.

OF

GESCHIED- EN STAATKUNDIG ONDERZOEK, IN WELKEN ZIN DE STATEN VAN HOLLAND, GEDURENDE DE REPUBLIKEINSCHE REGERING, ZIJN GEWEEST DE WETTIGE SOUVEREINE VERTEGENWOORDIGERS VAN 'T GANSCHE VOLK VAN HOLLAND, OF DER GEHEELE NATIE.

MET VELE ONUITGEGEVEN

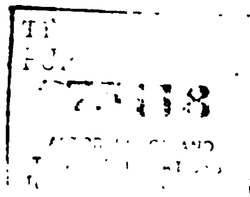
BIJLAGEN.

VIERDE DEEL.

Te AMSTERDAM, bij
WOUTER BRAVE,
Boekverkoper op den Nieuwendijk schuins over de Ramskooy, in No. 165.
MDCCCIV.

GAC

f.

AAN DEN

GOEDWILLIGEN LEZER!

Ik beloofde bij het einde van het Derde Deel alles te besluiten met een Vierde Stuk. Weinig dacht ik op zulk eenen ruimen toevloed van wetenswaardige, en, zoo ik mij verbeeldde, minder bekende of niet genoeg verklaarde zaken, zoo in het Geschied- als Staatkundige Gedeelte van ons Land. Hierdoor geraakte ik tot Uitweidingen over den alouden stand der Ingezetenen van Holland onder de Frankische en Duitsche Rijks-Vorsten, over de opkomst der Graven en hunne Goederen, over den oorsprong der Edelen, der Steden, der Stedelijke en stemmende Vroedschappen; met de daarmede gepaard gaande korte Ontwikkeling van het oude Europische Staatswezen en 't Domaniele Stelsel, sedert de Frankische tijden, ten opzichte van den vrijdom van Belastingen, en de allengskens ingevoerde Geldheffingen en Schattingen der Ingezetenen onder hunne Landsvorsten, benevens de bevoegdheid der anders vrije Landzaten, om in de Geldbeden of Verzoeken om Onderstandgelden, op zekere wijze, toetestemmen, en zonder welke voorafgaande toestemming geen Vorst, geen Monarch van Europa, hoe oppermachtig en geducht hij anders wezen mogte, van rechtswege, eenen enkelen heller of penning uit de beurzen zijner Onderdanen immer halen kon. De ontwikkeling, en de bewijzen hiervan, heeft dit Vierde Deel zoodanig doen uitloopen, dat ik genoodzaakt ben geworden, om de Bijlagen van het gemelde Deel, en het Register over 't geheele Werk (welks noodzakelijkheid ik gevoele) tot een volgend of Vijfde Deel te verschuiven. Het gunstig oordeel van velen mijner Lezers, en bijzonder de ruime aanprijzing der menigvuldige onuitgegeven Bijlagen, die de Recensenten, hoe zij ook anders naar verschillende geestgesteldheid over 't Werk denken mogen, uit éénen mond, als gewichtige Stukken en Bewijzen aanmerken, heeft mij aangespoord, om ook dit Deel door vele onbekende Bijlagen, met geene spaarzame hand toegedeeld, optehelderen en te verrijken. De toegang mij, vroeg en laat, vergund tot vele zoo Buiten- als Binnenlandsche Staats-Archiven, en andere Oorkonden van Nederlandsche

Verzamelaars, welken ik met dankbaarheid meermaal erkende, heeft mij hiertoe in staat gesteld. Alleen moeit mij, dat ik in het Derde Deel bl. 499-505. *als onuitgegeven beschouwd hebbe de twee in de* Bijlagen *geplaatste Brieven van Graaf* Willem Lodewijk *en Prins* Maurits, *op den* 10 *April en* 13 *Mei* 1619., *welken ik daarna ontdekte reeds in 't jaar* 1773. *te zijn ingevlochten in 't Werk*: Oldenbarneveldts Eer verdedigd, *bl.* 251-267., *waarschijnlijk uit dezelfde bron en Handschrift als het mijne: verzoekende ik voords den lezer twee daarbij ingeslopen lompe drukfouten te veranderen, en te lezen* verbittering *voor* verbetering *bl.* 500. *r.* 15. *en* maximen *voor* mannen, *bl.* 502. *r.* 10. *En terwijl ik van storende drukfouten spreke, gelieve men ook te lezen:*

bl. 57. *r.* 3. *onder*, rijkdom *voor* vrijdom.
— 75. *r.* 18. onze Hollandsche *voor* oude Hollandsche.
— 242. *r.* 5. beroeringen *voor* benoemingen.
— 349. *r.* 17. Stadhouder *voor* Stadhouders.
— 360. *r.* 12. Beijeren *voor* Brabant.
— 509. *r.* 16. Geldbede *voor* Geldboete.
— 544. *r.* 4. Wat de Munt betreft *voor* Wat de Munt.
— 556. *r.* 2. *ond.* Lade 17. *voor* Lade 16.

Meerdere misstallen *en* misvattingen, *ook in vorige Deelen, zal het Voorbericht van 't Vijfde Deel te recht brengen.*

Nog zij mij vergund hier bij te voegen, dat, indien ik niet de kortheid had moeten betrachten, vooral in 't nasporen der oorspronglijke oude Stederegeringen, welke door de Graaflijke Vergunningen, op verscheidene wijzen en tijden gedaan, hierdoor zeer verschillende Huishoudelijke Inrichtingen gekregen hebben: het mij niet moeilijk zoude gevallen zijn, om door een grooter aantal sprekende bewijzen alles verder te staven, maar ook bijzonder (om aan den thans nog heerschenden geest meerder te voldoen,) ook een zeker punt verder op te helderen, dat namelijk, na het meerder vestigen der Vroedschappen *in* de Steden *in één Lighaam verzameld, hiermede het gebruik van willekeurige oproeping van voorname burgers, onder den blijvenden naam van* Vroeden *en* Rijken, *in* Huishoudelijke, Stedelijke, *ja zelfs wel in* Staatsbelangen, *niet overal geheel heeft opgehouden, maar nu en dan nog plaats greep. Wat hierover met en na het jaar* 1572. *is voorgevallen, hebbe ik in mijne twee eerste Deelen breeder aangewezen.*

TWEE-

TWEEDE HOOFDONDERWERP.

In welken zin moet verstaan worden, dat de Staten van Holland zijn geweest de wettige Souvereine Vertegenwoordigers van 't gansche Volk van Holland of der geheele Natie.

EERSTE HOOFDSTUK.

De gevoelens van J. J. ROUSSEAU *en* TH. PAINE, *omtrent de Vertegenwoordiging in eenen Staat, getoetst en vergeleken.*

Dus verre de Historische beschouwing der vorige *Hollandsche Staatsregering* bij Vertegenwoordiging, tot aan het jaar 1795. Daar blijft alleen over, te onderzoeken, *in welken zin* die Staatsregering het gansche Volk van Holland hebbe *vertegenwoordigd?*

Ik trede hier niet in een wijsgerig of overnatuurkundig onderzoek, *of*, en *in hoe verre*, en *in wat zin de Algemeene Wil* eener Natie kan ge- De zin van Vertegenwoordiging.

gerepresenteerd of *vervangen*, en mitsdien door anderen *verbonden* worden. Indien men hieromtrent moest hooren de uitspraak van J. J. ROUSSEAU (1), *dat de algemeene wil niet kan gerepresenteerd* of *vervangen*, en gevolglijk ook niet *verbonden* worden: dan was alles spoedig afgedaan; maar dan was het ook uit met alle *Maatschaplijk Verdrag* (Contract Social) zelve; dan was 't gedaan met alle *Verbintenissen*, waardoor *een Wetgever*, of *de Wetgeving* (in welken vorm ook gegoten) de Leden eener Maatschappij door Wetten verplicht of verbindt (2), dan alleen in 't geval, als elk mensch, hoofd voor hoofd, hoe onkundig, waanzinnig, slecht, of belangzoekend hij zij, uitdruklijk daarin toestemme.

'tGevoelen van ROUSSEAU.

Van PAINE.

Indien men hier ook hooren moet de uitspraak van THOMAS PAINE; dat namelijk *elk* mensch, hoofd voor hoofd, even veel *recht* heeft, *om te willen*, al ware 't slechts, om te kiezen, door wien hij *gerepresenteerd wil* zijn; en dat hij zijne *nakomelingen* niet verbinden kan: dan was het uit met alle gevestigde en duurzame Zekerheid in alle *Burgermaatschappijen*; en alles was dan overgelaten aan de onzekere uitkomst (*hasard*) van een blind lotgeval; alzoo het menschkundig en

(1) *Contract Social*, L. III. Chap. XV. p. m. 140. *La Souveraineté ne peut être representée —. Elle consiste essentiellement dans la Volonté Generale; & la Volonté Generale ne se représente point.*

(2) *Jean Jacques Rousseau* schijnt zelf dit gevoeld te hebben, als hij ter zelfder plaatze laat volgen: *Toute Loi que le Peuple* EN *personne n'a pas ratifiée, est nulle; ce n'est point une Loi.* Maar hij schijnt de alles vernielende gevolgen dier Leer niet genoegzaam ingedacht te hebben; of er moet iets anders schuilen: waarvan hier-

en proefondervindelijk zeker is, dat de *grootste hoop eener Natie* bestaat uit onverlichte, waanzinnige, onkundige menschen, die geen recht *willen*, geen recht *kiezen*, verstaan. Daar is nimmer eene zulke Maatschappij of Volkstaat ingericht; zij kan er ook niet zijn; op zulke gronden, dat ieder, oud en jong, rijk en arm, altijd even *veel*, en even *vrij*, *kan*, en *mag*, en *weet* te willen. Dit is een Monster. Zulks konde mogelijk goed gaan, wanneer *de wil* van 't grootste getal, en het *waar belang* van 't grootste getal altijd dezelfde zaak ware, of gepaard ging. De menschlijke *Regeringen* of *Bewindvoeringen* zijn noch bij den aanvang, noch bij voortgang, op zulk een' onzekeren voet of grond ooit ingericht. Hoe men ook den oorsprong der *Maatschappijen*, 't zij uit *gezag*, 't zij uit *vreeze*, 't zij uit *belang*, of pogingen van *rust*, *geluk* of *veiligheid*, zich verbeelde, of voor de aandacht moge schilderen (3): dit staat toch vast, dat de Maatschappijen, die er bestaan, gegrond zijn op *Overeenkomsten*, op *Overgiften*, op *Verdragen*, 't zij uitdrukkelijken, 't zij veronderstelden, of stilzwijgenden. Die Verdragen behelzen ter eener zijde afstand van zoodanig *recht* of gedeelte des *rechts*, van altijd zelf te willen, 't zij dit geschiede uit overtuiging van onvermogen, of van onkunde, of van ongeschiktheid, zoo in zich zelve, als van buiten, of anderszins; 't welk evenwel velen tegenwoordig als

(3) Waarover zooveel geschreven of bespiegeld is, en waarvan men de hoofdgevoelens bij een gevoegd vindt bij den beroemden J. H. BOEHMER, *Introduct. in Jus publicum Universale.*

als den grondslag der regeringen, of ten minste van *Representatie*, aannemen; en ter andere zijde bevatten die Verdragen *het recht* of *de bevoegdheid*, om voor anderen te willen dat gene, 't welk men voor de belangen van 't algemeen 't nuttigst en oorbaarst keurt, met bijkomst, om daartoe *wettig verordende* dwangmiddelen te gebruiken. Of nu dit *uitdruklijk* of *stilzwijgende* geschiede, geeft geen verschil ten aanzien van de *Uitwerkselen*.

Ik moet hier doen opmerken, dat, gelijk PAINE's *algemeene Wil* van alle menschen, hoofd voor hoofd, al ware het slechts, om jaarlijks te verkiezen, in zijnen aard, en in zijne werking steunt op, of liever afhangt van *onkunde*, zelfs van *kabalen* en *kuiperijen* van meer kundigen, 't zij van *goed-* of van *kwaadwilligen*; en dus eenen valschen grondslag heeft: dat even zoo *Rousseau's* begrip van den *algemeenen wil* en zijne onverbindlijkheid zonder bijkomst van *personele toestemming* van elk een, gebouwd is op de valsche voorstelling van 't vermogen, *om zich al of niet te verbinden.* Het voorstel of de vraag moest naar mijn inzien niet zijn: kan iemands wil niet *vervangen* worden, en kan mitsdien *de algemeene wil niet verbonden* worden? Maar de vraag schijnt mij dus te moeten worden ingericht: kan iemand zich niet *verbinden* of verplichten, om zijne handelingen te regelen naar het voorschrift van anderen, aan wien hij meer kunde toeschrijft, of op wiens eerlijkheid hij vertrouwt; en kan mitsdien een groot aantal van menschen, buiten staat, om zich zelf te bestieren, of om door zijne groote verspreiding over de aarde, tot zulk bestier in ééne plaats bijeen te komen, zich niet

met zedelijker wijze verbinden, en verplichten, om hunnen eigenen wil, zoo zwak, zoo onvermogend, en dikwils zoo onderſcheiden in oogmerken en belangen, door middel van verkozene plaatsvervangers, het zij een', het zij meerderen, te *onderwerpen* aan *het oordeel* en den daarop gebouwden *wil* van die anderen, welken, uit hoofde van gedane Opdracht, (ik wil 't niet eens *Overdracht* noemen) de bevoegdheid hebbe of hebben, om als *repreſentant* of *repreſentanten* den wil der groote of grootere menigte uittebrengen, dat is, voor hun *te willen*, en hen diensvolgens, bij Verdrag, verplichten, om de *Wetten*, door anderen gewikt, gewogen, *gewild* en voorgeſchreven, natekomen? Hiermede ſnijde ik af die overnatuurkundige Bedenking, of de *algemeene Wil* zich laat *repreſenteren of niet*; en ik zet de vraag vooruit: „ Kan ik mij niet „ verbinden, om eens anders ſchikkingen en wet- „ ten op te volgen." En hierover kan, zoo ik meene, geen verſchil vallen.

Doch dit alles berust nog op eene veronderſtelling, dat *de Wil* waarlijk vereischt worde. Maar laat mij het ſtuk eens uit een ander oogpunt beſchouwen, en aan Rousſeau toegeven, en ſtellen, dat de Wil zich niet laat *vervangen* of *repreſenteren*: dan vrage ik: *wordt de Wil van de Menigte* wel waarlijk ooit *vervangen?* Is het kennen van den *wil* niet eene zaak, geheel onderſcheiden van de *kennis van de belangen?* Kunnen de onderſcheidene *Wilsneigingen* van zoovele duizenden, ja *millioenen* zielen, die velerlei belangen hebben, wel 't voorwerp zijn van de keuze der *Vertegenwoordigers* tot het oefenen der *Souvereine Macht? Verkiezing* nu moet er zijn!

Om eene goede *Vertegenwoordiging* te hebben, is volstrekt de *kiezing* noodig, in wat vorm van Regering het zijn moge. *Erflijkheid* komt hier nog niet te passe. Dat is een werk van later tijd. En *Erflijkheid* zelf is mogelijk niet anders dan eene *voordurende*, maar *gevestigde* Verkiezing, veronderfteld, dat de *Verkiezing* voorafgegaan zij. Maar de vraag is, of de Vertegenwoordiging zich wel grondt op de kennis, die de Vertegenwoordiger heeft *van den Wil*, en niet veeleer op de kennis van *de belangen?* 't Is toch onmogelijk, gelijk ik boven zeide, dat millioenen van *wilsneigingen*, (die zoo uit een loopen, en waarvan 't grootst gedeelte der *Willenden* geheel onkundig is van zijne ware belangen, of niet geregeld en bestierd wordt door verlichte kennis van hun belang,) dat die *door kiezing* van een of meerder overeentebrengen zijn. Maar 't is wel mogelijk, om de bijzondere belangen van hun, die eene groote Maatschappij uitmaken, door die kiezing meer in één punt te vereenigen, of overeentebrengen. De onmiddelijke verkiezing heeft dan wel veel vooruit, om den verkozenen eene meer naaukeurige kennis te geven van den wil *zijns Kiezers*, of *zijner Kiezeren*, voor hun hoofd; maar niet van alle de overigen. Maar dit is bij eene talrijke Natie nooit het geval. 't Is hem ook van weinig voordeel, als hij al *gekozen is*, in vergelijk van 't gene noodig is, om aller belangen te kennen, en *daar die belangen* wezenlijk verbonden zijn met de *algemeene Belangen*, waarheen de *wil* zich altijd uitstrekt: zoo kan 't voorwerp der *Vertegenwoordiging* in eene groote natie niet voldaan worden dan voor zooverre zij kiezen *zulke Mannen*, die met die be-

lan-

langen best bekend zijn, aan die belangen ook zelf deel hebben, en in staat zijn, om door *hun verstand*, *hunne middelen*, *hun gedrag* en *hunne zeden*, klem bij te zetten, om het ware *belang* te bevorderen, en de *kwalijk willenden* tegen te gaan. Doch dit doen zij niet altijd (4). Men zegge niet: „ die Vertegenwoordigers moeten uitbrengen, niet, den reeds bekenden wil van alle de leden des Volks, maar den zoogenoemden veronderstelden (*praesumtiven*) *goeden wil*; zij moeten *willen*, wat het *Volk* zoude gewild en voor zijn eigen belang zoude of moest gedaan hebben! Want dan hangt alles weder af van *de keuze* van zoodanige *kiezers*, die dikwils gedaan wordt bij *kabalen*, bij *onkunde*, bij verschillende begrippen in verschillende tijdstippen, enz. en; gesteld al eene goede keuze, als dan is men niet verder gevorderd, dan tot het gene in alle Maatschappijen en Regeringsinrichtingen, ook toch plaats grijpt, dat de Oppermachtige Regeerders, ('t zij een, 't zij velen, 't zij bij Verdrag, of voor een tijd, of voor hun leven, of bij erfvolging, aangesteld) gekozen worden of zijn, om den veronderstelden goeden wil des ganschen Volks, zoo als het had moeten willen, uit te brengen; zonder dat iemand, 't zij bij ware, 't zij bij vermeende afwijking, hen daarin kan tegengaan. En zegt men, dat het onderscheid ligt in de *Verantwoordlijkheid*; die in de laatste gevallen niet, en bij dat Systeme al gevonden wordt: zoo is dit meer in *schijn* dan in de daad. Wat baat mij eene *verantwoordelijkheid*, die toch

(4) Men leze hier FR. GENTZ, *von den Politische zustand von Europa*, p. 344.

toch niet *voor* het Volk zelf, maar weder *voor* aangestelden moet gedaan worden, en dan eerst te passe komt, nadat de uitwerksels reeds plaats hebben, nadat de kwade daden reeds verricht en uitgevoerd, of onherstelbaar zijn gemaakt. Wat helpt het eenige *Representanten voor een' korten tijd* te verkiezen, om den veronderstelden wil des Volks, op hunne verantwoordelijkheid, uit te brengen, als Land en Volk ondertusschen door Oorlogen afgemat, door Geldopbrengsten uitgemergeld, door nadeelige Verdragen te gronde gebracht, met één woord, door hunnen Raad verloren gaat? De *verantwoordelijkheid* doet dan hier veel minder, dan *de keuze* van goede, kundige en welmeenende Regenten, en de vastheid van het Bestier in alle Maatschappijen, is de hoofdzaak. 't Is toch eene vrij algemeen aangenomen waarheid, dat niet *de vorm* van *Regering*, maar *de persoon* of *persoonen*, die regeren, tot de welvaart eener Maatschappij het meeste toebrengen. Of gelijk het de Heer HEYNE (5) uitdrukt, dat *de ware vrijheid van een Volk nog meer in het Bestuur dan in de Staatsregeling, waaronder het leeft, te zoeken zij.* Men voege er bij, zelfs niet eens in de persoonen, die bestieren, als wel in de goede Raadslagen, die zij nemen.

Ik onderzoek ook hier niet, in hoe verre de zelfde *Rousseau* te recht gezegd hebbe, dat *Representanten des Volks* een *onzin* zijn; en dat op het oogenblik, waarop *een Volk zich zelf Representanten* of *plaatsvervangers verkiest*, *het niet*

(5) Bij J. MEERMAN, *Vergelijk. der Gemeenebesten*, D. I. bl. 231.

niet meer vrij, en zelfs geen Volk meer is (6); als zijnde hierin meer woordenſifterij dan wezenlijk verſchil, wanneer hij dezelve geene *Repreſentanten*, maar alleen *Commisſarisſen*, *Gedeputeerden*, of *Afgevaardigden* en *Lasthebbers bij Verantwoording* wil genoemd hebben, zoodat zulken niets wezenlijk beſluiten kunnen (7), zonder het Volk op nieuws *bijeen te roepen*, zoo dikwils zulks van nooden zij. Het ware iets anders, als hij ſtelde, dat een *Volk zich Repreſentanten kiezende niet meer vrij is*, *omdat die Repreſentanten dan het Volk verbeeldende*, *die Macht des Volks in hunnen boezem beſluiten en bezitten*, ZOOLANG *zij* REPRESENTANTEN *zijn en blijven.* Doch dit leert en ſtelt Hij niet; maar dit doet PAINE! Indien dan ROUSSEAU's gevoelen gelden moest; zoo zal er geene *wet* noch *verordening* der Maatſchappij ooit eenige *verbindende kracht hebben*, dan die het *Volk zelf*, uitdruklijk, en hoofd voor hoofd, daartoe opgeroepen, telkens bekrachtigde, en 't gevolg zoude zijn, dat er geene Maatſchappijen meer zullen kunnen beſtaan, dan in een zeerklein beſtek van grond of terrein, waar alle de leden van den Burgerſtaat, in eene plaats, tijd, en wijze, bij den anderen kunnen komen, en hun eigen ſtem en wil, ten minste tot bekrachtiging uitbrengen, en dezen hunnen wil tot *eene wet* maken. En welke kleine

(6) P. 143. *A l'inſtant qu' un Peuple ſe donne des Repréſentants, il n'est plus libre; il n'est plus.*

(7) Dit zegt hij bl. 140. uitdruklijk, *Les Députés du Peuple ne ſont ni ne peuvent être ſes repréſentants; ils ne ſont que ſes Commisſaires; ils ne peuvent rien conclurre definitivement.*

ne Maatschappijen dus in 't oneindige vermenigvuldigd, elkander zullen opslokken of vernielen, ten minste eenen *Hobbesiaanschen Staat* zullen voordbrengen. Dat zulks echter zijn gevoelen zij, zoodat alle Volksbestierders, 't zij *Koningen*, 't zij *Staten*, 't zij andere Vergadering, in wat vorm van Regering het wezen moge, niet anders zijn, dan Volks tijdelijke en voorloopige Gemachtigden en Afgevaardigden, is bekend. Hij zegt het zelf uitdrukkelijk, in de boven aangehaalde woorden, bl. 140. *Toute Loi, que le Peuple* EN PERSONNE *n'a pas ratifiée, est nulle; ce n'est point une Loi.* En hij laat onmidlijk volgen: *Le Peuple Anglois pense être libre; il se trompe fort; il ne l'est que durant l'election des membres du Parlement; si tot qu' ils sont elus, il est esclave, il n'est rien:* dat is: *Alle wetten, die het Volk niet in persoon heeft goedgekeurd, zijn nietig; het zijn geene wetten.* En dan: *Het Engelsche Volk meent vrij te zijn; het bedriegt zich grootlijks; het is slechts* VRIJ *gedurende het kiezen der Parlementsleden; zoo ras die verkozen zijn, is het weder slaaf; 't is een niets.* Ik durf hier zelfs bijvoegen, dat, zoo hij door *vrij Volk* verstaat *een zelf-Souverein Volk*, zelfs ook dit geene plaats hebbe, alzoo die *Vrijheid* toch niets anders medebrengt dan eene *Kies-Souvereiniteit*, maar geene *Souvereine Macht om eigen Wetten te maken:* 't welk *Rousseau* in eene groote Natie zelfs onmogelijk stelt. Maar dit overlatende voor de *Paradoxen* van dien Schrijver: merke ik hier alleen bij aan, dat zulken, die voor de zoogenoemde *Representative Democratie*, als eene nieuwe grondleer, 't sterkst zijn ingenomen; gelijk zij in Vrankrijk, op voorlich-

ſtichting van *Thomas Paine* werd voorgeſtaan; in *Rousſeau* niet alleen geenen voorſtander aantreffen, maar veeleer eenen hevigen tegenſtander. Hij ontveinst zelf dat niet, maar zegt met ronde woorden, bl. 141. dat *het denkbeeld van Repreſentanten nieuw is* (8); dat het ons van 't Leenroerig Stelſel, tot ſchande van 't Menschdom, is aangewaaid; dat men in de oude Republieken, zelfs in de Monarchien, nooit het Volk zijne Repreſentanten zag hebben; dat dit woord hun onbekend was." En hij beſluit, als boven, dat een Volk, 't welk zich Repreſentanten kiest, niet meer *vrij* is.

Het fijne Verſchil van *J. J. Rousſeau* en van *Th. Paine* en hunne tegenwoordige Navolgers ligt dan hierin, dat *Rousſeau de Regering*, hoe ook genoemd, vooral het *Wetgevend* gedeelte, niet hooger wil aangemerkt hebben dan als *verkozene lasthebbers* (*mandatarisſen*) van 't Volk, altijd verantwoordelijk aan zijne Lastgevers, het ganſche Volk; en die geene *wetten* kunnen maken zonder nieuwe oproeping van 't Volk; dat integendeel *Th. Paine* die zelfde Regering, vooral *het Wetgevend* gedeelte, aanmerkt als *verkozene Plaatsvervangers* (*Repreſentanten*) van het Volk, die, zoolang als deze hunne *plaatsvervanging duurt*, *niet verantwoordelijk* zijn aan 't ganſche Volk, als welks *wil* en *macht* zij, volgens zulke Staatsregeling, als het Volk hun voorſchreef, uitoefenen, en die eens daartoe verkozen zijnde, de Wetten kunnen maken en voorſchrijven aan het Volk, zoo als hun goeddunkt, volgens de voorgeſchreven regelen.

De

(8) *Contract Social*, p. 141.

Waarin onderscheiden

De kracht van beide die zamenstelsels is dan hierin onderscheiden, dat zij beiden wel een altijddurende *Souvereiniteit* aan 't Volk toeschrijven, maar, wat de *Regering*, of 't *Bewind*, of wel de *Wetgeving* aangaat, dat het *Souvereine Volk* van ROUSSEAU altijd de macht behoudt, om hunnen Gemachtigden de *Wetten* voorteschrijven, hen ter verantwoording te roepen, en anderen aanteftellen; maar dat het *Souvereine Volk* van PAINE, gedurende de werkzaamheden zijner plaatsvervangers, nadat hetzelve die bij *Verkiezing* eenmaal aangesteld heeft, hen in deze Regering en Wetgeving, voor dien tijd, zoo volkomen, onherroepelijk, en onafhanglijk meester laat, om voor hun, in hunne plaats, van hunnen wege, de geheele *Souvereiniteit* en *Wetgeving* langs de gemaakte Regelen uit te oefenen, zonder dat het Volk hen als zoodanig over die Wetgevende werkzaamheden kan ter verantwoording roepen, of anderen in hunne plaats aanstellen. Kortom, de *Volksregeerders* van Rousseau zijn en blijven altijd enkel *Lasthebbers*, *Zaakgelasten*, of *Gemachtigden*, en het *Volk* behoudt zijne macht altijd. De *Volksregeerders* van Paine integendeel zijn en blijven altijd de (temporaire) *tijdelijke Souverein*, bekleed met al de macht des Volks, en het zelve Volk behoudt geene macht, dan alleen, wanneer *hunne tijd* om is, en 't Volk, langs gestelde regelen, eene nieuwe keus tot eenen nieuwen tijdelijken Souverein, of zijne plaatsvervangers doet; en dan nog maar alleen, om door dien nieuwen Souverein de vorige tijdelijke Representanten (of vorigen Souverein op tijd) rekenschap of verantwoording te doen vragen; en nieuwe Wetten te maken. Maar ziet men

men op de *Uitwerkſels* van beide de Leerſtelſels, vooral bij eene groote-Natie, dan is het anders gelegen, en juist daarom dat *de Natie groot is;* dat zij dòor hare grootheid en talrijkheid niet bij een te brengen is; en, zoo zij al bij een is, door duizenden van tegenſtrijdige driften, belangen, en inzichten, altijd tegen zich zelve in 't harnas ſtaat, en door allerlei wind aangedreven wordt; en heden de perſoonen vloekt, die zij gisteren vereerde; waaruit alle de verwarringen en omkeeringen van Volkſtaten volgen: als dan wijken de gevoelens van Rousſeau en Paine vrij meer uit een; dan is in den Uitvoer *Rousſeau* de verkieslijke Monarch, of de meest eenhoofdige Opperregeerder; en *Paine* de verkieslijke *Ariſtocraat*, of de Regering van velen; doch beiden met een vernis van *Volks-Souvereiniteit* (of de *Majeſtas realis*) beſtreken; of veeleer, ROUSSEAU is, onder 't masker van de bijblijvende grondmacht van 't *Souvereine* en *Wetgevende Volk*, de grootſte aanprijzer van eene Regering der besten en kundigſten uit den Volke, door het Volk aangeſteld, 't zij één of meer, zonder *gebiedende Macht*, als Zaakgelastigden; en PAINE, onder dat zelfde masker, is de voorſtander van eene gemengde, aan niets voor dat tijdſtip bepaalde, *Ariſtocratiſche Regering* van vele perſoonen, met eene wetgevende *tijdelijke* Macht voorzien, als volle vrije Gemachtigden; beiden echter gebouwd op eene veronderſtelde voorddurende *Souvereine grondmacht* van 't geheele Volk; 't welk bij den eerſten te zamen komt, om *de Wetten* te geven, en bij den tweeden, om *Kiezers* of wel *Volmachten tot de Wetgeving* te benoemen. Het meest eenhoofdige Opperbeſtier van Rousſeau,

be-

berust dan in 't lighaam van het *Uitvoerend Bewind*, 't zij dit *een* of *twee*, of meer persoonen uitmaakt. Maar het Aristocratische van Paine meer in het lighaam van zulke bestierders, *representanten*, of hoe men ze noeme, die gedurende hun bewind de volstrektste Oppermachtige Wetgeving hebben, en, zoolang zij zitten, door niets kunnen belemmerd of belet worden. Doch beide *die Besturen* zijn voor *eenen tijd*; zij zijn *verkieslijk*; en dus beiden zeer onvast in beginselen, wankelbaar in besluiten, en zonder duurzaamheid, 't zij in *de persoonen* zelf, die maar op tijd verkozen worden, 't zij in *den vorm*, die, jaren daarna, weder kan veranderd worden als 't Volk het wil, door de onverbindlijkheid des Volks en der Nazaten des Volks: met een woord! De *Souvereiniteit* des *Volks* van PAINE komt, in haren geheelen omvang genomen, neder op eene *Kiezings-Souvereiniteit*, zoo van *de persoonen* als van *den vorm*, met de beraming en bekrachtiging der *Wetten* buiten het Volk, zoolang de *persoonen* en *de vorm* blijven; handelende zij gedurende dien tijd, als Volksvertegenwoordigers met *volmacht*; en die van ROUSSEAU komt neder op even dezelfde *Kiezings-Souvereiniteit* van *persoonen en vorm*, maar met voorbehouding der *bekrachtiging der Wetten* door het Volk, hoofd voor hoofd, zoo 't mogelijk ware, daarover gevraagd en opgeroepen; en handelende zij, gedurende dien tijd, niet als *Representanten met volmacht*, maar enkel als *mandatarisfen*, afhanglijk van den nader te verklarenen *wille des Volks*.

Ik kan bij deze gelegenheid hier niet voorbij eene aanmerking te voegen van een Fransch

Schrij-

Schrijver; dat het verkeerd verstand der schriften van Rousseau de meeste aanleiding heeft gegeven, om de *Democratie* in zijn land te vestigen; en ik vinde elders aangehaald, dat *Rousseau* op den 26 Julij 1767., en dus na de uitgave van zijn *Contract Social*, 't welk men als een *jeu d'Esprit* aanmerkte, aan *Mirabeau* den Ouden, Schrijver van *l'ami des hommes*, geschreven heeft: *Voici le grand Problème a resoudre en Politique:* „ *Trouver une forme de Gouvernement, qui mette la Loi au-dessus de l'homme.*" [Met deze harssenschim is men nog bezig. Evenwel zeide Rousseau er reeds toen op:] *Si cette forme n'est point trouvable, et j'avoue ingenûment, que je crois qu'elle ne l'est pas, mon avis est, qu' il faut passer à l'autre extrêmité, et mettre un homme autant au-dessus de la Loi, qu'il peut l'être; par consequent établir le despotisme arbitraire, et le plus arbitraire qu'il est possible. Je voudrois que le Despote pût être* UN DIEU. *En un mot, je ne vois point de milieu entre la plus austère Democratie & le Hobbisme le plus parfait. Car, le conflict des hommes & des loix, qui met dans l'etat une guerre intestine continuelle, est le pire de tous les états politiques.* En elders zegt die zelfde Schrijver van Rousseau: *Une Remarque importante, qui prouve bien l'inconsideration et la legéreté de ce Siècle, c'est que Rousseau, celui de tous les écrivains politiques connus, qui s'est le plus fortement declaré pour le gouvernement Monarchique, même dans le Contract Social, passe generalement parmi les personnes, qui lisent sans attention, pour un des plus zelés partisans du Gouvernement populaire.* Dit nu daar gelaten, de

hoofd-

hoofdzaak van *Rousseau* is deze, dat hij de *Souvereiniteit* en 't *Gouvernement* altijd van elkander afscheidt, de *Souvereiniteit* aan het *Volk* altijd voorbehoudt, en door 't *Gouvernement* verstaat de *Uitvoerende Macht*, of anders *de Regering*, 't zij men die *Koninglijk* of anders neme; (L. III. Ch. 1.); maar zoo, dat die *Koninglijke Macht niet is bij Verdrag* (*Contract*), maar bij *aanbeveling* (*Commission*). En dit aangenomen, zegt hij L. III. Ch. 2. p. 90. met zoovele woorden, *que le plus actif des Gouvernements est celui d'un Seul.* Vergel. het slot van Ch. III. waar hij van de Regeringsvormen met zoovele woorden zegt: *en General le Gouvernement Démocratique convient aux petits Etats; l'Aristocratique aux Mediocres, & le* MONARCHIQUE *aux grands.* En in dien zin van *Gouvernement*, (en niet van de bij hem *radicale Souvereiniteit* des Volks,) zegt hij, Ch. IV. *S'il y avoit un peuple de* DIEUX, *il se gouverneroit Démocratiquement.* Maar als het aankomt op 't ware gevoelen van *Rousseau* over de beste form van *Gouvernement*, dan durf ik schier besluiten, dat bij Hem *eene verkieslijke Meerderheid* of *Raad* der *Aanzienlijksten* en *Voornaamsten*, gebouwd op zijnen grondslag, verre gesteld worde boven de zuivre *Monarchie* en de *Democratie.* Men leze slechts zijn *Contract Social*, L. III. Ch. IV—VII.

Men ziet uit dit betoog, dat zij beiden, maar met verschillende uitkomsten, bouwen op de veronderstelde *Grondmacht* van *Souvereiniteit* van 't gansche Volk [*Majestas Realis*], of van de geheele menigte van alle persoonen, die onder 't denkbeeld van *Volk* begrepen worden. Maar, gelijk ik meermalen in 't voorbijgaan, heb doen

op-

opmerken; ik vinde geene zwarigheid, om, met behoedzaamheid, in de *Theorie*, die oorspronglijke Grondmacht toeteestemmen; indien men daarmede veel Verschillen konde vereffenen, en de onrust en woelingen veler Natiën, vooral in onze onrustige dagen, tot bedaring brengen. Men weet, hoe laatstleden nog de schrandere FOX in Engeland zich hierover met aller genoegen uitliet. Ik leze in de *Fransche Leidsche Courant* 1803. N°. LVII. dat hij gezegd hebbe: „ Qu'en „ *Theorie* la Souverainité réside dans le sein du „ peuple, mais en *pratique*, ou dans l'applica„ tion ce sont toutes les Autorités constituées qui „ doivent l'exercer, en se ressouvenant toujours „ du Souverain, dont elles *tiennent* leur pou„ voir. (Cette profession excita des applaudis„ semens à rompre portes et fenêtres.) Ce sont „ les Principes de la Constitution Britannique, „ tels qu'ils ont toujours été entendus par les Pa„ triotes les plus éclairés du Païs." dat is: Dat in *Bespiegeling* de Souvereiniteit huisvest in den boezem van het *Volk*; maar dat in de *beoefening* of in de *Toepassing* of betrachting het de vastgestelde *Machten* of *Gezaghebbers* zijn, die ze moeten uitoefenen, altijd denkende aan den Souverein, van wien zij hunne Macht ontleenen. (Deze Verklaring, zegt men, verwekte zulke Toejuichingen, dat muren en vengsters er van daverden.) „ Dit, zeide hij, zijn de Grondbeginselen van de Engelsche Constitutie; zulks als die altijd verstaan zijn door de meest verlichte Patriotten van het Land."

En hieronder kan men dan ook rangschikken het bekende gevoelen van den beroemden

LOCKE (9), gevoegd met de ophelderingen van den niet min geachten Engelschen Rechtsgeleerden BLACKSTONE, in zijne Uitlegginge der *Engelsche Wetten* (10), die er van zegt; „ dat, hoe juist en naaukeurig ook zij het Besluit wegens die Grondmacht, of de altijd inblijvende Oppermacht, en de daaruit afgeleide Gevolgen in *de Beschouwing*, men echter naar dit Beginsel niet kan redeneren in de *Toepassing*." 't Is toch bij mij klaar, dat een groot huishouden eenmaal ingericht, en aan alles zijne plaats en stand en recht en bezit eenmaal aangewezen en gevestigd zijnde, men wel in sommige min wezenlijke deelen van 't Bestier verbeteringen kan maken; maar dat men niet ten regel stellen, of immer weêr beginnen kan, om 't *geheele huishouden* omver te werpen, en alles uit zijne plaats en stand te rukken, en dan aan alle de verschillende Leden van het Huisgezin, klein en groot, arm en rijk, onkundig of kundig, zeggen: „ Ziedaar, nu zijt gij vrij en zonder wet; gij kunt nu allen te zamen, een nieuw Huisgezin op- en inrichten, en uwe oorspronglijke Macht weder gebruiken; en wie er bezit van *goed* of *recht* heeft, 't welk gij niet goedkeurt, dit in uwen boezem trekken, of hem afnemen." Dit is toch het denkbeeld, dat men in eene Volksmaarschappij van de oorspronglijke Oppermacht (*Majestas realis*) te maken hebbe.

Doch keeren wij weder tot de *Representatie!* Wan-

(9) *Gouvern. Civil*, P. II. §. 149, 227.
(10) *Comment. sur les Loix Angloises*, T. I. p. 234. Ed. Gall. 1774.

Wanneer wij hiervan afdenken, de bij *Theorie* veronderſtelde voorddurende Grondmacht des Volks of der geheele Menigte, al ware het ſlechts om te bepalen, *hoe* zij wilden geregeerd zijn, of wat *vorm* van Regering zij wilden gevolgd hebben: zoo is de vraag, of het Syſtema van *Repreſentatie*, of Vervanging van het ganſche Volk, wel zoo nieuw of vreemd en onbekend zij bij de Staatsrechtſchrijvers? dan of het niet veel eerder het gezonde denkbeeld en de grondſlag zij van alle *Maatſchaplijke Regering*, in welken vorm ook vervat, zelfs in het Eenhoofdig Oppergebied? Met andere woorden, zijn alle Regeringen niet in eenen gezonden zin *Repreſentatief?* zoodat alleen daarbij kome de bepaling van den Vorm. En vindt men dit niet zelfs bij Schrijvers, die de kracht van 't woord mogelijk zelve niet opmerkten. b. v. Als VOLTAIRE (11) over een willekeurig bevel des Konings tot gevangenneming des Graven *de Lauſun* uitweidt, en ſpreekt van 't misbruik eener Macht, die niet op de wetten gegrond was; zoo vraagt en zegt hij: *Le citoyen, qui n'offenſe point les loix d'equité, doit-il être puni ſi ſévérement par celui qui* REPRÉSENTE *l'Etat? N'y a-t-il pas une tres grande diffrence entre déplaire a ſon Souverain, & trahir ſon Souverain? Un Roi doit-il traiter un homme plus durement, que la loi ne le traiterait.*" Hij noemt hem in eenen adem *Souverein*, *Koning*, en *Repreſentant* van den Staat. *Staat* en *Volk* zijn bij hem dezelfde benamingen. Maar hier ſpreke een' voor allen de in 't algemee-

(11) *Siècle de Louis XIV.* T. I. Chap. XVI. p. 518.

meene Volk- en Staatsrecht beroemde Schrijver DU VATTEL, die dat denkbeeld geheel ontwikkelt, als hij van het *Representative Karakter des Souvereins* handelende, dus zegt (12): „ *De Staatkundige Maatschappij is een zedelijk Persoon, voor zooverre zij* VERSTAND *en* WIL *heeft, waarvan zij voor de beheering harer zaken gebruik maakt, en zij vatbaar is voor* VERPLICHTINGEN *en* RECHTEN. *Wanneer Zij dan de* SOUVEREINITEIT *aan iemand opdraagt: zoo plaatst zij in hem haar Verstand en Wil; zij draagt hem op hare Verplichtingen en Rechten, voor zoo verre zij betreffen het Bestuur van den Staat, en de Uitoefening van de Opperste Macht. Hij dan als Bewindsman van den Staat, de Souverein, het onderwerp wordende, waarin de Verplichtingen en de Rechten, betreklijk het Bewind, zich bevinden; zoo is hij het, die den zedelijken persoon uitmaakt, welke, zonder dat hij volstrekt in de Natie ophoudt, vervolgens in Hem en door Hem werkzaam is. Zoodanig is de oorsprong van het* REPRESENTATIF *Karacter, het welk men den* SOUVEREIN *toekent. Hij* REPRESENTEERT *de Natie in alle zaken, die hij als Souverein te behartigen heeft. Met Hem een zoodanig Representatif Karacter toeteschrijven, vermindert en verkleent men niet de waardigheid van den grootsten Monarch; in tegendeel schittert dezelve met veel meer luister; hierdoor vereenigt een Monarch in zijnen persoon alle*

(12) *Le droit de Gens, où Principes de la Loi Naturelle, appliqués à la Conduite et aux affaires des Nations & des Souverains*, Leid. 4°. 175?. L. I. Chap. IV. *du Caractère representatif du Souverain.*

le de Majesteit, die aan 't geheel lighaam der Natie toekomt." Ik kan hierbij gevoeglijk plaatzen 't geen in ons onderwerp over *de Staten van Holland*, zeergepast gelezen wordt bij den Hoogleeraar *Pestel* (13): *wat wil het zeggen, het Volk te* REPRESENTEREN? *Indien men b. v. dit woord bezigt van een Koning, die eene volkomene Oppermacht bezit; beteekent dit niet anders, dan dat de handelingen eens Konings, die zijne Oppermacht niet te buiten gaat, gehouden worden voor de bedrijven en handelingen des Volks; omdat het Volk (om met de Staatsrechtschrijvers te spreken,) zijnen wil zoodanig aan zijnen wil heeft opgedragen, dat, deze wil bekend gemaakt wordende, ook die wil blijkbaar is, en elk hierdoor verbonden wordt.*

Vergelijkt men hiermede het beeld, 't welk ROUSSEAU geeft van de *Uitvoerende Macht*, die hij den *Monarch* toeschrijft; en 't beeld, 't welk PAINE maakt van de *Representative Regering* eener zoogenoemde *Volksvergadering*, die in haren boezem of *morelen persoon* al de *macht der Natie* vereenigt: waarin zal dan nu de *Volksvergadering* van PAINE, de *Monarch* van ROUSSEAU, en de *Monarch* van VATTEL, ten aanzien der *Majesteit*, zelfs der *onbepaaldste* Majesteit, en der uitoefening van alle *Majesteitsrechten*, meerder of anders verschillen, dan 1°. dat de Monarch van *Vattel*, min of meer gewijzigd, gemeenlijk voor zijn leven, de *Souverein* en *Wetgever* is, onafhanglijk van een hooger, in de uitoefening zijner hem opgedragen Oppermacht; 2°. de Monarch

(13) *Comment. de Republ. Batav.* T. II. p. 25.

narch van *Rousseau* een *tijdelijk* bewindhebber is, die 't *uitvoerend* bestuur des Volks in de volste kracht bezit, nadat 't Volk *de wet* gewild heeft, maar welke Wet hetzelve in groote Maatschappijen, volgens Hem, nooit *willen* kan; en 3°. dat de zedelijke Monarch of Souverein van *Paine*, uit meer *persoonen* te zamen gesteld, alle jaar of na eenig tijdverloop geheel of gedeeltlijk bij 't Volk of van wegens 't Volk van nieuws af aan verkozen wordt om de *Wetten* te maken; en die dus een telkens verkieslijke, veelhoofdige, en in de persoonen veranderbare, Souverein is.

En wat de Uitwerksels aangaat: die *Souvereine Macht* van elk hunner is dan dezelfde in hare uitoefening; zij is even krachtdadig; even onafhanglijk; even onweerstaanbaar; doch de laatste, die van *Paine*, is nog wel (zoolang zij vereenigd blijft,) het meest krachtdadig, 't meest onweerstaanbaar; zij is *despotiek;* omdat zij altijd den naam van 't *Volk* in den mond heeft, en op den naam van 't *Volk* spreekt, belast, verdrukt; ja moorden kan, zoolang zij voortduurt: maar die zeerwankelbaar is door de inrichting; veel onzekerder in hare beginselen, door de aanhoudende kiezingen, door kundig en onkundig gedaan; en zooveel gevaarlijker en onderdrukkende door hare onweêrstaanbaarheid, zoolang hare werking voortduurt. De *Koning* van *Vattel* kan nog aan Staatswetten of regeling in 't stuk van *Wetgeving* bepaald worden; zijne *Representatie* kan gewijzigd worden, gelijk in Engeland; maar zij, die eens gekozen zulk Volksrecht gebruiken, laten zich als volvrije *Representanten* aan geene Wetten binden; want zoogenaamde *Staatsregelingen* maken meer uit de regels,

gels, waarnaar hunne keuze geschiedt, en langs welken zij hunne *onbeperkte Souvereiniteit*, gedurende hun aanwezen, moeten oefenen. Zij zijn 't toch, die de *Wetten* maken en *bevelen*.

Doch hoe dit zij, men kan uit de opgegeven gronden nu opmaken, dat eene *Regerings-vorm* bij *Representatie* even zoo wel, buiten de Systemaas van *Paine* en *Rousseau*, in een' gezonden zin kan plaats hebben, zoowel in eene *Monarchale*, als in eene *Aristocratische* en *Democratische* Regering, en dat zij gerekend moet worden, daarin meestal plaats te hebben. En op dien voet bane ik den weg tot onderzoek van welken aard de *Representatie* zij geweest onder onze Republikeinsche Regering: nadat ik alvorens Historisch zal vooruitstellen, en trachten te bewijzen, dat *de Staten van Holland*, ook onder de Graven, geweest zijn *de Vertegenwoordigers des ganschen Volks.*

TWEEDE HOOFDSTUK.

Voorafgaand betoog, dat de Staten van Holland, ook onder de Graven, en altijd, zijn geweest de Volks-Vertegenwoordigers.

Dat reeds onder de Graven van Holland de Staten van dat Gewest, (want hierbij bepale ik mij), zamengesteld uit de Lighamen der *Ridderschap* en *Edelen*, en van *eenige Steden*, zijn gekend en erkend geweest voor de ware *Represen-*

De Staten waren altijd Vertegenwoordigers. *tanten* of *Plaatsvervangers* van alle de *Onderdanen* of 't ganfche Volk, gefteld tegen over den Landelijken, of den waren Souverein, den Graaf: dit, meene ik, in de eerfte Hoofdftukken van 't Eerfte Deel genoegzaam te hebben bewezen, en behoeft niet herhaald.

Dat nu na de Afzwering des Graven die *Reprefentatie* of Plaatsvervanging des ganfchen Volks door de Staten, fchoon eenigzins ruimer, en meer gewijzigd, heeft blijven plaats grijpen: dat dienvolgens die *Reprefentatie der Staten* geen nieuw of vreemd denkbeeld is, maar altijd erkend is: behoeft nu niet nader betoogd voor die lezers, welken zich uit het vorige herinneren, dat *de Staten* gewoon waren, zich zelven te noemen *Edelen en Steden, reprefenterende de Staten*, tot dat die benoeming onder den Heer JOHAN DE WITT veranderde, en verloren raakte (14). Dit nu is, niettegenftaande die verandering, welke tot het wezen der zaak niets deed, in later tijden erkend geworden. Tot bewijs hiervan kome in de eerfte plaatze op 't tooneel de groote voorftander van de *Souvereiniteit der Staten van Holland* zelf, de Heer DIRK GRASWINKEL, die in zijn omflachtig Werk, *het Recht van de Opperfte Macht der Staten van Holland* (15), rond uit zegt: *In den Staat van de tegenwoordige Vereenigde Provincien is niets dat niet Reprefentatief is van het meeste tot het minste.* Hiervan wijkt niet af de Heer EL. LUZAC (16), in zijne Schriften; dat *de Vergadering der Staten te befchou-*

Ook in de Republiek.

Bewezen.

(14) Zie boven, D. III. bl. 252.
(15) D. I. bl. 770. 4°.
(16) *Holl. Rijkdom*, D. III. bl. 368.

schouwen is op den voet van Staatsleden, uit en in den naam van 't Volk opgekomen en vergaderd, om bij plaatsvulling de Rechten en gerechtigheden van 't Volk te bewaren, te beschermen en te beveiligen. Dezelfde EL. LUZAC, Schrijver van 't bovengenoemd *Gedrag der Stadhoudersgezinden verdedigd A. V. K.* zegt bl. 83. dat *de Staten van Holland, als* VERBEELDENDE *de gansche menigte van 't Gewest, het Oppergezag wettig bezeten hebben, en wel dat Oppergezag, dat eertijds bij de Graven heeft berust.*

Ik vind ook elders aangemerkt, dat de Heer *van Oldenbarneveldt*, hoezeer hij de oorsprongelijke Oppermacht *der Staten*, volgens LUZAC, op het hoogste van een *volstrekt gezag* over de Ingezetenen overdreef, echter erkende, dat de *Heeren Staten* enkel waren als *Administrerende de Souvereiniteit van de Provincie.* Dit stelde Oldenbarneveldt uitdruklijk in 't jaar 1591. in zijn gesprek, als Advokaat van Holland, met de Predikanten, die tot de Synode bijeen geroepen waren; zeggende ronduit (17), *dat de Staten representeerden de Hooge Overigheid van dezen Lande.* Deze Staten bevalen ook 1589. den 18 Jan. *de Commisfien* [der Ambtenaren] uittegeven *op hunnen naam*, met bijvoeging: *als representerende de Hooge Overigheid.* En de Curatoren der Leidsche Academie eene *Ordonnantie op de Leidsche Hooge Schole* ten jare 1592. (bl. 646.) vervaardigende, zeiden dit te doen *onder 't behagen van de Ridderschap, Edelen en Steden, representerende de Staten 's Lands — — als de Souvereiniteit in handen hebbende.* Nog vroe-

(17) BOR, *Nederl. Ber.* B. XXVIII. bl. 22. a.

vroeger, maar echter na de *Unie van Utrecht*, werd het *Lighaam van Ridderschap en Edelen*, als alleen de *Representanten van de platte Landen*, aangemerkt bij de Staten: 't welk ook de reden was, dat er nooit ter Staatsvergadering van Holland eenige Afgevaardigden van de platte Landen of den Boerenstand afzonderlijk verschenen (18).

Die *Representatie* raakte naderhand niet geheel uit het oog. De Heer VALKENIER, Burgemeester van Amsteldam, schrijft in zijn *verward Europa* (19), dat *de Regering van den Staat bestond in de Vrijheid der Steden en des Volks*, *in de* REPRESENTATIVE *Souvereiniteit der Staten*, *in de Autoriteit van een' Stadhouder*, *en in de Overeenkomst der Unie.* Offschoon nu deze omschrijving der *Regering* zelve iets verwards heeft, is het toch duidlijk, dat hij eene *Representative Oppermacht* aan de Staten toekende.

De Heer WAGENAAR gaat hierin nog iets verder, en spreekt meer uitgewikkeld, als hij in zijne *Politike Traktaten* (20), bij gelegenheid van de opgegeven bedenking over 's Volks Oppermacht, met ronde woorden zegt: *Dat de Souvereiniteit oorspronklijk bij 't Volk berust, en de Vroedschappen slechts zijn Representanten, is zoo kwaad niet; mits voorzichtig toegepast.* Hij erkende dan 't beginsel; maar zag op het voorzichtig gebruik, dat hiervan te maken zij. Nog later heeft de Hr. *J. van Maanen* dit *Representative* der Staten, ten minste onder de *Gra-*

(18) *Resol. van Holl.* 1579. 12 Febr. fol. 16, 21.
(19) D. I. bl. 234.
(20) D. II. bl. 434.

Graven erkend, als hij D. I. bl. 40. de ſtelling omhelst, dat aan de vroeger Graven en Landsheeren der Nederlanden *de Souvereiniteit* door tusſchenkomst der Staten, als *het ganſche Ligchaam des Volks vertegenwoordigende*, wettig is opgedragen geweest; en hij haalt bl. 52. met den ſchijn van goedkeuring aan, 't geen Zeeland eens zeide, dat *onze ganſche Regering van boven tot onder is mere Repreſentatief.* Hij ſtemt toe bl. 85. en 103. dat in den eerſten tijd, onder den Prins van Orange, als *Koninglijken Stadhouder* en *Vertegenwoordiger* zijner Oppermacht de Staten waren *de Vertegenwoordigers der Natie.*

Derwaards helde ook de Hr. VAN IDSINGA (21), als hij, ſprekende van 't Recht des Volks, uit zijn vorige betoog afleidt, „ dat de Magiſtra-„ ſtraten en alle Overigheidsperſoonen bij ons, in „ de tegenwoordige geſteldheid, alle hare Amb-„ ten en Waardigheden nu bekleeden uit naam „ van het Volk, en niet meer dan *Repreſentan-„ ten* van hetzelve zijn."

Doch bij de meest bevooroordeelden zal mogelijk meer afdoen het zeggen van den Heer PIETER PAULUS (22): *De Vergadering der Algemeene Staten repreſenteert — op dezelfde wijze de Souvereiniteit van deze Republiek, als de Gecommitteerden ter Dagvaart, repreſenteren de Souvereiniteit hunner Provincie.* Wie nu weet, hoe die *Repreſentatie* ter Algemeene Staats-Vergadering was, en hoe die elders bij P. P. begrepen wordt, die verſtaat teffens, hoe hij

(21) *Staatsrecht der Vereen. Nederl.* D. I. bl. 88.
(22) *Unie van Utrecht*, D. III. bl. 147.

hij de *Representatie* bij de Staten van Holland in hunne Vergadering beschouwt. Hiertoe haalt hij ook WAGEN. *Vaderl. Hist.* D. VIII. bl. 337. aan, zeggende: *De Staten der Gewesten bestaan niet in de Gemachtigden ter Staatsvergadering, maar in het gansche Lighaam der* EDELEN *en* STEDEN — *de Edelen worden vertoond en* VERVANGEN *door den beschreven Adel, en de* STEDEN *door de Raden of* VROEDSCHAPPEN — — *uit welken een of meer Gemachtigden ter dagvaart gezonden worden. En deze Edelen en Gemachtigden der Steden* VERTOONEN, *vergaderd zijnde, de* STATEN.

Evenwel waren alle deze Schrijvers, in den grond der zake, verre verwijderd van het denkbeeld, dat het *Volk* daarom gerechtigd was, om zoo dikwils het wilde, zijnen eens aangenomen en plechtig erkenden Regeringsvorm te veranderen of toe te mogen laten, dat hij door eene opgeworpen menigte van persoonen veranderd wierd. Zien wij dan hiertoe, *op wat wijze die Vertegenwoordiging* plaats hadde.

DERDE HOOFDSTUK.

In welken zin moet het woord Staten, *onder de Graaflijke Regering opgevat worden.*

Om den waren zin van *Representatie* te kennen, dient vooraf aangewezen de ware meening van 't woord *Staten* onder de Graven. De Vrage

ge is hier: Waren er onder de Graven altijd *Staten van Holland?* Helderen wij dit kortlijk op!

Als ik zegge: daar zijn onder de Graven altijd *Staten* des Volks geweest; dan zegge ik in eenen algemeenen zin, uit kracht van 't woord, nog niets meer, dan dat er van eerst af aan verschillende *rangen*, *ſtanden* of *ſoorten* van *Ingezetenen*, *Landeigenaars* of *Landbewoners* waren. Groot zijn dikwils de vooroordeelen, uit woorden geboren; en deze verwekken in Staatszaken vele dwalingen. Ik kan het ophelderen met het woord *Vroedſchappen.* Men zegt, daar zijn in de Steden altijd *Vroedſchappen* geweest: dat is, daar waren altijd *vroede*, *verſtandige* lieden: maar hieruit volgt niet: daar is altijd een bepaald getal of lighaam of Collegie van ſtemmende Leden geweest, die bepaalde Rechten hadden. Even zoo met de Staten. Het woord *Staten* is in zijnen oorſprong zeeronbepaald, is wijd van bevang, en beteekent niet anders, dan verſchillende *rangen*, *ſoorten* of *ſtanden* des Volks in eene Maatſchappij; 't welk daarom dikwils verwisſeld wordt met *ſtanden* en *ſtenden.* Men kan diesvolgens in 't gemeen *de Staten* tweeledig beſchouwen in eenen *burgerlijken*, en in eenen *Staatkundigen* zin, *met* of *zonder macht*, *recht* of *invloed op 't beſtuur.* Het woord Staten is tweeledig.

In den eerſten zin zijn er in alle Maatſchappijen en Regering van Volkeren altijd *Staten*; dat is, daar zijn verſchillende ſtanden, rangen, ſoorten van burgers en ingezetenen, verſchillende in rang of ſtaat, door Ambtsbedieningen, Beroepen, Handteeringen, aanzien, rijkdom, invloed, plaatzelijke gelegenheden, 't zij afzonderlijk 't zij in lighamen vereenigd. Zelfs in 't 't Zij zonder macht,

Mo-

Monarchaal gebied, en de eigenmachtige Eenhoofdige Regeringen vindt men Kerkelijken, *Edelen*, *Stedelingen*, *Landbouwers*, *Boerschappen*, *Gemeentens*, *Krijgslieden*; voords *Eigenaars*, *Pachters*, *Dienstboden*; kortom, men vindt er *Staten*, of verschillende Standen. Maar eene andere vrage is; welk hun recht, of gezag zij, als 't Volk in zulke *Staten* verdeeld is, vooral onder Eenhoofdige vastgestelde Regeringsvormen? Want als die onderscheidene Standen geene afzonderlijke Macht oefenen, dan wordt die naam *Staten* alleen gebruikt, om aan te duiden den verschillenden *stand*, het *verband*, en 't *recht*, 't welk zij onderling genieten, 't zij in aanzien of in waardigheid; en hoe geringer dat onderling *verband* en *recht* zij, (offschoon het meer *de gelijkheid* bevordert,) dies te onbepaalder en krachtiger is de Macht van den Monarch of den Alleenheerscher, of van zulken, die *het hoogst bewind* in handen hebben, al noemde men hen *Protector*, *Sultan*, *Consul*, *Parlement*, *conventie*, *hoogst bewind*, en diergelijk. En hierin ligt de reden, dat in 't Turksche Rijk, en in andere Asiatische Monarchijen en Regeringen een veel grooter *Despotisme* heerscht dan in Europa, omdat alle de Onderdanen, hoe groot ook in macht, evenwel in betrekking tot hunne medeburgers zich allen in den volledigsten staat van *gelijkheid* bevinden, en na het uitoefenen van 't hun verleend of aanbetrouwd gezag tot dien stand van gelijkheid weder terug keeren. Aldaar is geen *middelstand* tusschen *regeerder* en *geregeerden*, die iets door tusschenkomst of vertegenwoordiging of invloed bij den *Regent* doen kan. En hoe dit in 't Systema der gelijkheid van

't zij met macht of bewind.

Tho-

Thomas Paine opzichtlijk het denkbeeld van een *Souverein Volk* zal uitkomen, moet de baarmoeder van alles, de tijd, aan den dag brengen. Men kan dan hier dezen Regel ſtellen: „ Hoe minder onderſcheid van rangen, en hoe meerder algemeene *gelijkheid* der burgeren: hoe onbepaalder en volſtrekter is de *Oppermacht*, of zijn *zij*, die de Oppermacht uitoefenen.

Maar zijn er *Staten*, met eenige macht of recht ten aanzien van 't Regeringsbeleid bekleed; zoo is die macht weder tweeledig, dezelve bepaalt of beperkt als dan de wettige macht van den Souvereinen Vorst *al* of *niet*, en zoo al, in 't geheel of in ſommige deelen. Op dien voet en in dien zin kan men zeggen, dat de macht van eenen Koning van Vrankrijk voorheen was onbepaald, en nergens anders dan aan de natuurlijke of zedelijke Wetten en Regels van alle Oppermacht gebonden, of aan zulke ſchikkingen, die hij zelf verordende; offchoon men leest, dat de Koningen van Vrankrijk hunnen Staatsraad hadden, en dikwils om en bij zich ter raadpleging opriepen de *Algemeene Staten* of Standen of Orden des Rijks, de Geestlijken, Edelen, en naderhand ſedert de XIVde Eeuw ook de Steden of Stedelingen of *Tiers Etat.* Waarvan zeerkrachtige Voorbeelden te vinden zijn bij LIMNAEUS (23), zonder dat daar uit eenig grondig of op zich zelf voldingend bewijs te halen zij, dat een Koning van Vrankrijk in zijne Oppermacht hierdoor wettig beperkt werd; men moet immers twee zaken, in 't beſtieren wel onderſcheiden (a) het Recht van

(23) *Notit. Regni Francici*, L. I. Cap. IX. en Cap. VII, p. 167. 4°.

van *medebestier*, en (b) den *invloed* op het *Bestier* (24). Deze Staten nu van 't *Fransche Koning-*

(24) Sedert, in de XIVde Eeuw de Geldmiddelen uit 's Konings Domeinen, welken die te voren ruim verschaften, niet meer toereikten, en 't Volk door *Beden* of *Aides* te hulp moest komen door middel van *Representanten*, die het gansche Volk in 't geldbewilligen *vervingen* en *verbonden*, sedert dien tijd ging wel iets van de *Physique kracht* der Oppermacht verloren, en de Staten kregen eenigen *invloed* op 't Bestier, maar de *morele macht*, het *recht* van Oppermogendheid in 't *gebieden* en *verbieden*, bleef in den boezem des Konings, waarin het altijd te voren geweest was. En offchoon de Hr. ROBERTSON elders de afhanglijkheid van éénen *Schotschen* Koning van zijn volk en onderdanen (zie boven D. I. bl. 21, 22.) daarmede wil bewijzen; dat de Koning te eeniger tijd zoo weinig bij kasse waren, dat hij zijnen Hovelingen geld ontleende, om eenen kostbaren rok te maken: hij verwart daarin zichtbaar de *morele* en *physique* macht, het *recht* van bestier, en 't gebrek *der geldmiddelen*, die thans in onzen tijd, maar niet voorhenen, het groote werk en beweegrad des Bestuurs uitmaakten. Maar wie zou durven beweren, dat, zelfs in PAINE's *Ontwerp van Representatie* de Volksvertegenwoordigers daarom minder *macht* en *recht* zouden hebben, omdat zij meer *Schuldbrieven* dan geld in voorraad hebben. 't Eenige, en wel gansch niet voordeelige, onderscheid zoude daarin liggen, dat de laatsten, als Vertegenwoordigers des Volks, dat gansche Volk, zonder deszelfs uitdruklijke bewilliging, alle noodige schattingen mogen afvorderen en opleggen; maar dat de Koning, offchoon ook het gansche Volk vertegenwoordigende, die schattingen niet konde afvorderen en opleggen, zonder uitdruklijke bewilliging van Vertegenwoordigers des Volks, afgescheiden van den Koning. Doch dit zoude slechts bewijzen, dat het Systema van PAINE, bij slot van rekening, en in zijn gevolgen nog meer (*energicq*) werk- en krachtdadig, en bij misbruik van Macht, meer *onderdrukkend*, en bij Verdeeldheid tusschen 't Volk zelf, in zijne telkens herhaalde Verkie-

ningrijk, naderhand bekend met den naam van *les Etats Generaux*, *de Generale Staten*, zijn door latere Schrijvers bij eene wonderbare verzinning of misverstand verward of met 's Konings grooten Staatsraad, en zijne aanzienlijke Verzameling van Staatsdienaars en Ministers, als *Aardsbisschoppen*, *Bisschoppen*, *Hertogen*, *Graven*, *Edelen*, als *Raden*; of zelfs met de *Gerichtshoven* of *Parlementen* van Frankrijk, wier leden toch allen van den Koning midlijk of onmidlijk werden aangesteld, en bij slot van zaken van hem alleen afhingen (25). Ik hebbe dit onderscheid elders aangestipt (26). Maar 't tegendeel is in Engeland! Daar begon in de XIIIde Eeuw de *macht* of 't *recht* des Konings van Groot-Brittannien door Staten of Stenden meerder bepaald te worden, nadat de Koning, in verlegenheid geraakt, door middel eener plechtige bijeenkomst en *Verdrag*, met zijne Onderdanen of derzelver Afgevaardigden aangegaan, die beruchte *Acte passeerde*, of het bekende *Groot Charter van Engeland* verleende, waarin *de manier* van *regering* werd vastgezet als bij eene *fundamentele* of *Staatsgrondwet*, wier plechtige bekrachtiging, met de wederzijdsche Verwenschingen

kiezingen en kuiperijen, meer aan *beroeringen en verdeeldheden* bloot stond, dan eene Monarchale macht, bijzonder als die eenigzins door andere Volksrepresentanten en door de zaak der geldmiddelen getemperd is.

(25) Deze is de algemeene en groote Verzinning, waarin vervallen is de Graaf *de Boulainvilliers*, in zijn anders doorgeleerd Werk, *sur les Anciens Parlemens de France*, *ou les Etats Generaux*.

(26) *Primae Lineae Collegii Diplomatico-Historico-Politici*, §. 640.

gen voor de Overtreders, beschreven wordt bij ULR. HUBER (27). Hieruit dan volgt deze algemeene en vastgaande Grondregel: Hoe meer rechten geoefend worden door *de Staten* of door de verschillende *Standen* des Volks, 't zij weinigen 't zij velen, zooveel te meerder wordt de macht en 't recht der Opperste Macht eens Vorsten beperkt, voor en in zooverre die Vorstelijke Rechten beroeren de *uitoefening* of mededeeling van die hoogere of eerste *Majesteitsrechten*, die de Souvereiniteit uitmaken; en in dit geval bekomen die *Staten* uit *die Rechten* altijd even zoo veel, als *de Vorst* van zijne Rechten verliest, afgaat, of afgeeft, of mededeelt; waaruit de bepalingen en trappen van *meerdere* of *mindere* Burgerlijke of Politike Vrijheid, of van mededeelgenootschap van sommige burgeren of familien of rangen aan de Oppermacht eens Vorsten, 't zij voor zich alleen, 't zij voor zekeren *stand* of *volksdeel*, 't zij voor het geheel Lighaam der Onderdanen of des Volks, gesteld tegen over den Vorst, moeten afgemeten worden. De *volheid* van 't Oppergebied is hier de grondslag, of maatstok. Indien er dan in een Land zulke *Staten* zijn, die zoodanige rechten, min of meer, bezitten; deze bijeen vergaderd of bijeen geroepen, *representeren* of *vervangen* dan het geheele Volk of

(27) ULR. HUBERUS *de Jure Civitatis*, L. I. Sect. III. C. 5. No. 54. §. 87. Ed. Thomas. Men voege er bij BLACKSTONE, *sur les Loix Angloises*, D. I. bl. 218. die, sprekende van het Engelsch Parlement, als eene algemeen aangenomene waarheid erkent, *que la Constitution du Parlement, tel qu'il existe aujourd'hui, a été établie sous le Roi Jean, en* 1215. *par la grande Charte, accordée par ce Prince.* —

of alle de Onderdanen van den Regerenden Vorst, niet in zulken zin, dat zij altijd met eenen afzonderlijken *Lastbrief* van 't Volk of van elk ingezeten, hoofd voor hoofd, voorzien, naar zulk eenen uitgedrukten Lastbrief (*mandatum*) handelen zouden (28): maar in dien zin, dat zij uit hoofde van vroegere Verordeningen en uitdruklijke of stilzwijgende goedkeuringen en toestemming des ganschen Volks, of van eene klasse des Volks, de persoonen zijn, die de *Staten* uitmaken, zoodat, wat die Staten doen, besluiten, af- of goedkeuren bij en voor den Vorst, zij als dan de gansche menigte of massa des Volks, 't welk die macht of 't recht om zaam te vergaderen en te besluiten niet heeft, zedelijk *vervangen*, *verbinden* en *verplichten*, op dezelfde wijze, waarop een Koning als Souverein anders zijn gansche Volk *vervangt*, *verbindt*, of *verplicht*; of gelijk, volgens PAINE's Staatstelsel, de *Representanten* door het Volk of op zijn' naam (29) aangege-

(28) Want dan waren zij *Gedeputeerden* of *Commissarissen*, maar niet *Representanten*.

(29) Ik zeg *op zijn' naam*, omdat, hoe fraai de *Theorie* ook zijn mag, de *praktijk* dikwils geheel anders is. De Ondervinding, als de beste leermeester, toont toch, dat door eene zeer *kleine menigte* van Ingezetenen, in Grondvergaderingen bijeen gekomen, 't zij door uitsluiting van zeervele anderen, 't zij door willige of gedwongen achterblijving, uit velerlei oorzaken voordgesproten, deze *Representanten* gekozen worden, die dus wel, wat de *daad* betreft, gezegd *kunnen* worden 't gansche Volk te vervangen, maar wat *het recht* betreft, dewijl 't gansche Volk daaraan geen deel nam, geene aanspraak kunnen maken, om dit *wettig* te doen; vooral dan, wanneer die verkiezingen door buitenlandschen invloed gewijzigd of bestierd worden, of zelfs dat

gesteld, het gansche overige Volk *vervangen*, *verbinden*, of *verplichten*. Indien nu *het geheele Volk*, onder een Vorstlijk Opperbestuur, het recht heeft om bijeen te komen en eene *Vergadering* uittemaken ('t welk toch niet dan in een' zeerkleenen Staat mogelijk is,) als dan wordt het eene gemengde Regeringsvorm, uit *Monarchie* en *Democratie*, of eene *Eenhoofdige* gemengde *Volksregering*, maar indien er alleenlijk eenige *Collegien* of Verzamelde Lighamen van burgers van verschillenden stand bijeen geroepen worden; en het recht van bijeenkomst tot dat einde aan dezelven bepaald is en hun toekomt, in zulk geval bestaat de gemengde Regeringsvorm in eene *Monarchie en Aristocratie*, of eene meer *Eenhoofdige* gemengde *Aristocratische* Regering. Dan alleen valt de vraag, en die moet uit de vastgestelde Staatsregeling van elk Land opgemaakt en beantwoord worden, of het gansche Volk, de geheele Natie, die zelfde macht bezit of blijft bezitten, welke in den boezem van zulk *Collegie* of *Collegien* berust, en door 't zelve geoefend wordt. Ik zal het door twee voorbeelden trachten opteheldéren. 1°. Volgens de laatste Grondwetten in Poolen, alwaar de *Koning* en waar de *Edelen* te zamen het Staatsbestier uitmaakten, hadden de Edelen of *Poolsche Magnaten* afzonderlijk van 't overige deel der *Natie* of des Volks, en afzonderlijk van den *Koning*, hunne bijzondere Rechten in 't bestier des Lands. Men noemde het daarom dan eens *het Koningrijk*, dan eens de *Republiek van Poolen*; maar de Regering

dat buitenlanders de vrijheid en onafhanglijkheid der gansche menigte van Ingezetenen palen zetten.

ring was eene gemengde *Koninglijke* en *Adelregering.* 2°. In het Duitſche Rijk of de Duitſche Staatsvervatting, zoo als zij nog beſtaat, maakten de *Keizer* als 't Hoofd, en de Keurvorsten en Stenden des Rijks, beſtaande uit *lighamen* der *Geestlijken*, *Edelen*, en *Steden*, de Staatsconſtitutie uit; en uit dien hoofde is zij eene mengeling van Monarchie, Geestlijken, Adel, en burgerſtanden. Maar het Volk, dat is, alle de overige Ingezetenen, hebben daar geen zeggen in. Hiertegen maken in Engeland de Afgezondenen uit de Edelen, zoo wereldlijken als geestlijken, in één lighaam vergaderd, en de uit het geheele Volk of den Burgerſtaat, maar met *volle macht* naar den Vorst in Parlementen afgezondenen, eenen gemengden Staatsvorm uit, die uit *Monarchie*, *Ariſtocratie*, en in zekeren zin, uit *Democratie* is zamengeſteld, hebbende geen bepaalde Lastbrieven, maar vrije Volmachten van de Gemeenten, om te helpen beſluiten en den wil van de Oppermacht uittebrengen, behoudens de laatſten voor zich eene zekere verantwoordelijkheid aan hunne Machtigers. Daar nu in Engeland de macht van *Wetgeving* niet berust bij den Koning alleen, noch ook bij de Parlementen alleen, of bij een derzelven, maar bij alle drie te zamen: en zonder welker overeenſtemming geene *Wet* kan *gemaakt*, *veranderd*, of *vernietigd* worden: zoo is de Engelſche Staatsvorm eene gemengde Regering uit alle de drie hoofdvormen te zamen geſteld; ſchoon de *uitvoerende Macht* geheel en alleen in den Koning en zijnen *Staatsraad* berust. En dies hebben de Staten, beſtaande uit *de Edelen* en uit de Afgezondenen des Volks, (of der *Communes*) in de beide Kamers,

mers, elk hun Deel aan de hoogste Macht of *Wetgeving*.

De naam dan van *Staat*, of *Stand*, vanwaar *Staten* of *Stenden*, kan in tweederlei zin opgevat worden, of 1°. eenvoudig, en zoo als de Rechtsgeleerden spreken, voor eenen *Staat* van *waardigheid*, of hoedanigheid, die in de burgerlijke Maatschappij aan onderscheidene Standen onderscheidene voorrechten toewijst, zonder dat dezen met de algemeene regelen van *gelijkheid*, in 't stuk van *recht* en *wet*, behoeven te strijden; vanwaar dan de *Geestlijke stand*, de *stand der Edelen*, *de Burgerlijke stand*, *de handwerkslieden-stand*, die der *Fabrikeurs*, *Kooplieden*, *Kunstenaren* en *Boerenstand*. Of 2°. in eenen Politiken of Regeerkundigen zin, wanneer die *Staten* of *Standen* zijn *medeleden* van 't *Opperbewind* of van het *Republikeinsch Bestier*, voor zooverre die *rangen*, *Stenden* of *Staten* met den Regerenden Vorst recht hebben om mede over 't *Bewind* of eenig gedeelte te *helpen* beramen, of tot die beramingen hunne toestemming te geven (30).

Toepassing op de oude Regering onder de Graven.

Passen wij nu dit toe op de Monarchale *Gravelijke Regering* in Holland, eerst in 't gemeen, daarna in bijzonderheden, zoo als zij oudtijds was. Voor de XIVde Eeuw, toen de Hollandsche Graven niet meer op naam en van wegens het *Duitsche Rijk*, maar op hun *eigen* naam geheel het Opperbewind voerden, en alle Majesteitsrechten hadden, en daarin bij inhuldiging door de Ingezetenen en Landzaten erkend waren; be-

(30) Men zie daarvan SAM. STRYKIUS *Operr.* T. XIII. p. 304. A.

bevonden zich in Holland geene *Steden en Stedelingen*, noch *burgers* of *poorters* van Steden; noch ook eenige *Land-Edelen*, zoo als zij allengskens bekend geraakt zijn. Daar waren buiten den *Landsheer*, die, als *Graaf*, uit den oorspronglijken *Hoogen Adel* of *Heerenstand van 't Duitsche Rijk* gekomen, en in dit Land geplaatst of er oorspronglijk was (31), alleen tweederlei soort of stand van Menschen; namelijk: Voortijds geene Staten met bewind.

A. *Vrijen*, *welgeborenen* of *vrije Landbezitters.*

B. *Sla-*

(31) Men toone eens uit echte en duidlijke bewijzen voor dien tijd in Holland eenige zoodanige oorspronglijke Edelen uit den Hoogen Onafhanglijken Adelstand! Men zal er toch niet onder begrijpen de Heeren *van Brederode*, die zelfs afstammelingen van het Gravelijke Geslacht uit Graaf Dirk den III. waren, en daardoor als jongere Zoonen van den Grave zelve, van den Graaf afhanglijk, door den Vader met Erfgoederen voorzien wierden. Noch ook de *Heeren*, naderhand, Graven van Egmond, wier oorsprong en opkomst sedert de XIde Eeuw uit de *Rijke Abdij* van Egmond, door de Graven ruim begiftigd, eerst kenbaar wierd door het *Advokaatschap* van die Kerk, en door de begiftiging eener *Mansus* of *Hoeve*, vanwaar de benaming van *Egmond op den Hoef.* Noch ook de *Heeren van Wassenaar*, wier Geslacht eerst eenige aanmerklijkheid kreeg in 't jaar 1083. in hunnen Stamvader, *Adelwijn*, als *Burggraaf* of Kastelein *van den Burg van Leiden*, eer die plaats nog tot een Stad verheven was; die dus een der aanzienlijkste Ambtenaren was des Graven, en wiens Voorouders als dan een der *rijke vrije goedbezitters* of *Goedsheeren* op dit territoir waren, zonder daarom tot den Hoogen Adel van 't Duitsche Rijk te behooren. Dit onderscheid is naderhand uitgedrukt omtrent die drie oudste en bekende Familien onder de Graven, met het bekende: *Brederode de Edelste, Egmond de Rijkste, Wassenaar de Oudste.* Waarvan hierna.

B. *Slaven* of *eigen lieden*, die voor die *Vrijen* en voor den *Graaf* den grond bebouwden, (*glebae adscripticii*, *mancipia*, *liti*, *lati*) die naar de Duitsche zeden aan die Landen of den grond, als eigendom gehecht waren.

Toen enkel vrijen en dienstbaren.

A. Deze *Vrijen* of *Welgeborenen* kregen daarna den naam of rang van *Edelen* of lieden van *vrije*, *eigene*, *alodiale*, goederen; zij waren *eigen erfbezitters*, die van niemand in dat bezit van *vrij-eigendom* afhanglijk, en van alle eigenlijk genoemde belastingen of schattingen bevrijd waren; schoon onder de Landsheerlijke Wetten en Verordeningen, doch meest naar oude herkomen, levende. Deze *Classe* of *soort* van *Vrijen* schikten zich langzamerhand in twee *Classen* of *Standen*, of werden allengs onderscheiden en gedeeld [1], in zulke *gegoede* of meer *aanzienlijke* Eigenaars, die of door hunne naderhand van den Graaf bekomen *Leengoederen*, of Heerlijkheden, of door aanzienlijke Waardigheden, Ambten, en Bedieningen, onder den Graaf, boven de overige *Welgeborenen* of *Vrijen*, in aanzien, macht, recht, of rechtsoefening uitstaken, en zoodanige Gerechtigheden verworven, die hunnen stand meer kenbaar (*novibilis*) maakten, en van welk *novibilis* hun in 't Latijn daarna den naam van *nobilis* bij uitstek aankleefde (32). Maar [2] de tweede *Classe* werd daarna uitgemaakt door de

De Vrijen of Edel

(32) Men vergist zich dan, als men de Germaansche, Nederlandsche, en Frankische *Nobiles*, en *Nobilitas*, in vergelijking brengt met de *Nobiles* bij de *Romeinen*, en dan de Roomsche Wetten van die Natie toepast op de latere Europische *Nobiles*. De Roomsche *Adel* was *persooneel*, en was aan geen *grondgoederen* verbonden; ik zwijge van andere verscheidenheden,

de overgeblevene of eenvoudig dus genoemde *vrijen*, of *vrij-* en *welgeborenen* (*ingenui*), die zulke voorrechten of gerechtigheden niet verkregen, maar evenwel tot dezelven konden geraken door *Ambten*, *diensten*, *verdiensten*, of *leenen*; maar die uit hunnen oorsprong *vrij* van alle belastingen bleven, en nimmer *schot* of *lot* betaalden. of enkel Welboren.

B. Hiertegen stonden *de onvrijen*, *de Slaven*, anders genoemd *eigene*, *hofhoorige*, *lieden*, die dit Land overvloedig opleverde, en waarvan nog vele sporen in onze oude Rechtsgeleerdheid en Geschiedenissen overig zijn. Dezen, *na* hunne vrijlating, of liever, *door* hunne vrijlating, maakten ook naderhand tweederlei standen of *clasſen* uit. De eerste *clasſe* [1] was die der *vrije Stedelingen*, nadat de Graven op hunne *Domeingronden* de Steden bouwden of instelden, en alle op en in dezelve wonenden, ontsloegen van den vorigen Lijf-eigendom, door zekere Vrijheidsbrieven, in 't Fransch *Lettres d'affranchissement*, of *Chartes de Liberté* genoemd; waarmede zij de bewoners van die *vrijgemaakte* plaatzen, naderhand *Poorten* en *Steden* geheten, onder zekere bedingen, van alle persoonele dienstbaarheid vrij verklaarden, hun vele Stedelijke rechten schonken, die plaatzen met muren of grachten omheinden, en teffens veroorloofden, dat zulken, die zich binnen dien omtrek, en van de dienstbare landen af, begaven, dezelfde vrijheid bekomen, en dezelfde rechten genieten zouden: welken allen, hierdoor met Stedelijke Rechten begunstigd, van den *burg* of *poort* den naam van *burgers* of *poorters* verkregen: terwijl [2] dezulken, die onder hunne *Goedsheeren* op 't land

verblijvende, 't zij bij verkiezing, 't zij uit andere drangredenen, eerst naar den naam van 't *schot*, *schotboortigen*, *schotschuldigen*, *cijns-* of *tijnsschuldigen* genoemd wierden, maar naderhand den algemeenen naam van *huislieden* droegen, of ook van 't Landbouwen, *ruricolae*, *landbouwers*, *bouwers* of *boeren* hieten; en die zoo allengs bij verzachting van tijden en zeden, den, naderhand vrijen, *boerenstand* hielpen uitmaken: alles gesteld tegen over de oorspronglijk *vrijen*, of *welgeborenen*, ook dezulken, die op het *Land* of op hunne vrije Erven verkozen te verblijven. Op deze wijze dan rezen er langzamerhand tweederlei, of zoo men wil, driederlei soorten of standen van *vrije Burgers* op; namelijk de twee rangen van A. *Ridderschap en Edelen*, in 't gemeen, en B. *de Steden:* of wil men driederlei, A. van Ridderschap en Edelen, B. van *Welborenen*, of simpele *vrijen*, en C. *Stedelingen*. Doch de *eigenhoorigen* werden als zoodanig op 't platte land blijvende, niet als *burgers* aangemerkt; zij bleven onder hunne *Goedsheeren*, of *Grondheeren* zitten; en wat de *Welborenen* betreft; dezen, onderling op de landen in den eenvoudigen staat van Vrijen verblijvende, hadden naderhand werks genoeg, om zich tegen den steeds aangroeienden boerenstand of huislieden te handhaven, en hunnen vrijdom van *schot en lot* volgehouden. En in dien zin kan men *de huislieden*, op 't land, ook als *eenen stand* aanmerkende, drie standen onderscheiden, (a) van Ridderschap of Edelen, (b) van Welborenen, (c) van *huisluiden*. Deze laatste onderscheiding werd in de XVde Eeuw nog aangedrongen in een gewichtig *Proces* over 't *Welborenschap* van zeervele persoonen, die

die door den *Procureur Generaal* in 't jaar 1468. voor 't Hof van Holland werden aangeklaagd, als of zij zich vermeten hadden van *Huisluidenstaat* zich *Welgeboren* te maken, om daardoor het schot en bede te ontgaan: in welk Pleit de Procureur Generaal ten grondslag zijner aanklacht leide, dat in den Lande van Holland *driederhande manieren van state waren van wereltlijke lieden, te weten, Ridderschap* [versta de volle Edelen], *Welgeboren lieden, en Huisluiden* (33). Doch dit in 't gemeen.

UITWEIDING

over de Opkomst van de Ridderschap en Edelen, van Holland, onder de Graven, en Landsheeren.

Ziedaar in een kort begrip wel voorgesteld den stand der persoonen, die in de middel-eeuwen dit Holland bewoonden, voordat er nog *Staten* in den namaals gebruiklijken zin bekend waren. Het volledig bewijs hiervan zoude alleen een Boekdeel beslaan. Ik zal nu enkel die vorige denkbeelden iets breeder ontwikkelen en met bewijzen staven. Mijne hoofdstelling is deze: Bij den aanvang der *Graaflijke Regering* hier te lande was er geene *Ridderschap;* waren er geene *Edelen;* waren er geene *Steden.* Alles bestond toen nog in enkel *vrije* en *onvrije* Landbewoners. Uit die *Vrijen* zijn naderhand geboren *Ridderschap* en *Edelen;* uit de *Onvrijen* zijn geboren *de Steden* en *de boerenstand.* Om dan *den oorsprong van Ridderschap en Edelen op Hollands Grond* optedelven, moeten wij in de eerste plaats het oog

De Edelen oorspronglijk uit de Vrijen.

(33) Zie dit breeder in mijne Bijlage, op 't jaar 1468.

oog slaan op *den Graaflijken Grond* of het *Territoir*, waarop *vrije* en *onvrije lieden* van eerst af aan gewoond hebben.

De eerste vraag valt dan hier: hoe geraakten *de Graven* aan 't bezit van die groote goederen, waaruit zij naderhand, zoo als wij zien zullen, zulke milde uitgiften deden, zoo vele Domeingoederen gaven, vele Ingezetenen verrijkten, Kerken en Abdijen stichtten, Steden bouwden, en den Stedelingen vele vrijheden schonken, en Privilegien en rechten aan anderen uitgaven, en door toenemende welvaart dit land groot maakten.

's Graven grondbezittingen. Om den oorsprong dier Graaflijke Bezittingen van *grond* en *domeinen*, met de Rechten, daaraan verknocht, te kennen, behoeft men slechts de oudste bekende *Giftbrieven* der Frankische Koningen en Duitsche Keizeren, met een opgehelderd oog, en met toepassing op de toenmalige tijden en zeden, intezien. Men zal in geene dier Brieven, zoo als zij nog voorhanden zijn, vinden, (gelijk velen waanden) eene *Uitgifte van een Graafschap* of *Graafschappen* en *Landbestier*, opgedragen aan de eerste Graven van Holland; maar men zal er in ontdekken de *Uitgifte* en *Overgifte* of schenking van *groote en uitgestrekte Landen*, *Landstreken*, of *Territoiren*, met alles wat er op en in was: welken als *Koninglijke Domeinen*, of *Kroongoederen* (gelijk men later sprak) door den Koning, als Oppereigenaar van die landen, of als Domeinheer, van wegens of uit naam van 't gansche Volk, waarover zij heerschten (34), geschonken wierden aan

(34) Ik voege dit hierbij, om aftesnijden alle hairkloverijen over de macht der Frankische Koningen en Duit-

aan zoodanige *Graven*, *Vorsten of Heeren*, die tot den Hoogen Adel of Gravenstand behoorende, door hunne diensten, zich bij het Rijk en den Rijksvorst veraangenaamd hadden, en die, waarschijnlijk, reeds die zelfde Landkreitzen of Streken als *Prefect*, of *Vorstlijk* Ambtenaar, als Hertog of Graaf beheerden, en daarin de Rijksbelangen waarnamen. Men sla hiertoe slechts het oog op de *drie* zoo bekende en beruchte Giftbrieven van de jaren 889. 922. 985. der beide Frankische Koningen *Arnulf*, en *Karel den Simpelen*, en van den Duitschen Keizer *Otto* III. waarbij Zij *de oude Hollandsche Graven*, *Gerulf*, *Dirk* I. en *Dirk* II. begiftigen, niet met *Graafschaffen*, (zij waren reeds Graven), maar met wijduitgestrekte *Landgoederen*, die naderhand *Holland* hebben *helpen* uitmaken (35). Bij den eer-

Duitsche Keizers, over die *Rijks-Domeinen*, en of zij die zonder bijkomende toestemming van 't Volk of Stenden wel weggeven mogten. Zij hebben dit gedaan. Zij deden 't met recht. En 't Volk, 't welk zij beheerschten, heeft hun dit nooit betwist. En Historieschrijvers en Rechtsgeleerden bouwen hier alles op; schoon zij in den oorsprong en in de toepassing niet altijd eenstemmig zijn.

(35) Ik zeg, *helpen uitmaken*. Want het oorspronglijke *Holland* zal men denklijk, ten minsten in naam, moeten zoeken in Zuid-Holland. De Graven, reeds Eigenaars zijnde van het Noordergedeelte, hebben door krijg den Utrechtschen Stoel afgenomen het *Land van de Merwede*, of 't later genoemde *Zuidholland* in 't jaar 1018.: 't welk na veel gevechten en tusschenkomst der Keizers hun ook bij- en eigen gebleven is. Zie daar de reden van 't zeggen, *helpen uitmaken*. Die Landgoederen van *Zuidholland* dan gevoegd bij de vorigen tot aan *Texel* en 't *Vlie*, waren hunne vroeger landbezittingen, maar zij hadden die niet als *Graven*, maar als *Grondheeren!* Men verwarre toch die twee denkbeelden niet, schoon

eersten Brief, wordt door den Frankischen Vorst *Arnulf*, toen Koning en Heer dezer Landen, in 't jaar 889. aan Graaf GERULF (Vader van onzen DIRK I.) een wijd uitgestrekt Landschap, in *Gerulfs* Graafschap gelegen, tusschen *den Rijn en Zuidhardeshage in eigendom* over- en opgedragen, met nog andere goederen buiten die grenzen, (*quasdam res* JURIS NOSTRI *in propium concedimus*). Daar nu de Schrijver der *Egmondsche Kronijk*, zelf een kundig Egmonder Monnik, deze plaatzen best kon kennen, en hij door dit *Zuidhardeshage* verstaat eene plaats, thans bij *Hillegom* in de Haarlemmermeer verzwolgen, genoemd *Hillegommerbeek* (36); en door *den Rijn* den ouden *Rijnloop*: zoo mag men veilig *die goederen* stellen tusschen den Rijn, zoo als hij toen langs de later bekende Stad *Leiden* naar Katwijk in Zee liep, tot aan het Dorp *Hillegom*. Dat Land en grond nu gaf hem de Koning, bij Koninglijke Gift, in alle uitgestrektheid en volheid van bezit, *cum curtilibus*, *aedificiis*, *mancipiis*, *campis*, *agris*, *pascuis*, *pratis*, *sylvis*, *aquis*, *aquarumque decursibus*, *molinis*, *piscationibus*, *viis et inviis*, *accessibus et regressibus*, *quaesitis et inquisitis*, *cultis et incultis*, *et cum universis appendentiis et adjacentiis*, —— *ut liberam securamque habeat potestatem tenendi*, *donandi*, *vendendi*, *commutandi*, *vel quidquid exinde voluerit*, *faciendi* — dat is, in 't Nederduitsch, *met alle rentehoeven*, *gebouwen*, *sla-*

schoon zij als *Graven*, wegens 't Duitsche Rijk, er ook 't gebied over voerden. 't Gebeurde in dat jaar 1018. heb ik breeder verklaard in mijne *Historia Critica Comitatus Holl.* Excursu III. T. I. P. 2. p. 33—53.

(36) Zie mijne *Histor. Critic. Comitatus Hollandiae*, Tom. II. in *Codice Diplom.* p. 8. (3).

ſlaven, *velden*, *akkers*, *weiden*, *beemden*, *bosſchen*, *wateren en afloop van wateren*, *watermolens*, *visſcherijen*, *gebaand en ongebaand*, *toegangen en uitgangen*, *bezit en opkomsten*, *bebouwd en onbebouwd*, *en met alle toebehorende gevolgen en bijliggingen*, en dat wel, *met vrije en volle macht*, *om al 't zelve te bezitten*, *weg te geven*, *te verkoopen*, *te verruilen*, *of daarmede te handelen naar zijn welgevallen.* In later tijden noemde men dit *'t geven van een groot landgoed met de landeigene boeren er op.* Maar hier bleef het niet bij. De Koning *Karel de Eenvoudige* voegde hier nog veel bij in 't jaar 922. En wel in dien beruchten Giftbrief, die, door anderen op 't jaar 863. verkeerdelijk gebracht, onzen kortzichtigen Chronijkſchrijveren gediend heeft, om daaruit eene Gifte en Inſtelling van 't Graafſchap van Holland door Karel den Kalen te verzinnen (37). Die Frankiſche Koning *Karel* ſchenkt dan, 33 jaren daarna, in 't jaar 922. aan zijnen getrouwen *Dirk* (Zoon van *Gerulf*) bij Koninglijke Giftbrief, vele groote Landgoederen weg, namelijk de *Kerke van Egmond*, *met alles wat daartoe behoorde*, *van* SUITHARDESHAGE *tot aan Fortrap en Kinheim*; *en Hij geeft hem dit in vollen eigendom*, *ook weder met alle de ſlaven of hofhoorige boeren*, *bezit en opkomsten*, *beemden*, *bosſchen*, *weiden*, *wateren en afloop van wateren*; *met last*, *om even als zijne* OVERIGE ERFLIJKE *bezittingen*, *door Koninglijke begunſtiging*, *voor zich en zijne nakomelingen dezelven als vollen eigendom te bezitten*, *zonder ie-*

(37) Men heeft over dit ſtuk thans bij deskundigen geen verſchil meer. Zie VAN WYN, *Aanm. op* WAGEN. D. II. bl. 45.

iemands wederzeggen. Nu is 't aanmerklijk, dat, daar de vorige Brief den eindpaal van 't *bezit* aanwees tot aan *Zuidhardeshage*; nu deze Brief hier denzelfden merkpaal opgeeft; en daarmede aanvangt. Daar we nu zagen, dat zijn Vader *Gerulf* reeds door Koning *Arnulf* beschonken was met de Domeinen van *den Rijn* tot aan *Hillegommerbeek*, waardoor Hij alreede een machtig groot Goedsheer werd: zoo wordt dit hier nog verder uitgebreid van *Hillegom* tot aan *Kinheim*; door welk *Kinheim* gemeenlijk verstaan wordt (38) de *Beek* of 't stroomtje *Kinheim*, loopende langs Alkmaar, (later *de Rekere*); en van waar de benaming *Kennemerland* (Kinheimerland) is afgeleid; zoodat Dirk I. hierdoor geacht moet worden, grondeigenaar te zijn geworden van al het Koninglijke Land, of *de Koninglijke Domeinen*, welke van Hillegom af, tot voorbij Haarlem strekkende tot Alkmaar, geheel *Kennemerland* bevatteden met de Koninglijke *Kerk van Egmond*, daarbinnen gelegen. En offchoon de Geleerden zeer oneens zijn, waar *Fortrap* gelegen hebbe, of te zoeken zij: komen zij toch meest daarin overeen, dat het eene breedere uitgestrektheid aanwijst, mogelijk meer zijdelings af, en dan was misschien de gissing van den Heer RUTGER PALUDANUS (39) zoo ongepast niet, die uit de naamsgelijkheid dit zoekt en plaatst op 't eiland *Wieringen*, waar hij beoosten de Kerk van *Stroe* (*Strude*) onder den ban van Oosterland aantrof *eene buurt*, *liggende op een*

(38) JO. A LEID. *Ann. Egm.* C. VI. p. 6. en mijne Aanteek. ad *Codicem Diplomaticum Histor. Crit.* p. 14 (2).
(39) *Oudheidkund. Verhand.* D. I. bl. 55.

een berg of top op dat hooge Wieringen, welke thans VARTROP *genoemd wordt.* Doch hoe dit zij, zeker gaat het, dat DIRK I. geweldig groote Landgoederen bij deze Gift ontving; maar waarbij geen schijn of schaduw van eene Gift van *Graafschap* gevonden wordt.

Deze Giften zijn nog met veel meer Landen daarna vergroot, toen zijn Zoon, Dirk II. onder het Duitsche Gebied geraakte, ('t welk de Historie leert) en welke Giften geschiedden bij tusschenkomst of verzoek van doorluchtige personadien of voorspraken. Deze waren niet minder dan de *Keizerinne Theophana*, die hier te land bekend was, en zelfs 't eiland *Walcheren* onder haar huwelijksgoed mede gekregen had (40), de Aartsbisschop en Aartskanselier des Rijks *Egbert*, (Graaf Dirks Zoon), en de Beijervorst, Hertog *Henrik*, die naderhand zelf Keizer werd. De Schenker dier groote goederen was *Otto* III. Koning van het Duitsche Rijk. Deze begiftiging gebeurde in 't jaar 985. en leert ons zeer veel. Vooreerst *bevestigde* Hij DIRK den Graaf in alles, wat hij tot dien tijd toe, van 't Duitsche Rijk *te leen* gehad had; en 't welk omschreven wordt: 1°. „ Alles wat er gelegen is tusschen de stroomen, *de Lier* en *den Ysfel*; 2°. de hoeve *Sonnemare*; 3°. al wat ligt tusschen de twee stroomen, *Medemelak* (Medenblik) en *Chimerofara*; 4°. al het recht des Konings in 't Landschap *Texel*, en wat *Dirk* verder bezat in de *Graafschappen Maasland*, *Kinheim*, en *Texel*. Alle deze groote goederen had zijn *Getrouwe*, *Graaf Dirk*,

's Graven verdere eigen goederen.

(40) Zie mijn *Cod. Diplom. Hist. Crit.* p. 33. a. 972.

Dirk, tot dien tijd toe in *leen* of *vruchtgebruik* gehad (*in beneficium*); maar nu krijgt hij dit alles in *vollen eigendom*, en wel, om met die landen en grondgoederen te handelen als met volle eigen goed. Men ziet hieruit, met welke gewichtige Lands- en goedbezittingen de Graven van Holland reeds vroeg door 't Duitsche Rijk beschonken en zoogenoemde *Grond-* of *Goedsheeren* geworden zijn. Het is uit de woorden des Briefs klaarblijkelijk, dat hieronder begrepen werd 1°. 't Land tusschen den *Ysel*, boven en beneden *Ter Goude*, tot aan *de Lier*, een ströomtje, nog bekend in 't Dorp de Lier, waarvan de ligging bij Maassluis is. Dit had hij dan *in leen* gehäd, terwijl hij en zijn Vader Dirk I. reeds in eigendom bezeten hadden het *Land* tusschen *den Rijn* en *Alkmaar*. En dit bevatte dus geheel *Schieland* en *Delfland*, mogelijk wel tot aan den RIJN. 2°. Het grondgebied en 't Land van *Sonnemare*, welk Dorp nog in 't Eiland *Schouwen* aanwezig is, en een afzonderlijk Eilandje toen uitmaakte. 3°., 4°., 5°. Alles wat meer Noordwaards aan zich bevond in *Texel*, en wat van *Medenblik* strekte tot aan de overzijde van *Vriesland*, waar nog bekend is *de Hemelummervaart*; maar welk Land nu meest in de Zuiderzee verzwolgen ligt, waardoor mogelijk Texel wel een Eiland geworden is: behalve dat hier nog (hoewel eenigzins duister) gewaagd worden drie afzonderlijke *Graafschappen*, *Maasland*, *Kennemerland*, en *Texel*; niet in dien zin, dat Hem *die Graafschappen* gegeven worden; dit strijdt tegen den Latijnschen Tekst, die spreekt van (*in Comitatibus*) *in de Graafschappen*; maar denklijk ziet het op de Konings Goede-

deren, daarin gelegen, over dewelken deze Dirk mogelijk het *Graaflijkheidsrecht* of den Rechtsdwang reeds uitoefende, en *Graaf* was: maar waarbij Hij nu *het Land* of Terrein zelve *in eigendom* verkreeg. Dit nu is, naar mijn inzien, de ware en natuurlijke oorsprong van 't geen men naderhand noemde *de Graaflijke Domeinen* of *Graaflijkheids Domeinen*. Uit welke *Graaflijkheids Domeinen*, nu 's Graven goed, naderhand geboren zijn alle *de uitgiften der Hollandsche Leenen*, *alle de Hooge en Lage Heerlijkheden*, met alle *rechten*, *rechtsgebied*, en *gevolgen*, daaraan vast, naar uitwijs der *Leenbrieven*, 't welk zoozeker is, dat de Hr. P. BORT, *Tract. van 't Hollandsch Leenrecht*, bl. 352. (5) te recht erkende, dat *de Graaf van Holland was Dominus immediatus* (onmiddellijk Heer en eerste Eigenaar,) *van alle Leenen*, *tot des Graaflijkheids van Holland Register en Leenkamer behoorende.* Maar dan ziet men hieruit ook de grove dwaling van denzelfden Heer P. BORT, en vele andere voorname Rechtsgeleerden, die hem volgen en naschrijven, als hij in zijn *Tractaat van de Domeinen van Holland* (handelende *over derzelver Oorsprong*, *en uit wat inzichte zoodanige Gerechtigheden den Graven eertijds zijn toegevoegd geweest*), dit bezit ongerijmd afleide uit de gewaande *gunst der Staten van Holland*, „ die tot verval der onkosten van de Regering „ zoodanige *Goederen van het Land*, die nie„ mand toebehoorden, den Graaf toegeleid heb„ ben, omdat zijne *middelen niet genoegzaam* „ waren." Dat wil dan zeggen; *de Staten hebben den Graaf die Domeinen gegeven*, *eer er nog Staten waren.* Zulks is ook de groote verzin-

Oorsprong der Domeinen.

zinning van den doorluchtigen H. DE GROOT, in zijne *Hollandsche Rechtsgeleerdheid*, op wien zich *Bort* meermalen beroept. Doch deze Fabelleer behoorde thans uit te hebben. Deze Landen toch waren, na het bemachtigen derzelven door de wapenen der Frankische Vorsten, geworden *Koninglijke Domeinen* of *Kroongoederen*, indien ik ze dus, volgens latere tijden en begrippen, eens noemen mag, die, na gedane verovering, hun en hunne Familie, bij wettige verdeeling tusschen Vorst en Volk, in vollen eigendom te beurt gevallen en hun in die deeling toegewezen waren, te gelijk met het *Imperium* of *'t Oppergebied* over dezelven.

Daar nu de Graven, in hoedanigheid als *Graven*, *'t bewind* van *Land* en *Volk*, en als *Goedsheeren 't bezit dier Landen* hadden; zoo ontsproten daaruit die *Goederen* of *Domeinen*, welke naderhand *'s Graven* of *'s Gravelijkheids Domeinen* genoemd zijn, omdat zij 's Graven goed bij gift geworden waren. Deze *Koninglijke Domeinen* nu, hoezeer dezelve bebouwd, en na zeden van dietijden, bewerkt wierden door *eigen lieden*, *hofhoorige Boeren* of *onvrije Landbouwers*, waarom zij ook gegeven wierden, *cum mancipiis*, met *de Slaven*, (want *vrije boeren* of *landbouwers* kenden die Eeuwen niet,) bevatten echter naar alle waarschijnlijkheid ook *vrije lieden*, daarop of daarbij *geplaatst* of *behouden* in het veroveren door de Franken; en welken onder het onmiddelijk bewind der Graven, van wegens het Frankische en naderhand het Duitsche Rijk, gesteld blijvende, volgens den geest dier tijden wel gehoorzaamheid verschuldigd bleven aan die Vorstelijke Ambtenaren, de Graven, vooral,

Hier op woonden ook vrije lieden of bezitters.

wan-

wanneer zij ten krijg- of andere diensten opgeroepen wierden; maar die hunne Landgoederen volkomen *vrij* bezaten van alle willekeurige schattingen, en daarvoor niets aan den Landsvorst betaalden dan gehoorzaamheid aan de Wetten en hunne persoonele Verplichting ten Krijgsdienst. De verandering dan, die deze *vrije goedbezitters* door zulke Giftbrieven ondergingen, bestond alleen hierin, dat, daar zij te voren woonden op die *Koninglijke Domeinen* of *Kroongoederen*, als vrije lieden, of vrije erfbezitters: zij nu voortaan bleven wonen op *de Graaflijke Domeinen*, behoudens hun eigendom; blijvende voor 't overige even zoo de bevelen des Graven, onder wien zij zaten, onderworpen, als te voren. Het onderscheid lag alleen daarin, dat zij nu meer onmiddelijk den Graven naar de oogen moesten zien, en van hun meer afhanglijk geraakten; als thans niet meer wonende op de *Koninglijke* Domeinen, maar op die der *Graven* of *Landsheeren*. Soortgelijke begiftigingen van groote Land- of Kroon- of Rijksgoederen duurden in 't Duitsche Rijk nog eeuwen voord, volgens de denk- en Regeerwijze van dien tijd; eerst zonder, en naderhand met toestemming der Duitsche Rijksvorsten en Stenden, nadat die opkwamen. En 't was daaruit, dat Koning Henrik IV. in 't jaar 1083. in onze nabuurschap *de Kerk en Abdij van Elten* (Elterenberg), toen nog gelegen *in Pago Hamaland*, *in Gerardi Comitatu*, [dat is in 't Land van Zutphen, in *Gerards* Graafschap], om groote bewezene diensten, aan den Aartsbisschop *van Hamburg* voor altijd wegschenkende, zulks

 ver-

Patrice-familien zal aantreffen, die hooger dan tot de XIVde Eeuw klimmen; dan alleen zulken, die uit oorspronglijke *Vrijen* of *Edelen* voordgekomen, zich later naar de *Steden* hebben begeven en zich daar nedergezet. Zelfs leest men nog bij PHILIPS VAN LEYDEN, onzen oudsten Rechtsgeleerden van de XIVde Eeuw, dat Edelen, die zich allengskens voordeelshalve naar de Steden van Holland ter woon begaven, hierdoor in eenen kwaden reuk kwamen, (*et infamia notabantur*,) als hierdoor voor *eerloos* gehouden wordende (43). Ik zoude deze herkomst van den Hollandschen Adel kunnen ophelderen, uit de oude bescheiden, die er zijn van de Familien der Heeren *van Wassenaar*, *van Egmond*, *van Putten*, en anderen, met achterlating van al het fabelachtige, hieromtrent te boek geslagen. Maar 't zij mij genoeg, hier als *een eerste* en *vaste* waarheid tot mijn oogmerk vastteftellen, dat de *oorspronglijke Adel*, gelijk elders, zoo ook in Holland, opgekomen is uit die vrij-eigendommelijke bezitters, of volslagen vrije Erfeigenaars, die in den eersten tijd, even zoozeer als de Graven zelfs, op hunne akkers, om die te bebouwen en de vruchten te trekken, ook gehad hebben *hunne eigen luiden*, *Hofhoorige Boeren*, *onvrije*, *thijns of cijnsschuldige lieden*.

Als vrije Grond-eigenaars. En ziedaar den Hollandschen Adel, (even zoo als hij in Duitschland oorspronglijk kenbaar is,) in zijnen eersten en voormaligen *stand*, als *Grondeigenaars* of *vrije Goedbezitters*! Maar hiermede ging een tweede stand gepaard; 2°. dat zij, als zoo-

(43) PHIL. DE LEYDEN, *de Cura Reipubl.* p. 130.

zoodanig, ook *vrij* waren *van alle landelijke belastingen*, *opbrengsten*, *cijnsen*, *tijnsen*, *petitien*, *beden*, of welke namen de latere tijden ook aangebracht hebben: 't welk de Hoogduitschen bevatten onder de algemeene benaming van *Steuer-freijheit.* En die aan den Graaf niets schuldig waren dan *dienstvaardigheid in den Krijg*, *en gehoorzaamheid aan de Wetten.* Als vrij van alle belastingen.

Die Vrijdom van lasten is volmaakt overeenkomstig met het geen bij de beste Duitsche Schrijvers over 't Staatsrecht geschreven is; van welken ik eenigen hier onder zal aanhalen (44): met welken, als men onze kundigste oudheidkenners vergelijkt (45), zal men best zien, waarin zij naar aanleiding dier Duitsche Schriftstellers de zaken recht begrepen hebben, of nog kunnen worden te recht gebracht. 't Zij mij genoeg alhier een wenk gegeven, en een ruim veld geopend te hebben (46).

Daar nu deze Edelen waren *vrije goedsbezitters*, en al hun vrijdom in de vruchten van hun land of vee bestond; alzoo men toen niet had zoogenoemde *liggende Renten*, enz. geene Effecten

(44) CHR. DE SELCHOW *Jur. Privat. Elem.* P. Spec. I. c. 6. Sect. 2. tit. 2. p. 294. HELLFELD ad STRUV. *Jur. Prud. Heroic.* T. II. p. 30—33. PFEFFEL *Abregé Chronologique de l'Histoire & du Droit Public d'Allemagne*, T. I. p. 15.

(45) VAN LOON, *Aloud. Reger. van Holl.* D. III. en IV. H. J. ARNTZEN. *Institut. Jur. Civ. Belg.* L. I. p. 103—135.

(46) Dezen vrijdom heeft uit dezelfde grondbeginselen in 't breede bewezen de Heer HEENEMAN in zijne te Leiden verdedigde *Dissertatie*, in 't N. D. vertaald in de *Academ. Verhandelingen*, D. I.

ten in papier, geene prachtige gebouwen, die men aan anderen voor goed geld verhuurde; en daar elk *vrij man* zijne woning bezat met de rondom hem liggende Landen; zoo vindt men hier de de reden, dat voor de opkomst van bemuurde *Steden*, die vrijen, of Edelen, op 't platte Land wonende, aldaar allengskens hunne *Sloten*, *Sterktens* en *Kasteelen* bouwden, om tegen elkander gedekt te zijn. Doch dit heeft geen plaats gehad, dan na de krachtige en verkeerde uitwerking van 't *Leensystema*, waarbij zij dikwils die vrijheid van de Graven kregen om Sloten te bouwen; en ook wel die vrijheid tegen elkander misbruikten.

Als alleen gerechtigd tot Ambten.

Maar ik beschouw die vrije Lieden ook nog 3°. als *Gerichts- en Ambtsheeren.*

Alle de genoemde vrije Grond- en Landbezitters, onder het bewind hunner Landsheerlijke Graven, en onder derzelver Wetten levende, waren uit den aard tot *Ambten en Diensten bekwaam*; men noemde ze *Munerum et Feudorum capaces*, dat is, zij waren de eenigsten, die door hunnen *vrijen stand* konden worden *Gravelijke Ambtenaren*, *Raden*, *Dienstluiden*, *Officieren*, van hoogen of lagen rang.

En tot Leenen.

Daarbij konden zij, 4°. volgens het meer bekrachtigd Leen-Systema van dien tijd, van die Graven uit hunne Domeinen ook *Leengoederen* bekomen, en bekwamen dezelven, met der daad, 't zij deze Leenen bestonden in *enkel vaste goederen*, *landen*, of *rechten*, zonder, of met bewind over de bewoners, dat is, met of zonder *hoogen* of *lagen rechtsdwang* (*jurisdictie*, *hooge* of *Ambachtsheerlijkheden*). En ziedaar den oorsprong in Holland van alle onder de Graven opge-

gekomen *Hooge*, *Middele*, en *Lage* Heerlijkheden; wier bezitters hierdoor ook ontslagen raakten van den rechtsdwang der *Graaflijke Baljuwen* en *Schouten* over 't platte Land, en deze Bedieningen zelf op hun terrein bekleedden of lieten bekleeden. Zulke *Hooge Heeren* waren dan hun eigen *Baljuwen*, en de *Ambachtsheeren* waren hunne *eigen Schouten*, of kregen de vrijheid er bij, of daarna, om onder zich en in hunne plaats eenen *Baljuw* of *Schout* aantestellen; 't welk ook bij *Leen* of bij *Verkoop* geschiedde; dewijl toch alle *jurisdictie* uit den boezem des *Graven* afdaalde; gelijk de zijne wederom uit den schoot van het *Duitsche Rijk* ontsproot.

Maar het zijn ook deze *oud-vrije lieden*, *deze goedbezitters van vrije geboorte*, die, wanneer zij tot zulke *rangen* of *waardigheden* niet opklommen, in dien eenvoudigen staat van *vrij-* of *welgeborenschap* blijvende voortleven, den staat van *welgeborenschap* eenvoudig behouden hebben.

En zie hier eindelijk uitgemaakt eene tweede *classe* van *vrije lieden*, dezulken namelijk, die, daar zij allen juist niet konden worden *Graaflijke Dienaren* of *Ambtenaren*, noch ook geene *bezitters* worden van *Heerlijkheden* noch *Leenmannen*, te vrede bleven met hun *Welborenschap*, of die eenige mindere diensten *op 't platte Land* waarnamen van *Schouten*, *Schepenen*, *gezworenen*, die toch allen *vrije* of *welboren mannen* moesten zijn, wilden zij over *vrije lieden* te recht zitten. Wie Welgeborenen.

Daardoor is dan die *classe* van *Vrijen* allengskens in twee soorten of rangen onderscheiden.

Aan den eersten *rang* werd naderhand de naam van *Edelen* meer bijzonder gegeven. De tweede be-

behield den ouden eenvoudigen naam van *Welgeborenen:* zoo dat op die wijze *de Adel* oprees; maar ook zoo dat de *Welgeborenen* of de eenvoudig *Vrijen*, door hunne *geboorte*, altijd onderscheiden bleven van de *hofhoorige* en *eigen luiden*. Daar nu 1°. geen *slaven*, geen *huisluiden*, voorheen ten krijgsdienst optrokken, toen er nog geene *besoldigde* Militie was: zoo werden daarom die Welgeborenen ook genoemd *Schildboortigen*, *van den Schilde geboren*, gesteld tegen over *Huisluiden* (47); en 2°. daar die vrijen ook *thijns-* en *schot-vrij* waren, bleef hun de naam van *vrij*, *vrijgeboren* bij, gesteld tegen over *schotboortigen*, *schotschuldigen*. En daar zij 3°. ook wel mindere *Leenen* kregen van den Graaf, hieten zij, *welgeboren mannen die* VERLEEND *zijn van ons van goede* (48), *Welgeborenen van de Hofstede van Duinen* (49). Waaruit de adelijke afkomst der Familie van *Van der Duin* door sommigen afgeleid wordt.

Hoe grooter trap nu van aanzien die Edelen door den tijd bekwamen; 't zij door die aanzienlijke Ambten; 't zij door Landgoederen; 't zij door verkrijging van *Heerlijkheden*, waarin zij, onder den Graaf, of *Hoog* of *Laag*, of ook *middelbaar Rechtsgebied* oefenden over de inwoners van zulk *distrikt:* zoo rees hieruit allengskens niet alleen die afzonderlijke stand, die men den stand der *Edelen*, *den Adel*, *den Lands-adel* ge-

(47) MIERIS, D. IV. bl. 637. b.

(48) MIER. D. I. bl 536. LAMS *Kennemerl.* p. 138.

(49) HEEMAN, *Staatk. Acad. Verhand.* D. I. *over de Graaflijke Beden in Holland, en Vrijdom van den Holl. Adel*, BIJLAGE IV. bl. 204. enz.

genoemd heeft; bezittende zoodanige Rechten, als bij de Leen- of Giftbrieven daaraan vast waren of verder aan vast gemaakt wierden: 't welk bij tijdverloop, en bij trappen geschiedde: maar daaruit kwamen naderhand ook de verdere onderscheidingen en trappen van den *Adel*, in *Baronnen*, *Ridderen*, *Schildknapen*, *Edelen*, en eindelijk de eenvoudige onderscheiding van *Ridderschap en Edelen*, voor zoodanigen, die naderhand eenen afzonderlijken *Landstand* uitmaakten, in onderscheiding (1°.) van de enkel *welborenen* of *vrijen*, (2°.) van de naderhand opgekomene *Steden*, of der Stedelingen stand, (3°.) van de *onvrijen*, of *huislieden*, naderhand *den boerenstand*. Waartoe ik nu overga: nadat ik alvorens doe opmerken, dat ik dus verre alleen den oorsprong hebbe aangewezen van de opklimmende graden of standen dier vrije *Goedbezitters*; zonder dat ik hier nog gewage, om hen als *Landstand* te beschouwen, of als zoodanigen, die door den Vorst als een *afzonderlijk Lighaam* opgeroepen wierden; waarvan die eerste Eeuwen nog verre verwijderd waren.

Dus verre dan de *inlandsche Adel* in zijne opkomst afgeleid uit *de vrije erfbezitters* des Lands, even als dit door geheel Europa plaats hadde. Men kan hieruit menigvuldige misvattingen onzer Geschied- en Rechtschrijvers verbeteren, verondersteld namelijk, dat ik de ware gesteldheid der zake hebbe voorgedragen.

UIT-

UITWEIDING

over den oorsprong der Steden en Vroedschappen in Holland, en hiertoe vooraf, van 't onderscheid van vrijen en onvrijen hier te lande.

Met de opkomst der *Steden* was het een geheel ander geval. Om deze opkomst te leeren kennen, moet ik de *onvrije bewoners* van dien zelfden Hollandschen grond (naderhand het tooneel van zoovele wonderen,) in oogenschijn nemen, en daartoe zal ik de aandacht moeten vestigen

I. In 't gemeen, op 't ontzaglijk groot aantal van *onvrijen*, *Slaven*, of *landbouwende Eigenlieden* of *Hofhoorigen* over geheel *Europa* in de Middel-eeuwen. En

II. Dan die zelfde Lijfeigenen of onvrijen beschouwen, die oorspronglijk de *Graaflijke Domeinen* in Holland bewoonden, en allengskens vrij gemaakt wierden.

De oude Slavenstand over geheel Europa.

Wat het eerste betreft: Over *geheel Europa* was in 't eerst der middel-eeuwen *de Slavernij* of de Lijfeigenschap zeeralgemeen, en 't getal der Slaven zeergroot; maar zij was van eenen zachteren aard dan bij de Romeinen: zoodanig als zij in 't noorden van Europa, in *Rusland*, *Polen*, in *Deenemarken* en elders, hedendaags, schoon met vele verzachtingen, plaats grijpt, maar die thans allengskens vermindert. Men kende in dien tijd geene *vrije Boeren* of *landbouwers*. Men kocht of kreeg of bezat een uitgestrekt deel lands met een groot getal *Boeren*, of zoo als zij eigenlijk waren, *Land* of *lijfeigene landbouwers* met en op dezelven. Daar waren geene andere *Land*-

bo-

bebouwers, dan die in eenen ſtaat van eigendom waren, en die voor levensonderhoud werkten, of minder of meerder opbrengſten aan hunne Heeren ſchuldig waren; 't zij die Opbrengſten beſtonden in *vruchten*, of in *tienden*, of in *cijnſen* en *tijnſen*.

Deszelfs oorſprong.

Vraagt men, hoe het bijgekomen zij, dat Europa op zijnen grond zoo vele *Slaven* of *eigen luiden* gehad hebbe; en onze Landen daarin gedeeld hebben: zulks vloeide voord uit het toen volſtrekt algemeen, en door gansch Europa aangenomen Grondbeginſel, ſchoon veel zachter werkende, dan 't geen bij de Roomſche Wetten gevestigd was, en ook veel gematigder dan de tegenwoordige ſtaat der Slaven in de *Coloniale Landbouwingen* der Europeanen in de West-indiën medebrengt. 't Is mijn oogmerk niet alhier te onderzoeken, van waar dit *Syſtema* oorſpronglijk zij. Ik kon mij hiervan afmaken, met te zeggen, dat, daar de Slavernij nog in de overige Drie Werelddeelen, van *Aſia*, *Africa* en *America* bekend en gebruiklijk is, het vreemd zoude ſchijnen, dat Europa hiervan eene Uitzondering gemaakt zoude hebben, daar de Romeinen overal hunne beginſelen verſpreidden. Men kon ook mogelijk de reden van de voordduring in Europa zoeken in de naauwer Verbintenis, die tusſchen de Romeinſche Republiek en hare Slaven, en de *invallende Frankiſche* en *Germaanſche* Natiën in de Romeinſche Landen plaats greep. Maar dit daargelaten, zal ik alleen tot mijn oogmerk zeggen, dat ſedert den val van 't Roomſche Keiserrijk, welks ingezetenen overal vele Slaven op hunne akkers en in de huizen onderhielden, en de vermeerering dezer Westelijke Landen door

door de Noordsche Volkeren en hunne verspreiding over die landen, door Frankrijk, Italie, Duitschland, het aantal van Slaven niet verminderd is geworden; dat zelfs de Christelijke Godsdienst, bij de Franken onder Koning *Clovis* ingevoerd, hierin geene verzachting of verbetering in de eerste Eeuwen heeft aangebracht; maar veeleer ten dekmantel tot Veroveringen gestrekt heeft; gelijk eene *Bijlage*, onder *Karel den Grooten* van de Heidensche *Saxers* en *Friesen* op 't jaar 800. toonen zal.

Men heeft voorheen veel getwist, of de *Franken*, de *vrije Franken*, bij hunne invallen in Galliën, de Inwoners, die zij overwonnen, wel tot *Slaven* gemaakt hebben, ten minsten *allen*? Men kan dit thans beter beoordeelen dan voorheen. Indien men door *Slaven* verstaat, dien staat van *Slavernij*, zoo als zij bij de *Romeinen* plaats greep, en zoo als de Franken dien aldaar aantroffen; dan kan men dit *ontkennend* beantwoorden. Maar dat de overwinnende Franken de Landen aan zich trekkende, derzelven bewoners en eigenaars, naar den aard der oude Frankische en Germaansche Lijfeigenschap, 't zij geheel 't zij ten deele, aan zich in persoonele Dienstbaarheid verbonden, niet om ze als *beesten*, of enkel als *corpora* te behandelen, zoo als de Romeinen; maar als Landbebouwers en in huisselijke diensten; is thans genoeg erkend. Dit bracht ook de Hoofdtrek der *Staatkunde* van dien tijd mede, welke bestond in het halen van *Voordeelen* en *Inkomsten* uit den *Landbouw*, door behulp van menschen, die *Lijf-* en *Huis-* en *Landbedienden* en Akkerlieden waren van die *vrije* Landbezitters. Meer wist men toen niet. De Koophandel, in den

den tegenwoordigen uitgebreiden zin, met al zijne gevolgen, was toen een onbekend ding. En de Krijgsdienst, om zich tegen zijne naastbijwonenden te verzekeren, was de ziel der bemoeijingen van vrije lieden. Al hun vermogen bestond in onroerbare goederen en landen. En zij, die deze Landen bewerkten, hadden geene andere behoeftens, dan om bij hunne meesters wel te staan, en den kost met arbeiden te verdienen.

't Is ook zeker, dat de Franken, toen zij der Gaulen en Romeinen Landen overmeesterden, overal de Slavernij aantroffen, en zij het aantal der *Slaven*, door hunne komst, schoon zachter behandeld, niet verminderden (50). Men kan hiervan meer lezen in *de Schriften der Koninglijke Academie* te Parijs (51).

Wat in de eerste plaats het eigenlijke *Frankrijk* betreft! De staat van algemeene Lijfeigenschap, of slaafsche *Hof-* en *Landhoorigheid* duurde aldaar nog voord tot onder den derden *Koningstam*, afkomstig van *Hugo Capet*. De Heer MONTESQUIEU zegt hieromtrent te recht (52): *L'on*

De Onvrijen alom in Frankrijk.

(50) Zie HEINECC. *Antiquit. Juritsprudent. German. Illustr.* T. I. p. 518.

(51) *L'Histoire de l'Academ. Royale des Inscriptions* etc. Par. T. XXXVII. XXXVIII. en twee Verhandelingen van *Cautier de Sibert*, in wier eerste p. 541. hij onderzoekt, *S'il y a eu sous les deux premières Races de nos Rois, un ordre de Citoyens, a qui on puisse appliquer le nom de Tiers-Etat.* En de andere geeft p. 196. praefac. eene: *Memoire sur les causes de l'Abolition de la Servitude en France et sur l'origine du Gouvernement Municipal.*

(52) *Esprit des Loix*, L. XXVIII. chap. 45. p. m. 190. *Dans le Commencement de la 3me Race presque tout le bas*

L'on ne comptoit point alors le Tiers Etat, puisque le peuple étoit ESCLAVE, *ou si l'on trouve ce terme trop dur, puisqu'il étoit condamné à une espèce de servitude qui l'attachoit à la terre ou au laborage,* SERVI ADSCRIPTITII GLEBAE, *comme parlent les anciens Monumens;* dat is, *Men had toen geen Tiers Etat of derden Volksstand, omdat het Volk* SLAAF *was; of, vindt men dien term te hard, omdat hetzelve verplicht was tot eene soort van slavernij of dienstbaarheid, die hetzelve vastverbonden hield aan den grond of aan den arbeid; zij waren Slaven aan den grond geëigend, gelijk de oude Gedenkstukken spreken* (53). Dit zelfde verklaart de bekende Ridder *D'Eon* (54), daar hij van dien zelfden tijd ronduit zegt: *Que le Tiers Etat étoit inconnu, parceque le peuple étoit* ESCLAVE, dat is, *de derde staat was toen onbekend; alzoo het Volk* (versta de groote massa of middelstand van 't Volk,) *slaaf was.*

De Heer BOULAINVILLIERS (55), de groote voorstander van de vroegere Staats-vergaderingen on-

bas peuple étoit serf; dat is, *bij den aanvang van den derden* (Koninglijken) *Stam was bijna de heele Gemeente* (*de lage stand des Volks*) *nog slaaf.*

(53) Hij voegt er nog bij: *Ce peuple — — il n'ait tenu aucun rang dans l'Etat, ni par consequent, dans les Parlements, ou Assemblées, non pas même dans les Acclamations de la troupe, que Hincmar nomme la* MULTITUDE; *mais de la quelle il remarque positivement que toutes les personnes inferieures, c'est a dire, non Françoises, étoient exclûes.*

(54) *Dans ses Loisirs*, T. XI. p. 125.

(55) *Histoire des anciens Parlements de France, où Etats Generaux du Royaume*, p. 18. en 19. In welk geleerd Werk hij echter de oude *Parlamenten* van Vrankrijk met de *Staten Generaal* van dat Rijk verwart.

onder de Koningen, na zijne prachtige opgave van den Regeringsraad van Karel den Grooten, bestaande uit *Geestlijke* en *Wereldlijke* Heeren, en nadat hij uit dien Raad gemaakt hadde *eene Vergadering van Staten* of *oude Parlamenten*, naar de reden zoekende, waarom er toen maar twee zulke Staatslighamen verschenen, erkent zelve, dat bij de verovering der *Gaulen en Romeinen* „ *la multitude* — — — *demeuroit dans un état moyen entre la servitude Romaine et la Liberté* — — *toujours regardée par les Conquerans comme destinée au travail & a la culture de la terre*," dat is, *dat de groote menigte des Volks in een zekeren middelstand verbleven tusschen de Romeinsche Slavernij en de Vrijheid — en zij door de Overwinnaars werden aangemerkt als bestemd tot den arbeid en tot bebouwing der gronden, en niet om deel te hebben aan de eere van 't Bewind.* —

Dit bestemt ook de geleerde MOREAU, op verscheiden plaatzen (56), en staaft zulks met vele bewijzen. Zonder dit te weten, zijn ook vele oude Wetten en Gewoontens, onder de Volkeren van dien tijd, niet verstaanbaar, of zij krijgen verkeerde toepassing: gelijk dit hopens Vrankrijk wordt aangemerkt door HOUARD (57).

't Is dan op die tijden toepaslijk, 't geen ons MURATORIUS van *Italie* zegt (58): *Universitas po-*

(56) MOREAU, *Principes de Morale, et du droit public de France*, T. II. p. 36. seqq. T. III. p. 226, 230. seqq. T. XV. p. 56.

(57) HOUARD *Coutumes Anglo-Normandes*, IV Voll. a 1776.

(58) MURATOR. *Antiq. Ital. Med. Aev.* T. I. Diss. XIV. p. 755.

In Italie. *populi divisa olim fuit in liberos et servos. Et horum immanis fuit numerus*, dat is, *alle het Volk was weleer verdeeld in vrijen en onvrijen of slaven. En 't getal van dezen was verbazend groot.* 't Welk bij een ander kundig Schrijver, in 't Fransch uitgedrukt, omtrent denzelfden zin zal uitleveren, *tout ce qu'il n'étoit pas noble, étoit serf où a peu près*, dat is: *Alles wat niet Edel*, (of Vrij en Welgeboren) *was, was slaaf of ten naasten bij.*

In Engeland en Schotland. Van *Engeland* en *Schotland*, wordt het ook niet geheel ontkend door den Heer ROBERTSON, maar die treflijke Schrijver heeft, volgens den Hr. GILB. STUART (59) dit in zulk sterk licht niet laten voorkomen, tot groote schade van zijn Tafereel; waarom hij ook door *Stuart* en *Moreau*, boven opgenoemd, in verscheidene plaatzen met bezadigdheid is tegengegaan en wederlegd.

In Duitschland. Van *Duitschland* behoeft men slechts de hieronder aangehaalde Schrijvers (60) in te zien, om

(59) In 't Engelsch geschreven: *Observations concerning the Public Law, and the constitutional History of Scotland*, 8°. Edinburgh, 1779. ROBERTSON D. II. p. 70. noemt toch de *Slaven*, *la plus nombreuse Clasfe.*

(60) JOACH. POTGIESERUS, *de conditione et statu servorum apud Germanos*, 8°. Colon. 1706. HERTIUS, Disf. *de hominibus propriis in Germania*, Opp. T. I. P. 2. p. 108. seqq. J. H. BOEHMER, Exerc. *ad Pandectas* N°. XVIII. T. I. p. 736. *de statu et conditione hominum propriorum non ex Jure Romano, sed Germanico derivanda:* et *Exerc.* XIX. *de libertate imperfecta rusticorum in Germania*, p. 810. JO. GOTTL. HEINECC. *Antiqq. German. Jurisprud. patriam Illustr.* T. II. c. 9. p. 443. DE SELCHOW *Jur. Priv. Elem.* C. VI. p. 248. seqq. en de Schrijvers verder hiertoe aangehaald bij PFEFFINGER *ad* VITRIARIUM *Jur. Publ. Germ.* T. II. p. 980.

om overtuigd te zijn, dat de Hr. *Estor* (61) naar waarheid zeide: *Scatebat Germania servis*, dat is, *in Duitschland krielde het van Slaven.*

En wilde ik hier van alle onze Gewesten, *Gelderland*, *Utrecht*, *Overijssel*, *Groninge*, enz. spreken, van welker dienstbaarheid nog langen tijd vele sprekende bewijzen en voetstappen overig zijn geweest: ik zoude de oude Schrijvers en Rechtsgeleerden moeten uitschrijven; en tot getuigen moeten inroepen de werken van den Heer *Racer* wegens Overijssel; het schoone Charterboek van *Gelderland* van den Heer Bondam; het *oude Recht van Beklemmen in Groninge*, als een nog erkend overblijfsel van dien slaafschen staat der Boeren, zoo als dat beschreven is door den Hr. *A. G. van Swinderen* (62), en in 't gemeen over alle de Provincien, al wat men leest bij den Hr. ARNTZENIUS (63). Maar ik zal alleen bij Holland blijven. De Hr. *H. de Groot* heeft dat zelf erkend, en over zijn zeggen, *Inleid. der Holl. Rechtsgeleerdheid*, B. I. D. 4. §. 2. *dat het onderscheid van vrijen en onvrijen in deze Landen nog binnen de* 300 *jaren bekend is geweest*, heeft de Heer R. PALUDANUS te Leiden eene Verhandeling geschreven *de Servis Hollandicis*, dat is, *over de Hollandsche Slaven* (64).

In Nederland.

In Holland.

De

(61) ESTOR., Dissert. *de probatione Nobilitatis avitae*, p. 8.

(62) Rechtskund. Aanm. in *Societ. Gron. de excol. Jure Patrio*, D. III. St. I. p. 99. sqq.

(63) ARNTZEN. *Jur. Civ. Belg. Institution.* T. I. p. 106—136.

(64) Dissert. Inaug. 1759. Vergel. *de Rechtsgel. Observ.* D. IV. p. 1—4. VAN LOON, *Aloude Regeerwijze* van

De Heer *van der Schelling*, hoezeer hij anders de oude *Hollandsche Vrijheid* op den hoogsten top verheft, spreekt evenwel elders van de *huisluiden* in zoodanig een licht, dat, daar hij dezen in Gelderland niet ontkent, hij dezelve met Lijfeigenen gelijk stelt, zeggende (65), „ *zoodanige* (huisluiden) *wierden ook wel genoemd homines* PROPRII, *als ook schotbare.* — — *Zulken werden in Gelderland geheten horige, hofhorige, Keurmedische, Wastinische* [Wastijnsche] *luiden, en de gewoonte, om die in vrijheid te stellen in een brief van Hertog Arnoud van Gelre* 1437. — — enz."

Men leze ook slechts de hier aangehaalde *Verhandelingen* van de beroemde Heeren THOMASIUS, BOEHMER, HEINECCIUS, HERTIUS, om te weten, dat de oorsprong en staat dier menschen niet uit *het Roomsche Recht*, maar uit *het Recht* en *de Gebruiken* der *Germanen* is afteleiden. Men kan uit die Schrijvers ook leeren, dat, ofschoon de naam van *servi* en *mancipia* (*slaven en lijfeigenen*) in de Middel-eeuwen zeergebruikelijk was, evenwel in de XIIde Eeuw men meer algemeen gebruikte de benaming van *eigene lieden.*

Doch het doet zeerweinig tot de hoofdzaak, wat namen deze *onvrije* lieden, in 't Nederduitsch droegen; of men dezelve noemde: (want alle die namen komen bij ons voor) *lijfeigenen, hoorigen, hofhoorigen, eigenhoorige luiden, eigen luiden, volschuldigen, cijnsbaren, cijns-* of *tijns-*

van Holland, D. III. en IV. G. VERHORST, Diss. Leid. *de Jure Isfuae* (Exue). 1771. p. 9.

(65) *Holl. Tiendrecht*, D. II. bl. 353.

tijnsschuldigen, *Wasch-tijnschen*, *Keurmedigen*, of *Keurmedischen*, *schotbaren*, *schotboortigen*, *schotschuldigen*, *liten*, of *latenluiden*. Ook niet, of zij in 't Latijn de namen droegen van *servi*, *mancipia*, *homines proprii*, *coloni*, *mansionarii*, *glebae vel agris adscriptitii*, *censuales*, *ceurmediales*, *liti*, *lati*, *litones*: alzoo dit slechts verschillende benamingen zijn, die alleen afhingen, of van den verschillenden trap of graad van slavernij, of van den aard der Landgoederen of landerijen, die zij bewerkten, of van het soort of de zwaarte van den *cijns* of *tijns*, 't zij in geld 't zij in vruchten uit den grond; of van de verscheidenheid der *tijden en zaken*, of van *overeenkomsten* en *verplichtingen*, waaraan die landboeren, naderhand bij ons *huisluiden* genoemd, onderworpen waren; indien dit maar vast sta, dat, dewijl alle deze benamingen, zoo wel in Holland als elders, voorkomen, aldaar weleer ook zoodanige stand of staat van menschen geweest zij, die aan die Graaflijke *Domeinen*, en de overige *Landen hoorig* waren en die den *servilen* stand uitmaakten, zonder dat ik daarmede vastselle, dat in de eerste tijden der Graven, *alle de goeden en Erven met alle de bouwlanden den Graaf* geheel en al *eigen* en *hoorig* geweest zijn; 't welk mogelijk met meer recht van andere Gewesten konde gezegd worden (66). Ik er-

(66) Ten minste de Heer DUMBAR in den *tegenwoordige Staat van Overijssel*, D. II, 83. en 145. seq. (daar hij spreekt van de groote menigte van *Hofhoorige goederen*, en welk eene wijde uitgestrektheid zij nog in *Twente* hadden, en van: *Des Landes gerechtigheid tot den hoorigen ende servilen persoonen ende goederen*,) zegt sond-

erkenne toch in Holland, ook in 't oorspronglijke oude Holland, *vrije* en *welgeboren* lieden, die, zonder vrijmaking, hunne Landen door onvrijen bewerken lieten; zoodanig waren de Heeren VAN WASSENAAR, EGMOND, PUTTEN, (boven, bl. 56). Ook dezen hadden hunne *Landbebouwers* en *eigen hofhoorige Luiden*, gelijk mede *de Geestelijken.*

Deze *onvrije* lieden nu waren de persoonen, die, op de Graaflijke Landen en Domeinen overal verspreid, bij begiftiging of verkoop of anderszins, met die Landen werden overgedaan, of die anders aan den Graaf, als Grondeigenaar, verbleven, en aan hem *dienstbaar waren.*

Cijnsschuldige lieden. Hieruit dan rees bij 't verzachten der slavernij en lijfeigenschap een zachter slag van dienstbaarheid, die onder den naam van *eigene luiden* gingen, en die van de landerijen, waaraan zij geëigend wa-

ronduit, *dat alle de goeden en Erven van ouds der Landschap* HOORIG *geweest zijn met alle de bouwlanden.* Hij behoefde maar eenen stap verder te gaan, en in plaatze van *der Landschap* te zetten *den Bisschop* als *Lands- en Grondheer*; om alles optehelderen. Het denkbeeld toch, *der Landschap hoorig*, is een harsenschim, zoo er niet bijkome, wie toen *de Grondheer* van die Landschap ware: daar uit de Keizerlijke Giftbrieven genoeg blijkt, dat dit niet *het Volk* van dat terrein, maar 't alleen de tijdelijke *Bisschop* was, die hierom ook *Dominus Superior Terrae* heet bij MIERIS, *Charterb.* D. II. bl. 247. b. Zonder dat ik hier in aanmerking brenge de belachlijke gril van een anders bij ons beroemd Man, die nog kortlings met veel vertrouwlijkheid zegt, dat de naam van *Heer*, van den Bisschop in Overijssel gebruikt, slechts een *Eernaam* was, en in geen' eigenlijken zin moet opgevat worden. Die dus schrijven, kunnen zeker ons de oude Geschiedenissen des Lands niet in hare ware gedaante voorstellen.

waren, zekeren *cijns* opbrachten, en van hier *censuales* genoemd werden. Dit was een minder trap van *Dienstbaarheid;* echter uit de persoonlijke slavernij oorspronglijk. Deze *Cijns* of *Tijns*, waarvan de *Cijns-* en *Tijnsgoederen* benoemd zijn, 't zij die aan Kloosters, Kerken, of Heeren, of Graven, werd opgebracht, bestond niet altijd in *gereed geld*, maar meestijds in Granen, Vruchten, Hoenderen, Kapoenen, Kleederen; ook zelfs in *Wasch*, waar van *Waschtijnsche*, *Wastini*, of *Cerocensuales* (67). Hieruit verklare ik, dat bij SCHRASSERT (68) de Vorst zegt: *Die van hoorige goederen waren, hebben wij gevrijdt tot Thijnsgoederen.* Ik zoude vervelen, als ik hierbij alle de rangen en namen wilde ophalen (69). Doch merke alleen hierbij aan, dat uit dien dienstbaren stand van vroegeren tijd vele benamingen, zoo van zaken als persoonen, en rechten en plichten zijn overgebleven, die bij het Romeinsche Recht geheel on-

(67) VAN LOON, *Aloud. Reg.* D. III. bl. 99.

(68) *Beschrijv. van Harderwijk*, D. I. bl. 8.

(69) Alleen moet ik hier uit den Hr. BONDAM *Charterb.* nog een woord van de in Gelderland zoo bekende *Hofhoorigen* bijvoegen. De *Curia* of *Curtis Dominica* noemde men *een Hof*, en onder zulk *Hof* bevonden zich vele zoodanige *met boeren* bezette Landerijen, welken men *Hofhoorige* of *eigenhoorige goederen* noemde. Zulke *Hofhoorigen* waren in tweederlei staat van dienstbaarheid, zwaarder of ligter. De zwaarder noemde men *eigenhoorige* of *volschuldige eigenhoorigen.* De ligter *litones*, *liti*, *lati*, *eigen lieden*, *vrije hoflieden*, *vrijgelatenen.* Het waren die *Liti* of *Laten*, die ten aanzien hunner *goederen* vrij waren, en, uit de eigenhoorigheid ontslagen, deze hunne goederen enkel bezaten als *cijns-* of *tijnsgoederen* — of als *vrije hofhoorige goederen*, en alleen den *cijns* opbrachten. BONDAM, bl. 504, 511.

Keurmedische lieden. onbekend waren (70). Gelijk zulks vooral plaats greep bij de nog later dus genoemde *Keurmedische Persoonen*, eene benaming van *Eigen lieden*, bij ons zeerbekend, maar weinig recht gekend. Men verstond er door zoodanige *landhoorige lieden*, die met vrouw en kinderen de Landen hunner Heeren voor *zekeren cijns* bewerkende, de overige voordeelen voor zich behielden, onder beding, dat, wanneer zij zonder kinderen stierven, alle die Erven aan den Grond-Heer terug vielen; maar lieten zij kinderen na, dat dan hun Heer of Patroon die landen aan hun ter bewerking liet verblijven, mids dat zij uit de goederen des Overledenen *het beste pand*, naar keuze des Landsheeren, moesten afgeven, 't welk vele benaming hadde, als *het beste pand*, *het beste catheel*, *het doodenpand*, *de doode hand*, in 't Latijn *jus optimi catalli* (71), *optimum de possessione*, *jus caduci*, *jus mortuarii*, *manus mortua*, *optimus equus*, *vel bos*, in 't Hoogduitsch genoemd *hauptrecht*, *todtfall* (72), en zulks ten teeken hunner *hoorigheid*, of *lijf-* of *grond-eigendom*; zijnde *keurmede* afkomstig van 't woord *keur*,

Het beste pand, van waar?

(70) Zie J. H. BOEHMER, *Jus Ecclesiasticum Protestantium*, L. III. tit. 18. p. 804. *de locatione conductione*.

(71) Over 't woord *Catallum*, N. D. *Catheel*, zie PALUDAN. Dissert. I. l. p. 38, 39. en SPELMANN en DU CANGE *Glossar.* voce *Catallus*.

(72) Ik geve hier alles maar met een woord op. Over de zaak zelve zie men, zoo in Duitschland als bij ons, LUDEWIG, Diss. *de Colonis adscripticiis*, C. VI. H. DE COCCEJI, *Exercit. Curios.* T. I. p. 1325. PFEFFINGER *ad* VITRIAR. T. II. p. 968. VAN SWINDEREN, *de Excol. Jure Patr.* T. III. p. 101. LAMB. GORIS, *Advers. Juris Subsciſivis*, A. MATTHAEUS, *de Nobilitate*, L. IV. p. 841, 952. *de Jure Gladii*, p. 525, 414.

keur. *kiezing*, en 't oude *mede*, *miede*, (praestatio), *aanschaffing*. Men heeft in Gelderland eene geheele lijst van zulke *Keurmedische op de Veluwe* bij BONDAM (73), die aan 't Kapittel van St. Marie toebehoorden. In Overijssel vond men *Keurmedige luiden in Deventer* (74). In 't Sticht van Utrecht heet het (75) *Curmeda, quae Episcopo Trajectensi ex morte hominum suorum* PROPRIORUM *cedunt*, dat is, *Keurmeden, die den Bisschop van Utrecht bij de dood van zijne* EIGEN LUIDEN *toekomen*; en nog duidlijker in een Gelderschen Brief 1226 (76): *dabunt mihi post mortem eorum Curmedam; quod est unum optimum de sua possessione*, dat is, *zij zullen mij na derzelver dood geven eene Keurmede, 't welk is het beste pand of stuk uit hunne bezittinge*.

Men zoude bij oude Hollandsche Historieschrijvers veel lezen, eer men die *Keurmedigen* dacht aantetreffen; en evenwel zijn de oude Gedenkstukken vol van dezelven, bijzonder sedert de Hollandsche Graven aan vele Keurmedige lieden veroorloofden, om voor zekere *somme gelds* ook zich van dien last *vrij te koopen*; waaruit gesproten zijn oneindig vele *Afkoopbrieven*, nog in

414. RACER, *Overijssl. Ged.* D. III. bl. 256. *Rechtsgel. Observ.* D. IV. bl. 179. De Heer ARNTZEN. *Jur. Civ. Inst.* T. I. p. 178. seqq. handelt hierover ook breeder, maar leidt dit af van 't recht op de *Vreemdelingen*.

(73) *Charterboek van Gelderl.* D. I. bl. 510—513. Vergel. bl. 232. g. en 361. b. r. 1.

(74) BONDAM, D. I. bl. 514.

(75) Ibid. D. I. bl. 530. Verg. BUCH. *ad* HEDAM *Hist. Traj.* p. 256.

(76) Ibid. D. I. bl. 361. b. r. 1.

Afkoop der Keurmede.

in wezen, in welken de persoonen met name genoemd worden. Dit te bewijzen, zal hier mijn taak zijn. De Abt van Egmond in Kennemerland ging hierin reeds voor, met toestemming van Graaf Florens (77), in zijn' Brief op 't jaar 1230. *dat wij de dienstbaren van onze Kerk — en hunne zoonen of dochteren en nakomelingen van dat Recht, 't welk gewoonlijk* CEURMEDE *genoemd wordt, waardoor zij tot hiertoe aan ons en onze Kerk verbonden waren, door voldoening van eene somme gelds bevrijd en ontheven hebben* (78). Op 't jaar 1328. verkocht Graaf *Willem de Goede*, door zijnen Rentmeester van Amstelland, aan eenen Roelof voor eene somme gelds *ten vrije eigen*, of gaf hem eenig land *vrij* in 't *Kerspel Diemen*, 't welk hij erfde van *Aleyde, die onze coermedisch Wijf was van goeden, die zij opbeurde van hare Dochter Kerstine, die onze coermiedich was;* waaruit we teffens leeren, dat dit recht of last van *keurmede*, aan 't landgoed vast zijnde, ook op *de Erfgenamen* overging, ten zij het *afgekocht* wierd. Dit blijkt nog klarer uit een' veel lateren brief van Hertog *Aalbert* 1372. (79), waar de Graaf aan eenige de vrijheid schenkt, mits betalende 20 ℔ Holl., om het nagelaten goed van hunnen *Keurmedigen broeder als vrij-eigen* te aanvaarden, *zonder* KEURMEDIG *te worden, ten ware of zi him namaels verdieden an anderen Choirmidichen goede jof huwelic. Verdieden* is dan hier, zich op nieuw verplichten of onder dien Last geraken. En de Heer

(77) MIER. D. I. bl. 204.
(78) Ibid. D. II. bl. 470. N°. 1.
(79) Ibid. D. III. bl. 274.

Heer MIERIS merkt aldaar aan, dat *vele brieven van afkoop van keurmedige lieden, die in Amstelland, en andere deelen van Noordholland woonden, gevonden worden in de Perkamenten Registers van de Charterkamer van Holland.* Dit zelfde herhaalt *Mieris* op 't jaar 1342. (bl. 664.), en de reden, waarom hij al zulke Brieven heeft weggelaten, is bij hem, omdat zij allen *op eenen trant* zijn. Ik zal dezen Graaflijken Brief hier geheel invoegen, en eenige bemerkingen daarbij maken. Hij luidt dus:

„*Willem*, Grave van Heynegouwe, enz. maken cond enz. Dat wi bi Heren *Dirc van Brederoede*, Heren *Symons van Theylingen*, Heren *Willem van Outshourne* ende *Gherit Alewyns Sone* [dit waren zijne Raden en Griffier,] hebben laten verdinghen

Grieten Heynricxs Weduwe van Juutfays,
Dirc haren Sone,
Gheertruiden, Dircx Wyf,
Lysbetten ende Alyt, Dirx Kinderen,
Item Lisen, Grieten Dochter,
Jan Noden, horen Man,
Andries, Jan ende Clays, hore Kinderen,
Item Alyt, Grieten Dochter ende Pieter, horen Man,
Item Lambrecht, Grieten Sone, Goudart sijn Wijf,
Grietken, Lysken, hore Kinderen,
Ende Ghysbrecht, Grieten Soen voorsz.

van hore Coermiede, die si ons schuldich waren. Ende hebben dairtoe hun vrij vercogt dat verendel van ses morgen lants, dat Heyric Winter ende Gheryt sijn broeder, tot onser behouf quite scouden doir der COERMIEDE, *welken voirsz. die gheleghen zijn teghen Vredelant, in 't gerechte van Nichtevechte, dair naest gelant zijn — — omme L. ℔ Hollants, den schilt voir XVIII groten gherekent, dair si Heren Florens van der Boechorst onsen Baliu ende Rentemeester van Aemsterlant ende van Waterlant ghenoech of ghedaen hebben; ende sceldense van dier* COERMIEDE *vrij ende quite, ten waere dat si hem hier naemaels verdieden. In orconde enz. Ghegheven in den Haghe — —.*"

Men

Men ziet hieruit, 1°. hoe plechtig zulke *Vrijlating* of *Afkoop* van *Keurmede* geschiedde, voor 's Graven Raden, bij Brief en Zegel.

2°. Men kan hieruit geheele Familien leeren kennen, die op de Graaflijke Landen als *Keurmedigen* bekend, nu eerst *volle vrije lieden* wierden. Van de verbazende Lijsten van Persoonen, die hiervan voorhanden zijn, zal ik in de *Bijlagen* maar eenige stukken uit 's Lands Registers opgeven, op den jare 1328. Vele latere afkomelingen zullen mogelijk in dezelven hunne Voorouders aantreffen, die toen niet anders dan met de namen van *Pieter Willemzoon*, *Willem Hendrikzen*, *Hendrik Pieterszen*, bekend waren, eer men nog de VAN of de familiebijnamen gebruikte of kende, welken men naderhand ontleende van *heerlijkheden*, van *dorpen*, van *bedrijven*, van *ambachten*, of *toevalligheden* enz.

Welligt zegt iemand: waartoe dit tegenwoordig opgehaald, daar het kan strekken tot ontluistering van tegenwoordige achtbare Familien. Maar ik hebbe hierop veel te antwoorden, en wel, vooreerst, dat, zoodanige lage bedenkingen ongelukkig meer zaken onder het stof der Oudheid bedekt hebben, die anders over gebeurde dingen veel lichts hadden konnen verspreiden; maar ten tweede, dat het nooit tot oneer is, zoo men zich door deugden, nijverheid, nuttige bedrijven en verdiensten boven zijne voorouderen verheft; 't is den Admiraal *Mich. de Ruiter* en zijne familie, en welk een versch voorbeeld! nooit tot nadeel geweest, dat hij van lage afkomst was. Daar komt bij, dat, zoo men in de *groote Steden van Holland*, *Amsteldam*, *Dordrecht*, enz. eenige oud-adelijke

Fa-

Familien uitzondert, die Steden zelve in eersten aanvang ons niet anders aanwijzen dan *Pieter Pietersze*, *Jan Arentze*, *Arent Jansze*; en wel uit dien hoofde, dat juist de oorsprong der Steden geen' anderen grond heeft dan de vrijmaking van *keurmedige*, en andere *schot-* en *cijnsschuldige lieden*, gelijk hierna zal gezien worden. Maar zoude men daarom op de *Steden* en *Stedelingen* zelve laag vallen? Doch ook eindelijk; deze bedenking bewijst te veel. Want dan moesten zeervele oude stukken, vooral in 't *Charterboek van Gelderland*, zijn achtergelaten.

3°. Eene derde aanmerking van veel belang is; dat men hieruit ziet bevestigd de onberekenbare uitgestrektheid der *Domeingoederen*, *Landerijen*, en *Terreinen*, die de Graven van Holland in den eersten tijd, door de Koninglijke Giftbrieven zelve verworven hebben, en waarvan zij de oorspronglijke *Goeds-* en *Grondheeren* waren, doch die allengskens door *Gift-* en *Gunstbrieven* aan *Vrijen*, *Welgeborenen*, *Edelen*, en *Geestlijken* (80), 't zij in *vrijen eigendom* 't zij in

(80) Tot een voorbeeld van groote giften aan *Geestlijken*, strekke de Giftbrief van Graaf *Dirk den Vden* van dien naam van 't jaar 1083. die nog oorspronglijk in wezen is. Bij dit Charter bevestigt hij aan *den Abt* en 't *Klooster van Egmond* de Giften zijner Voorouders, en voegt er nieuwe Landen en rechten bij, waaruit naderhand alle die Rijkdommen der *drie Egmonden*, zoo van de *Abten* als van de *Heeren van Egmond*, als Kloostervoogden, geboren zijn. Men vindt in dien Brief opgeteld, als in verschillende oorden gegeven 218 *Mansi*, welke *Mansi*, 't zij men die stelle op zooveel Lands als met *een koppel Ossen* jaarlijks konde bebouwd worden, (zie mijn *Cod. Diplom. Histor. Critic.* p. 10.) 't welk sommigen wel op 60 morgen Lands begrooten; 't zij

in *leengoed* zijn uitgegeven; OF b) aan *Lijf-* en *Hofhoorigen* in *tijns* of *cijns* of *keurmede* gegeven, en naderhand door *Afkoop* geheel aan de *vrijgemaakten* zijn afgestaan; OF c) wier *grond* en *bodem* naderhand aan vrijgemaakte *Steden* en hare bewoners geheel of gedeeltlijk is overgelaten, met uitzondering van zoodanige Rechten als de Graven zich voorbehielden; gelijk zij dit van de *Keurmedigen* gemeenlijk deden (81).

4°. Die

zij slechts op 16 morgen, (BONDAM, *Charterb.* D. I. bl. 534.) vast eenige *duizende morgen* Lands uitmaken, die de Graven wegschonken, behalve nog zoovele *landerijen* en *rentehoeven*, wier grootheid niet staat uitgedrukt; met alle de *Tienden*, *Visscherijen*, *Kerken*, *Tollen*, en *Rechtsplegingen* of *Heerlijke Rechten*, die de Graven reeds toen aan die *Abdij* gegeven hebben, en die aan de *Abten* verbleven, of naderhand in andere handen gekomen zijn. Te recht dan maakt de Hr. VAN WYN, *Aanm. op* WAGEN. D. II. bl. 72. bij gelegenheid dat Florens genoemd werd *de zeerrijke Graaf*, hierop deze Aanmerking. „ Men heeft, veelmaals, een te gering denkbeeld van den toestand onzer eerste Graven. Zij, die aan de Kroonen, en de eerste huizen van *Duitschland* en *Frankrijk*, ten naauwste sedert lange waren vermaagschapt; zij, welker kinderen, door Koningen, reeds ten egt genomen waren, en die, zo door de Graaflijke Inkomsten, als door hunne erflijke, van de Oppervorsten verkregene, door het zwaard gewonnen, of aangekogte goederen, zig zeer magtig bevonden, konden met regt den naam van *zeerrijk* draagen; bijzonder Floris de II., aan wien Zeeland bewester Schelde ten jare 1108. denklijk ter leen wierdt afgestaan." Ondertusschen bestond toen de rijkdom *alleen*, of *bijna alleen* in vaste goederen en Domeinen en derzelver Inkomsten en Voordeelen. Men wist van geene belastingen. Het geld was ook toen 10, en 20 maal meerder waard, en loontrekkende *Soldaten* waren er niet, zoo min als kostbare *Oorlogschepen*.

(81) Een aanmerklijk bewijs hiervan is bij BONDAM, *Char-*

4°. Die *keurmedige* Landen waren ook door geheel Holland verspreid, zoodat de Graven tot de ontvangst van het verschuldigde hiertoe (82) zelfs *Ambtenaren* of *Ontvangers* hadden van *Keurmede*, genoemd *Keurmedebewaarders*.

Meer ter zake zal het doen, de aanmerking, dat, daar het één van de aanmerklijkste Voorrechten der *Vrije Landbezitters* was, dat zij *geen schot of lot* met hunne *onvrije Buren* of *Huisluiden* betaalden, hieruit naderhand vele ontwisten en moeilijkheden ontstonden, die zelfs tot *pleitgedingen* toe liepen. De aanleidingen hiertoe waren 1°. dat *Vrije lieden*, of gelijk wij naderhand meer zullen aantreffen, de *Welgeborenen*, dus ook *de Edelen*, daarna zulke Graaflijke Landen koopende, vermeenden, dat het voorrecht van hunnen stand van *schotvrij* hun die Landen vrij van *schot* en *lot* maakte: waarover de *Onvrijen* zich bezwaarden, en waardoor ook *'sVorsten* schatkist schade leed.

Oprijzende twisten tusschen de Vrijen en Onvrijen.

2°. Dat dan ook *de Geestlijkheid* en *de Geestelijken*, die als *vrije lieden* oulings mede geen *schot of lot* betaalden, maar veeleer van hunne eigen schotschuldigen den cijns opbeurden, insgelijks bij den *aankoop* van onvrije Landen van dat Voorrecht zochten gebruik te maken.

3°. Dat na de oprichting der Steden vele Huislie-

Charterb. van Geld. D. I. bl. 539. a. waar de Graaf gewaagt van *homines et mancipia, qui modo manent in oppidis nostris.* Van Holland zie VAN LOON, *Aloude Reg. van Holland*, D. III. bl. 270.

(82) MIER. D. III. bl. 409. Aanteek. *Het schijnt*, zegt hij, *dat de Graaf in yedere Landstreek zijne bijzondere opzieners over het recht van Keurmede gehad heeft*, en

lieden of cijnsschuldigen zelf, zich van den geest der tijden bedienende, hunnen personelen vrijdom door overgang en inwoning in de Steden zoekende, en poorters wordende, na *jaar en dag* aldaar gewoond te hebben, de Landerijen, die zij naderhand bekwamen, kochten of kregen, op die zelfde wijze begeerden *vrij van schot te maken*. Alzoo nu deze Landerijen ten meesten deele uit 's Vorsten boezem of Domeinen kwamen, en 's Graven Inkomsten, in de eerste plaatze, daarbij leden, zoo was 't natuurlijk, dat hierin voorzien, en een *wet* of *regel* gesteld moest worden. Dit geschiedde eerst bij afzonderlijke en plaatzelijke Verordeningen, in het laatste der XIIIde en 't begin der XIVde Eeuw, nadat alles in Holland onder Graaf Willem II. den Roomschkoning, en Florens V. eene meer vaste plooi gekregen had. Aldus werd in 't dorp *Cralingen* in 't jaar 1297. verordend, dat *schotbaar Land schotbaar blijven zal* (83). 't Zelfde in *Rotte-Ambacht*, waar naderhand *Rotterdam* gesticht wierd (84), in *Reewijk* en *Zwammerdam* (85), *Groenevoord*, *Rolye* en *Sniewijk* (86), te *Valkenburg* en *Waddings-*

(83) Dit wordt bij MIERIS D. I. bl. 586. a. 1297. aldus uitgedrukt: *Al dat land dat ghelegen es binnen den Ambacht van Cralingken, sal scot ende schout gheven, ende al onghelt ghelden metten hueslieden soe* WIE DAT COEPT. — Vergel. D. III. bl. 302.

(84) MIER. D. III. bl. 329. *Dat alle scotbaer goet, dat in den Ambacht ghelegen is, scotbaer is, ende scotbaer gheweest heeft, scot mitten bueren ghelden sellen — Ende soe wie scotbaer goet coept, hi si welghoboeren, of een poerter, die salre scot of ghelden, ghelike den bueren.*

(85) Ibid. D. III. bl. 586.

(86) Ibid. D. III. bl. 419. waarbij gevoegd wordt: *Want wij anders onsen dienst ende heerlichede daer mede verliesen.*

lingsveen (87), te *Zevenhoven* (88), in *de Lier* (89); en honderd andere plaatzen. De Algemeene Wet, die hierover dies reeds in 't jaar 1303. gemaakt wierd (90), met afsnijding van alle uitzondering, scheen dan niet behoorlijk gevolgd te zijn. Maar ook had deze Wet een grooten twist tusschen de *Schotschuldigen* en *de Welborenen* verwekt; welk verschil de zaak nog meer zal ophelderen. Namelijk, daar velen in 't vervolg voor *welborenen* of *vrije lieden* zochten doortegaan, en door de vermengde zamenwoning, als anderszins, er wel eens duisterheid oprees: zoo had Graaf Jan II., op klachte van de Ingezetenen van *Kennemerland*, aldaar eene algemeene Verordening gemaakt, bij vorme van Privilegie, dat, wien Schepenen oordeelden *schot* schuldig te zijn, dat die *schot* gelden zoude, en zoo iemand *getuigen wilde* dat hij 't niet schuldig ware, en hierover verschil viel, dan konden de Schepenen zich bij den Graaf vervoegen; en *vond de Graaf dat hij alsoo* GEBOREN *waer, dat hij geen schot met de buren schuldig ware, zoo zoude hij kwijt blijven* (91). Ik hale deze plaats te meer aan, omdat het verschil hierover twee jaren daarna gerezen, en door den Graaf beslist, aan onze Historieschrijvers zeerverkeerdl ten tekste verstrekt, om er uit te bewijzen *de bepaalde macht der Graven in de Wetgeving*. De zaak was

Rechterlijk beslist.

(87) MIER. D. III. bl. 400. N°. 1. en 2.
(88) Ibid. D. III. bl. 642. N°. 2.
(89) De Memorialen *van Rosa*, *van 't Hof*, D. V. bl. 149. MS.
(90) MIER. D. II. bl. 33. b.
(91) Ibid. D. II. bl. 33. op 't jaar 1303.

was deze: Zoodra Willem III., bijgenaamd *de Goede*, aan 't bewind kwam, rees hier over tusschen *de Welgeboren luiden* en *de Gemeente* een groote twist. De Huisluiden, aldaar *de Gemeente* genoemd, in 't Latijn *Plebeji* of *Plebs*, zich beroepende op hun *Privilegie* of verkregen *Handvest*, dat zij elk en een ieder onder *het schot* konden brengen, zoo hij zijn *Welborenschap* en den daarmede gepaard gaanden *Vrijdom* niet bewees: zoo merkten de *Welborenen*, aldaar *Nobiles* genoemd, zulks als eene *Grief* aan, en meenden, niet verplicht te zijn om dien oorspronglijken vrijdom te bewijzen. — Dit liep hoog; en de laatsten beweerden hunne ongehoudenheid, omdat zij over die *Handvest*, in hun nadeel gegeven, niet gehoord waren, noch die *geadvoueerd* hadden. De Graaf leide hierop de twistende partijen eenen dag in 's Hage, en beriep ter beslissing een zeeraanzienlijk getal van de voornaamste *Edelen*, *zijne* MANNEN, en *vele* SCHEPENEN der Steden *Dordrecht*, *Zierikzee*, *Middelburg*, *Delft*, *Leiden* enz. als *Rechters* of als *Zegsmannen*, die, na partijen in 't bijzijn des Graven gehoord te hebben, en denklijk Hem aan 't hoofd des Gedings hebbende, bij eindlijke ruggespraak hun gevoelen uitbrachten, dat de Graaf den verleenden Voorrechtsbrief terugge zoude nemen [dat is, het Privilegie intrekken]; en zich dan nader beraden; en na dit nadere beraad viel het besluit, dat *zij*, *die niet bewijzen konden*, *dat zij Edel waren van Afkomste*, *'t schot moesten geven met die gemeente* (92). Men ziet

(92) MIER. D. II. bl. 48. Opmerklijk is 't, dat in den Latijnschen Brief staat *Nobiles nostros*, en in 't *Neder-*

ziet hieruit, dat er geen verschil over *de Wetgeving* was.

Nu is het zeeropmerklijk, dat de kundige Schrijvers van het groot *Diplomatische Werk* in Frankrijk (93) als eene *historische* en *oudheidkundige Waarheid* hebben aangeteekend, dat juist om dien tijd, omtrent het jaar 1300. alomme in Frankrijk in gebruik geraakte, dat men zijne *Adelijke Afkomst* bewijzen moest, en men voor dien tijd zoodanig bewijs niet behoefde. Hetzelfde greep ook in Duitschland plaats, van waar naderhand die bekende *Ahnen-proeven* (bewijs van Voorouders) gerezen zijn. Dit had sedert ook op gelijke wijze in Holland plaats; en de hoofdgrond daarvan lag in den onthef van *schot* en *lot*, en van zoodanige *servile diensten*, (naderhand ook *hand-* en *span-* en *wagendiensten* genoemd,) die de bewijzen medebrachten, dat zij oorspronglijk van *onvrije familien* of voorouders gekomen waren. Algemeen in Europa.

Dit greep dan reeds bij ons in 't laatst der XIIIde Eeuw plaats; want men leest in 't jaar 129½. (MIER. D. I. bl. 536.): *Spreekt iemant eenen man aen omme* SCHOT TE GELDEN; *die sal zij-*

derduitsch en 't oorspronglijke tot meermalen *onze Welboren luiden van Kennemerland*, die kort daarop zweren, *dat zij Edel geboren waren*. De Geleerde VOSSIUS, *Annal. Holl.* p. 263. drukt dit met hoogdravende woorden dus uit: *Quicumque adserere veram avitamque Nobilitatem posset, immunis et Tributorum et Vectigalium esto. Ita ex aequo lis diremta.* Maar alhier is van geene *Vectigalia* eenig gewag. De Tollen waren *onera territorialia seu praedialia*; geene *personalia* noch ook eenige *Tributa*, zoo als de latere tijden medebrachten.

(93) *Nouveau Traité de Diplomatique*, T. IV. p.

zijnen getuygen doen van DER SWAERDZIJDE, *als 't recht is; mocht hijs oock niet doen; hij soude dat* SCHOT *gelden met den buuren, ten waere dat dien Baillius kennelijk ware met goede luyden, die hijs betroude, dat hij* EEDEL *waere, ende alsoo besturve* [dat is, afgestorven van magen en bloedvrienden,] *dat hij zijne getuyge niet doen en mochte.* Op die wijze verklaart de Graaf 1332. (MIER. D. II. bl. 534.) iemand *vrij* van *schot*, omdat hij voor hem *met edelen lieden bewezen hadde, dat hij en zijne broeders van Vaders wege Welgeboren lieden zijn, en geen schot schuldig zijn noch bede van rechte.* Men ziet uit deze plaatzen, dat, wanneer in dien tijd van *Edel* gesproken wierd, ten aanzien van *schotvrijheid*, het genoeg was, te bewijzen, dat men *wel-* of *vrijgeboren* was.

Bewijs van vrije geboorte.

Maar, dewijl die Vrijdom van *Vader* op *Zoons* overging, en allengsken *welborene Moeders*, uit velerlei inzichten, wel eens huwelijkten met *schotboortige Mans*, of *schotboortige Vrouwen* met *welboren Mans*; zoo rees hieruit eene trapklimming van *adelijke kwartieren*, en werd *het Welborenschap* of *de Adeldom*, naar de verschillende graden van Verwantschap gesmaldeeld in *heelen*, *halven*, *vierden* of *achtsten*; naar dat iemand zijnen *Edelen tuig doen*, of zijne afkomst bewijzen konde. *Heel Edel* werden dan genoemd, die van vrije *Vaders* en *Moeders* afkwamen; *half-Edel*, wier *Vader* of wier *Moeder* eene *schotboortige* ware. Van hier leest men 1303. (94) *van een recht tusschen — die half-edel zijn of daarbeneden en onse Gemeente.* —. Het

(94) MIER. D. II. bl. 36.

Het Gerecht *ontzeide* H. Pul *de eene helft van zijne geboorte, en dat zoude roeren van zijner Moeder wege.* Men wilde bewijzen een *vierendeel afkomste* (95). In 't jaar 1336. deed de Graaf uitspraak, van *Willem Maarlijns Edeldom*, die een Zoons Zoon van *Claas Everdei* was; en bevond, dat zijn *Moeder* een *welgeboren wijf* was, zoodat hij *half-Edel* was (96). In 't jaar 1345. had Dirk de Vlister voor 's Graven Raad *zijn Edelheid* aangebracht, doordien hij een *welgeboren Man was;* alzoo dat hij *van zijne Zwaardzijde* met *alle die van rechter zwaardzijde van dien stamme zijn, daar Dirk afgeboren is*, gehouden moeten worden *voor welgeboren luiden*, en *genieten alle welgeboren luiden rechten* (97).

De Graaf bevestigt 1323. de Uitspraak van den Baljuw van Delfland, dat Vrouwe *Machteld*, Moeder van Willem Heine L. Zoons Zoon eene *Edele Vrouw* was van *Vader en Moeder tot eenen achtendeele toe.* Hiertoe kwam Willem met zijne edele Magen, *uit alle vierendeelen* tot *een achtendeele toe* van *Machtilde* wege, *zijne Moeder* (98).

Men vindt nog op 't jaar 1346. (99) dat Gravinne Margareet aan den ban van Medenblik en Enkhuizen, ten regel voorschrijft, dat, *wie geen achtendeels Edel en heeft van der rechte zwaardzijde, die zal schot gelden met de buren.*

De-

(95) MIER. D. II. bl. 306. N°. 2.
(96) Ibid. D. II. bl. 577.
(97) Ibid. D. II. bl. 699. N°. 1.
(98) Ibid. D. II. bl. 304. N°. 1.
(99) Ibid. D. II. bl. 723.

Deze duidlijke voorbeelden toonen, dat het woord *Edel*, ook toen nog (gelijk lang daarna) bevatte, zoo den naderhand aanzienlijken *Adel* als het eenvoudige *Welborenschap*; hoedanige *Welborenen* allengskens versmolten of onder de *Stedelijke* bewoners, of met der woon verbleven onder de Ingezetenen van 't *platte Land*, nadat de *Stedelingen* meer aanziens verkregen, en de *Landbouwers* vrije lieden wierden: waarvan hierna. En 't is hieruit oorspronglijk, dat nog bij ons de naam van *Welboren Mannen* met nadruk gegeven is aan een soort van Richters op 't land, omdat niemand oulings *richter* wezen mogt, dan die voor een *welboren man* (geen *schotboortige*) bekend was (100). En hieruit kan men nu gemaklijk beoordeelen de leer van den Rechtsgeleerden Hr. S. van Leeuwen (1), die met zijne navolgers in vele dwalingen vervallen is, door den oorsprong der *Welborenen* en hunner Rechten afteleiden van *de Edelen*, in plaatze dat hij *de Edelen* had moeten afleiden uit *de Welborenen*. Maar nu kan men hem ook verstaan wegens *'t oude schot*, schoon hij de kracht der woorden mogelijk zelf niet begrepen heeft (2): *Van dit schot in ouden tijden, sijnde geweest de grootste last der Onderzaten* [versta, der onvrijen, of der oor-

(100) Hiermede strijdt niet, dat men leest, MIER. D. I. bl. 536. *Een schotbaar man, al wort hij Schout; daarom zal hij niet schotvrij blijven.* Hij kon toch door aankoop van schotbaar Land schotschuldig worden; maar hij was daarom niet *schotboortig*, maar een *welgeboren*, een *vrij* man.

(1) In zijn Werkjen: *Over den oorspranck, reght ende onderscheyt der Edelen ende Wel-borenen in Hollandt.*

(2) *Batav. Ill.* p. 339. a.

oorspronglijk *cijns*, *tijns- of schotschuldige* Landbebouwers,] *was niemand geëxemteerd als die van de Ridderschap en die van Edelen geboorte was*, [dat wil zeggen, die *vrij-* of *welgeboren* was.]

Ik voeg hierbij het geen H. GROTIUS (3) zegt, dat het *onderscheid van Edelen en Onedelen eertijds vrij groot geweest is*, alzoo 1°. *een doodslag of andere misdaad*, *gedaan aan een' Edelen*, *hooger geboet wierd dan aan een Onedelen*. 2°. *Ook een Onedele jegens een Edelen in vele zaken niet mogt oirconden*, *noch* 3°. *wijzen over een Edelman*; 4°. *en dat de Edelen ook* SCHOTVRIJ *waren* (4). Doch wanneer die groote Man er bijvoegt: *De Onedelen zijn eertijds* geweest: *welgeboren Mannen en gemeene luiden*: zoo strijdt dit duidlijk tegen het boven bewezene: zoodanig zelf, dat, als Gravin Margareta aan die van Kennemerland belooft, dat zij noch hare Erven niemand tot *haren Raad* of *Zegelaar* nemen zoude, *dan Welboren mannen*, zij hiermede alleen uitsluit de *gemeene Schotschuldigen*; en dus de Edelen of Vrijen, al waren zij niet van den eersten rang, daaronder begrijpt. (MIER. D. II. bl. 711. b.)

Heel en half Edel.

Tot verstand van het boven gemeld *heel* of *half*, *één vierde* of *één achtste Edel* of *Welgeboren*, voeg ik hierbij eene

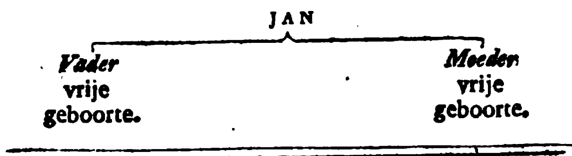
(3) *Inleid. tot de Holl. Rechtsgeleerdheid*, B. I. D. 14. §. 8, 9.

(4) Vergel. *de Rechtsgel. Observ.* op *H. de Groot*, D. III. bl. 64.

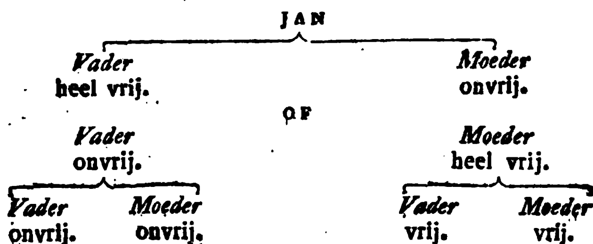
TAFEL VAN BEREKENING

van vrijdom van Schot en Lot, als 't kenmerk van de schot- cijns- en bedeschuldigen, oorspronglijk uit den Dienst- en Hofhoorigen Staat; gesteld tegen de Edelen en Welborenen, en de daardoor oorspronglijk vrijen van schot, cijns, en bede, 't zij geheel, 't zij half, vierde- of achtste deel Edel of Welgeboren.

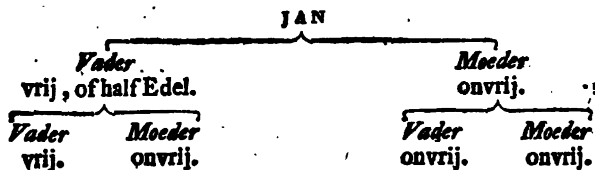
Heel Edel of Welgeboren.

Half Edel of Welgeboren

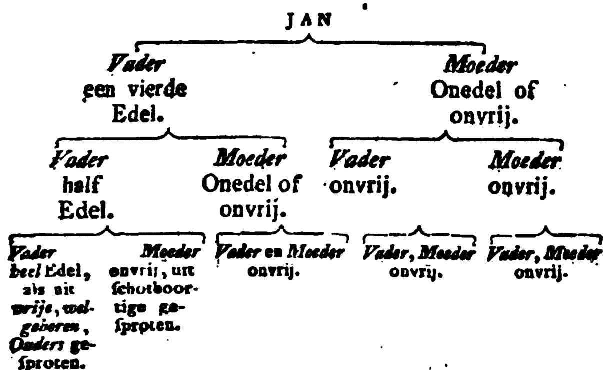

Vierde deel Edel of Welgeboren

Acht-

Achtste deel Edel of Welgeboren

Zooverre strekte dan de begunstiging van 't *Welborenschap*, en de daarmede gepaard gaande *Vrijheid* van *Schot* en *Lot* uit, dat, zoo iemand kon bewijzen slechts van *Overgrootvaders* of *Overgrootmoeders* zijde (want beiden had plaats) een *vrij lid* gehad te hebben, hij hierdoor een *vrij* of *welgeboren* man bleef, en als zoodanig gerechtigd was tot de voordeelen, aan *vrijen* en *welgeboren* eigen, bijzonder om *Ambten te bekleeden*, en *Leengoederen* met of zonder *rechten*, daaraan vast, van den Graaf te bekomen; kortom, tot aanzienlijke *Heerlijkheden* te geraken, ja zelfs tot den *Ridderstand* allengskens opterijzen. En 't welk te meer gold, wanneer de Graven, uit vrijen wil, uit rechtmatige begunstiging, uit de volheid hunner Macht, zelfs *Dienstbaren* en *Schotboortigen* van die Dienstbaarheid ontsloegen, hunne *onvrije* geboorte uitwischten, en hen tot *het welborenschap* verhieven. En in dezen zin kan men verstaan de oude ver-

vertelling onzer Kronijkſchrijvers, dat Graaf Florens V, eenige *Boeren* tot *Edelluiden* maakte, tot den *Adelſtand* verhief, ja zelfs tot Ridders ſloeg; 't welk de aanleiding ware, dat hij zich den *haat* van *de Edelen* op den hals haalde. Indien men dit, uit de zeden van dien tijd, verklaart: dan kwam de zaak hierop neder. Graaf Florens, tot begunſtiging van de Gemeente of van den onvrijen Boerenſtand, had eenige *onvrijen* of *ſchotboortige Landlieden*, die zich bij hem verdiend gemaakt hadden, van allen ſlaafſchen *dienst* ontſlagen, hun land van 't *ſchot* ontheven, en hen voor *Welgeborenen* verklaard. Dit *Welborenſchap* dan gaf hun recht tot *Ambten*; zij waren *fendorum capaces*, dat is, zij konden *Leenen* beuren, *Heerlijkheden* verkrijgen, en tot hooger ſtand opklimmen; mogelijk geſchiedde dit toen, en die zaak was ten tijde van MELIS STOKE, die tot onder Graaf Willem *den Goeden* leefde, bekend. Maar Florens was de eerſte niet, die zulk ontſlag van *Dienstbaarheid* vergunde. Zijn Vader, Willem II., was hem voorgegaan. In een uittrekſel uit de *Register- en Leenkamer* van Holland vind ik een' Brief gewaagd, waarbij Koning Willem, Graaf van Holland, eenige lieden en hunne kinderen, en niet verder, *in den Ambachte van Warmond* verklaart *ſchotvrij* en van alle *andere diensten* onbelast, gelijk WELBOREN luiden, hoewel zij niet *welboren* waren. Iets diergelijks had nog onder Hertog Aalbrecht plaats (5). Dees maakte eenen Costijn Arendszoon tot *vrijman*, ontſloeg hem van *de Dienstbaarheid*, behoudens zulken *dienst*, als

(5) MIER. D. III. bl. 81, N°. 2.

als hem *zijne onderzaten*, die *vrijlieden zijn*, hem schuldig waren, als *heirvaarde*, *beden*, of andere zaken, NB. *die een* VRIJMAN *schuldig is te doen*. Waar men teffens reeds de sporen aantreft van *de beden*, die naderhand den *vrijen* als vrijwillige *beden* afgevorderd wierden, in 't H. D. *steuern* genoemd. En dan verstaat men ook de vertelling, bij WAGEN. *Vaderl. Hist.* D. II. bl. 213. en elders, van den Frieschen Edelman *Galama*, die eenen Hollandschen Graaf, op *zijn vrij eigen landgoed* of *bosch*, (mogelijk geen Domeingoed des Graven) de jacht betwistende, zeide, dat hij was *een frije ele Fries*. Dit bevat niets ongerijmds, of ongewoons, als men *vrij* of *edel* (dat is *alodiaal goed bezittend*) opvat in den bovengenoemden zin; zonder dat dit iets het minste bewijst voor die zoohoog opgehemelde *Friesche Regeerings-* of *Volksvrijheid*, welke ook toen nog niet bekend was.

Men ziet dan, om alles zaamtetrekken, hieruit de kracht van de bovengemelde verordeningen, dat *schotbaar land* zoude *schotbaar* blijven, wie het ook *kocht* of *verkreeg*. Die Rechtverkrijgers nu vermenigvuldigden meer en meer, naar mate de welvaart der Ingezetenen onder de Graven algemeener toenam. Graaf Willem de Goede drukte dit in 't jaar 1326. (6) aldus uit: *Wij hebben onsen luden van Zant-ambocht zulke gracie ghedaen, dat wi willen, dat al 't land in Zantambacht dat nu scotbaer is, altois schotbaer blive, ooc wie zoet coept, jof vercrighet jof an versteryet, eest* EDEL *jof* POIRTER *jof oec waer si varen; des 't land nu es mitter woe-*

(6) MIER. D. II. bl. 392. N°. 1.

woone, is 't in poirten, jof elwaer. Onder welke woorden dan: *zoo, wie 't koopt*, enz. werden in de eerste plaats bedoeld de *Geestelijken*, voords *de Welborenen* of *Edelen*, en eindelijk, sedert de opkomst der Steden *de Poorters of Stedelingen.*

Voorziening tegen de Geestelijken.

De Geestelijken toch, als oorspronglijk *vrije luiden*, kochten en verkregen, van tijd tot tijd, *nieuwe Landerijen*; zij wilden dat nieuw aangekocht Land van *'t schot* vrij hebben. Dies moest hierin uitdruklijk voorzien (7). Van hier dat men ook van de *Geestelijken*, in *zamenvoeging* met vele anderen, leest, dat: *onse scotbair lude — in 't Westambocht van der Haghe, ons gecroent* [dat is, geklaagd] *hebben, dat* CLOESTERLUDE, *welgeboren lude*, PAPEN *en poirteren 't scotbair land — gecoft hebben, ende dat somme van hueren bueren van haren scotbaerlude poerteren gegeworden sien, om hoir land van dien scote te vrijen.* Dit alles gaf den voet, om hiertegen bij eene *eeuwige Wet* voor dat gedeelte van zijne Domeingoederen te voorzien, en wel op grond, dat *de gemeene buren bij Rade van des Graven Luden met 's Graven Rentmeester waren overeengekomen* (*verwillekoert*) dat „ al het land, „ liggende in dat Westambacht van 's Hage, tot „ *Loosduinenlaan* toe, dat *nu schotbaar* was of „ *namaals schotbaar wierd*, verbonden zoude „ zijn, *'s Graven schot en Bede, en zijne heervaart binnen 't Ambacht te geven; — ook wie* „ namaals aan die Erven geraakten, 't zij *Welgeboren*, 't zij *Kloosteren*, *Papen* of *Poorteren*, „ op

(7) MIER. D. II. bl. 641. N°. 3. op 't jaar 1340.

„ op wat manieren zij er aan geraken, 't zij bij „ bestersse, 't zij in koop, of gifte of huwelijk, „ of dat zij poorter worden:" welke Overeenkomst de Graaf goedkeurt.

Dit heeft zoo voortgeduurd tot onder de Bourgondische Regering, toen Hertog Philips, als Ruwaard van Holland, voor *Jacoba*, aan de Stad *Haarlem* vergunde, dat alle *schotbare en bedeschuldige landen* zullen *schotbaar en Bedeschuldig* blijven, *alwaert oeck — dat die in* GHEESTELIKER *handt quamen* (8).

Maar ook toen wisten de Geestelijken, altijd gretig om hunne Bezittingen en Inkomsten te vergrooten, een nieuw middel te vinden, om die Verordening te ontduiken, door het Verzoek, om *Amortisatie hunner goederen*, of ze te brengen onder *de doode hand* (*manus mortua*,) waarbij die goederen, als geestlijk *doode* of *onvervreemdbare lighamen* werden aangemerkt, en hierbij ook van *lasten* ontheven (9): waarom Hertog Philips voorzichtig er bijvoegt: *ten wair dat die bij ons ghedoet* [*gedood*, manus mortua] *ende* GEMORTIFICIERT *waren; ende wij onsen* DIENST *dair of quijt sculden.*

De eigenlijke reden nu, waarom de *Buren* zulke Overeenkomst met 's Graven *Rentmeester* maakten, bestond hierin, dat zulks hun belang me-

(8) *Privil. van Haarl.* op 't jaar 1426. bl. 87. MIERIS. D. IV. bl. 854.

(9) Van dit *jus amortisationis* gewagen alle de Roomsche Schrijvers over 't Kerklijke Recht; en ik zelve heb er iets van, als bij ons te lande gebruiklijk, gewaagd in mijne *Aanmerkingen op zeker Request der Roomschgezinden over de Geestlijke goederen*, op den naam van L. P.

medebracht. Want offchoon men al mogte stellen, dat voormaals elk Eigenman zijn eigen schot of cijns van 't Land, dat hij bearbeidde, opbracht; eer men nog alles *in marken* of *buurschappen*, *dorpen* of *gehuchten*, onderdeeld hadde: en 't zelve *persooneel* wierd afgevorderd: zoo is 't toch zeker, dat men al vroeg *dit schot*, of *klufts-* of *dorpswijze* in *eene* somme gebracht, en alzoo over de bewerkers dier Landen of onvrije bewoners van een *Dorp* of plaats heeft omgeslagen: zoodat elke plaats op een *vast jaargeld* (bij wijze van *Quote*) gezet wierd, 't welk die Schotschuldigen en Onvrijen te zamen moesten opbrengen. Zulk eene Affpraak maken hier de Buren, of beloven, *bij verwillekeuring*, den gewonnen tax over dat Ambacht optebrengen, *mits* al het schotbare *schotbaar* blijve, en de Landen, met den last daarop liggende, verkocht worden of vervreemd. Ten krachtigen bewijze dezer stelling kan dienen een gedeelte eener *oude Graaflijke Rekening*, of een *Blaffert*, reeds van den jare 1334. (10), waar men onder *'s Graven Renten in Noordholland* (thans Rijnland) vindt de ontvangst *zijner Lentebede in Rijnland*, *dorpsgewijze begroot* (11). De Graven hadden daartoe overal hunne *Schotboeken* en *Schotzetters*.

Maar

(10) Geplaatst achter *de Academie-Verhandeling* van den Hr. Mr. *W. van der Pot*, *over den Oorsprong der Verpondingen in Holland*, I Deel bl. 391. van die *Academie-Verhandeling*.

(11) Tot een Proefje zal ik hiervan iets bijvoegen:

Vennep	XX ß
Calfloe des Burchgraven Ambocht	III ℔
Niewenveen	IIII ℔
Seuenhoeuen	IX ℔

Aer-

Maar die sommen waren, in vergelijk van onze tijden, eene boven mate geringe belasting. Over geheele Dorpen liep zij niet hooger dan eenige *Ponden* of *Schellingen*, bij ons *Guldens* en *Stuivers.* (zie Aant. 11.) De Heer van Putten bepaalde *zijne bede* of *schot* bij 't *Gemet op drie Hollandsche* penningen, dat is 3 duiten op elken Morgen, bij gelegenheid eener nieuwe bedijking (12).

Die *buren* stelden er zich dan met reden tegen, dat

Aerlenderveen	VIJ ß
Outshorne	VJ ß
Are	IX ß X ß
Esslickerwoude	VIJ ß
Coudekerke	XL ß
Leyderdorpe	XL ß
Alphen	XL ß
Vosholle	L ß
Bodegrave	XXX ß. — —

Dit *schot* nu, of schatting der *schotplichtigen* werd op *bepaalde*, of wel ongelijke, tijden ontvangen. Als het *jaarlijks* geschiedde, hiet het *Jaarbede*, (*annua precaria*, *petitio*). Graaf Willem noemt het 1323. *onse schot en jaarbede*, MIER. D. II. bl. 303. Graaf Jan I. 1297. *haar jaarlijksche Bede*, MIER. D. I. bl. 586. Zoo in *twee termijnen*, als dan gemeenlijk *Mei*- en *Bamisschot*, of *Herfst- en Lentebede*, MIER. D. I. bl. 424. Om het *derde jaar*, noemde men het *Battinge*, MIER. D. I. bl. 344. D. IV. bl. 176. En hiervan heeft de *Graaflijke Rekening* van 1334. *De Battinghe. Die en betael men tesen jare niet. Die betael men int naeste jaer in 't onessene jaer* (1335). Maar ook de *dag* der Voldoening was niet overal dezelfde. In Rotterdam betaalde men de *eene jaarhelft ten Voorschoter Markt*, de *andere helft op St. Maartens Misse*. In Haarlem op *Kersmis* en *St. Jan*. D. DEUTZ, *Acad. Verh.* N—D. bl. 81.

(12) MIER. D. II. bl. 151. *Wij sullen hebben van de voirsz. lande onse bede of schot — drie Hollantsche penningen van elken gemete jaerlicx.*

dat dit *schot*, door 't vrijworden dier Landen, hen zwaarder drukken zoude. Dit geschiedde toch. En daarom gaf reeds Graaf Florens V. in 't jaar 1284. den Huisluiden in *Adewaardswoude* (thans Hasardswoude) al zulke *Vrijheid*; dat *alle Huisluiden*, die Land *hebben binnen dat Ambocht van Adewaardswoude*, *en buiten dier Ambacht woonen*, *schot en beden met hun gelden zullen voor hunne Landen*, *akkers akkersgelijk* (13). Dit werd hun bevestigd door Graaf Jan, den 9 April 1380/81. (14), met nadere verklaring, dat *schotbaar Land* eeuwig *schotbaar* blijven zal, *aan wien het kwame*, *'t zij schotbaren 't zij onschotbaren*: maar hiertegen zoude *onschotbaar* goed ook *schotbaar* worden, als 't een *schotbaar man kochte*. Dit eerste nu zag denklijk op zulke *schotschuldigen*, die, van huns meesters landen afloopende, naar de nieuwe *bevoorrechte* of *vrijverklaarde* Steden getrokken waren, en hiermede, na *jaar en dag* verblijvens, meenden *vrij* te geraken van 't betalen van *'t schotbaar Land*. En alzoo hieronder vele *Leidenaars* waren, gaf dit in later tijden aanleiding tot verschil tusschen der Graven *goeden luiden van Leiden*, en de Buren van *Hasardswoude* in 't jaar 1367. (15). De laatsten eischten *schot van zulk land als de Poorters van Leiden hadden liggen binnen Hasardswoude*; die van Leiden meenden niet *verplicht* te zijn. Men verbleef het aan 's Graven zeggen. Dees sprak de zaak dus uit: dat, volgens des *Dorps* Brief, *het*

(13) MIER. D. I. bl. 446.
(14) Ibid. D. II. bl. 10.
(15) Ibid. D. III. bl. 206.

het Land, dat schotbaar was, toen de Brief gegeven wierd, schotbaar zoude blijven, wie 't ook kreeg. Dat dus de *Leidsche* poorters, die toen *schotbaar land* gehad hadden, *schot* zullen gelden met *de buren*, ook wie het koopt, of van wien het kwam of namaals komt. Maar kon een Leidsch Poorter bewijzen; dat hij voor den dage des Briefs van 1367. (16) land hadde, dat *niet schotbaar* ware, zulks zoude *vrij* zijn. Doch het bleef hier niet bij! Hertog *Aalbrecht* moest er zich in 't jaar 1384. wederom mede bemoeien. Die van Leiden hadden (zegt hij) een' twist met *Hasardswoude, roerende het schot; de Schotzetters en Heemraden en sommige Leidsche poorters in Hasardswoude geland.* Hij stelde thans nader orde op 't *vernieuwen van de Schotzetters*; op de *aankondiging* dier zetting in *de Kerk*, de oproeping tot Kiezers; het doen van rekening; de wijze van betaling van 't *schot*, en de dienst van *wagens, delven* enz. ('t welk de later tijd *Hand- en Spandiensten* noemde); en dat wanneer de *Heemraden* (naderhand Kroosheemraden) en de *Schotzetters* de Rekening zullen doen; het Gerecht van Leiden hiervan de behoorlijke weet moet hebben tot afzending van een' gemachtigden; en dat voords *schot* gegeven moet worden van alles waarvan een *schotbaar man* schuldig is; en indien Leiden bewijzen kan, dat zij ten onrech-

(16) Dus heeft MIERIS 1367. ook VAN LEEUWEN, *Priv. van Rijnl.* bl. 177. Maar in 't oudst *Privilegieboek A. van Leiden*, op Perkament, door mij gezien, fol. LXXXVIIJ. staat te recht: *M. ende CCC.* Aldus moet het ook zijn uit MIER. D. II. bl. 21.

rechte iets betaald hebben, zal hun dit terug gegeven worden (17).

Ik merke hier in 't voorbijgaan op, dat de *schotbaarheid* of *dienstbaarheid* dier landen, en hunne zoogenoemde *Quote*, of *aanslag*, of *ommeslag*, of dat *oude schot* naderhand den grond geleid heeft, of *ten maatstaf* gestrekt heeft van *de verplichting* tot- en de bepaling in- het dragen van de later opgerezen *reëele Belastingen en Verpondingen;* toen na het toestemmen van de Vrijen, de Edelen, en *de Steden*, in de naderhand opgekomen *Vrijwillige Beden* en *Belastingen*, de Regels of wijze moesten beraamd worden, langs welken die *Belastingen* en *Beden* zouden geheven worden; en waarvan de benaming van *Gemeenelands-Ommeslagen* ook nog in wezen is gebleven.

Tegen de Welborenen. Ik behoeve hier niet weder van de voorzieningen tegen de *Welborenen* en *Edelen* te spreken; alleen nog iets van de *Stedelingen* of *Poorters*.

Tegen de Steden. Ook tegen dezen moest na de opkomst der *Steden* voorzien worden (18). En nu verstaat men het Edikt: *Een huisman, poorter wordende, geld bede, 's Graven oudste recht en heerlijkheid* (19), dat

(17) Dit Verschil heeft nog eeuwen voortgeduurd. Men leert uit VAN LEEUWEN, *Priv. van Rijnl.* bl. 175. aangehaald bij MIERIS, *Charterb.* D. II. bl. 10. dat nog ten jare 1515. Keizer *Karel*, en na hem in 't jaar 1567. zijn Zoon *Philips*, het Privilegie van Florens 1284. nader bevestigden; en dat in 't jaar 1640. hierover een Proces van Leidsche Burgers, gevoegd met de Burgemeesters der Stad, voor 't *Hof van Holland* ontstaan, ten voordeele van *Hasarswoude* is uitgewezen.

(18) MIER. D. II. bl. 671.

(19) Hiermede strijdt niet, dat een *poorter* vrij van *schot*

dat is, *het Poorterschap* ontslaat hem niet van dat *schot*, aan 't welk hij van 't *land* te voren onderworpen was: en ook niet, als hij naderhand nieuw land, dat *cijnsbaar* was, aankocht. Zoo verstaat men van *de Amsteldamsche Poorters* 1339. (20) *Vord sullen si ghelden met horen Lande* [in Sloten gelegen] *gheliken dien van Sloten, onse rechte* JAIRSCHOT, *botdinghe ende onse rechte hairvaird.*

De Rotterdamsche Poorters 1340. (21) *Wat Landen onse poorters* NU *hebben, dat sal vrij wesen, ende wat landen, dat sij koopen, dat* SCHOTVRIJ *is, sal schot vrij blijven; maar is het schotbaer, het sal* SCHOT *geven binnen den ambochten daer 't gelegen is, ten waere welgeboore luyden.*

Van de *Delftsche* Poorters in 't jaar 1378. (22) zulken, die *op 't Hof van Delft* land kochten of kregen, wordt gezegd: *Voirt zullen zi ghelden mit onsen buren, die upten Hof van Delft wonachtig zijn — — alsulc schot ende bede als si ons dair of schuldig zijn — ende sulke heervaert ende anders dienst, hoe hi genoemt es.*

De algemeene Regel vorderde dan naderhand, dat noch 't *Welborenschap*, noch het *Poorterschap* iemands Land van *schot* bevrijde.

Hiervan is nog in 't jaar 1570. een Sententie van 't *Hof* tegen een Leidsch Burger, die, zich op

schot geraakte; noch ook, dat elke Stad, op, of *om haar grond* op een bepaald *schot* gesteld wierd. Bij DEUTZ, bl. 70. waarvan hierna.

(20) WAGEN. *Amst.* D. II. bl. 92.
(21) MIER. D. II. bl. 639. §. 18.
(22) Ibid. D. III. bl. 342.

op zijn Privilegie van Vrijheid beroepende, te *Aalsmeer* weigerde *schot* te gelden (23).

Verhuizing naar de Steden.

Dat nu de *schotschuldigen* over het geheele Dorp werden omgeslagen voor een bepaalde somme; dat het vertrek van zulke schotschuldigen de overigen op grooter lasten bracht; dat dit voornamelijk kwam door hun verhuizen *naar de Steden*; en dat *Welgeborenen* van die lasten vrij waren: dit alles bijeen wordt bevestigd door een merkwaardige Verordening van Hertog Philips, Graaf van Holland, van 't jaar 1455, den 2 Maart (24), waarbij hij aan *de Buren* of *schotbare Luiden van Zevenhoven*, *Nieuveen*, *Kudelstaart en Kalslagen* een derde deel van hun *Erfschot* kwijt *scheldt* tot zijn *wederzeggen*; en wel op grond, dat de *goede Luiden* dier *vier* Dorpen hem vertoogden, dat

1. In Zevenhove maar 18 huizen staan, en zij op 100 morgen lands zitten; en zij, boven jaarlijksche beden uit den gemeenen landen, alle jaar tot Erfschot betalen moeten 18 Wilh. Schilden; waaraan de *welgeboren lieden* niets geven.

2. Dat die van *Nieuveen* jaarlijks *tot Erfschot* geven 8 Wilh. Schilden, daar niet dan 11 huizen staan, en aldaar 4 *welgeboren luiden* zijn.

3. Dat Kudelstaart maar 18 huizen heeft, en jaarlijks 16 pond tot *Erfschot* betaalt, terwijl de helft der huizen nog ledig staat; als door armoe-de

(23) *Priv. Rijnl.* p. 208. sqq.

(24) Deze Brief is te vinden bij S. VAN LEEUWEN, *over 't Recht der Edelen en Welgeborenen*, bl. 96. en daaruit bij G. VAN LOON, *Aloude Reger. van Holland*, D. IV. bl. 253—258. Doch welk stuk ik om zijne aanmerklijkheid in *de Bijlage* geplaatst hebbe, den 2 Maart 1456.

de geruimd. En 4. dat in *Kalslagen* maar staan 12 huizen, en geven tot Erfschot 6 Wilh. Schilden, en op 100 morgen zitten. Zij voegen er bij, dat vele van hunne buren met der woon vertrokken zijn *in 's Graven goede Steden en anders, waar zij vrij zitten en poorters geworden zijn:* waardoor hun niet mogelijk is *dat oude schot* te betalen: en *dat de Welgeboren luiden niet geven:* dat zij evenwel niet verligt zijn, en zij hun volle aandeel van 't *Erfschot* betalen moeten, even als of zij *'t volle getal van luiden* hadden: waarom zij ootmoedig baden, als om Gods wille, dat zij verligt mogten worden; dat zij anders van armoede en van noodswege die Dorpen zouden moeten ruimen, waardoor 't geheele Erfschot verloren zoude gaan: waarop de Graaf en zijne Raden, vooral aanmerkende de nabuurschap van 't Sticht van Utrecht en den overlast van die nabijheid, uit medelijden, hun een derde deel van dat Erfschot kwijt scheldt.

Men ziet ook uit dit alles, hoe vele aanleidingen er geweest zijn, om ook in *Holland* den staat der *persoonele Dienstbaarheid*, of *Slavernij*, te verminderen, te verzachten, of geheel uit te roeien. De Heer G. VAN LOON, die in zijne *Aloude Regering van Holland* (25) dit stuk nog wel het best begrepen en behandeld heeft, in zijn onderzoek naar de beweegredenen en middelen, waardoor *die Dienstbaarheid* bij ons heeft opgehouden, brengt dezelven tot *elf* in getal; waaronder hij N°. 9. ook noemt, dat een Heer dikwils of uit geldgebrek, of andere noodwendigheid, altemets de Lijfeigenen, of Cijns-

Ophouding der slavernij in Holland.

(25) D. IV. bl. 1.

Cijnsschuldigen van een geheele *Streek*, *Kerspel*, of *Heerlijkheid* in vrijheid stelde; maar voornamelijk N°. 11. dat de Vorsten aan de Steden de vrijheid verleenden, om de dienstbaren of lijfeigenen in diervoege tot *Burgers* of *Poorters* aantenemen, dat zij aan hunne Heeren of Meesters, of Dienstvorderaars niet meer behoefden *Dienstbaar* te zijn, indien zij *jaar en dag* binnen eene Stad. verblijvende, van hunne Heeren niet opgeëischt wierden, en dezen dus stilzwijgend of uitdruklijk in die vrijmaking berusteden. Ik voeg er bij, wanneer de *Graaf*, als *Grond- of Goedsheer* zijne eigen Schot- of Cijnsschuldigen, op zeker gedeelte Lands bij elkander wonende, voor *hunne persoonen* en den *grond*, waarop zij woonden, in eens door *Vrijheidsbrieven* in volle Vrijheid stelden, en tot eene *Commune*, *Communeauté*, of *Stad*, verhieven of verklaarden.

En zoo kome ik tot den waren oorsprong der *Steden* in de Middel-eeuwen, en bepaaldlijk *der Hollandsche Steden*, die hierin boven alle andere Europische Steden, zelfs boven de vrije, Keizerlijke, Steden in Duitschland, niets vooruit hebben.

Eenvoudige aanvang der Steden in de XIIde en XIIIde Eeuw in Europa.

Ik heb nu den weg gebaand, om een geschikt denkbeeld te krijgen van de opkomst der *Steden*, niet alleen hier te lande, maar ook over geheel *Europa*. Niet zoozeer de Kruisvaarten naar 't Heilige Land, als wel de verzachtende denkenswijze over de persoonele Dienstbaarheid was hier, zoo niet de voorname oorzaak, ten minste de

meest

meest begunstigende omstandigheid. En de XIIde Eeuw in Italie, maar vooral in Nederland de XIIIde en XIVde Eeuwen, leveren ons een nieuw veld van beschouwing en van veranderde Staatkunde, toen de Vorsten, elk op zijn territoir, aan gansche buurschappen en gemeentens, op hunne gronden, zoodanige Vrijdommen gaven van *persoonen* en *goederen* en afzonderlijke *Rechtbanken*, als naderhand het denkbeeld van *vrije of bevoorrechte Steden* hebben uitgemaakt. Oude Kronijken vertellen ons wel, dat Koning Henrik de Vogelaar (*Auceps*) in de Xde Eeuw reeds daar mede een aanvang gemaakt heeft: doch deze Fabel is wederlegd door den Hr. L. F. SPITTLER (26), die, ons leerende, en door de stukken toonende, dat weleer alle de Landen tusschen de rivieren *de Weser en de Leine* geheel lagen *onder Lijfeigenschap: de Bisschoppen en Abten* de persoonen noemt, aan wien men verschuldigd is, dat in de XIde en XIIde Eeuwen de *Lijf- en Landeigenen* veel zachter behandeling bejegenden, en zij eerst enkel als *cijns-schuldigen* gehouden wierden, en dat daarop in 't midden der XIIde Eeuw de geest van *vrijmaking* door middel van *Steden-inrichtingen* meer doordrong; dat hiervan de voorbeelden zijn in de Steden aldaar in latere tijden opgericht, die geen *militair* maar een *huishoudelijk* leven aanvingen. Hierna de Steden.

De eerste aanvang dier Steden was in *Italie* in de XIIde Eeuw, en die algemeene Geest doorliep vervolgens geheel Europa, en strekte zich ook uit over deze Landen. Maar waarin bestond het In Italie

(26) *Geschichte des Furstenthums Hanover*, D. I. bl. 16. en 105. 8°. Gött. 1786.

het oorspronglijke dier Inrichting? welke naderhand eene geheel nieuwe levenswijs, nieuwe zeden, en als 't ware, een *nieuw leven* over geheel Europa verspreidde, kunsten en wetenschappen een gansch andere wending gaf, den koophandel voordbracht, en geheel Europa beschaafde. Dit was aanvanglijk zeereenvoudig; de inrichting bestond in 't *vrijverklaren* van zulke *Hofhoorige* of *schattingschuldige* lieden, die op de Vorstelijke, bij ons Graaflijke Landen, zoo verre zij 's Graven eigendom waren, en de Graven er geven aan hadden, ontslagen wierden van alle slaafachtige Diensten voor hunne persoonen en voor de binnen het bereik van dien grond liggende goederen. Die Terreinen dan en gronden, waarop, als op Vorstlijke Domeinen, de bewoners aan eene bepaalde somme van *schot* of *cijns*, of aan andere persoonele diensten gehouden waren, werden van dien last ontheven, en de persoonen vrijgemaakt.

't Is hierom, dat de Brieven, hiervan gegeven, *Vrijheidsbrieven*, en *de Steden* zelve *Vrijheden* genoemd wierden, in 't Fransch *lettres d'Affranchissement, & de Liberté* (27). Van hier leest men

(27) Ik zoude den lezer vervelen, wanneer ik dit van alle de Landen van Europa bewijzen wilde. Men zie intusschen van de opkomst der Steden van *Italie* MURATOR. *Antiq. Ital. Med. Aevi*, T. II. p. 282, 308. T. IV. Diss. 45. Van *Duitschland* J. GOTTL. HEINECC. *Antiquit. German. Jurisprud. Patr. Illustr.* T. I. p. 498. sqq. S. STRYKII Opp. T. IX. Diss. *de Civitatensibus et Statutis*, p. 143. H. CONRING, *de Orig. Juris German.* c. 28. En kortling, wegens de Steden van *Hanover*, L. F. SPITTLER, *Geschichte des Furstendums Hanover*, Gött. 1786. p. 16. Eindelijk van *Frankrijk*, MOREAU, *Principes de Morale & du Droit public de France*, T. XV. p. 418. sqq. T. XVI. p. 310. sqq. MONTESQ. *Esprit des*

men in Frankrijk in de XIIde Eeuw (28): *que Louis le Gros accorda des Chartes d'Affranchissemens & d'Immunité à la pluspart des villes* (29) *du Domaine de la Couronne* (30). 't Welk de Hr. MOREAU (31) dus uitdrukt: *Nos nouvelles Communes n'ont été que des Corporations de cette dernière clasfe du Peuple, que l'on a remis en liberté*, dat is, *Lodewijk de Dikke verleende, aan het meeste deel der Steden* [of Rentehoeven] *van de Domeinen der Kroon, Brieven van Vrijmaking en Onthef van lasten*; — En: *Onze nieuwe* COMMUNES *of Gemeentens zijn niet anders geweest dan Lighamen, of Corporatien van die laagfte Clasfe des Volks, dewelke men in vrijheid ftelde.* 't Welk dan gefchiedde met beding van eene jaarlijkfche fchatting, 't zij men die *grondcijns*, *fchot*, *bede*, of anders noe- en elders.

des Loix, L. XXVIII. chap. 45. BREQUIGNY, *Traité des Communes en tête du X. Vol. des Ordonnances.* Om hier te zwijgen van *Engeland*, *Schotland*, *Spanje*, *Portugal*, enz.

(28) DOM DE VAINES, *Dictionnaire de Diplomatique*, T. II. p. 294.

(29) In 't voorbijgaan merk ik aan, dat het woord *Ville* alhier gebruikt, en van 't Latijnfche woord *Villa* (eene *hoeve*, *landhoeve*, *landgoed*) afkomstig, aan die vrijgemaakte plaatzen of *Steden* is bijgebleven, gelijk daarna de naam van *Villicus* voor *Hoofdfchout*, waarom ook bij ons de *Schout* van Haarlem hiet *Villicus de Haarlem*, *Villicus van Delft*, *van Enkhuizen*, MIER. D. I. bl. 219, 229, 231. D. II. bl. 827. En van dat *villa* kwamen de bewoners oorfpronglijk te heeten *villani*; vanwaar in 't Fransch nog in een' verachtlijken zin 't woord *vilain*.

(30) Zie *Memoire des Infcript. de Paris*, T. XXXVIII. p. 209, 't Zelfde ROBERTSON, *Introd.* T. I. p. 67 69.

(31) T. XV. p. 416.

noeme. Waarom ook dezelfde MOREAU zegt (32): *Le but des Communeautés étoit d'affranchir les censitaires de tout servage au moyen d'une redevance annuel*, dat is, *het oogmerk dier Gemeentens (of Steden) was om de cijnsschuldigen vrij te maken van alle slaafsche dienstbaarheid, door middel van eene jaarlijksche schatting* (33). Het zelfde zegt de Heer HOUARD van *Engeland* (34). Het zelfde had in *Duitschland* plaats, en die *Grondschatting* bij afkoop is aldaar zeerbekend onder den naam van *Urbede*, *Urbete*, *orbede*, *oirbede*, even als of men zeide *de oude* en *oirspronglijke Bede:* wordende deze daarom te recht beschreven bij HALTAUS (35) als *eene grondschatting, die van de landerijen of gronden, waaraan zij vast is, jaarlijks moest betaald worden aan den Eigenaar van 't Territoir of den Grondheer*. Een *poorter* raakte dan vrij van *schot*. Maar *de Stad* zelve werd, om haren grond, op zeker *schot* gesteld, bij verdrag. En nu verstaat men eerst, wat bij ons de meening zij der eerste en oudste bekende *Vrijheidsbrieven*

(32) T. XVI. p. 367. (m). Van deze *Chartes de Communeauté* spreekt ook de Hr. ROBERTSON, T. II. p. 121.

(33) Vergel. BOUQUET, *Droit Public de France*, T. I. p. 316 - 320. E.

(34) *Coutumes Anglo-Normandes*, T. I. p. 213. T. II. p. 361.

(35) HALTAUS, *Glossar. German. Medii aevi* op 't woord *Urbete* p. 1999. *est praestatio fundaria a praediis seu fundis, quibus inhaeret annuatim solvenda Domino Territorii.* Waarvan men verder zie S. STRYKIUS T. X. Disp. 23. *de antiquissima Germanarum Civitatum pensione, vulgo Orbede*, p. 380. sqq. en STRUBE *Decade Observatt. de Collectarum origine*, p. 92.

ven der Hollandsche Steden (36). Zie hiervan eenige oorspronglijke bewijzen uit de XIIIde Eeuwe. Ook in Holland, bepaald schot.

De Stad Haarlem (37) zegt Graaf Willem II. *De Stedelingen van Haarlem zullen mij of mijnen erfgenaam van Holland, jaarlijks en voor altijd betalen tien pond op Kersdag, en tien pond op Sint Jansdag.*

De Stad Dordrecht 1252. (38): *Om deze Vrijheid* (of *Vrijmaking*) *voor altijd en onverwrikbaar te onderhouden — zullen de Stedelingen jaarlijks ons gemeenschaplijk betalen* 60 *ponden Hollands, de eene helft op Paaschen, en de andere helft op St. Remigius.*

De Stad Leiden (39): *de Stedelingen van Leiden zullen geene schattingen, belastingen of beden, op wat name ook, aan mij, noch aan iemand anders* (40), *geven, dan van drie tot drie jaren, dat men Bottinge noemt, en geen* 3 *pond en* 5 *stuivers mogen te boven gaan* (41).

De

(36) Men vergelijke hiermede den Heer WAGENAAR, *Amsteld.* D. IV. bl. 93. en *Vaderl. Hist.* D. II. bl. 183. en oordeele, wie de zaak 't best gevat hebbe.

(37) MIERIS, *Charterb.* D. I. bl. 222. b. *Haarl. Privil.* bl. 18. *Oppidani de Harlem solvent mihi aut meo heredi Hollandiae annuatim et in perpetuum ad Natalem Domini X. libras et in Festo Johannis X. libras.*

(38) MIER. D. II. bl. 264. VAN DE WALL, *Handvest. van Dordr.* bl. 20.

(39) MIER. D. I. bl. 344. *Hae conditiones et formae sunt libertatum. — — Opidani in Leyden nullas taligias tributa vel exactiones. — —*

(40) Dit zag waarschijnlijk op de Heeren van Wassenaar, als Kasteleinen of Burggraven van Leiden.

(41) Deze *botting* was niets nieuws. Zij werd omtrent die tijd in geheel *Kennemerland* over de platte lan-

De overige Steden brengen bijna al het zelfde mede (42).

Onbepaald schot.

Maar ook werd wel eens de somme zelve niet uitgedrukt, maar overgelaten aan den Graaf of aan *de billijkheid*, of aan nadere *Overeenkomst* met *Schepenen*. Van 't eerste is een voorbeeld in de Stede *'s Gravezande* (43): *Ende* (sij) *sullen jaerlijcks een matige ende redelijcke bede geven.*

Van 't tweede, in de Stad *Alkmaar* (44): *Zij sullen ons of den rechten Heer van Holland bede ghelden in gesette tijden — — als wij mit onzen Rade ende mit de Stede-Schepenen redelicke schatten.*

Deze *Jaarcijns* nu, die men dan ook *bede* noemt, heeft de Stad Leiden blijven betalen aan de Gravelijke *Domeinen* tot aan 't jaar 1583. en ze toen afgekocht; zulks getuigt J. VAN HOUT in zijn *Dienstboek* bl. 12. *Deze* 3 £ *is* (zegt hij) *door de Stad aan de Graaflijkheid betaald tot in 't jaar* 1583. *den* 31 *December*.

Van

landen, als 's Vorsten Domeingoederen, betaald. Van hier 't beding in de *Handv. van Kennemerland*, bl. 43. en MIERIS D. I. bl. 536. *De Kennemaren sullen 2 jaer vrij sitten van bottinge, ende des 3 jaers bottinghe gelden — — soo wie* ONSE SCHOT *onthoud, hij salt gelden tweevout, ende dat schot van elcken Ambochte sullen die Gezworen van den Ambochte gaderen ende ontfaen, ende onsen bode uytreycken.*

(42) Men zie de veelvuldige Voorbeelden van de andere Steden, als bij MIERIS D. I. bl. 158, 231. b. 371, 603. §. 64. sqq. D. II. bl. 639. §. 25—27. 830. Vergel. HERNEMAN, *over de Graaflijke Beden*, D. I. bl. 71. enz. en 80. Van *den Briel*, *Beschrijving van den Briel*, D. II. bl. 15.

(43) MIER. D. I. bl. 236. f.

(44) Ibid. D. I. bl. 290. a. Vergel. DEUTZ bl. [illegible]

Van *Dordrecht* getuigt de Heer VAN DE WALL bl. 31. *Deze LX. ponden werden nog dan den Rentmeester-Generaal van Zuitholland ten behoeve van de Graaflijkheid betaald.*

Men leert in 't voorbijgaan hieruit, dat er in een Land betalingen geschieden over dingen, waarvan de *oorsprong* en *geheugenis*, ja zelfs de *reden* geheel weggeraakt of veranderd zij!

Hollands oudste Rechtsgeleerde, PHIL. DE LEYDEN, bevestigt op verscheiden plaatzen volkomen dit denkbeeld van *vrijgemaakte Steden door den afkoop van de Slavernij*; maar voegt er op zijne wijze bij (dat is, met vreemde inmenging van *de Romeinsche Wetten*, en de *Uitspraken* van Keizer *Justiniaan*,) de beantwoording van Vragen, die hij zich zelven doet (45). *Stel eens*, zegt hij, *er bevinden zich* Steden afkoop van bede.

(45) Het zal wel de moeite waardig zijn, hier zijne eigen woorden in barbaarsch Latijn optegeven, uit zijn Werk *de Cura Reipubl. et sorte Principantium*: p. 65. f. nopens de Hollandsche Steden: *Pone, multi obsequiales sunt in uno loco, ut in Berkel, in Hagha, in Monte Alberti; in Scoten — Thetrode — Velsen —. Unum istorum locorum Princeps erexit in* OPPIDUM, *et concessit ei* PLENAM LIBERTATEM *et servitia remisit per Privilegia: nunquid remissio valet et tenet?* [Respondit, negando, ex principiis Juris Romani]. Een andere vraag betrof de zoodanigen, die naar die Vrijgemaakte Steden *toevluchtten*, om van hunne Heeren ontslagen, en vrij van schot of cijns te worden, bl. 64. *Quaestio, super qua saepe clamatum est: Princeps seu Comes Hollandiae multos habet sibi* CENSUALES, *et certo in districtu commorantes, ita quod huiusmodi districtus homines sibi certo tempore solvunt proportionaliter X. libras bonorum: Aliqui volentes se liberare, fiunt* OPPIDANI, *intrantes* LOCA EXEMPTA; *et quando requiruntur super exsolutione Census predicti volunt uti Privilegiis.* Nunquid possunt? [Resp. negan-

zich vele DIENSTBAREN, *in eene plaats, als in Berkel, in den Haag, in Albertsberg, Schöten, Tetterode, Velsen.* — — *De Vorst verheft een dier plaatzen tot een* STAD, *en vergunt haar volle Vrijheid, en scheldt hun, bij Voorrechtsbrief, de Dienstbaarheid kwijt: Vrage, kan zulke kwijtschelding in rechten bestaan?* En dit beantwoordt hij, uit verkeerde toepassing van 't Roomsche Recht, met *neen!*

Eene tweede Vraag: *De Vorst of Graaf van Holland heeft velen aan Hem* CIJNS- *of* SCHOTSCHULDIGEN, *die onder eenig rechtsgebied wonen, zoodat de lieden aldaar wonende, hem op vaste tijden naar zekeren regel betalen tien ponden gelds. Eenigen zich hier van willende vrijmaken, worden* POORTERS *of Stedelingen, door zich in bevoorrechte* (vrije) *plaatzen te begeven: En worden zij om betaling van dien* CIJNS *aangesproken, beroepen zij zich op hunne Privilegien. Mag dit geschieden?*

Eindelijk: *De Vorst heeft onder zich vele oorspronglijke* DIENSTSCHULDIGEN, *en vooral in Wagen- en Karrediensten: Dezen* — *begeven zich naar*

gando]. En nog, bl. 65. f. *Princeps idem multos sub se habet obsequiales origine; et praecipue in Curribus et vehiculis. Isti* — — *intrant loca exempta, et fiunt Oppidani: nunquid liberentur ab obsequiis?* Dat nu, niettegenstaande al de brabbeltaal, die hierbij voorkomt, duidlijk gezien wordt op de vrijgemaakte Lijfeigenen door de Graven, toont de hoofdinhoud van *Casus XXII.* bl. 63. die dus luidt: *Glebis astricti quidam erant Coloni originarii, qui fundos et agros colere consueverunt, et fructus Dominis suis reddere. Isti aestimantes se servilis conditionis, impetraverunt a Principe Liberationem, privilegiaque, et rescripta ab eo super hoc impetraverunt et obtinuerunt.* —

naar VRIJE *plaatzen, en worden Poorters? Vrage, kunnen zij hiermede zich vrijhouden van die Diensten?* Hij antwoordt, *neen!*

Ik wete niet, dat bij iemand onzer Historieschrijvers deze zoo duidlijke plaatzen, tot opheldering van de oorspronglijke opkomst onzer *Steden*, ooit zijn aangehaald. En die men nu eerst recht verstaat; schoon men er ook teffens uit ziet, hoe verkeerdelijk hij vele Uitspraken van Keizer *Justiniaan* in dit alles inmengt.

Deze Inrichtingen van onthef van Schot, is volkomen overeenkomstig met de Duitsche Zeden en Rechten (46), waarvan zelfs de tegenwoordig zoo aanzienlijke *Vrije Rijkssteden* in haren oorsprong niet ontheven zijn geweest. En niet minder ook met de later opgekomen Steden in Frankrijk (47), waarvan men leze den Heer MOREAU (48), die niet te onrecht aanmerkt, dat 1°. *hierbij* dan plaats had eene Onderhandeling en overeenkomst tusschen den Landsvorst en de Bewoners van dien Grond. 2°. Dat hieruit sproot de oprichting van een Lighaam, dat een voorddurend wettig bestaan had. 3°. Dat hierdoor bekomen wierd eene *Vrijwaring* tegen den eisch van andere Heeren en Meesters; doch dat de Inwoners dan ook tot bepaalde uitgaven verplicht waren, even als den koopprijs. Hij zegt er bij, dat men het *Privilegien* noemde, als

Ook in Duitschland.

Frankrijk.

(46) Waarvan men leze STRUBE, *de Jure Villicorum*, §. 2. en *de Collectarum origine*, p. 91 - 93. en PFEFFINGER. *ad Vitriar. jus public. Germ.* T. II. p. 777. b.

(47) Zie BOUQUET, *Droit Public de France*, T. I. p. 316—322.

(48) T. XVI. p. 327.

als *de Communes* vrijgemaakt wierden van de *Slavernij (l'Esclavage)*, D. XVII. bl. 34. en hij vindt daarin de reden, dat zich in dien ommekreits in 't eerst geene *Edelen* of *Geestelijken* bevonden, D. XVII. bl. 335. Ik zoude te breed

Brabant. uitweiden, als ik dit van de *Brabantsche* en *Vlaamsche* Steden (49) wilde bewijzen. Ook

Nederland. van de Provincien van *Gelderland*, *Utrecht*, en *Overijssel*. Immers dezen leveren ook overvloedige bewijzen. Men zie alleen de voorbeelden van Gelderland bij BONDAM, in de Steden *Zutphen*, *Arnhem*, *Harderwijk*, *Emmerik*, *Wageningen*, en zoo velen als er gevonden worden (50). In 't jaar 1316. maakte de Graaf *het Dorp Bommel tot eene Stad* (51). Aan *Zutphen* gaf Otto III. (*omnem libertatem cum integritate rerum suarum*,) *alle de Vrijheid met het vol bezit hunner goederen.* Te *Arnhem* maakte hij van *'t Oppidum Arnhem eene Stad*, en gaf den bewoners dezelfde *vrijheid en bezit van goed.* Dit geschiedde ook te *Harderwijk*, maar met bepaling (52), dat *de Stad niet vermogt*

(49) Men zie van dezen den kundigen Bisschop van Antwerpen NELIS, in de *Memoires de l'Academie imper. et royale de Bruxelles*, Tom. II. p. 663. sqq.

(50) BONDAM, *Charterb. van Gelderland*, D. I. bl. 249, 379, 398, 560. enz.

(51) *'t Geldersch Plakaatboek*, D. II. St. I. bl. 67. App.

(52) BONDAM, bl. 379, 382. *Omnem libertatem cum integritate rerum suarum*, — — *ita tamen quod nullum hominem mihi vel heredibus meis aut Nobilibus hominibus meis vel Ministralibus meis sub jugo servitutis attinentem, sine consensu meo et heredum meorum et nobilium hominum et ministralium meorum, in civem recipiet.*

mogt eenig man, hem (Graaf) of zijne Erven, zijnen Edelen Mannen of Ambtlieden, als hoorige lieden toebehoorende, [of onder 't juk van dienstbaarheid hun eigen zijnde,] *tot* BURGER *aantenemen zonder zijne toestemming, of die zijner Erfgenamen en Edelen en Ambtlieden.* 't Welk denklijk tot voorkoming van misbruik geschiedde. Van 't *Bisschoplijke Neder-Sticht*; en 't zoogenoemd *Bovensticht* of *Overijssel*, behoef ik niets meer te zeggen, dan 't geen overal voorkomt bij A. MATTHAEUS, IDSINGA, en vooral bij den Heer RACER (53), welke over 't geven van 't Stadsrecht in *Overijssel* zich dus uitlaat: *Dit Vermogen hebben de Bisschoppen van Utrecht in deze Provincie bezeten; van welken verscheiden Steden, zoo groote als kleinen, in den eersten tijd, die men niet verder dan in de XIIIde Eeuw aantreft, op gelijken voet haar Stadregt verkregen hebben* (54). Hoewel die an-

(53) Zie OVERIJSS. *Gedenkstukken*, D. I. Voorrede, §. 4—6. en D. II. bl. 67.

(54) Men merke hier in 't voorbijgaan uit op, dat de Utrechtsche Bisschoppen, sedert zij den Kerklijken en Wereldlijken Zetel onder 't gebied van de Frankische en Duitsche Koningen en Keizers reeds sedert de VIIde Eeuw beklommen, en daarbij vele gewichtige Begiftigingen en Landen van die Vorsten, onder den naam van *Tafelgoederen* bekwamen, met de *Jurisdictien* daaraan verbonden; dat dezen, nog in de XIIIde Eeuw, de Macht hadden, om 't *Stederecht* te schenken en *de Regeringen* in die Steden in te stellen; 't welk zelfs de Overijsselsche Schrijvers van later tijd niet kunnen ontkennen, die anders der Bisschoppen oorspronglijke en door de Keizers verder bekomene of bevestigde Oppermacht ten onrechte zoozeer verkleinen of verminken.

anders geleerde Schrijver de namen *Oppida*, en *Urbes*, somtijds verwart (55).

Hoe bij Holland. Ik keere tot Holland terug. Die *vrijmaking* der Hollandsche Steden, op wier grond de *Schot-* of *Cijnsschuldigen* zich tot een Lighaam vormden, moet dan zoo niet verstaan worden, dat de Graven de Steden en hare bewoners onafhanglijk van hun gebied maakten, of hun alle Inkomsten kwijtscholden, en daardoor een' voornamen tak van hunne schatkist weggaven. Neen! hier had een bijkomend Verdrag plaats; dat zij jaarlijks eens iets zouden betalen (*annua quaedam pensio*), en ook iets bij zekere bepaalde gevallen of gelegenheden. Dit moest dan strekken tot schavergoeding voor den *cijns* of *tijns*, die anders uit dat *terrein*, nu een' vrijgemaakten *grond*, aan den *Grondheer* toekwam.

Maar 't bleef hier niet bij! De toenmalig oprijzende geest der *vrijheid*, welke zoovele en ge-

(55) Men leze hierbij de gewichtige aanmerkingen van Prof. BONDAM (*Geld. Charterb.* D. I. bl. 249, 265. vooral 335. en 382, 401.) dat de woorden *oppidum*, *burgum* en *villa* in 't Latijn, en *poorte*, *burg* en *Stad*, in 't Nederduitsch, niet altijd beteekenden zulke *vrijgemaakte Steden* als wij hier beschrijven, dewijl de Vorst anders niet kon zeggen: *de oppido Civitatem condidi; ik maak van der poorte eene Stad en geef ze vrijheid.* Men verstond aldaar door *oppidum* eene *gevestigde plaats*, *sterkte of burg*, *of aanzienlijk dorp*, 't welk nu *Stederechten* bekwam; daar het te voren onder zijne *Goedsheeren* zat, of waarbij of omtrent vele onvrije luiden, of boeren woonden, die de akkers bebouwden. En dan kan men ook velen onzer Hollandsche Schrijvers te recht brengen, die uit het vroeger gewag van *poort*, of *Stede* of *oppidum*, besluiten tot eene vroegere oudheid der Steden dan zij waarlijk hebben.

gewichtige veranderingen over het grootste gedeelte der Volkeren van Europa in de Zeden en Staatkunde te weeg bracht, verschafte aan die Steden een nog grooter aanwinst van *bevolking*. — — *Eigendom* en *Vrijdom* toch nu de leus geworden zijnde, vergunden de Graven (56) gemeenlijk ter zelfder tijd, of, wel daarna afzonderlijk, aan die Stedelingen de vrijheid, om nieuwe *Poorters* aantenemen. Maar wie waren die in hunnen oorsprong? Zeker ook geene anderen, dan *Onvrijen*, *Schotboortigen*, of *zulken*, die om het schot of cijns te ontduiken, van huns Heeren landen afliepen, en zich binnen die Vrijheidsmerken begaven, en hierdoor, of aanstonds, of met tijdsbepaling van 40 dagen, of meestendeels *na jaar en dag*, of wel later, 't zij met of zonder genoegen hunner Goedsheeren, den stand van *Vrije lieden*, *Stedelingen*, *Poorters*, *Burgers*, of *Leden* van dat gemeene lighaam hielpen uitmaken. Hierdoor vloeiden van alle kanten zoovele Landbouwers naar die vrije Steden.

Met aanneming van nieuwe Poorters.

Niets is zekerder! Koning *Willem*, de tweede Graaf van Holland van dien naam, in 't jaar 1252. bepaalde aan de oudste Stad van Holland,

Hoe die vrijgemaakt.

(56) Men houde hier altijd in 't oog, dat zij dit niet deden, *vi Imperii* of *vigore Superioritatis Territorialis*, maar *vi Dominii*, niet als *Souverein*, maar als *Landsheer* of *Grondheer*. Want zij beschonken die Steden en Stedelingen wel als *Souverein* met voorrechten; stelden hun wetten voor; gaven een bepaalde vrijheid van keuren op de Stede-politie, mits bekrachtigd door hun, of door *hunnen Schout* enz. Waarvan hierna! Maar als *Goedsheer* handelden zij bij Verdrag; waaraan zij zoowel als de Stedelingen verbonden waren.

land (57), dat, *waert sake dat yements* EIGHEN MAN *quame te wonen binnen der vriheit v. D.*, *ende hi* JAER EN DACH *van zijnen Heer onaangesproken, zijn gerust verblijf binnen de vrijheid van Dordrecht gehad heeft; dien zullen wij voords vrij en ontheven houden.* De Heer *van de Wall*, die kundige oudheidkenner, merkt hierbij te recht aan, „ dat de Graven hiermede beoogden, in navolging van andere Vorsten, den aanwasch der Poorteren hunner Steden; maar dat ook eene menigte *van dienstbare of eigen luiden (homines proprii,)* hierdoor uitgelokt wierden, om zich naar de naastbijgelegen Steden, met diergelijke Privilegien voorzien, met der woon heen te wenden." Die tijd werd te Haarlem, Monnikendam en elders bepaald op 40 *dagen* (58). Van hier vindt men nog dikwils in *Haarlem, Delft, Medenblik* gewaagd van *Censuales alicuius Domini*, dat is, *Cijns- of Schotschuldigen van eenigen Heer.*

Zelfs worden in Haarlem *Servum esse, (Slaaf zijn,)* en *oppidi libertate frui, (Stadsvrijheid ge-*

(57) VAN DE WALL, *Handv. van Dordr.* p. 27. *Si quis alicuius conditionis per annum et diem ab imputatione Domini sui mansionem quietam infra hanc libertatem de Dordrecht fecerit, illum a jugo Domini deinceps liberum observabimus atque quitum.* Vergel. p. 174.

(58) Zie meer voorbeelden bij VAN DE WALL, l. l. *Handv. van Vlaardinge*, bl. 10. Voeg er bij van *Brabant en Vlaanderen*, NELIS in de *Memoires — de Bruxelles*, T. II. p. 670. Van *jaar en dag* in *Frankrijk*, HOUARD *Coutumes Anglo-Normandes*, T. II. p. 389. *Servus manens in Burgo per annum et diem, tanquam burgensis sit liber.*

genieten,) uitdruklijk tegen elkanderen gesteld, en wel op die wijze, dat, zoodra iemand *Poorter* was geworden, hij ophield *slaaf* of *dienstbaar* te zijn. De woorden liggen klaar (59). Dit wordt voor Monnikendam in 't jaar 1288. (60) dus uitgedrukt: *Naedien dat* [nadat] *eenich man Poorter is ghemaeckt, soo en zal hij niet sculdich wesen te eenichs man* DIENSTMAN. *Maer nae den poorteren rechte zal hij gebruycken die vrijheden.* Ja zelfs nog op 't jaar 1350. leest men van de Stad *Enkhuizen* (61): *Als ymant geworden is een* BURGER, *die en sal niet gehouden zijn ymants slaef te zijn, maar sal na rechten des Stedes vrijheid gebruiken.*

Wanneer nu zulke tijd, 't zij 40 dagen, of *jaar en dag* nog liepen, en die *weggelopenen* kwamen buiten de Stad, zoo mogten zij ligt van hunne Heeren wedergeëigend worden. Maar ook hierin werd voorzien, en nu verstaat men de Vergunning van Graaf Florens V. aan de Stad Vlaardinge (62) in 1273. en aan anderen, waarbij de Stedelingen vrijheid krijgen, om *in de Lente* en *den Oogsttijd* tot zaaien en maaien één of twee maanden of zes weken op 't *land* te mogen verblijven, zonder hiermede *hunne vrijheid* te

(59) MIER. D. I. bl. 222. a. *Postquam fuerit aliquis factus Oppidanus, nulli tenebitur esse servus,* [sed] *secundum jura oppidi libertate perfruetur.*

(60) Ibid. D. I. bl. 487. a. en 491.

(61) Ibid. D. II. bl. 834. §. 47.

(62) *Handv. van Vlaard* bl. 9. *Ut in vere ad seminandum et in diebus messis ad metendum, per unum menses vel duos ad manendum in rure — ob hoc sua non careat libertate — c. not. 4.*) Doch de ware reden heeft de Uitgever niet gekend.

te verliezen. Hetzelfde werd verleend aan *Haarlem*, *Alkmaar*, *Monnikendam*, zelfs nog aan *Amſterdam* in 't jaar 1342 (63).

Maar ook hiertegen werd bij Verdragen voorzien (64). Gelijk nog in 't jaar 1337. den 4 April de Heer en Vrouw *van Putten* en *Strijen* van de Stad *Dordrecht* bedongen, dat geene *hunner eigen luiden tot Poorters* zouden *ontvangen* worden, ten zij ze *een jaar* aldaar gewoond hadden.

Doch die Vrijheidsgeest werkte ook overal niet even ſterk. De voordduring van den *Slaafſchen Eigendom* was in de Overijsſelſche Steden meer zichtbaar, zoodat aldaar een tijdverloop van 30 jaren vereischt werd, eer *een Slaaf* zeker kon zijn van zijne volle Vrijheid door vertrek naar eene Stad, zonder zijns Heeren verlof. Ten minste zoo verſta ik eene Rechterlijke Uitſpraak in 't jaar 1298. door de Schepens. De Hr. RACER (65) geeft mij het bewijs aan de hand uit een' Bisſchoplijken Brief, waar 't Vonnis van Schepenen zegt: *dat iemand, die op een' vrijen bodem, dat is, in eene Stad met vrijheid beſchonken, 30 jaren verbleef; die aldaar voor een*

(63) MIER. D. I. bl. 219, 283. a. 487. a. D. II. bl. 669.

(64) VAN DE WALL, bl. 174.

(65) Voorrede op *de Vrijheid der Jacht*, not. (k). *Charta, quod ſententiatum ab ſcabinis, quod quicumque in libero fundo, id est oppido libertato, XXX annis perſtitit, et ibidem pro libero homme habitus est, et a nemine ſuper* SERVILI CONDITIONE *impetitus, quod is potius admittendus est ad obſervandum ſuam libertatem cum dextera manu quam alter — — ad convincendum eum de ſervitute,*

een vrij-man erkend is, en door niemand wegens zijnen slaafschen stand opgeëischt is, in 't *bewijzen* zijner Vrijheid met Eede voorgaat, boven hem, die hem van *slavernij* zoekt te overtuigen.

Men begrijpt nu ook ligtlijk, dat de Vorsten, *die tijns- of cijnsgronden* in de Steden *vrijlatende*, evenwel aan zich kunnen gehouden hebben vele afzonderlijke gronden, of erven, of pachten of cijnsen, op die gronden staande. En dat zij waarlijk zich de zoodanigen voorbehielden, (gelijk hun Eigendom oorspronglijk ook bleven de *poorten*, *muren*, *wallen*, *grachten*, *gevangenhuizen*, *stedehuizen*, en andere rechten,) zulks bewijzen de menigvuldige *Gronden*, *Hofsteden*, *Huizen*, die zij naderhand of aan de Steden of wegschonken, of in Erfpacht, of anderszins uitgaven. Waarvan ik hier niets meer zegge (66).

't Doet niets ter zake, of dit oude *schot*, in de Stedelijke *Handvesten*, ook *bede* of *precaria* of *petitio*, genoemd wierd. Wij zagen er boven de Voorbeelden van (67). Te *Alkmaar* en *Enkhuizen* heet het *precaria seu petitio*; te *Wormer*, *annualis precaria nostra*; te *Rotterdam*, *onse bede en batting*; te *Delft*, *precaria et precariae exactio*; te *Geertruidenberg*, *census annuatim solvendus* (68).

Beding van Bede, precaria.

Dit doet, zegge ik, niets ter zake, indien men slechts zorge, dat die *bede* der *Dienstbaren*, (op die wijze in de Steden afgekocht,) niet verward

(66) Men zie hiervan mijne *Elementa Diplom. Historico-Politica*, §§. 410, 457—462, 482, 483.

(67) Zie bl. 97, 110.

(68) Zie MIER. D. I. bl. 158, 286, 410. D. II. bl. 639, 830.

ward worde met de naderhand opgekomen *vrijwillige Beden* of *Petitien*, die bij buitengewone gevallen, naderhand van *Welborenen*, van *Edelen*, en *vrije Steden* gevraagd zijn, en eindelijk in bestendige Opbrengsten veranderd zijn: waarvan hierna! Eene verzinning zeker, voor welke onze beste Schrijvers zich niet altijd gewacht hebben. De Hoogduitschen onderscheidden die veelmaal in *Beten en steuern*. Ja ik durve zelfs niet volkomen zeker stellen, of de eerste betee kenis van *verzoeken*, *bidden*, hier wel te pas kome, dan of 't woord *precaria*, (waarvan 't N—D. woord *Bede*) moet afgehaald worden uit *het Kanonyke Recht* (69), waar het genomen wordt voor de Vergunning van 't Vruchtgebruik van vaste goederen voor 4 of 5 jaren; 't welk, zoo 't niet op nieuw door den Vruchtgebruiker op zijn tijd verzocht wordt, voor hem verloren gaat; zoodat hetzelve door Overnaming (*Metonymia*) *de betaling* zij voor dat vruchtgebruik. Dit nu ging van de Geestlijken op Wereldlijken over, toen zulke Goederen meer in wereldlijke handen overgebracht wierden; even gelijk dit met *de Tiendens* zich heeft toegedragen. Doch ik dringe hier niet op aan.

Maar het geen ik hier boven bl. 116. zeide van zekere *gelegenheden*, verdient nadere opheldering. Namelijk, behalve den *grondcijns* of *bede tot Vrijma-*

(69) *Concessio usus vel ususfructus rerum regulariter immobilium in lustrum vel in quatuor annos, et nisi renovetur stato tempore evanescit.* Men zie hiervan HERTIUS *Opp.* T. I. P. 2. p. 402. HONTHEIM, *Histor. Trevir. Diplomatica*, T. I. p. 127. (b). DU CANGE, *Glossar. in voce precaria*, p. 794. sqq.

making, bedongen de Graven nog andere *taxen*, *diensten*, of *beden*, 't zij *bepaald* of *onbepaald*, bij buitengewone gelegenheden, plechtigheden, of behoeften. Dezen vindt men in meest alle die oude Vrijheidsbrieven, bij de stukken opgenoemd, Bij voorbeeld van *Haarlem*, zeernaaukeurig en volledig: Andere Bedingsels der Graven.

„ Insuper si *me* aut verum *Dominum* Hollandiae

(1) ad Curiam Imperatoris contigerit accedere,

(2) aut uxorem ducere,

(3) aut militem fieri, ad quodlibet istorum solvent mihi — 20 libras.

(4) Si aliqua sororum mearum aut veri Domini Hollandiae nupserit, Oppidani — dabunt 15 libras.

(5) Item, si frater meus aut frater veri Domini Hollandiae *Miles* factus fuerit, aut *uxorem* duxerit — 15 libras.

De zin is, dat als Hij (*de Graaf*) of *de ware Heer van Holland* (versta zijn Opvolger,)

1) ten Keizerlijken Hove voer,

2) of eene Vrouw trouwde,

3) of Ridder geslagen wierd, zij hem telkens 20 Pond betalen zouden; en indien

4) iemand zijner Zusteren of van den waren Heer van Holland trouwde, als dan 15 ponden, of

5) zoo zijn Broeder of die van den Hollandschen Heer *Ridder* geslagen wierd, of trouwde, dan ook 15 Ponden.

Dit zelfde komt, minder of meerder breed, in alle andere Stedenbrieven voor, behalve nog de bepalinge van *den Krijgsdienst*, waaraan die vrij-

vrijgemaakte Stedelingen, als vrije lieden, nu onderworpen wierden (70).

Bij 's Graven Uitreis.

Wat het eerste betreft, dit *ten Keizerlijken Hove varen*, had zijne betrekking tot het Duitsche Rijk, en de *Rijksvergaderingen*, werwaards de Graaf van Holland, als *Princeps Imperii*, of *Rijksvorst*, bij tijde opgeroepen, en waartoe kosten gemaakt werden: 't welk somtijds tot over het Alpische Gebergte, tot Rome toe, geschiedde, 't welk in 't Duitsche Rijk *Römerzug* genoemd wierd (71). 't Welk de Hertog van Brabant aan die van Vilvoorden uitdrukt (72): *als wij voor den Keizer een uitreis doen over de Alpen.*

Van hier leest men van Geertruidenberg (73): *als de Graaf naar 't Hof des Keizers gaande, de brug bij Maastricht overtrekt, of in den krijg gevangen werd, zullen zij mij* 100 *Hollandsche Schellingen betalen; ook als zijn Zoon Ridder wordt, of zijne Dochter een huwelijk aangaat.* — Ook de bijzondere uitdrukking, oft

(70) Ik roere dit maar aan, opdat niemand denke, dat met die vorige bedingselen alles afgedaan ware. Die van HAARLEM (bl. 19. Privil.) *Oppidani de Harlem servient mihi in expeditione mea, ut vero Domino Holl., in expeditione sua cum 64 hominibus.* DORDRECHT (VAN DE WALL, p. 20.) *ab omni expeditione et petitione nisi cum uno coggone (met een kogschip) liberos dimisimus.* DELFT (MIER. D. I. bl. 231. b.) *servient mihi cum 41 hominibus.*

(71) HEINEMAN, Diss. p. 55. H. DE COCCEJI, *de Jure Sequelae Disp. Cur.* T. I. p. 308.

(72) BUTKENS, *Trophées de Brab.* T. I. *Preuv.* p. 46. *Si expeditionem trans Alpes imperatori faciamus.*

(73) MIER. D. I. bl. 158. D. II. bl. 639.

oft geviel, dat die Graeflickheit tot des Keysers Hove varen soude, of een Wijf nemen soude, dat is, *de Graaf*, zoo als aan *Haarlem* gegund wordt, MIERIS, D. I. bl. 228.

Bij huldiging.

Een tweede was bij gelegenheid van de plechtige huldiging des Vorsten: 't welk in Duitschland genoemd wierd *aurum coronarium*, *huldigings-goud* (74). Waarvan menigvuldige Voorbeelden, ook in Holland, waar dit *Huldigingsgeld*, of *propine*, of *Bede of Schenk ter blijder inkomste* heet (75).

Bij huwelijk enz.

Het derde was bij 't *trouwen* van den Graaf zelf (76), of ook bij 't uithuwelijken zijner Dochters; een zaak, zoozeer in Duitschland bekend (77). Men noemt het daar, *die Fraulein-steuer*. De Heer Wagenaar (78) geeft ons hiervan een geheel ander verslag, dan wel een bijna gelijktijdig Schrijver, met de rechten en gebruiken van dien tijd beter bekend, ons oplevert; hetzelve verdient alhier geplaatst. De Hr. Wagenaar, verhalende, dat *Graaf Willems macht en aanzien den Lande merkelijke Voordeelen, maar ook vele kosten veroorzaakte*, staaft dit laatste, *met de Huwelijken van drie zijner Dochteren, die, omtrent deezen tijd kort na elkanderen, gesloten wordende, den Landen zo kostbaar*

(74) S. STRYK. *Operr.* T. XII. Disp. XXV. *de auro Coronario.*

(75) MIER. D. III. bl. 553. N°. 3. D. IV. bl. 415. KINSCHOT, *Oudew.* p. 315.

(76) MIER. D. III. bl. 630. b. 642. N°. 2. 663. N°. 1.

(77) DU CANGE, *Glossar. Med. Latin*, T. I. p. 886. S. STRYK. *Consil.* CCXXI. p. 325. sq. STRUBE, Diss. *de Stat. Prov. Orig.* §. XI. p. 188.

(78) *Vaderl. Hist.* D. III. bl. 206.

haar vielen, dat men er alomme heimelijk, en bij de Kennemers openlijk over morde. Wij hebben (zegt hij) *reeds, bij eene andere gelegenheid aangetekend, dat de Graaven gewoon waren, eene Bede of eisch van de Landzaaten te doen, wanneer zij eene Dogter uithuwelijkten. Dit geschiedde ook tegenwoordig. De Graaf trok, in 't jaar* 1323. *Holland en Zeeland door, in de Steden en ten platten Lande, zogénoemde vrijwillige Giften vorderende: 's Lands Handvesten bepaalden de grootte der Giften, in diergelijke gelegenheden. Doch 't is waarschijnlijk, dat de Graaf nu meer eischte, dan bij de Handvesten vastgesteld was — —.*" Ik kon op dit verhaal, en 't geen er verder volgt, vele aanmerkingen maken; maar zal alleen hiertegen vermelden, wat ons een oud Schrijver nopens dien zelfden Graaf *Willem, den Goeden*, op dit stuk verhaalt (79). Op de Vrage, *of men den Heer, als hij's begeert, altoes schuldich is subvenci te doen, ende te gheven wat men hem sculdich is te gheven, ende, of yghelic, die onder hem in den Lande, dair hij* BID, *ghegoet is, sculdich te geven?* op die Vrage antwoordt hij aldus: *Dat men den Heer sculdich is te gheven, als hij eerst tot een Stede- ende Lantsheer ontfangen is: ten anderenmale, als hij oirloghen moet — — als hij op een overzeese reise, van des Paeus of Keysers weghen ghedaget is, of gheropen. — —* Na optelling der overige gevallen, laat hij volgen: *Ende die Heere is sculdich sijn conscientie te*

(79) *De Politike Regering, Regten, — — van den Briel en Voorn*, bij ALKEMADE, *Beschr. van den Briel*, D. II. bl. 230.

te bewaren, ende te voorzien dat hij sijn ghetrouwe ondersaten mit gheenre Beden en belaste, ten doet hem nootsake van enighe pointe voirs. En om te toonen, hoe naaugezet Graaf Willem dit in acht nam, laat hij onmiddelijk volgen: *Dat bewijsde goede Grave Willem van Holland, doe hij, bij informacie sijnre Raden op die tijt sijn Steden ende Ondersaten dede komen bij hem, ende* BAD *hem, om* 1000 *℔ Holl., ende sijn goede ondersaten antwoirden hem, dattet te* CLEEN *was hemluden haren Heer te gheven; ende wouden hem gheven* 10000 *℔. Ende als die goede Heer dat hoirde, verdroech hij hem der Beden,* [dat is, schold ze hun kwijt,] *ende seide, dat sij dat goet selve hilden ende bewairden; sij souden hem wel bijstaen, als hij's te doen had.*" — (80) Dit verschilt veel van *verdrukken* of *weigeren.* Maar ook waren het geene *zoogenaamde vrijwillige Giften*, maar *verschuldigde.* De Graaf *eischte* ook niet meer *dan de Handvesten* veroorloofden; want *de platte Landen* hadden zulke Handvesten niet. 't Is waar; *de Kennemers* weigerden de verzochte Bede bij dat Huwelijk, ten ware de Graaf hun eenige Voorrechten verleenen wilde: 't welk hij weigerde (81). Dit verhaalt ons ook een ge-

(80) Welk een karactertrek voor die tijden der Vorstlijke Regering! De Vorst vraagt zijne Onderzaten van Holland en Zeeland te zamen om 1000 guldens; de Onderdanen zeggen, dat is te weinig; wij zullen u 10000 guldens geven! De Vorst antwoordt: nu begeer ik niets van u. Als ik het noodig hebbe, zult gij mij wel helpen."

(81) WILH. PROCURATOR *Chronic. Holl.* bij A. MATTHAEUS, *Anal. Med. Aevi*, T. II. p. 628.

gelijktijdig Schrijver, dat hij namelijk *om vele benodigdheden, en vooral om de huwelijken zijner dochters eene bede vragende, door alle de Ingezetenen van Holland en Zeeland gunstig ontvangen wierd, uitgezonderd door die van Kennemerland* (82); doch de Heer *A. Matthaeus* teekent aldaar te recht aan, dat *dit loutere ongehoorzaamheid was*, (*mera contumacia!*) dewijl zij niet minder dan de overigen hiertoe verplicht waren." De Schrijver zelve verhaalt hierbij, hoe die Kennemers, daarna naar 's Hage opontboden, daarover met recht gestraft zijn, en berispt hunne dwaasheid en ongehoorzaamheid. Men noemde dit in later tijd, *den Prince een reëel compliment maken* (83). Ik zwijge van de verplichting, om tot lossing van hunnen gevangenen Graaf het hunne toe te brengen (84).

Dus verre zagen we *de Graven van Holland*, in 't oprichten van de *Steden*, meer als *Goedsheeren* en *Grondheeren*, dan als *Vorsten* en *Souvereinen*. Zij gaven Vrijdom van *persoonen* en *Goederen*. Zij veroorzaakten of verwekten ook hierdoor eenen *middelstand* tusschen de *Edelen* en de *Landbouwenden* of *Boerenstand*; welke Stedelingen daarom naderhand den *derden Stand*, in 't Fransch *le tiers-Etat*, vormden, niet omdat zij tusschen *de Edelen* en *Landbouwers* inkwa-

(82) *Ab universis tam per Hollandiam quam per Zelandiam benigne recipitur, Kenemaris solum exceptis.* —

(83) Ik konde hier veel bijvoegen tot opheldering; maar de zaak is klaar genoeg. Zie VAN HASSELT, *de Precar.* p. 28.

(84) DU CANGE, *Glossar.* T. I. p. 887. bij ons SCHRASSERT, *Harderw.* D. II. bl. 53. BRANDT, *Enkhuizen*, p. 19.

kwamen, als welke laatsten weinig eenen afzonderlijken Landstand in Europa verkregen; maar omdat zij, na de *Geestelijken* en de *Edelen*, nu ook als *vrije lieden* in aanmerking kwamen.

Zien wij nu deze zelfde *Graven* optreden als *Souverein*. Immers ik denke niet, dat men nu langer aan die ongerijmdheden zal willen blijven hangen, die ons van de Graven vermeld staan in 't zoobekende en dikwils zoo misbruikte *Vertoog* van den Ouden Stand der Regering onder de Graven, waarbij de Staten van Holland, in 't jaar 1587. (85) verklaarden, dat *de Edelen en Steden de Souvereiniteit aan de Graven hebben opgedragen*, daar deze Steden zelve eerst 300 jaren, nadat dit Land reeds door Graven bestierd en als eigen goed beheerd wierd, zijn op- en ingericht, en, behoudens in alles hun Recht en Gebied, met *Wetten* en *Rechten* beschonken zijn.

Immers, indien hieromtrent bij iemand onzer Rechtsgeleerden of Geschiedschrijvers nog eenige twijfel overbleef; zoo leze hij het IIIde Deel van den Hr. J. MEERMAN, *Geschiedenis van Graaf Willem van Holland, Roomschkoning*, wiens geschiedenis juist het eerste tijdstip der Hollandsche Steden bevat, en die in 't vierde en vijfde Hoofdstuk, van *de Vrijen*, *Edelen*, *Dienstbaren*, en *de Steden* sprekende, bl. 349. ook de *Oppermacht des Graven over de Stedelingen* stavende, aldus spreekt: „ De Opperheer, en tevens de eerste Magistraatspersoon in alle de „ Steden, die geen bijzondere Heerlijkheden „ konden genoemd worden, was *de Graaf.* „ Door Hem hadden zij zich tot den rang van „ *vrije*

De Graaf geeft de Steden Wetten en Rechten.

(85) Waarvan zie D. II. bl. 287.

„ *vrije Steden* verheven, en van hem hare Wet-
„ ten bekomen. Zelfs bij het toestaan aan de
„ Stedelijke Overheden, van nieuwe Wetten
„ vasttestellen, behoudt hij steeds aan zich zijn
„ recht van tegenspraak Hij ontlast er van las-
„ ten, of bepaalt de vaste som, die de burgers
„ hem eens vooral jaarlijks en bij gewisse gele-
„ genheden, zouden opbrengen (86), en de
„ manschap, die zij hem leveren zouden in zijne
„ oorlogen. Hem en zijnen Opvolgeren wordt
„ de hulde gezworen: met één woord, de ken-
„ merken van Oppergezag vereenigen zich allen
„ in 't geen wij van 's Graaven betrekking op de
„ Hollandsche en Zeeuwsche Steden in deeze
„ [XIIIde] Eeuw hebben aangetroffen. Te Mid-
„ delburg gebiedt de Koning op straf van onge-
„ nade, dat er niets tegen zijne *Keure* gedaan
„ worde, en behoudt in alles zijne Koninglijke
„ eere en recht; mitsgaders zijne *Graaffelijke*.
„ Als Opperrechter, en 't geen hier het nood-
„ zakelijk gevolg van was, als Opperbeschermer
„ der bevoorrechte Steden, stellen de Privile-
„ gien den Landsheer insgelijks op elke bladzij-
„ de voor." Dus verre de Heer MEERMAN.

De Steden krijgen 1°. Wetten en Rechten.

De eerste aangenaamheden van *de personele Vrijheid* en 't bekomen van *verzekerden Eigendom*, die de Landboeren, (nu *Stedelingen* geworden) smaakten, werden vermeerderd, doordien de Graaf, als Opperheer, hun voorschreef 1°. zoodanige *Wetten* en *Rechten*, waarnaar zij, als vrije menschen, door zijne *Ambtenaren* en *Rechters* zouden behandeld worden, en zelven on-

(86) Zie dit hier boven, bl. 109. en 123. verklaard.

onderling moeten handelen, zooveel de nog voortdurende woestheid dier tijden en zeden zulks gedoogde, en welke woestheden hierdoor allengskens verminderden (87).

In den eersten aanvang waren die wetten zeer eenvoudig en weinig. Zij grensden 't naaste aan hunne oude gebruiken of *costumen*; zij maakten het zoogenoemde eerste *Stedelijke recht*, het *jus Civitatense of Municipale* uit; zij behelsden meest de bepaling van *geld-boeten* op allerlei misdaden (88). Een der voornaamste voorrechten van burgers tot burgers, was wel hun onthef, om in rechten *ten tweestrijd* gedaagd te worden (89); maar tot bereiking van 't hoofdoogmerk, *vrijheid van persoonen*, *zekerheid van eigendom en goederen*, en *ruste in de Stad*, was de ziel van alles, dat in de Stedelijke Vrijheidbrie-

(87) Men leze van deze woestheid, ook in ons Land, ten dien tijde, MEERMAN, *Graaf Willem II.*, D. III. bl. 59. en 107.

(88) Dit leeren ons de oudste en eerste *Stedelijke Handvesten* of *Privilegien*, D. I. bl. 158, 219, 228, 263, 282, 344, 478, 487. enz.

(89) MIER. D. II. bl. 377. van Vlaardinge: *Niemand aantespreken te kampen, maar bij Schepenen te berechten.* Over die *Tweegevechten ter beslissing van Rechtszaken* (*duella Judiciaria*), ook hier te lande gebruikelijk, maar bij *de Stedelijke Handvesten* allengskens verboden; zie men ALKEMADE, *over 't Kamprecht*, bl. 191. 8°. Aanmerk. op *de oude Friesche Wetten*, bl. 55. en vervolg. bijzonder IDSINGA, *Staatsr. der Vereen. Nederl.* D. I. bl. 242. *Handv. van Vlaard.* bl. 9. not. (1), WAGEN. *Amst.* D. II. bl. 121. *Vaderl. Hist.* D. III. bl. 118. Over andere Landen MURAT. *Antiq. Ital.* T. III. p. 634. BLAKSTONE, *les Loix Angloises*, T. VI. p. 455. en ROBERTSON, *Charl. V.*, Introd. I. p. 90. seqq.

brieven hun eenige Regelen van Bestuur werden voorgeschreven, en hiertoe aangesteld een *Regering-* en *Justitieraad*, afgezonderd van de overige Dorps-Regeringen en de Omliggende landen.

Doch in deze eerste en oorspronglijke Inrichting moet men twee zaken wel onderscheiden; 1) de *Rechtsplegende Macht*, en 2) het *Stedelijk* of zoogenoemd *Politiek Bestuur*. Evenwel zoo niet, dat men zich verbeelde, dat die twee Lighamen in dien vroegsten tijd geheel van elkander afgescheiden waren! Geenszins. De eerste Regeringsinrichting was de instelling van eene Rechtbank, en aanstelling van een' *Schout* en *eenige Schepenen*, overeenkomstig de wijze van 't Bestuur op 't platte Land, en 't gebruik door geheel Europa.

2°. Een Stedelijke Rechtbank.

Wat *de Rechtsplegende Macht* betreft: tot dien tijd toe hadden *de Opper- of Landbaljuwen* het algemeene bewind in zulke plaatzen gehad, als uitmakende een deel der *platte Landen*. Nu tot Steden verheven, bracht de wil des Graven, en de geest van vrijmaking mede, dat die Stedelijke Bewoners in hunne *afzonderlijke twistzaken* zouden hebben eene bijzondere *Rechtbank*, of Rechtspleging, afgescheiden van die der Land-Baljuwen, welke Rechtspleging nu zoude worden uitgeoefend door zijnen *Officier*, of *Schout*, als *'s Graven Opperrechter*, blijvende alle andere rechtspleging of kennisneming voorbehouden aan den Landsheer zelven, of zijnen Rade of Hooge Gerechtshoven; en dit moest de *Schout* doen door behulp van een bij de Vrijheidsbrieven of anders bepaald getal van *Schepenen*.

Zien

Zien wij eerst den Schout, als *Rechter* of *Rechtsvorderaar*.

Ik durve het gerust eene vreemde verzinning noemen van den schranderen MONTESQUIEU, in zijn kostlijk Werk, *l'Esprit des Loix*, over de Rechtspleging in Europa in de Middel-eeuwen, met alle zijne Navolgers, dat zij den post van *Schouten* of *Baljuwen* met die der eigenlijk gezeide *Rechters*, zoo dan, *rechter* en *partij*, verwarren; doch die hierin reeds te recht gebracht zijn door den Hr. BOUQUET, *le Droit public de France éclairci par des Monumens*, en door den Hr. D. DEUTZ, in zijne Rechtsgeleerde Verhandeling over *den oorsprong der Rechtbanken in de Nederlanden van de vroegste tijden af*, 8°. in 't IIde Deel der *Staatkundige Academie-Verhandelingen* te Leiden.

Dees *Schout* had altijd oorspronglijk de voorzitting in dat Collegie van *Schepenen*; hij zat aldaar te recht; hij spande de Vierschaar uit naam en van wege den Graaf als Souverein; hij was des Graven zaakbezorger; hij was *de Graaflijke* Opperrechter in de Stad; hij was de Hoofdpersonadie; en wat andere namen hij ook voerde (90), hij werd daarom altijd bij uitnemendheid

Hiertoe (a) een Schout.

(90) Over alle de verschillende namen, die deze *Schouten*, zoo hier als elders, droegen, 't zij van *Villicus*, *Maire*, *Hoofdschout*, *Baljuw*, *Officier*, *Hoofd-officier*, *Drost*, enz. die toch allen op hetzelfde uitkwamen, behoef ik hier niet afzonderlijk te handelen, zie er van MEERMAN, Graaf *Willem II*. D. III. bl. 305, 306. en elders. Zij zijn allen wel in klank onderscheiden, maar drukken dezelfde zaak uit. De grenzen hunner macht mogen hier en daar verschillen, maar in 't wezen der zaak zijn zij niet onderscheiden.

heid en met nadruk genoemd *de Rechter*, (*judex*, *judiciarius*) of de *Rechtsvorderaar*, in 't Fransch *la partie publique*. Deszelfs post en plicht was, om (volgens de grondbeginsels van het oud Frankisch, ja zegge ik liever, van het algemeene Europisch Recht, of Rechtsplegingе,) uit naam van den Vorst, den Graaf of Graaflijkheid, aan 't hoofd der Rechtsplegingе te staan; in zaken van twisten de Vierschaar te spannen; in zaken van misdrijf de misdadigen optesporen, hen opgespoord hebbende, over 't misdrijf aantespreken; en 't gansche onderzoek en 't verschil tusschen hem, als aanklager, en tusschen den Misdadiger, als beklaagden, optedragen en overtegeven aan 't oordeel van tusschenkomende *Schepenen*, waarvan straks. Men moet dan uit die benaming van *Rechter* of *Rechtsvorderaar* niet besluiten, dat, schoon hij de *hoofdpersoon*, of de ziel des Gerichts, uitmaakte, en buiten wien geene wettige Vierschaar bestond, hij zelf de *Uitspraak* deed, of 't *Vonnis* streek; hoezeer hij alles ook daarna volgens *de Wet* bestuurde. Die naam van *Rechter* was wegens dat *bestuur* hem bijzonder eigen. Men vindt dit overal. In de *Handvesten van Vlaardinge* (91) zegt de Graaf: *Die soude ons gelden X pondt, den* RECHTER *een pondt, en elcken Schepen een pondt.* — En: *Soo wie dat den* RECHTER *ofte twee Schepenen vreede weygerde*. Elders (92): *Deze Schepenen sal die* RECHTER *van onsen wege doen sweren.*

Zon-

(91) Bl. 19.

(92) LAMS, *Handv. van Kennemerl.* bl. 8. Zie verder de aanteek. op *Handv. van Vlaard.* bl. 12, 13, DE RIEMER, 's *Hage*, D. II. bl. 73.

Zonder dien *Schout* kon dan ook geen recht geoefend worden. Hierom rekende men eene *Stad*, welke voor eenen tijd geenen *Schout*, of *Baljuw* had, 't zij bij ziekte, bij afwezigheid, of vertoef van aanstelling, dat zij *geene recht-bank spannen* of *rechtspreken* konde. Zulke Stad werd dan gezegd: *Rechteloos te staan.* En hieruit zijn vele latere voorzorgen! Hij was ook de persoon, welke daarom gezegd wordt (93): *die hoecheyt van onse genadigen Heere te exerceren binnen de jurisdictie van Haarlem.* Men kan hieruit beoordeelen de rechtvaardigheid der klacht des *Schouts* te Dordrecht over de aanmatiging van *den Magistraat* (94). Men leert hieruit de kracht van 't zeggen, dat *de Schout* ook tegen *de Stedelijke Magistraten het recht van de Graaflijkheid*, elders van *den Graaf*, bewaarde (95). Die Stedelijke *Magistraten* hadden geen recht of zeggen op den *Stads-Schout* of *Baljuw*. Waarom de Heer BOEY met reden zegt (96): *Het ambt van Stadsbaljuw was buiten het Stadsbereik zelfs zoo verre, zoodat bij absentie of ziekte niemant als de* (Graaflijke) *Raad alleen gequalificeert was, al was het maar ad unicum actum, ymand te magtigen het regt van de Hooge Overigheyd waartenemen, waartoe een ongelooflijk getal provisionele Commissien voorhanden zijn, zelfs voor weynige dagen gegeeven aan de Officieren van allen de Hollandsche groote en kleyne Steden.* Wat is het te bejam-

(93) *Privil. van Haarl.* bl. 192.
(94) VAN DE WALL, *Dordr.* bl. 886. l. 1.
(95) Ibid. bl. 414. not.
(96) *Oudhed. van 't Hof*, D. II. bl. 81.

jammeren, dat de Heer TH. BOEY, in dit zijn Werk, *de Oudheid van den Hove van Holland*, waarin hij ons zulke schoone *Staatsstukken* en *Oorspronglijke Bewijzen* aan de hand geeft, niet opgemerkt heeft, dat die *Raad van Holland*, anders genoemd *het Hof van Holland*, zijne Macht (verre van die met den Graaf en de Staten te deelen,) alleen ontleende uit de *Commissien en Instructien*, die deze Raad zelve, en alle de Leden afzonderlijk, tot het waarnemen hunner Bedieningen, onmiddelijk ontvingen van den Graaf, als Souverein, zonder dat zij daarom mede deelachtig waren aan de Souvereine Oppermacht; hoe hoog, hoe achtbaar, hoe verbazend uitgebreid, hunne betrekkingen en werkzaamheden ook waren; dewijl zij dit toch enkel deden als *Ambtenaren*, maar niet als mededeelgenoten van de Oppermacht. Doch dit is breeder aangewezen, in de *Academie-Verhandeling* van den vroegtijdig overledenen Heer VAN SON, *over de Natuur en Oorsprong van het Hof van Holland onder de Graven.* 't Is hierom, dat de *Schout*, zoolang hij met *de Schepenen* alle voorkomende zaken uitrichtede, bij PHIL. VAN LEYDEN (97), onzen oudsten Rechtsgeleerden, genoemd wordt *Defensor Civitatis*, *de Beschermheer der Stad.* Men noemde hem daarom ook *den daaglijkschen Rechter* (98). En 't was zijn plicht, om de Vorstelijke bevelen uittevoeren, en in later tijd, om, des gelast, de *Magistraten* en *Vroedschap-*

(97) *Cura Reip.* p. 174, 176, 177.
(98) RIEMER, *'s Hage*, D. I. bl. 624. not. D. II. bl. 75.

schappen opteroepen. In 't jaar 1434. (99) beveelt de Graaf den Schout, *dat ghi terstont, aengesien deses briefs, vergadert ende doet komen vp onser Stadhuys, of anders waer dair 't v best gelegen sij, alle uwe Vroedschap ende Rijcdom.*

Maar geheel anders was 't gelegen met het Ligbaam der *Schepenen* of de *Schepensbank*. Ik stemme gaarne toe aan de Heeren *van Slingeland*, *van Leeuwen*, en vele anderen, dat *de Schepensbanken zoo oud zijn als de Steden.* Ja, ik ga verder, en zegge, dat zij ouder zijn dan *de Steden*, dewijl zij in 't Frankisch Gebied, en reeds lang voor dat er *Steden* aanwezig of bekend waren, zich over alle de platte Landen uitstrekten, alomme eene zeerbekende zaak waren, doch die nu meer gewijzigd, en bij de Steden-Rechten bepaald wierden. 't Komt dan maar aan op den zin, waarin dat gezegde genomen wordt. Hiertoe (b) Schepenen.

Het was de hoofdzuil en de vaste grond van de gansche Europische Vrijheid, onder de *Vrijen*, (ja zelfs in zekeren zin onder *de Slaven en Onvrijen*), dat in zaken van rechtspleging, zelfs in de ruuwste tijden van onkunde, er geene willekeurige Macht van oordeelen of Vonnisfen mogte plaats hebben bij den Graaf noch bij zijne Baljuwen en Schouten, of dat hij, die gedaagd wierd, denzelfden persoon tot zijnen *aanklager* en *rechter* hadde, maar dat hij kende en goedkeurde de genen, die over *hem uitspraak doen moesten.* Het was zelfs in Europa, in de woesse tijden en duistere dagen der Middel-eeuwen, het stevigst borstwapen en de vaste grond voor de Vrijheid; dat van rechtswege nimmer plaats had

(99) *Memorialen van Rosa*, D. I. bl. 192.

had eenige willekeurige macht van Landsheeren of hunne Baljuwen en Schouten, om van misdadigen zelf kennisse te nemen of die naar willekeur te straffen; ook was geen aanklager gedwongen, om den zelfden persoon, die als *Aanklager* opkwam, voor *Rechter* te erkennen, maar de Rechtbanken waren zoo ingericht, en der Franken en Germanen Vrijheid bracht mede, dat een misdadiger altijd zijne *Evenknien*, of *eigen Rechters*, *kende en goedkeurde*. Op dit grondbeginsel berustreden alle de Rechtsplegingen, die overal bij de Franken, de Duitschers, ook bij de Engelschen, de Italianen, en in de Nederlanden zijn ingesteld, te weten, dat tusschen den openbaren *beschuldiger* of *aanklager* (la partie publique) en den *beschuldigden* of *aangeklaagden* tusschentraden eenige weinige persoonen, als onzijdige Scheidslieden; hoedanigen in de Steden genoemd werden *Schepenen* (*Scabini*), wier post het ware, om van de tusschen *klager* en *beklaagden* hangende twistzaken kennisse te nemen; als zijnde die *Schepenen* insgelijks *Stedelingen* of *huns gelijken*, of hunne *Evenknien*; welke Schepenen dan verklaarden, hoe zij die zaak bevonden hadden, 't welk *Vondenesse*, naderhand *Vonnisse*, genoemd wierd. En werd als dan het *Vonnisse*, met alles wat daarbij behoorde, wederom overgegeven of overdragen aan den *Rechter*, *Rechtsvorderaar*, of *Schout*, die dat *Vonnis* ten uitvoer bracht, zonder dat *Schepenen*, als nu afgedaan hebbende, zich verder daarmede mogten bemoeien (100).

Hier

(100) Zie MULLER MASSIS, Dissert. bl. 8. en meer opzetlijk verklaard en bewezen bij D. DEUTZ, boven aangehaald.

Hier kwam een tweede vast grondbeginsel bij, dat elk van *zijns gelijken* of *zijne evenknie* moest geoordeeld worden; ten minsten niet van *zijn' minder*. Hiermede ging men altijd hoog, en dit vertoonde zich over geheel Europa, bijzonder in deze Landen; ook zelfs met onderscheid van *onderwerpen*.

Wanneer de Vorst zelf ter hooger Vierschaar zat, had hij in *halszaken* zijne *Bijzitters*, *Raden*, *Hooge Mannen*; in *Leenzaken* zijne *Leenmannen*, of Mansmannen, *Vasallen*; in zaken van *Edelen* zijne *Edele Mannen*; in *Stedelijke zaken* de *Stedelingen* of *Schepens*; in *landelijke* zaken of gedingen op 't platte land zijne *Welboren Mannen*; in *dorpszaken* de *Buren*; in *waterschappen* en Landerijverschillen zijne *Gezworens*, *Heemraden* of *Zeventuigen*; in *Militaire* zaken *krijgskundige lieden*; met één woord, ten allen tijde had men veel op met dat grondbeginsel, van *geoordeeld te worden van zijne Evenknie*, zoodat een *gedaagde* altijd werd geoordeeld van zijns gelijken, ten minsten niet van zijnen *minderen* (1): waaruit ook gehaald wordt de benaming van *Pares Curiae*, en van welk beginsel zelfs de *Pairs* van Frankrijk en Engeland afkomstig zijn. Uit dien grond waren dan de Schepens, de zulken, die in de Steden zelfs *Stedelingen* en *Poorters* moesten zijn.

Deze werden door de Graven zelve gekozen; maar naderhand vergunde ook de Graaf dit aan zijnen *Stedelijken* Baljuw of Schout. In andere plaatzen behield hij het aan zich of aan zijnen Stadhou-

(1) DE RIEM. *'s Hage*, *Add.* II. p. 29. LUZAC, *Holl. Rijkd.* D. III. bl. 246.

houder, als zijnen gewonen Plaatsvervanger bij afwezigheid, om uit een zeker getal *benoemden* de keuze te doen. Dit vindt men overal (2). *Wij gheven hem* (den Baljuw van Brouwershaven) *macht, ende willen dat hi alle jaren die Scepenen vernuwet* (3).

Maar om ook alle mogelijke misbruik van *macht* hierbij voortekomen: werden bij de Privilegien zeervele Verordeningen gemaakt, betreffende de *manier van verkiezing*, *den tijd van kiezing*; *de voordduring*; *de benoodigde vereischtens*; *hun getal*; enz.

Het was meesttijds in de Steden de gewoonte, dat zij maar voor *één jaar aanbleven*, of zooveel eerder afgingen; 't welk geschiedde, om te beletten, dat zij geen misbruik van hunne Macht zouden maken.

Dit leert ons PHIL. DE LEYDEN uitdruklijk (4). En

(2) VAN LEEUW. *Crim. Ord.* p. 126. VAN DE WALL, *Handv. v. Dordr.* bl. 95. *Observ. op* H. DE GROOT, D. IV. bl. 113. sqq. VAN HASS. *Crim. Jur.* p. 79. LANS, *Handv.* p. 154. sqq.

(3) MIER. D. II. bl. 525. N°. 1.

(4) PHIL. DE LEYD. *Cur. Reip.* p. 51, 175. op wiens misselijke manier van redeneren over de begeving van Ambten, en de Ambtsbejaging van *Schouten* en *Schepenen* in de Steden, offchoon wel iets aantemerken valt, vooral wanneer hij daarop vele Roomsche Wetten toepaslijk maakt; zoo verdient hij toch gelezen te worden, als hij bl. 51. zegt: *Facit contra administrationes nostri temporis. Nam Balivi, sculteti, et alii administrantes, frequenter ut praesideant, mutuo dant Principii tantum, cum stipulatione de non amovendo, quousque de tanto eisdem fuerit satisfactum — Ex visis argue contra Principes, qui Officia publica, Sultetatus Balivatus et similia aliquibus concedunt ad vitam. Nam saepe regendi securitas in subditos et oppresfos delinquendi peperit*

En dit vindt men ook uitdrukkelijk in Haarlem (5), waar de Graaf belooft, *onse Schout ende Schepenen te setten binnen Haerlem — versetten en vernieuwen, alsoo dicke, als ons genoeget; mer soo wie wij daer Schepen kiesen, die en sal* NIET LANGER *Schepen wesen dan een jaar — maer wij moghen hem eer ontsetten off wij willen.*

Het getal was voorhenen in 't gemeen onbepaald, en elk die gerechtigd was, om te oordeelen, verscheen ter Vierschaar; maar zoodra er, vooral in de Steden, meer geregeldheid van rechtspleging opkwam, werd ook hierin door de Graven voorzien, en zij bepaalden hun getal.

In de Keuren van Zeeland was op 't platte Land dit getal grooter. *In elc Ambacht in elke Vierscare sullen sijn IX of XI Scepenen; die sal die Grave kiesen.* Zij moesten *op 't hoogste schot te boek staan.* De Graaf belooft dies aan Monnikendam in 't jaar 1400. *alle jaer 7 Schepenen te zetten, ende die zal gegoed zijn, zo als zij in onser Stede boeke staen tot 600 oude Schilden in 't schote* (6). Hoe slordig, ja hoe ongelooflijk slordig dit onder de slappe Regering der *Utrechtsche Bisschoppen*, door 't niet bepalen van 't *getal*, toeging, verklaart ons WILH. HEDA, een

rit incentivum, et aufertur Principi Superioritas et frenum —. et p. 175. *Facit — pro electione Scabinorum, quod quolibet anno debent innovari, ne ex frequentia et continuatione illius per quandam machinationem semper illud renovando fiat aliquibus dicti Scabinatus infinita gubernatio.*

(5) *Privil. van Haarlem*, bij MIER. D. III. bl. 365.

(6) MIER. D. I. bl. 314. §. 70. D. II. bl. 299. N°. 1. 525. *Rechtsgel. Observ.* op DE GROOT, D. IV. bl. 113.

een naauwkeurig en geloofwaardig Schrijver, waar hij verhaalt, de pogingen, die Bisschop David van Burgundie aanwendde, om de rechtsplegingen in 't Sticht op een' meer geregelden voet te brengen, in deze woorden: „ Hij schafte af de „ abuizen en barbaarsche costumen, die in de „ Stad en in zijn gebied, deels door *Stedekeurren*, deels door de *rechters* (*pares*) met „ groote driften waren ingevoerd. Want het „ woeste en ontembare Volk, gewoon aan de „ Friesche Wetten, verweldigde op eene snoode wijze de rechtsoefening; in twistzaken lokte het de getuigen aan door gaven en giften; „ over meineed was geringe of geene strafvordering. De evenknien scholden en dreigden „ elkander; *Rechter* en *Partij* werd beiden het „ voordragen en opstellen der Vonnissen bezwaard gemaakt; afgebedelde stemmingen „ kwamen bij hoopen van zulken die nooit bij „ eenig pleitgeding of rechtsdading tegenwoordig waren. Hiertoe werden zij verzocht van „ de twistende partijen, welken, hoe meer personen zij op het uur van 't vonnisfen met wagens en schepen ter rolle konden aanvoeren, „ hierdoor hunne zaak of beter of rechtveerdiger maakten. Zij schreeuwden luid op, dat „ zij het hielden met hem, wien zij begunstigden, zonder te letten op de verdiensten van „ 't rechterlijk onderzoek. En hij die 't grootste „ getal had, werd gerekend zijne zaak te winnen, waardoor de tegenpartij het somtijds boeten moest met zijn hoofd of leven, somtijds „ met verbeuring zijner goederen. De Bisschop „ zelf was bij zulk Vonnisvragen tegenwoordig, „ en dit meeneuvel nemende, en de openbare

„ on-

„ onrechtvaardigheid van 't Vonnis bekennende, „ kon hij echter met al zijn medelijden de vooroordeelden niet te hulpe komen, ['t Vonnis „ lag er], doch hierover zeergebelgd, poogde „ hij dit te herstellen, en bepaalde een vast aantal der rechtsprekenden; en zoo, dat men elk „ derzelver kon weigeren, en als dan werd een „ ander, vrij van vermoeden, in de plaats gekoren. Het Volk hierover zeergestoord, en „ woedende geworden, werd door partijzuchtigen bij andere gelegenheden tegen den Bisschop gaande gemaakt." De geleerde Uitgever, A. BUCHEL, merkt hierbij aan, dat de Schrijver (schoon een tijdgenoot van 't verhaalde,) de misbruiken van dien tijd al te vinnig doorstrijkt, doch dat, indien er zulke misbruiken ter pleitzale plaats hadden, evenwel de pleitgedingen veel korter afliepen, die nu (zegt hij) bijna geen einde hebben, en de twistende partijen folteren met oneindige Uitzenderingen, verschuivingen, hairkloverijen, en omwegen; doelende op de invoering van de Fransche en Burgundische Rechten, die meer op de Romeinsche leest geschoeid waren (7). Dit bewoog ook Keizer Karel, in de Vierschaar van 't Land van Putten, het onbepaald getal van bijkomende *Rechters* of zoogenoemde Leenmannen afteschaffen (8). Dit dus verre van de *Rechtsprekende Macht* in de Steden.

Wat

(7) BUCHEL. *ad Hedam*, p. 293, 307. not. (q. r.) — *minus erat diuturna litium persecutio, quae nunc vix finem inveniunt, et infinitis exceptionibus, dilationibus, sycophantiis, ambagibus, dominos suos exercent.*

(8) Uit het 1ste Memoriaal van den Griffier *A. Sandelyn*, fol. 168, den 4 Febr. 1517. zie *de Bijlagen* h. a.

3°. Ook een Politiek Bestuur.

Wat het ander gedeelte, het *Burgerlijk Bewind* betreft. Gelijk oorspronglijk op het platte Land 's Graven *Baljuwen* en *Schouten*, buiten 't ambt van Rechtspleging, ook uit 's Vorsten naam het opzicht en bewind hadden over alles wat *de Politie* aanging: even zoo waren ook oorspronglijk *de Schout*, en *de Schepenen*; de persoonen, die alle andere Stedelijke voorkomende zaken in 't burgerlijke uitrichtten. De onderscheiding toch, die naderhand opgekomen is tusschen zulke *Rechtbank* of *Rechtwijzenden Raad*, en de andere naderhand aangestelde *Raden*, *Burgemeesteren*, en verdere Ambtenaren, of *Politike Regeerders*, was in de vroegste tijden geheel onbekend. Men vindt in de oudste Stedelijke Verordeningen en Privilegien niet anders, dan dat dit Collegie van *Schout en Schepenen* ook de oorspronglijke Macht hadde, om de zaken van *Politie* te besturen. Niets is hieromtrent uitdruklijker, dan in Gelderland bij de inrichting der Stad Zutphen, door Graaf *Otto* in 't jaar 1190. (9), waar hij instelt *twaalf Schepenen, met wier behulp of raad de Stad* [door den Schout] *zal geregeerd worden, en — — de Burgers zullen gehoorzamen de bevelen van den Rechter na beraadslaging met de Schepenen; maar hij zelf* [de Rechter of Schout] *zal de burgers te hulpe komen, waar 't noodig zij.* En 't is hieruit niet ten onrechte, dat de Hr. SCHRASSERT (10) van de XVde Eeuw zegt: *Voor dien tijd hebben de Schepenen het bewind van alle saecken alleen gehad,*

(9) BONDAM, *Charterb. van Gelderland*, D. I. bl. 249. en 399.

(10) *Beschrijv. van Harderwijk*, D. I. bl. 90.

had, en de geheele burgerij en alinge gemeente alleen vervangen (11). Zulks had ook in alle de Hollandsche Steden bij de oorspronglijke Verordeningen plaats, of werd ten minste die inrichting daarbij veronderfteld. Wat hierin naderhand, bij den toenemenden bloei der Steden bijgekomen zij van *Raden*, van *Tresoriers*, van *Burgemeesteren*, enz. dit doet alhier weinig tot mijn bestek, en zal bij het opdelven van de *Vroedschappen* nader te pas komen. Van meer belang is 't, optemerken het Recht, 't welk gemeenlijk de Steden teffens kregen, om *Stedelijke Keuren* te maken.

De verordeninge hiervan stond insgelijks aan den Graaf. 't Komt er maar op aan, op wat wijze, met wat bepaling, en aan wien de Graaf dat Keurrecht verleende.

En 't recht van Keuren te maken.

Dit *Recht van Keuren* (gelijk de Voorbeelden straks genoeg zullen uitwijzen,) werd niet eigenlijk gegeven aan de *Schepenen*, nog minder aan de overige *Magistraten*, hoedanigen er bij de oorspronglijke Stedelijke instellingen niet waren; ook niet afzonderlijk aan de burgers en inwoonders; maar in zijnen oorsprong, en uit de natuur der zaak, werd het gegeven aan den *Schout*, als 's Vorsten plaatsbekleeder; maar, om alle willekeur te verbannen, nooit anders dan met goedkeuring van *de Schepenen*, of wel aan *den Schout en Schepenen* te zamen, zoo namelijk, dat de *Schepenen* bij rade des *Schouts*, of de *Schout* bij *rade van Schepenen* (want beide komt voor) de Stedelijke *Keuren* maakten; maar niet

(11) Verg. MEERMAN, *Graaf Willem II.* D. III. bl. 321.

niet verder dan hunne Gerechtigheid strekte, zoo aan de zijde des *Graven*, *behoudens wiens recht en hoogheid* alles geschiedde, als aan de zijde der *Ingezetenen*, op welken geene Keuren konden gelegd worden tegen hunne oorspronglijke vrijheden, of die tot hun bezwaar of belasting strekten, zonder hunne toestemming. Waarvan hierna.

De Graven verleenden dat Recht gemeenlijk ook niet voor altijd; maar of voor *een half jaar* of *een heel jaar*, of wel *ad terminum duraturа*, 't welk in 't N—D. konde vertaald worden, *voor een tijd*; denklijk met oogmerk, om de proef te nemen, wat gebruik of misbruik hieruit konde komen (12). Evenwel heeft men ook voorbeelden van onbepaalden tijd. Maar in de Vergunning aan Amsterdam, straks aantehalen, staat uitdruklijk *één jaar*, *en ten einde van 't jaar te vernieuwen*. Waaruit te verklaren is, dat nog in onzen leeftijd de *Keuren* van die Stad vernieuwd, en, zoo noodig, anderen er opnieuws bij *gekeurd* wierden; brengende de geest dier vergunning mede, dat, indien de Keuren ten einde des jaars niet vernieuwd werden, zij gerekend moesten worden vervallen, en de burgers er niet aan gehouden te zijn.

Met bepalingen.

Maar 't voornaamste dier *Keuren* was, dat zij zich bepaalden tot Stedelijke aangelegenheden, tot zulke burgerlijke zaken, die men de *Politie* gewoon is te noemen, en die de welvaart der Steden betrof, zonder dat zij ingreep mogten doen in de *Rechten* en *Hoogheden* van den Opperheer, den Graaf, noch iets bepalen omtrent de

(12) MIER. D. I. bl. 302.

de *Rechtsplegingen*, de *Magistraatsbedieningen*, en hunne *Verkiezingen*, noch iets aan de *Algemeene Wetten* benadeelen.

Uit het boven gezegde van *Schout* en *Schepenen* kan men in 't voorbijgaan leeren, dat de Heer WAGENAAR (13), minder naaukeurig, ten minste niet volkomen volgens den geest dier tijden, zeide: *De Schout werd bevestigt in 't recht om met Schepenen Keuren te helpen maken*, in plaatze van omgekeerd te zeggen: „ De Schepenen „ werden bevestigt in 't recht, om met raad en „ goedkeuring des Schouts, als 's Vorsten Offi- „ cier en plaatsbekleeder, Keuren te maken; of „ de Stad kreeg de bevestiging van 't *Keurrecht*."

Het beloop nu der menschelijke zaken, de gesschapenheid en overhelling van groote Politike Lighamen tot uitbreiding hunner Macht, en het aangroeiend vermogen der Steden, hebben naderhand veroorzaakt, dat er van dit *Recht van Keuren* wel eens *misbruik* gemaakt zij, of om een zachter woord te bezigen, eene wijder uitgestrektheid aan hetzelve gegeven wierd, dan de meening der Gevers medebracht. Hieruit rezen dan allengskens nieuwe voorzorgen of voorbehoedselen, 't zij om abuizen te verbeteren, 't zij om misbruiken voor te komen. Hiertoe kwamen dan te pas de naderhand zeergebruiklijke *Clausulae salutares*, of de *Vorstlijke Voorbehoedsels*; *behoudens ons Recht*, *behoudens onze heerlijkheid*. Opmerklijk is 't geen aan Amsteldam vergund werd in 't jaar 1342. (14): *Wat willekoren dat die Schout metten Schepenen maeckt*, *dien*

Misbruik van 't Keurrecht.

(13) *Amsterd.* D. XII. bl. 49.
(14) MIER. D. II. bl. 669. a.

dien moghen zij houden een jaar, alsoo verre alst hen goet dunkt, BEHOUDENS ONS RECHT, *ende ten eynde van den jaer te vernieuwen.* In Haarlem (15): *Ik geef den Schepenen vrijheid om met overleg van mijnen Schout (cum consilio Sculteti mei) nieuwe Keuren of Ordonnantien (praecepta) te maken voor een half jaar — welken de Schepenen op hunnen eed verklaren zullen, voor de geheele of 't grootste deel der Gemeente nuttig te zijn, behoudens hierin voor mij mijnen rechtdwang of* GEBIED (*jurisdictione mea*). 't Welk de Graaf later noemt: *behouden onse heerlickhede* (16). En nog meer onderscheidenlijk, in *Vlaardinge* (17): *zoo wat die 7 Schepenen mit den Raitsluiden ende met heuren gewaerden Rechter* [Schout], *ende met onzen Baillíu van Delfland* KOEREN, [KEUREN], *dat zal vast ende gestade blijven*, BEHOUDEN ONS RECHTS, *ende in alle punten voorsz.* BEHOUDEN *onze Heerlickheden ende onzer Graeflicker gewelt* [macht] (18). Waar tweederlei *behoudens* voorkomt; het eerste schijnt aanteduiden, dat de Graaf zich voorbehield het recht op *het keuren* zelf, op de *toelating*, en op den *inhoud* der Keuren of hare *voorwerpen*; het tweede, zijn recht op alle de verdere Verordeningen, die alhier als Privilegien aan Vlaardinge voorgeschreven wierden. 't Welk te recht door den Heer VAN DE

WALL

(15) MIER. D. I. bl. 222. b.

(16) *Privil. van Haarlem*, bl. 31.

(17) *Handv. van Vlaard.* bl. 22. en MIER. D. II. bl. 377. b.

(18) Vele andere voorbeelden geeft MIERIS, D. II. bl. 581. f. a. 658. N°. 1. 756. N°. 2. 847. sq. D. IV. 239. N°. 1.

WALL is opgemerkt, zeggende, dat de *uitdrukking, behoudens het recht van den Heer, medebrengt, dat alle Keuren, welken daartegen aanloopen, uit haren aart niet alleen krachteloos zijn, maar dat ook de Graaf en zijne Opvolgers het Recht behielden, om ze ten allen tijde te mogen vernietigen.* En welk eene kracht aan dit Voorbehoedsel gegeven wierd, leert ons het Vonnis bij VAN DE WALL (19). Maar ook zorgden de Graven daarna, dat de *Schouten* niet te veel toegaven aan 't klimmend Gezag van de Stedelijke Magistraten; wanneer zij bij 't aanstellen van eenen Stedelijken *Baljuw* of *Schout* (20) in zijnen *Lastbrief* (*Commissie*) invlochten de bepaling, *dat hij* (*Baljuw of Schout*) *geene Keuren, die ons Gerecht maken sal, mag consenteren, ten si dat Hij die eerst ons, of onsen Rade aengebracht hebbe; ende wij onse consent daer toe gedaen hebben. Anders willen wij dat die te niete wezen zullen.* Zulks brachten de *Schouts-Commissien* naderhand mede te *Haarlem*, *Amsterdam*, *Middelburg* en elders (21). Waarom ook Graaf Willem VI. te *Dordrecht* uitdruklijk

(19) *Handv.* bl. 560. Ook van *Gelderl.* SCHRASSERT, *Harderw.* D. II. bl. 76, 177.

(20) Want dit Recht behield de *Graaf* als *Souverein* in zijnen boezem, gelijk daarna ook *de Staten*; uitgezonderd wanneer Hij dit *verpachtte* of *verpandde*. Van hoedanige verpanding *Amsterdam* het voorbeeld heeft. Die Stad betaalde aan Keizer Karel bij zekere noodzake eene somma van *f* 30000 :-. En de Keizer verpandde hiervoor de *benoeming* van *den Stads-Hoofdofficier* of *Schout*.

(21) MIER. D. IV. bl. 404, 549, 599. b.

lijk zeide (22): *Nieuwe Keuren buiten ons of onnen* RECHTER *gemaeckt, die sullen af ende te niete wesen.*

Hierin lag ook de reden, dat men zoo dikwils leest van 't goedkeuren of bevestigen van Stedenkeuren door den Graaf, of door 's Graven Raad, of 't Hof Provinciaal van Holland in 's Hage (23). En dit had vooral dan plaats, wanneer de Steden of Stedelijke Magistraten de grenzen hunner aanbetrouwde Macht overschrijdende, iets *keurden*, 't welk zonder 's Vorsten goedkeuren niet gelden mogt: 't welk weleer en ook ten tijde der Staten den naam kreeg van *Octrooi vragen*, of *Octrooi verleenen*. Waaromtrent de Heer OOSTEN DE BRUIN (24) te recht zegt: *Het is ontegenzeglijk, dat de Wetgevende macht alleen berust in den boezem en onafscheidelijk is van de Hooge Overigheid*, ['t welk de Graaf was], *en dat bij gevolg de Hollandsche Steden, die, op haer zelven niet souverain zijn, ook onmogelijk bevoegd zijn kunnen, om, eigener Macht zoodanige Keuren, welken volkomen Wetten zijn, en de burgeren en vreemden verbinden, te maken.*

Dit was insgelijks de reden, dat, gelijk de Graven de Keuren bevestigden, zij insgelijks dezelven *afkeurden*, *herriepen*, of *vernietigden*, zonder dat hieruit eenig misbruik hunner Macht

(22) VAN DE WALL, bl. 414.

(23) Vele en aanmerklijke Voorbeelden heeft men hier van te *Leijden*, *Haarlem*, en elders. Zie MIER. D. II. bl. 302. N°. 2. 676, 796. D. III. bl. 477. N°. 3. 518, 519. D. IV. bl. 65, 66 *Privil. van Haarlem*, bl. 653. OOSTEN DE BRUIN, *Beschrijv. van Haarlem*, D. I. bl. 76, 133.

(24) *Beschrijv. van Haarlem*, D. I. bl. 182.

Macht of schending van Privilegien behoeft afgeleid te worden.

In 't jaar 1320. vernietigde Willem III. (25) *de Keuren*, die de Hr. van Voorne in *den Briel*, op de voorbijvarende Kooplieden gelegd hadde.

In 't jaar 1411. werd aan de Hollandsche Steden verboden eenige Keuren te stellen, waarmede zij de Haarlemsche Poorters meer bezwaarden dan hunne eigen Ingezetenen. En deden zij hetzelve, *die beloven wij hem of te doen of te doen doen, en van geenre waerden te wesen* (26).

Wilden zij *Gildens*, 't zij van *Fabriken*, *Trafiken*, *Koophandel*, of *Neeringen* instellen, of *Gewapende Lighamen* opstellen, zonder bijzonder verlof: zij werden op last des Vorsten vernietigd.

Ook geschiedde die Vernietiging wel eens op 't verzoek *der Stedelingen* zelf. Die van Haarlem (27), (zegt de Graaf) klaagden, *dat èr bij den Regeerders der Stede zonder octroij gemaeckt was — een Statuyt of Keure — wegens de Erfenissen en 't Versterfgeld; — dat zij liefst wilden heffen een geringen* IMPOST *op het beestiaal, maar dat zij dit niet willen noch mogen doen, zonder eerst hierop te hebben onze brieven van consent en octrooi, ons daarom ootmoedelijk biddende*; waarop de Vorst het een vernietigt, en 't ander toestaat — *voor zes jaren*. Ja bij grover begrijp werden de Stedelijke Magistraten ter verantwoording geroepen voor het Hof van Hol-

(25) MIER. D. II. bl. 238.
(26) *Privil. van Haarlem*, bl. 67, 72. MIER. D. IV. bl. 515. f. a.
(27) Ibid. bl. 244. sq.

Holland of de hooger Rechtbank te *Mechelen*, en de zaak aanbevolen aan den *Procureur Generaal*, die uit 's Graven naam recht vorderde (28); of ook werd het recht van *Keuren* zelf ingetrokken (29).

Insgelijks konden de Graven die *Stedelijke Keuren* bij algemeene Landswetten veranderen, goed of kwaad keuren, of wel eene meerdere uitbreiding geven. Zoo leest men in 't jaar 14$\frac{55}{58}$ (30) eene orde des Graven, op 't stuk van Manslag, *dat men in alle onze Steden in onsen Lande van Hollant, daer men gewoonlick is* KEUREN *te maken, van der voorsz. Ordonnantie ende Overdracht* KEUREN *maken sal, om dien te bet gehou-*

(28) Zie bij KINSCHOT, *Oudew. de Keuren* van bl. 527. en bijzonder bl. 557. waar men leest: *Alsoo tot kennisse van den Hove van Hollant, door klachte van den Procureur Generaal van denselven Hove, in den name van den Konink van Spanje etc. gekomen is geweest, dat binnen der Stede van Oudewater vele ondeuchdelijcke en onredelijcke Keuren, Statuyten en Ordonnantien waren, ende dat deselve die goet waren luttel of niet onderhouden ende achtervolcht worden bij den Schout, Gerechte ende Gemeente aldaar, het welck tendeerde tegen de Hoogheyt ende eere des Konings — ende ook tegen 't Profijt ende Welvaart der Stede — — soo sijn bij den Hove — — ontboden in den Hage den Casteleyn ende Schout, mitsgaders die van die Gerechte.* Zie meer gewichtige gevallen in de *Privil. van Rijnl.* bl. 426. waar een Vonnis gewaagd wordt van den Grooten Raad te *Mechelen*, tusschen *Delft* en *Delftshaven*. De *Crimin. Ordonn.* 1570. §. 59. met de Aanteek. van *S. van Leeuwen*, bl. 221. (4). en het gebeurde met de Stad *Edam*, in 's *Hofs Memorialen van* ROSA, D. I. fol. 156. verso. welk stuk ik in *de Bijlagen* plaatze op den 4 Jan. 14$\frac{33}{34}$.

(29) *Privil. van Haarl.* bl. 72. onder aan: *Want onse Schout met twee of drie Schepenen aldaar*, enz.

(30) LAMS, *Kennemerland*, bl. 65.

houden te worden (31). En zulks geschiedde zelfs op 't Verzoek der Steden of op last des Raads van Holland (32). En hiervan had de Graaf reeds in 't jaar 1342. het voorbeeld gegeven (33), toen hij den Steden beval eene *Keur* te maken, dat geen Poorter *tolvrij* varen mogt, dan *na jaar en dag* Poorter te zijn geweest; als mede, toen hij allen zijnen Baliuwen belastte, te zorgen, dat de Steden geene *buiten-poorters* hielden, maar dat *elk poorter* binnen de Stad woonde, of anders zijn *poorterrecht* kwijt zou raken. Deze Buitenpoorters noemde men ook *Haag-poorters*, en *Landpoorters*, in 't H—D. *Pfal-burgers*, *Ausburgers*, *Usburgers*. Uit eene ruimere, en, zoo als de Graven 't zelfs verklagen, al te ruime uitbreiding van den zin der gegevene Privilegien aan de Steden, veroorloofden dikwils de Stedelijke Magistraten aan hunne Burgers of Poorters, om, behoudens hun *Poorter-recht*, buiten de Stad op 't platte Land te gaan wonen, en op dien naam *vrijdom* van *Schot* en *Ongeld* te genieten. De oordeelkundige Oud-burgemeester VAN DE WALL heeft in de *Handvesten van Dordrecht* (34) hierover belangrijke aanmerkingen gemaakt. Te recht zegt hij, „ dat, „ toen dit houden *van Landpoorters*, in 't Graaf- „ schap van Holland, een begin nam, ('t geen „ hij Landpoorters.

(31) Voeg hierbij de *Ordonnantien op de Politie*, 1540. den 1 April, en P. CHRISTINAEUS *ad L. L. Municipales Mechlin.* p. 3.

(32) A. VAN DER GOES, *Regist. van Holl.* D. I. bl. 522, 523, 573, 584.

(33) MIER. D. II. bl. 671. a. l. 4—12.

(34) Bl. 254, 354—358, 365, 398, 413, 431, 451.

„ hij voornamelijk tot den tijd van Margareta en „ haren Zoon Willem V. brengt,) zulks den „ Graven geweldig tegenstond, en dat de reden „ daarvan was, omdat *de Landpoorters*, langs „ dien weg, niet alleen de betaling van 't *Schot*, „ waartoe *de Buren* op *de Dorpen* gehouden „ waren, ontduikten; maar ook zich lieten voor„ staan, dat zij *de Tolvrijheid*, die aan de Poor„ ters gegeven was, behoorden te genieten. Welk „ een en ander strekte tot merklijk nadeel van de „ Graaflijke Inkomsten." Dit was de reden, dat Graaf Willem VI. uit het Huis van Beieren, hoezeer zijn Vader *Aalbrecht* daarin wat toegegeven had, bij eene algemeene Wet in Rijnland en elders dit misbruik der *Handvesten* zocht tegen te gaan (35), „ bevelende *den Persoonen* in 't Baljuwschap van Rijnland, enz. buiten de Steden gezeten, die zich vermeten *Poorteren* te zijn, en daarom *ongeld en schot* met hunne Buren in den Dorpe, daar zij wonen, weigeren —— dat die daarvan niet meer vrij gaan; en ook geene vrijheid van *Tollen* zullen genieten."

Invloed der Burgerij, op 't Stadsbestuur.

Maar welke was nu in dat *alles* de Invloed der Burgerij op 't Stadsbestuur? Moesten zij niet gekend worden in zaken van Stads-Regering, Bewind, en in Stedelijke Verordeningen? Of hadden de Burgers of Stedelingen in 't gemeen in dit alles niets te zeggen?

Met deze Vraag kome ik ongevoelig op mijn voornaam doel, om den aard der Stede-Regeringen en den oorsprong der *Vroedschappen* optesporen. Laat mij die Vraag nu onderscheidenlijk beantwoorden!

De

(35) MIER. D. IV. bl. 176.

De Stedelingen, of de Burgerijen hadden in zekeren zin niets; in een' anderen zin veel te zeggen. Wij zagen, dat de geheele *Wetgeving* was des Graven; dat de Graven waren de Instellers en Oprichters der Steden; dat zij aan *Schout en Schepenen, of 't Gerecht*, bestaande uit Ingezetenen zelve, gaven de Vrijheid, om *Keuren* te maken, mits niet strijdende tegens 's Graven Rechten, of zijne Wetgevende, Uitvoerende, en Rechtsplegende Macht: en tegens de Verordeningen, hier omtrent de Steden voorgeschreven (36). Hierin dan hadden de burgers in zoo verre niets te zeggen. Wanneer het des aankwam op 's Graven Souvereiniteit, zijne Landsheerlijke Hoogheid, of Domaniale Rechten, zoo verre Hij dezelve zich voorbehield, of ze door zijne ingestelde Stadsregering, Schout, Schepenen en Raden in de Steden liet uitoefenen, of aan dat Collegie opdroeg: in zulke gevallen konden of mogten de Burgerijen zich in die zaken niet steken, ten ware zij op 's Graven last, of bij de eerste Stedelijke Vrijheidsbrieven tot eenige zaak te hulpe of te rade geroepen wierden: gelijk men vindt, dat in vele Hollandsche Steden *Schout en Schepenen* met *andere Stedelingen* eenen balling, die in de Stad kwam, moest *arresteren*; dat Dagvaarding of *Arrest* nimmer geschiedde zonder het bijzijn van eenige *burgeren*, en diergelijken (37): 't welk toch ook meer de uitvoering raakte!

Maar

(36) D. I. bl. 11. enz. D. IV. bl. 130. enz.

(37) Dit is reeds opgemerkt bij den Hr. J. MEERMAN, in zijn schoon Werk, *Geschiedenis van Graaf Willem II.*, D. III. bl. 353.

Maar daar waren vele gevallen, en met de toenemende Welvaart der Steden kwamen er telkens nieuwe bij, die de Burgeren zelve betroffen, en waarin hunne belangen bijzonder gemoeid waren. De Privilegien waren aan de *Stedelingen* gegeven, en niet aan de *Magistraten*, ten minste niet aan de *Magistraten*, dan in zoo verre zij ook Stadsbewoners en Poorters waren. De Stedelijke *Keüren*, waarbij wel eens sommige Poorters geroepen wierden, die als *Raden* strekten, mogten wel niet strijden tegen 's Graven Hoogheid, maar ook niet tegen der Stedelingen belangen, of konden den Ingezetenen geene zulke bezwaren opleggen, die, volgens den Geest dier tijden, zelf de Graaf als Souverein, niet vermogt opteleggen.

Zoodra derhalve, buiten die zaken, welken Schout en Schepenen, van wegen den Graaf, alleen konden of moesten afdoen; er zaken voorkwamen, die het gansche Lighaam der Poorters of Burgers betroffen, of dezelve eenigzins tot bezwaar strekten, 't welk vooral in geldzaken en de daartoe noodige belastingen bestond: als dan moest dat geheele Lighaam der Burgeren opgeroepen; en, dewijl dit van tijd tot tijd, naar mate van de toenemende welvaart en werkzaamheden, meer omslags had, en meer moeijlijkheden met zich bracht: zoo zijn ook hieruit vele schikkingen en verordeningen voordgesproten, die in volgende Eeuwen nedergekomen zijn op een vast aantal van *vroede lieden*, die naderhand de Stedelijke *Vroedschappen* hebben uitgemaakt.

Hoe en wanneer begonnen.

Om dit gansche stuk onder één oogpunt te brengen; zal ik vooraf kort opgeven, langs wat trappen die Veranderingen in 't werk gesteld zijn; tot

tot dat er *vaste Lighamen* afzonderlijk van de Regering gevormd zijn. Deze trappen zijn bij mij vier in getal.

I. De eerste trap was; dat in Stedelijke aangelegenheden en behoeften, die niet het *Bewind* of *'s Graven recht en heerlijkheid*, maar der burgeren bijzondere *rechten* en *eigendommen* regelrecht betroffen, (dewijl de Stedelingen van zich zelve geene gemeene Kas, of Stadskasse hadden) *bij klokkeslag* opgeroepen wierden alle de Poorters of Stedelingen, zonder onderscheid. Bij verscheiden trappen.

II. De tweede trap! Bij 't vermenigvuldigen der Stedelijke bezigheden en behoeftens, zoo wel als de vergroote nijverheid van werkzame handen: kwamen alleen op, of wierden alleen geroepen zulken, die de meeste kennis bezaten, en het meeste belang hadden bij de zaken, namelijk *de verstandigsten* en *de gegoedsten*, genoemd *vroeden*, *rijken*, *notabelen*, of gelijk men meest zeide; *de rijksten*, *vroedsten*, *notabelsten*; die, schoon zonder vast *Collegie* of *Lighaam* uittemaken, den algemeenen naam van *Rijkdom* of *Vroedschap* droegen.

III. De derde trap! Maar ook dezen, om verschillende oorzaken, bij 't aanwassend getal der Inwoners, nalatig, om bij oproeping te verschijnen: zoo kwamen maar allengskens op zoodanigen, die niet durfden of konden wegblijven; die eenige bediening, ambt of magistratuur bekleed hadden of nog bekleedden; of die eenige Stedelijke lasten op de schouders hadden. Hieronder waren dan ook Weesmeesters, Heilige Geestmeesters, Dekens of Hoofden van Gilden, en Werklieden.

IV. De

IV. De vierde trap! Toen er verscheiden van die bovengemelden met bezwaar hunner zaken opkwamen; en zij die oproepingen door hunne Regering als een' zwaren last begonden aantemerken; zoo is hieraan toeteschrijven, dat in 't midden der XVde Eeuw, vooral onder de Vorsten van 't Bourgondische Huis, meest onder Graaf Philips den Goeden en zijne Opvolgers, de Stedelingen zelve, of de Regering met en voor hun, en uit hun naam, bij Smeekbeden (*Requesten*) zochten en wisten te bekomen Octrooien of Veroorlovingen tot het hebben van een vast bepaald getal van Burgeren, van 80, 40, 36, 24, 16 persoonen, die in voorgenoemde zaken, de Stad en burgers aangaande, voor hun allen opkwamen, alle Stedelingen vervangen, en hen met volle macht *represanteren* of *vertegenwoordigen* zouden. Hoedanige Vergunningen zeer-spaarzaam onder de Graaflijke Regeringen geschied zijn, en bijna niet dan *tot wederopzegging* of voor *eenige jaren:* tot dat dezelven in de laatste Graaflijke tijden of in de XVIde Eeuw allengskens, als *Collegien*, eene meerdere vastigheid en stevigheid bekwamen.

Ziedaar het bestek! Zien we of dit kan opgehelderd en onloochenbaar bewezen worden. Want dan zal ook de reden blijken, waarom in vroeger schriften dikwils het woord *Vroedschap* voorkomt, eer er nog vaste *Vroedschapslighamen* aanwezig waren; en in welken gezonden zin men heeft kunnen zeggen, dat *de Vroedschappen zoo oud zijn als de Steden.*

Eerste Trap. Wat den eersten trap aangaat! Een Stad, dus ingericht als boven, had tot haar onderhoud gelden

den benoodigd. 't Zelfde Grondbeginsel nu, 't welk over geheel Europa zich uitstrekte, en 't welk niet eerst uit het *Leenstelsel* (maar veeleer *het Leenstelsel* uit dat zelve,) moet worden afgeleid, was het *Domaniaal-Systema*, en het daarmede gepaard gaande, bekende en erkende Recht der *Onderzaten*, op die Domeinen gezeten, dat, boven 't geen de Vorsten zelve uit hunne *Domeinen*, *vaste goederen*, *inkomsten*, en *cijnsen*, daaruit voortspruitende, trokken, de Landzaten geenen duit uit hunne beurzen, tot onderhoud van 't Bestier, behoefden te geven anders dan *vrijwillig* en *met hunne toestemming:* dit zelfde had ook zijne krachtige uitwerking in de *nieuw opgerichte Steden*, thans *vrij* gemaakt en ontslagen van 't hatelijk denkbeeld van personele, of hoofdelijke belastingen, diensten en bezwaren. Evenwel daar moesten middelen zijn, om de benoodigde kosten in de Steden te vinden. Die middelen waren bij den Grave of Landsheer niet altijd te zoeken. Dezen, door hunne mildadigheden en aanhoudende Uitgiften van Domeinen, in hunne Renten en Inkomsten verminderd, (zie bl. 51.), behoefden allengskens zelve veel eer. Zij trokken uit de Steden de vroeger opgenoemde Voordeelen; en zij beloofden zich van die Stedelingen, wier welvaren zij insgelijks bevorderd hadden, en door wijze Wetten en Vergunningen verder bevorderden, nog meerder onderstanden tot hunne toenemende Landelijke Behoeften. De Stedelingen nu vrij geworden, waren toch ook verplicht, om volgens het oude *Domaniale*, en 't daarop gebouwde *Leenroerige Staatsgestel*, dien zelfden Graven in hunne *Heirtochten en Oorlogen* met de omliggende Nabu-

ren,

ren, des noodig en opgeroepen, bij te staan, en hunnen Landsheer te helpen, 't zij met bepaalde, 't zij met onbepaalde *Manschappen*, *Schepen of Koggen*.

Maar hoe nu zulke gelden bij de Steden te bekomen? Hierin kwam hun 't hoog gezag der Landheeren te gemoet. De *Stedelijke Keuren* veroorloofden zeker den *Magistraten* of 's Vorsten *Ambtenaren* niet, om de beurzen der Stedebewoneren aantespreken. Wilden zij dit gedaan krijgen; moesten zij zich vervoegen aan den Graaf. Het eerste, gereedste, eenvoudigste, en gelijkdragendste middel schijnt toen al gerekend te zijn, om van de *eetbare waren en verteerbare Goederen*, bij vorme van *Accijsen*, *Excijnsen*, iets *aftesnijden*, bij koop of verkoop, van den Prijs der Waren; en dit *ten gemeenen nutte* aftezonderen. Ziedaar den oorsprong der *Stedelijke Accijsen*; eer nog de Graven *Landelijke Accijsen* geheven hebben. 't Is mij niet gebleken, dat de Vorsten uit het eerste, of *Hollandsche* Stamhuis, na het stichten der Steden, met name WILLEM II., FLORENS V. en JAN I., dat is tot aan 't jaar 1300. aan de *Hollandsche en Zeeuwsche Steden* geoorloofd, of haar het recht gegeven hebben, om zulke Stedelijke *Accijsen* te heffen. De Graven uit het tweede of 't *Henegouwsche* Stamhuis hebben dit gedaan, maar toch, naar 't schijnt, schoorvoetende en onder naauwe bepalingen. Ten minste dit is zeker, (hoe hoog men ook de oorspronglijke Stedemacht opvijzele), dat de Steden zulks zonder 's Vorsten oorlof niet mogten doen, en veel minder, dat de Magistraten die Lasten mogten heffen, zonder bewilliging of toestemming van de Burgerijen of den gan-

Oorsprong der Steden-accijnsen.

schen

schen Burgerstaat. Die Vrijheid toch werd gegeven aan de Stad of 't gansche Lighaam der Burgerij, waarvan de Magistraten het Hoofd waren; maar welke Magistraten dan ook uit den aard der zaak dit recht niet konden oefenen zonder oproep en toestemming van de Poorters. Het oudste stuk, mij daarvan voorgekomen, 't welk teffens die medewerking genoeg uitwijst, is van 't jaar 1305. aan Zierikzee, (naderhand in 't jaar 1323. bevestigd) waar Graaf Willem III. zegt (38): *Wij hebben onsen poorteren van Z. magt gegeven — — accijsen te stellen tot heurer poorte behoef — als sij te raede werden — — NB. het waere dat ons de poorteren daarover croonden,* [dat is, kreunden, of daarover klachtig bij ons vielen], *dat wij dan afleggen souden, vonden wij 't te raede.*

Naaukeuriger werd dit uitgedrukt aan *Schiedam*, in 't jaar 1317. (39): *Wij hebben onse guede luyden van onsen poorte — oirloff gegeven eene accijse te leggen — bij den Burgemeesters, bij den Schepenen, ende bij den Raide. — Ende dese Assise sullen zij leggen bij onsen* RECHTERE — *ende sal geduren tot onzen* WEDERZEGGEN. Men versta hier door *Rechter* den Schout, als 's-Graven onmiddelijken Officier, tot wiens verantwoording of bekrachtiging dit in de eerste plaats stond; zoodat de Regering *door* of *bij hem* dit bezorgde, *na oproeping der Stedelingen.* En hadden de Steden zulke Vrijheid niet voor zich verkregen, als dan moest zulks bij den Graaf zelf of zijnen Raad gedaan, of verzocht of bekrachtigd

(38) MIER. D. II. bl. 49. en 305.
(39) MIER. D. II. bl. 191, 714.

tigd worden. Van hier leest men van Vlaardinge (40) nog later op 't jaar 1448. *Wij hebben geconsenteert in sekere ordinancye van excijse, bij den gemeynen Gerechte, Vroedschap, ende Rijkdom van onser Stede.*

Zulke vrijheid werd naderhand ook verleend, of tot *wederzeggen*, gelijk zoo aanstonds aan *Schiedam* (41); of voor *drie jaren en langer niet* aan *Haarlem* (42); tot 15 jaren aan *Vlaardinge* (43); tot 12 jaren aan *Dordrecht* (44); tot 18 jaren aan *Leiden* (45); aan anderen voor *altijd* (46), met bijvoeging, *behoudens 's Graven recht* (47), 't geen wegens misbruiken, en tot voorkoming van alle voorwendsels, naderhand Keizer Karel aanleiding gaf, om bij een algemeene Wet, in 't jaar 1518. het heffen van *Accijsen* aan *de Steden* en *Dorpen* te verbieden, *dan bij Octroy* of *expresse consente van ons*; waaruit alle de latere *Octrooien* gesproten zijn, tot het heffen van *Accijs* (48).

Maar ook werd dan bepaald, bij en door wien dit verricht moest worden. In Vlaardinge zagen wij boven, *bij den gemeenen Gerechte, Vroedschap,*

(40) *Handv. van Vlaard.* bl. 67.
(41) En aan *Gornichem*, MIER. D. IV. bl. 452. f.
(42) MIER. D. IV. bl. 187. f. en *Privil. van Haarl.* bl. 68. op 't jaar 1411.
(43) *Handv. van Vlaard.* bl. 107.
(44) VAN DE WALL, *Dordr.* bl. 632.
(45) *Privil. van Rijnl.* bl. 392. *Handv. van Leiden*, bl. 418. op 't jaar 1497.
(46) *Oudewater*, MIER. D. IV. bl. 232. N°. 1.
(47) MIER. D. IV. bl. 429. f.
(48) DE RIEMER, *'s Hage*, D. II. bl. 325. WAGEN. *Vaderl. Hist.* D. IV. bl. 391. en *Groot Plakaatb.* D. II. bl. 2052.

fchap, *en Rijkdom.* Toen 's Gravenhage nog *een dorp* was, *bij de gemeene buren* (49). In *Schiedam bij Burgemeesters*, *Schepenen en Rade* — *en die zullen ze leggen bij onzen Rechter* (Schout). In Gouda, *bij den Schout en Raadsheeren der Stad* (50), waarbij gevoegd wierd, op voorwaarde, dat zij den Grave *voor zulk een beneficie jaarlijks zouden opbrengen* 82 *fransche kroonen.* Welke zeker dan ophielden, wanneer de Graaf zulk een *Beneficie* weder introk (51). In latere tijden werd er bijgedaan, *mits consenterende de meestendeel van de genen die daarin behooren te consenteren* (52). Ook werden de *eindens*, waartoe, duidlijk bepaald, of ook de fommen uitgedrukt, 't zij in 't algemeen (53), 't zij in 't bijzonder; aan Alkmaar, om de Stad uit hare fchulden te redden (54), aan Gorinchem, om daarmede tot verval *onze Slot en Stad te ftarken* (55), aan Amfterdam, tot eene fomme van *f* 9000:- toe (56) ter kosten in den oorlog tegen de Oostvriefen, 1398, aan Goes, om het *Don Gratuit* voor *Jacoba's Inhuldiging* te vinden (57). Ook werden de Waren en Goede-

(49) DE RIEMER, *'s Hage*, D. II. bl. 323.
(50) MIER. D. IV. bl. 63. N°. 1.
(51) Ik voeg er dit bij, om dat velen verkeerdelijk zulke Vergunningen voor *gekochte* Privilegien houden, verwarrende hiermede *Privilegia Emta*, en *titulo onerofo concessa*.
(52) *Vlaardinge*, op 't jaar 1563. bl. 131.
(53) Ibid. bl. 70.
(54) MIER. D. IV. bl. 239.
(55) Ibid. D. IV. bl. 452.
(56) Ibid. D. III. bl. 686. f.
(57) Ibid. D. IV. bl. 415.

deren, als *Wijn*, *Bier*, *Meel*, *Koorn*, *Lakens* enz. waarop *de Accijs* mogt geleid worden, somwijlen bepaald (58).

Ik bezit een zonderling *Accijs-Opstel* in de Stad Middelburg, van 't jaar 13$\frac{25}{26}$. het welk, mogelijk het oudste en eenigste in zijn soort, en in de *Archiven van Middelburg* nog aanwezig, geschreven is op een *langwerpige Perkamenten Rolle*, 't welk ik om zijnen zonderlingen inhoud waardig keure, om in *de Bijlagen* te plaatzen (59). Men zal daaruit zien de eenvoudigheid van die tijden, de geringheid der Oplagen, zoodat veelal 1, 2, 3, of 4 *Deniers* te ponde betaald moest worden, en teffens opmerken, hoe vroeg en hoe gewichtig reeds in dien tijd de Zeevaart en Koophandel in Zeeland geweest zij, bijzonder met Zeeuwsche Wolle, Middelburgsche Lakens, maar ook met Engelsche, Schotsche, en Yerlandsche Stoffen van die soort. Die Accijsen waren zeker toen nog eene nieuwigheid, zoodat ze Philips van Leiden, een Schrijver van dien tijd (60), betrok onder harde *Exactien*, te voren *ongehoord*, dat iemand willende malen en Meel gebruiken, van elken *Maldrum* 2 *Grossen* moest betalen, en van elk *vat Wijn*, *Bier*, of anderen Drank 1 of 2 deniers (61).

Tot

(58) *Vlaardinge*, bl. 65.

(59) Zie *Bijlage* op 't jaar 13$\frac{25}{26}$.

(60) PHIL. DE LEYD. *Cura Reip.* p. 212. c. f. p. 123.

(61) Men kan van deze *Accijsen* in Holland, hunnen oorsprong, aard, en voordgang veel meer lezen bij den Hr. VAN DE WALL, *Dordrecht*, bl. 306. en 518. DE RIEMER, '*s Hage*, D. II. bl. 323. en P. PAULUS, *Unie van Utrecht*, D. I. bl. 212. die toch de Rechten der Gra-

Tot zulke en diergelijke belasting dan was de oproeping der burgeren *bij klokkeslag* noodig. Waaruit verstaan wordt de Handvest van *Alkmaar* 1254. (62): *Alwie op het luiden van de klok niet opkomt, verbeurt een pond aan den Grave.* 't Zelfde in *Haarlem* (63), en in Middelburg 1253. (64): *Soo wie dat die clocke slaet sonder gemeenen raedt — wie dat ten clockeslage niet coemt, hi sal beteren den Heere X* ℔. *ende der poort V Schell.* Dit gebruik der klok is naderhand bij 't roepen der *Vroedschap* in sommige Steden gebleven. Zoo leest men op 't jaar 1564. van *Monnikendam*, *dat de Vroedschap ontboden werd met het luiden der klok naar ouder gewoonte* (65). Dit greep dan plaats in alle Stedelijke bezwaren, schoon zaken van *Rechtspleging* en *Stadsregering* of *Politie* verbleven bij *Schout* en *Schepenen*, de allengs bijkomende *Raden*, en *Poort-* of *Burgemeesters.* Met welke bepaling wij altijd die Stedelijke Inrichtingen verstaan moeten.

Doch zulke algemeene oproeping hield niet lang stand; zoo zij immer in die duistere eeuwen, waarvan weinig bescheid is, zoo algemeen geweest zij. Immers gelijk in eene groote menigte van menschen altijd plaats grijpt, dat het meerder getal de zoodanigen uitmaken, die ongeschikt zijn, om te stemmen, of wier stemming ook

Tweede Trap.

Graven, als *Grondheeren* en als *Landsgebieders*, wel eens niet naaukeurig onderscheidt.

(62) MIER. D. I. bl. 288. b.
(63) *Privil. van Haarl.* bl. 4.
(64) MIER. D. I. bl. 275. a.
(65) *Nederl. Jaarb.* 1765. bl. 1305.

ook door minder belangstelling overbodig is, of wier onkunde dikwils schadelijk is; zoo was het denklijk hiér. Ook is het in zaken van bezwaar en geldmiddelen gemeenlijk de grootste hoop, die door behoeftens zelve geprangd, of weinig of niets opbrengen, en veeleer *hulp* behoeven dan *hulp* toebrengen. Eene zaak, die bij de Romeinen Koning *Servius* wijzelijk begreep in zijne bekende *Schattinglijsten*, waar hij voorzichtig op eene enkele Lijst of *Stem* plaatste alle *proletarii*, en *capite censi*, dat is, de zulken, die geacht wierden alleen tot vergrooting der bevolking dienstig te zijn om *kinderen* te teelen, of op een *manshoofd* of huisgezin gerekend werden zonder iets te betalen. Even zoo ontstond reeds hier vroegtijdig een tweede *Trap* of wijze van oproeping. Daar het toch in die geldelooze tijden ras kenbaar wierd, welk een groot aantal van ingezetenen niet in staat ware, om eenig *schot* optebrengen, of *lasten* te dragen; velen die noch *huizen* noch *eigen akkers* bezaten; velen die van hunner handen arbeid leefden; velen die ook allengskens van 't platte land, waar zij als eigenhoorige lieden (*glebae adscriptitii*) gewoond hadden, naar de Steden overkwamen, en poorters wordende, niets medebrachten; en uit dien hoofde niet schielijk op de *Schotboeken* bekend raakten: zoo bepaalde zich allengskens deze oproeping of bijeenkomst tot zulken, die *schot en lot* betaalden, en tot hen, die onder den naam van *vroeden*, *kundigen* of *verstandigen* kwamen, al waren zij door geene middelen uitstekende; of wel deze mindere stand bleef van zelf weg, en sloot zich zelven uit. Hiervan zijn reeds de sporen in de Handvest van Middelburg

van Koning Willem 1254. (66), waar in die oude Taal gezegd wordt §. XLII. *Man die gheen huus noch landt en heeft in Middelburch, ende in den Schotbrief niet en staet, en mach geen oerconde segghen.* Hier kwam bij, dat het groot getal der poorters door het vermenigvuldigen der Stedelijke bezigheden, van tijd tot tijd toenam: dat de toenemende koopmanschappen en handwerken ook vele werkzaamheden verschaften; en dat de aangroeiende *Rijkdommen* der Stedelingen ook vermeerderden, zoo door eigen vlijt, als doordien de Graven vele hunner *Domeinen*, of derzelver *Inkomsten*, die zij uit de Steden trokken, allengskens aan de Steden *overlieten* of *vergunden.* Hierdoor werden de bezigheden van den *Stadsraad* in 't uitoefenen hunner rechten veel vergroot; die vergrooting gaf aanleiding, dat al vroeg den *Schout en Schepenen* eenige *Raden of Raadslieden*, (*consiliarii of consules*) (67) werden toegevoegd, bijzonder ook de zoodanigen, die over de *Geldzaken* de beschikking kregen, en naderhand weder gesmaldeeld raakten, toen de namen van *Tresoriers*, *Poortmeesters*, *Burge- of Burgermeesters* meer bekend en onderscheiden raakten. Wanneer dan *Schout* en *Schepenen* in de vroeger tijden zaken van aangelegenheid te behandelen hadden, zoo riepen zij tot zich en beraadslaagden met die *Raden*, uit de Poorters of Stedelingen genomen, en kwamen er *Stedelijke behoeften* bij; zoo ontboden zij nog daarenboven dezulken, die voor

Rijkdom en Vroedschap.

Wie de oude Stads Raden.

(66) MIER. D. I. bl. 274.
(67) Men verwarre dit niet met de later opgekomen *Burgemeesters.*

voor de *rijksten* en *vroedsten* bekend stonden: die dan *de rijkdom* of *rijkheid*, en de *vroedschap*, *wijsheid* of *wijsdom* genoemd werden. Van zulke *Raden* of *Raadsmannen* (die men mogelijk 't best bij de latere *Pensionarissen* vergelijkt,) vindt men al vroeg gewag bij *van de Wall* (68); ja hierdoor wordt verstaanbaar 't geen men leest op 't jaar 1265. (69) in Dordrecht: *De Baljuw van Zuidholland, de Rechter* [Schout], *Schepenen en Raden van Dordrecht, in den Raad nedergezeten, hebben met elkander geraadpleegd over het recht van den Landsheer en over de eere der Stad.* De oorsprong van die enkele of vroegste *Raden* mag afgeleid worden uit de algemeene Vergunning aan de *vroege Regeerbank* gedaan, om eenige kundige lieden bij zich te nemen in Eede. Zoo zegt het Stede-Privilegie aan Middelburg 12¾. (MIER. D. I. bl. 275.) *'t geen Schepenen met de poorters*, die zij er toe nemen wilden, *tot nut der Stad op den eed goedvinden.* En men vindt die in *Oudewater* duidlijk op *twee* bepaald (70), waar Graaf Willem III. verordent, dat, „ wat „ de zeven Schepenen met de twee Raadsman- „ nen bij onzen gewaarden *Rechter* [Schout] „ keuren of willekeuren tot onzer Poort oor- „ baar — dat zal voirtgaan — tot wederzeg- „ gen." Maar daar het iets anders was, *iets tot nut der Stad* — en *iets tot bezwaar der Stad* en harer ingezetenen te verordenen: zoo was 't vooral noodig, om ook *hen* in zulke zaken te kennen.

Met

(68) *Handv. van Dordr.* bl. 58, 79, 93.
(69) Ald. bl. 102. in not.
(70) KINSCHOT, *Oudewater*, bl. 280. en MIER. II. bl. 281.

Met zulke *Raden* dan vergezeld, beriepen zij *de Vroedschap en Rijkheid:* bij voorb. te Rotterdam (71) in Geldzaken, op deze wijs: *Baljuw — Schout — Scepenen — Raetsluyden —* [3 in getal] *dat wij gemeenlijk overdragen sijn bij sommige der rijksten — ende der vroetsten.* Men lette hier ook op 't woord *sommige Rijksten;* terwijl er *acht* met name genoemd staan. Te Haarlem (72): *Wij Scout — ende Raden der Stede — — van der gemeenre Stede wegen bi goeddunkcken der Rijcheden ende der Vroedschap —.* In 's *Hage* (73): *Supplicatie van — Bailliu, Scout, Scepenen en gemeene Rijkdommen van onsen Dorpe 's Hage.* En wederom te *Rotterdam* (74): *Wij Schout, Schepenen ende Raed — — dat wij met — goeddunken onser Vroedschap ende Rijkheid —.* Waarvoor in 't jaar 1348. bl. 254. eenvoudig stond: *Wij Schepenen, Raed ende gemeene Poorteren binnen Rotterdam —.* Men noemde ze ook wel de *goede lieden.* In Dordrecht (75): *Wij Burgemeesters, Scepenen ende Raet, mesgaders den twalven in dien tiden, ende bi consente van anders den goeden luden gemeenlic in der Stede van Dordrecht.*

Wie de Vroeden en Rijken.

Men kan hieruit vele misvattingen onzer *Stedebeschrijvers* verbeteren. Aldus begaat de Schrijver van den *Tegenwoordigen Staat* D. V. bl. 473. een'

(71) LOIS, *Beschrijv. van Rotterdam*, bl. 266.
(72) MIER. D. III. bl. 579. D. IV. bl. 536.
(73) DE RIEMER, *'s Hage*, D. II. bl. 91.
(74) LOIS, bl. 271. op 't jaar 1331.
(75) MS. ter Leenkamer van Holl. a. 1383. Octav. van Vr. Asf. *Putten en Strijen met houten berden*, fol. LVIIJ.

een' dubbelen misslag, als hij zegt: „ De *Vroed-* „ *schappen*, die, in *oude* Schriften, ook den „ naam van *Raade* dragen, schijnen te Enkhui- „ sen, al van ouds, uit een getal van *twintig* „ van de rijkste en aanzienlijkste Poorters be- „ staan te hebben, die den naam van *Rijkdom-* „ *men* droegen." 't Is waar, de naam van *Rijkdommen* gaf aldaar aanleiding tot misbruik, zoo dat men in 't verkiezen der gewone XX. daarna verordend, meer zag op den *rijkdom* dan op *noodige bekwaamheden*, zoo zelfs, dat, als een dier XX. door toevallen zoovele *schotpanden* niet meer kon opbrengen, hij van zijn ambt verlaten wierd, waardoor Keizer Karel, op *Stedeverzoek*, strekkende om te hebben XXIV. Raden, en verklaring over de hoedanigheid der Persoonen, hun in 't jaar 1523. verordende, dat de Vroedschap van XX. mannen voortaan zoude gekozen worden *uit de wijste, bequaemste, verstandigste, notabelste en nutste, oud XXX jaren* (76), doch de Hr. Brandt (77) noemt hetzelve te recht op den kant: *kwade gewoonte in 't verkiezen der XX Raden.* Ook is 't waar, dat alhier de *Vroedschap* den naam van *Raden* voert; waarom ook hier en elders die namen verwisseld worden; maar dat was niet alzoo *een* of *twee* Eeuwen vroeger.

Dit alles kon ik met honderd voorbeelden staven (78), die ons leeren, dat de woorden *Vroed-*

(76) *Handv. van Enckuysen*, bl. 65. z.
(77) *Beschrijv. van Enkhuizen*, bl. 63. 2de Druk.
(78) Ik zal er slechts enkelen tot nader opheldering bijvoegen. Van *Delft*, bij MIERIS D. III. bl. 659. op 't jaar 1397. *Wij Scout, Scepenen en Raedsmannen van Delft*,

Vroedschap en Rijkdom hier niet beteekenen een bepaald en voordurend Collegie; zijnde alle de bewijzen genomen uit Steden, van welken 't volle zeker is, dat zij nog zulk *Politiek Stedelijk Vroedschapscollegie* bij Graaflijke Vergunning niet verkregen hadden. Waarom te recht ook WAGENAAR (79), wat *den Rijkdom* aanbetreft, heeft opgemerkt, dat die naam in Amsteldam gegeven wierd aan de meest *aanzienlijken of notabelsten; welke naam* (zegt hij) *hun zelfs bijgebleven is, nadat de Vroedschap uit een bepaald*

Delft, dat wij bij consent der Vroetschap —. Van Vlaardinge, *Handv.* bl. 289. op 't jaar 1501. *Wij Balju — Scout, Burgermeesters, Scepenen, mit den Raetsmannen — dat bij overeendragen ende consent onser gemeene Vroetscap ende gemeene poorteren.* In een' Brief van eenige Steden van 't jaar 1416. over geld, den Graaf van Egmond verschuldigd, leest men bij MIER. D. IV. bl. 379. *Wij Scouten, — Burgemeesters, Schepenen, ende Raede der Stede van Haerlem, Delft, Leyden, Amsterdam en Gouda — hebben bij goetduncken der* RICHEDE [dus leze men in plaats van *vrichede*] *ende Vroetschip geloofft* —. Van Leiden, MIER. D. IV. bl. 611. op 't jaar 1421. *Scout, Schepenen en Rade — doen kondt — dat wij bij rade ende goetduncken van der gemeenre* VROETSCHAP *ende van den* RIICKDOM — — *om die gemeen oorbaer te stercken ende bij der neringe van der draperiien te blijven* —. En in 1440. MIERIS, *Handv. van Leiden*, bl. 471. vergunt *Philips* aan Leiden, om Renten te verkoopen, daarom, zegt de Stad, *dat sij overdragen zijn bij onsen Gerecht, Vroetschap, ende Rijkdom;* — waarop volgt: *Wij veroorloven onsen Gerecht van onser Stede — dat sij bij rade van der Vroetschap en Rijkdom.* — Van Vlaardinge, *Handv.* bl. 67. op 't jaar 1448. spreekt de Graaf van 't toestaan der *Ordinancye van excisen bij den gemeynen Gerechte, Vroetscip ende rijcdom van onser Stede* —.

(79) *Beschrijv. van Amsteld.* D. XII. bl. 283.

paald getal van Raden bestond. Hiertoe beroept hij zich op de *Stadsregisters*, *waarin onderscheidentlijk gesproken wordt van den Gherechte, die XXXVI. ende die heele Rijkdom van der Stede.* — — *Van den Heere* (dat is, den Schout), *den Gerechte, de geheele Vroetschap en de notabelste ende rijckste Poorteren.* — — Dit laatste nu behoort wel tot volgende tijden; maar 't bewijst alhier 't gebruik van 't woord *Rijkdom*; terwijl intusschen dezelfde Schrijver, om te toonen, dat in vroeger tijd in *Geldzaken* ook opgeroepen wierden *alle gegadigden* en *beste burgers*, bl. 292. een formulier opgeeft van 't jaar 1417. waarnaar gehandeld wierd *met rade, consent ende goetduncken der Wijsheden, Vroetscippe ende Rijchede.* In welken zin men nog, in 't jaar 1471. onder Karel I. te *Hoorn* leest van *Vroedschap en Rijkdom*, onderscheiden *van de Gemeente.* Men verstond dan door *Vroedschap* de *vroede* lieden, bijzonder de kundigen, en meest de afgegane Regeringsleden; door den *Rijkdom* zulken, die voor *rijk* bekend, of op zekere *schotponden* gesteld, en alzoo tot *stemming* of *verkiezing* bevoegd waren; en door *Gemeente* alle de overige goede burgers en ingezetenen der Stad. Hieruit verstaat men dan ook, wie in de Steden tot Stedelijke Ambten bevoegd waren. En hiertoe behoort mede de aanmerking van DE RIEMER (80): „ Dat niemand tot Burgemeester, „ Schepen of Raad verkiesbaar was, ten zij hij „ stond op 't hoogste Schot, en dat eenige jaren „ al betaald had. Zoo kan men maklijk nagaan, „ wie die potentiores en ditiores waren. Onze

„ Scout

(80) *'s Hage*, D. II. bl. 300. f.

„ Scout (zegt de Graaf) sal nemen uit 35. die „ rijkste onser Poorteren van Medenblik, die „ hoechste gescot zijn in der Stede Scotboec." In *Haarlem* werden zij door Hertog Aalbrecht in 't jaar 1398. genoemd, *die voor* 100 *ponden te schote staan* (81). Zoodanig een *Schotboek* komt reeds in 't jaar 1223. in de Stede *Domburg* voor (82): „ Niemand kan in Domburg getuigenis dragen, die noch akker noch huis in „ Domburg heeft, noch in 't Schotboek (*Charta Tributi*) gevonden wordt."

Men moet dit alles dan opvatten op de wijze, zoo als nog lang op de platte landen en dorpen stand hield, en waarvan de sporen in *Kennemerland* bleven, volgens LAMS, in zijne *Handvesten* (83): „ In swaere saken, de Politie betreffende, zijn Schepenen — gewoon geweest bij „ haer te roepen ende te vergaderen de rijcksten „ (den Rijkdom) ende bequaamsten (de Vroedschap) van haer plaetsen, daermede zij besloten ende resolveerden, ten beste oirbaer van „ haer dorpen, in forme als *Vroetschap*; ende „ wierde dat besluit genoemt de *Burenstem*. Welke Burenstem ofte Regeringhe in die forme „ mede zo oud schijnt te zijn als de Schependomsche Regering zelfs." Hij voegt er bij, bl. 151. „ De voorn. Vergaderinghe ende *Buerstemme* word noch onderhouden in alle de „ Dorpen, uytgesondert tot Wormer ende Jisp; „ ende nu noch, tsedert te Oostzanen ende Uytgeest, daer nu mede Vroedschappen successi-

„ ve-

(81) *Privil. van Haarl.* bl. 61.
(82) MIER. D. I. bl. 190.
(83) LAMS, *Kennemerl.* bl. 150.

„ velicken zijn gesteld bij de Heeren Staten van „ Holland, in plaetze van de Geburen"

Geen vaste Vroedschappen.

Dus waren die Vroedschappen en Rijkdommen in het tweede Tijdperk geen vaste noch aan getal verbonden Lighamen. Dit heeft ook WAGENAAR bij den aanvang der XIIIde Eeuw omtrent *Westvriesland* opgemerkt (84): „Omtrent dien tijd of vroe„ger ontmoeten ons ook in Westvriesland Rijk„dommen en Vroedschappen, of Oudsten, wier „Raad in gewichtige gevallen schijnt gebruikt „te zijn geweest; doch die egter in de vroegste „tijden geen bepaalt getal hebben uytgemaakt." Ook merkt hij daar te recht op, dat „in de „oudste Steden 's Lands (gelijk te Utrecht) „Schout en Schepenen oudtijds beide het Recht „bediend, en de Burgerlijke Regeering waar„genomen hebben."

Niets is er dan in de Hollandsche Geschiedenis waarachtiger, dan 't geen de voortreflijke H. DE GROOT, op grond van 't Staatsvertoog van 't jaar 1587., waarmede velen nog schermen, geschreven heeft, *dat de Vroedschappen zoo oud zijn als de Steden*; doch niets is onwaarachtiger dan even dit in dien zin, waarin zij 't opvatten. Het woord *Vroedschap*, even als *Heerschap*, wordt gebruikt zoowel van een *vroed* of *verstandig* man als van een bepaald getal of Collegie van *vroede*, *wijze*, *lieden*. En zulke *vroede lieden* waren er gelijktijdig met de Steden, maar geene bepaalde Lighamen.

Deze ongewrongen verklaring baant den weg, om vele duisterheden in onze Historie en Regering optehelderen. Ook gelieve men optemerken,

(84) *Vaderl. Hist.* D. II. bl. 33.

ken, dat zelfs, na den tijd dat er vaste Vroedschapslighamen hier en daar zijn aangesteld, die eerste beteekenis daarmede niet alleszins heeft opgehouden. Waarvan hierna.

Ik kome tot den derden trap! Toen de Steden in welvaart toenamen, de Inwoners vermenigvuldigden, de bezigheden vermeerderden, en de menigte der poorters van hun werk en beroep niet gaarn afgetrokken wierden: begonden velen, anders gewoon optekomen, gelijk 't gemeenlijk gaat, die *Oproeping* meer als een last, die hen verveelde, dan als een eer of voordeel te beschouwen. Zij bleven t'huis. 't Gevolg was, dat tot Stedelijke beraadslagingen alleen *opkwamen*, of, met toestemming der t'huisblijvenden, alleen *geroepen wierden* zulken, die in eenige Ambten, Bedieningen, of beheer van Stads zaken gesteld waren, of geweest waren; zulken, die in deze of gene zaken boven anderen uitmunteden, of de meeste middelen bezaten, of wier belangen hen tot de beste inlichting geschikt maakten; of in wier braafheid, wijsheid, voorzichtigheid, zij berusten konden. Mogelijk sloeg hier van een' anderen kant bij de *ijver-* of *regeerzucht* van eenige *burgers* of *Magistraten*, die liever met minder getal te doen hadden. Men kan tot die *classe* in de eerste plaats brengen zulken, die reeds vroeger Regeringsposten of Magistraats Ambten bekleed hadden; of gelijk elders gezegd wordt, *die aan den Gerechte geweest waren*; welke om hun raadgeven daarom te Dordrecht misschien genoemd zijn *oude Raden*, waaruit de naam van *Oud-Raad* tot op onzen tijd gebleven is (85). Hiertoe brenge men, die Derde Trap.

(85) VAN DE WALL, *Dordr.* bl. 303. Vergel. bl. 196.

die elders genoemd worden *Weesmeesters*, *Gasthuisregenten*, *Kapelmeesters*, *H. Geestmeesters*. Hiertoe vooral de opkomende *Hoofden*, *Hoofdmannen*, of *Dekens* van *Gilden*; welken in de XIVde en 't begin der volgende Eeuw door 't meer en meer toenemen van Ambachten, Kunstwerken, en veel geld aanbrengende *Neeringen* in groot aanzien en gezag geraakten; en veel gewichts aan de Stedelijke Verrichtingen bijzetteden, vooral eer nog de *Lighamen der Vroedschappen* tot een vast getal gebracht wierden.

Opkomst der Gilden.

Die Inrichting van *Gildens* van Arbeids- en Handwerkslieden, doorliep in de XIVde Eeuw gansch Europa; en zij vormden zich, 't zij met stilzwijgende toelating, 't zij met toestemming der Landsheeren tot zoodanige Lighamen, wier *Hoofden* of *Dekens* veel invloed in Stads zaken kregen; en die, bij de Stedelijke Raadplegingen geroepen, zich dikwils sterk deden gelden: waarvan nog sporen, hier en daar, voorhanden zijn; en die dikwils wel deelden in de aanstelling van *Wethouders*, voordat *de vaste getalen* in treinwaren, of andere regels daarop gesteld wierden. Men heeft hiervan een voorbeeld te Alkmaar, alwaar voor de Instelling van een vast Vroedschaps-Collegie, de Vorstin Jacoba, den 11 April, vergunde, dat de Stad zoude hebben XIV. *Hoofdmannen* en IX *Gilden*; dat uit elk Gild een *Deken* ware; welke IX *Dekens* verkozen XVI Hoofdmans; en die XVI Hoofdmans met die Dekens verkozen *drie* Burgemeesters en *zeven* Schepens (86). Ik zwijge van 't gewicht, of klem, welke de opkomende, door den Landsheer ge-

oor-

(86) VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.* bl. 1440.

oorloofde, *Schutterijen* en derzelver *Kapiteinen* somtijds aan de Raadplegingen, 't zij gewapend 't zij ongewapend, wisten bijtezetten. Doch 't welk zich in later tijd meest onder slappe of verwarde Lands-Regeringen der Vorsten vertoonde; zoodanig, dat in sommige plaatzen de *Burgerkolonellen* of *Kapiteinen* zich wel als *Tribuni plebis* of *Gemeensmannen* des Volks gedroegen. Maar ook gebeurde 't dikwils, dat er zaken van groot gewicht voorkwamen, waarover de Raadplegingen hachlijk, moeilijk, ook wel haatlijk waren, en dat de Magistraten zelve zulke haatlijkheden alleen niet op zich wilden nemen, en de Opgeroepenen *noode* of *schoorvoetende* opkwamen. Hierdoor kwam het, dat die *Vroeden*, die *Notabelen*, of *gelast*, of onder *geldboete* gedwongen wierden om optekomen. Hiervan is een bijzonder bewijs in een der *oudste Keuren van Leiden*, omtrent 't jaar 1406. Hoofdst. II. §. 13. op den titel: *Die Vroescip te ontbieden* (87).

Ter

(87) Zie *Muller Massis*, Dissert. *de Burgimagistris*, p. 71, 72. De woorden zijn: *Item wanneer 't Gerecht der Vroescip te doen heeft, so sullen si bi hem comen als men se ontbiet, ende die dan niet en quame bi den Gherecht verbeurde V* ß. Wie nu onder de benaming *Vroescip* toen bevat wierden, volgt onmiddelijk: *Des sel die Vroescip voirtan wesen ende hieten die an den Gherecht* GHEWEEST *hebben; Ten si* (*NB.*) *dat men* MEERDER VROESCIP *te doen hadde*; [dat is, meer vroede lieden] *Ende dese selue Vroescip die ander recht gewees̈t hebben sullen van allen rechtelic of kive dair si bi comen vreden moghen, ende bieden der Stede cuer te houden, ghelijken of si anden Recht waren.* De uitlating der woorden, in de *Beschrijving van Leiden* door den Hr. *Van Alphen*, D. II. bl. 17. *ten si dat men meerder Vroescip te doen hadde*, welke den zin volledig ophelderen, maakte den

Ter andere zijde zoude ik niet durven uitsluiten het geval, dat anderen, uit regeerzucht, liefst een kleener getal zagen verschijnen, vooral wanneer het aankwam op de Jaarlijksche Verkiezingen van nieuwe Magistraatspersoonen, waar dit vereischt wierde. 't Welk ook de goede orde medebracht. Op die wijze had reeds vroeg Graaf Willem in 1322. den 5. Aug. de Verkiezing verordend in de Stad Hoorn, dat *alle de poorters van Hoorn*, tot zekere somme gegoed, (de Rijkdom) *te loten gaan*, en uit dezelven zullen uitloten IX persoonen, dewelke kiezen zouden *drie Raden*, als Burgemeesters, en XXI persoonen, waaruit de Schout, van 's Graven wege, VII tot Schepenen kiezen zoude (88). 't Zelfde was te *Medenblik* (89). En hiermit leide men mogelijk af, dat te Leiden in 't jaar 1451. eene Keur gemaakt wierd, dat *geen drappiers* of Lakenfabrikeurs, en in 't jaar 1465. dat geene *Verwers* in den *Gerechte van Leiden wesen mogten* (90); ten zij dit alleen op Magistraatsambten zage; als 't welk geschiedde, nadat de Stad van den Landsheer reeds een vast Lighaam van *Veer-*

naam van *Vroedschap* geheel onverstaanbaar. Nu verklaart het zich van zelf: dat namelijk, er nog andere *vroede lieden* waren, die ook konden of in zware gevallen moesten geroepen worden.

(88) VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.* bl. 1440.

(89) Ald. bl. 1441.

(90) Zie *Privil. van Leiden*, bl. 179. Maar wanneer ik zegge, dat die *Keur* te Leiden gemaakt wierd, geeft dit niet te kennen, dat de Stad of 't Gerecht die bevoegdheid uit zich zelve had; dit veronderstelt altijd, een voorafgaand oorlof of gevolgde goedkeuring. Zie boven.

Veertigen in 't jaar 1449. gekregen had. Mogelijk kan men hiertoe brengen, dat in de *Privil. van Haarlem* bl. 101. de Graaf aan *de Stad veroorloft — dat die wijsheit ende rijcdomme van onse Stede — kiesen sullen mogen* 80 *persoonen* enz. Mogelijk ook dit, dat de Haarlemsche *Schepenen* aan den Graaf of den Graaflijken Raad (het Hof van Holland) zich beklaagden, dat hun door de *Vroedschap* (of de *Vroeden*) geweigerd werd *raad te geven;* en waarom? omdat dezen de Schepenen wilden *dwingen*, om de Vonnissen interichten naar hunlieder oordeel en goedvinden. Dit verbood de Graaf, niet willende, dat de Schepenen dus gedwongen wierden, met bijgevoegde reden, omdat *de Schepenen bij eede* verbonden waren (91). Hieruit verstaat men ook (92) het onderscheid, 't welk in 't jaar 1444. te Haarlem gemaakt wierd, dat tot het bestemde geld naar Denemarken *niet vergaert was die cleyne maer die groote Vroedschap.* Door de *groote* werd dan niet verstaan het bovengemelde getal van 80 gekozenen; maar 't geheel bevang der *Rijken* en *Verstandigen* (*Wijsheid* en *Rijkdom*), die nog in Geldzaken gebruikt wierden. Daar waren namelijk klachten voor *den Hove* gebracht, dat de *Accijsen* op het *Koorn*, *Bier* enz. waren opgesteld *alleen bij den Heere* [dat is; den Schout], *en de vier Burgemeesters van de vier Hoofdsteden, zonder consent van den Gerechten ende Vroedschappen van der Steden.* Op eene andere plaats (fol. 57.) voe-

(91) *Privil. van Haarl.* bl. 106.

(92) *Memorialen van 't Hof* van den Griffier *J. Rosa*, MS. D. IX. fol. 54.

voegen zij er bij: *dat ook bij die van Leiden het meestendeel van den* GERECHTE, VROETSCHAP *en* RIJKDOM *binnen haer vierschaer*, [aan den Leidschen Burgemeester] *hebben overgegeven — die zaecke te zetten in handen mijns heeren* van Laing [Stadhouder] *als een Middelaer — alsø ver als Haerlem Delft ende Gouda dat mede deden — als goede getrouwe ende arme goetwillige ondersaten sculdich sijn te doene.* En nog elders, bij eene nieuwe benoodigde *Geldbede* (93) gaven eenige Steden-afgezondenen ten antwoord: *dat zij niet mede en hebben van harer Vroetschap ende Rijkheyt ende Gemeente dat te consenteren.* Men deed er bij, dat de burgers, daartoe opgeroepen, hunne *toestemming* geweigerd hadden: maar om hunne bereidwilligheid te toonen, zeggen zij, dat *zij 't elk uyt haren buydel sullen leenen.* De woorden zelf zijn zeermerkwaardig en leeren ons den geest dier tijden kennen: „ Die Steden van Haarlem, „ (staat er) Delft, Leyden, Amsterdam ende „ Rotterdamme hebben verantwoort, dat zij van „ die punte ook van haren *Vroetschappen*, *Rijckheden* ende *Gemeynte* niet mede en hebben „ daerin te consenteren, maer willen ook die „ zaecken in den haren deuchdelijken verbootschappen. Ende wes zij daer aff werven konden, zullen zij laten weten, als zij eerst mogen, ende al waert dat zij van haren Vroetschappen, Rijckheit ende Gemeynte niet werven en conden, om mijne genadichs heren begeerte te volkomen, zo wouden zij nochtans „ elk

(93) *Memorialen van Rosa*, MS. D. X. fol. 9, 10.

„ elk in haer persoon met haere vrienden, die „ zij werven konden, mijnen genad. Here uyt „ haren *budel* leenen, ende te baten komen naer „ haer vermogen." De zaak kwam, naar 't schijnt, hierop neder. Tot vordering van Handel en Zeevaart, hadde Hertog Philips, Graaf van Holland, met Denemarken een Verdrag gesloten, en de gerezen Verschillen met eene Geldsomme afgemaakt. Hiertoe werden spoedig Penningen vereischt. Het Hof van Holland (als 's Graven Raad, zoowel in 't Politike en Finantiele, als in 't Justitiewezen,) beriep hiertoe de meest gegoede Steden voor zich ter Dagvaart. Doch daar scheen geene bepaalde opgave gedaan te zijn der onderwerpen, waartoe zij geroepen wierden. Zij waren dan niet gelast. De zaak echter leed geen uitstel. Zij wilden dus, niet van Stedenwege, maar voor hun eigen beurs of buidel toestemmen, *bij leening*. Nu! deze Leening deed hun geen zeer. Als de Graaf gelden te leen opnam, was 't altijd op goede voorwaarden. Maar zij moesten, om meer te doen, de inwilliging hebben van hunne *Gemeentens*, door oproep van *Vroedschap* en *Rijkdom!* — — Men ziet hier duidlijk, dat door de woorden *Vroedschap* en *Rijkdom* of *Rijkheid* alleen verstaan worden de meest aanmerkelijke Inwoners, wel als een Lighaam aangemerkt, maar toch in een onbepaald getal. Men ziet ook in 't voorbijgaan hieruit, dat, hoe groot en uitgestrekt de Souvereine Macht dier Landsvorsten, de Graven, ware, altijd toch in geldzaken, als die benoodigd waren, dat grondbeginsel heilig en onverwrikbaar vastfond, dat de Vorsten wel beschikken konden over alle de Maatschaplijke Belangen en

Handelingen bij Wetten, Rechten en Verdragen, maar geene macht, of vrije beschikking hadden over de beurzen en bezittingen der burgeren, zonder voorafgaande bewilliging.

Dit alles geschiedde nog onder den derden Trap, of Tijdperk, en hiervan leveren alle Stedelijke Handvesten en Verordeningen de sterkste bewijzen op; hoe weinig dit ook opgemerkt zij.

Vierde Trap.

Ik ga over tot het vierde Tijdperk. Namelijk, nadat langs verscheiden wegen en uit verschillende oorzaken, het getal der opkomende Burgeren, Vroeden, Rijken, Aanzienlijken, en Zaakkundigen, zoo tot het beleid van Stadsbelangen, als tot het verkiezen van Magistraatspersoonen, zooverre de Stedelingen bij Privilegien daartoe gerechtigd waren, of wierden, meer en meer verminderd was, en velen achterbleven; het zij dit kwame van de zijde der Burgeren, 't zij der Regeringen zelf, 't zij van beiden: zoo was allengskens in de XVde Eeuw het Hoofdbewind, ook in zulke zaken, overgebracht tot een klein getal van Burgers, die of door aanzien, of door waardigheden en ambten, of door middelen van bestaan, of door verdienstlijkheden, konden geacht worden, ter bevordering van 't gemeene welvaren der Stad, het meest geschikt te zijn. Doch alles bleef onbepaald, en dus vatbaar voor grove misbruiken. Hierop dan hebben *vele Steden* zich *met Verzoeken en Requesten* bij den Landsheer, *Philips den Goeden*, vervoegd, die toen de eerste Vorst was, die uit het huis van Burgundie in Holland 't Bewind voerde: en hebben van hem trachten te verkrijgen, dat naar gelang der grootheid, toestand, of aard van elke

Stad, er een zeker en bepaald getal Burgers, van 80, 60, 40, 36, 24. enz. zouden aan- en ingesteld worden, die in alle zulke zaken, waarin te voren *de raadgeving* of *toestemming* van alle de ingezetenen, en naderhand van de meest *vroeden* en *rijken* (Vroedschap en Rijkdom) *gevorderd* werden, nu voortaan op naam en van wege de gansche Stad zouden tusschenkomen, en alle de overige vervangen (*representeren*); zoodat zulk getal op eene wettige wijze, met 's Vorsten wil, keur, of toestemming ingesteld, voortaan volgens de Wetten, aan elke Stad voorteschrijven uit de burgers zelf genomen, en verscheidenlijk bij keuze tot een *volledig Lighaam* gehouden zouden worden; en bij welk getal naderhand het beleid over andere Regeringsambten en Bedieningen zoude zijn. Men vindt wel reeds onder de Beijersche Vorsten hier en daar eenige schaduw of voorspelingen van dit nieuw Gebruik. B. V. Te Munnikendam in 't jaar 1404. en 1412. (94) van 't verkiezen van 61 *rijkste poorteren.* Te Edam van 31 persoonen. Maar dit had geen zoo algemeenen voordgang, waarschijnlijk, omdat de Landsheeren hierin niet wilden toestemmen. Maar onder *Philips* ging dit door. Het bewijs hiervan is in de Gedenkstukken, schoon dezelve mogelijk uit dit oogpunt niet genoeg betracht zijn geworden. B. V. In *Haarlem* veroorlooft de Graaf in 't jaar 1445. (95) aan de Gemeente: *Dat die Vroedschap ende Rijkdom* [dat is dan alle de genen, die boven onder het 2de en 3de Tijdperk, als *Vroeden* en *Rijken* de Gemeene Bur-

Vaste Vroedschappen.

Onder Philips den Goeden.

(94) MIER. D. III. bl. 789, 790. D. IV. bl. 205.
(95) *Privil. van Haarl.* bl. 95, 96.

Burgerſchap uitmaakten; want aan dezen werd die Inſtelling geoorloofd, en voor die reis overgelaten; zoo wanneer de Graaf het zelf niet deed,] „ dat zij — ſullen mogen kyeſen bij hoiren eyde — LXXX perſonen van die *rijcſte*, „ *eerbaerſte*, *notabelſte* — welke LXXX perſonen tot thien jaren ſullen geroepen weſen „ NB. in allen onſen ende onſer Steden ſaken, „ gelijc NB. die *anderen* van der Vroedſcap en „ de rijcdom — in *die materyen* ende tot allen „ tijden gewoenlic die voorſcr. Vroedſcap ende „ Rijkdom te vergaderen." In welke woorden duidlijk *de Vroedſchap* van LXXX nu bepaaldlijk onderſcheiden wordt van die meerderen, en de overigen, boven de LXXX, welke ook *Vroedſchap* en *Rijkdom* heeten; als mede van hen, bij welken het *kiezen* of *benoemen* geſteld wierd. Deze LXXX nu waren aan de Stad Haarlem reeds vergund of toegezegd door 's Graven Gemachtigden, en door Philips zelf bevestigd in 't jaar 1428. (96), toen hij *Ruwaard en erfgenaam* (oir) *was der Landen; en wel, om goede diensten, die de gemeene goede luden ende poorteren te Hairlem deden — met hore lijve ende goede —*. En wie zouden dezen kiezen? Dit is door den Hr. OOSTEN DE BRUIN, in zijne *Geſchiedeniſſen der Stad Haarlem*, niet genoegzaam opgemerkt en ten gevolge getrokken: „Dat „ *ſij* (dat is, *die gemeenen*, *die alinge gemeente*, zoo als er ſtaat) mogen kieſen LXXX „ goede manne vter alinge gemeente, te weten „ wt den XX homanſceppen — ende wt elker „ homanſcip vier man, die welke ſii vp die tijt „ ko-

(96) *Privil. van Haarl.* bl. 89.

„ koren — en bij aflijvigheid zouden dan onſe „ Burgermeysters — bij der meester menichte „ eenen anderen — mogen kieſen —." Als dan zouden die LXXX jaarlijks kiezen IV *Burgemeesters* — — *uiter alinger gemeente.* En deze LXXX zullen *zweren* voor *Burgemeesters en 't Gerecht*, den *Graaf* en de *Stad* houw en trouw te zijn, en zijnen Gerechte *te helpen raden* en bijſtaan in alle zaken, Hem en de Stad aangaande, zoo dikwils het noodig zij en zij des verzocht worden.

Ziedaar den inhoud van het oudſte en eerſte Stuk, dat mij onder Philips ontmoet is, en zooveel ik bevonden heb, het eerſte Voorbeeld, waarnaar de vastbepaalde *getalen* van Stedelijke Lighamen zijn geſchoeid geworden, in onderſcheiding van 't overige Lighaam aller ingezetenen; dit wierden dan gezworene *kiezers* en *helpers.* En nu verſtaat men den ouden Gasthuisbrief eener Opdracht van verkocht Land van 't jaar 1431. (97), waar de Regering dus ſpreekt: *Wij Scout*, *Burgemeysteren*, *Scepenen*, *Raide*, *die gezworen tachtige*, *die gemeene vroeſcap*, *poerteren ende inwonende* —. En op 't ſlot: *Want wij Scout*, *Burgemeysteren*, *Scepenen*, *Raide*, *die gezworen tachtige*, *die gemeene vroeſcap*, *poerteren en inwonende* — *willen* — —. Men ziet hier duidlijk onderſcheiden, 1°. het oorſpronglijk Regeringsbeſtuur, *Schout*, *Schepenen en Rade*, met bijkomende *Burgemeesters*, welke *Rade*, afgeſcheiden van de *Burgemeesters*, *van de LXXX* en van de *Vroedſchap*; die

Allengs geoorloofd in Haarlem.

(97) OOST. DE BRUIN, *Beſchrijv. van Haarl.* bl. 113.

die 2 of 3 *Raadsmannen* zullen beduiden, die ik boven bij de latere *Pensionarissen* vergeleek (98).

2°. Hier worden in geldzaken en verkoop van Stedegoed geroepen en gekend *de gezworen tachtigen*, dat zijn dezulken, die 3 jaren te voren bij Philips ten dien einde waren aangesteld.

3°. De *gemeene Vroedschap*, dat is, geen zoodanig vast lighaam als naderhand is opgekomen, maar het gansch lighaam van alle de *vroede* en *verstandigen*, die in dien tijd nog onder de benamingen van *wijsheid*, *vroedschap*, *rijkheid*, *rijkdom*, uitmaakten het aanzienlijkste gedeelte van den Burgerstaat, met insluiting ongetwijfeld van die afgegane leden van Regering, welke naderhand de benaming van *Vroedschap* bij uitsluiting op zich hebben toegepast.

Eindelijk 4°. *poorteren en inwoneren*, dat is, het overige van de Stads ingezetenen; ten ware men die woorden *poorteren* enz. opvattede, als de nadere verklaring van alle drie de bovengemelde soorten van inwoners, 't welk mij niet onwaarschijnlijk voorkomt. En nu wordt ook klaar in wat zin naderhand, in 't jaar 1445. hier boven gemeld, Philips aan *de Vroedschap en Rijkdom* op *nieuw veroorlooft*, om te mogen *kiezen* 80 personen, die geroepen zouden worden in alle *zijne* en *Stads* zaken, *gelijk de anderen van der Vroedschap en Rijkdom*, dat is, gelijk de overige *vroede* en *rijke* burgeren, die op 't jaar 1531. *de gemeene Vroedschap* heeten, en aan welke gemeene Vroedschap onder den naam van *Rijk-*

(98) En hiermede vervalt de aanmerking van O. DE BRUIN, ald. bl. 116.

Rijkdom en *Vroedschap* de kiezing dier 80 voor dien tijd vergund wierd.

De Heer *Oosten de Bruin*, hoezeer hierover anders denkende, en die *Vroedschap* en *Rijkdom* voor 't zelfde Collegie houdende, 't welk naderhand de *Raad en Vroedschap* geheeten is, heeft bl. 115. edelmoedig opgegeven het gevoelen van een aanzienlijk Lid der Regering, wiens gedachten met de mijnen volkomen ſtroken.

Ik weet wel, dat in den *Tegenwoordigen Staat van Holland*, D. IV. bl. 413. in 't jaar 1742. de *Vroedschap* voor nog ouder wordt gehouden, en dat men hiertoe zich beroept op eene Handvest van *Aalbrecht* van 4 Maart 140¾. (99), waar een getal wordt bepaald van XXXIII perſonen, uit welke jaarlijks 7 Schepenen en 4 Raden moesten gekozen worden, en welke kiezing uit die 33 jaarlijks zoolang zoude voordduren, tot dat alle die 33 *Schepen* of *Raad* geweest waren. Ik weet er bij, dat de Heer *de Bruin* hieruit een vast Collegie van Vroedſchappen afleidt. Men zegt in den *Tegenwoord. Staat*, *dat ſommigen aan de echtheid van dit Handvest twijfelen, en hem van goederhand bericht wordt, dat het onder de Stads Papieren niet gevonden wordt.* Dit laatſte zoude op zich zelven geen bewijs geven, dewijl bij de Verbeurdverklaring in 't jaar 1492. *die Brieven* konden weggeraakt zijn. Even gelijk de aanwezigheid van eenig Privilegie, of 't Vertoon deszelven in 't oorſpronglijke op zich zelf niet bewijst, dat het in later tijd gegolden heeft. Maar daar zijn andere bedenkingen, en wel voornamelijk, 1°. dat die Hand-

(99) *Privil. van Haarl.* bl. 61.

Handvest ook zelfs niet gevonden wordt op de Lijst der verbeurdverklaarde Brieven, die ik onder mijn oog heb, ten vrij waarschijnlijken bewijze, dat zij ook toen niet in de *Archiven* was of als echt bekend stond.

2°. Dat dit stuk, zoo als het uit *Schrevelius* wordt aangehaald, gezegd wordt, ook niet in de oudste *Originele Registers* van Holland ter Leenkamer voortekomen, en dat de stijl allezins bewijzen geeft van onechtheid, zoo als men 't bij MIERIS, *Charterb.* D. III. bl. 775. kan lezen. En het mag vreemd schijnen, dat hetzelve, schoon verbeterd, in de *Haarl. Privilegien* bl. 61 – 63, uitgegeven is zonder 't minste gewag van *zegeling* of *echtheid*, 't welk anders aldaar altijd bijgevoegd wordt, en dat de stijl zelve, ook aldaar nog vrij sterk afwijkt van den gewonen schrijfstrant van dien tijd. Evenwel, zoo als het aldaar in die Privilegien uitgegeven is, vindt men het *ter Leenkamer van Holland* in zeker *MS. Register*, geteekend ·I· ·I· *Hertoch Aelbrecht* 1401. — fol. 22. sq. En dus, in de veronderstelling van echtheid zal ik deze weinige opheldering tot mijn oogmerk hierbij voegen. De inhoud is deze. De Vorst benoemt XXXIII personen; uit dezen zal hij 's jaarlijks kiezen VII Schepenen; die VII Schepenen zullen alle jaren uit de overige XXVI kiezen IV Raden. Deze VII Schepenen en IV Raden zullen 1 jaar dienen, en niemand zal weder aan 't Gerecht komen voor dat elk der 33 een beurt gehad hebben. Bij aflijvigheid der XXXIII zullen de overigen aan den Graaf ter verkiezing van *een* persoon benoemen IV leden, gegoed tot 600 schilden, waarvan een derde deel ten minsten in Haarlem moet

woo-

woonen, en daar 10 jaren poorters geweest zijn. Alle Keuren, door die XXXIII geraamd, bij rade des *Schouts*, zullen kracht hebben. De verkiezing der Schepens zal zijn op St. Geertruidag (17 Maart), die der 4 Raden op *Vrouwen avond annunciatie* (24 Maart). Ook zullen de Poorters elke schaar beesten, in de wildernis geschut zijnde, mogen lossen met 8 penn. Holl. Dit wordt hun ten eeuwigen dage vergund, en Aalbrechts Zoon en waarschijnlijke opvolger *Willem* bevestigt dit ten zelfden dage. Een van beide nu is waar! Of deze Brief heeft nooit kracht en gebruik gehad; of, zoo al, heeft het zeer kort geduurd. Dit mag men opmaken uit straks daarop gevolgde gebeurtenis. Hoe komt het toch, dat, gesteld de voordduring onder Willem VI., dees zelfde Willem in 't jaar 1406. den 3 Junij bij afzonderlijken brief en zegel, nog voorhanden, den poorteren vergunt, dat *zij elke schaar beesten, in de Wildernisse geschut, mogen lossen met* 8 *penn. Holl.* Dit was geheel overtollig, ten zij men stelle, dat de Brief, of niet gegolden of niet lang geduurd hebbende, die afkoop evenwel hun gestadigd en bevestigd wierd. Maar ook hoe is met dien Brief bestaanbaar de Gifte van Jacoba met haar *Man*, korte jaren daarna, den 24 Jan. 14 1/8. (bl. 72.) waarbij zij den Stedelingen, als een groot Voorrecht, belooft, hun jaarlijks te zullen stellen VII Schepenen op St. Ambrosius dag (7 Dec.), en bij versterf *een* aantevullen; ook de Burgemeesters aantestellen, om voor een jaar te dienen, en zulks zoolang de bede duurde. Verklarende voords, dat *sedert eenigen tijd* de gewoonte was, dat de Schout met 2 of 3 Schepenen nieuwe Keu-

ren

ren maakte vóór een heel of half jaar: maar zij veroorlooft, dat Schout, Schepenen en Raad bij toestemming der meester menigte in haren Gerechte nieuwe Keuren voor een heel of half jaar maken mogen. Hoe is dat alles bestaanbaar met de vorige Vergunning? en wel met verzwijging van zulke Gunning, die zelfs veel meer inhield, dan Jacoba nu gaf. De *Keuren* stonden te voren aan die XXXIII met *den Schout*, en zonder die tijdsbepaling. De Stedelingen krijgen dit nu voor een half of heel jaar, maar 't zal geschieden door *Schout*, *Schepenen* en *Rade*, met de meerderheid van 't *Gerecht*; en er wordt bij gevoegd, dat *sedert eenigen tijd* dit door den *Schout* en 2 of 3 *Schepenen* verricht was; geheel niet overeenkomstig met de vroeger Verordening der XXXIII. Ook verschilt de tijd der aanstelling in *Maart* en *April*, en in *December* merkelijk. Ik besluit dan: dat *niet* deze vroegere, maar de latere Verordening van Philips van LXXX personen in 't jaar 1428. den grond geleid heeft tot een meer bepaald *Lighaam van Stedelijke Vertegenwoordigers*; en ik durve gerust dezen Brief als het eerste en oudste stuk nopens die *Collegien* opgeven.

In Delft. Dit van Haarlem! In de *Privilegien van Delft*, in 't jaar 1445. den 7 Sept. (100) vindt men nopens de *Veertigen* een voorbeeld, waaruit ten klaarsten blijkt, dat er voor dien tijd aldaar geen zulk vast en aan een zeker getal van persoonen verbonden Collegie bestond. Daar wordt gezegd: „ Dat die Vroetschap ende Rijkdom — „ sullen mogen kiesen — veertigh personen, die „ rijc-

(100) *Beschrijv.* p. 79, 109. c.

„ rijkste, eerbaerste, notabelste en vredelijkste —
„ dewelke 40 tot thien jaer lang, ende daer ten
„ eynde tot wederseggen toe — kiesen sullen
„ XXII persoonen, om daaruit bij den Graaf te
„ kiezen 4 Burgemeesters en 7 Schepenen."
Men vindt dit in *de Privilegien van Rijnland* bl. 417. dus aangehaald: „ Philips geeft Delft
„ een Vroedschap van 40 voor 10 jaar lang — —
„ en voort die 40 sullen gehouden, bekent, en
„ geroepen wesen in alle der voorschr. *Stede* za-
„ ken, *gelijk* die *andere* van de Vroedschap en-
„ de Rijcdom, te weten in *die* materyen ende
„ tot allen tijde gewoonlick de voorscr. Vroed-
„ schap ende Rijcdom te vergaderen." (1) Behalve dan die 80 te Haarlem en de 40 te Delft waren er zulken, die genoemd worden *die andere van den Rijkdom en Vroedschap*, wier getal onbepaald was, en die uit den eenvoudigen doch aanzienlijksten burgerstand *middelen* en *kundigheden* bezaten. Dit wordt bevestigd hieruit, omdat de Graaf ook bepaalde, welke de persoonen zijn zouden, door wie deze 40 in Delft verkozen moesten worden; want aanstonds volgt er: *Dat die Vroedschap ende Rijkdom van der Stede sullen mogen kiezen bij hoiren eede* 40 *persoonen, die rijcxste, eerbaerste, notabelste — van wat conditie ofte state* —. Waaruit dan geen twijfel blijft, of door *Vroedschap en Rijkdom* worden verstaan de overige *vroede en rijke burgers*, die wij boven zagen dat gemeenschappelijk moesten opgeroepen worden.

Op die zelfde wijze en omtrent ten zelfden tijde, in 't jaar 1449. vergunde Philips der Stad Lei- In Leiden.

(1) VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.* bl. 1412.

Leiden, *dat het Gerecht ende de Vroedschap aldair* — [dat is, het lighaam der vroede burgeren,] *kiesen sullen veertig, goede, rijcke, eerbare — van wat conditie of staten — — welke* VEERTICH *persoonen sullen — — vergaderen opter Stedehuys — daer NB. de* VROEDSCHAP *gewoonlijck is te vergaderen.* Waar 't buiten alle betwisting nu is; dat door 't laatste *Vroedschap* nog verstaan wordt de gansche zamenbevatting of 't lighaam aller vroede burgeren; 't welk ook de reden schijnt te zijn, dat er nog in 't jaar 1477. in zeker stuk (2) in die Stad onderscheidelijk opgeroepen wierden eenigen, die daar *Vroetschip* heeten, en anderen, die genoemd wierden *van der Riicdom ende Gemeente*: dezulken, die daar *Vroedschap* hieten, waren toen ten getale van 67, en die uit *den Rijkdom en Gemeente* 30; en deze worden bij name opgenoemd; offschoon er reeds in 't jaar 1449. het afzonderlijk getal of lighaam, dat *Veertigen* genoemd wierd, aanwezig was. De reden was deze; omdat, schoon het vast getal van *Veertigen* nu bleef om *te kiezen* en *te helpen raden*, alle de genen, die aan de Regering geweest waren, al waren zij niet uit de XL genomen, den naam van *vroede luiden* of *Vroedschap* bleven behouden.

In Amsteldam. Dit zelfde had plaats in Amsteldam, aan welke Stad Philips in 't zelfde jaar 1449. (3) in April voor 8 jaren vergunde een lighaam van XXXIV mannen, op die wijze te zamen gesteld, dat 3 Burgemeesters, 7 Schepenen, en 24 persoo-

(2) MIERIS, *Privil. van Leiden*, bl. 165.
(3) NOORDKERK, *Privil. van Amsteld.* bl. 104. en VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.* bl. 1481.

soonen als *Raden*, *bij der Gemeente* overlang gekozen, dit getal van XXXIV uitmaakten. Welke XXXIV jaarlijks 2 dagen voor de vernieuwing der Schepenen, vergaderen moesten op 't *Stedehuis*, *alwaar die Vroetschip gewoon is te vergaderen*, *en als dan benoemen* 14 *persoonen uit die XXXIV of uit anderen*, enz. Welk tijdperk van 8 jaren in 't jaar 1452. den 22 Mei verlengd is, met bepaling dat de benoeming 5 dagen te voren geschieden moest (4); dit zoude dan duren tot het jaar 1467. Ik konde dit met vele andere *Stedelijke* Bewijzen versterken; maar mijn oogmerk is alleen, om door voorbeelden de zaak optehelderen, niet om eene geschiedenis der Vroedschaps-instellingen te leveren. Een meer belangrijke aanmerking is deze: dat die Privilegien toen ter tijd niet gegeven zijn als *altijddurende vastsellingen* en *blijvende vergunningen*; maar alleen voor eenigen tijd, voor zekere jaren, of wel tot wederopzeggingen. Dus wordt aan die van Leiden in 't jaar 1449. op 't slot bijgedaan (bl. 127.) *welcker gratie*, *punten ende rechten dueren sullen van datum des briefs* ACHT JAREN *lanck*, *ende daeren t'enden van geenen weerden blijven*. In 't jaar 1436. den 24 April werd aan Alkmaar gegund een getal van 31 mannen, met deze bijvoeging: *Dit zal gedûren tot onsen wederzeggen*. In de Vergunning zelve wordt bepaald, *dat alle saken*, *de Stad aengaende*, *voortgang zullen hebben en berecht worden bij de* 3 *gekozen Burgemeesteren ende den* 33 *personen* [mogelijk 31], *ende NB. die sij dairtoe roepen sullen*, *zonder dat iemand an-* *dert*

Maar slechts voor bepaalden tijd.

(4) VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.* bl. 1438.

ders — eenig zeggen hebben zal. Dit aanmerklijk stuk, 't welk ook de eerste instelling eener Vroedschap te Alkmaar aan een vast getal bepaalt, is nog onuitgegeven; was in de vorige twisten aan geen der beide twistende partijen bekend; en ik heb het daarom waardig gekeurd, als eene *Bijlage* (5) hier achter te voegen. Daar nu deze Vergunning slechts *tot wederzegging* was, zoo schijnen de Alkmaarsche Stedelingen te hebben aangehouden, om dit voor een' langer tijd te bekomen. Ten minste daar is nog eene Handvest in wezen, (schoon ook nog onuitgegeven, en den Stedelingen onbekend, en daarom door mij in de *Bijlagen* geplaatst,) (6) waarbij Philips in 't jaar 14$\frac{36}{37}$. den 15 Maart de vorige Vergunning met bijna dezelfde bewoordingen herhaalt, maar ten aanzien der during verordend, dat hij hetzelve vergunt *voor vier jaren*, en na 't verstrijken dier vier jaren *tot wederzeggens. Dit sal geduren*, zegt hij, *van datum des Briefs vier jair lang achtereenvolgende, ende dair en tenden tot onsen wedersеggen.* Ook schijnt hetzelve iets langer voordgeduurd te hebben. En hier was reden voor. Het kan aan een Regerend Opperheer, en wel een' zoodanigen, die het recht en zijne onderzaten bemint, weinig verschelen, wat en hoe iets in 't bewind geschiedde; zoo maar, overeenkomstig de Wetten en ten nutte des Burgerstaats, naar recht en orde gehandeld worde, en de rust en 't welzijn der burgeren er door bevorderd worde. Doch ook uit het Bijvoegsel: *ende er die zij toe roepen sullen*,

(om

(5) Zie de *Bijlage* 1436. den 24 April.
(6) *Bijlage* 14$\frac{36}{37}$. den 15 Maart.

om dit in 't voorbijgaan optemerken,) schijnen er naderhand door heerschzuchtige gemoederen nieuwe verschillen in die Stad opgerezen, welken door den Opperheer daarna vereffend of bijgelegd zijn. Hiertoe brenge ik de Handvest van Philips van $14\frac{50}{51}$. 26 Maart, insgelijks onuitgegeven, en die men reden heeft om te denken, dat aan de Alkmaarsche Regering, ook in onzen leeftijd, onbekend geweest is (8), waarbij Philips verklaart, *dat zekere geschillen opgerezen — zijn tusschen den gemeynen Rijcdom ende die van der Vroescip onderlingen — spruytende om saken wille van zekren Handvesten en Priuilegien — van* ONS *— roerende den Regimente derselver onser Stede. — Dat voor Hem gekomen waren drie Burgemeesters en drie poorters, zeggende hoe dat ons Gerechte ende die alynge Rijcdom, Vroescip ende Lichaem onser Stede — — vrunt-*

(7) *Bijlage* $14\frac{50}{51}$. den 26 Maart.

(8) De reden van dit gevoelen is, omdat in de Alkmaarsche Verschillen over de *Vroedschaps-aanstelling*, en bijzonder in de laatste *Memorie*, op naam der Regering, in 't jaar 1787. uitgegeven, van dezelve geen spoor te vinden is, maar integendeel zoodanige *stellingen* en *gezegden* voorkomen, die onbestaanbaar zijn met deze bovengemelde stukken, welke gezien of gekend zijnde geweest, wel achterwege gelaten zouden zijn. Om hier niet te zeggen, dat de Steller dier *Memorie* de Handvesten van Vrouw *Jacoba*, de Landvorstin, en die van *Isabella*, de Gemalinne van *Philips* van Burgundie, die in naam en als lasthebbende van haren Man spreekt, schoon oneindig verscheiden, zonderling onder elkander verward, en daardoor de gronden van zijn Gebouw zelf geheel ondermijnd heeft. 't Welk zekerlijk aan den dag zoude gebracht zijn, indien de Verschillen toen niet door 't herstel der Constitutie van zelfs vervallen of vernietigd waren.

Vergunning belast te kiezen: en zulks weder in zoodanige bewoording, die aanwijst, dat de naam

te van dezulken, die aldaar 't bewind hadden; 't welk uit de Geschiedenis van die tijden genoeg is optemaken. Het grondbeginsel om een *minder aantal* van raadplegende burgers te begeren, was gelegen in 't besef of ondervinding van de moeilijkheden, die uit een grooteren hoop van Raadplegenden of van Bewindslieden in de Steden ontstonden. En het was daarom den Graven hoogstnoodzakelijk, dat zij in die Vergunningen ook zorgden, dat bij dezelven, tot bewaring der openbare rust en eensgezindheid onder de burgers, het juiste *getal*, de *ouderdom*, de *vereischtens* en *hoedanigheden*, mitsgaders *de rang* der verkieslijke burgers naaukeurig bepaald werden; aangezien de Eer- en Heerschzucht ook in de Steden hare rol konde spelen en dikwils speelde, en groote nadeelen aanbracht. Ik kan dit met een enkel, maar teffens een gewichtig, en waarlijk voorgevallen voorbeeld ophelderen, ontleend uit het laatste Graaflijke tijdperk in de Stad Munnikendam. De Inwoners van die Stad verzochten in 't jaar 1564. Koning Philips, als Graaf van Holland, dat hij het getal van 61 persoonen, *geheeten het Vroedschap*, wilde verminderen en brengen tot een getal van 21, *welke* 21 *persoonen reputeren* (lees *representeren*) *sullen de Vroedschap*. Dit wordt hun door Philips toegestaan *bij maniere van provisie*. Maar op wat gronden steunde nu dat verzoek der Monnikendammers bij Philips? Dit verdient hier te meer aangewezen, omdat het teffens een tafereel oplevert van de zedelijke gesteldheid dier tijden. *Wij hebben ontfangen de ootmoedige supplicatie van onze welbeminden, den Bailliu, Burgermeesteren ende Scepenen onzer Stede van M., inhoudende, hoe dat agtervolgende sekere heure Privilegien ende oude Usancien, mogen komen te breeden Rade ofte Vroedschappe, uyter geheele Gemeynte aldaar den nombre van* 61 *persoonen, die men heet de Vroedschappen — — ende dat van den Rijkste ofte meest geschiltaalt, hoe oud of hoe jonk dat elk sij*, [immers men had bij vorige Octrooien verzuimd *den ouderdom* der Vroedschappen te bepalen,] *sonder an-*

naam van *Vroedschap*, op zich zelf genomen, nog beschouwd wierd als te bevatten *het gansche lig-*

onderscheits te letten op heuren qualiteit of conditien, besunders wanneer men handelt of tracteert treffelijken saken, onsen dienste ofte den gemeene welvaert concernerende, daertoe de voorsz. Vroedschap ontbooden wert met luydinge van der klokke, naer heure oude herkomen; ende gemerkt de voorsz. Stede seerkleyne en niet ten besten gepeupleert en is; ende mogen wesen onder den voorsz. 61 Vroedschappen, die Vaders, Kinders, Ooms, Broeders en diergelijke bewoonten [l. *bewanten*] *en affiniteit intrekken, van welken soo gebeurt seer dikmalen dat de Vaderen* GEGOET *sijnde, ofte van de beste geschiltaalten hebben drie, vier, of meer kinderen tot zoonen, die rijk gegoed zijn, NB. al waren sij onwijs of dwaas, en maar oud waren vijf, zes of meer jaren, en alsoo incapable, mogen mede ter* VROEDSCHAPPE *compareren, en dezelve jonge kinderen geinstrueert zijnde, van dat zij weten na te zeggen, dat men hen voren seyt ofte leeren, soo mag elk kint passeren voor een Eenensestigste, ofte stemmen* — —. Het overige schame ik mij schier afte schrijven. Men kan 't geheele stuk lezen in de *Nieuwe Nederl. Jaarb.* 1767. bl. 1303. bij gelegenheid van een nieuw Verschil onder de *Vroedschappen.* Men ziet er uit, dat, buiten het grove misbruik der jaren, het beginsel toch vast stond, dat, behalve *Baljuw*, *Burgemeesters en Schepenen*, er een zeker getal der Burgeren, onder den naam van *Vroedschappen* of vroede luiden, *den breeden Raad* of *Vroedschap* uitmaakten, en als zoodanig het gansche Lighaam der Stedelingen met volle macht *vervingen* of *representeerden*; doch dat die moesten zijn genomen uit de Rijksten of breedst geschiltaalden, als zijnde zoodanigen, die het grootste belang bij de welvaart van Stad en Land hadden, of het meeste bezorgd moesten zijn tegen onnoodige of bovenmatige onkosten, die hunne beurzen 't meeste drukten. Wanneer men nu de armen en behoeftigen, en de daarmede gepaard gaande onkunde van gemeene Burgers in zaken van bestuur, vergelijkt met de boven beschreven *kinderen* van 5, 6. jaren, die men *voorzeide*, wat

lighaam der burgerij, of liefst de *gansche zamenvatting van vroede burgeren.* Want dus beveelt Philips bl. 108. *Dat die 44 zullen gekent gehouden ende geroepen wesen in allen zaken, ons ende onser Stede — — gelijk NB. die andere Vroedscepe — — in den materien ende tot allen tijden als men gewoenlic die voirsz. Vroescip te vergaderen.* En dit wederom voor 10 jaren.

Maar hier komt eene tweede bijzonderheid in aanmerking. De Privilegien strekten niet alleen tot *kiezing* van zulke Lighamen van 80, van 44, 40 of ander getal van persoonen, met de vrijheid, om door deze Lighamen 1°. de *Verkiezingen* van Magistraten, op velerlei wijze, te laten verrichten, maar ook 2°. om *te helpen raden.*

Zij kozen 1°. de Regeringsleden.

Die Lighamen dan, als zoodanig, werden voortaan gemachtigd tot het *benoemen* of *kiezen van Regeringsleden.* Dus leest men van 't *kiezen* in die *van Haarlem* bl. 95. op 't jaar 1445. *Die 80 zullen jaerlijks kiezen 22 persoonen uit de rijkste der Stad*, uit welke dan de Graaf de helft zoude aanstellen, namelijk *vier* tot Burgemeesters en *zeven* tot Schepenen, om de Stad te re-

In Haarlem.

wat zij moesten *nazeggen*: zoo kan men hier 't zelfde beginsel op toepassen, en het besluit is dan ligtlijk opgemaakt. Ondertusschen heeft *Philips* het verzoek van Munnikendam dat zelfde jaar toegestaan, doch niet dan, na alvorens naar gewoonte van dien tijd door den Gouvernements-Raad te Brussel daarop te vragen het *Advis* van den Hove of Rade van Holland, wiens Antwoord ik in de *Bijlage* van 't jaar 1564. den 11 Julij hier achter voege. — Men heeft dit in den *Tegenw. Staat van Holl.* D. V, bl. bl. 497. verkeerdlijk op 't jaar 1464. t'huis gebracht.

regeeren. Dan na 't verminderen van die 80 tot 44 (gelijk wij boven in 't jaar 1454. zagen gebeuren), werd er bl. 107. gezegd: *Dat die 44 persoonen sullen 10 jaer lang kiezen 22 van de vroedsten*, uit welken de Graaf 4 Burgemeesters en 7 Schepenen aanstellen zoude. Even zoo was het te Delft: In 't jaar 1445. had Philips (13) die Stad veroorloofd een getal van 40 persoonen, en te gelijk vastgesteld, *dat zij — kiesen zullen bij eede 22 persoonen uytten allerrijksten, notabelsten, eerbaersten, rekkelijksten en vredelijkste mannen; ende sullen die presenteren ende overleveren aen den Grave of zijne Gecommitteerden, om uyten selven gekoren en geordonneert te werden 4 Burgemeesteren ende 7 Schepenen totte gouvernement der Stede van Delft, dat jaerschaer duurende.* Hetzelfde geschiedde met Leiden (14), in 't jaar 1449. *dat durende die 8 jaren deze 40 persoonen alle jair vergaderen opter Stedehuys — — dair de Vroedschap* [dat is, de te voren onbepaalde verzameling van vroede burgers,] *gewoonlijk is te vergaderen — — ende kiesen — bij die meeste stemmen 16 persoonen uytten 40 persoonen voorsz.* OF *andere poorteren — — die Schepenen wesen* enz. In *Alkmaar* had de Graaf, volgens de onuitgegeven Handvest, in 't jaar 1436. den 24 April teffens aan die 33 [mogelijk 31] persoonen gegeven de macht *om jaarlijks op Kersavond te* VERKIEZEN *drie Burgemeesters raadsluyden, welke — zijner Stede goederen zullen regeeren, ontvangen* enz.

In Delft.

In Leiden.

In Alkmaar.

(13) *Privil. van Rijnland*, p. 417.
(14) MIER. *Privil. van Leiden*, p. 127. en VAN LEEUWEN, *Beschrijv. van Rijnland*, bl. 386.

In Amsteldam. enz. Aan Amsteldam in 1449. (15), *om te kiesen — XIV persoonen uytten XXXIV, ofte anders anderen poorteren onser Stede — die aldaer — Schepenen wesen mogen.* Aan *Rotterdam*, In Rotterdam. toen Philips 1436. die Stad gaf 40 *persoonen van de rijksten van onse Stede* (16), veroorloofde hij teffens, dat deze 40 persoonen *kiesen sullen uit henlieden* 4 *eerbare mannen, die de goede van onse Stede ontfangen* enz. 't Welk echter niet langer vergund werd dan *een jaer lank na onsen wederseggen.* En dat dit niet lang geduurd hebbe, kan men opmaken uit eene nieuwe Verordening van 1439. (17) den 2 Maart, over 't stellen van 2 Burgemeesteren en 7 Schepenen op Meidag; maar nog klaarder uit de latere vergunning en instelling dezer 40 persoonen onder Maria 1479. (18). In de Stad Dordrecht was dit In Dordrecht. eenigzins anders. Aldaar werd op 't verzoek der burgeren in 't jaar 1456. den 23 Jun. (19) voor een *tijd van* 10 *jaren* vergund, dat *de Dekens der Ambachten en de Gilden* uit 100 persoonen mogen kiezen een getal van 40, welke 40 jaarlijks er 14 zouden benoemen tot zekere gegoedheid, 't zij uit de 40 't zij anderen, uit welken door den Graaf of zijn Stadhouder 7 Schepenen zouden gekozen worden, met andere verordeningen. Doch ik zal later zien, hoe in 't jaar 1462. die Vergunning weder ingetrokken zij, en op wat

(15) *Privil. van Amsteld.* bl. 104. a.
(16) LOYS, *Privil. van Rotterd.* bl. 298. MIER. D. IV. bl. 1082.
(17) Ald. bl. 305.
(18) Ald. bl. 324.
(19) VAN LEEUWEN, *Batav.* bl. 1399. en VAN DE WALL, op dit jaar.

wat gronden. Aan *Gouda* werd ook door Philips I. zoodanig Privilegie van *Veertigen* gegeven, gelijk nader blijken zal.

Maar ook ſtrekten die Privilegien, om die bepaalde Vroedſchapslighamen te machtigen, om mede te raadplegen, of te *helpen* raadplegen, met uitſluiting van alle andere ambtelooze burgeren, *in of over zulke zaken of materien*, waarover te voren of alle burgeren, of ten minste de voornaamſten derzelven, de *rijken* en de *vroeden*, gewoon waren geroepen te worden. Men vindt die bijvoeging in de Privilegien te Delft: „Voort, „ dat die 40 ſullen gehouden, bekent ende geroepen weſen in alle der voorſz. Stede ſaeken, gelijk NB. die andre van de Vroedſchap „ ende Rijkdom — in de materyen ende tot allen tijden, gewoonlijk de voorſz. Vroedſchap „ ende Rijkdom te vergaderen." Hetzelfde bijna te Haarlem bl. 96, 108. En nog duidlijker te Alkmaar 1436. De Alkmaarders hadden bij Smeekſchrift den Graaf verzocht, dat Hij hun „ ordineren woude zekere perſoonen van den „ rijkſten en notabelſten in goeden getale, om „ de Stad ten besten oorbaar te raden en te regeren; om hare lasten en kosten te beter te „ vervallen, enz." Dit verzoek door Philips ingewilligd zijnde, voegt hij er bij, *dat alle ſaken, de Stad aangaende, voordgang zullen hebben en berecht worden bij die* 3 *gekozen Burgemeesteren en den* 33 *perſonen, ende NB. die ſij dairtoe roepen ſullen, zonder dat iemand anders daer in eenig zeggen hebben zal.*

2°. Zij hielpen mede raadplegen.

Men ziet hieruit, dat de Stedelingen, om aan de eene zijde het zoogenoemd *Ariſtocratiſche* of liever het *Oligarchiſche*, 't welk in 't lighaam

van

van *Schout*, *Schepenen*, en naderhand van bijkomende *Burgemeesteren* konde plaats hebben, voortekomen, en ter andere zijde het woelige en warrige, 't welk de oproeping van alle burgeren zonder onderscheid van vroegere tijden medevoerde, te beletten, door dit nieuwe Verzoek om een *zeker getal* van persoonen, vervielen tot een ander soort van Aristocratie, waardoor met uitsluiting van alle andere Burgers een zeker vast getal met de Regerende Leden alle Stadszaken zouden berichten. Philips noch het een noch het andere willende gedogen, hield dan alhier eenen middelweg, en vergunt hun naar den geest van die tijden een vast getal van 33 persoonen, maar sluit daarmede alle anderen niet geheel uit, doch neemt het teffens zoo ruim, dat hij het geheel aan die Regeërders en de 33 overlaat, om zulken *te roepen*, die zij zouden goedvinden, zoo echter, dat de overige Stedelingen daarin zouden moeten berusten.

Uit al het bovengemelde, uit echte Stukken bewezen, blijkt dan klaar, dat in de XVde Eeuw, en wel onder de lange Regering van Hertog *Philips* allengskens in onbruik geraakte de oude manier van oproeping van allen, ook zelfs van alle aanzienlijke, rijke, notabele burgers, door het veroorloven van een zeker vast bepaald getal van persoonen, die als in een zeker lighaam of Collegie bijeenkomende, onder den naam van *Vroedschap*, bij uitnemendheid dus genoemd, opkwamen en *vertegenwoordigden* het geheele lighaam der Burgeren in die zaken, waarin de burgeren moesten gekend worden. Men leert hieruit dan ook de reden, waarom de Vorsten, wegens het misbruik, 't welk hiervan konde

de gemaakt worden, niet zoo gereed waren noch geneigd tot het inwilligen van zoodanige Verzoeken, als welken meest op eene Stedelijke *Oligarchie* of Regering van weinigen konden uitloopen. Men ziet er teffens uit, hoe verkeerdlijk of onbillijk onze beste Hollandfche Schrijvers *dikwils* hierin de Vorsten befchuldigen, of de oorzaak dier Inrichtingen ftellen in hunne *heerschzucht;* daar de fchuld (zoo er eenige fchuld zij) meer te vinden zoude zijn bij de Stedelingen zelf of hunne beftierders. Dezen toch, om hun bewind van Stads zaken met meer gemak, voordeel, of fpoed te beleiden, hadden liever een zoodanig vast getal perfoonen of vaste Collegien. Het is er dan zooverre van af, dat *Philips de Goede* ook hierin zijn bijzonder voordeel gezocht, of zijne heerschzucht bevorderd heeft, dat in tegendeel Hij en zijne opvolgers, zoodanige Verzoeken bezwaarlijk inwilligden, ja dezelve fomtijds met geene goede oogen aanzagen. Indien men alle de Vorsten voor *Ufurpateurs* en onrechtvaardige aanmatigers van de Rechten der Burgers wil houden, ja! dan valt het gemaklijk te zeggen; Philips van Burgundie wilde gaarne zulke bepaalde en aan vaste getalen verbondene Collegien, met oogmerk, om zooveel te fterker in de Steden te heerfchen, en een kleiner getal van burgers naar de oogen te moeten zien. Maar wie weet niet, dat, hoe kleiner getal van leden in Collegien, die iets te befchikken hebben, hoe grooter klem en kracht en gewicht er is, om meester te zijn (*l'esprit de corps* geheeten), waartoe in eene grootere en mingeregelde menigte minder kans is, en meerder gelegenheid tot verwarring en verdeeling geboren wordt.

De Vorsten deden dit fchoorvoetende.

Phi-

Philips zoude dan natuurlijk meer hebben moeten overhellen om de oude manier te behouden.

Niet uit heersch-zucht.

Indien wij Philips op zijne rechte waarde schatten, in wiens lof vele Schrijvers hebben uitgeweid (20), en die zelfs gedurende de burgerlijke troubelen, ten tijde van den laatsten Graaf, den Koning van Spanje, met alle lof vereerd, een *Vader des Vaderlands* (21) genoemd, en aan den laatsten Philips als een *tegenbeeld* gesteld, en tot een *voorbeeld* ter navolging in zijne rechtvaardigheid, goedaardigheid, en liefde tot zijne onderzaten is aangeprezen; (en dit zeiden Willem I. en zijne Raden,) als dan zal men erkennen moeten, dat door alle die beschikkingen de algemeene Landsregering des Vorsten wel van vele moeilijkheden ontheven, de vrijheid in den burgerstaat, zoo als men die toen beschouwde, meer uitgebreid, en den Stedelijken Bewindsmannen, op verzoek of op naam der Burgeren zelf, meer gezags en klems werd bijgezet: maar dat de Vorsten niet dan schoorvoetende en langzamerhand tot die Vergunning of *Octrooien op de Magistraatsbestellingen* (gelijk die in later tijd genoemd werden,) gekomen zijn, beducht, dat

(20) Men zie hier slechts IDSINGA, *Staatsr. der Vereenigde Nederl.* D. II. bl. 391. Vergel. D. I. bl. 163. waar hij de beschuldigingen tegen *Philips*, uit onkunde onzer echte Vaderlandsche Historie, genoeg weêrlegd heeft; om van geene andere Buitenlandsche Schrijvers te gewagen, die het leven en de handelingen van dien Vorst te boek gesteld hebben.

(21) Het zijn de woorden van *Franc. Junius*, den Geheimraad van Prins Willem I., die waardig zijn bij hem gelezen te worden in *Comment. Epistol. ad Freder. Perrenot*, p. 45. en 50. Ed. 1575. Vergel. BOR, *Ned. Beroert.* B. VII. fol. 48. f.

dat, wegens de nieuheid der zake, daaruit eenig kwaad mogte oprijzen (22), en dat zij daarom hunne toestemming aan die Verzoeken gaven slechts voor zekeren tijd, voor een bepaald getal van jaren, of tot wederzeggens.

Daar het nu in dien tijd zeer gemeen was, dat, als eenige Stad of Stedelijke Overigheid eenige gunsten of voordeelen van den Landsheer bij verzoek verkregen, dan aanstonds de overige Steden uit naijver en jalouzij, als te hoop opkwamen, en dezelfde of diergelijke verzoeken ook deden: zoo is hieruit te verklaren, dat bij tijde van Philips de meeste Steden dezelfde of gelijke vergunningen kregen. Men kon, zonder onredelijk te zijn,

(22) De nieuheid bestond grootendeels daarin, 1°. dat het Vermogen der Burgers, daardoor meer en meer, bij wijze van *Representatie* overgebracht wierd in den boezem van een bepaald getal persoonen, schoon *door* en *uit* de *burgers* zelf verkozen; en 2°. dat, daar oorspronglijk de regelrechte *aanstelling* en *benoeming* van *Schepenen* en *Burgemeesteren*, uit kracht der Oppermacht bij den Vorst was en zijne Commissarissen, of bij zijnen Rade of Stadhouder, hij over 't gemeen de benoeming (*Nominatie*) op verschillende wijze in de Steden zelfs liet doen, 't zij door dat vast getal 't zij door de burgers, doch daarbij meest aan zich of zijnen Rade of Stadhouder voorbehield de *verkiezing* uit die benoemden; blijvende echter de *machtverleening*, en *de verandwoordelijkheid* aan Hem, in zijne hand; behoudende Hij daarenboven ook gemeenlijk de aanstelling van *Schouten* en *Baljuwen*, als de Hoofdpersonadien, aan Hem of zijnen Rade, of Stedehouder, als zijnde die het Hoofd der zoogenoemde uitvoerende Macht, en zonder wier aanzijn de Stad gezegd wierd *rechteloos te zijn*, dat is, zonder rechtsoefening, al waren alle Schepenen, Burgemeesteren, Raden en Vroedschappen, aanwezig.

zijn, den eenen niet weigeren 't geen men den anderen gaf, ten ware redenen. Nu was die drift der Steden bij Philips zoo groot, dat, wanneer zij dachten niet vaardig genoeg te zullen geholpen worden, zij wel eens verkeerde middelen te werk stelden, en zelfs tot bedrog oversloegen. Ik kan daarvan een sterk voorbeeld bijbrengen in de Stad van *Naarden*. Die van Naarden, of wie ook, hadden in 't jaar 1442. buiten weten des Vorsten, nagemaakt en met 's Vorsten zegel bekrachtigd een Vergunnings-brief of Octrooi van Privilegie, waarbij zij voor zich hadden aangesteld 40 persoonen, die jaarlijks *Raden* kiezen zouden, om bij de Burgemeesters gevoegd te worden. Wij leeren dit uit de Brieven van *Remissie*, waarbij de Vorst verklaart, *hun te vergeven de misdaden, die zij tegens ons — — misdaen mogen hebben, van dat zij binnen onser Stede, buyten onsen weten ende wille geset hadden* 40 *man — — dair off zij zekere brieve gemaict hadden, bezegelt met onser Stede zegel van Naerden.* Maar op dien zelfden tijd vergunde Hij die van Naarden, op hun Smeekschrift, *een' Privilegie-brief*, uit kracht van welken alle de Stedelingen, die in het *Schotboek* op zekere somme stonden, jaarlijks op zekeren dag voor den Burgemeester verschijnen, en *benoeming* zouden doen van 21 persoonen, uit welken er uit naam des Vorsten 7 Schepenen gekozen zouden worden (23).

Om

(23) Deze twee gewichtige Stukken zijn uitgegeven door den Heer TH. MULLER MASSIS, Diss. Inaug. Leid. *de origine ac primaevis functionibus Burgimagistrorum Hollandiae* 1787. in de Bijlage, Lett. G. en H. En uit de-

Om nu den Politiken toestand dezer Steden in die XVde Eeuw te beter te kunnen onderscheiden, merk ik op Hieruit een nieuw tijdperk voor de Steden in 't Politike bewind.

1°. Dat voor die Vergunningen van Philips er geene zodanige bepaalde *Vroedschappen* voorhanden zijn geweest, als wij later aantreffen; en dat, hoe ruimschoots dit ook van anderen moge gesteld worden (24), hierin eene verzinning of verwarring van andere zaken plaats hebbe, vooral ten aanzien der verkiezinge tot Wethouders.

2°. Dat voor die Vergunningen van Philips de Steden nooit zulke macht of gezag in 't aanstellen of benoemen van hunne Bestuurders gehad hebben, als velen zich verbeelden. Maar dat het alleen de Vorst was, of de zaak van hun, aan wien hij dit beval, of wel van den Stedelijken *Baljuw* of *Schout*, als 's Vorsten plaatsbekleeder, om onmiddelijk en zonder voorafgaande benoeming van de burgeren, of van de *wijzen*, *vroeden* en *rijken*, (*Wijsheid*, *Vroedschap*, *Rijkdom*) de Stedelijke Magistraten aantestellen.

3°. Dat deze Octrooien, verzocht zijnde, 't zij van de burgers zelve, 't zij van *de Magistraten*, 't zij.

dezelven zien we te gelijk, dat de Stad *Naarden* op dien tijd zoodanig vast Collegie niet gehad heeft, 't welk zij ook niet gekregen heeft, dan eerst ten tijde onzer Vrije Republiek.

(24) Zie de Aanteek. bij den Heer VAN WYN, *Nalez. op* WAGENAAR, D. I. bl. 228. Mij zijn geene zulke vaste Vroedschappen, uit een bepaald getal bestaande, in de XIIIde en XIVde Eeuwen, in dien zin, voorgekomen. Noch ook, dat *Hertog Albrecht vooral op 't laatst van zijn bewind, aan verscheiden Steden het regt van vaste Vroedschappen geschonken heeft.* Men zie ook WAGEN. *Vaderl. Hist.* D. III. bl. 361, 363.

zij van beiden te zamen, of op hun naam, eigenlijk niet gezegd kunnen worden te zijn gegeven aan *den Magistraat*, of aan 't Regeringswezen, maar aan de burgers zelve, of, wil men liefst, aan 't *geheele ligchaam* der Stad of burgerij te zamen. Waaruit dan volgt, dat het er zoo verre af is, (zoo als velen zeggen,) dat Philips hiermede de *rechten der burgeren* verkrachtte, dat hij in tegendeel, aan de Stedelingen zelf het recht van benoeming gevende, hiermede hunne *rechten* verbeterde, en dat gezag, 't welk veelal *de Baljuwen*, als Graaflijke Officieren hadden, gedeeltelijk overbracht op de burgeren of hunne voornaamste hoofden. Welke aanmerking hier van groot gewicht schijnt, en versterkt kan worden door vergelijking van twee Alkmaarsche Privilegien, het eene van 14¾6. en het andere van 1449. den 15 November, zijnde de Commissie van den *Schout*. Namelijk, daar bij 't oorspronglijk recht de Graaf alleen, of wien hij 't beval, bevoegd was om de Regering aantestellen, waaruit voordsproot het Privilegie van Aalbrecht (25) van 1401. den 12 Novemb. van dat iemand *zes jaren lang poorter moest zijn, eer wij hem of iemand anders van onser wegen in onsen Gerechte aldaer kiesen ende nemen sullen*: zoo gunde Jacoba van Beijeren hun in 't jaar 1426. den 11 April, dat de 9 Dekens en 10 Hoofdmannen *kiezen mogten drie Burgemeesteren en zeven Schepenen*. Maar die vergunning naderhand weder vervallen zijnde, bleef de *Schout* van Alkmaar bij 't recht van Aanstelling, 't geen in zijnen *Commissie-brief* stond, totdat die van Alk-

(25) *Handv. van Alkmaar*, p. 17. fol.

Alkmaar bij Privilegie van 1418. den 15 Maart de macht ontvingen, om zelve hunne *Burgemeesters* aanteftellen, en zulks voor 4 jaren, en na hun verloop tot wederopzeggens. Wanneer dan nu in 't jaar 1440. den 15 October een *Nicolaus van Thorenburg*, die aan 't hoofd der 31 aangeftelde perfoonen was, tot *Schout* werd aangefteld, bediende de Graaf zich wel van deze bewoording; *voirt hebben wij onse voirs. Scoute gemachtigd ende machtigen mit desen brieve, dat hij alle jaire, als* CUSTUMELIK *is, goede eerbare knapen — kiesen sal van onsen poirteren van Alcmaer in onsen Gerechte te wesen, ende die dair inne setten ende eede als 't behoirt.* Doch hij laat er onmiddelijk op volgen: *behoudelic dat hij onse Burgermeysters aldair niet setten sal* VOIR DIE TIJT *overleden is, van dat wij onse goede luyden van Alkmair dair off geconsenteert ende geoirloft hebben, selve die te kiesen dair sij onse Brieve of hebben.* Waaruit men in 't voorbijgaan ziet, hoe naaukeurig alles geregeld en volgens elks recht onderhouden wierd.

4°. Merke ik aan, dat de Stedelingen zulke Vergunningen als waarachtige Gunsten van den Vorst bij Smeekfchriften verzochten, en als zoodanig meest verkregen.

5°. Maar dat evenwel de Vorsten (gelijk in 't vervolg nog duidlijker blijken zal,) niet dan na rijpe overlegging, en na ingenomen berichten van zijne Raden of Hoven, en niet dan bij dringende noodzakelijkheid of om gewichtige redenen zoodanige Vergunningen deden; en dus niet ligtlijk anders dan voor eenige jaren, 't zij 4, 5, of 10. of *naar goeddunken*, of met een minder

haatlijk woord, doch 't welk op 't zelfde neder kwam, *tot wederopzeggens toe:* opdat zij door de ondervinding mochten te weten komen, of het ten nutte van den Burgerstaat en tot Stedelijk voordeel konde gedijen of niet. De ondervinding toch en de uitkomst leerden somwijlen, hoe vele twisten, verdeeldheden, verwijderingen, hier uit ontstonden, vooral onder heerschzuchtigen, onder zulken. die aan 't bewind geraakten, en zulken, die daarvan verstoken of uitgesloten wierden, 't welk vooral zichtbaar wierd ten tijde der *Hoeksche* en *Kabeljauwsche* Verdeeldheden, ofschoon alles geschiedde op verzoek of met genoegen van de ingezetenen. Waarvan een aanmerklijk voorbeeld in 't jaar 1444. bij gelegenheid der Verkiezing van Burgemeesteren en Wethouderschap te Amsterdam, over welks verkiezing, toen als nog bij den Graaf onmiddelijk zijnde, en door twee zijner Raden uit 's Hage daartoe overgekomen, met het toen voorgevallen Oproer tusschen de Hoekschen en Kabeljauwschen; men 't verhaal zie bij WAGENAAR (26), doch welke het stuk zelf niet schijnt gezien te hebben, waarin al het voorgevallene in 't breede bericht wordt; en welk aanmerklijk stuk ik daarom in de *Bijlage* op 't jaar 14$\frac{43}{44}$. den 31 Januarij plaatze. En dit te meer, omdat men in 't voorbijgaan er uit leert, dat door 't woord *Vroedschap* toen nog aldaar verstaan wierd een *onbepaald* getal van Burgers; terwijl er zelfs van de eene partij gelezen wordt, dat *zij velen van der Vroetschap ende andere tot den getale van* 50 *mannen ende meer vergaderden;* en waaruit dan ook

(26) *Beschrijv. van Amsteld.* D. II. bl. 241–244.

ook verklaard dienen te worden de woorden van Philips, in 't boven aangehaald Diploma, *dat de XXXIV. tsamen alle jare — — vergaderen sullen opter Stedehuys, aldair die Vroetschap gewoonlijcken is te vergaderen. —*

Maar ook merke ik aan, dat zulke Privilegien, die de *benoeming* of *verkiezing* aan anderen overbrachten, dikwils gepaard gingen met vermindering of overbrenging van eens anders Recht; vooral van andere Graaflijke Dienaren, die bij *Commisfien* te voren die rechten oefenden. B. V. De Stad Weesp kreeg een zoodanige Vroedschap in 't jaar 1445. zij mogt uit 31 perfoonen benoemen 14, en hieruit zoude de Graaf of zijn Baljuw kiezen 7 Schepenen. Zij verzoeken dit Octrooi te *registreren.* Hiertegen verzet zich *de Baljuw* voor 't Hof in rechten; hij stelde de Schepenen volgens zijne *Commisfie* aan (27).

Ik geve dan gaarne aan den Schrijver der *Erfgraaflijke Bediening* en zijne Medevolgeren toe, dat voorheen alle burgers tot de Stedelijke zaken geroepen wierden; maar 't geen hij er naar zijne gewone manier van beschouwing op laat volgen, dat door de *heerschzucht* der Graven, en vooral van Aalbert van Beijeren, onder schijn en *voorwendfel* van Privilegien, de burgers zelve van hunne rechten beroofd zijn; zulks mag men eerder toeschrijven aan onkunde van de toenmalige Staatsgesteldheid dan aan andere minder edelmoedige beginsels. Bijzondere perfoonen of lighamen laten zich zooligt geene Privilegien opdringen of in de handen stoppen, waarbij zij hunne Rechten verliezen, voor dat zelve bedanken, en voor

De Erfgravelijke Bediening wederlegd.

(27) *Memorialen van Rosa*, T. XI. fol. 62.

voor 't behoud van welke *schadelijke Rechten* zij dan naderhand en bij voorduring zooveel ijvers betoonen. Maar daarenboven, men zal niet ligtlijk Privilegien, Handvesten, of Octrooien van dien aard aantreffen, of zij zijn altijd op een voorafgaand Verzoek van *de Burgers* zelve of op hunnen naam, vergund, en dikwils niet dan na alvorens naauwkeurig onderzocht te hebben, of het wel de echte meening der Stadsbewoners ware. Nog veel minder kan ik dien Schrijver toestemmen het gevolg of besluit, 't welk hij daaruit trok, van eene *Democratische* inrichting of Volksregering in de Steden. Eene Volksregering of eene *Democratische* Vorm kan niet bestaan dan met eenig deelgenootschap aan de Oppermacht, dat is, dat alle burgers, hoofd voor hoofd, of door zich zelve, of de meerderheid, of ook door verkozene Vertegenwoordigers uit hun midden, deel hebben aan 't bewind. Doch in Holland was dit geheel anders. De Souvereiniteit of Oppermacht, waaronder vooral de *Wetgevende* en *Rechtsoefenende* Macht begrepen werd, was en bleef altijd in den boezem der Landsheeren. En wat het *Stedelijke* of Huishoudelijk bewind der Steden betrof, dit was onder de Graven nooit anders dan *bestierende* (administratief) of *aanbevolen* (gedemandeerd) van wegens den Graaf, en 't Bewind werd uitgeoefend niet door de Burgers, maar door de van den Graaf zelf of van wegens hem aangestelde Stedelijke *Regering*, en berustede oorspronglijk in de persoonen van den *Schout en Schepenen*, en in de naderhand bijkomende *Raden* en *Burgemeesters*, doch waarvan de *Rechtsoefening* bleef bepaaldelijk bij den *Schout en de Schepens-*

ponsbank. Dan iets anders was het geval, als er zaken voorkwamen, die het bijzondere belang der Stedelingen betroffen, en het huishoudelijke Bestier eener Stad aangingen, of dat zelfs die Vorsten wilden en begeerden, dat hunne Stedelijke Magistraten iets niet zouden vaststellen of goedvinden, 't zij voor hunne huishoudelijke belangen, 't zij ten voordeele of ten dienste des Lands of der Landsheeren, zonder alvorens het goedvinden en de toestemming der *ingezetenen* ingewonnen te hebben. In zulke gevallen werden dan de Burgers, 't zij geheel, 't zij met nadere bepalingen, opgeroepen, vooral wanneer het *geldmiddelen* betrof, waarvan blijken kan uit DE RIEMER, *'s Hage*, D. II. bl. 86. (d, e). Ook toonen de *Privilegien van Haarl.* bl. 106. dat, terwijl daar *Schout en Schepenen* door eede verbonden waren, zulke Verbintenis zelfs bij de opgeroepen burgers geene plaats had. De groote dwaling van dien Schrijver is, dat hij het algemeene Landbestuur, uit kracht der Oppermacht, met velen, overal verwart met het zoogenoemd *politike* bewind van eenige Streek of Stad, binnen wier begrenzing of *vrijheid* zulke burgers woonden, die, offchoon geen deel hebbende aan de Oppermacht, echter gekend en geraadpleegd moesten worden in *geldzaken*, of *in 't verbinden* van burgers tot het dragen van lasten, waartoe zij bij hunne oorspronglijke Handvesten of Stedelijke inrichtingen niet gehouden of verplicht waren.

En wat Hertog Philips den Goeden betreft, wien vele onzer Geschiedschrijvers, ook deze Schrijver, uit onkunde van de oorspronglijke instellingen en 't Staatsrecht van dien tijd, zoo onwaardiglijk behandelen, offchoon hij niet geheel Philips de Goede.

heel volmaakt was, maar ook grove gebreken had; hij was hierin zeker te prijzen, dat, daar hij alles, wat tot rechtvaardige en goedwillige bestiering diende, bevorderde, en der burgeren welzijn behartigde, hij ook aan de verzoeken der Stedelingen genegene ooren verleende in al wat tot eer, voorspoed en welzijn der Steden, scheen te kunnen strekken.

Dan ter zaak. Zoolang derhalve alle Steden nog niet eenvormig een vast getal van Burgers hadden verkregen, die geroepen moesten worden tot zekere verrichtingen, zoo bleef het algemeen grondbeginsel als waarheid vast, dat onder de namen van *Vroedschap* en *Rijkdom* verstaan wierden alle *Vroeden* en *Rijken*, en dewijl onder die namen begrepen wierden alle de aanmerklijkste, aanzienlijkste, en meest gegoede Burgeren, hoedanige men in latere tijden *de Regering der Voornaamsten*, en den *Vorm* zelve *Aristocratiek* in een' goeden zin genomen, geheeten heeft: zoo kan men ook op dien voet zeggen, dat de *Stedelijke Regeringen* in zoo verre *Aristocratisch* waren. Ik zegge *in zoo verre*, namelijk zoo verre in de *geldzaken*, in de *beden*, of in andere Stedelijke Bezwaren de Magistraat op zich zelf de macht niet had, om zonder dien *Rijkdom* en *Vroedschap* den Burgeren eenigen last opteleggen. Men leest hierom wegens *Medenblik*, op 't jaar 1447. in de *Registers van den Hove* (28), op de vraag: *wat zij wisten van den genen, die uytgezent zijn geweest van der Stede van Medenblik wegen, om te componeren van der bede; off die macht*

(28) *Memorialen van Rosa*, T. XII. fol. 24. verso.

macht ende bevel hadden van den Gerechte, VROETSCAP *ende* RIJCDOM *van Medenblik*, *om eenighen punten van Hantvesten te vervolghen.* Maar nog klaarder wordt er voor de Vierschaar van den Hove van Holland in den jare 1458. (29) door die van *Gouda*, als eene bekende zaak opgegeven, „ dat alle die Gerechten, [dat is, „ Schout, Burgemeesteren en Schepenen,] van „ der Steden, die Steden niet belasten noch ver- „ binden en mochten allen op hun zelven, maer „ die zelve Gerechten mochten ende waren schul- „ dich daer over te roepen *die Rijcdom* ende „ *Vroedschap* van der Stede, die men belasten „ ofte verbinden soude (30).

Hieruit ziet men ook, hoe verkeerd velen onzer Schrijveren de oudere benaming van *Raad* of *Raden* in de Hollandsche Steden somwijlen verward hebben met de *Vroedschap* of met die burgers, die voor alle de anderen onder dien naam opkwamen. De Uitgever der *Vlaardinger Handvesten* op 't jaar 1351. bl. 44. bij de woorden: *Schout*, *Schepenen*, *Burgemeesters*, RAED *en die gemeen Steden van Dordrecht*, *Delft*,

De oude Raad was geen Vroedschap.

(29) In de *Bijlagen*, 1457 - 1461.

(30) Voeg hierbij 't aangehaalde bij DE RIEMER, '*s Hage*, D. II. bl. 85. uit *de Memorialen van Rosa*, T. X. fol. 7—10. waar den 17 Mei 1444. de Edelen en Steden bijeen geroepen waren, om wegen van geld te vinden voor den Zoen van Koppenhage; *ende dairop hebben geantwoirt die Steden van Haerlem, van Delft, van Leyden, van Amsterdamme, van der Goude en van Rotterdamme, dat zij van die zaeken niet mede en hebben van hoirrer Vroetscip, Rijcheyt en Gemeynte dat te consenteren — — maer willen die raminge — gaerne elk in den hoeren horen Vroetscippen, Rijcheiden en Gemeenten opdoen.* — —

Delft, *Haerlem*, *Leyden* enz. zet deze woorden er bij: „ *De Raed is de Vroetschap.*" Dit is zoo niet! Toen ter tijd toch waren er zulke *Vroedschappen* of vaste Collegien, als bij hem schijnen bedoeld te worden, niet aanwezig. Die *Raad* of *Raden*, vooral wanneer zij onderscheiden worden van de *Burgemeesters*, gelijk alhier, zagen wij boven, dat van een' geheel anderen aard waren, en meer in hunnen dienst geleken naar de later opgekomen Stedelijke *Pensionarissen*. Over welk gebruik van 't woord *Raad* in dien zin van *Raadsman* in oude Bescheiden men breeder bericht vindt bij *Muller Masfis* (31). Het zij genoeg hier nog enkele voorbeelden bij te voegen, waar *Raad en Vroedschap* uitdrukkelijk onderscheiden worden. Te Rotterdam op 't jaar 1380. (32): *Wij Scout*, *Scepenen ende* RAET *der Stede Rotterdam* — — *bij goetduncken onse Vroetschap.* Nog uitgebreider in een Goudsch Charter (33): *Wij Scout*, *Burgermeesters*, *Scepen ende Rade der Stede van der Goude*, *doen condt* — — *dat wij bij Rade goetduncken ende consent der gemeenre* VROESCIP *van onser Stede.* 't Zelve wordt in Haarlem (34) op 't jaar 1407. in 't maken eener *Keure* dus uitgedrukt: *Soo overdrogen Scout*, *Scepenen ende Rade der Stede — mit der Vroescap ende mit der rijcheden der Stede*, en in 't jaar 1503., bijna eene geheele Eeuw daarna: *die Here en Ge-*

(31) Dissert. *de Burgimagistris*, p. 39. sqq.
(32) MIER. D. III. bl. 372.
(33) In MSS. Privilegieboek ter Leenkamer, geteekend *Phil. B.* 1432. — — fol. 92.
(34) OOSTEN DE BRUIN, *Geschied.* bl. 143, 144.

Gerechte [dat is, *Schout*, *Schepenen* en *Rade*] *bij ordinancie en overeendragen van de Vroeschap*, *Rijcdom*, *en andere goede mannen*, *die in notabelen getale ter Gerechte geweest hebben.* Offchoon ik niet ontkenne, dat in latere tijden die *Vroedschappen*, zelfs de *vaste Collegien*, ook *Raden* genoemd zijn, gelijk men in Amsteldam leest *van de* 36 *Raden.*

Dit dus verre gedurende de langdurige en gezegende Regering van *Philips I.* Zien we wat na zijnen dood onder de volgende Landsheeren gedaan, veranderd of vastgesteld zij. Hem volgde uit het Burgundifche Stamhuis op zijn *eenige Zoon Karel de Stoute*; aan dezen *Karel*, zijne Erfdochter *Maria*; welke getrouwd met *Maximiliaan*, Aartshertog van Oostenrijk, doch vroeg gestorven, tot opvolger in 't Hollandsche Graafschap had haren eenigen Zoon *Philips den Schoonen*, Vader van *Keizer Karel* den Vijfden, en Grootvader van *Philips* van Spanje, de twee laatste Graven van Holland.

Karel I. opvolger van Philips I.

Wat *Karel den Stouten*, onder welken naam hij wegens zijn' krijgshaftigen aard, ja oorlogszucht en onverschrokkenheid in dat bedrijf 't meest bij ons bekend is, aangaat. Bij en na zijne huldiging bevestigde Hij alle vorige Privilegien, zoo als zij lagen (35). Men schrijft hem bij zijne krijgszucht toch ook vele beginselen van Rechtvaardigheid en vele goede Rechterlijke daden toe. Onder de Privilegien nu, die hij bevestigde, waren er een deel, waarbij in de Ste-

Bevestigt vorige Privilegien.

(35) Zie de Voorbee'den bij LOIS, *Privil. van Rotterdam*, p. 315. MIERIS, *Privil. van Leiden*, p. 53. NOORDKERK, *Amst.* p. 76.

Steden vele nadere bepalingen en vergunningen op het benoemen of aanstellen der Wethouderschap of Gerechten gedaan, en vele vaste getalen van Burgers tot Vroedschappen ingesteld waren, en zulks of voor een *onzeker* of *vastbepaald* getal van jaren, welke of verstreken of nog voorddurende waren, of ook tot wederopzegging van Philips alleen, of van hem en zijne Opvolgers. Voor altijd *voorddurende* in den strikften zin door Philips gegeven, zijn er mij geene voorgekomen. Men moet den geest dier tijden en den Regeringsvorm geheel miskennen, om uit eene zoodanige *algemeene Bevestiging* te besluiten, dat hiermede alle bijzondere Privilegien, hoe zeer aan tijd, plaats, of voorwaarden verbonden, allen tot voorddurende en altijd werkende zijn gemaakt, en dat daaronder begrepen moesten worden zulken, die b. v. voor 5 of 10 jaren gegeven zijnde, of voor of na den dood van Philips vervallen waren. Daar zijn weinige bevestigingen van zoodanige Privilegien onder Karel I. voorhanden. Integendeel vindt men eenige voetstappen, die, buiten vooroordeel ingezien, aanwijzen, dat zoodanige op jaren loopende Privilegien toen, of stilzwijgende vervallen, en bij 't verval niet vernieuwd, of uitdrukkelijk herroepen of vernietigd zijn. Zoo getuigt van *Delft* de Stede-Beschrijver (36), dat het Privilegie der *Veertigen* in 't jaar 1445. door Philips voor 10 jaren gegeven, en in 't jaar 1451. voor nog andere 10 jaren door hem verlengd, in 't jaar 1466. [dat is 1467.] door Karel vernietigd (*gecasseerd*) is, en hij voegt er bij: *Ende heeft dienvolgende ge-*

Hoe met de Vroedschappen?

In Delft.

(36) *Nieuwe Beschrijv. van Delft*, bl. 80.

geeesseert tot den jare 1476. *als wanneer vrouw Maria hetselve de Stad weder heeft gegeven — — als blijkt bij het Privilegie in den jare* 1476. [1477.] *binnen Gent gegeven* —. Waarmede hij schijnt te doelen op het *Groot Privilegie van Maria*, waarvan hierna.

Van *Haarlem* wordt getuigd, en op dit getuigenis ga ik af (37), dat hun niet gebleken is, hoe lang het *Privilegie* van Philips van 't jaar 1454. geduurd hebbe, maar dat het zijne kracht *schijnt* uitgeoefend te hebben in de verkiezing der Magistraten door den Vorst: *het heeft geduurt, gelijk vermoedelijk is, tot de jaren* 1476. OF KORTER." Te recht, zegt men aldaar, *of korter*. Want daar het vorige Privilegie van 7 Sept. 1445. eene instelling van 80 persoonen medebracht, voor den tijd van 10 jaren; daar *octroijeerde* de Vorst hun den 18 Febr. $14\frac{53}{54}$. om in plaatze van 80 te mogen stellen 44 persoonen, omdat het getal van 80 veel te groot bevonden was, om *altijd te kunnen veraccorderen en verenigen in hunne opinien*, uit welke 44 persoonen zij zouden noemen 22 man, om daaruit door den Graaf of zijne Gemachtigden te kiezen 4 Burgemeesters en 7 Schepenen, en *zulks voor* 10 *jaren lang alleenlic gedurende*, na den 7 September 1455. het tijdstip, waarop de vorige 10 jaren eindigden. Daar nu wel in 't jaar 1462. (38) gevonden wordt eene voorloopige *algemeene* Bevestiging der *Haarlemsche Privilegien*, door *Karel* gedaan, maar dit zelve Privilegie, zonder speciale vernieuwing, uit zijnen aard ophield te wer-

In Haarlem.

(37) *Nieuwe Nederl. Jaarb.* a. 1787. bl. 5083.
(38) *Privil. van Haarl.* bl. 118.

werken met den 7 Sept. 1465. nog bij 't leven van Philips, en men niet vindt, dat Karel sedert dien tijd dit vervallen Privilegie op nieuw bevestigd heeft; zoo zal hetzelve *vermoedelijk* niet geduurd hebben tot het jaar van 1477. maar, ten minste *van rechtswege*, voor vervallen geacht onder Karels regering. Voeg hierbij, dat, gelijk straks zal blijken, *de Staten* na dien tijd eenige Gunsten, die hiertoe behooren, van *Maria* verzoekende, alleenlijk zich beroepen *op het gebruik onder den Graaf Philips, en zekeren tijd daarna*, en dus denkelijk niet tot den volledigen tijd onder Karel of tot aan zijn' dood, dewijl zij dan eenvoudig zouden gezegd hebben, *onder uwe Voorvaderen*, of *onder Philips en Karel.* Ook vindt men van zekere Handvest te Amsterdam onder *Maria* van 1476. van 't Privilegie van Hertoge Philips getuigd (39), dat *hetzelve naderhand bij tijden Hertoge Karel, sal. Ged. onse lieve Heer en Vader*, AFTERGELATEN *ende alsoo niet geachtervolcht noch gehantiert is geweest.* Maar 't geen de zaak ten aanzien van *Haarlem* geheel afdoet, is, dat Maria in haar *Privilegie* van 24 Maart 1477. (40) verklaart, dat Philips hun het Privilegie voor 10 jaren gegeven had, *'t welke naderhant* (let wel!) *onse goede Stede van H. bij wijlen onsen harden lieven Here ende Vader wederseit ende ofgedaen is geweest.*

In Dordrecht. Van *Dordrecht* (41) wordt gemeld, dat Philips in 't jaar 1456. den 23 Jun. die Stad vergund had

(39) *Privil. van Amsteld.* bl. 77.
(40) *Privil. van Haarlem*, p. 136.
(41) VAN DE WALL, *Handv. van Dordr.* bl. 619.

had te ftellen 40 perfoonen voor 10 *jaren* lang, die jaarlijks zeker getal zouden kiezen, om hem of zijnen Stadhouder en Rade aantebieden, om 't *Gerecht* daaruit aanteftellen, en dat na verloop dier 10 jaren Hij de regelrechte aanftelling weder zelf zoude doen, naar inhoud van vorige Privilegie van 't jaar 1342. (42), maar dat, dewijl uit die Stedelijke benoeming zeervele tweedracht en gefchillen waren gerezen, en er nog meer gevreesd wierden, er bij *overdracht der Gilden en goeden mannen* van die kiezinge [in 't jaar 1462.] werd afgezien, en Hij daarom, hun veroorloofde dien Brief, fchoon anders nog *vier jaren durende*, *te cancelleren*, (dat is, *te vernietigen*), *dies onfe Schout*, *Burgemeesteren*, *Scepenen*, *Raiden ende gemeyne neringen — ons zeere oitmoedelic hebben doen bidden ende verfoucken.* — Sedert dien tijd, zoowel onder *Karel* als onder *Philips*, vinde ik bij VAN DE WALL geene fporen, dat er op de Veertigen en Vroedfchap eenige nadere verordening gemaakt is, maar wel onder Maria 1478.

Te *Leiden* heeft Karel in 't jaar 1462. den 15 Sept. voor 10 jaren lang, en dus tot 1472. op nieuws bevestigd het Privilegie van *Philips* van 1449. nadat hetzelve eerst voor *acht* jaren, en daarna van 1457. tot 1467. was verlengd (43). Waaruit dan dit befluit volgt, dat federt 't jaar 1472. tot 1477., toen Karel ftierf, die Stad dit Privilegie of niet gehad, of, zoo al, dit bij oogluikende toelating *gebruikt heeft*. Doch het eerfte is waarfchijnlijker uit het gezegde van *Maria* in

In Leiden.

(42) VAN DE WALL, bl. 619. [a].
(43) Zie MIERIS, *Privil. van Leiden*, bl. 116. en 117.

in 't jaar 14$\frac{76}{77}$. den 23 Maart: waarvan hierna. En hierin kan mogelijk de reden liggen, dat er in 't jaar 1469. den 31 Oct. een Verschil in de Stad opgerezen over de Stads ambtenaren, er een Commissaris uit 's Hage gezonden is, om daarvan (44) bericht te bekomen.

In Amsteldam.

Van *Amsterdam* zagen wij boven in 't voorbijgaan, dat het Privilegie van *Philips* onder Karel I. was *achtergelaten* en niet *achtervolgd*. De zaak was deze: Philips had het Privilegie van 1449. voor 8 jaren gegeven, en hetzelve in 't jaar 1452. nog voor 10 jaren verlengd na het eindigen der eerste acht jaren; het hield dus van rechtswege op in 't jaar 1467. VAN LEEUWEN *Bat. Ill.* bl. 1432. zegt er van op zijne wijze, dat *Karel van Bourgundie bijna te niet had laten loopen de maniere van Schepenen te verkiezen*. Maar in 't Privilegie, boven gemeld, wordt zelve door de Ingezetenen verklaard, dat *hetzelve Privilegie bij tijden Hertoge Karel is aftergelaten en niet geachtervolgt*. De zaak kwam dan hierop neder: Amsteldam heeft gedurende Karels Regering zoodanig Vroedschapscollegie niet gehad.

Van

(44) Dit stuk is bij MIERIS niet bekend. 't Berust in de Stads-Archiven, en wordt genoemd: *Acte dair mede Dirc Poes, Griffier, ons Gen. Heeren Gedeputeert was die Steden hoir Privilegien Rechten ende oude Costumen te doirsien, van dat zij setten mogen die Officieren in den Steden, ende wat possessie ende gebruyckinge zij dair van hebben*. Geteekend *N. de Longueville*, 1459. 31 Oct. Het gevolg hiervan is die recht Vorstelijke Acte van Rechtvaardigheid, in 't herstellen van vele den Steden toekomende Rechten van Aanstelling van mindere Ambtenaren in 1470. bij MIERIS, *Handv.* bl. 141.

Van *Gouda* zegt VAN LEEUWEN (45), dat Philips I. aan Gouda de benoeming van twee Burgemeesters en 7 Schepenen, door hem zelf te doen, uit vroeger Privilegien vernieuwd had, *voor den tijd van drie jaren en niet meer*; en dat *Hertog Karel* dit van jaar tot jaar verlengde. Halen wij dit wat hooger op. In 't jaar 1414. den 13 Julij had Willem VI. hun beloofd, alle jaar 2 Burgemeesteren en 7 Schepenen te zetten *bij zijn zelfs wil en goeddunken*, en niet, gelijk VAN LEEUWEN schrijft, *bij haar zelfs wille en goeddunken.* Dit nu zoude *Philips* voor *drie jaren* hun verlengd, en ook *Karel* van *jaar tot jaar* vervolgd hebben. Doch wanneer en hoe, vindt men nergens. Dan een onuitgegeven Privilegie, door mij in de *Bijlage* op 't jaar 1481. den 10 Nov. geplaatst, leert ons, dat Philips de Stad een lighaam van XL gegeven had; die jaarlijks XVIII persoonen uit de *allerrijkften* en *notabelften* zouden benoemen, waaruit de Graaf of zijn Stedehouder zoude aanstellen VII Schepenen en II Burgemeesters; en zulken die ontbraken in de XL, zouden zij zelf mogen aanvullen. Dat zij hiervan bij aanhoudende *verlenging* tot den dood van Philips gebruikt hadden, doch dat Karel hun veroorloofd hadde, die XL nog voor 3 jaren te hebben, doch *niet langer*; en dat hij na dien tijd (dus na 1470.) *bij zijne Commissarissen* jaarlijks de vernieuwing van *de Wet* liet doen *zoo lang hij leefde.* Dat daarom die van Gouda, op hun verzoek, van de Gravin- In Gouda.

(45) *Bat. Ill.* bl. 1438. Vergel. *Tegenw. Staat van Holl.* D. V. bl. 211.

vinne *Maria* den 23 Maart 1475. op nieuws een Vergunning van XL. gekregen hadden, overeenkomstig met Philips Vergunning, zoo echter, dat het daarbij zoo wordt voorgesteld, dat Philips vergund had, dat de *Baljuw met den Gerechte en Vroedschap veertig persoonen mochten kiezen*, maar dit hun door Karel *opgezeid zijnde*, Zij nu hetzelve vernieuwde, en veroorloofde aan de nog in leven zijnde XL hun getal aantevullen, met macht, om in plaats van XVIII voortaan te noemen XXII *uit de rijksten en notabelsten*, om daaruit door den Stadhouder enz. te laten kiezen VII Burgemeesters en IV Schepenen. Maar hieruit groote beroering gerezen zijnde door opruijing van eenige persoonen, die *dien Brief* verscheurd en eenen anderen in de plaats hadden verkregen, had de Gravinne Maria, na 't stillen dier Beroering en straffing der handdadigen, dien vorigen Brief, nu in 't jaar 1481. den 10 Nov. weder hersteld en bevestigd, met bijvoeging, ('t welk hunne werkzaamheden duidlijk aanwees,) even als te voren, „ dat die XL, „ geroepen moesten worden in alle hare en Stedelijke zaken, gelijk de andere van der Vroedschap, te weten in materie, waartoe ten allen tijde de Vroedschap gewoonlijk vergaderd werd, en eed doen van 's Graven rechten en hoogheid, en der Stede Privilegien te handhaven, getrouw te raden, en alles te doen, wat goede en getrouwe onderzaten schuldig zijn te doen." De Heer WALVISCH heeft in zijne *Beschrijving van Gouda*, D. I. bl. 58. dien Brief onder 't oog gehad, maar den inhoud korter, en meer overeenkomstig latere begrippen, opgegeven; 't

Onder Maria.

welk

welk wel meer 't gebrek is van de Stede- en Historiebeschrijvers. Voor 't overige zijn mij geene Privilegien bekend, die gedurende Karels regering ten dezen opzichte zoo bijzonder aan de Steden gegeven zijn of opheldering verschaffen.

Karels opvolger Maria.

Nu treden wij een ander, en onrustig, Tijdperk in. Na Karels onverwachten dood, die voorviel den 5 Jan. 1477. veranderde het tooneel grootelijks. Hij liet in alle zijne Erfstaten na zijne Dochter, als eenige Erfvolgster en Opvolgster, bekend bij den naam van *Vrouw Maria van Bourgogne*. Eene zwakke onkundige Vrijster, aan 't bewind geraakt in 't hevigst blaken van den Oorlog met Vrankrijk, onder 't branden van Burgerlijke Oneenigheden, bekend onder de benaming van *Hoeksche* en *Kabeljauwsche Tweedracht*; overgelaten aan hare Raadslieden, die mede verdeeld van gevoelens waren. Zij trouwde korts daaraan met *Maximiliaan*, Aartshertog van Oostenrijk, bezitter van nog uitgebreider Duitsche Staten en Vorstendommen. Het geen nu te voren *Philips* niet dan schoorvoetende gegeven had, namelijk *vaste Vroedschapscollegien*, uit zeker getal van burgeren bestaande, 't zij tot *wederzeggens*, 't zij voor *vaste jaren*, met bepalingen, hoe daaruit of daardoor de *Verkiezingen* van Magistraten zouden geschieden; en 't geen door *Karel* niet zeerruimschotig toegestemd was: dat zelfde werd nu door Maria of op haar naam niet alleen op tijd, maar voor 't vervolg, als voortdurende Privilegien in vele opzichten aan eenige Steden *geoctroieerd*, 't zij bij *generale*, 't zij bij *afzonderlijke* Giftbrieven. Het eerste geschiedde bij 't bekende *Groot Privilegie* van

Zij geeft het zoo-genoemd Groot Privilegie.

Vrouw Maria van 1477. den 14 Maart, alomme te vinden (46). Bij die Handvest werd §. 12. het volgende vastgesteld: „ Wij consenteren, dat „ die Steden van Hollant, te weten, *Haerlem*, „ *Leyden*, *Delft*, *Amsteldam*, *Gouda*, *Rotterdam* ende *Schiedamme*, ende elk bijzonder, „ *van nu voortaen* hebben ende houden zullen „ alzulke *manieren* van Wetten en Gerechten te „ zetten ende ordineren, als zij lange jaren bij „ wijlen onzen ouden Vader Hertoge *Philips*, en „ *zekeren tijd daarna* gehad ende gebruikt hebben." En aan *Dordrecht* en *den Briel* werd §. 13. afzonderlijk verklaard, dat, dewijl zij in de aanstelling van den Gerechte *van andere natuur* zijn, zij aan de Gravinne eene *Ordonnantie* mogen leveren, *om 't Gerecht aldaar te mogen zetten*, welke zij dan voor zich en hare nakomelingen bevestigen zal ten eeuwigen dage. De Stad Dordrecht was lang *bij Regering* en *Poorters* oneens, over 't *kiezen van Schepen*, *Raden ende* 8 *persoonen die de Stad regeren*, zoo als het heet. Hierop kreeg de Stad *Dordrecht* in 't jaar 1478. August., door Maximiliaan en Maria (47), op verzoek der Stad, meest in overeenkomst van 't Privilegie van Philips 1456., ('t welk eenige jaren daarna weder ingetrokken was,) (48) de vrijheid, om tot wegneming en voorkoming van alle twisten en onruste, te verkie-

Een Vroedschap aan 7 Steden.

Ook aan Dordrecht.

1478.

(46) Zie 't *Groot Holl. Placaatboek*, II. D. bl. 657. en in de meeste Handvestboeken der bijzondere Steden; benevens C. H. TROTZ, *Comment. ad Leges Fundamentales Belgii Feder.* 4°.

(47) VAN DE WALL, bl. 680.

(48) Zie VAN DE WALL, not. p. 681. Zie ook boven, bl. 202.

kiezen 40 perſoonen tot zekere *gegoedheid* toe, en die *gehuwd* waren, om daaruit te kiezen vijf Schepenen en twee Raden, voor een jaar lang, uit voorafgaande benoeming van *veertien perſoonen*, 't zij uit die 40 *off andere vuten buuck der Stede*, uit welke 14 de Graaf of zijn Stadhouder verkiest vier Schepenen en drie Raden, om twee jaren te zitten met de andere vijf Schepen en twee Raden: met andere voorwaarden, die hier niets ter zake doen. Meerder verdient de opmerking, dat die *Veertigen* de vrijheid ontvingen, om bij aflijvigheid of vertrek het ontbrekende getal aantevullen uit zulken, die tot 150 nobelen gegoed zijn, en dat de *Dekens der Gilden* jaarlijks zullen noemen 24 perſoonen uit de Gemeente, waaruit door den Graaf of zijnen Stedehouder en Raad [dat is, het Hof van Holland] zullen gekozen worden 8 Mannen, die een' *Burgemeester der Gemeente* zullen kiezen, die te voren *Schepen* of *Raad* geweest zij. Doch men merke in alle ſoortgelijke ſtukken op, dat bij die Verordeningen of Privilegien altijd voorbehouden werd *'s Graven Recht*, of gelijk hier ſtaat (VAN DE WALL, bl. 685.) *behoudelijk 's Graven Hoogheit.* Eene aanmerking, die veel ontneemt aan 't denkbeeld van zulke Geleerden, die deze Privilegien aanmerken als zoovele onderlinge *Verdragen* (*Pacta Conventa*) tusſchen *de Graven* en *de Steden* aangegaan, ja als *gekochte* Privilegien, waardoor die Steden een volkomen en onherroeplijk Recht bekwamen. Een wanbegrip, dat om zijne algemeenheid, wel noodig is, om te worden aangewezen, en 't welk uit al het gebeurde en erkende, zoo aan de zijde der *Steden* als der Vorsten, genoeg zich zelven weder-

1481. derlegt. Hoe nu in dit verlof op 't jaar 1481. *door een' loozen vond der Wethouderschap*, om de aanstelling van *Schepenen* en *Raden* meer aan zich te trekken, door den Graaf verandering gemaakt zij, ga ik hier voorbij, en wijze naar den Heer VAN DE WALL bl. 695. not. (49).

Aan den Briel. 1477. De Stad *den Briel* kreeg ook reeds vroeger een Privilegie den 23 Maart 14$\frac{76}{77}$., waarbij haar door Maria vergund wierd, dat de verkiezingen jaarlijks zouden geschieden uit eene benoeming van veertien persoonen, door eenige Poorters, welke daar genoemd worden *die Vroedscappe*, uit welke veertien de Stadhouder en Raad 7 Schepenen kiezen, en welke 7 Schepenen bij zich voegen zouden 2 oude Schepenen, benevens twee Burgemeesteren en twee Raadsluiden, naar ouder gewoonte. De Heer VAN DE WALL merkt bl. 681. te recht aan, dat *langs dezen weg de willekeurige vrijheid, die de Graven, tot hiertoe, zonder bekreun van iemand geoeffend hadden, niet weinig bepaald wierd.* 't Is ook waar; die onbepaalde Vrijheid, die niet te min toen ter tijd *constitutioneel* of overeenkomstig den Regeringsvorm was, wierd daardoor belet, maar zij ging slechts over tot een zeker getal van persoonen, waaruit naderhand weder nieuwe onlusten oprezen. Doch deze gebreken brengen alle menschlijke instellingen mede. 't Is hierom niet minder waar, 't geen die zelfde Heer er op laat volgen: *Hunne Opvolgers wilden daarom soortgelijke Privilegien slegts voor een bepaald getal jaren bevestigen.* — — Beschouwen wij nu eerst

(49) ALKEMADE, *Beschrijv. van den Briel*, II. D. bl. 76.

eerst den toestand der bovengenoemde VII Steden §. 12. ten aanzien der *Vroedschaplijke Collegien*, onder Maria, en, na haren dood, onder haren Man Maximiliaan, als *Voogd* en *Momboor* van den jongen Erfvorst, *Philips*, tot aan 't jaar 1494.

Vooraf hebbe ik eenige aanmerkingen voorte-dragen, waartoe *Maria's* Verklaring in 't boven aangehaalde 12de Artikel aanleiding geeft. Aanmerking op die Vergunningen.

1°. Zij noemt hier slechts 7 Steden, en wel *Haarlem*, *Leyden*, *Delft*, *Amsteldam*, *Gouda*, *Rotterdam* en *Schiedam*, wien zij, buiten *Dordrecht* en *den Briel*, deze Vergunning doet. De *vijf* eersten zijn met *Dordrecht* juist die zes Steden, die naderhand onder den naam van *de zes groote Steden* bekend zijn geweest, zoo in rang als aanzien, en stemrecht met de Edelen, onder den naam van Staten, totdat in later tijden *Rotterdam* als de zevende stemmende Stad er is bijgekomen; 't welk eerst later geschied is.

Men kan dan besluiten, dat hierbij niet aan *alle* de Hollandsche Steden gegeven of vernieuwd zijn geworden alle hare Privilegien, op dit onderwerp gegeven, maar alleen bepaald aan die 7 uitdruklijk genoemde Steden; en dat gevolglijk bij de overige Steden *zulke manieren van Wetten en Gerechte te zetten*, als *Philips I.* aan die 7 gegund had, niet bekend of gebruikt waren; of dat dezelven bij dezen stilzwijgende vernietigd zijn. Het eerste is mij 't waarschijnlijkst voorgekomen. De twee anderen zijn afzonderlijk bevoorrecht. Negen Steden onder Maria bevoorrecht.

2°. Die macht wordt aan die 7 Steden gegeven *van nu voortaan*. En deze bewoording, indien zij al niet uitdruklijk medebrengt, dat in de laatste

ste tijden en onder Karels bewind die *Privilegien* niet gebruikt of bekend, of ten minste betwist zijn geweest, geeft evenwel aanleiding, om te geloven, dat dit bij veronderstelling of bij gevolgtrekking hieruit besloten mag worden.

3°. Men spreekt *van die gehad te hebben bij wijlen haren Grootvader Philips*. En deze woorden toonen duidlijk genoeg, 't geen ik boven aanmerkte, dat men aan *Philips van Burgundie*, en niet aan vroeger Graven, hebbe toetekennen de vergunning, om een *vast getal* van *vroede lieden*, onder den meer bepaalden naam van *Vroedschappen*, of, gelijk naderhand, *van veertigen*, *zesendertigen*, *vierentwintigen*, uit den burger te mogen kiezen, bij wien dan de macht zoude zijn, om op zekere bepaalde wijzen de *benoeming* te doen tot *Wethouders* en *Gerechten*, 't zij door tusschenkomst des Graven of zijnen Stadhouder of Raden, 't zij op andere maniere. En dat dus ook hieruit in dien zin blijkt de onwaarheid, dat *de Vroedschappen* zoo oud zijn als de *Steden*, of dat van dezelve geene geheugenis zoude zijn.

4°. Dat de woorden *zekeren tijd daarna gebruikt*, betreklijk zijn tot de eerste regeringsjaren van Karel I., en dat zelfs het woord *gebruikt*, zonder bijvoeging van *wettig gebruikt*, vermoeden geeft, dat die *Gebruikers* niet altijd van de wettigheid van dat gebruik zich verzekerd hielden; ten minste die bij den Vorst of zijn' Raad niet erkend wierd.

Ten aanzien van Haarlem. Zien we dan nu wat er bijzonder in die Steden optemerken valle. De eerste is *Haarlem!* Maria heeft opstonds, den 24 Maart 147⁶⁄₇. aan die Stad een nieuw en afzonderlijke Handvest ge-

1477.

ge-

geven (50), waarbij zij nu niet meer 40 persoonen, maar slechts 24 persoonen stelde, welke *voor hun leven* verkozen zouden worden *bij onse Rijcdom ende Vroetscap van onser Stede*, welke 24 jaarlijks benoemen zouden 22 persoonen, om daaruit door den Graaf of zijnen Stadhouder te kiezen 4 Burgemeesters en 7 Schepenen; en dat *bij* afzijn van een dier 24 de overigen dat getal vervullen zouden. Hieruit ziet men, dat de woorden *Rijkdom* en *Vroedschap*, aldaar niet anders beteekenen *kunnen* dan 't geheele lighaam van *rijke* en *vroede* burgers; en dat die vastgestelde 24 persoonen, eenmaal door den *Rijkdom* verkoren, en toen tot de benoeming der 22 verordend, naderhand hebben uitgemaakt dat bepaalde lighaam van *Raad en Vroedschap*, zoo als die naderhand afzonderlijk gekend is; terwijl de bijvoeging, dat zij bij aflijvigheid of afzijn *nieuwe leden* konden aankiezen, veroorzaakt heeft, dat *Rijkdom* en *Vroedschap*, boven gemeld, als geen recht van *keuze* meer hebbende, van zelfs vervallen zijn, of hunne *functie*, die zij toen verrichteden, te niet gegaan is. Doch die Stede-Handvest van Maria, schoon naar den geest der tijden voor *altijddurende* uitgegeven, heeft maar korten tijd geduurd. Want Haarlem mede deel gehad hebbende in den gewapenden opstand van Kennemerland, of *het Kaas- en Broodspel*; zoo is hetzelve, bij Vonnisse mede begrepen onder de verbeurdverklaring, is alzoo vernietigd of der Stad ontnomen; waarom ook in een volgende Vergunning bij Maria's Zoon Phi-

(50) *Privil. van Haarl.* bl. 135.

Philips II. op het jaar 1495. gezegd wordt (51): *Welck Privilegie hemluyden mit anderen* AFGENOMEN *es geweest in den Tractaet, hen geaccordeert van wegens mijns gen. Heere bij den hoichgeboren Vorst den Hertoge Aelbrecht van Saxen, doe zijn Stedehouder Generael.* Men vindt dieshalve dat Privilegie van *Maria* ook op „ den *Inventaris van de Brieven, Privilegien* „ *en Chartres, zoo als die opgemaakt zijn door* „ *Mr. Corn. de Jonge, Raad van Holland, en* „ *Wouter van Outheusden, Gouverneur van der* „ *Munte, van wegens den Grave, en door de* „ *Regering van Haarlem aan 's Graven Stadhouder Generaal overgeleverd den 28 Mey* „ 1492." waarbij aangeteekend staat, dat het *aan den Heere*, dat is, aan den Grave vervallen was, doch met bijvoeging, dat over 't zelve nader gesproken moest worden, *omdat men dit Privilegie alhier* [dat is, in de Stads Archiven] *niet en bevint.* Deze zoogenoemde *Inventaris* of *Lijst*, die nergens noch in geschrifte noch in druk gevonden wordt, maar voorkomt in een *Quohier van Handvesten*, dus genoemd, bij zeker inliggend papier, heb ik te belangrijk geacht, om hem niet in *de Bijlage* op 't jaar 1492. uit te geven.

Van Delft. Van *Delft* heb ik geen ander bescheid, dan dat boven bleek, dat sedert het *casseren* van Philips Privilegie *Delft* geen Vroedschaps-Privilegie gehad heeft, totdat Maria hetzelve in 't jaar 1476.

1477. (dat is 1477.) te *Gent* vernieuwde, zonder dat er gezegd wordt, of dit eene *afzonderlijke* gunst of

(51) *Privil. van Haarl.* p. 162.

of de algemeene vernieuwing bij 't Groot Privilegie ware.

Van *Leiden* valt meer te zeggen. Deze Stad, die toen ter tijd en nog later van alle de Hollandsche Steden, Amſterdam niet uitgezonderd, de grootſte en volkrijkſte was, gelijk de Lijst der opgenomen Huizen aanwijst (52), deze Stad was geruimen tijd en bleef nog lange het tooneel van verwarring, tweeſpalt, beroerte en oproerigheid, voortſpruitende uit de werkzaamheid der twee twistende partijen van *Hoeksch* en *Kabeljauwsch*, die elkander telkens en dikwils geweldigerhand van 't kuſſen drongen, naar mate zij hunne kans ſchoon zagen, en geſtugſteund wierden of door de Landsheeren zelve of hunne *Stadhouders* en *Raden*; welke laatſten onder *Philips* en *Karel* meest *Kabeljauwsch* gezind waren, onder *Maria* en *Maximiliaan* weder meer de *Hoekſche* Ambtbejagers naar de oogen zagen, vooral in dagen, toen ('t gebrek van alle tijden,) de *omkoopbaarheid* van zulken, die in eene ſlappe Regering in macht en aanzien geſteld zijn, op het hoogst geſtegen was, gelijk meer dan een ſtaaltje kan bewijzen. Bij Karels dood ſchenen te Leiden die twistende partijen, onder Edelen en onder Burgers, de handen in een te willen ſlaan, denklijk, gelijk de Hiſtorie uitwijst, om met

Van Leiden.

(52) Men vindt de Lijst der Steden en haar *Haardſtedengeld*, waaruit men dit op kan maken, op 't jaar 1515. bij BLEISWYK, *Beſchrijv. van Delft*, bl. 87. en WAGEN. *Amſterd.* D. II. bl. 467. waar *Amſteldam* ſlechts op 2531, *Haarlem* op 2714, en *Leiden* op 3017 Huizen geteld is, bij gelegenheid van de *nieuwe Verponding*, door Karel II. ingeſteld.

met meer vereende krachten hunne belangen bij de jonge, zwakke, en rondom in zwarigheden ſtekende *Vorstinne Maria* best te bevorderen. Buiten de belofte bij 't *Groot Privilegie* den 14 Maart, had Maria 9 dagen daarna, den 23 Maart 1477. (53), de Stad *ten eeuwigen dage* gegund de XL., om door die XL te laten *noemen* XVI tot kiezing van VIII Schepenen, vrij overeenkomstig met dat van Philips. Hierin gewaagt zij reeds in 't breede van die Onlusten, *tweedrachten*, *murmuratien*, *beroerte en geſchillen.* En zeide, dit te doen tot nederlegging van alle tweedracht, haat en nijd. Maar hiertoe behoort vooral het zoogenoemd *Verdrag van Vereeniging* van 30 Jan. 1477. (54), waartoe Schout en Gerechte met voorkennis, opontbod en toeſtemming van 't ganſche Stedelighaam of 't Leidſche Volk, *acht perſoonen* als goede mannen hadden uitgekozen; en dat wel, zoo als zij zelven 't noemen: „ Om nederteleggen alle onminne, twydragte ende ongonste binnen der „ Stede van Leyden, die, Godt betert, *lange* „ *tijt* geregniert heeft, hoewel dat wij mogelijk „ eenre Moeder kint ſouden weſen, ende daerom te verhoeden, dat ſulcken onminne, twydracht ende ongonste niet meer op en rijſen, „ noch voort gevoet en werde, ende dat wij de „ goede Stede van Leyden voortaen in goeden „ rus-

(53) MIERIS, *Handv. van Leiden*, bl. 128.

(54) Dit zal naar den Hoofſchen ſtijl behooren tot 1478. alzoo reeds alhier van *Jan van Poelgeest* en van *getrouwheid aan hunnen Genadigen Heer* gewaagd wordt, die geen ander zijn kan dan *Maximiliaan*, die eerst in 't jaar 1477. den 18 Aug. met *Maria* huwelijkte.

„ ruste, vrede, minne ende eendragtigheyt ge-
„ regiert ende gehouden mach werden.” — —
Dit Vereenigingsverdrag nu ten overstaan van *Schout* en *Gerechte* aangegaan, wordt onderteekend gevonden door de aldaar *bijeengeroepen en vergaderde* persoonen, en wel 1°. door zes *Edelen*, met name genoemd; 2°. door *die van der Vroetscip*, ten getale van 67 persoonen, en 3°. door die *van der Rijcdom ende Gemeente*; ten getale van 30. En de Secretaris verklaart op 't slot, dat hij dat Verdrag geteekend heeft, *ten bevele van mijn Heeren ende Meesteren van den Gerechte*, *van de Vroetschip*, *ende van den anderen goede Mannen van der Poorterije* (55).

Staan wij hier een oogenblik bij stil, 1°. men vindt hier geheel geen gewag van *de Veertigen*, Schoon denklijk dit getal aanwezig was.

2°. Men vindt hier 67 Vroedschappen, 't welk alleen aan zulken vreemd kon schijnen, die de zaken uit de latere tijden beoordeelende, niet opmerken, dat alle de zoodanigen den naam van *Vroedschappen* droegen, die aan *Wet* of *Gerecht* geweest waren, en dat dezen niet altijd uit de *Veertigen* behoefden, maar volgens Philips Privilegie 1449. ook uit de *Burgerij konden* genomen worden.

3°. Uit het slot blijkt, dat de benaming van *Rijkdom en Gemeente* verwisseld wordt met die van *goede Mannen van der Poorterije*. En daarom wordt er in 't Verdrag zelf gezegd, dat bij *Schout en Gerecht zekere persoonen*, daarna genoemd, *ontboden zijn ten huize van Jan van Poelgeest*, *tot* 3 *stonden*, *om* HET VOLK *niet over* *eenen*

(55) MIERIS, *Privil. van Leiden*, bl. 164.

eenen hoop te hebben. Dit bevestigde hun *Maximiliaan*, als Man en Landsheere, op den dag zijner huldiging, den 28 Maart 1478 (56). Maar hetzelve duurde niet lang, door een verschriklijken opstand en gewapenden twist, in dien verwarden staat van zaken in 't land opgerezen, tusschen de twee partijen van *Hoeksch* en *Kabeljaauwsch*, welke in 't gemeen beschreven is door WAGENAAR (57), en bijzonder ten aanzien van Leyden door ORLERS (58), voorgevallen den 20 Januarij 1481. waarbij door *Reinier* van

(56) MIER. *Handv.* bl. 54.

(57) *Vaderl. Hist.* D. IV. bl. 174. die echter van Leiden geheel zwijgt.

(58) ORLERS, *Beschrijv. van Leyden*, bl. 447. sqq. en naaukeurig verhaald in eene Handvest van 1481. den 20 Julij. De Stukken, hiertoe behoorende, en van welken een deel onuitgegeven zijn, berusten allen in de *Archiven* der Stad Leiden, en konden zaamvereenigd met de *Stadsrekenboeken*, *Resolutie-* of *Vroedschapsboeken*, en *de Memorialen en Sententieboeken van het Hof van Holland* een geschikt onderwerp uitmaken, om die gebeurtenis in beter daglicht te stellen. Men zal zich over de woestheid van die tijden en zeden moeten verwonderen, en bevestigd zien, dat juist door het verleenen van 't *Groot Privilegie van Vrouw Maria*, waarbij de Steden vrijheid bekomende, om op eigen gezag, zonder begrijp of misdoen, Dagvaarten en Bijeenkomsten te houden, de Hoekschen en Kabeljauwschen, onder de zwakke Regering van Maria en haren Man, gedurig in twist en wapenen waren, zich veel onbezonnens veroorloofden en vooral te Leiden geweldig heerschten. Maar de Stad Leiden was ten dien tijde door dezelfde redenen ook in zeergroote behoefte en buiten staat geraakt tot betaling van hare groote Geldsommen, en van de Lijf- en Losrenten. Hierover zijn bij MIERIS en elders zeervele *Brieven en Octrooien van uitstel van betalingen*; die ik hier, als tot mijne zaak niet doende, voorbij ga.

van Broekhuizen, en andere Bannelingen, die de Stad Leiden veroverden, in gevangenis gemakten *de Schout*, *Burgermeesters*, *Schepenen en eenigen van de Raden en Poorterije tot* 50 *of* 60 *toe* (59), en door de burgerij bij dadelijk geweld aangesteld waren 18 *persoonen en Tresoriers*. Deze Opstand of dit oproer maakte, dat Maximiliaan en Maria, bij Vonnisse ook dat Privilegie van de *Veertigen* verbeurd verklaarden op den 19 April 14$\frac{80}{81}$., 't welk ten gevolge had, dat voortaan *de Wet en 't Gerecht* jaarlijks vernieuwd zouden worden bij *'s Graven Stadhouder en Rade van Holland*, *of bij zijne Gecommitteerden* (60). Doch ook hiertegen wisten de Stedelingen of derzelver hoofden en aanvoerers op nieuw raad. Immers, indien ergens duchtige bescheiden van onbeschaamde omkoopingen, zoo van de zijde der Geldschieters als van de omgekochte persoonen, in eenig Staatsbestier voorhanden zijn, zoo is het in dit geval, uit een *Privilegieboek van Leiden* gehaald, en geboekt door MIERIS (61), waarbij *Willem van Boschhuysen*, Burgemeester, en *Jan Koningszoon* uit 's Bosch aan de Regeerders van Leyden den 6 Mei 1481. overschrijven, de middelen gebruikt, en de gelden uitgegeven, en nog verder benoodigd, om bij *den Cancelier*, bij *den Stadhouder*, bij *Raden*, *Klerken* en anderen, tot behouding van 't *Privilegie van den Veertigen bij appel van der Sententie; en de hope om te comen tot een goeden eynde*, *maer het sel* MOETEN COSTEN. Zij doen

(59) *Privil. van Leiden*, bl. 129.
(60) Ibid. bl. 64.
(61) Ibid. bl. 65. 1481. 6 Mei.

doen er bij de lijst van de penningen en de persoonen, aan wien, en hoeveel er nog ontbrak, voegende er bij: *Aldus sijnder oock andere, hij ende andere mogen ons veel recscap doen in ons Previlegy, – off veel hinders. Aldus soo en laet niet, ghij en sent ons terstont dat gelt, off die Stede, ende wij selen bescaemt wesen, ende het wesen tot grooten last ende afterdeel van der Stede, het was doch die principael boetscap ende last.* — — Ja zelfs de Vorstelijke Schatkist was daar niet vrij van; want bij de opgave, dat zij *mijn Heer de Cancellier hadden gegeven vijfhondert Rijnsguldens, mijn Heer die Stedehouder vijfhondert* — en vele anderen; laten zij volgen: *Item, mijn genadigen Heere is gescenct VI duysent croonen* (62). En zij bleven nog schuldig 1600 Rijnsguldens, *alsoo A. van Zweeten ende Br. van Buschuysen wel weten, wie dat mense gelooft heeft, ende waer voor!* Hoe dit zij, zeker is, dat Maximiliaan en Maria, na 't dempen van den opstand, dien zij daarbij beschrijven, den 20 Julij van 't zelfde jaar 1481, het Privilegie der 40 en 16 vernieuwd hebben; zij zelf stellen die 40 voor deze keer aan, geven hun macht, om jaarlijks 16 persoonen te benoemen, om bij zijn' Stadhouder de verkiezing van

(62) Veel heeft men op bij onze Geschiedschrijvers, dat *de Privilegien voor geld gekocht*, en dus *afzonderlijke Eigendom* geworden zijn. Ik spreke dit niet tegen! zoodanigen, bijzonder van *Domaniale goederen en renten*, hoe weinig ook in vergelijking met zuivere *Gunst-privilegien*, zijn er voorhanden. Doch ik denke niet, dat men *deze Schenkingen*, waarvan misschien weinig in 's Vorsten Schatkist onmiddelijk zal gekomen zijn, tot zulke *koopcontrakten* zal betrekken.

8 te doen, en bij 't verminderen dier 40 zullen de overblijvenden andere goede eerlijken en Rijken in de plaatze kiezen. Doch *niet langer dan tot onse of onser nakom. wederseggen* (63), 't welk nog dat zelfde jaar den 8 Aug (bl. 133.) zoo veranderd wierd, dat *die wederzegging* niet geschieden zoude voor *de volle afbetaling* van zekere uitgeschoten gelden. Zijnde hierbij den 3 Aug. 1481. nog eene nadere Verordening gevoegd over de benoeming van de 16 Schepenen door de *Veertigen* (64).

Ziedaar van Leiden. *Amsteldam* ontving te Gent, in Maart 147⁶⁄₇. ook een afzonderlijk Privilegie. Philips had hun (staat er) *zekere jare lang gegund, dat 24 persoonen gekoren van den rijkdom en bij der gemeente, om te helpen raden* ten besten oorbaar, met nog 10 anderen van den Gerechte toen zijnde, mogten benoemen 14 persoonen uit *de rijksten, notabelsten, eerbaarlijksten* enz., om daar uit 7 Schepenen door den Graaf te kiezen. Dit was bij tijde van *Karel* achtergelaten. Nu doen zij, tot bewaring van rust enz. eene *nieuwe gifte* ten eeuwigen dage, dat de 36 persoonen, *die alreede bij den Rijkdom en Gemeente gekoren zijn, om te helpen raden* met den luiden van den *Gerechte*, in alle zaken, der Stede aangaande, mogen noemen 14 persoonen, om daaruit 7 door den Graaf of zijne Gemachtigden gekozen te worden. En bij vermindering der 36 zullen die anderen aankiezen. Te Amsteldam.

Wat *Gouda* betreft, onder de onuitgegeven stukken zagen wij boven van Maximiliaan en Maria Gouda.

(63) MIER. *Handv.* bl. 129.
(64) Ibid. bl. 132.

ria eene Bevestiging van 14$\frac{76}{77}$. den 23 Maart, en nader Verklaring en vernieuwing op 't jaar 1481. den 10 Novemb. nopens dat van 14$\frac{76}{77}$. den 23 Maart, op 't ſtuk der *Veertigen* (65), 't welk insgelijks gewaagd van de benoemingen tusſchen 1477. en 1481. bij de Gemeente opgerezen uit die aanſtelling der XL. Bij 't Privilegie van 14$\frac{76}{77}$. (66) was namelijk den Goudenaren vergund, dat *bij de Vroedſchap* en *Veertigen* XXII perſoonen zouden verkoren worden *van de allerrijkſte*, *notabelſte*, *eerbaarſte*, *rekkelijkſte en vredelijke mannen*, waaruit de Graaf ſtellen zoude *vier Burgemeesters* en zeven Schepenen, daar er te voren ſlechts *twee Burgemeesters* waren geweest. Of nu dit aanleiding tot beroertens had gegeven, dan of het de twistende *Hoeken* en *Kabeljauwen* waren, wordt niet gezegd. Maar wel, dat een deel opgeruide lieden dien Privilegie-Brief van 1477. geſcheurd hadden, welke Maria nu op nieuw bevestigde in 't jaar 1481.

Te Rotterdam. 1479.

Rotterdam ontving in 't jaar 1479. den 18 April eene nieuwe Vergunning. Philips had hun tot een *jaar* na wederzeggens geoorloofd 40 perſoonen van *de rijkſte*, *notabelſte en bekwaamſten*, om daaruit te kiezen 4 tot beheer der Stads goederen. Thans tot rustbewaring kregen zij ten eeuwigen dage 40 perſoonen, om insgelijks er 4 uit te kiezen, tot het beheer van *Uitgave* en *Inkomste*, als *Treſoriers*. Voords vrijheid, om jaarlijks uit die veertig 7 *uitteloten*, die, aanſtonds

(65) In een MS. van de *Privil. van Gouda*, fol. CXVIII. in de *Biblioth. van Leyden*, N°. 72. B. enz. Zie de *Bijlage* 1481. den 10 Nov.

(66) Volgens VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.* bl. 1438.

stonds beëedigd, noemen zullen 18 uit *den burgerstand of uit de* 40, van genoegzamen ouderdom en geldmiddelen, waaruit *de Graaf* of *zijn Stadhouder* zal kiezen 2 Burgemeesters en 7 Schepenen voor een jaar, doch de Burgemeesters moeten uit *de Veertigen* zijn. Dit laatste was eene goede Staatkundige voorziening; dewijl anders het geheel bewind, 't welk meer en meer aan Burgemeesters kwam, ligtlijk in ongewasschen handen konde geraken, of aan zulken, die van de belangen der Stad geheel vreemd of onkundig waren. Dit is den 8 Dec. 1483. nader bevestigd (67); met eenige verandering en verbetering, doch buiten 't wezen der zake. 1483.

Schiedam is de laatste Stad, die door Maria Schiedam. §. XII. bij name genoemd wordt. Ik vind van deze geen bescheid, dan dat de gedrukte Lijst op 't jaar 1463. den 28 Aug. zeergebrekkig opgeeft een *Privilegie van Philips van Bourgundie, waarbij de Vroedschap van XXI. persoonen (wordt) geoctroijeert, met den Baljuw Verkiezing te doen.* Zonder iets verder van Maria's tijden. Of nu dat Privilegie van *Philips* zij uitgegeven, is mij onbekend. VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.* bl. 1439. spreekt er duidlijker van, dat hun vergund werd, *bij de meeste stemmen te mogen kiezen uit de XXI Vroedschappen of* ANDERE *Poorteren 2 Burgemeesters, 7 Schepenen en 2 Tresoriers.* Dit is hun dan bij *Maria* op nieuws bevestigd. Wat, en hoe hun in 't jaar 1527. door Keizer Karel eene *Vroedschap* van 24 persoonen is gegeven, zal later gezien worden.

Wat

(67) *Bat. Ill.* bl. 1439.

Alkmaar. Wat *Alkmaar* betreft, hoe men ook over vorige Vergunning, en over het later wedergeven van de in 't jaar 1492. verbeurdverklaarde Privilegien denken moge, dit is ten minste zeker, dat bij gelegenheid van den geweldigen opstand van Kennemerland in 't jaar 1492. bij Vonnisse en Overlevering der misbedrijvers *Alkmaar* mede in de straf gedeeld heeft, en dat de Privilegien dier Stad teffens zijn verbeurd verklaard (68): zoodat men veilig stellen kan, dat bij de Regerings-aanvaarding van Philips II. in 't jaar 1494. *Alkmaar* geene *Vroedschap* of vast getal van XXIV van rechtswege gehad hebbe. Men voege hierbij *Gornichem!* Deze Stad kreeg in 't jaar 1490. den 28 Sept. (69) een Collegie van XXIV Vroedschappen. *Schoonhoven* bekwam in 't jaar 1480. den 20 Junij (70) een getal van XXVII persoonen, die als Kiezers de benoeming deden van de Wethouders.

Ziedaar de gesteldheid der meest aanzienlijke Steden van Holland ten aanzien harer *Vroedschappen*, waarbij ter verkiezingen tot *Raden* en *Gerechten*, en tot Medehelpers, eenige getalen zijn vastgesteld van 40, 36, 24. enz. gedurende de Regering van *Maria* en haren Man *Maximiliaan*, eerst als Man en Heer der Landen, en na Maria's dood, als *Voogd* van haren en zijnen minderjarigen Zoon PHILIPS.

Eer ik van dit tijdperk afstappe, moete ik mij twee aanmerkingen veroorloven, 1°. over 't woord *Vroedschap*, 2°. over de *Gildens*.

1. Aanm.

(68) LAMS, *Handv. van Kennemerl.* bl. 79.
(69) VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.* bl. 1439.
(70) VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.* bl. 1439.

1. Aanm. Uit al het vorige blijkt nu genoegzaam, dat men in dien tijd door de *Vroedschap* niet dan oneigenlijk verstond die vaste getalen van *veertig*, *zesendertig*, enz. Want eigenlijk werden toen, en nog later, onder *Vroedschappen* verstaan zulke *vroede* persoonen, die te voren aan *Wet* of *Gerecht* geweest waren. In zulke Steden dan, gelijk *Leiden*, *Delft*, *Rotterdam*, waarin de veertigen, zesendertigen, enz. hunne verkiezingen tot Wethouders en Schepenen wel *konden*, doch niet altijd *behoefden* te doen *uit den buik der burgerij*, en dus aan hun eigen getal niet gebonden waren, aldaar was 't niet vreemd, b. v. te *Leiden* op 't jaar 1477. aantetreffen het gewag *van Veertigen*, en daarbij 't afzonderlijk gewag van 67 *Vroedschappen*, onder welke 67 dan ook die Veertigen begrepen konden zijn. Zoo leest men ook te Delft (71) in later tijd: *In alle de Vergaderingen hebben niet alleen stem de Heeren Veertigen, maar ook de Heeren Vroedschappen, dewelke buiten de Veertig zouden mogen zijn, 't geen trouwens in lange jaren niet geschiet is: en werden als Vroedschappen erkent die Heeren, die geweest zijn Burgemeester, Schepen, Thesaurier, Wees- of Havenmeester.* En het is in dien zin, (en niet, gelijk WAGENAAR (72) meende, omdat *de naam van Vroedschap somtijds op andere Collegien van Regeringe* wordt toegepast,) dat men in eene Keure van 1494. te Amsterdam bijeen gevoegd vindt: *Die van den Gerechte, van den XXXVI ende van den genen, die in 't Gerecht geweest had-*

Wat toen Vroedschap.

(71) *Beschrijv. van Delft*, fol. bl. 132.
(72) *Amsteld.* D. XII. bl. 285.

hadden, makende en representerende te samen de Vroetscap van der Stede. Doch ook die benaming van *Vroedschap* is onderscheiden van den vroegeren naam, toen men 't woord *Vroedschap* nam voor 't gansche lighaam der *vroede* Burgerij of van alle *Vroeden* en alle *Verstandigen* uit den burgerstaar. Deze onderscheiding wel in 't oog houdende, kunnen vele twistingen onder onze Historie- en Staatsrechtschrijvers vereffend worden.

De Gilden. 2. Aanm. Men zal ligt opgemerkt hebben, dat sedert dezen laatsten trap, de inrichting *van vaste lighamen van burgeren*, die in Stedelijke zaken gekend moesten worden, in die zelfde Steden, uitgezonderd Dordrecht, er geen of spaarzamer gewag voorkomt van *Gildens* en *Dekens van Gildens*, of diergelijke *Corporatien*, zoo als dat in de vorige XIVde Eeuw zeergemeen was. De reden is te vinden in de verandering van *opgeroepen* burgers, die te voren bestonden in die *Dekens* of *Hoofdlieden*, als zoovele *Representanten* van de gansche burgerij, en die nu mede onder den naam *van rijken, vroeden, notabelen* enz. begrepen wierden verkiesbaar te zijn in dat vaste getal van *veertigen*, 36, 24 enz. Men moet dan niet zeggen, gelijk de Heer WAGENAAR (73) en anderen met hem, het schijnen te begrijpen, dat *de Gildens* en *Hoofdmannen*, 't zij door oproeren en beroertens, 't zij door heerschzucht der Vorsten of die der Stedelijke Magistraten van hun bewind of invloed zijn verstoken geraakt.

3. Aanm. Men moet zich echter niet verbeel-

(73) *Vaderl. Hist.* D. VII. bl. 432.

beelden, dat hiermede alle vorige invloed van *rijken* of *vroeden*, *rijkdommen* en *vroedschappen*, of der meest aanzienlijke Poorters afgedaan was, en zij nooit meer in zaken van belang geraadpleegd *konden* of *mogten* worden. Het tegendeel leert de Geschiedenisse, zelfs ook onder *Maria's* opvolger *Philips*. Zij werden wel niet uitgesloten; maar geraakten zoowel als de *Gilden* en *Hoofdmannen*, van zelfs stilzwijgend er buiten, nadat de Stedelingen zelf om *vaste en blijvende Vroedschappen* verzochten, die 't gansche Lighaam der Stedelingen, zoo in 't *kiezen* als *helpen raden*, vervangen zouden. Evenwel *konden* en *mogten* zij in gewichtige zaken geroepen of ook gekozen worden. Men heeft hiervan een aanmerkiijk bewijs in Amsteldam. Immers, schoon in die Stad bij bijzonder Privilegie van Maria 1476. het vorig getal van XXIV, door Philips van Burgondie gegeven, vermeerderd was tot XXXVI, en die *Zesendertig* nu het gansche lighaam der Stad vertegenwoordigden; vindt men echter bij WAGENAAR (74) uit de Registers, ook na die instelling onderscheidenlijk gesproken: *van den Gherechte, die XXXVI ende die heele rijcdom van der Stede: — — van den Here* [den Schout] *den Gerechte, de geheele Vroetschap, ende de notabelste ende rijcxste poerteren: — — van de Heeren van den Gerechte ende XXXVI Raden, mitten rijckdome deser Stede —*. Waaruit WAGENAAR te recht opmerkt, *dat de kundigste en aanzienlijkste ingezetenen, in zaken van belastingen, gekend werden ook na de*

(74) D. II. bl. 390. Vergel. D. XII. bl. 282.

de instelling van een bepaald getal van Raden; en dat het dezulken waren, die, voor deze instelling, *in gelijke gelegenheden* te rade geroepen wierden. Dan ook is er in 't jaar 1495. een merkwaardig voorbeeld, dat in zaken van nieuw geldbezwaar onder Philips den Schoonen aldaar bijeen geroepen werden *'t Gereght, de XXXVI Raden, en de notable ende rijckdom van der Stede* (75). Maar ook bovendien, nadat Philips, in persoon te Amsteldam gekomen, aldaar gehuldigd en ontvangen was als *Prince ende Souverein Here der Stede*, zoo als WAGENAAR op 't jaar 1497. na zijne driejarige regering dit verhaalt (76), zoo komt er op 't volgend jaar 1498. den 22 Dec. eene Stadskeure of Raadsbesluit, (bl. 434.) over de handhaving *der vrije vaart door 't Marsdiep en 't Vlie*, in wiens Voorreden als eene zaak, naar 't bleek, van groot gevolg, gezegd wordt, dat „ omme de suspensie off twi„ vel van der zaecke — vergadert zijn geweest „ de zesendertich in 't meerder getael, daerbij „ ende toegeroepen waren de *gehele buyck* en de „ *poorterije* deser Stede, zoo men die naesten „ *crijgen* conde, ende dat op 't Gasthuys. — — „ Ende wort elken bijzonder gevraecht bij mon„ de van — —." Waarop de onderteekening van elks naam volgt, uit welke blijkt, dat aldaar tegenwoordig waren: Vijf, *van den Gerechte*, daaronder drie Burgemeesters. Twintig, *van de XXXVI*. En omtrent honderd, *van de Poirterij*, allen met namen genoemd.

Ik

(75) WAGEN. D. II. bl. 390. Doch uit vergelijk van bl. 391. gebeurde dit voor de Bevestiging der Vroedschappen *voor 't einde dezes jaars*.

(76) *Amsteld.* D. II. bl. 396.

Ik ga over tot de tijden van Philips II., *Zoon van Maria*.

In dien vorm, als boven gemeld, ſtonden de zaken, toen *Philips II.* in 't jaar 1494. zelf aan 't bewind kwam; gedurende wiens minderjarigheid het land in gedurige onrust en tweeſpalt geweest was, niettegenſtaande alle de goede hoedanigheden van zijnen Vader en Voogd *Maximiliaan*. Getuigen daarvan zijn de aanhoudende oproeren in die dagen. Zien we de gewichtige Veranderingen, die in de zaak der *Vroedſchappen* zelve toen zijn voorgevallen.

Huldiging van Philips II. of den Schoonen.

Gedurende het leven van *Maria*, en de Voogdij van *Maximiliaan* over den erflijken Opvolger PHILIPS, had het *Groot Privilegie*, benevens de afzonderlijke *Octrooien* wegens de vaste *Stedelijke Collegien* gegolden en gewerkt. Maximiliaan begrijpende, dat zijn Zoon nu zelf de *Regering* onder goed toeverzicht van Raden konde aanvaarden, beriep, ten einde hem in Holland plechtig te laten huldigen, *de Staten van Holland* bij elkander op den 12 Dec. 1494. in de Stad *Geertruidenberg*. En alzoo hem genoeg bewust was, op wat wijze dat *Groot Privilegie* was in de wereld gekomen; hoe voor zijn huwelijk eene jonge en onbedreven Vorstin, zwak van geest en kunde, en door buiten- en binnenlandſche Beroerten benaauwd, door kwade Raadslieden geprangd, in de Stad van Gent als opgeſloten, zeervele Vergunningen had moeten geſtadigen, en hoe die Vergunningen, op eene *ſiniſtre wijze* (77) verkregen, juist de groote medewer-

(77) Immers zoo drukt zich Philips zelve uit in zijn allermerkwaardigst Edikt van 6 Mai 1495., waar hij het Groot

werkende oorzake waren geweest van alle de woelingen en beroeringen, die het land zoo deerlijk geteisterd hadden: zoo heeft hij buiten twijfel zijnen Zoon aangeraden, om zijne Regering, met eene algemeene hervorming, te beginnen, en den weg van overtuiging inslaande, niets van dat alles te ondernemen dan onder de medewerking en goedkeuring van *de Staten zelf*, dewelke meest uit de Steden zamengesteld, het grootste belang hadden bij die verrichtingen, en bij 't behoud van *zulke Privilegien*, welken zij als ware *Schutsmuren* harer vrijheden konden en mogten aanmerken, en wier vernietiging zij ongaarne zouden gezien en geduld hebben, indien zij niet van de billijkheid en noodzakelijkheid dier vernietiging overtuigd waren geworden.

Philips II. herroept Maria's Privilegien.

In dat licht de zaak beschouwende, zien we dan nu wat hij verrichtte. Dit is 't geval. *Philips* met zijnen Voogd vergezeld, roept de *Staten* van Holland voor zich; verklaart zich te zullen laten huldigen als Graaf en Landsheer, maar geeft hun vooraf te kennen, dat hij van meening is, hun de vroegere Privilegien te bevestigen, maar dat hij *om vele redenen*, hun opgegeven, daaronder niet begrijpen zoude de *Privilegien*, sedert het overlijden van zijn' *Grootvader Karel* [en dus die van zijne Moeder *Maria* en verderen, onder en door zijnen Voogd en Vader,] den

Groot Privilegie zegt verkregen te zijn *a la sinistre poursuite et au prouffit de nos pais de Hollande.* Vergel. de Academie-Verhandeling van G. S. GUICHERIT, *de eo quod sub Comitibus Hollandiae juris fuit in Privilegiis sub-et obreptive obtentis.* En een kleene proeve van dat gewichtig *Edikt* in *de Bijlage* op de *Dissert.* van J. DOORNIK, *de Magno Mariae Privilegio*, Leid. 1792.

den Lande en Steden gegeven; welken hij allen *revoceerde en casseerde.* Waarop de Staten, zijne redenen gehoord en overwogen hebbende, met *algemeene stemmen* 's Vorsten voorstel goedkeuren, hierop Hem huldigen, en van alles een bewijs of *Acte*, door 's Vorsten Secretaris geteekend, voor zich verzoeken en verkrijgen. Zie hier woordelijk dit aanmerklijk Staatstuk, 't welk den Historieschrijveren en Rechtsgeleerden onzes Lands zoo weinig bekend is, en zoo veel licht verspreidt over het later gebeurde (78).

„ Huldinge en eed, gedaen bij Hertoge Philips van Oostenrijk, aan de Ridderschap, Edelen en Steden van Holland, binnen St. Geertruidenberge, en den Eed bij de Ridderschap, Edelen en Steden voorgenoemt, aan Hem gedaen den 12 Decemb. 1494. Op den dag van huyden, twaelf dagen in Dec. in den jaer 1494. soo zijn de *Staten van Hollant* ende Vrieslant in groten en *suffisanten* getale vergadert (79), binnen der Stede St. Geertruidenberge in Suydholland gekomen en gecompareert in de Herberge, die men heet en teeckent met *de Wildeman* uythangende, aldaar mijn genad. Heere Eertshertoge, en *sij*, aldaer in deselve Herberge in de Nederkamer bij sijner Genade zijnde, mijn voors. genad. Heere de Eertshertoge heeft doen seggen ende verklaren bij monde van Mr. Thomas de Playne Heere van Mainie,

Op plechtige wijze.

„ *Pre-*

(78) Te vinden in 't *Groot Plakaatb.* D. IV. bl. 8.

(79) In een MS. van een *Goudsch Privilegieboek*, waar dit stuk ook voorkomt, wordt beter gelezen, *vergadert zijnde.* Ik heb uit dat MS. hier vele verbeteringen ingebracht.

„ *President* in den Groten Raede van den Room-
„ schen Koningh ende mijns genad. Heere, dat
„ sijn Genade haer aldaer hadde *doen vergade-*
„ *ren*, en was bij den goeden wille, geliefte,
„ en consente van den voors. Roomsch Koning
„ sijnen Vader, in persoon bij hen gekomen,
„ om bij haer gehuld en ontfangen te zijn als
„ Heere, erfachtich ende natuurlijke Prince en
„ Heere, Grave van Hollant, ende Heere van
„ Vrieslandt. En dat die meeninge van den Ko-
„ ning en sijne Genade is, ontfangen te sijn in
„ der forme en maniere als hij ontfangen hadde
„ geweest, en haer eed doende, *sulcke Privi-*
„ *legien* te onderhouden, als hier voortijts had-
„ de gesworen wijlen zal. ged. mijn Heeren,
„ Hertoge *Philips* ende *Kaerle* van Bourgondien
„ en heure Voorsaten Graven en Gravinnen van
„ Hollandt — heurluyden voorts verklarende,
„ dat [NB.] *alle andere Privilegien, bij hen*
„ *verkregen zedert den overlijdene van wijlen*
„ *mijns voorscr. Heere Hertoge Kaerle van*
„ *Bourg. souden geabolkert, gecasseert en van*
„ *onwaerde sijn, en om veele redenen henluyden*
„ *verklaart, aboleerde, casseerde en dede te*
„ *niete met desen.* En niet te min om seecke-
„ re consideratien den Koninck en mijne voorscr.
„ gen. Heere, en elck van hen, accordeerden
„ alsulcke den Steden *Delft*, *Leyden*, *Goude*,
„ *Amsteldamme*, *Rotterdamme* en *Schiedamme*
„ te mogen useren en gebruiken, roerende *de*
„ *vernyeuwinge van Wetten en Privilegien van*
„ *der Veertigen*, als zij sedert den doodt van
„ denselven *Hertoge Kaerle* hebben gedaen ter
„ tijdt toe dat mijnen voors. gen. Heere sal we-
„ sen gekomen tot der oudte van 25 jaren onbe-

„ gre-

„ grepen. — — — Hen was ook geseyd en
„ geaccordeert, dat, naerdat sij mijnen voorf.
„ gen. Heere souden hebben ontfangen, in der
„ manieren als voren, sij gehelijck ontlast en
„ quijt sullen blijven van allen Eeden, die sij
„ hier voortijds den Koningh hebben gedaen,
„ als Vader en Momboir van mijn Heere *Phi-*
„ *lips*, sijnen Soone voorsz. Ende indien na
„ denselven ontfangh en huldinge gedaen zijnde,
„ alsoo vorengezeydt is, aen mijn voorscr. gen.
„ Heere, sij versochten *bij nieuwe Privilegien*
„ eenige poincten en articulen, *reedelijcken* en
„ *profijtelijcken* zijnde voor het Landt, en niet
„ contrarie of *tegen de Hoogheyt* van mijnen gen.
„ Heere, dat deselve mijne gen. Heere hen daer-
„ op soude believen in manieren dat sij bij effec-
„ ten souden bekennen, dat mijnen G. Heere
„ goede memorie en gedencken hadde van de
„ groote diensten, die sij hier voortijds den
„ Roomschen Koning sijnen Vader hebben ge-
„ daen."

Ziedaar de voorafgaande Verklaring! En wat antwoorden nu hierop de Staten! Dit volgt onmiddelijk!

„ Welcke saecken hebbende gehoort de voorsz.
„ *Staten* hebben die, en elcks bijsonder, en
„ alsoo al te samen bij eenen *communen accorde*,
„ *wil*, *en consent geaggreëert*, *aengenomen en*
„ *geconsenteert; ende dat gedaen zijnde*, *heb-*
„ *ben mijn voorf. gen. Heere ontfangen*, *die*
„ *hen eerst den eed heeft gedaen.*"

Hierop volgen de wederzijdsche Huldigings-Eeden. En dan wordt deze Bevestigings-Verklaring er bij gevoegd:

„ Van alle den welcken dingen aldus zijnde

„ ge-

„ geschiedt mijn voorf. Genad. Heere heeft *ge-*
„ *ordonneert*, ende de voorsz. Landen *mit den*
„ *Staten hebben verzocht*, tot een gelijcke ver-
„ sekerthede, ons *Jean de Courdrelier*, Secre-
„ taris ordinaris mijner voorf. genadige Heere
„ den Roomschen Koningh, en den Eertsher-
„ toge, ende *Franck van Nesse*, Secretaris in
„ de Kamere van den Raede in Hollandt, dese
„ tegenwoordige *Acte* te maeken en expedie-
„ ren, ten eynde dat *het vast*, *gestadigh en van*
„ *waerde blijve ten eeuwigen dage.* Actum in
„ *de voorschreve Stede*, *ten dage en jare* als
„ voren, in presentie en tegenwoordigheydt van
„ mijnen Heere den Marckgrave van Baden,
„ mijnen Heere van Bergen, Molenbais ende
„ Borssele, Ridderen van de Ordre, den Proost
„ van Trigt, Heere Ladron, Hofmeester Phili-
„ bert de Veere, geseyt la Mouche, eerste Stal-
„ meester, Jacob van Almonde en Jan Boudyns,
„ Raden in de voorschr. Kamere van den Rade
„ in Hollandt, en meer andere, *in grooten ge-*
„ *tale.*"

Ziedaar een gewichtig en voor de Historie en Staatsgesteldheid van dien tijd zoo belangrijk stuk. 't Is te beklagen, dat van hetzelve tot nog toe zoo weinig of geheel geen gebruik is gemaakt; vooral van dezulken, die het zoo hoog opgevijzelde Privilegie van Vrouw Maria naderhand als eene *Staatswet* hebben blijven beschouwen, en niet minder van hen, die het *voor en tegen* van Maria's Privilegie ten aanzien der voordduring, uit *strijdige beginselen* hebben beweerd, waaronder voorname Geleerden! Onder die genen, die hetzelve nog in mijnen leeftijd bestreden en als ongeldende aangemerkt hebben, zijn geweest P. PAU-

LUS

LUS (80) en PETR. RENDORP (81). Maar, dewijl er ook geleerden zijn, die wel toegeven *de herroeping*, maar evenwel meenen, dat hetzelve naderhand weder *hersteld* is; anderen die de *herroeping* toestemmende, echter de *wettigheid* van dat herroepen ontkennen: zoo laat ons bij hetzelve eenige Aanmerkingen voorafzenden, en dan die latere bedenkingen kort beantwoorden.

Eerste Aanm. Men ziet hier vooreerst eene plechtige onderhandeling tusschen *den Vorst* en *de Staten*, als zijne Onderzaten, op de bedaardste en op eene beredeneerde wijze, een Verdrag van Huldiging en Erkentenis zijner Erflijke Opperregering sluiten, en weêrzijdsch beëedigen. Men ziet er een' jongen Vorst van slechts 16 jaren oud, vergezeld en geholpen van zijn' Vader en Voogd, en zijne voornaamste Raden in een klein Steedje in eene Herberg, meer vertrouwen stellende op zijn wettig Recht en de hem toekomende zedelijke macht dan op den gewapenden arm; bij en tot zich roepende, naar stijl en gewoonte van die tijden, het geheele lighaam *der Staten*, bestaande uit Ridderschap, Edelen en Steden, om door hun als regerend Landsvorst en *erflijk* Opperheer openlijk erkend en aangenomen te worden, bij 't uiteinde zijner minderjarigheid. Hij ontslaat hen van den Eed, waarmede zij aan zijn' Vader *Maximiliaan*, als zijn' regerenden Voogd, verbonden waren. Hij verklaart hun te zullen onderhouden die Privilegien, dewelken door *Philip* en *Karel* als wettig beschouwd, Aanmerkingen op 't zelve.

(80) Inleiding tot zijne *Unie van Utrecht*, D. I.

(81) Diss. Inaug. *de origine et potestate Ordinum sub Comitibus Holland.* p. 50. sq.

schouwd; en door hun bij eede bevestigd waren; maar herroept en vernietigt met eenen slag alles wat sedert den dood van *Karel*, en dus door *Maria* zijne Moeder (wier nagedachtenis hij nogtans hier betamelijk ontziet) en door zijnen Voogd gedaan, en bij vorme van Privilegien gegeven was. Hij geeft van die *vernietiging* hun verscheidene *redenen* op, en *verklaart* die redenen. Hij zondert van die Vernietiging uitdruklijk uit *die Privilegien*, welke de vijf genoemde *Steden* sedert *Karels* dood verkregen hadden, van vaste *Vroedschaps-Collegien*, tot dat hij 25 jaren oud zoude zijn, en dus nog omtrent 9 jaren gedurende. Hij belooft hun, dat, wanneer zij naderhand eenige verdere Artikelen, die *redelijk* waren en *nuttig* voor het Land, en tegen zijne Oppermacht of Hoogheid niet streden, van Hem verzochten, dat hij hun toonen zoude een goed Vorst te zijn. Wat nu de Staten? Zij hebben dat alles gunstig aangenomen; zij hebben de aangevoerde redenen gewikt en gewogen; zij hebben eenstemmig daarin bewilligd, en hebben hem daarop als *Erfheer* erkend en plechtig gehuldigd: zij *verzoeken* zelfs daarvan ter *eeuwige gedachtenis*, en tot verzekerdheid voor 't vervolg, aanteekeningen in *de Staatsregisters*, en Philips *beveelt* dit te doen. En zulks geschiedt door den *Secretaris van den Grooten Raad des Konings*, en ook door den *Secretaris van het Hof of den Raad van Holland* (82).

Is

(82) Waren de *Memorialen* van den Hove van Holland van die jaren niet verloren gegaan, zoo zouden wij ongetwijfeld van dit merkwaardig geval breeder inlichting bekomen hebben. Men kan niet wel vermoeden, dat

Is in dit alles eenig Geweld; eenig misbruik van Macht? is hier iets *willekeurigs?* Daar van is geen schijn! De Staten, die hier het gansche Volk van Holland *vertegenwoordigen*, hooren *de redenen;* zij keuren ze goed, zij berusten er in, en huldigen den Vorst. De *vele redenen zelve*, offchoon zij niet uitgedrukt zijn, en mogelijk niet oorbaar waren, om in eene openbare *Acte* te plaatzen, zullen ook nog heden niet verre te zoeken zijn, en ligtlijk kunnen opgemaakt worden zoo uit den inhoud van 't Privilegie zelve, als uit de Geschiedenissen en Voorvallen van dien tijd. Men denke: 1°. aan zoovele Artikels in 't *Groot Privilegie* van Maria bij hare Huldiging, welken buiten de aanleiding, die zij gegeven hadden tot twisten, beroerten, en verwarringen in 's Lands en de Stedelijke besturen, ook ten nadeele strekten van 's Vorsten toenmalige Inkomsten, wettige Rechten en Souvereiniteit; waaromtrent hier aanmerking verdienen de woorden van den Rechtsgeleerden P. MERULA (83), over de *Revocatien* door een Opvolger: „ Indien, „ zegt hij, 't Privilegie procedeert uit eene sin„ guliere en naakte gratie, gunste en welgene„ gentheid des Prince tot zijne Onderzaten (van „ welker getal wij achten meest alle de Privile„ gien, die de Prins verleent in zijne Inauguratie „ of blijde Inkomste) zo zullen wij deze sub„ distinctie gebruiken. Ingevalle zulke Privile„ gien

dat men ter verdonkering van het toen gebeurde wegens Maria's Privilegien die *Memorialen* uit het oog heeft doen raken. Evenwel zij zijn er niet!

(83) *Manier van Proced.* B. I. tit. IV. H. 3. §. 88. bl. 54.

„ gien bij den overledenen Prins verleend en ge-
„ geven, strekken tot groot nadeel; hinder en
„ prejudicie van de Souvereiniteit en Hooge
„ Overheid; zo mag de succederende Prins de-
„ zelve Privilegien revoceren, casseren en nul of
„ van onwaerde verklaren. — — Deze oorzaek
„ alleen heeft Karolum V. (84) gemoveert, 't
„ Privilegie van Vrouwe Maria, de Auctoriteit
„ van de Hooge Overheit grootelijks infringe-
„ rende, zo weinig ja niet te agten, zeggende,
„ dat het zelfde al te zeer haar de humeuren" enz.
Doch hier vinden wij meer gedaan door Philips, Karels Vader. Hij gebruikte hiertoe zijn Souverein gezag en recht niet. Hij riep 's Volks Staten bij een; hij gaf hun redenen op; gaf ze ter overweging; de Staten erkenden ze voor wichtig, en stemden zelf eenparig toe in de *Vernietiging.*

Maar wat 2°. de Geschiedenis betreft. Men vindt daarin *de redenen* zelf. Men kan toch het gebeurde bij en sedert Maria's slappe en zwakke Regering, en na haren dood, gedurende de minderjarigheid van haar Zoon Philips II. 1482. tot 1494. niet dan met schrik en afgrijzen lezen. Men denke om alle die Stedelijke Vergaderingen en *Dagvaarden*, die uit tegenstrijdige belangen werkten, en tegen elkander botsten; om alle die verwarringen, beroeringen, rebellien, tweespalten, Hoeksche en Kabeljaauwsche moorderarijen, voetligtingen van Regenten aan Regenten, heersch-

(84) Hij had moeten zeggen *Karels Vader Philips*, doch heeft dit toen mogelijk van Philips niet geweten. Het zeggen van *de humeuren* kan dan van *Karel* niet gezegd zijn, ten minsten niet in den zin van *Merula*.

heerschzuchtige pogingen, om mede op 't kussen te zitten, de tegengestelde pogingen der hooge Machten tot demping van opstanden en verdeeldheden, burgerlijke wapeningen, te hulproeping van krijgsvolk, zelfs van buitenlandsche Macht door de ingezetenen; de daar uit ontstane benoodigdheden van soldij-gelden en *subsidien*, (onder den naam van *ruiter-* of *maandgelden* bekend), dure tijden, rijzingen en dalingen van de geldspecien; gebrek aan alles; knellende armoede en hopeloosheden der smalle gemeenten, inlandsche oorlogen tusschen Steden en Steden, volgens het bekende, *humiles laborant, dum potentes dissident*. Men denke om de gewelddadigheden der Hoeksche en Kabeljaauwsche Partijen te Leiden, boven aangehaald. Men denke om de woede van de Kennemerlanders en Noordhollanders, in 't jaar 1492. en de akelige schilderij, onder den naam van 't *Kaas- en Broodspel*, hiervan opgehangen en bij Wagenaar in plaat verbeeld (85). Men denke aan den zoogenoemden *Jonker Franschen Oorlog*, of het Hoeksche Oproer onder Jonker van Brederode en zijne aanhangers, met het belegeren van *Rotterdam* en andere Hollandsche Steden (86), door de

(85) Men leze breeder hiervan LAMS, *Handv. van Kennemerland*, bl. 74-89. WAGEN. *Vaderl. Historie*, D. IV. bl. 271. OOSTEN DE BRUIN, *Geschied. van Haarlem*, bl. 299. enz.

(86) Zie WAGEN. D. IV. bl. 244. en 't Werkje van R. VAN ALKEMADE, *Rotterdamsche Heldendaden onder den Stadvoogd Frans van Brederode, genaamd Jonker Franssen Oorlog*, 8°.

de Schrijvers op hunne wijze verhaald (87). 't Welk alles niet zoozeer of regelrecht op rekening van 't *Privilegie* zelve behoeft gesteld te worden, als wel op zijn misbruik; dewijl in 't zelve vele goede dingen, en die voor de *Vrijheid*, *zachtheid* en *geregeldheid* van 't *Regeringsbestuur* zeerheilzaam konden zijn, voorkomen, indien de geest der tijden, de spanning der onderzaten, en de kunde van regeren zulke inlichtingen bereikt hadden, als de latere opgeklaarde denkbeelden in onzen tijd medebrengen.

Zien we dan nu, welke de wederzijdsche Beloften en Eeden geweest zijn. Want dit doet ook hier veel ter zake, om te weten, welke de begrippen van dien tijd nopens de wettige *Oppermacht* aan de zijde der Vorsten, en de wettige *gehoorzaamheid* aan de zijde der Onderdanen waren, en wat *Philips* ten aanzien der Rechten en *Privilegien* beloofde. Dus zwoer hij (88):

Eed van Philips II.

„ Dat sweeren Wij, als Grave van Hollandt „ ende Heere van Vrieslant, met heuren toebe„ hooren, die Heylige Kercke voortestaen en in „ heure Regten en Vrijheden te onderhoudene, „ Weduwen en Wesen te beschermen, en in „ rechte en redene te houden en te doen onder„ houden, *die Rechten, Handvesten en Privi„ legien* Onser Ridderschap, goede Steden ende „ gemeene Landen van Hollandt en van Vries„ landt,

(87) Ik zegge *op hunne wijze*. Ik achte het toch waarschijnlijk; dat de Geschiedenissen, na het licht, 't welk sedert hunnen tijd over den Regerings- en Volkstoestand onder de Graven, ontstoken is, zich thans in eene vrij verschillende gedaante vertoonen zouden.

(88) In die zelfde *Acte* bl. 8. zijn die Eeden ingevoegd, in 't *Groot Plakaatb.* D. IV. bl. 9.

„ landt, voortijds verleent ende gegeven bij wij-
„ len *Hertogen Philips en Kaerle* van Bourg.
„ en hare Voorvaderen, *Graven en Gravinnen*
„ van Hollandt en Heeren van Vrieslant, zal.
„ memorie, te houden en te doen onderhouden,
„ confirmeren en vestigen die voor Ons en onsen
„ Erven en Nakomelingen mit desen onsen Eed;
„ en desgelijcken onsen voorschr. Landen in
„ Rechten en Justitie te houden en te doen on-
„ derhouden, en *die oude goede Costumen, Ge-*
„ *woonten ende herkomen* te obserweren ende te
„ bewaren; ende voort onse voorschr. Ridder-
„ schap, Landen, Steden ende Ondersaten van
„ dien te doene, als des een goedt Heere en
„ Prince schuldich wesen sal van te doene.
„ Alsoo moet ons Godt helpen en alle sijne
„ Heyligen."

Ziedaar den eed van een' Souvereinen Vorst, die zijne verplichting aan zijne onderdanen erkent, en hun belooft zoo in generale bewoordingen, elk in zijn recht en gerechtigheid te zullen handhaven en beschermen, als in 't bijzonder hun *bevestigt* alle die *Privilegien*, welken voor Maria's en Maximiliaan's tijd gegeven waren, en die onder Hem zouden voordduren! Hierop volgt *de Eed der Staten*, in dezer voege:

„ Dat sweeren wij, dat wij onsen genadigen
„ Heere Eerdts-Hertoge *Philips* van Oostenrijck
„ &c. hier zijnde tegenwoordich, hulden ende
„ ontfangen tot onsen rechten gesworen * Lands-
„ heere, en Grave der Landen van Holland en
„ Heere van Vrieslandt mit heuren toebehooren;
„ sijne Hoogheydt, Heerlijckheydt, ende Graef-
„ felijcke *Rechten* getrouwelijck te bewaren,
„ ende te onderhoudene; en sijne *Genade*, sijnen

Eed der Staten.

* Misschien stond er *rechten geboren*.

„ *Stedehouder* en *Raeden* van Hollandt, en voort
„ allen sijnen *Dienaren* ende *Officieren*, elck een
„ na sijn toebehooren, heuren diensten doende
„ en exercerende, te obedieeren en assisteren, en
„ voort *houw*, *getrouwe* en dienstigh te wesen,
„ tot beschermenisse van sijnen Edelen Persone
„ en State, als wij van rechts en redenswegen
„ schuldich zijn te doene, en voorts alles te doe-
„ ne des goede ende getrouwe *Onderfaten* heu-
„ ren rechten *Lands-Heere* schuldigh zijn van
„ doene.

„ Alsoo moet ons God enz."

Dat nu onder de benaming van *'s Vorsten Dienaren en Officieren*, aan wien gehoorzaamheid in hunne *ambtsbedieningen* beloofd werd, mede begrepen wierden de Stedelijke *Schouten*, *Burgemeesteren en Schepenen*, als Vorstlijke Dienaren, (in tegenstelling van de overige *Raden*, zoo *Veertigen* als anderzins, die onder de burgers en gemeente betrokken, enkel in hoedanigheid van *Vertegenwoordigers* van 't geheele *lighaam* der *Burgeren* opkwamen): zulks moge aan vele lezers, op 't Staatsrecht van die tijden minder gevat, vreemd voorkomen. Maar zulks zal geene redelijke tegenspraak lijden, als ik hier volgen laat de aanmerklijke *Huldigings-Acte*, waarbij *Philips*, in persoon te Gouda gekomen, den 19 Julij 1497. aldaar nader en afzonderlijk gehuldigd, en van weêrszijde de Belofte gedaan is. Zie hier dit gewichtig stuk; en wel, eerst, de aanspraak van *den Gerechte*, op den naam van: Gouda.

„ Ontfangh.

„ Grootmogende ende Doorluchtige Vorst,
„ onzen aldergenadichsten Heere! Uwe onder-
„ danige *Onderzaten*, *Schout*, *Burgermeeste-*

„ *ren*,

„ *ren*, *Schepenen* ende *Gemeente* van deser uwer
„ Gen. Stede van Goude, verblijden hem zeer-
„ hartelicken van uwer Gen. Incompste alhier,
„ en presenteren u de Sleutelen van der Stadt,
„ stellende lijff ende goet in de bescarmenisse
„ ende uwer Vorstelicker Genadicheydt en gra-
„ *tie*."

Hierop volgt nu afzonderlijk:

„ Den Eedt van *de Gemeente*."

„ Dat sweeren wij, als dat wij onsen aldergenadichsten Heere Eerts-Hartoge *Philips*, hier tegenwoordich zijnde, hulden ende ontfangen tot onzen gerechten geboren Lantsheer, als Grave van den Lande van Henegouwen, Holland, Zeeland ende Vriesland, zijne Hoocheydt, Heerlijkheit en Graeffelicke *Rechten* getrouwelick te bewaren ende t'onderhouden; ende zijne Princelicker Gen. *Cancellier* ende *Grooten Raedt* van Justitie, *sijne Stadthoudere* ende *Rade* in Hollant, *zijnen* SCHOUT, BURGERMEESTEREN *ende* SCHEPENEN van dese sijnde Gen. *Stede van der Goude* ende alle sijne Officieren en Dienaren, elcke nae sijnen toebehoren haren dienst doende en exercerende, te obedieren ende assisteren, ende voort houdt ende getrouw te wesen ende dienstaftich tot beschermenisse van sijnen edelen Persoon ende state tegen allen, als wij van rechtswegen ende redenen schuldich sijn van doen; ende voorts alles te doen, dat goede ende getrouwe Onderzaten horen rechten geboren Lantsheere schuldig sijn van doen.

„ Alzoo moet ons Godt enz."

„ Hyernaer volgt den Eedt van onsen Gen. Heere Hartoghe *Philips* gedaen.

„ Dat sweeren wij goedt ende rechtvaerdigh
„ Heer ende Prince te zijne, onser Stede van
„ der Goude ende onze onderzaten van dien te
„ onderhouden ende te doen onderhouden alle
„ de Rechten, Privilegien ende Hantvesten ende
„ Haircoomen, henluyden verleent en geconfirmeert bij Hartoge PHILIPS zal. ged. ende KAERL
„ laetst overleden, en heure voorvaders Graven
„ en Gravinnen van Hollandt, en al te doene
„ . . . . . . voor zijne Onderzaten. Alsoo moet
„ ons Godt" enz.

Tweede Aanm. Wanneer hij *om zekere considerationen*, gelijk hij zegt, aan *zes Steden*, met name *Delft*, *Leyden*, *Gouda*, *Amsterdam*, *Rotterdam* en *Schiedam* voor zekere jaren veroorlooft, om de Privilegien van *Veertigen* enz. te mogen gebruiken, zoo als zij sedert den dood van *Karel* gedaan hebben; zoo toont dit duidlijk genoeg, 1°. dat hij de *door Philips* gegevenen, zooverre zij niet op nieuws bij *Maria's* tijd waren verlengd of bevestigd, als afgelopen aanmerkte. Trouwens, dezen waren ook maar voor *jaren* of *tot wederzeggens* gegeven. Maar 2°. hij gaat voorbij de Steden *Haarlem*, *Dordrecht*, en *den Briel*. Van *Haarlem* is dit niet te verwonderen. Uit het boven aangehaald stuk van 1492. blijkt, dat die Stad eene geheele Verbeurdverklaring van hare Privilegien, en met name van *Maria's Privilegien* wegens de *Wet-vernieuwing*, had ondergaan, en dus niet deelde in die Bevestiging. Wat *Dordrecht* betreft, de reden schijnt geweest te zijn, dat deze Stad met *den Briel* eenigsins verscheiden was in haar Regeringsbeleid; en 't is aanmerklijk, dat die Stad, korte dagen daaraan, den 21 Dec. 1494. afzonderlijk

Haarlem.

Dordrecht.

door

door Philips begunstigd is met een Privilegie, weinig verschillende van 't vorige van 1481., doch van de overigen daarin onderscheiden, dat hetzelve zoude voordduren van den dag der Uitgift af, de volgende 25 jaren, en dus tot 't jaar 1519. (89), terwijl de overigen slechts duurden tot 1503., dewijl Philips dan 25 jaren bereikte. Maar ook verder ging het Privilegie niet, dan roerende *'t regement ende administracie van derzeluer Stede.*

Derde Aanm. Maar de Vorst had hun ook toegezegd, dat, zoo zij iets *nuttigs* en *redelijks* wilden verzoeken, hij zulks niet weigeren zoude. Dit schijnt dan de aanleidende oorzaak geweest te zijn, dat *de Staten* ten zelfden tijde *bij Requeste* (gelijk dat gewoon was) op dien grond zich bij Philips om eenige punten en Artikelen vervoegden, in welk hun verzoek ook begrepen was eene uitgebreider Vergunning wegens de *Vroedschappen.* Dit vindt men in 't *Groot Plakaatboek* (90), en 't verdient om zijne bijzonderheid hier te worden aangewezen, (hetzelve is in het *appoinctement*, gelijk men 't noemt, ingevlochten en herhaald): „ Alsoo
„ (zegt de Vorst) de Gedeputeerden van de Sta-
„ ten van onsen Lande van Hollandt ende Vries-
„ landt, tot onse blijde inkomst en huldinge aan
„ de Heerlijkheid onser Landen voorsz. onder
„ andere saken ons gepresenteert ende overgege-
„ ven

(89) VAN DE WALL, *Privil. van Dordr.* bl. 751. die aldaar zelve aanmerkt, dat *die Handvest een nieuw en bijzonder bewijs uitlevert van de gunst, die Philips dezer Stad boven andere Steden toedroeg.*

(90) Aldaar D. IV. bl. 3-5.

„ ven hebben seeckere poincten en articulen, „ die sij seggen en maintineren *nuttelijk ende* „ *oirbaerlijk* te sijn, om die welvaert van ons, „ onse voorf. Landen, ende van de Ingezetenen „ onze onderzaten van dien, welke poincten en- „ de articulen *sij seggen*, dat eenige henluyden „ voortijds gegonnen geweest hebben bij wijlen „ onse lieve Vrouwe ende Moeder Vrouwe *Ma-* „ *ria* van Bourgondie en andere onse Voorvade- „ ren, Graven en Gravinnen van Hollant —. „ ende uyt krachte van deselve giften ende van „ de brieven, daervan wesende, van deselve „ poincten en articulen tot nu toe gebruikt heb- „ ben; ons ootmoediglijk biddende hun die voorf. „ poincten ende articulen, bij hun alfo gebruikt, „ te willen confirmeren ende believen; en de „ andere van nieuws gunnen en verleenen *bij* „ *forme van Privilegie*, hun op al doende ex- „ pedieren onsen opene bezegelde brieven in „ behoorlijken forma." Ziedaar een Smeekschrift van het Volk, of *der Staten*, op naam des Volks, meest steunende op de vorige vernietiging der *Privilegien van Maria.* Ik zal, met voorbijgang van de andere Verzoeken alleen het *eerste* Artikel, tot ons onderwerp meer regelrecht behoorende, hier woordelijk opgeven. Het Verzoek was algemeen en hield in: „ Dat *elck van de* „ *Steden* van onsen Lande van Holland *eeuwigh-* „ *lijck* ende *erffelijck* gebruycken mogen van de „ *Veertigh*, *Sesendertigh*, *Vierentwintigh*, of- „ te hoe die in eenige van deselve Steden ge- „ noempt mogen wesen, die als *Raeden* van de- „ selve Steden geordonneert zijn, omme *te hel-* „ *pen raeden* in allen saecken der Stede ende „ der Poorteren van dien aengaende; midtsga-

„ ders

„ ders oock te kiesen de persoonen, als de *Twee-*
„ *entwintigh* of *Veertiene*, als men dat *seecke-*
„ *ren tijdt* gebruyckt heeft, om die *onsen Ste-*
„ *dehouder* ende Raeden van Hollandt te presen-
„ teren, ende daer te ordonneren ende te nemen
„ die *Wethouderen* van de Steden, naer inhoudt
„ der Brieven, die elck van de voorschr. Steden,
„ onder het zegel van wijlen onse voorschr.
„ *Vrouwe* en *Moeder* daar van heeft."

Zij verzoeken dan 1°. om die vaste lighamen van *Veertigen* enz. weder op nieuws te mogen hebben, met de daarmede gepaard gaande *benoemingen* van een *dubbeltal* tot Wethouders, om de verkiezingen door den Graaf of op zijn naam te laten doen.

2°. Zij verzoeken dit zeeralgemeen voor *elk der Steden*, zoo echter, dat zij zich bepalende bij de Brieven, die zij van *Maria* gezegeld hadden, daardoor andere Steden, die deze Brieven niet konden toonen, stilzwijgende uitsluiten (91).

3°. Zij gronden hun verzoek niet op vorige Brieven, van *Jacoba*, van *Philips*, van *Karel*, maar alleen op die van *Maria*, waarvan zij gedurende zijne minderjarigheid genot en gebruik hadden gehad.

4°. Zij verzoeken die Privilegien *eeuwig en erflijk*.

Zon-

(91) De Heer VAN DE WALL bl. 752. heeft dit ook opgemerkt, en er uit afgeleid de reden, dat, volgens de Regeringslijsten, naar den inhoud van dat Privilegie ook onder Karel II. *het Gerecht jaarlijks vernieuwd geworden zij; van welk Voorrecht de andere Steden verstoken bleven, zoo als uit derzelver bijzondere Privilegien en Regeringslijsten kan gezien worden.*

Zonder nu hier angstvallig en ook onnoodig te onderzoeken, of alles zoo naar waarheid voorgesteld zij, en of *elk der Steden* ('t welk ingewikkeld schijnt aangeduid te worden,) zoodanige Brieven waarlijk had of toonen konde: laat ons alleen zien, welke *Apostille* of Antwoord toen op dit zoo algemeen en ruimschotig Verzoek gegeven, en wat *Octrooi* bekomen zij?

„ Wij hebben (zegt Philips bl. 5.) om dese „ en andere redenen (daar gemeld) ons daertoe „ porrende, genegen wesende tot harer (der Sta„ ten) voorsz. bede ende supplicatie, gegonnen, „ geoctroijeert ende gewillekeurt, ende uyt onse „ sonderlinge gratie gonnen, octroijeren en wil„ lekeuren mits desen onsen Brieven — — aen„ gaende den eersten Poincte bij hen versocht, „ roerende de *Vernieuwinge* van de *Wetten* en „ de *Privilegien* van den Veertigen; dat die van „ onsen Steden van *Delf*, *Leyden*, *Gouda*, *Am„ sterdam*, *Rotterdam* ende *Schiedam* van den „ voorschr. Privilegien van den Veertigen, met „ dat daer aen kleeft, useren ende gebruycken „ sullen, als sij tot nu gedaen hebben, ter tijdt „ toe, dat wij totter ouder van 25 jaren geko„ men sullen zijn, gelijk ende in alder manie„ ren, als zij gedaen hebben zedert den doodt „ van onsen voorsz. lieven Heere en Grootvader „ Hertogh *Karel* tot nu toe."

Wij zien hieruit, 1°. dat Philips geene der voorgemelde Verzoeken van de Staten zoo ruimschoots toestaat, noch aan *alle de Steden* noch voor *altijddurend*, maar alleenlijk een Collegie van Veertigen enz. vergunt aan *de zes* genoemde Steden. En dit geschiedde den 14 December 1495.

1495. een jaar en twee dagen na de Huldiging (92). Dit nu waren juist die *zes Steden*, aan welken *Philips* bij zijne huldiging dit Voorrecht reeds ongevraagd geschonken had; en welken, benevens Haarlem, bij 't *Groot Privilegie* van Maria §. 12. ook bijzonder in dezen opzichte begunstigd waren.

2°. Hij oorlooft hun die Vroedschappen te hebben op die wijze, zoo als zij ze gehad hadden sedert 't jaar 1477. het jaar van Karels dood, en sedert *Maria's* regering en zijne *minderjarigheid*, en geeft dus die Steden niet meerder of minder, betreffende dit Artikel, dan hij bij zijne huldiging het jaar te voren gedaan had.

3°. Hij weigert hun het verzoek, om die Vroedschaplijke Collegien te mogen gebruiken eeu-

(92) Het is aanmerklijk, dat omtrent even het zelfde, 't welk ik hierboven uit het *Groot Plakaatboek* aanhaalde op den 12 Dec. 1794. insgelijks, doch met geheel andere woorden en orde, en op den 22 Dec. 1494. uit *een Privilegieboek van de Stad* LEYDEN bij MIERIS is uitgegeven, *Privil.* bl. 55—57. edoch ten aanzien der *Veertigen* met deze zakelijke verandering, bl. 56: „ Op „ het gene dat de voorsz. van den Staten den Coninck „ ende mijnen gen. Heere gebeden hebben, dat heure „ genaden geliefte waer, aengaende de *Veertige*, dair „ off in de Acte van den voorsz. ontfange ende hul„ dinge mentie gemaict es, — — — tot dat mijn „ gen. Heere sal wesen ter oudde van 25 jaren, hen „ — — te willen consenteren ende accorderen, tot dat „ mijn gen. Heere gecommen sal wesen ter oude van „ XXXII jaren." enz. Ik wete dit niet te vereffenen, dan dat ik dit op den 22 Dec. als een nader en nieuw verzoek voor *Leiden* van dien dag aanmerke, doch hetzelve is hun met goede woorden en vriendlijke beloften niet toegestaan geworden. Zij zouden hiertoe gemachtigden afzenden.

eeuwiglijk en erflijk, gevende dezelve slechts aan die *zes Steden* tot zijn 25 jaren. En dus eindigden dezen van 's Vorsten wege den 22 Junij 1503. en hij zelf overleed den 26 Sept. 1506., oud 28 jaren. Op welken tijd dan reeds die Privilegien moeten opgehouden, en bij de huldiging van Karel II. 1507. dus hunne kracht verloren hebben, en derhalve Maximiliaan, in naam zijns Kleinzoons Karel niet kan gezegd worden de verlopene Privilegien op de Vroedschappen bevestigd te hebben. Waarvan hierna. Waarom *Haarlem* daarbij nu niet genoemd wordt, daarvoor was eene duchtige reden. *Philips* had acht dagen vroeger, den 7 Dec. 1495. aan de Stad Haarlem „ op de oitmoedige bede — bij die Borchmeesters, Scepen ende Raede der Stede van Haerlem voor hem ende alle die gemeyne borgeren ende ingezetenen, hun eenen Raad van 24 persoonen verleend, en insgelijk tot zijn 25 jaren, en wel, met bepaling der wijze, gelijk die van den anderen Hoofdsteden van Hollant, wt cracht van der confirmatie Hem luyden verleent — — tot zijn blijde aencoomst ende huldinge op 't stuck van gelijcke Previlegien van 40 of 36, ende ander dergelijken bij hem verworven — — — ende dit ter tijt toe, dat mijn Gen. Heere — — gecommen sal wesen totter oude van 25 jaren ende *niet langer*." (93)

Ook is 't mogelijk, dat toen der tijd de Stad *Alkmaar* een nieuw Privilegie gekregen heeft, schoon zulks tegenwoordig niet voorhanden noch bekend is. Men vindt echter van zoodanige Vergun-

(93) *Privil. van Haarlem*, bl. 163.

gunning van 40 perfoonen gewag gemaakt in de Voorrede van een *Verzoekfchrift* van Alkmaar in 't jaar 1530. aan Keizer Karel gedaan, waarbij zij verzoeken hun zoodanig een Raad te *bevestigen*. Waaruit men kan opmaken, dat Philips de Schoone, met en bij de vernietiging van vroeger Privilegie hun in 't jaar 1495. een Vroedfchap van 40 perfoonen afzonderlijk zal hebben vergund, tot dat hij 25 jaren oud zoude zijn. Een weinig later, namelijk in 't jaar 1497. den 24 Julij vinde ik ook, dat Philips de oude Privilegien van 't *Heemraadfchap* van Rijnland heeft bevestigd; doch niet die van zijne Moeder *Maria* (94). Ook vergunde hij in Dec. 1494. (95) aan Dordrecht drie Artikelen, die in 't *Privilegie van Maria* te vinden waren, om redenen, en wel met bijvoeging, *niettegenftaande die Revocatie en wederroupinge*, *bij Hem gedaan*, *van 't nieuw Privilegie zijner Moeder Maria*. Voords heeft hij nog in 't jaar 1500. den 15 Sept. in *Delft* eenige nader orde gefteld op de kiezinge van Treforiers, op de namaagfchap van de Veertigen, en hunnen ouderdom (96).

Dan, wat mag de reden geweest zijn, dat *Philips* die *Privilegien* zoo bepaald aan fommige Steden en plaatzen, en zoo naau aan *tijd en jaar* beperkt, verleende? Behalve de algemeene reden uit de Staatsgefteldheid van die tijden, en de wanorders, te voren daardoor verwekt, ontleend, mag ik hierbij bijzonder ter opmerking geven *de algemeene hervormings-geest*, die den Vorst beheersch-

(94) *Privil. van Rijnland*, bl. 116.
(95) VAN DE WALL, *Dordr.* bl. 744.
(96) Aldaar, bl. 423.

heerschte van vele ingeslopen en schandelijke misbruiken; en waarvan hij tastlijke bewijzen gaf door zijn, tot nog toe onbekend gebleven *Hervormings-Edict* van den 6 Mei 1495. waarvan ik boven gewaagde (bl. 249.) waarin hij, met betamelijken eerbied en verzwijging van zijne Moeder Maria, en van dat zelve haar Groot Privilegie, oneindig vele *verbeteringen* in het algemeene Bestuur, en bijzonder in de zaken van *Geldmiddelen* en *Domaniale* Inkomsten invoert, waardoor het Land en Volk in 't vervolg vele voordeelen had kunnen verwachten, ware dien jongen Vorst een langer leven beschoren geweest, alzoo hij overleed den 26 Sept. 1506. En ten dien aanzien is zeer aanmerklijk 't geen men leest bij THEOD. VELIUS in zijne *Chronijk van Hoorn* bl. 161. waar hij, na de verhalen van onrust en tweedracht, eindlijk op 't jaar 1494. dus sluit: *Het jaer — 1494. werd de Prins Philips, nu tot zijn jaren gekomen zijnde, overal in deze Landen gehuld, en regeerde die voort als zijn eygen Voogd. Daer deur terstond alle de binnenlandsche twisten ophielden, en de* TIJDEN WEDER BETERDEN. En hieraan schijnt te moeten toegeschreven worden, dat de partijschappen van *Hoeksch* en *Kabeljauwsch* toen een einde namen, en van dezelven niet meer gehoord wierd.

Uit het dus verre bewezene blijkt dan, dat de *Vroedschapscollegien* in sommige Steden van *rechtswege* niet anders of langer geduurd hebben dan tot het jaar 1503. of ten hoogsten 1504., uitgezonderd in *Dordrecht* wat later: en dus eindigden, nog voor 't overlijden van Philips, 't welk den 26 Sept. 1506. voorviel. Ook vinde ik niet, dat tusschen de jaren 1504. tot 1506. eenige nieuwe

we Vergunningen geschied zijn, noch Bevestigingen van vroeger. Ik merkte boven wel op, dat na de toezegging tot den 25 jarigen ouderdom, de Staten eene nieuwe poging bij den Vorst deden, om de voordduring te verkrijgen, totdat Hij 32 jaren oud zoude zijn; maar ik vond er *bij*, dat zij toen met zachte woorden afgewezen zijn, en 't bij de hope bleef (97). Ten minste van toestemming is mij niets gebleken. Integendeel mag ik uit het voorgevallene met *Leiden* in 't jaar 1504. opmaken, dat hun Privilegie toen was opgehouden, en van rechtswege niet meer gelden konde. De zaak was deze. In *'t jaar* 1504. den 22 Oct. (98) gaf Philips eenen aanmerklijken *Brief van Staat* of *Uitstel van Betaling* aan de Stads-schuldeischers, tessens met een bijgevoegd *Reglement*, „ raeckende de regeeringe der Stad, soo omtrent de exercitie „ van de Justitie, als omtrent de administratie der „ rechten, inkomen, lasten en uytgaven dersel„ ver voor den tijt van vier jaren (1504—1507), „ gedurende dewelcke den Hertog aen sich be„ houdt het *stellen* van *Burgermeesteren*, *Sche„ penen* en *Thesauriers*, om die bij hem of van „ sijnent wege af- en aengesteld en vernieuwt te „ werden, naer sijn believen, ordonnerende twee „ Burgermeesteren in plaets van vier, en twee „ The- Leiden.

(97) MIERIS, *Privil. van Leiden*, bl. 56. op 't einde.

(98) MIERIS, *Privil. van Leiden*, bl. 440. en VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.* bl. 1417. Dit stuk is in de Stads Archiven nog in wezen; en bevat 16 *bladzijden* in folio, ingenaaid, hebbende het uithangend Zegel van den Graaf.

„ Thesauriers in plaets van drie; ende verder
„ dat, indien Koopluyden, Drapiers, of ande-
„ re, eenige neeringen of ambachten doende,
„ verkoren werden tot Burgermeesteren, The-
„ sauriers of Wethouders, sij 't selve sullen mo-
„ gen bedienen, sonder haer coopmanschappen,
„ draperie, neeringe of ambacht te verlaeten,
„ ende sulx daerover tot geen begrijp te staen,
„ ofte tot deselve diensten onnut of onbequaem te
„ sijn." De Uitgever zegt in eene aanteekening, *dat de meenigte en de wijdloopendheid dezer Brieven hem heeft doen besluiten, om slechts het aanmerklijkste van eenigen, bij wijze van Uittreksel, hierin te voegen.* Doch had hij kunnen goedvinden, om die stukken in hun geheel uittegeven, (en waarom niet?) en daarbij aantewijzen, hoe lange die schikkingen, zoo onder *Philips*, als *Karel* geduurd hadden, (die toch 1510. eindigden) zouden wij de historie der *Veertigen* te Leiden vrij vollediger kunnen opmaken; altans uit het voorgemeld *Uittreksel* is zichtbaar genoeg, dat sedert 1504. die Privilegien van *Veertig*, welke tot 25 jaren zijns onderdoms zouden duren, toen ten minste in Leiden hebben opgehouden, dewijl anderszins die voorziening *op de Regering* niet behoefd hadde, en ook de Landsheer zonder dringende redenen niet gerechtigd was geweest, om aftegaan van die verordening, om vier Burgemeesteren en drie Tresoriers aantestellen. En dat dit waarlijk zoo is, blijkt mij uit twee nadere Privilegien van 1508. den 20 Oct. en 1510., het eerste geheel onuitgegeven, het andere bij MIERIS. In het onuitgegevene, nog in de Stads-Archiven, met het groot

Ze-

Zegel, voorhanden, vergunt *Maximiliaan* met zijnen Kleinzoon *Karel*, op aanzoek van *Burgemeesters*, *Schepenen en Raad*, nog *Atterminatie* of Uitstel van betaling voor twee jaren, na 't eindigen van 't vorig uitstel van 1504. op vorige voorwaarden; maar met toelating van *drie Burgemeesters* in plaatze van *twee*. 't Welk dan duren zoude tot 1510. En in het uitgegeven bij MIERIS (99) op 't jaar 1510. zegt Koning *Maximiliaan*, dat *de Stad om haren kranken staat heeft moeten onderhouden worden door provisie van sekere staten en respijten, tot verscheiden tijden verleent, NB. met* SURCEANTIE *van de voorschr.* PRIVILEGIEN *van* VEERTIGH, — — *voor seekere jaren, die nu sullen expireren, Martini naastkomende.* En hierop bevestigt hun nu Maximiliaan, met zijn Kleinzoon *Karel*, als Graaf en Erfheer dezer Landen, het *Collegie van Veertigen, en de benoeming tot kiezinge van Schepenen — met kennisse der Vroedschap voor den tijd van drie jaren.* En wat *de Draperijen* enz. betreft; dit sloeg op eene orde van Philips van Burgondie van 1465. (100), om die bezigheden niet te mogen oefenen zoolang zij in den *Gerechte* waren. 't Welk hier veranderd wordt.

Nu ga ik over tot de bedenkingen, boven gemaakt, nopens de door Philips afgeschafte Privilegien van Vrouwe *Maria*, bijzonder betreklijk de *Vroedschappen*. Men mogt denken, dat deze Privilegien na den dood van *Philips II.* onder *Karel V.* en *Philips III.* of weder in trein gebracht zijn, of zelfs de *wettigheid van herroeping*

Bedenkingen tegen 't herroepen.

(99) *Privil. van Leiden*, bl. 134.
(100) *Privil. van Leiden*, bl. 179.

S 2

ping niet altijd erkend is geworden. Beide bedenkingen, die ten volledigste opgelost en vernietigd zijn door den Hr. J. DOORNIK, in zijne Inaug. Dissert. 1792. *de Magno Mariae Privilegio*, welker korte Inhoud daarom alhier eene plaats verdient.

De Schrijver verdeelt zijn onderwerp in vijf Hoofddeelen; geeft in 't eerste Hoofdst. eene beknopte geschiedenis der invoering van dit en andere Privilegien van Maria.

In het tweede betoogt hij, dat die Privilegien, offchoon zij gedurende Maria's en Maximiliaan's regering en voogdijschap gediend hebben, echter sedert den aanvang der Regering van Philips II. of *den Schoonen* tot aan de Afzwering van Philips III. Koning van Spanje, van rechtswege niet in gebruik geweest noch gegolden hebben, maar wettig vernietigd en vernietigd gebleven zijn, en zulks wel door onderlinge overeenkomst tusschen den Vorst en de Staten.

In het derde H. merkt hij vooraf aan, dat, daar zulks *bij wettig Verdrag* geschied zij, het overtollig zij te twisten, hoe verre de Graaf hier toe gerechtigd ware. Maar om ook hierin alle uitvluchten en twijfelingen wegtenemen, komt hij ten overvloede tot een *betoog*, dat het met de gewone denk- en handelwijze van die tijden, met de Staatsbeginselen dier eeuwen, en met de regelmaat van 't *Duitsche* en *Nederlandsche Staatsrecht* alleszins overeenkomstig ware, dat een Opvolger in 't gebied niet verplicht was, om alle vorige daden en handelingen van zijn' Voorganger, zonder onderscheid, stilzwijgende goedtekeuren en te voldoen, en dat diesvolgens, indien er iets onwettigs gedaan of gegund ware, hij van rechtswege dat zelve vermogt te vernietigen

gen of te herroepen, 't zij voor zijne inhuldiging, 't zij bij zijne huldiging zelve, ook zonder toestemming der belanghebbende.

In 't vierde Hoofdstuk onderzoekt hij naar het gewicht en de waardij der *redenen*, die zoo *Philips* als *de Staten* bewogen hebben, den eenen, om alle zijner Moeders handelingen en bedrijven te vernietigen, de anderen, om eene zoodanige vernietiging en herroeping zoo eenstemmig goed te keuren en te bevestigen.

Eindlijk in 't vijfde Hoofdstuk wederlegt hij alle de voornaamste tegenbedenkingen en schijnschoone tegenwerpingen, die hieromtrent door anderen geopperd zijn geworden (1). En hierbij late ik het berusten. Het vervolg van dit stuk zal de bevestiging medebrengen, en inlichtend doen zien, dat *Maria's* Privilegien vooral van de *Vroedschappen*, onder Keizer *Karel* en *Philips* noch daadlijk noch rechtelijk gegolden hebben, zelfs niet bekend geweest zijn.

Wat KAREL betreft, men moet van Hem *twee* of liefst *drie* tijdperken onderscheiden. Het eerste liep sedert Philips dood in 't jaar 1506. onder zijne minderjarigheid, tot aan 't jaar 1515. Het twee- Onder Karel II. naderhand Keizer.

(1) Men had namelijk weleer te Amsterdam eene *Dissertatie* verdedigd, waarin men de wettigheid der Privilegien van Maria en derzelver wettige voordduring onder de haar opgevolgde Graven niet alleen ten sterkste trachtte te verdedigen; maar ook zeervele daartegen aangevoerde Bewijzen poogde te ontzenuwen, en de onwettigheid van 't herroepen te staven. Bijzonder is het deze Verhandeling, die de meest krachtig schijnende Tegenwerpingen opleverde, welke in de uitgegeven Verhandeling van *J. Doornik* stuk voor stuk opgenomen, opgelost, en vernietigd zijn.

tweede was zijne eigen Landsvorstelijke regering tot aan 't jaar 1549. Het derde, sedert hij zijn' Zoon Philips in dat jaar *bij voorraad* huldigen liet, schoon hij zelf de Regering nog behield tot zijnen afstand van 't Bewind in 't jaar 1555.

Wat het eerste tijdperk betreft; te Gent geboren in 't jaar 1500. was hij bij 't ontijdig overlijden van zijnen Vader *Philips II*, maar 6 jaren oud. Maximiliaan zijn Grootvader nam de Voogdij op zich, doch Roomsch Koning zijnde, en zijne tegenwoordigheid elders vereischt wordende, stelde hij de Moeie van den jongen *Karel*, de Zuster van den overleden Koning *Philips*, aan tot *Gouvernante* en plaatsvervangster. Hiertoe behooren de plechtige Huldigings-Eeden, zoo van de zijde der *Staten* aan hunne Genad. Vrouwe *Margareta*, als van *Maximiliaan* bij eenen Procureur van zijnen wege aan de Staten den 17 Junij 1507. (2) gedaan, bij welken Eed Maximiliaan wel weder bevestigt de Privilegien van wijlen Hertoge *Philips* en *Kaerle*, en hunne Voorvaders, — benevens de Rechten en Privilegien, hun gegeven door den overleden Koning *Philips* zelven, zoo verre zij daarvan *deugdlijk gebruikt hadden*, tot aan zijn overlijden; maar hij gaat met stilzwijgen voorbij alle de Giften en verordeningen onder *Maria*, even als ware deze Gravinne nooit in de wereld geweest. Hiertegen

(2) Te vinden in 't *Groot Plakaatb.* D. IV. bl. 9, 80. waar 't opschrift luidt: *Huldinge, gedaen bij den Staten van Hollandt en Vrieslandt, binnen der Stede van Dordrecht, aen den persoon van onse genadichste Vrouwe, Vrouwe Margareta van Oostenrijk en van Bourgundie, Hertoginne Douariere van Savoijen*, enz.

gen doen ook de Staten, even als te voren, bij vernieuwing *den Eed van gehoorzaamheid; als wij van rechtswege ende redenen schuldich zijn van doen.* Staande onder de daarvan zijnde *Acte: Aldus gesworen, gehult ende ontfangen bij den voorn. van den Staten van Hollant en Vrieslant, hierom vergadert binnen Dordrecht.*

Ten zelfden tijde, zoo niet vroeger, kreeg de Hertogin *Margareta*, Moei van Karel, haren *Lastbrief* of *Commissie* als Gouvernante dezer Landen. Ten bewijze nu van 't boven aangemerkte, dat de *Vroedschapsvergunningen*, door Philips den Schoonen, bij of kort na zijn' dood waren opgehouden, of niet meer golden, strekt, dat op den volgenden 18 Junij 1507. de Staten zich opstonds vervoegen bij de Hertoginne *Gouvernante*, en haar verzoeken, dat zij gedurende Karels minderjarigheid, *de Steden hare Veertigen enz. wilde vergunnen.* Zie hier hun eigen woorden (3): „ *Dat elke van de Steden* van „ Hollant en Vrieslant den tijd van der minorité „ ende onmondigheydt ons Gen. Heeren sullen „ *mogen gebruycken* van de Veertigh, Sesendertigh, Vierentwintigh, of hoe die in eenige „ van de Steden genaemt zijn, om *te helpen* „ *raeden* in allen saeken, derselver Steden ende „ Inwonende van dien, die alle jaren sullen mogen kiesen den Tweeentwintigen, Sestienen, „ Veertienen ofte anders, als men dat gewoonlijck is te gebruyken, deselve den Stadthouder ende Raeden van Hollant te presenteren, „ omme daer uyt in den name van mijns gen. „ Heere te ordonneren de Wethouderen van de „ voorsz.

(3) In 't *Groot Plakaatb.* D. IV. bl. 11.

„ voorsz. Steden, naer inhoudt der Brieven, die
„ elcke van denselven Steden van mijns Gen.
„ Heeren edelen Vorders, Graven ende Gravin-
„ nen van Hollant daer van hebben."

Staan we een weinig bij dit Verzoek stil!

1°. Zij verzoeken hier, of een recht dat zij hadden, of niet hadden. Indien zij 't hadden, behoefden zij 't niet te vragen, maar konden volstaan met te verzoeken om *de voordduring.* Zij beroepen zich wel in 't stuk van *benoeming* op hun *gewoon gebruik.* Maar *gewoonte* maakt geen wet of recht dan bij des Vorsten goedkeuring. Ik besluit dan, dat zonder eene nieuwe Verordening dit recht der *Vroedschappen* na den dood van Philips niet meer van rechtswege gold.

2°. Zij verzoeken dit *voor elke* en een iegelijke Stad, met beroep echter op den inhoud harer Brieven. 't Welk dus het verzoek naauwer bepaalt aan zulken, die waarlijk diergelijke Brieven konden togen.

3°. Zij verzoeken zulks slechts voor den tijd van Karels *minderjarigheid.* Waarmede dan ook, het verzoek haar toegestaan zijnde, die *Vroedschappen* van rechtswege in 't jaar 1515. zouden ophouden.

4°. Zij verzoeken dit niet, om daar door eenig deel *aan 's Lands bewind* te krijgen, noch ook, om *alle Stedelijke zaken* te bestieren, maar *om te helpen raden in zaken, die de Stad en hare burgers betroffen.* En dus bleef *het bewind* en de raadpleging altijd nog bij 's Vorsten *Schout, Burgemeesteren, Schepenen* enz. Doch ook

5°. Om dezen meer aan zich en Stads belang te verbinden, verzoeken zij eindlijk de *benoeming* der *Burgemeesteren,* der *Schepenen,* enz.

om

om daar uit, *naar inhoud van elks Privilegie*, of zelf de verkiezing te doen, of van wege den Vorst door 's Vorsten gemachtigden, den Stadhouder en Raad te laten doen.

En wat is hierop het kort en bondig antwoord van Margareta?

„ Mijn gen. Vrouwe — heeft gesien in den „ Raedt dese Artikulen — — — ende daerop ge„ adviseert het gene des hier naer volght. Op 't „ eerste Artikul [de Vroedschappen], dat heur „ Genaden niet machtich en zijn te gonnen 't „ geene des die voorsz. van de Staten bij densel„ ven Articule begeeren en versoecken." Zij slaat dit dan glad af. Maar op 't slot voegt zij er 't geheel antwoord bij: „ Ende want bij mijn „ voorsz. Gen. Vrouwe, mits den Apostillen „ voorschr. op eenige van den voorsz. Artik. niet „ volkomentlijck voorsien noch geantwoordt en „ wordt, naer de meyninge ende begeerte van de „ voorsz. van de Staten. Sij verklaert mits de„ sen, dat onse alregen. Heere den Roomsch „ Koning, haer Heere ende Vader in dese Landen „ afgekomen zijnde, sij sal geerne die hand daer „ aen houden, ende haer vermogen doen, dat „ sijn Kon. Majesteyt op al breeder ende voorder „ voorsien sal, tot benoegen van den voorsz. van „ den Staten. Actum te *Dordrecht*." — — Doch hiervan is niets gekomen.

Ziedaar den staat der zaken bij Keizer *Karels* minderjarigheid; de Steden hadden toen die *Vroedschappen* niet; en Maria's *Privilegien* waren eene reeds afgedane zaak. En daar was uit al het vorige gebeurde, ten tijde van Maria, en Maximiliaan, Karels Grootvader, en nu wederom Voogd van zijnen Kleinzoon, geene reden

hoegenaamd, om die Privilegien van *Maria*, wiens man zoovele beroeringen, tweedracht, bloed en moord, had bijgewoond en uitgehard, geene reden, zegge ik, om die Privilegien wederom intevoeren, hoe genegen hij anderszins voor de Landzaten mogte geweest zijn. Ook zal 't vervolg genoeg leeren, dat op dit invoeren in die later tijden geene de minste gedachten geweest zijn.

Onder Karel 1507. Zien wij de bijzonderheden, nopens de Vroedschappen tusschen dit jaar 1507. en 1515. toen Karel zelf het roer der Regering aanvaardde.

Delft. Zij zijn de volgende: Van *Delft* vinde ik, dat Maximiliaan in 't jaar 1508. den 23 Nov. (4) als Voogd aan Delft vergunde *eene Vroedschap, duerende den tijt van der onbejaerthey: ende onmondicheyt van ons Karel.* — Doch dewijl hiervan niets in de *Beschrijvingen van Delft* voorkomt, zoude lichtlijk hier eene jaarverzinning kunnen zijn.

Leiden. Van LEIDEN is meer bekend. Maximiliaan, als Voogd, deed hun in 't jaar 1510. den 19 Oct. eene nadere Vergunning (5), gebouwd op 't vorig Privilegie, „ om van nu voortaen te useren van den voorsz. — Privilegien van den „ Veertigen, ende achtervolgenden dien kiesen „ — 16 rijke, notable — — en van Burgemeesters en Tresoriers, dat die Gerechte met „ der Vroedschap kiesen zullen 3 Burgemeesters en 2 Tresoriers." — Doch omdat het woord

(4) Ik weete niet, dat dit gedrukt voorkomt. 't Is ter Leenkamer, in 't *Privilegieboek*, *sedert Karel* — *Kas* K. fol. 19. verso.

(5) MIERIS, *Privil. van Leiden*, bl. 134.

woord *Vroedschap* sedert dien tijd van twijfelachtige beteekenis scheen geworden te zijn, zoo wordt er uitdruklijk bijgevoegd: „ Onder de- „ welke van de Vroedschap wij *voortaen* willen „ die Veertich geroepen ende begrepen te we- „ sen, gelijckelijken, hooft voor hooft, even- „ veel stems hebbende." Waarmede dan *deze Veertigen*, schoon oorspronglijk tot Kiezers geschikt, volkomenlijk niet alleen de *Representanten* der Burgerij, ook in den *Raad*, wierden, om *te helpen raden*, maar ook, sedert er geene andere leden dan *Veertigen* tot het bestuur ingekozen wierden, en dus allengskens het getal van Veertig in Rade, op den naam van Vroedschap zich bij die *Veertigen* bepaalde, de naam van *Vroedschap* in Leyden aan dit lighaam van Veertig (gelijk elders aan de 36, 24. enz.) verbleef, uitgezonderd alleen, wanneer zij tot het benoemen van 16 enz. als *Veertigen* werden zaamgeroepen. Doch dit Privilegie was maar voor een tijd, 't was: *duyrende den tijd en termijn van drie jaren naestkomende*, dat is, tot 1513. De Vorst voegt er bij, dat, *alzoo dat Privilegie van de XL. — zekere jaren is gesuspendeert geweest*, [namelijk van 1504. zie boven], en hierdoor *de laatste Veertigen* of verstorven of verduisterd waren, hij daarom voor deze keer zelf de benoeming der XL. doet. Doch in 't volgend jaar nieuwe twisten gerezen zijnde tusschen Vroedschappen, Officieren en Burgeren, over het verkiezen als anders, waaruit groote beroerte was gerezen, zond hij den 18 Oct. 1514. (6) derwaards Gemachtigden uit zijne Hollandsche Ra-

(6) *Privil. van Leiden*, bl. 143.

Raden, die partijen zouden hooren en in 't minlijke *vereffenen*, of anders met goedvinden der Landvoogdes daarin voorzien, waaruit gevolgd is, dat Zij partijen op 't *Stadhuis* vergaderden, eerst den *Schout*, *Burgermeesters en Gerechte*, *en voords den Vroedschappe*, *ende meestendeel van den Rijkdom* — waarvan de eene partij uitmaakte *den Schout*, *Scepenen ende een deel van der Vroedscnap*, en de andere *drie van de Burgermeesteren ende vele van der Vroedschap mit alle den Rijkdom.* Zij beslisfen de Verschillen; Maximiliaan keurt het goed, bepaalt op nieuws de Veertigen, en de wijze van noeming van hun, en van Schepenen, enz. met nadere aanduiding van de onderscheiding van de *Vroedschap* en *Veertigen* op deze wijze: *sullen die veertich personen* — — *gehouden worden t'allen tijden*, *dat die Vroedschap op eenige saecken*, *der Stede aengaende*, *vergaderen sal*, *mette selve Vroedschap* — *mede te vergaderen* — *zijn opinie ende stem te geven* — *welke stemmen van de Veertich van sulker macht ende weerden sullen wesen als die stemmen van de Vroedschap.* — Doch dit geschiedde al weder *tot 's Vorsten wederzeggen* (7). Van dien tijd dan af bepaalde zich het woord *Vroedschap*, (geheel anders dan te voren, in het derde en 't begin van 't vierde tijdperk) bij het *lighaam* der vorige Regenten, met insluiting der Veertigen, zoo echter, dat in sommige zaken van gewicht de meestgewichtige poorters, op den naam van Rijkdom, in hunnen invloed gekend werden, ten minsten op 's Vorsten last bijeen geroepen wierden, of konden worden, om de stem der burgerij ook mede te hooren.

Van

(7) *Privil. van Leiden*, bl. 145. en 136.

Van *den Briel* vind ik, dat Maximiliaan in 't jaar 1512. gedurende *Karels minderjarigheid*, orde gesteld had op de jaarlijksche verkiezing der Regering *bij dien van den Vroetschappe der Stede, als die gezworen van den ouden ende nieuwen Gerechte* (8). Briel.

Verder levert dit Tijdperk, zooveel ik weet, niets aanmerklijks op, dan alleen dat Maximiliaan bij Handvest in 1512. 23 Nov. aan die van *Enkhuizen* oorlooft, om *in plaats van drie Burgermeesters, die ten regimente van der Stede gesteld werden uit die Rijkdom van onsen Stede*, maar die jaarlijks *afgingen*, een derzelven aan te laten blijven, en er drie bij te kiezen (9), waar op VAN HOOF aanteekent, *dat 's jaers daerna bij de Burgermeesters en Schepenen, met toestemming der gemeene Rijkdommen (soo wierden de Vroedtschappen genaemt, om dat se alleenlijck uit de rijksten bestonden,)* eene *zekere Keure* gemaakt wierd. Deze bijvoeging doet zien, hoe de vaste getalen allengskens dien naam van *Vroedschap* verkregen. En 't is ten opzichte van Enkhuizen hier zeer toepaslijk, dat in een later *Octrooi* van Keizer Karel van 1523. (10) gezegd wordt, dat, *over lange jaren geoctrojeert zijn geweest XX mannen van den alderrijcksten der poorterije, bij admissie van den welcken XX mannen, overmits hoerluyder* RIJCKDOM, *worden alle d'affairen van der Stadt geregiert — ende uytten buyck van de Stede hebben de vier Burgemees-*

(8) ALKEMADE, *den Briel*, D. II. bl. 124.

(9) *Privil. van Enchuysen*, bl. 60. en VAN HOOF, *Hist. van Enkh.* bl. 44.

(10) Ibid. bl. 64. a.

meesteren gecoren geweest. In dien zelfden Brief wordt dan ook gewaagd *van den* VROETSCAP *onser Stede totten getale van XX mannen.*

Dit van het tijdperk van Karels onmondigheid! Zien wij nu het gebeurde bij en na zijne meerderjarigheid en Huldiging in 't jaar 1515. toen hij zijn XVIde jaar intrad, tot aan 't jaar 1549. Dit zal ons nieuwe ophelderingen opleveren.

Karel gehuldigd 1515.

Hij werd plechtig ingehuldigd door de Staten te Dordrecht den 3 Junij 1515. Bij deze Inhuldiging en weêrzijdsche Eed-verbintnis, waarvan de plechtige Acte voorhanden is (11), viel een diep stilzwijgen, en geene hoegenaamde bedenkingen nopens *Privilegien* zijner *Grootmoeder Maria*, noch van *Vroedschappen*, daarmede verbonden; Hij belooft *de H. Kerk*, *Weduwen en Wezen*, en *de Privilegien* te onderhouden, voortijds verleend bij zijne Grootvaderen *Philips*, *Karel*, en hunne voorzaten, en ook die gegeven zijn bij zijnen Heer Vader *Philips*, Koning van Castilie, *in der manieren als zij die deughdelijcken ghebruyckt hebben ofte schuldich waren te gebruiken*; of gelijk het bij die van Leiden (12) wordt uitgedrukt: *zoo verre zij die deuchdelijck hebben* enz. Hoedanige Bijvoegingen het misbruik van tijd tot tijd noodzakelijk gemaakt had; om zich te dekken tegen al te ruime uitleggingen, of verkeerde begrippen. Gelijk er ook een tijdstip was, waarop de Graven zich begonnen te bedienen van *salvo iure nostro vel dominio*, *behoudens ons rechts*, *of onzer heerlijkheid*; en naderhand, *behoudens ons recht*

en

(11) *Groot Plakaatb.* D. III. bl. 20.
(12) MIER. *Privil. van Leiden*, bl. 57.

en eens tegelijks recht. Met deze Algemeene Huldiging kwamen de afzonderlijken genoegzaam overeen, wanneer de Vorst in perſoon de Steden met zijne tegenwoordigheid vereerde. Ik zal alleen die van Dordrecht gedeeltlijk afſchrijven (13): zij begon: *Alſoo die borgeren ende ingezetenen — van Dordrecht — — mijnen gen. Heeren — — Kaerle — — voor hoiren — — Landsheere ontfangen ende gehult hebben, zoe zij van rechtswegen ſchuldich zijn te doen, zoe heeft — mijn Gen. Heere — — —. Dat zweren wij als Grave — — — die Heylige Kercke voorteſtaen ende in hoeren rechten ende vrijheden te onderhouden, Weduwen ende Weſen te beſchermen — — te houden ende te doen onderhouden die rechten, previlegien, hantvesten — — voortijts verleent — bij Hert. Philips, Karel — — ende bij den Coninck Philips, onſen Heere ende Vadere* — enz. (14)

Na het aangemerkte op het jaar 1507. en 't nu voorgevallene bij *Karels* meerderjarigheid, is het dan niet zonder reden, dat omtrent dezen tijd ſommige Steden pogingen deden tot het *hebben* of

Privilegie te Amſteldam 1516.

(13) VAN DE WALL, *Dordr.* bl. 861.

(14) Men heeft op eene zonderlinge manier uit het *eerst* en *laatst* zweren eenen bewijsgrond zoeken te halen voor den minderen of meerderen graad van *Oppermacht* des Vorsten en *Onafhanglijkheid* der Ingezetenen; maar men heeft niet bedacht, gelijk de Tekst duidlijk medebrengt, dat er vooraf gaat, dat dit geſchiedde *alzoo*, of *omdat*, *de burgeren ons* GEHULDIGD *hebben*, *gelijk zij* SCHULDIG *waren*; en dat daarop dan de weêrzijdſche Eeden volgden, onverſchillig wie *eerst zwoer*; daarbij zijn er meer voorbeelden, dat de *Staten* of *Steden* den Eed eerst deden, en dan *de Vorst* volgde. Doch dit te bewijzen, komt hier niet te pas.

of *herstellen* der nu dus genoemde *Vroedschaps-collegien.* Zien we eenige voorbeelden. Wij vinden nog in 't zelfde jaar bijzondere *Stedelijke Verordeningen* en *Vergunningen* ten aanzien van 't Steden-bestier. En wel in tijdorde: 1°. van *Amsteldam.* WAGENAAR in zijne *Beschrijving* (15) verhaalt, dat na de huldiging des Landsheeren de Amsteldamsche Regering vele pogingen deed, om van den Vorst weder te verkrijgen het Privilegie van Maria, om de XXXVI. zelve vol te maken, en dan XIV. te benoemen, waaruit de Graaf of zijn Stadhouder en Raden VII Schepens kiezen zouden. En hierbij gebeurde dit zonderlinge. Men vergaderde de *Vroedschap*, en men besloot bij meerderheid: dat men de nieuwe benoeming van XXXVI. en XIV. zoude doen, en die *benoemingen* dan zenden *in den Haghe nae ouder gewoonte.* Maar indien men aldaar zwarigheid of tegenstand ontmoette, zoude men, voor Stads rekening, zich bij den Vorst zelf vervoegen en verzoeken (*an onse genadichste Heere vervolgen*) *om continuatie van den Privilegien, die de Stede daer aff heeft, ewich of ad tempus.* Dat het Hof hun dit weigerde, blijkt hieruit, dat de Regering sedert bij Bidschrift zich aan Karel zelf wendde, doch dees wilde hieromtrent niets bepalen, zonder vooraf te hebben ingenomen het *Bericht van den Stadhouder Henrik van Nassau, en de Raden van Holland*, maar dewijl *de dag* ter verkiezing en gewone verandering der Wethouderschap zoo kort op handen was, besloot hij met zijnen Raad den 17 Jan. bij wijze van

(15) *Amsteld.* D. II. bl. 466. en 468. en NOORDKERK, *Privil.* bl. 90.

van Voorziening bij voorraad, voor deze reis., uit zonderlinge gunste toetestaan, dat het getal der XXXVI. ten gewoonlijken tijde, volgemaakt werdt; en dat, door dezelven de benoeming tot Schepenen geschiedde. Waarop *Karel*, na ingekomen gunstig bericht, den 8 Novemb. 1516. hun het Privilegie van XXXVI. vernieuwt of 't vorige bevestigt, echter met bijvoeging: *voorzoover zij daervan deugdelijk genot en gebruik gehad hebben*, maar ten aanzien der during was het maar *tot zijn wederroepen of wederzeggen* (16).

In *den Briel* had Maximiliaan als Voogd in 't jaar 1512. eene Vergunning gedaan, maar nu verzochten zij bij Karels huldiging, om het vorige Privilegie *te continueren*, en hun dat *ten eeuwigen dage* te gunnen, en Karel (*alzoo wij nu tot onsen mondigen jaren gekommen zijn*, zegt hij), heeft daarop den 9 Jun. 1515. na ingenomen *Advijs* van *Stadhouder* en *Raden*, *uit zonderlinge gratie*, hetzelve aan hun toegestaan, maar insgelijks met uitdruklijke bijvoeging: *dit al tot onsen wederseggen* (17). Briel 1515.

Met *Leiden* ging het anders toe. Maximiliaan had als Voogd in 't jaar 1510. (18) den 19 Oct. hun een vorig Octrooi op de *Vroedschap* verlengd *voor drie jaren* (19). Na 't eindigen des- Leiden.

(16) WAGEN. ald. bl. 469. en *Handv.* bl. 106.
(17) *Privil. van den Briel*, D. II. bl. 123, 125.
(18) MIER. *Privil. van Leiden*, bl. 147. ORLERS, *Beschrijv. van Leiden*, D. II. bl. 627. VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.* bl. 1446.
(19) Zie boven, bl. 282.

deszelfs had hij in 't jaar 1514. 28 Oct. hetzelve *met eenige verandering gecontinueerd tot wederzeggens* (20). Men vindt hierop den 1 Julij 1515. vooraf eene stilzwijgende goedkeuring van de Uitspraak en 't opgevolgd Octrooi van Karels Grootvader Maximiliaan van 1514. bij de verkiezing van 4 Veertigen, uit eene hun toegezonden benoeming van XII (21). Maar hoe was dit toegegaan? Zie hier het gebeurde!

Maximiliaan en Karel hadden eenige Hollandsche Raden naar *Leiden* gezonden (22). Dezen riepen voor zich *Burgemeesteren*, *Schepenen en andere Officiers en Ingezetenen der Stad*, om de oorzaken der twisten te vernemen, en een minnelijk vergelijk te bewerken. Zij aldaar den 9 Nov. 1514. aangekomen, vertoonden hunne Commissie op 't Stadhuis *aan Schout*, *Burgemeesteren en Gerechte*, *en voords der Vroedschappe en 't* MEESTENDEEL *van den Rijkdom*. 't Bleek hun, dat de verschillen gerezen waren *uit de verkiezinge van XL persoonen op St. Jacob*, bij advise van de eene partij, als *Schout*, *Schepenen en een deel der Vroedschap*, die meenden, dat, vermits de *exspiratie van 't Octrooi*, zij volgens hunne *Privilegien* en *oude Costumen* mogten procederen tot verkiezing en volmaking van de oude XL. De ander partij, zijnde 3 der Burgemeesteren en velen *van de Vroedschap*, met *alle den Rijkdom* vermeenden, dat zij zulke XL., als Zij (de Graven) bij hunne *Commissarissen* hadden doen

(20) Zie boven, bl. 284.
(21) MIER. *Privil. van Leiden*, bl. 136.
(22) Ibid. *Handv. van Leiden*, bl. 144.

doen ſtellen, behoorden te *continueren*, uit kracht van 't Octrooi; immers bij *voordduring van 't zelve*; meenende dit niet *geëxpireerd* te zijn, overmits de *laatſte Bede* nog loop hadde. De Commisſarisſen konden partijen niet vereenigen. Maar het de dag zijnde van *Burgemeester's*, ſtemmen beide de Partijen, dat *Commisſarisſen voor deze reize* kiezen zouden 4 Burgemeesteren uit de perſoonen, die zij benoemden: deze kozen hierop 4 Burgemeesters, *Lochorst*, *Lodeſtein*, *Stoop*, *Warmond*. En zij *continueerden* met *conſent* van partijen de *oude Treſoriers*. Hierop hebben zij den *Schout*, *Burgemeesteren en Gerechte*, met den meestendeel der *Vroedſchap* zoo onderwezen, dat zij toeſtemden in 't verkiezen van de Veertigen; na welk conſent de *Commisſien* verkozen XL perſoonen, met name: — — — —. Hierop volgt 's Vorsten bekrachtiging, en verder oorlof aan *die Veertigen* om van nu voortaan, achtervolgens de oude Privilegien alle jaar op St. Jacobs Avond te kiezen 16 perſoonen, om daaruit bij den Stadhouder en 't Hof aante-ſtellen 8 Schepens, te *preſenteren* bij den Schout en 2 Burgemeesteren; en die XL zullen altijd gehouden zijn te *helpen raden* aan de Vroedſchap in Stads zaken, ook in 't ſtemmen der Vroedſchap op St. Mart. Avond tot Burgemeesters en Treſoriers. — En bij aflijvigheid van XL zullen de overige Veertigen eenen anderen tot XL kiezen. En tot meer vrede beveelt de Vorst aan Schout, Burgemeesters, Schepenen, Gerecht, Treſoriers en andere Officieren, hunne officien wel te bedienen. — *Tot onzen wederzeggen.* Met last aan 't Hof, de Rekenkamer, den Bal-

juw van Rijnland en den Schout van Leiden, om op de onderhouding acht te geven. Toen nu hierop 4 van de 40 bedankten, bleven er 36 over. Hiervan is ook eene *Acte* over van 1515. den 1 Julij, bij MIERIS, *Handv.* p. 136. waarbij de Vorst, of zijn Raad, belast, dat de 36 zouden noemen 12 persoonen, waaruit hij er 4 verkoos, die den Eed deden in handen van den *President van Holland*, gelijk dit op den rugge der *Acte* aangeteekend staat.

Dit geschiedde dan in 1514. en 1515. Maar in 't jaar 1519. was er wederom Oneenigheid (23). Dit leert de nieuwe Verordening! Karel had den 26 Oct. 1518. dat Octrooi van 1514. *tot wederzeggen* verleend, om redenen *wederroepen.* Sedert, zegt hij, was Hem betoogd, dat de Burgers zulke XL. van oude tijden hadden, en de welvaart der Stad hiermede verbonden was, en zij bij de *nieuwe Bede* daarom verzocht hadden; hij had hun dit toegezegd. Nu wil hij dit nakomen, en zendt daartoe *Commissarissen*, om uit de Stedelingen 40 persoonen te kiezen, en te vernemen, wat gezag hij dien XL. ten hunnen beste zoude geven. — Hierop gehoord wat te hooren was, benoemt Hij 1519. den 21 Junij die XL., en deze zullen 's jaars XVI persoonen noemen; deze XVI door Schout, twee Burgemeesteren den Stadhouder aanbieden, die hierop kiezen zal; en op St. Mart. Avond zullen de XL. met de Vroedschap aanstellen de Burgemeesteren en Tresoriers, en bij aflijvigheid enz. een

(23) MIER. *Handv.* bl. 147.

een' nieuwen XL. kiezen, oud 28 jaren: dit al-les *tot wederzeggen.*

Van *Haarlem* vind ik niets naders. Haarlem.

Die van *Gouda* zonden op den gewonen voet in 't jaar 1516. den 3 Jan. aan den Stadhouder de *benoemde* persoonen, om Burgemeesters en Schepenen daaruit te kiezen, waarop 't Hof of de Raad van Holland de ouden deed aanblijven en geene nieuwe keuze deed, om de afwezigheid des Stadhouders (24). En men heeft nog in 't jaar 15 23/24. den 4 Jan. (in de *Bijlage*) in de *Memorialen van Sandelyn* eene *Acte van Continuatie van der Wet*, waarin gezegd wordt, *dat de tijt van te vernieuwen die wet binnen der Stede van der Goude aenstaende is, ende die Commissarissen bij der Kon. Maj. geordonneert, omme NB. die zelve Wet* ENDE ANDERE *in Hollant te vernieuwen ende te kiesen absent zijn.* Waaruit blijkt, dat er buiten *Gouda* ook nog *andere* Steden waren, die toen zonder die eigen Verkiezingen zaten. Gouda.

Wat *Dordrecht* belangt: ik toonde boven, dat hun Privilegie 25 jaren zoude duren, en dit derhalve ophield in 't jaar 1519. Hetzelve schijnt later verlengd te zijn. Immers VAN DE WALL (25) gewaagt van eene *verlenging* van 't Collegie van de XL. en van de XXXIV., gegeven in 't jaar 1526. voor den tijd van 4 jaren, 't welk dus eindigen zoude in 't jaar 1530. Dordrecht.

Met *Rotterdam* liep het nog later aan. Uit een Octrooi den 15 Nov. 1524. (26) blijkt, dat Ka- Rotterdam.

(24) MS. bij mij, 1516. 3 Jan.
(25) *Dordr.* bl. 1087. (c).
(26) Bij LOIS, *Rotterdam*, bl. 340.

Karel in 't jaar 1518. den 8 April deze Stad gegeven of *bevestigd* had een vorig Privilegie van XL., maar 't welk nu in zo verre veranderd wierd, dat de perfoonen verminderd wierden tot op XVI, maar ook dit flechts *tot wederzeggens*, en in alle de overige Artikelen voor den tijd *van zes jaren*, en dus tot 1524. Men heeft in de gedrukte *Lijst der Charters van Rotterdam*, in folio, bl. 42. eene Aanmerking op dit Privilegie van 8 April 1518. 't welk zij noemen: *zeer remarquabel*, *alfoo uit 't nader Octroy van 15 Nov. 1524. blijkt*, *dat de Regering van Rotterdam zig gehouden heeft*, *als of defelve dit Privilegie verlooren hadde*, *en dus fulx te dier tijde gefecreteerd heeft gehad.* Zoo ging het in die dagen! — *Doch alzoo* (zeggen zij nu op 't jaar 1524.) *defelve festien luttel in getalle zijn*, *overmits dat vele van hen kooplieden*, *en dikwils van huys zijn*, *foo dat fwaer ende difficil valt*, *als dan den buyk ende Gemeente derfelver Stede te travailleren — — om te commen — —*, zoo octrooieert Karel, op hun verzoek ('t welk ftrekte, om een getal van 40 te hebben,) een Collegie van XXIV Raden, vermeerderende daarmede de vorige XVI perfoonen, zullende hij voor de eerfte reis deze XXIV bij zijne *Commisfarisfen* doen ftellen. En dit insgelijks met de bijvoeging: *Ende dit al gedurende tot onzen wederroepen of wederfeggen* (27).

Alkmaar. Het zelfde, dat te Rotterdam tot 't jaar 1519. plaats had, om XVI perfoonen tot *Vroedfchappen* te hebben, die naderhand op XXIV kwamen, had ook te *Alkmaar* een jaar vroeger plaats: zij de-

(27) LOIS, *Rotterd.* bl. 336-342.

deden in 't jaar 1518., volgens hun eigen verhaal, bij Karel, als hun wettigen Souverein, een aanzoek, om eene Vroedschap van XL persoonen, zoo als zij van Karels Vader gehad hadden; maar dit hun verzoek werd afgeslagen, zoo als het lag. *Maar zij hebben alleenlic* (zeggen zij) *verworven een Vroetscip van zestien persoonen* (28). En dus blijkt ook hieruit, dat bij den aanvang der Regering van Karel sedert 1518. de Vroedschap van Alkmaar werd uitgemaakt uit XVI persoonen, (behalve het Gerecht en de Magistraat), 't welk nog ten overvloede wordt bewezen door eene *Acte*, waarbij *de Vroedschap* in dat jaar 1518. van de Erfgenamen van *Klaas Korf het Haardstedegeld van deze Stad, dat hij in den jare* 1498. *voor hem gekogt hadde* (29), in 't jaar 1518. den 5 Julij weder afkocht (30), en waarin men deze onderteekening aantreft: *Geschiet bij de Burgemeesteren, Schepenen ende Gerechte der Stede, bij consent wille ende weten van den personen* UTEN OUDEN VROETSCHAP, *die hier naer haer naem en merck onder gestelt hebben.* Welk woord *oude Vroedschap*, vergeleken met de namen, die veel meer dan XVI uitmaken, aantoont de tegenstelling met *de nieuwe Vroedschappen*, die slechts XVI uitmaakten, en welke *ouden* dan waren de nog overig gebleven leden uit *het vorig* Vroedschapscollegie van XL.

Van

(28) *Privil. van Alkmaar*, bl. 34.

(29) Zie den Koopbrief van Philips in de *Handv. van Alkmaar* bl. 28. als een gedenkstuk van 't Deelgenootschap des Kennemerlandschen Opstands, en de straffe deszelven.

(30) Deze Acte is bij G. BOOMKAMP, *Beschrijv. van Alkmaar*, bl. 59.

Delft. Van *Delft* is mij niets naders voorgekomen, dan dat haar Octrooi eindigde in 't jaar 1531. Waarvan hierna.

Enkhuizen. *Enkhuizen* verzocht in 't jaar 1524. om in plaatze van 20 uit *de rijkſten* te mogen hebben 24, zoo uit *de rijkſten*, als uit *de verſtandigſten en nutſten*; en *Karel* octrooieert den 20 Maart 15[illegible]. hun 't laatſte, om zeergoede redenen, maar evenwel ſlechts van XX perſoonen, *durende tot onſen wederſeggen* (31).

Schiedam. Eindelijk *Schiedam* verkreeg in 't jaar 15$\frac{2}{3}$. den 14 Januarij, „ dat ſij voortaen zouden hebben XXIV perſonen van de beste en notabelſte — — die repreſenteren zouden het lighaam der Stad, en macht hebben van jaar tot jaar — uit de XXIV perſonen ofte anders uyt den Lichame der Stede te kieſen vier perſonen tot Burgermeesteren, en veertien tot Schepepenen, die ſij gehouden ſouden weſen overteſeynden aen den Keyſer of ſijnen Stedehouder, om daer uyt te nemen en ordonneren twee Burgemeesteren en ſeven Schepenen. Dus leest men in de opgaaf in 't *Groot Plakaatb.* (32), doch men vindt er niet bij, hoe lang dit duren zoude.

Ik ga voorbij 't Octrooi van *Karel* aan *'s Hage* van 1525. den 21 Sept. waarbij hij *tot wederſeggen* vergunt XII perſoonen van *den Rijkdom*, wel-

(31) *Privil. van Enkhuizen*, p. 63—65. Vergel. VAN HOOF bl. 49. En deze XX worden in 't jaar 1530. *Vroedſchappen* genoemd in eene *Keur*, ald. bl. 52.

(32) D. III. bl. 535. VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.* bl. 1439.

welke met die van den Gerechte zullen representeren het lighaam van den Hage (33).

Trekken wij dit alles te zamen, zoo blijkt, dat in *de eerste Regeringsjaren* van Keizer Karel tot aan 1530. er geene bepaalde en voordurende Vroedschaps Collegien geweest zijn, en dat dezulken, die er waren, slechts, of voor *jaren of tot wederzeggens* zijn gegeven, ten minste, in die Hoofdsteden, hier boven genoemd, die wegens hare meerdere grootheid en handelbezigheden den toon gaven; en dat het veel tijd en moeite kostte, eer die Collegien meer vastigheid konden bekomen.

En zoo kome ik tot het jaar 1530. zijnde het latere tijdperk van Karels lange en gezegende Regering, gedurende het welke mij nu te bewijzen staat, dat de Hollandsche Steden geene zoodanige vaste of *permanente Vroedschappen*, bij voorddurende Privilegien, gehad hebben, als de meeste Schrijvers *onzer Vaderlandsche Historien en Rechten* zich verbeelden. Hiertoe zal ik uit de *Staatsregisters* en *Octrooien* zelf de bewijzen halen. In dezelven vindt men, dat de *Staten*, die door *Ridderschap* en de zes *Hoofdsteden* werden uitgemaakt, toen Staatsgewijze, om zulke Vroedschaps-Octrooien verzochten, dat is, het werd nu Staatsgewijs gedaan. De aanleidende gelegenheid was deze. Karel kwam in 't jaar 1530. in persoon in de Nederlanden te Brussel aan. De Staten van Holland zonden aanstonds, en lieten door monde van hunnen Pensionaris Hem verzoeken; *hij wilde commen in Hollant*, ge-

Na het jaar 1530.

(33) Zie 't *Octrooi* in de *N. Nederl. Jaarb.* 1768. bl. 301.

gelijcken in andere sijne Landen, tot consolatie van sijne Ondersaten aldaer (34). Hij riep te Brussel in 't voorjaar van 1531. tot en voor zich eene Vergadering van alle *de Staten zijner Erflanden*, en daaronder ook die van *Holland*, tot het doen eener *Bede* of *generale Petitie*, waarin Holland zoude dragen *f* 100000:- *'s* jaars, voor zes jaren tijds, van welke *Bede* of *Subsidie* een derde deel gebruikt zoude worden tot betaling van *lijftochten en losfing van renten*; een derde tot betaling van 't *Krijgsvolk*; en een derde tot onderhoud van *'s Versten staat en andere zijne affaires*. Hiertoe waren dan te Brussel gekomen niet alleen de afgezondenen van de *Ridderschap* en de zes *groote Steden*, maar ook eenige anderen van de *kleine* Steden, als die van *Rotterdam*, *Schiedam*, *Hoorn*, *Schoonhoven*, *[illegible]*, *Alkmaar*, bl. 294. Deze gelegenheid namen de Staten waar, om aan den Keizer en zijne Gevolmachtigden eenige Verzoeken te doen, en onder die verzoeken was er een bij name, [illegible] te hebben, bl. 300. De [illegible] zonder geen twijfel, hoezeer onze Geschiedschrijvers hierom gemeenlijk een diep stilzwijgen houden. *Insgelicx versochten zij van [illegible] Tzertigen, ende diergelicke te [illegible], mit meer andere [illegible] Commis'arissen — — overgege-[illegible]* [illegible]). Uit deze woorden [illegible], dat, daar zij die verzoeken, *ge-*

[illegible], *Register der Dagvaarden* [illegible] enz. De Onderdanen waren [illegible] om hunen Souverein in persoon bij zich te [illegible] het regeerende was waar.

gedurende die Beden, dat is voor den tijd van *zes* jaren, van 1530-1536. zij 1°. *of* op dien tijd zulke Vroedſchappen niet *meer* hadden, *of* 2°. dat de tijd derzelven ſtond afteloopen of afgeloopen was, *of* 3°. dat het *gebruik* hun opgezegd was. Wat men kieze, dit ſtaat vast, dat de Geſchiedſchrijvers den bal misſlaan, als zij met vele vertrouwlijkheid of ſteunende op *Maria's* vernietigde *Privilegien*, die *Vroedſchappen* overal als voorddurende en vaste Lighamen doen voorkomen. Waartoe anders een verzoek van enkel voor *zes* jaren, indien zij die van rechtswege hadden of gebruikten. Veel eerder zouden zij dan hunne klachten, of punten van bezwaren, ingeleverd, of geklaagd hebben over 't verminderen of ſchenden hunner Privilegien, of zich op vroeger Privilegien beroepen hebben. Maar niets van dat alles! Ook vinde ik niet, dat, ofſchoon de Artikelen, den Keizer zelf overgegeven, bl. 302. en de gevraagde Bede voor 6 jaren tot ƒ 80000:- ingewilligd zij, bl. 308., die Verzoeken, ten minste als voorafgaande *Conditien*, zijn ingewilligd, bl. 309. De *Acte* van *Conſent*, door de Staten gedragen, is van 't jaar 1531. den 14 Dec., en daarop is de *Acte van Octrooi* gevolgd, naar de gewoonte van dien tijd, en alhier in de *Bijlage* h. d. geplaatst. Doch in die *Acte van Octrooi* is ook geen enkel woord te vinden van 't *verleeren*, *bevestigen* of *octrooieren* van *Vroedſchappen*, als voorafgaande *Voorwaarde*; maar alleen de meestgewone Bedingſelen (35). Even-

(35) Zelfs wordt dit niet gevonden bij eene *vorige Bede* van 1529. waarvan de *Acte van Conſent* nog voorhanden is.

Evenwel uit eene en andere omstandigheid besluit ik veilig, dat Keizer Karel daarna den Verzoekeren, zoo niet aan allen, ten minste sommigen, het verzoek heeft toegestaan, 't zij bij eene algemeene Verordening, 't zij bij bijzonder Octrooi. Van dat algemeene blijkt uit latere Verklaring, hierna bijtebrengen. Van bijzondere Octrooien heeft men voorbeelden in *Alkmaar* en *Delft*: Alkmaar verkreeg reeds in 't jaar 1530.
Alkmaar. den 26 Sept. een Octrooi (36), waarbij gezegd wordt, *dat zij van een vorig Privilegie van XL. somwijlen gebruikt hebben, somwijlen niet* (37). Zij krijgen nu XXIV persoonen, enz. maar *alles gheduerende den tijdt van zes jaren*, en dus tot het jaar 1536. (38) Dat nu ook dit in 't jaar 1537. eindigde, blijkt uit de dus verre onuitgege-

(36) *Groot Plakaatb.* D. III. bl. 534. en *Privil. van Alkmaar*, bl. 34.

(37) De reden dezer bewoording is thans klaar. Philips de Schoone had hun 't Privilegie maar gegeven tot aan 't jaar 1504. zij konden derhalve 't zelfde niet van rechtswege gebruiken, sedert dien tijd, zonder nieuwe Bevestiging. En die was niet geschied. 't Is dan zeer onwaar, om niets meer te zeggen, dat de laatste Memorieschrijver, voor Alkmaar bl. 9. sprekende van dit *zesjarig Octrooi* van Karel, de afschaffing der vorige Privilegien als *onwettig* doet voorkomen. Zij waren van zelfs vervallen geweest; het *Octrooi* was *geëxspireerd*, zoo als men later sprak.

(38) Dit Privilegie van Keizer Karel van 1530. is bij zekere gelegenheid van Verschil een groote steen des aanstoots geweest, en daarom door den Schrijver of Steller der bekende *Memorie* met de zwartste verwen afgemaald, en Karel daarbij als een geweldenaar voorgedragen. Het onbezonnene hiervan daargelaten, heb ik de zaak zelve wel waardig gekeurd, om wat breeder in eene *Bijlage* op 't jaar 1530. uittehalen.

geven Stukken van 't Hof van Holland, (*Bijlage* op 't jaar 1537. den 17 Decemb.) waar gezegd wordt, dat die van Alkmaar aan den Raad van 't Hof hadden voorgedragen, *dat zij uyt cracht van zekere Octroye van de Kon. Maj. gewoenlijck zijn geweest alle jaers bij de Vroetſchap te kiezen.* — — *Welck Octrooy nu onlanx* GEËXPIREERT *zijnde.* — — Maar hetzelve is toen nog eens voor *zes* jaren, en dus tot het jaar 1542. verlengd, zoo als kan opgemaakt worden uit de woorden van een later Octrooi van 't jaar 1610. van de Staten van Holland.

Dat van *Delft* hield in 't jaar 1531. op; zulks blijkt uit een Beſluit van den *Raad van Holland* (39), waarbij den 1 Mei 1531. tot grond eener Voorziening gelegd wordt: „ Alſoe tot „ kennisſe van den Hove van Hollant gecomen „ is, dat 't Octroy die van Delft bij de K. M. „ gegunt, omme te mogen bij den Veertigen „ procederen totter electie van den Burgemees„ teren ende Schepenen, aldair op *huyden ex„ pireert.*" Doch 't ſchijnt niet, dat zij voor den jare 1534. nieuw *Octrooi* gekregen hebben. Ik make dit op, omdat in de *Delffche Beſchrijving*, bl. 81. eerst met dat jaar *de Lijsten der Veertigen* beginnen; 't welk zoo voordduurt tot 1540. Delft.

Maar ook, indien die Octrooien op nieuws aan eenige Steden gegeven zijn; zoo zijn dezelve zeker niet langer vergund geweest dan *gedurende die bede, voor zes jaren.* En dus tot 1536. of 1537.

Dit

(39) In 't *Eerſte Memoriaal* van 't Hof van Holland van *Johan de Jonge*, fol. LVIJ. bij BOEI, *Oudh. van 't Hof*, D. I. bl. 215.

Dit zal ik nu bewijzen! In de *Memorialen van 't Hof* (40) vindt men op 't jaar 1537. eene *provisionele voorziening van 't Hof*, tot *continuatie* van 't *Alkmaarsche Octrooi* van 1530. In hetzelve wordt met ronde woorden gezegd, 't geen hier ter zake doet,

1°. Dat die van Alkmaar Octrooi hadden, 't *welk nu onlancx geëxpireert was.*

2°. Dat *de Steden* van Holland van den Keizer verkregen hadden *verlenging voor den tijd van 4 jaren*; dat zij tot verkiezing dus wel konden overgaan, maar liefst dit *niet deden zonder expres consente* (41).

3°. Dan, daar die verlenging maar enkel bij [illegible] schijnt gegeven te zijn, zoo dient hieruit verklaard te worden, waarom de Alkmaar-

(40) Zie de Bijlagen op 't jaar 1537. den 17 Dec. uit het *Tweede Memoriaelboek van Mr. Jan de Jonge*, fol. CXXXVIII. verso.

(41) De woorden hebben iets duisters. Zij luiden dus: *'t [illegible] Octroy* [van Alkmaar] *nu onlancxs geëxpireert [illegible]. [illegible] die Steden van Hollant van denzelven [illegible] geobtineert van de Kon. Maj. continuatie [illegible] VAN VIER JAREN; ende hoewel den selven Regierders [illegible] wel geoorlofft was te procederen tot [illegible], [illegible] — en hebben nochtans 't zelve nyet [illegible] hebben [illegible] expres consent daertoe te hebben.* De [illegible] ligt daarin, dat het in den eersten opslag zoude schijnen, dat er alleen van *Alkmaar* werd gesproken, en dat de Steden voor die Stad ingetreden en haar verzoek voor vier jaren gestevigd hadden. Maar neemt men het algemeen van *de Steden zelf*, die zulk Octrooi ook voor zich gekregen hadden, zoo als ik denke; dan ziet men er duidelijk uit, het geen ik in den tekst voorstelle, de verlenging van Octrooi voor 4 jaren. Doch de geheime reden van Alkmaar lag daarin, dat zij eene verlenging van de vorige 6 jaren zochten.

maarſche Regering liefst *bij brief en zegel* dit verkreeg, en dus niet *zonder uitdruklijk oorlof* daartoe te hebben.

4°. Maar dewijl de tijd te kort was, om voor de aanſtaande Verkiezing naar Brusſel te reizen aan *de Gouvernante*, ten einde echter *de Stad niet rechteloos bleve*, zoo voorziet daarin het Hof van Holland, en oorlooft den Regeerderen van Alkmaar, *op believen van zijne Majeſteit*, om de Verkiezing *voor deze reis* te doen, mits binnen 't jaar, om verlenging te vragen (42).

Dit laatſte nu hebben zij toen voor 6 jaren, dat is tot aan 1542. verkregen, volgens hun eigen later verklaring.

Maar ten tweeden bewijze ik dit uit het getuigenis in *der Staten Registers*, op 't jaar 1555. Aldaar beroept men zich op het gebeurde in 't jaar 1537. *bij 't accorderen van de ordinaris Bede — beroerende de continuatie van de Vroedſchap*,

(42) Dit is te vinden in hun later Verzoekſchriften aan de *Staten van Holland* 1588. 6 Dec. en 1610. in de *Privil. van Alkmaar*, bl. 66. waar zij zich beroepen op 't Privilegie van Karel den 26 Dec. 1530. Men kan uit al het vermelde van *Alkmaar* op 't jaar 1530. in den tekst beoordeelen de waardij der aanmerkingen in den *Tegenw. Staat der Vereenigde Nederlanden*, D. V. bl. 401. dat *dit aanſtellen van de Vroedſchap door den Graave of deszelfs Stadhouder eene tastlijke inbreuk was op de vrijheid der Stad.* Doch ik ga alle diergelijke haatlijke en tastbaar valſche Aanmerkingen, die er menigvuldig bij onze Schrijvers voorkomen, opzetlijk voorbij. Zij ſpruiten meest allen uit onkunde van den oorſpronglijken Regeringsſtand, zoo ten aanzien van de macht der Graven, als des Stadhouders, als hunnen toenmaligen Plaatsvervanger.

schap, *Veertigen*, enz. (43); waaruit blijkt, dat de Hollandsche Steden, ten minste *de zes groote*, en zulken, die zoodanige Privilegien hadden, gedurende de toen nieuw loopende *vierjarige Bede*, deze verlenging bekomen en genoten hebben; doch die ook dit gebruik, slechts *voor enkele jaren* gegund, van zoodanig gewicht hielden, dat zij de verkrijging daarvan, als een bijgevoegd en voorafgaand *Beding* of *Stipulatie*, voorstelden. Maar, de waarheid hulde doende, vinde ik niet, dat het als een *beding* gegeven is, maar wel, dat de Staten eerst hebben toegestemd, en daarna die *Octrooien* verkregen (44). Men moet toch wel onderscheid maken tusschen *de Artikelen*, *daerop men de Beden zal consenteren na ouder gewoonte*, (bl. 533 en 548) hoedanigen waren, 1°. de gewone *gratie* en *korting* der groote Steden voor promte betaling; 2°. verzoek om gedurende den loop der Beden geen buitengewone heffing te doen; 3°. van [illegible] bepalingen en termijnen en diergelijken (45); en tusschen zulke bedingsels, die van

(43) De woorden zijn zeeraanmerklijk. Ik zal ze [illegible] opgeven uit A. VAN DER GOES, *Regist.* D. IV. bl. [illegible] bl. 24, 29, 42.

(44) [illegible] hiertoe A. VAN DER GOES, *Regist.* D. I. bl. 3, [illegible] in 't verhaal van 't gebeurde in de [illegible] der Bede, te vinden in 't *tweede Memoriaelboek van den twee van Mr. Jn van de Jonge* 1537. [illegible] vinde ik geen spoor van eenig [illegible].

(45) [illegible] ook van geen achterdeel (*prejudicie*) [illegible] 's Vorsten milwetigheid gevraagd [illegible] A. VAN DER GOES, D. I. bl. 526. De ingezetenen [illegible] er zeer op, dat de Landsheer zelf in

van nieuws en uitdruklijk er bijgevoegd wierden, gelijk dit van de *Vroedschappen*. Ik hebbe te meer reden, om dit vast te stellen, alzoo ook in *Junij* en *December* van dit jaar 1537. (46) de *Memorialen van het Hof* ons opgeven *den staat van de Ommeslagen, bij de Steden en Staten geaccordeert*, waarin veel aanmerklijks, ten aanzien van 't gebruik der *penningen*, voorkomt, zonder een woord te reppen van *Vroedschappen* of van gemaakte vooruitbedingingen (47).

Aldus dan liepen die Vroedschappen voord tot het jaar 1541. of 1542. Zien we nu enkele Steden in, zoo tot aan dien tijd als vervolgens tot het jaar 1548, 1549.

Van *Dordrecht* heb ik geen nader bescheid gevonden. Van *Delft* staat vast, dat die Stad, wel eene tot 1540., maar daarna tot 1548. geene *Vroed-* Delft.

in persoon in 't Land ware of kwame, en dat hij de Bede niet door zijne *Ministers of Raden* liet doen. Maar dit werd allengs ondoenlijker, sedert die Vorsten zoo machtig vele andere Landbezittingen en afgelegene grooter Vorstendommen verkregen. De Steden onderhielden echter door zoogenoemde *Acte van non Prejudicie* de voetstappen van dat recht. En wel met reden.

(46) Zie *Bijlagen*, 1537. Junij en 28 Dec.

(47) Het is waar, zulks raakte *de Gravelijke Beden* niet; maar *het Hof van Holland*, als 's Graven Raad, moest toch in *die Ommeslagen* gekend worden; en dewijl noch daarin, noch in andere stukken der *Memorialen*, zoo veel ik weet, van diergelijke Voorwaarde iets voorkomt, dan alleen het bovengemelde van *Alkmaar*: zoo besluit ik veilig, dat in het jaar 1537. geene zoodanige *Voorwaarde* is ingewilligd, maar dat echter de bewuste Steden, gedurende de *vierjarige Beden*, van 1537-1541. een Octrooi verkregen tot *continuatie* van de vorige Vroedschappen; misschien kreeg alleen Alkmaar dit voor 6 *jaren* tot 1542.

Vroedschap of eigen *benoeming* heeft gehad. Om 't welk te verstaan, en teffens een' gewoonen misslag onzer Stedebeschrijvers tegentegaan, dient het geschiedkundige wat hooger opgehaald. De Stad *Delft* was in 't jaar 1536. door een' geweldigen Brand zeergeteisterd en voor een groot gedeelte vernield (48). Om de Stad spoedig te herbouwen en de burgers optebeuren, had de Vorst hun gegeven een Octrooi, waarbij zij 20 jaren lang (tot 1556.) van alle *Beden* en *Onderstanden*, ook van *Gemeenelands Ommeslagen* werden vrijgehouden, en aan haar verleend *Brieven van Uitstel van Betaling*, *Respijt of Atterminatie*, ook *Brieven van Staat genoemd* (49). Gedurende dien tijd wordt die Stad in de Staatsregisters (50) gezegd *bij state te leven; zich te behelpen met haren Staet; over de Beden geen stem te hebben; ook niet te verschijnen in de Vergadering, omdat zij leven bij state* (51). Uit kracht dier Brieven was dan de Stad ontheven van de Verplichting, om toetestemmen in de Belastingen of Beden. Van hier leest men bl. 564. op 't jaar 1538. van Delft: *Mr. Huge was in den Hage, maer en is niet gecommen in de Vergadering, omdat zij leven bij state.* Bl. 598. op 't jaar 1540. *Delft. Niemant, omdat ze geen consent en dragen*, en bl. 643. a. 1541. *Dachvaert in den Hage — ende van daer gereyst tot Brussel, daer die Edelen ende groote* Ste-

(48) A. VAN DER GOES, *Regist.* D. I. bl. 493.
(49) *Privil. van Rijnland*, bl. 423.
(50) VAN DER GOES, D. I. bl. 550, 555, 556, 564, 572. enz. op de jaren 1537. en volg.
(51) Ald. bl. 564.

Steden hebben gesloten, *vuytgesondert* DELFT, *die bij state leven.* ERGO *geen opinie en hebben mogen geven.* Deze Vrijbrieven zijn aan Delft voor 8 jaren; daarna nog voor 6 jaren verlengd geworden, gelijk mij gebleken is uit de *Memorialen van 't Hof* (52), hoezeer ook dit de andere Steden in 't oog stak en hinderde. Vergelijken wij nu hiermede 't verhaal van den *Delfischen* Stedebeschrijver op 't jaar 1540. bl. 82. „ *Alsoo de Stad Delft niet en* WILDE *contribueeren in de bede van zijn Keiz. Maj. zoo heeft de Koninginne van Hong. Regente — bij zijn K. Maj. gestelt, verboden, geen Veertigen meer te eligeren volgens Privilegie van Hart. Philips van Bourg. Dus hier van den jare* 1541. *tot* 1548. *geen geëligeert.*" De zaak is waar. Delft had in die jaren geene *Vroedschap* noch eigen *benoeming* van Regeerders. Maar de reden is onwaar, *omdat zij niet wilde contribueeren.* Zij konden niet *willen.* Zij hadden zelfs geen wil of stem. Het *Privilegie* was van zelfs *vervallen*; de jaren waren om. De Schrijver voegt er bl. 82. bij, dat Karel hun den 18 Mei 1548. *het voorsz. Privilegie weder geconfirmeert heeft, en zijn diensvolgende tot Veertigen — gesteld.* — — Doch ook dit is niet overeentebrengen met het gebeurde in 't jaar 1552. ten zij men dat Verlof van Karel alleen voor één of meer jaren, of tot zeker bijzonder geval betrekke, of uit de algemeene Vergunning hale. Waarvan straks. Altans in de Registers van Holland 1552. (53) klagen die van *Delft*, dat zij *geene Vroedschap* had-

(52) Op 't jaar 1563. fol. 170, 171.
(53) D. III. bl. 183. op den 29 Jan. 1552.

hadden, en vele zware *kosten deden* om die te bekomen (54). Ook vind ik, dat de Lijst der Vroedschappen of Veertigen sedert 1548. niet vervolgt, maar eerst op nieuw aanvangt met het jaar 1560. waaruit ik meene te mogen opmaken, dat het met Delft nog wel tot dat jaar 1560. aangeloopen hebbe, eer zij eene *Vroedschap* verwierven. Zij hadden sedert 1536. tot 1556. voor XX jaren, zonder Bede, bij State, doch ook zonder *Vroedschap* geleefd.

Schoonhove. Van *Schoonhove* weet men, dat Maximiliaan den 29 Junij 1480. hun vergunde XXVII *zoogenoemde Kiezers*; maar daar deze vergunning van zelfs vervallen was, zoo heeft Keizer Karel hun in 't jaar 1542. geoorloofd, om de benoeming van Burgemeesters en Schepenen *tot wederzeggen* te doen, ten einde door hem of zijn gemachtigden de verkiezing te doen, die tot dus lange door den Baljuw gedaan was, zonder dat hier iets van de vorige XXVII gemeld wordt, 't welk echter

zoo

(54) De woorden zijn duidlijk: „*De Gedeputeerden van Delft hebben hunl. geëxcuseert met de vrijheyt van de Beede, — — bij hare Majesteit de Koninginne haerl. geaccordeert den tijt van twintigh jaren, die sij seggen noch cours en loop te hebben; daer bij voegende haerl. armoede, en de groote excessive kosten, die sij gedaen hebben en noch dagelijcks moeten doen in 't solliciteren, doordien dat sij geen* VROETSCHAP *en hebben, ende de electie van dien hen benomen is, en dat sijl. geen vernieuwing van Weth en hebben.*" Denkt men bij deze duidlijke Verklaring ook eens aan het *Privilegie van Maria*, welk eene sterke bevestiging leveren zulke stukken niet op, dat de Steden toen weinig of geheel niet, om die *vergetene Privilegie* dachten, en ook niet meenden dezelven met eenigen grond te mogen inroepen.

zoo bij VAN BERKUM begrepen wierd (55). Deze *wederzegging* moet ook plaats gehad hebben, alzoo die van *Schoonhove* in 't jaar 1559. den 12 Maart aan Koning Philips III. eenen anderen vorm van Regering verzochten, meer overeenkomstig met het vorig vernietigd Privilegie van Maximiliaan van de XXVII. (bl. 479. en 493.) waarbij teffens vergund wierd, dat ook die XXVII. *even zoo verkiesbaar zouden wezen tot Wethouders en Burgemeesters als anderen;* doch met deze merkwaardige dubbele clausule: *ten eeuwigen dage — — en dit al tot onzen kennelijken wederzegginge toe*, (bl. 496.) (56). Dit is naderhand zoo gebleven; maar volgens *het Vertoogschrift* der Stad Schoonhove van 1620. (bl. 471.)

(55) VAN BERKUM, *Beschrijv. van Schoonhove*, p. 479, 478, 483, 488.

(56) Men kan hieromtrent eene nog onbekende aanmerking maken, dat namelijk op het bovengemeld Verzoek van Schoonhove naar gewoonte *het Advijs* gevraagd is van *den Hove van Holland;* welk *Advijs*, nog in wezen, en te vinden is in 't *I Register der Misfiven van den Hove*, fol. 66. verso en 67. waarbij het Hof, behoudens 't beter oordeel, van gedachten is, dat het Octrooi van *Maximiliaan en Maria* den suppliantеn *wel zoude kunnen geconfirmeert ende geapprobeert worden, zulks ende indervougen wij 't zelve gecorrigeert hebben, vuytgesondert alleenelick 't gesubreguleerde poinct, beginnende:* „ *Ende oft gebuerde dat wij oft onse voorscr.* „ *Stedehouder ende Raedtsluyden van Hollant.*" *'t Welck naer ons beduncken daer vuyt behoort te blijven.* Ik heb dit Advijs om deszelfs aanmerklijkheid in de *Bijlagen* gebracht, op 't jaar 1559. En 't gevolg was, dat het Octrooi door Philips verleend is, niet als eene *nog* NADERE *Bevestiging van de Handvest van Hertog Maximiliaan*, zoo als 't bij VAN BERKUM bl. 488. heet, maar als eene *nieuwe Vergunning*.

4°. Zij hechten naauw aan een het getal van XL, XXXVI. enz. en de *benoeming* van de *Wethouderschap* en *de kiezing* door den Vorst of den Stadhouder, zoodat het een zonder het ander bij hun van weinig gewicht scheen te zijn.

5°. Zij stellen dit als eene *Voorwaarde* vooruit. De uitslag hiervan was niet alleszins voldoende aan 't Verzoek; want na vele Raadplegingen gaven de vijf Steden met de Edelen *eenvoudig en onder de conditien, die men in het accorderen van de ordinaris* BEDE *gewoonlijck is te* CONSENTEREN (59), hunne toestemming in de geëischte Bede. Maar evenwel had het ten gevolge, dat dien zelfden dag de Staten besloten: *om zekere Requeste de Keyz. Maj. bij Articulen overtegegeven, sulcks die bij den Advocaet bij geschrifte gesteldt was, welcke Requeste oock overgegeven zijnde, op elck poinct geappostilleert is geweest, sulcks als deselve Apostillen vermelden.* Daar nu dit Verzoek om *Vroedschappen* geen gewoon, maar buitengewone zaak was; zoo kwam hierop eene *Apostille* van den Keizer, vervat in deze woorden: *Sa Majesté continue les Vroetschap a ceulx qui contribuent a l'Ayde, si longtemps, que la dicte Ayde aura cours.*

Daar nu deze *Aide* of *Bede* was eene 2½ jarige *Bede*, zoo vergunde dan de Graaf de voordduring der *Vroedschappen* aan de Steden! Maar aan welke Steden? Aan geene anderen dan die in de Bede toestemden, en daarin droegen; maar hier was *Delft* dan buiten. Doch die Vergunning was maar voor 2½ jaar (60). 't Is mij genoeg,

(59) VAN DER GOES, D. II. bl. 531.
(60) Ik ontleene dit *Apostil* uit een MS. van den Heer

noeg, dat ook hieruit is optemaken, dat, zoo min de *groote* als *kleine* Steden, waaronder *Rotterdam*, *Schiedam*, *Alkmaar*, bij Karels tijd tot aan 't jaar 1549. geene zoodanige vaste en altijddurende Vroedſchapscollegien gehad hebben, als de latere Geſchiedſchrijvers ons vertellen of veronderſtellen; ja, dat dit er zooverre af was, dat zij aanhoudende pogingen deden, om dezelven ſlechts voor zekeren tijd te mogen behouden.

Het gebeurde ſedert de huldiging van Philips in 't jaar 1549. en de aanvaarding zijner Regering in 't jaar 1555. zal dit nog nader bevestigen. Hoe breed ook onze Schrijvers, 't zij uit overhaasting, of uit andere redenen, opgeven van *de Huldigings eeden* in 't jaar 1549. en 1555. en hunne meerdere uitgebreidheid boven die van Karel; dit toch ſtaat paalvast, dat Philips III. nooit bezworen heeft de Privilegien van Vrouw Maria. Ware dit geſchied, of hadden de Staten dit ſlechts beſchouwd als *ſtilzwijgende* gedaan: waartoe dan zoo driftig, ernstig en langdurig gewerkt, om, bij voorbeeld, van Philips te verkrijgen Octrooi van *geene buitenlanders of vreemden buiten Holland tot Ambten te verheffen:* het welk bij Maria's Groot Privilegie, §. . zoo ruimſchotig was toegeſtaan. Om niet te zeggen, dat Philips uitdrukkelijk geene andere *Privilegien* beloofd noch

Onder Philips III.

Heer Mr. *W. van Noort*, Schepen van Leiden, genoemd: *het Roodeboek*, bl. 235. zijnde dit eene nette Verzameling van alle *de voornaamſte Privilegien en Octroyen – van de Stad Leiden*, beginnende met *de Tolvrijheid* van Graaf Florens V. van 1266. *Zondag na St. Luciedag*, en andere Stukken.

noch bekrachtigd heeft: *quam Privilegia quae* NUNC *habent et tenent*, dat is, *dezulken die zij* NU *onder Karel hebben en gebruiken* (61). Maar het is niet alleen zeker, dat Karel nooit Maria's Privilegien heeft bekrachtigd, maar ook de Staten zelfs erkennen dit nog in 't jaar 1554. toen zij bij Philips III. aandringende op 't weren van *Vreemdelingen* uit de Ambten, met ronde woorden zeggen, *dat men het verzoek zoude funderen op het Privilegie van Koning Philips*, *en* NIET *op het Privilegie van Vrouw Maria*, *alzoo* (NB.) *het zelve* GEREVOCEERD *en* TE NIETE *gedaen is* (62). Waarover men breeder kan nalezen RENDORP en DOORNIK (63). Voeg er bij 't gebeurde naderhand. Want gelijk te voren, zoo drongen zij ook toen nog aan op de verlenging der *Vroedschappen*. Men besloot toch in 't jaar 1555. bij gelegenheid eener Bede (64), *dat men in de Apostille van 't 2de Articul bij de Staten in den jare* 1537. *in het accorderen van de ordinaris Bede verkregen*, *beroerende de continuatie van de Vroedschap*, *Veertigen*, *enz. voegen sal dese clausule:* „ *Ende dat sulcken tijde*, *als men in den jare* 1537. *en daer te voren* [denklijk in 't jaar 1531.] *was gewoonlijck te doen.*" — En men vindt op den 29 en 30 Maart, dat *het Consent* door hun op die voorwaarde gedragen is.

Bl.

(61) VAN DER GOES, *Dagv.* D. IV. bl. 124.
(62) Ibid. D. III. bl. 496.
(63) De eerste in de Diss. Inaug. *de Origine et potestate Ordinum Hollandiae sub Comitibus*, p. 52, 53. De ander, *Diss. Inaug. de Magno Mariae Privilegio.*
(64) A. VAN DER GOES, D. IV. bl. 19. den 21 Maart.

Bl. 24. „ De Edelen en de Gedeputeerden van „ de ses groote Steden — — accorderen de continuatie van de ordinaris Beden, mits — — „ sulcke conditien als hen in de jaren 1537. „ 1540. geconsenteert waren geweest. Dan die „ van Delft persisteerden bij hare exemptie. — „ — Ende aengaende de andere vier jaren, wa„ ren te vreden, hen conform te maken met de „ andere Staten — — daerinne genietende ook „ sulcke gratie, als deselve Steden souden ge„ nieten, ende NB. onder gelijcke conditie van „ hare *Vroedtschap* ende Veertigen, sulcks sij „ mede in [l. voor] den voorsz. jare 1537. ple„ gen te useren." En men voegt er bl. 29. bij, hoe dit besluit zij uitgevoerd: „ Zijn gecommit„ teert, omme te vervolgen die poincten ofte „ conditien, die men voor 't dragen van de Con„ senten soude begeren geaccordeert te hebben, „ twee van de Edelen, een van Dordrecht, enz." En kort daaraan: „ Is in de Articulen, die men „ aen de Koninginne senden soude, gestelt: be„ roerende de *vernieuwinge* van de Vroedtschap, „ Veertigen, enz. volgende de voorgaende Re„ solutie gestelt dese clausule: Ende dat tot sulc„ ke tijden als men in den jare 1537. ende daer „ te voren gewoonlijck is te doen." Dit was dan een nieuwe *Clausul*, betreklijk, zoo 't schijnt, tot de voordduring bij de *loopende Bede*; onder welke dan ook de *Vroedschappen* zouden duren. Doch dit Verzoek was voor dat tijdstip moeilijk te bekomen; zulks blijkt, omdat zij den 11 Mei (bl. 62.) nader van nieuws dat zelfde aandringen in dezen zin: „ Zijn gecommitteert den Advo„ caet ende Pensionaris van Dordrecht, om met „ die van Amsterdam ende Gouda te spreken den

„ Hee-

„ Heere van Beveren, beroerende de *continuatie* „ van de Vroedschappen tot sulcken dage, als „ men van ouds gewoonlijck is de continuatie „ te doen." Dit moeilijke blijkt nog verder uit bl. 64. „ Is geresolveert, dat de Acte van de or- „ dinaris Beede, nopende het *versoeck* van de „ Vroedtschappen, gemaeckt sal werden, sulks „ die te voren geconcipieert was, wel verstaen- „ de, dat de Staten te vreden zijn die van Am- „ sterdam ende Gouda te assisteren bij hulpe van „ onsen Stadthouder van Hollandt, ten eynde de „ voorsz. van *Amsterdam* ende *Gouda* de ver- „ seninge van de Vroedtschappen mogen gekrij- „ gen op den gewoonlijcken tijdt, ende dat soo- „ veel als 't hen doenlijck wesen sal." Men ziet hieruit klaarblijkelijk, welke aanhoudende pogingen en zamenwerkingen zij deden, om bij gelegenheid der 6 jarige Bede op 12 termijnen, en eene buitengewone van *f* 200000:- *Octrooi* tot het hebben of blijven behouden van hunne Vroedschappen of Veertigen te bekomen! Maar nu is de vrage: hebben zij dit Verzoek, 't zij *voorwaardelijk*, 't zij *eenvoudig* bij Verzoek, toen verkregen? Het antwoord hierop blijkt uit de *Acte van Consent*, die de Staten den 11 Mei 1555. (bl. 65. f.) zeiden te willen ligten; en welke Acte, den 14 Mei 1555. en dus nog voor den Afstand des Gebieds, geteekend is (65), waar-

(65) De woorden, zoo als zij in *het Roodboek* der Stad Leiden bl. 257. staan, luiden dus: *En aengaende heur versoeck, om van hare Vroedschappen voirschr. te mogen blijven gebruycken, soo sij ten tijde van de voorgaende Bede gedaen hebben; hare Kon. Majesteyt in dem naeme en van wegen als boven heeft daerinne geconsenteert, en consenteert bij dezen, op deselve conditien, te we-*

waarbij, na de bewilliging eener *ordinare Bede* van *f* 100000:- voor 6 loopende jaren, de Souverein, even als te voren, voor de 6 aankomende jaren inwilligt de voordduring der *Vroedschappen*, voor zulken, die *de Bede betaalden*, en *zoo als zij ze geuseerd hadden*; evenwel met eene bijgevoegde voorbehouding (*reserve*), om in die zes jaren die Vroedschappen *eens zelf te mogen vernieuwen*, *zoo verre hem belieft.*

Ook werd in 't zelfde jaar 1555. den 14 Mei nog eene *Extraordinare Bede* van *f* 200000:- gevorderd, waarover (bl. 258.) verbazend veel bezwaar viel, eer zij ingewilligd wierd; als mede, na de huldiging en de komst van *Philips III.* aan de Regering, den 27 Dec. 1555. doch waarin van deze Vroedschappen niet gerept wordt. Van meer gewicht is het gene daarbij voorkomt, dat *de Staten*, om de lasten gelijkrediger te dragen, aan den Graaf verzochten, dat hij alle *Vrijdommen* van Beden en Lasten geliefde *afteschaffen*, en daartoe zijn gezag te gebruiken, en alle vroegere Privilegien, ook bijzonder die gegeven waren aan de drie voorname Heeren, *den Prinse van Orange*, *en den Graven van Egmond en van Hoorn* te vernietigen; onder de veelbeduidende bij-bedinging (66), *mits niemand vrij* — „niet-„ te-

weten voir den Steden en Plaetsen, in dese bede geldende, en in manieren, als sij deselfde Vroedschap geuseert hebben, en dat voir den tijd van andere SES JAREN, *dat de voirschr. jegenwoirdige Bede geaccordeert is*, RESERVERENDE *niettemin van wegen sijnder voorschr. Keyserl. Majesteyt de faculteit, die selve* EENS *te mogen vernieuwen binnen de voirnoemde sesse jaren in elcker Stede, soo verre sijn Majesteyt dat belieft.* —

(66) Ald. *Roodboek* MS. bij den Heer VAN NOORT, bl.

„ tegenstaende eenige *exemtien*, *Privilegien* of
„ *vrijheden*, die de voorschr. pretense vrije, of
„ eenige van henluyden ter contrarie hebben of
„ allegeren souden mogen, hoe die oic *geclau-*
„ *suleert* souden mogen wesen; en dat overmits
„ die noodlijkheid van deser jegenwoordiger oor-
„ loge: en dat dese bede *geconsenteert* werd tot
„ noodelijke defensie van den Lande, 't ons be-
„ lieven wille alle 't selve *uit onse sekere wetent-*
„ *heid*, *en motu proprio te derogeren.*" En 't
besluit hierover in dezelfde *Acte* (na toch eenig-
zins eerst deer opengelaten te hebben, om bij
wege van *justitie* hierop gehoord te worden,)
luidt uitdruklijk: „ wij hebben uyt onser rechter
„ wetentheid, en *motu proprio* gederogeert en
„ derogeren bij desen alle Privilegien en Vrijhe-
„ den, die eenige ter contrarie, of in prejudi-
„ cie van 't gene des voorschr. is, zouden mo-
„ gen hebben of allegeeren, hoe die oic geclau-
„ suleert mogen wesen. Ontbieden daeromme
„ en bevelen onsen lieven en getrouwen, die
„ Hooftpresidenten en Luyden van onsen Secre-
„ ten en Grooten Rade, Stadhouder, die Eerste
„ en andere Luyden van onsen Raede in Hol-
„ land, die Hoofden, Tresaurier Generael en
„ Gecommitteerden van onse Domeinen en Fi-
„ nantien, en allen anderen onsen Officieren en
„ Ondersaten, dien dit aengaen sal, dat sij de
„ voornoemde Staten van Holland van dese onse
„ jegenwoordige *gratie*, *octroy en derogatie* in
„ der voegen en manieren boven verhaeld, doen,
„ laten en gedogen, rustelijk en vredelijk genie-
„ ten

M. 329. in *de Acte van Consent van de Extraord. Bede van f* 200000:- van Keizer Karel, 1555. den 14 Mei.

„ ten en gebruycken." Zulk Verzoek was reeds vroeger gedaan (67). Ik onthoude mij hierbij van alle aanmerkingen. Men ziet er uit, dat de Staten zelf in *Karel*, ook naderhand in zijn' Zoon *Philips*, erkennen het recht en de macht, om uit kracht hunner Souvereiniteit zoodanige *Privilegien*, zelfs aan de aanzienlijkften van den Lande gegeven, te vernietigen, indien dit flechts gefchiedde *uit hunne zekere wetenfchap*, en om *gewichtige redenen.* Maar opdat het niet fchijnen zoude, als of dit op *verzoek* of op *aandrift der Staten* gefchiedde, om den haat dier vrije Edelen dus te ontduiken: zoo verzoeken zij, dat de Vorst dit wilde *doen*, *motu proprio*, als uit *eigen beweging*, uit krachte zijner Macht, die zij dus ftilzwijgend in den *Graaf* erkennen (68).

Uit het betoogde laat zich nu begrijpen, waarom weinige jaren daaraan nog vele afzonderlijke Privilegien van Vroedfchappen verzocht en vergund zijn, en waarom er in 't jaar 1564. nog nieuwe aandrang tot Vroedfchappen gedaan zij. Zien we het beiden. En wel B. V. *Amfteldam.* Amftel-
Deze Stad verkreeg in 't jaar 1558. den 18 April dam.
van

(67) Men zie hiervan breeder de Heeren HEENEMAN en VAN DER POT, in *de Staatkund. Academie-Verhandelingen* te Leiden, I. D. bl. 175. en 334. enz.

(68) Daar nu de Graaf van Egmond, een der rijkfte Ingelanden, zich beriep op een *Privilegie*, dat hij uit een wederzijdsch Verband afleidde, en als bij *Contract* verkregen achtte: zoo leverde hij tegen die Uitfpraak een *Protest* in. Zie VAN DER GOES, *Dagvaart van Holl.* D. III. bl. 185. maar waartegen *de Staten* zich op hunne beurt verzetteden. Men zie hiervan breeder VAN DER GOES, D. III. bl. 457. D. IV. bl. 62, 470. Vergel. HEENEMAN, bl. 179.

van Philips de bevestiging, door hun verzocht, van een Privilegie van Maria (69) van 147.., waarbij hun een Raad of Lighaam van XXXVI. gegeven wierd, echter met bijvoeging, *so verre sij deshalven behoorlicken gebruyckt ende genoten hebben*. Van welke bijvoeging die van Amsteldam zeerwel de kracht kenden (70). Doch hoe los en onzeker dit alles stond, kan men opmaken uit eene *Keure* of *Ordonnantie van de Hertoginne van Parma*, *op de Electie van de Burgemeesters*, *Schepenen ende Raden der Stede van Amsterdam* van den 1 Sept. 1565. bijzonder over de Namaagschap (71), breeder bij WAGENAAR (72); maar waar men bijgevoegd leest: *Reserverende als noch hare Hoocheyt 't getal der voorsz. XXXVI Raden te mogen vermeerderen*, *naer dat bij succes van tijde in desen* be-

(69) NOORDKERK, *Privil. van Amst.* bl. 107.

(70) Namelijk, zoodra zij dit Octrooi onder die bijvoeging (*clausula*) gekregen hadden, leverden zij den 15 Julij een Smeekschrift aan het Hof van Holland, en gaven daarbij te kennen, dat zij altijd *gebruikt* hadden 't recht van *benoeming* van XIV, welken zij aan den Stadhouder of Raad gewoonlijk zonden; maar dat zij beducht waren, of uit die gedane Bijvoeging niet wel eenige twijfeling naderhand mogte ontstaan, of zij die Benoeming *altijd* gedaan hadden. Zij verzoeken dan om *Commissarissen*, die in persoon te Amsterdam de Verklaringen zouden afnemen en hooren van zulken, die van dat gebruik getuigen konden. Dit toegestaan zijnde, volgen de Verklaringen bij NOORDKERK, *Privil.* bl. 107. b. Voeg er bij 't bepaalde omtrent de 9 Schepenen in 't jaar 1559. bij VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.* bl. 1433.

(71) In 't derde Memoriaalb. van 't Hof van Bart. Ernst, fol. 292. Zie 't *Repertorie van Sandelyn*, 4°. bl. 121.

(72) *Amsteld.* D. III. bl. 141.

bevonden zal worden te behooren. WAGENAAR heeft dit wat kort uitgedrukt, en 't gene ervolgt, geheel achtergelaten: *Ende die voorsz. XXXVI Raeden procederende, volgende heurl. Privilegien tot nominatie der XVIII persoonen, daer uuyt zijne Maj. die negen tot Schepen kiest, sullen die Stadthouder ende Raeden van Hollant in 't overzenden derzelver onderrechten van der qualiteyt ende elcke van dien, hoe nae die malcanderen bestaende zijn zoo in consanguiniteit als affiniteyt* (73).

Wat *Delft* betreft, uit de Lijst der Veertigen, die boven met 1560. begint, maak ik op, dat die Stad toen eene langer voorddurende *Vroedschap* gekregen heeft. Delft.

Uit het gebeurde te *Haarlem*, en uit de aanhoudende verkiezing der Wethouders door den Stadhouder of de Afgevaardigden van den Raad van Holland, sedert 't jaar 1543. tot in lateren tijd, en wel tot aan 't jaar 1578. in welk jaar de *Burgemeesters* uit naam der *Gemeente* aan den Stadhouder *Willem I.* verzochten, om te mogen hebben 4 Burgemeesters, 7 Schepenen en XXIV *Vroedschappen* (74); ook uit de wijze van het gedane verzoek zelve (75) is klaarblijkelijk, dat zij tot dien tijd toe eene zoodanige Vroedschap van XXIV niet hebben gehad, welke *Burgemeesters* benoemen konden; maar dat of die *benoeming* (behoudens de verkiezing) gedaan is *door 't gansche lighaam der burgerij* of der *aanzienlijksten*, of dat *de directe aanstelling van Bur-* Haarlem.

(73) 't Stuk is bij VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.* bl. 1426.
(74) *N. Nederl. Jaarb.* 1787. bl. 5084.
(75) *Privil. van Haarlem*, bl. 319.

Burgemeesteren, *Schepenen en Vroedschappen zonder vooraf gemaakte Nominatie door den Stadhouder of de daartoe gemagtigde Commissarissen geschied is* (76). Welk laatste in den eersten opslag waarschijnlijk voorkomt, omdat men in de *Memorialen van 't Hof van Holland* bij BOEI (77) vele zoogenoemde *Actens van Continuatie* der Regering te *Haarlem* vindt, waarbij gezegd word, *dat Commissarissen daartoe gelast*, thans verhinderd wordende, *opdat de Stad niet blijve zonder Wet en Regeerders*, het *Hof van 's Keizers wege* de Regenten van 't voorleden jaar in hunnen dienst dat jaar blijft aanhouden: doch de zaak is anders, (behoudens nu en dan die gemelde *Continuatie*); en dit blijkt uit het Verzoekschrift zelf, waarin met ronde woorden van die *aanwezige Commissarissen* gezegd wordt, dat zij gewoonlijk *uuyt de denominatie*, *NB. bij* DE NOTABELSTE BURGERS *huni. gedaen vier Burgemeesters en zeven Schepenen — ende zeker getal tot Vroetschappen ofte Raeden stellden.* 't Welk derhalve eene *jaarlijksche* Vroedschapsaanstelling was, die juist uitmaakten de bovengenoemde *notabelste burgers.* Thans verzoeken zij aan Willem I., hun te gunnen XXIV *persoonen* voor hun leven lang, en van dat jaar 1578. af kan Haarlem eerst op eene vaste en voordurende Vroedschap rekenen (78).

Van

(76) Dus wordt het begrepen in 't *Advis* van Mr. P. VERMEULEN, omtrent het Reglement, 1787. in de *Jaarb.* bl. 5084. en wel insgelijks van 1543. tot 1578.

(77) TH. BOEI, *Oudh. van 't Hof*, D. I. bl. 214.

(78) Vergelijk hiermede het aangetogene wegens de *Commissarissen*, gedurende de geheele XVIde Eeuw, bij OOST. DE BRUIN, *Beschrijv. van Haarl.* bl. 133.

Van *Alkmaar* heb ik boven aangemerkt, dat het Vroedschaps-Octrooi van Keizer *Karel* van 1530. na de 6 jaren, wederom in 't jaar 1537. voor nog andere 6 jaren verlengd schijnt te zijn. Thans ga ik over om te bewijzen, dat zij van dat Octrooi ten minsten tot het jaar 1545. of daaromtrent vreedzaam gebruikt hebben. Dit blijkt mij uit zekeren eigenhandigen Gunstbrief des Stadhouders Willem van Nassau, onder den Koning, van 't jaar 1565. (79), waarin gezegd wordt, dat die van Alkmaar *altijd vreedzamelijk geuseert zouden hebben tot den jare* 1545. *of daeromtrent* van 't Octrooi tot het *dubbel benoemen* van persoonen, waaruit de Stadhouder stelde 3 Burgemeesters, 7 Schepenen en Tresoriers, ingaande hun dienst met Kers-avond. Welk Octrooi geen ander zijn kan dan het verlengde van Karel 1530. Hij voegde daarbij, dat die verkiezing op den Kersavond geschiedende, hierna gebracht was op *den* 13 *Mei*; doch dat daaruit groot ongerief gesproten zijnde, Hij daarop als Stadhouder, „ na ingenomen advys van den „ President van Holland, ende NB. aenmerckende, dat in 't gheene voorsz. is, sijne Majesteyt „ egeene achterdeel noch praejudicie kan hebben, in den naem derselver (Majesteit) hun „ weder geoorloofd en geordonneerd heeft om „ den dag der verkiezing te brengen op den ouden voet, echter met die aanmerkelijke bijvoeging: sijnder Majesteit ende sijnder Excellentie altijd geresolveert [l. gereserveert], 't zelve te veranderen als 't hen gelieven sal." Dit geschiedde den 25 Oct. waarop den 14 Novemb. nog Alkmaar.

(79) *Privil. van Alkmaar*, bl. 55.

nog een ander stuk gevolgd is, in de *Privilegien van Alkmaar* geheel onbekend, en daarom dóor mij in de *Bijlagen* geplaatst (80), waaruit blijkt, dat die van Alkmaar naderhand stilzwijgend, en denklijk steunende op de vorige toestemming des Stadhouders zijn voordgegaan, om dat *Vroedschaps-Collegie* in hunne Stad aantehouden. Immers men leert er uit, dat *het Hof van Holland* en de *Secrete Raad des Konings*, beiden eene zoodanige Alkmaarsche *Vroedschap* erkenden, en het den Hove dat jaar gebleken was, „ dat de „ Regeerders der Stede volgende huerlieder *oude* „ *Octroy* ende Gebruyck, conform van dien eer„ lich gedragen hebben zoe in 't *nomineren* van „ Wethouders als Regieren van der Stede, dat „ men hemluyden wel bij huerlieder oude Vsan„ cie zoude mogen *laten blijven*." Hieruit ziet men, dat er over 't *Octrooi* van vroeger tijd gehandeld wierd; welk *oud Octrooi* geen ander kan wezen dan dat van Keizer Karel; en 't zelve *oud Octrooi* wordt aldaar gesteld tegen over *een nieuw Octrooi* of eenige *verandering* in 't vorige, 't welk of dewelke toen ter tijd zeker Woelgeest in Alkmaar, met name *Claes Heynderiksz*, een *Medevroedschap*, zocht te verkrijgen, en waartoe hij aan *den Secreten Raad des Konings* een *Request* had aangeboden, op 't welke, naar stijl en gewoonte, *het Advys van 't Hof* toen gevraagd is, en welk *Advys* te merkwaardig is, om het niet in de *Bijlagen* te plaatzen. Het voert den titel: *Advys, gedepecheert aen die van den Secreten Raede des Conyncxs, van wegen Claes Heyndericsz, geboren Poorter ende Vroet-*

(80) In 't *Missive Register*, D. I. fol. 258, 259.

Vroetscap der Stede van Alckmaer, versoucken-de Octroy. Uit het Advys blijkt duidlijk, dat gemelde Vroedschapspersoon, *Claes Hendriksze*, had gedaan een Verzoek, inhoudende *vele ende diversche poincten ende Articulen tot derthiene in getaele;* dat dit vooraf door het *Hof van Holland* gesteld was in handen van *Schout, Burgemeesters ende Regierders*, die ook *zekere antwoorde daertegen hadden gemaekt;* en dit antwoord ingekomen zijnde, berichtede het Hof hierop; en uit dat bericht is optemaken, dat het eerste Artikel liep over *het recolleren* der Rekeningen sedert den jare 1516. tot 1547., waarvan een gedeelte *liquide*, een ander deel *illiquide* bevonden was, en over welk laatste *partijen* voor den Hove van Holland geroepen waren geweest. Het tweede Artikel behelsde een verschil tusschen den Vertoonder en zijnen Zwager *Adriaan Nannezoon*, over 't *rembourfement van salaris.* Het derde behelsde een Verzoek, *dat hij met Adriaen Nannezoon gecommitteert en geordonneert mogt worden, om NB. de zaken der Stad van Alkmaer te brengen in goede forme ende Policie.* Het antwoord op dit laatste, na ingekomen Bericht, toont duidlijk, dat deze *Claes Hendriksze* had verzocht, om eene *nieuwe Vroedschap* of verandering in 't Octrooi, en wel, naar 't schijnt, op grond, dat de Regeerders *verzuimd* hadden, VERNIEUWINGE *van Octroy* te vragen. De woorden zelve zijn: „ Dunct ons „ dat die Burgemeesters van A. dies aengaende „ redelicke excuse gedaen hebben, waeromme „ zij *tot noch toe* gedilayeert hebben Vernyeu- „ winghe van Octroye te versoucken; dat niette- „ min de Suppliant metten voorscr. zijnen Zwa- „ ger

„ ger daertoe niet en dienen gecommitteert; dat
„ wij oock niet en connen verstaen, waeromme
„ men yet nyeuws in 't Regiment der voorscr.
„ Stede en behoort te stellen, alsoo 't schijnt,
„ dat de voorschr. Stadt de naeste voorgaende
„ jaeren ende als noch in *goeden Regimente* ende
„ Politie geregeert es geweest. Ende zoe verre
„ haer Hoocheyt in tijden ende wijlen zal bevin-
„ den eenige redene, om daer inne te verande-
„ ren, zal als dan haer Hoocheyt daer inne mo-
„ gen ordonneren als naer behooren." Uit het antwoord op het vijfde Artikel mag men ook opmaken, dat de Verzoekers gaarn *de Kinderen en Kindskinderen* van die Vroedschappen, die in Stads Rekeningen ten achter gebleven waren, en waarover nog 't *Proces* hing, wilden hebben uitgesloten van de Regering, waartegen 't Hof oordeelde, dat beter ware al het *oude illiquide* te laten berusten, om opspraak onder de burgers te vermijden, en omdat anders alle de *bestgequalificeerden der Regenten* zouden moeten worden afgezet, en er weinigen in hunne plaats te vinden zouden zijn. De woorden zijn dezen: „ Belan-
„ ghende 't vijffde Artikel van des Supplaints ver-
„ souck, bedunct ons dat het onredelick zoude
„ zijn, dat men de Kinderen ende Kintskinde-
„ ren mitten aencleven van dien, die in de oude
„ Restanten gehouden zouden mogen wesen,
„ zoude vuyten Regimente der voorscr. Stede
„ weren, buyten huerlieder eyghen schulde, bi-
„ sonder alsoe noch niet en blijckt, dat huerlie,
„ der Ouders *in culpa*, te min *in dolo* geweest
„ zijn, ofte in de oude Restanten gehouden zijn.
„ Ende boeven dien, dat het ondersouck, execu-
„ tie ende verhael van de oude Restanten zekere
„ lan-

„ lange jaeren met beleydt van proceduren voor „ den Hove van Hollandt zoe illiquide ende „ duyster bevonden is geweest, dat de *gemeen* „ *Vroetscap* ende onder anderen de Suppliant „ zelver van advyse geweest is, dat het beter „ waere dezelve oudde *illiquide querelen* te la- „ ten berusten, dan daeromme eenige *nieuwe* „ *moeyte onder den burgers opteroeren*, blijc- „ kende bij de munimenten bij den voorscr. *Re-* „ *gierders* — geproduceert. 'T welcke ons, „ onder correctie, midts de voorscr. zwariche- „ den, die noch in vele jaeren geschapen waren „ niet geterminéert te mogen werden, ende „ *groote twist ende opspraeck* zoude causeren, „ niet geraeden en dunct weder optehalen ende „ te vervolgen. Bisonder alsoe veel *treffelicke* „ *burgers*, die als nu in goede staet zijn vuyt „ *telle quelle geallegeerde negligencien* van huer- „ lieder Ouders, mits zulcke geallegeerde negli- „ gencien *versochte destitutie* te zeer in huerlie- „ der *goede naeme ende fame* gepunieert zouden „ werden. Ende oock duerdien *meestal* de best „ *gequalificeerde* van der Stede vuyten Regi- „ mente gestelt zouden werden, hoewel aldaer „ gheen menichte en es van *gequalificeerde per-* „ *soonen*, die men in de plaetse van den gedesti- „ neerden zoude moghen stellen."

Men ziet hieruit in 't voorbijgaan, niet alleen hoe slecht er met de geldzaken sedert eenige jaren was omgesprongen, maar ook, 't geen hier vooral te pasſe komt, van wat klein begrip en aanbelang Alkmaar toen nog was, dat er weinige *gequalificeerden*, dat is, bemiddelden, verstandigen, aanzienlijken en defrigen onder de ingezetenen waren, aan welken men het Stedelijk be-

ster met vertrouwen kon aanbevelen; en er geen genoegzaam getal zou te vinden zijn tot het vervullen van den post der afgezettenen, zonder tot het *sans-culotisme* of 't onkundige gemeen te vervallen; en hoe vooral het *grondbeginsel* des Stedelijken Bewinds toen was, om niet dan kundige en geschikte lieden, *rijken* en *vroeden*, aan 't roer te hebben; en hoe wijslijk daarom Keizer KAREL bij zijn Octrooi hun niet meer dan 24 vroede lieden vergund hadde. Het zesde Artikel kwam neder op een verzoek, om een *nieuw Octrooi* te hebben, rakende het *benoemen* van Wethouders, en mogelijk ook wel om een *grooter aantal* Vroedschappen. Zie hier 't *Bericht* er op:

„ Aangaende 't zeste — dunct ons (onder „ correctie) dat men ten versoucke van desen „ Suppliant gheen Octroye en behoort te ver- „ leenen, mer gemerct de Regierders der voorscr. „ Stede volgende huerlieder *oude Octroye ende* „ *gebruyck* conform van dien, *eerlick gedragen* „ *hebben*, zoe in 't *nomineren van Wethouders* „ als *Regieren* van der Stede, dat men hemluy- „ den wel bij huerl. *oude vsancie* zoude moe- „ gen *laten blijven*, besonder gemerckt de *cley-* „ *ne menichte van gequalificeerde personen* al- „ daer. Ofte indien men eenich *nieuwe Octroye* „ zoude willen verleenen, dat men 't zelve zou- „ de doen *ten verzoucke van den Regierders* in „ der tijdt, zonder vpte alteratie van 't *Regi-* „ *ment* ten versoucke van den Suppliant, die „ een privé persoon is, *yet te veranderen*, bi- „ sonder alsoe in de voorscr. Stede geen appa- „ rencie *daertoe* bevonden wordt."

Zie daar het *Advis* van 't Hof, tot verlenging van 't *oud* *Octrooi* en *Gebruik*, gegrond ook

daar-

daarop, dat de Regeerders zich *eerlijk* hadden gedragen, en dat er geen genoegzaam getal van meerder Vroedschappen te krijgen was, ten ware de Regering er zelf om vroeg; ten bewijze, dat in dien tijd, offchoon al verzuimd was geweest om verlenging van 't vorig Octrooi te vragen, hetzelve toch *vidente et sciente Principe* werd opgevolgd, 't welk mogelijk ook in andere Steden plaats gehad zal hebben. De zaken van bewind wel bezorgd wordende, werd daarop mogelijk minder gezien, te meer daar de Landelijke bezigheden, koophandel en buitenlandsche betrekkingen, thans veel meer zorgen vereischten dan ooit te voren.

De overige Artikelen ga ik voorbij; zij betreffen 't *registreren* van *Acten*, 't *Consent* van Beden, 't doen der rekening door Burgemeesters en Tresoriers, 't verpachten van 't Secretarisambt en Bode-ambacht; alleen komt nog in aanmerking 't Bericht op Art. 8. en 9. „het inhereeren van zich te reguleren naer huerlieder „jegenwoordige vsancien, de naeste letste jaeren ende oudde previlegien geuseert, hoewel „(zeggen zij) eertijts daerinne eenichsins geabuseert zoude mogen zijn". En eindelijk op 't verzoek, „dat de Burgemeesters ende Tresoriers Rekeninge zouden moeten doen, ende „dat de twee derden deelen van der Vroetscap „in alle nieuwe Ordonnancien zouden moeten „consenteeren, ('t welk tot de Keuren behoorde,) wordt geoordeeld, dat, beroerende de „nieuwe Ordonnancie ende Resolutien in de „Vroetscap te nemen, dat genouch es als in allen anderen Collegien, dat de Rosolutie naer „meerderheyt van stemmen genomen werdt,".

Waaruit we in 't voorbijgaan opmaken, hoe reeds die Collegien zoodanige plooi gekregen hadden, dat men zich op de wijze van stemmen met meerderheid als eene onbetwiste zake in dezelve beriep; maar daarbij, dat het maken van *Stedelijke Keuren* door het Gerecht, in bijzijn van het Vroedschaps-Collegie, zonder meer burgeren daarbij of daarover te roepen, ook zoo vast geworteld stond, dat het reeds genoemd wordt *Resolutien, te nemen in de Vroedschap* (81).

Gornichem 1557. Van *Gornichem* en *Medenblik*, twee andere kleine Steden, zijn mij twee zonderlinge gevallen uit *'s Hofs Archiven* voorgekomen, die dit betoog bekrachtigen, en tessens doen zien, hoe schoorvoetende en voorzichtig, ook toen ter tijd, bij 's Vorsten Raden en Hoven gehandeld wierd.

In *Gornichem* hadden de Burgemeesters en Regeerders in 't jaar 1557. een Smeekschrift bij de Landvoogdesse ingeleverd, *versouckende te hebben een Vroetschap, zulks als in anderen Steden van Hollandt geuseerd wordt.* Hierover is in wezen (82) het ingenomen *Advis* van 't *Hof* of den Raad van Holland, gezonden *aan den Secreten Rade*, waarbij zij oordeelen, dat dit Verzoek zou kunnen worden ingewilligd, en een Oc-

(81) Ik heb dit van *Alkmaar* uit ongedrukte Stukken iets breeder opgegeven, tot opheldering van dien hevigen twist, in Alkmaar, in 't bekende jaar 1787., toen beide de partijen aldaar, *voor* en *tegen* het Recht des Stadhouders in de Stedelijke Verkiezing in 't wilde schermden, uit gebrek van kennis dezer Oorspronglijke Stukken.

(82) Uit het *Missive-Boek van den Hove*, D. I. zie de *Bijlage* 1557. den 8 Octob. Vergel. KEMP, *Beschr. van Gornichem*, bl. 449.

Octrooi verleend, „ waarbij Zij boven den Kas-
„ telein, de twee Burgemeesters en de zeven
„ Schepenen, zouden mogen benoemen XXVIII
„ persoonen van de *rijksten*, *bekwaamsten* en
„ *vreedzamen*, waaruit *de Majesteit* of het *Hof*
„ uit zijnen naam, bij afwezen des Stadhouders
„ van Holland zoude kiezen en eeden XIV per-
„ sonen, om met den Kastelein, 2 Burgemees-
„ ters en 7 Schepenen in der tijd te wezen een
„ Collegie van XXIV persoonen, makende *de*
„ *Vroedschap* der Stede, en ingeval iemand van
„ de XXIV persoonen stierf, dat zij als dan noe-
„ men *drie anderen* van *de notabelsten* ende *ge-*
„ *qualificeerde* uit den Rijkdom — om daaruit
„ als voren *een* gekoren te worden, om te we-
„ zen Vroedschap — — Welverstaande, dat
„ die XXIV makende te zamen NB. *een durach-*
„ *tig Collegie van de Vroedschap*, *represente-*
„ *rende 't lighaam van der Stede*, verplicht zul-
„ len zijn, op *straffe*, *bij den Officier en Wet-*
„ *houders te bepalen*. om op 't Stadhuis te ver-
„ schijnen, om der Stede zaken, lasten en po-
„ litie te raden, helpen dragen en sluiten — en
„ zullen die persoonen *compareren*, gelijk men
„ gewoon is in andere Steden te doen." Hoe
weinig intusschen die Steden of hare Regeerders,
die alleen eene bestuurende macht hadden, uit zich
zelf konden doen, of veranderen; blijkt nog uit een
nader Verzoekschrift van Burgemeesters en Schepe-
nen 4 jaren daarna, 1561. den 20 Sept., waarover
het Hof ook geraadpleegd, en eenige verande-
ring in 't vorige Octrooi veroorloofd wierd (83).
Dit

(83) Dit berust op dien dag in de *Memorialen van 't Hof*; zie ook *Eerste Missive-Boek* 1561. den 20 Sept. fol. 73.

Meden-blik 1563. Dit van Gornichem! Zien we die van Medenblik. Dezen hadden in 't jaar 15⁶³. den 5 April bij Bidschrift aan Philips verzocht, om *abolitie van zekere abuisen, tot nogtoe in 't eligeren van der Vroedschappen gepleegd*, en teffens Octrooi gevraagd, *dat voor* EENE *reize de oude en nieuwe Burgemeesters mogten kiezen XVI mannen tot den regimente ende Vroetschappe, die wijste, nutste ende bequaemste*, oud 25 jaren. Het Hof van Holland *advis* gevraagd, antwoord hierop den 23 Sept. 1563. aan den Secreten Raad, dat zij daarin geene merklijke zwarigheid vonden, vooral daar de Stad Enkhuizen een gelijke Vergunning had verkregen (84). Hierop bekwamen die van Medenblik in 't zelfde jaar 1563. den 8 Oct. (85), een nieuw en zeermerkwaardig Octrooi, in welks Voorrede alle de gebreken en abuizen van 't Stedelijke bewind aldaar naakt ten toon gesteld worden, vooral omdat alleen *de rijksten*, aldaar *pondrijksten* genoemd, zonder op bekwaamheid te zien, verkozen wierden. Doch alzoo bij dat Privilegie aan den Schout de vrijheid gelaten was, om iemand van de verkozenen *niet bekwaam wezende, om van de Vroedschap te zijn, te weigeren en te rejecteren*; zoo viel naderhand over dit *rejecteren* groote moeilijkheid. Hieruit rees een *Request* van Medenblik aan *den Secreten Rade*. Die Raad vraagde *Advis* aan den Raad van Holland. Het bericht van den Raad luidde, dat die bijvoeging *buiten hun advis* er ingezet was, en zij van oordeel zijn, dat het verzoek, om die *Clausul* weg te laten, wel

(84) Zie de *Bijlage* op 't jaar 1563. den 23 Sept.
(85) *Handv. van Medenblik*, bl. 14.

wel kan toegestaan worden, om alle moeiten met den Schout voortekomen (86). Nog is daar een' Brief van denzelven Raad aan den Hoogen Raad van *Mechelen*, over 't gebeurde aldaar, bij die gelegenheid (87), als mede een nader *Advis* aan den *Grooten Rade*, van wegen 't voorgestelde door *het meerderdeel der XVI pondrijksten* (88), van den 8 Junij 1564., waaruit schijnt, dat er eene nadere uitbreiding van 't Octrooi gekomen zij.

Ook hebben Burgemeesters en Schepenen van *Monnikendam* ten zelfden tijde, 1564. den 27 Junij (89) aan den Koning verzocht, dat hij geliefde goedtekeuren zekere *Ordonnantie* door hun op 't stuk der Vroedschap opgesteld. Doch de Raden of het Hof van Holland door *den Secreten Raad* om *Advis* gevraagd, wilden daarop geen oordeel uitbrengen, voordat zij *de vorige Privilegien en Gebruiken*, van welken de verzoekers gewaagden, gezien hadden, en teffens *de Acte*, waarbij bleek, dat die Ordonnantie niet enkel het werk was van *die Burgemeesters*, maar dat zij opgesteld was *met wille, wete ende consent van de ouders ende notabelsten van der Vroetschap* —. En dit bericht bekomen hebbende, stemmen zij toe in 't Verzoek, om reden, 1°. dat in 't *voorschreven Stedeken* niet wel LXI tot Vroedschappen te krijgen zouden zijn, en

Monnikendam 1564.

(86) Men heeft dit in 't *Eerste Misfiveboek van den Hove*, fol. 185. op 't jaar 1564. den 10 April.

(87) Van de zelfde dagteekening op fol. 185. verso. Dit was eene *Justitiezaak*.

(88) Fol. 196.

(89) Bijlage op 't jaar 1564. den 11 Julij.

en 2°. omdat *gelijke Octrooien aan andere Steden in Holland gegeven zijn.* De uitkomst was, dat hun den 26 Julij 1564. een vaste Vroedschap van XXI. toegestaan wierd (90), welk stuk voor 't eerst is uitgegeven bij gelegenheid der verschillen te Monnikendam in 't jaar 1767. waarvan ik boven gewaagde, en waarbij verhaald wordt, hoe te voren er *kleine Vroedschapjes van 5 of 6 jaren*, of *kinderen*, mede ter Vroedschap kwamen, omdat er bij de Privilegien *geen jaren* bepaald waren.

Schoonhove 1560. Die van *Schoonhove* hadden van Keizer Karel *tot wederzeggens* gekregen eene Vroedschap; deze wederzegging schijnt plaats gehad te hebben in 't jaar 1558. den 12 Maart (91), ten minste toen verzochten de Burgemeesteren, Schepenen en gemeene Vroedschappen van Schoonhove, dat zij om de misbruiken, die ingeslopen waren, en tot demping van wanorde en twisten, vernieuwing mogten hebben van een vorig Privilegie van Maximiliaan en Maria, in diervoege, dat zij kiezen mogten XXVII persoonen, die de *benoeming* zouden doen van 4 Burgemeesteren en 14 Schepens ter kiezing van *twee* en *zeven*, zoodat die XXVII ook verkiesbaar zouden zijn — *tot wederzeggen.* Dat dit ook *wedergezegd* is, maak ik op uit een Verzoek van die van *Schoonhove* in 't jaar 1578. aan zijne *Excellentie*, om 27 nieuwe Kiezers, en 't doen van keuze door dezelve (92).

Eindelijk, om alle twijfeling weg te nemen om-

(90) In de *Nederl. Jaarb.* 1767. bl. 1303.
(91) VAN BERKUM, *Schoonhoven*, bl. 488.
(92) 't Tweede *Missive-Boek* van 't *Hof van Holland*, bl. 224.

omtrent het groote punt, dat er namelijk tot in de laatste tijden toe geen *constitutioneel lighaam* van vaste Vroedschappen, voor altijd in die Steden geweest zij, zoo zal ik hier bijvoegen, dat nog in 't jaar 1564. den 9 Jan. onder de voorwaarden, die bij het toestemmen in eene Bede de Staten wilden bedingen, gevonden wordt (93) het voorstel van de *Continuatien van de Vroedschappen ende de Nominatie van de Wethouders*, even als zij die gehad hadden in 't jaar 1537. En dat zij ten antwoord bekomen hebben, dat hierin genoegzaam voorzien was „ *dat die genoeg gestipuleert zijn.*" Daar we nu boven zagen, dat onder Karel in 't jaar 1537. de bedingsels waren, om gedurende den loop der Bede het gebruik hunner Vroedschappen te behouden; zoo kan men hieruit besluiten, dat zij ook toen onder Philips III. dat zelfde zullen verkregen hebben, namelijk gedurende *die Bede*, en zij dus voor die jaren die Privilegien bleven genieten en gebruiken.

En 't Besluit uit dit alles is dan ligt opgemaakt, dat, namelijk, alle de echte bronnen onzer Historien uit eenen mond ons toeroepen, dat *de Vroedschappen*, in den lateren zin, als vaste lighamen, aan zeker getal persoonen gebonden, aangemerkt, onder de Graaflijke Regering enkel gesteund hebben op tijdelijke Vergunningen, maar dat die onder *Karel II.* en *Philips III.*, de twee laatste Graven en Landsheeren, eene meer vaste plooi gezet hebben, alzoo de Staten t'elkens bij de Beden-bewilliging daarop aandrongen, om ze als voorddurend aantehouden; en terwijl, door Besluit.

de

(93) *Resol. van Holl.* op dit jaar, fol. 3.

de Fransche Oorlogen, bijzonder onder *Karel* en *Philips*, de *Belastingen* van tijd tot tijd verzwaarden, en *de gewone Beden* bijna voorddurend wierden, en nog menigmalen met *buitengewone Beden* vergezeld gingen; zoo schijnen ook *die Vroedschappen* hiermede eene meerdere vastigheid gekregen te hebben; en in dien staat waren zij denkelijk, toen met de jaren 1565. en 1566. de eerste burgerlijke Oneenigheden oprezen, en in 't jaar 1572. eene dadelijke scheuring tusschen Steden en Steden, en tusschen Provincien en Provincien, onder 't Stadhouderlijk Bewind van Willem I. ontstond. Waarvan straks een woord.

Opheldering uit Dorps Vroedschappen.

Op deze wijs dan eindigde langs verscheiden trappen en gelegenheden het oorspronglijk gebruik in de Steden, daarin bestaan hebbende, dat in zaken, die het gansche lighaam der Stad betroffen, alle de burgers, hoofd voor hoofd, mits tot zekere mate gegoed en in het *Schotboek* opgeteeckend, gekend en geraadpleegd werden, op orde van den Landsheer. Iets, 't welk tot in latere tijden op vele Dorpen, omtrent op dezelfde wijze heeft plaats gegrepen, en mogelijk nog gebleven is; doch 't welk in de laatste Graaflijke tijden ook reeds begon te veranderen, en wel op verzoek der ingezetenen zelve. Men heeft van beiden de gevallen voorbeelden bij LAMS in zijne *Handvesten van Kennemerland*, waar hij 1°. opgeeft, hoe de zoogenoemde *burenstem* geraadpleegd wierd, of, met andere woorden, hoe *de Dorpsingezetenen* wierden opgeroepen om hunne stemmen uittebrengen; 2°. hoe sommigen van *die Dorpen* in navolging van *de Steden* den Landsheer verzochten, om ook een vast lighaam van Dorpelingen, bij wijze van Vroedschap te heb-

hebben, om voor hun en uit hun naam, als hunne Vertegenwoordigers de *Dorps-zaken* en lasten waartenemen.

Het eerste beschrijft hij bl. 480. wanneer hij, in later tijd, onder den naam van *Buure-Keuren tot Akersloot A°.* 1661. ons opgeeft *de Ordonnantien ende Keuren, geleydt ofte gemaakt bij den Schout en Schepenen van den Dorpe van Akersloot, ten overstaan van de Buuren, daarover wettelijcken geroepen, ende dat volgende onse oude geprivilegieerde Gerechtigheyt.* Het welk nog nader wordt verklaard in 't Verzoekschrift van *Wormer en Jisp* aan den Koning, waarbij zij zeggen, dat vorige gewoonte was, sedert zij *Schepenen en buren* gehad hadden, dat de Schepenen, *om in saeke van importantie en zwarigheden raad te plegen, de Gemeente van de twee Dorpen moeten vergaderen.* In plaats der Burenstem.

Het tweede leert ons 't geval dier Dorpen *Wormer en Jisp.* Van dezelve bericht LAMS (94), dat hunne Regering tot in 't jaar 1291. bestond [behalve den Schout] uit *Azingen* (95) *en Geburen;* dat toen in derzelver plaatze gesteld wierden *Schepenen en Geburen;* maar dat *de buurstem* ten tijde van Koning Philips in 't jaar 1560. is afgeschaft, en in hunne plaats gesteld een Collegie van *Vroedschappen.* — De zaak is klaar uit het Privilegie, daarvan voorhanden, en kan grootlijks opgehelderd worden door het onuitgegeven en hier achter geplaatste (96) *Advijs* van het Te Wormer en Jisp.

(94) Bl. 539.
(95) Wat men toen door *Asingen* verstond, wordt opgegeven bij LAMS, bl. 136. en volg.
(96) Bijlage op 't jaar 1565. den 4 Sept.

het Hof van Holland *aen die van den Secreten Rade gescreven, van wegen die van Wormer ende Gisp, versouckende Octroy omme zekere* VROETSCHAP *van twintich persoonen te mogen eligeren.* Bij dat zelve Bericht wordt het genoemd *een Request, zijne Maj. gepresenteert van wegen de Schepenen en gemeene buuren* — waarbij zij verzoeken, om *een Collegie van Raden ofte Vroedschappen van XX personen te mogen verkiezen, en dat de Majesteit zoude willen derogeren de Costume van de* GEMEENTE TE VERGADEREN. 't Welk bij de voorafreden van 't Request (97) breeder wordt omschreven, met bijvoeging, „ dat het vergaderen der Gemeente ge„ schiedde zonder groote vordernisse van dezelve „ zaken, alzoo groote menigte gewoon is con„ fusie te maken. Waarom zij ook, en teffens „ omdat die zelve onvruchtbare Vergaderingen, „ als zij op de gemeene beursen geschieden, den „ burgeren jaarlijks tot aanmerklijke kosten en „ bezwaarnisse kwamen, om deze redenen een „ Collegie van Raden of Vroedschappen van XX „ hadden verkozen, van nutte en best daartoe be„ kwame persoonen, die t'allen tijden als zij bij „ den Schout en Schepenen ontboden worden, „ verplicht zouden zijn op hun eigen kosten te „ verschijnen, en met de Schepenen tot 's Vors„ ten en der gemeener buren eer en welvaren, „ te helpen raden en besluiten, en de Schepenen „ in 't stuk der ommeslagen en geldmiddelen te „ verligten." Waartoe zij 's Vorsten goedkeuring of Octrooi verzoeken. Het Hof of de Raden van Holland, hierop moetende berichten, had-

(97) LAMS., bl. 560.

hadden alvorens aan *den Rentmeester en Baljuw van Kennemerland* geschreven, om door hem te vernemen, of *de Rijksten en Notabelsten van die twee Dorpen* daarin gezamenlijk genoegen genomen en toegestemd hadden (98). Hierop voldoend antwoord bekomende, geven zij voor hun gevoelen aan *den Secreten Rade* op, dat het verzoek, als redelijk, kon toegestaan worden, welverstaande, dat om redenen, die voorzeide XX persoonen uit 's Vorsten naam bij den *Baljuw* van Kennemerland gekozen en geëed zouden worden uit XL *van ketterij onbesmette persoonen*, door Schout en Schepenen te *noemen*, met uitgedrukten last, van zich geenszins in 't maken van *nieuwe Keuren of politien* verder te veroorloven dan zij naar *Kennemerrecht* of 's Graven *Octrooi geprivilegieerd* zijn; en dat de *Vroedschapsleden* om de twee of drie jaren veranderen zullen, tot reden gevende, *om de Monopolie ende alle andere inconvenienten te schuwen*. Dit grondbeginsel van *Monopolie te schuwen*, 't welk men in later tijd eerder *Aristocratie* zoude genoemd hebben, maakte dan, dat *die Vroedschap* niet altijddurende bleef, maar om de 2 of 3 jaren los was; waarin het van de meeste *Stedelijken* verschilde, in welken die persoonen *voor hun leven* werden aangesteld, ten zij ze hun verblijf of elders namen, of op andere wijzen hun poorterschap verloren. Het gevolg was, dat *Philips* den 11 Sept. 1565. hun zulke Vroedschap verleen-

(98) Immer het *Request* ging op naam van *Schepenen en gemeene buyren.*

leende, op den voet, zoo als 's Hofs Bericht luidde.

Ziedaar een sprekend voorbeeld van *Vroedschap* op 't platte land, en het grondbeginsel waarop! namelijk, omdat de Regering van de Dorpen, zoo min als die der Steden, oorspronglijk bevoegd waren, om in zaken van *bezwaar* of *belastingen* iets te bevelen of toeteſtemmen, zonder de *Gemeenten*, of zulken die de Gemeenten wettig *vertegenwoordigden*, te raadplegen en hunne toestemming te vragen. Ziedaar de groote hoofdzaak! De vastbepaalde leden uit de beste, verstandigste, rijkste en meest geschikte Burgers, in een Vroedschaps-Collegie, 't zij van XL, van XXXVI, XXIV, 't zij van minder, zijn de Vertegenwoordigers van den ganschen Burgerstaat; zij maken eenen *staat* of *stand* uit; en met het lighaam der oorspronglijke *Regeerders*, Schout, Schepenen, enz. zaamgevoegd, maken zij uit het *Vertegenwoordigende* of *Representatief lighaam* der gansche Stad. En 't gevolg daarvan, in de latere tijden, is dan ook geweest, dat de Steden in de Staatsvergaderingen door hare Gedeputeerden bijeen komende, en daar raadplegende, zulks deden als *waarachtige Representanten* hunner Burgerij. Waarvan hierna. Of die nu in de Steden onder den naam van *vroeden* en *rijken*, van *rijkdom*, van *wijsheid*, van *vroedschap*, of op de dorpen van *Burenstem* voorkwamen, dit geeft geene verandering in de zaak. En hieruit verstaat men, waarom onder *Philips den Goeden* de Procureur Generaal voor 't *Hof van Holland* ter Vierschaar daagde *den Schout en Schepenen van 't Dorp van Nieuland*, omdat zij in 't opstel-

ſtellen der lasten niet *opgeroepen hadden de gegoeden ende den vroeden, die dair over hadden ſchuldich geweest geroupen te ſijn — — na ouder gewoonte* (99).

Pasſen we dit toe op *'s Hage*, 't geen nog lang als een *dorp* of *vlek* voorkomt; (ſchoon in zaken van belasting enz. wel eens onder de *onbeſloten Steden* gerekend,) zoo kan men zeggen, dat DE RIEMER, in zijne *Beſchrijving van 's Hage*, door alle de nevelen heen, het rechte beſcheid daarvan gehad heeft. Men kende aldaar tot zeer laat den naam van *Buren*, en dus ook *de Burenſtem*, en tegelijk den naam van *Vroedſchap*, ſchoon eerst ten tijde der Republiek daar eene zoogenaamde *permanentie* of een voorddurend Vroedſchaps-lighaam plaats kreeg. Men leest hierom in echte Staatſtukken, onder Maximiliaan op 't jaar 1485. (100) *van den gemeenen Bueren, Vroetſchap en Rijkheyt en alle die ingezetenen van der Hage, om oirbaer van onſen Dorpe* —. In 't jaar 1452. (1) vindt men 32 *notable perſoonen Buurluyden in den dorpe van den Hage.* Hij vermeent uit de benaming van *Vroedſchap*, dat niet lang na 1400. het *Collegie* zijn beſlag heeft gehad, ſchoon hij zelve erkent, dat hij voor 't jaar 1443. geene melding daarvan aantreft, noch ook uit hoevele leden dat Collegie beſtaan hebbe. En geen wonder! Zien we wat er van de zaak zij! In 't jaar 1443. vind ik ja! gewag van *Schout, Schepenen en gemeene Vroetſchip, die met de H. Geestmeesters van den Ha-*

Toegepast op 's Hage.

(99) Bijlage, op 't jaar 1467.
(100) *'s Hage*, D. I. bl. 10. (o).
(*1*) Ald. D. II. bl. 86.

[illegible] *vastſtellen.* Maar dit waren dezelfde, [illegible] en later als *notable Buurluyden* of [illegible] en [illegible] voorkomen, zonder vast [illegible], en als *opgeroepen* burgers. Doch eerst [illegible] 1451. den 18 Maart ſtelde Philips aldaar een vast getal van 32 *notable perſonen, buur-* [illegible] *den* [illegible] *van den Hage*, met magt [illegible] jaarlijkſche benoeming van XIV Schepe- [illegible], om door Hem, zijnen Stadhouder, [illegible] VII te verkiezen, en dat getal van [illegible] altijd vol te houden. Doch ſlechts voor [illegible] der *tienjarige loopende bede*, en dan tot [illegible] *wederzeggen.* In het Octrooi van 1485. [illegible] *aan de gemeenen* BUEREN, VROEDSCHAP [illegible] *en alle die ingezetenen vrijheid ver-* [illegible], *om op het corpus van den Hage lijfren-* [illegible] *te negotieren.* Doch verre van hieruit de [illegible] dier Vroedſchap te ontleenen, zou- [illegible] veeleer er een bewijs uit halen, dat dit [illegible] toen reeds opgehouden had. Dit wordt [illegible] uit de pogingen, die (volgens DE RIE- [illegible] D. II. bl. 87.) in de jaren 1510—1514. ge- [illegible] wierden, onder Karel II. *om te hebben ver-* [illegible] *Privilegie van de Vroedſchap.* Dit [illegible] dan ook den 28 Maart 1513/14. toen [illegible] *en Rijkdom van den Hage vergunt* [illegible] *Vroedſchap van XXIV perſonen —* [illegible] *uit de nutſte, rijkſte, bekwaamſte en* [illegible]. Doch dit getal werd in 't jaar [illegible] door Keizer Karel weder verminderd tot [illegible]. Wat daarvan naderhand geworden zij, [illegible] ons niet; maar wel dat eerst in 't jaar [illegible] de Magiſtraat aan de Staten van Holland ver-

[illegible] *De Riemer*, bl. 296.

verzocht, *om een permanente Vroedschap en vermeerdering van personen*, waaruit de Regering zoude bestaan; doch dat daarop geen gevolg gekomen zijnde, *de Vroedschap* sedert 1672. eerst tot een afzonderlijk en voorddurend Ligchaam gebracht is (3).

Ziedaar een voorbeeld van eene *Vroedschap*, die eerst na de Graaflijke tijden altijddurend of *permanent* geworden is. Een ander sterksprekend geval is in 't Stedeken *Naarden*. Die Stede had reeds in de XVde Eeuw, onder den Hertog Philips gepoogd, om eene vaste Vroedschap van XL te hebben. Zij had zelfs in 't jaar 1442. bedrog gepleegd, en *zonder wil en weten* van den Vorst en zijnen Raad een' valschen Brief van *Octrooi* gemaakt: 't welk ontdekt zijnde, de Hertog den 23 Mei 1442. (zie de *Bijlage*) aan de Stad kwijtschelding doet van de misdaad, tegen Hem en zijne Heerlijkheid bedreven (4). Zij hadden hierop in 't jaar 1459. den 2 Junij Vrijheid bekomen, om XII *notabele* persoonen tot *Raden* te verkiezen. Hoelang dit duurde, is mij niet gebleken. Maar in 't jaar 1621. verzochten zij van de Staten van Holland, dat *hunne annuele Vroedschap* mogt verwisseld worden met *eene perpetuele*. De President en Raden van Holland, hierover om Bericht gevraagd, verzochten op hunne beurt aan den toenmaligen *Drost van Muiden en Gooiland*, den beroemden P. C. HOOFT, Historieschrijver, in zijne hoedanigheid van Baljuw, zijne gedachten; en hieruit is geboren dat merkwaardig antwoord, te vinden in zijne *Brieven* bl. 23-27. Naarden.

waar

(3) *'s Hage*, D. II. bl. 68. en 90.
(4) Zie dit boven, bl.

waar dat schrander vernuft en die sneedige pen opgeeft alle de *goede* en *kwade* inzichten en praktijken, die de *jaarlijksche* veranderingen van persoonen ter eener, en de gedurende *hun leven* voorddurende macht en aanzien ter anderer zijde, in den burgerstaat veroorzaken; doch hij schijnt meer te hellen naar het *oude*, ten ware men een middelweg wist te vinden, (*ut demtis utriusque vitiis solae virtutes misceantur*,) *dat de gebreken ter wederzijde weggenomen alleenlijk de deugden vermengd werden*, en geeft daartoe eenige voorschriften, doch welken, naar de *humeuren* van die van Naarden geschikt, minder toepaslijk waren op grootere Steden. Het is genoeg dat dit voorbeeld bewijst, dat er zelfs na de Graaflijke Regering nog Steden geweest zijn, die geene *permanente* Vroedschap hadden, ten minste geene zoodanigen, wier leden gedurende hun leven aanbleven dewijl HOOFT bl. 15. op 't jaar 1621. zelf ze noemt *eene Vroedschap*, *die niet perpetueel*, *maar uit de Wethouderen van twee achtervolgende jaaren is bestaande.*

Wederlegging van anders gevoelenden.

Is het nu wel noodig, dat ik hier iets zegge van 't vrij algemeen aangenomen gevoelen, dat de Vorsten in dit alles beoogden de rechten der burgeren en Stedelijke Regeringen te onderkruipen of te verminderen. Men heeft het vooral sterk geladen op *Philips* van Burgundie, den eersten van dien naam, wien de latere Schrijvers van Holland als heerschzuchtig, trotsch, en willekeurig Opperheer voorstellen, maar die, en toen en daarna, bij de Onderzaten altijd geroemd en genoemd is, als *Philips de Goede*, onder wiens langdurige voorspoedige en bloeiende Regering die *Veertigen* of bepaalde *Vroedschapslighamen* bijzonder opkwamen.

men.

men. Maar het tegendeel is allerzichtbaarst. Men merke hiertoe vooraf aan, 't geen uit het vorige betoog nu genoegzaam blijkt,

1°. Dat voor den tijd dier Vergunningen het de Vorst of zijn Raad alleen was, die regelrecht, zonder voorafgaande benoeming der Stedelingen of hunne Regenten alle de Stads Magistraten, Wetten en Ministers in de Steden zelf aanstelde, of, gelijk de Heer VAN DE WALL bl. 68. het uitdrukt: *dat* [tot dien tijd] *de Graven de aanstelling der gewoonlijke Wethouderen, zonder voorafgaande benoeming, regtstreeks aan zig gehouden hadden.*

2°. Dat die Vergunningen of *Privilegien* den *Stedelingen* in 't gemeen, en niet den Magistraten afzonderlijk, dat is, eigenlijk aan 't geheele Lighaam der Steden, gegeven werden.

3°. Dat de Stedelingen zelve dit als eene gunst of hun voordeelige beschikking, bij den Vorst, als den Souverein, verzochten.

4°. Dat daarom ook dit Recht, 't welk de Stedelingen verkregen, door de *Magistraten* niet konde veranderd worden; met dien gevolge, dat, als de Magistraten in die Privilegien iets wenschten veranderd te hebben, zij tot die Veranderingen de toestemming der Burgerij van nooden hadden, en nimmer daarom bij den Souverein verzochten of mogten verzoeken anders dan *van wegen* of *uit naam* der Burgerij, of met *uitdruklijke*, of wel, zoogenoemde *stilzwijgende*, toestemming der Burgerij; die bij twijfeling of verdeeldheid wel eens door 's Graven Raden, 't zij geheel 't zij gedeeltlijk, hierop gehoord wierd.

5°. Dat de Graven, als Souverein, tot het

verleenen van die Vroedschaps-Privilegien, waarmede de *benoeming* van een meerder tal [maar niet de aanstelling] van Magistraten, veeltijds gepaard ging, zeerschoorvoetende en noode kwamen, en daarom die Privilegien in 't eerst maar voor eenige jaren, 10 of meer, gaven, om te zien wat uitwerkselen zulke Vergunningen hebben zouden; en naderhand niet dan voor bepaalden tijd, of tot wederzeggen, en altijd *behoudens hun recht.*

6°. Dat die Vergunningen (bij *Maria's Privilegie*, of *Groot Charter*) in dat beroerde tijdstip wel algemeen zijn gegeven; maar bij haars Zoons tijd weder geheel *herroepen* en vernietigd zijn, toen de Steden te vergeefs haar uiterste best deden, om die weder te bekomen; en dat echter

7°. Koning Karel V. en zijn Zoon Philips III. die nooit anders hebben willen geven of bevestigen dan met vele behoedzaamheid van *tijd* of *recht.*

Dit alles aangemerkt, wordt men van zelfs geleid, om te geloven, dat het geene aanmatiging (*usurpatie*) des Souvereins was op de rechten der inwoneren, maar veeleer (zoo er aanmatiging ware) eene van de zijde der Regenten of der Steden op 't recht des Graven. Daar was namelijk van den vroegsten tijd af geen blijk of voetspoor van eenig gezag of recht bij de Stadsbewoneren van *Jurisdictie*, *Magistratuur*, of *eigen bestelling der Magistraten.* Allengskens evenwel werd hun gegund, om uit *den buik* der poorteren eenigen daartoe te *benoemen*, en aan den Vorst ter *verkiezing* voortestellen. De ondervinding leerende, dat even dit vele wanorde en tweespalt in die Steden verwekte, zoo verzoch-

zochten de Stedelingen, aan Regeringszaken ongewoon of te veel hierdoor belemmerd geworden, dat zij die benoemingen niet meer mogten laten doen door de gansche Gemeente, maar dat daartoe mogten verordend worden zekere vaste Collegien van 80, 60, 40, 36 persoonen, die daartoe eens vooral, als een vast getal of *Collegie* zouden gesteld worden, die eensdeels *Stads zaken* zouden *helpen besturen* of *raden*, anderszins *de benoemingen* zouden doen, om den Vorst, of zijnen *Regeringsraad* ('t Hof) of *den Stadhouder* die voortestellen tot verkiezing van *Burgemeesters* voor *de Politie*, en *Schepenen* voor *de Justitie.*

Indien wij nu de Vorsten, als *Usurpateurs*, of als *Vijanden* van 't Volk beschouwen; zoo als onze Historieschrijvers veelal doen: dan kan men zeggen: *Dit zagen of deden de Vorsten ongaarn.*

Maar beschouwen we ze als zoodanigen, die, met alle hunne gebreken, ook hunne Vorstelijke deugden en goede hoedanigheden hadden, zoo als *Willem de Goede* en *Philips de Goede*, dat is, als zoodanigen, die 's Lands en 's Volks welvaren wilden; dan moesten zij zulke Verordeningen van Vroedschappen, die hun de Regering gemaklijk maakten, en teffens de Burgerlijke Vrijheid bevorderden, gaarn toestaan, mits onder behoorlijke voorzorgen en voorbehoedingen. 't Is er dan ook zoover van af, dat er oulings in de Steden uit dien grond eenige *Democratische Vorm* geweest zij, (gelijk de Heer ROBERTSON, en met hem zoovele anderen, ook bij onzen Land-aard, van *de Steden* trachten inteboezemen) dat zij zelfs oorspronglijk en tot in de laatste tijden in Holland niet eens hunne eigen *Magistraten* hebben kunnen

nen *verkiezen*, en niet dan onder naauwe bepalingen, en met goedkeuring van 's Vorsten *Schout* of *Baljuw*, *Stedelijke Keuren* hebben mogen maken, die niemand buiten den omtrek der Stad verbonden, en zelfs niet zulken, die de *Rechterlijke Macht* betroffen. Zoodat alles, wat tot verordening van *rechtsplegingen*, wat tot *Wetgevinge*, en andere zaken, die den algemeenen landstand of regering betroffen, behoorde, niet der Stad, maar den Vorst toekwam: hoedanige dingen alleen den *Democratischen* Regeringsvorm uitmaken.

Waarmede ik echter niet uitsluite, dat de Magistraten, onder het Graaflijk op- en toeverzicht, 1°. in alles wat *het huishoudelijk* of *Politiek Bewind* der Steden betrof; 2°. in alles wat de *Stedelijke Rechtsplegingen*, volgens *Rechten* en *Keuren*, volgens *Costumen* en *herkomens*, niet strijdende met de *algemeene Landswetten*, mede onder het toezicht der Graven en hunne Hoven, Baljuwen en Schouten, aanging; 3°. in alles, wat de *Stedelijke Finantien* betrof: dat die Magistraten, zegge ik, de Hoofdbestuurders en Bewindslieden van de Steden waren en bleven.

't Bewind onder Willem I. 1572.

In dien stand waren de zaken der *Steden* en der *Vroedschappen*, toen de troubelen in 't jaar 1572. in lichterlaaie vlam uitborsten, en de onvergenoegdheden over het streng en wreed Bestier van den Hertog van Alba velen der Hollandsche Ingezetenen en Steden perste, om zich openlijk tegen *Alba* te verklaren, en, door het onverwacht innemen van den Briel en Vlissinge door eenige zoogenoemde Watergeuzen, eenen geheelen omslag van Denk- en Handelwijze bij de Steden verwekten, toen zij met verwerping van 't gebied

des

des Stadhouders M*aximiliaan van Bosſu*, zich wierpen in de armen van *Willem van Orange*, 's Graven vorigen Stadhouder, maar toen nog in Dillenburg zich ophoudende, en in ſtilte werkzaam voor zijne onderdrukte Landgenoten; en die, ſedert dien tijd in Holland terug gekomen, alle die Macht uitoefende, die te voren *Bosſu*, als Stadhouder van Holland en Zeeland, en die *Alba*, als Algemeen Stadhouder en Opperregent onder *den Koning*, aldaar geoefend hadde; onder wiens vernieuwd *Stadhouderlijk Bewind* de Stedelijke Regeringen met hare *Vroedſchappen* zich nader aan elkander ſloten; de Magiſtraten en hunne Vroedſchappen zelve meerder aanzien en klem verkregen, hoe meer zij door den Stadhouder *gevierd*, *bekrachtigd* en *bevestigd* wierden, vooral toen de Stadhouders als ware 't op Konings naam en last, om zijn eigen gezag en macht te onderſchragen, een meerder aantal van ſtemmen uit de Steden en hare Vroedſchappen, die Hem toevielen, in de *Vergadering der Staten* ter Dagvaart toeliet of opriep. Doch aan wien, als Stadhouder, op 's Konings naam, gevolglijk ook nog verbleef de beſchikking over alles wat de Stedelijke Vroedſchappen aanging; zoodat, of hij ſchoon hierin veel voorzichtig Staatsbeleid en toegevendheid gebruikte, hij evenwel uit kracht zijner Hooge Waardigheid, in 't bezit bleef van de Macht, om, des noodig, bij Privilegien of Octrooien, ook in die Vroedſchappen, zoodanige Veranderingen of Verbeteringen te maken, als hij oordeelde te behooren. Waarbij ook kwam de nog grooter Macht, die Hem, door de Staten zelf, ſedert 1576. tot aan zijnen dood 1584. was opgedragen onder ver-

ſchei-

ſcheiden Benamingen en Titels, gelijk ik dit te voren in 't breede getoond hebbe (5). Zien wij enkele gevallen!

Enkhuizen. Van *Enkhuizen* leest men (6), dat na de omwending de Burgerij *met hunnen Gouverneur* (Sonoy) 1572. zich wederom XX *nieuwe Raden en Vroedſchappen* aanſchaften, boven de 30 en onder de 60 jaren; naar ouden ſtijl. Waarbij men aanmerke, dat de bijvoeging *met hunnen Gouverneur* hier alles afdoet. Immers Prins Willem I. had reeds den 20 April 1572. eene *Commisſie* en *Inſtructie* op den Gouverneur *Sonoy*, voor Westvriesland en Enkhuizen, afgegeven, die hem deze macht gaf (7). Dit was derhalve het werk niet der *burgerij*, maar van de *hooger hand*; evenwel had de Burgerij niet alleen hare medewerking, maar waarſchijnlijk den meesten aandrang hieraan toegebracht. Hierbij veroorloofde Willem I. 1577. den 1 Febr. nog van wegen den Koning (8), om, overmits den toenemenden welſtand en bloei der Stad, en de daaruit ſpruitende drukker bezigheden van *Burgemeesteren*, dat zij afzonderlijk een' *Treſorier* en *Fabrijk* mogten hebben, die bij *hare Vroedſchap of XX Raden* zoude gekozen worden, 't zij *een* of *twee*.

Edam. De Regering der Stad *Edam* verzocht in 't jaar 1576. aan Willem I. (9) om te mogen volſtaan met XXI Vroedſchappen, in plaatze van XXXI

(5) Zie D. I. bl. 46. enz.

(6) VAN METEREN, *Nederl. Hiſt.* B. IV. bl. 75. b. en hieruit *de Tegenwoord. Staat*, D. V. bl. 473.

(7) BRANDT, *Enkh.* bl. 166, 170.

(8) *Handv. van Enkh.* bl. 94.

(9) *Tegenw. Staat*, D. V. bl. 486.

XXXI, die op 't hoogste schot stonden; dit octrooieerde hun Willem I. den 1 Maart 1577. en de Gouverneur *Sonoi* volbracht die vermindering. Schoon zij kort van duur was (10).

Rotterdam had van Keizer Karel in 1518. en 1524. gekregen eerst eene Vroedschap van 16 en daarna van 24. Dit bleef zoo, tot aan 1580. den 13 Febr., toen Willem I. op verzoek der Regering, aan de Stad, nog op naam van *Philips*, vergunde, om 't getal te vergrooten tot 32, die 't lighaam der Stad zouden vervangen (11). Doch 't welk naderhand wederom uitstierf tot 24. Rotterdam.

Ik zeide boven, (bl. 314.) dat de Schutterij van *Schoonhove* bij *Request* aan zijne Excellentie in 't jaar 1578. verzocht, om XXVII nieuwe *Electeurs* of *Kiezers*, daarbij inroepende het Octrooi van 1559. den 12 Maart. Schoonhove.

Nog in 't jaar 1581. den 3 Jan. kregen die van *Amsteldam*, op den naam van *Philips*, door den Prinse, op hun verzoek, *bij zonderlinge gratie*, de vrijheid om 14 persoonen te benoemen, om daaruit bij 's Vorsten Stadhouder er 7 aantestellen, met verlof, om twee van de oude Schepenen jaarlijks aantehouden tot Presidenten, bij vorme van *provisie*, en blijvende de verordening van 't jaar 1559. in haar geheel (12). Amsteldam.

Van *Haarlem* zagen wij, bl. 321. dat de Regering 1578. uit naam der Gemeente, om XXIV Raden verzochten. Zij boden hiertoe aan Willem I. een ootmoedig *Request* aan; vertoogden Hem, Haarlem.

(10) *Groot Plakaatb.* D. V. bl. 728. b.

(11) Zie *Tegenw. Staat der Nederl.* D. V. bl. 250. Lois, *Rotterd.* bl. 256.

(12) *Privil. van Amsteld.* D. I. bl. 110.

Hem (13), dat zij bij Privilegie plachten te hebben 24 *Raden*, voor hun leven, die jaarlijks uit de burgers kozen 4 Burgemeesteren en 7 Schepenen, 't welk hun in 1492. was benomen; dat na dien tijd hun door Commisſarisſen jaarlijks uit eene grootere benoeming geſteld wierden 4 Burgemeesteren, 7 Schepenen, 1 Treſorier, en zeker getal *Vroedſchappen* of *Raden*. Thans verzoeken zij aan Prins Willem I. hun te gunnen *XXIV perſoonen, die continuelicken hun leven lanck geduerende, Raeden of Vroe:ſchappen ſullen blijven*, — en daaruit te kiezen *vier* tot Burgemeesteren, *zeven* tot Schepenen en *een* Treſorier; of anders *acht* en *veertien*, om bij zijne F. Genade of den Rade van Holland te ſtellen 4 Burgemeesteren en 7 Schepenen. Zij verzoeken er bij, dat Hij *den Staten van Holland gelieve te bevelen*, om hun de in 't jaar 1492. afgenomen Privilegiebrieven, voorzooverre zij vernamen dat zij nog te Gouda bewaard wierden, wedertegeven. De Prins, uit kracht zijner Oppermacht, zond hierop twee Commisſarisſen, die 4 Burgemeesteren en 7 Schepenen uit de burgerij verkozen, en nog 24 anderen, die hun leven lang zouden *repreſenteren*, en wezen *Raad en Vroedſchap*, en bij verſterf aanvulling doen —— en zijne *Commisſarisſ:n* zullen over de nog in wezen zijnde *Privilegien* met de Staten ſpreken. Hierop kwam 3 jaren later een nader Request der Stads-Regering aan Prins Willem I. om het getal van 24 te vermeerderen tot 36 Raden, of Vroedſchappen: waarop, na adviſe van 't Hof van Holland, den 15 Julij 1581. (14) hun vergund werd eene

(13) *Privil. van Haarlem*, bl. 318.
(14) Ibid. bl. 334.

eene vermeerdering van 8. Raden, en dus 't getal van 32, met nadere bepaling van 't benoemen en kiezen van Burgemeesters en Schepenen: met *verzoek aan de Staten* en *'t Hof*, en met *bevel* aan *alle Officieren*, om Haarlem van dit Octrooi rustelijk en vredelijk genot te geven zonder moeienisse (15).

Het Steedje *Grootebroek* in Noordholland had in 't jaar 1556. den 23 Junij van Graaf Philips, schoon een onbesloten Stad zijnde, een Octrooi verkregen nopens 't aanstellen van Burgemeesteren (16). Kort na de omwending, den 1 Mei 1573. bevestigde Prins Willem al derzelver Voorrechten in algemeene bewoordingen (17). Maar nog later *octrooieerde* hij, op naam van Philips, den 1 Febr. 1577. bij *ootmoedige supplicatie van Burgemeesters, Schepenen, Raden en Vroedschappen* (18), *dat zij de verkiezing van Burgemeesteren, Schepenen, Raden en Vroedschappen ten eeuwigen dage op Nieuwjaarsdag mogen doen, en daartoe de bekwaamsten, verstandigsten, en getrouwsten tot Raden en Vroedschappen verkiezen, zonder acht te slaan op Rijkdom of anderszins, zoo als reeds sedert 3 of 4 jaar gebruiklijk was* (19). Grootebroek.

Maar

(15) Hoe dit te vereenigen met een nader Verzoek 1583. 21 Oct., bl. 342. doet hier ter zake niet. De Heer VAN OOSTEN DE BRUIN, *Geschied. van. Haarlem*, bl. 121—123. zwijgt hier ook van. Doch vergelijk *Tegenw. Staat*, D. IV. bl. 414.

(16) Aanhangs. *Chron. van Medenbl.* bl. 467.

(17) Bl. 468.

(18) Bl. 478.

(19) Ik ga hier voorbij, hoe dat Steedje ook ter *Dagvaart* der Staten beschreven en verschenen is, en

Leiden. Maar 't zonderlingste greep plaats te *Leiden.* Prins Willem had gedurende de twee belegeringen zijnen *Gemachtigden*, den Heer *Jacob van der Does*, in de Stad gehad, om op alles uit zijn' naam orde te stellen, en ook in 't *Regeringsbewind* te voorzien. Na het ontzet der Stad, verzochten de Regeerders den 14 Oct. 1574. (20) aan den Prins, toen in de Stad zijnde, dat hij voor die reize de *Schepenen* en *Burgemeesteren* wilde vernieuwen en aanstellen, en NB. *op 't voorder Gouvernement en Regering zulks voorzien, als hij, mit volkomen kennis van zaken en persoonen, te rade zoude worden, alles bij provisie, zonder aanschouw op eenige Costumen of Privilegie.* — Hierop vond hij goed, *bij advis zijner Raden*, de vernieuwing van Burgemeesteren, Tresorier en Schepenen te doen; voords verminderde en bracht hij het getal der *Veertig en Vroedschap* tot *zestien*, behalve de 4 Burgemeesters en 8 Schepenen, makende dus te zamen 28 persoonen: *alles bij provisie en tot anders zal geordonneert zijn, zonder prejudicie — van Handvesten of Privilegien.* Onder en aan 't hoofd van deze nieuwe *Vroedschappen* was ook *Pieter Adriaansz. van der Werff*, die *aan handen van zijn Excellentie*, met anderen, daags daaraan, 15 Oct. den Eed deden. Doch dewijl *het Gerecht* der Stad vermeende, dat er onder de ingekozenen zich bevonden, die nog geen 7 jaren *poorters* waren geweest, strijdig met hun Privilegie; zoo protesteer-

nog in 1575. verzocht om alle Vergaderingen te mogen bijwonen, en 't gebeurde daaromtrent, bl. 470. enz.

(20) MIERIS, *Handv.* bl. 151, 152.

steerde hetzelve daartegen: en hierom gaf hij hun, ten zelfden dage, 14 Octob. eene *Acte van non praejudicie* (21). Doch in 't jaar 1576. 10 Jan. deden zij eene nadere Verklaring, die niets minder schijnt te hebben ingehouden (22), dan dat zij, op grond van die *Acte* des Prinsen, meenden te kunnen voordgaan met de Vroedschappen en anderen, in 't doen der gewone benoemingen van de Veertigen; en dit had ten gevolge, dat den 9 Oct. 1576. volgens ORLERS (23), de Vroedschappen weder op 40 gebracht wierden (24). Of dit geschied zij met of zonder bewilliging van Prins Willem, wordt nergens gezegd. Maar men ziet er uit, op wat waarde men te schatten hebbe, die verklaring, welke men, lang na 's Prinsen dood, in 't jaar 1600. aan den Hr. *Pieter Adriaansz. van der Werff* heeft laten teekenen (25).

En hier komt ten besluite eene algemeene Aanmerking te pas, dat, hoe sterk de oefening der opperste macht van Willem I., uit den nood des Lands, geëerbiedigd en gehandhaafd wierd: de Stedelijke Regeringen echter allengskens, ieder in den haren, zooveel mogelijk, aan zich poogden te trekken zoodanige Rechten, die zij te voren niet gehad hadden. Dit bewijzen de klachten

(21) Dus luidt die *Acte* bij MIER. *Handv.* bl. 153. en verschilt dus veel van 't bovenschrift, 't geen bij MIERIS voorkomt.

(22) MIER. *Handv.* bl. 155.

(23) ORLERS, *Beschrijv. van Leiden*, bl. 635.

(24) *Tegenw. Staat*, D. IV. bl. 582. Doch vergel. VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.* bl. 1448. b.

(25) MIERIS, *Handv.* bl. 156.

ten over der Steden zoogenoemde *Usurpatien*, zoo van de *Ridderschap* en *Edelen*, als van den *Raad* of 't *Hof* van Holland, gedurende Willems Opperbewind. Waarvan ik in de *Bijlagen* iets zal geven op den 30 Jan. 157¾.

EINDE DER UITWEIDINGEN.

Ziedaar, zoo kort mogelijk, de opkomst van de Hollandsche Ridderschap, Edelen, Steden, en Vroedschappen op 't oorspronglijk grondgebied der Graven, en de onderscheiding van *Vrijen* en *Onvrijen* hier te lande! Nu kan ik de vraag, bl. 28. voorgesteld: *of er onder de Graven altijd, of oorspronglijk, Staten geweest zijn?* gemaklijker beantwoorden, uit de vroeger gemaakte onderscheiding tusschen *Staten*, genomen in een' *Burgerlijken* zin van allerlei standen, *Vrijen*, *Edelen*, *Steden*, *Landbouwers*, enz. en in een' *Staatkundigen* zin van mede *Landbestierders*. In den eersten zin waren er, inderdaad, buiten de *Slaven* of *Lijfeigenen*, van de vroegste tijden af, *vrije goedbezitters*, *vrijgeboren* lieden, bl. 40. Er waren en kwamen van van tijd tot tijd meerder *Edelen* in verschillende rangen en graden, bl. 43. Er rezen in de XIIIde en XIVde Eeuw *Gemeenschappelijke Lighamen* of *Steden* op, *Poorters*, *Burgers* en *Stedelingen* genoemd, die door hunnen werkzamen geest, ijver, en vereeniging van wil en krachten allengskens in macht, aanzien, aantal, en middelen van bestaan, grooter wierden. Dezen allen, met de verder vrijgemaakte *Lijf- en Land-eigenen* en de nog overblijvende *Welborenen*, maakten zoovele verschillende *Rangen*, en de *Geestlijken*, de *Krijgslieden*,

den, de *Kooplieden*, de *Handwerkslieden*, met de *Edelen*, *Poorters*, *Gemeentens*, maakten zeker zoovele verschillende *Staten* uit; maar toch *Staten*, volgens bl. 30. zonder bewind, macht of deelgenootschap aan de Oppermacht, of aan de Souvereiniteit der Graven. Zelfs de *naam* van *Staten* in den tweeden, meer of min *Staatkundigen* zin, was in de eerste vijf of zes eeuwen der Graaflijke Regering in Holland, en dus voor de XVde Eeuw, onbekend, en op dien naam waren de *Dagvaarten* of eigenlijk genoemde *Vergaderingen van Staten* (*Comitia Populi*) even zoozeer eene onbekende zaak (26). Deze laatste gezegden mogen velen vreemd voorkomen: maar ik vind de zaak niet anders. Een der grootste Voorstanders der oude zoogenoemde vorige Bataafsche Vrijheid, de Hooggel. J. TROTZ (27), die als in verrukking zeide, „ dat het Recht van „ Dagvaarten te houden altijd geweest is het „ ware Palladium of de Schutsgodin, en het ze„ kerste Bewijs, dat ons Vaderland nooit aan „ eenig

Laat gebruik van 't woord *Staten*.

(26) Ik ontken hiermede niet, dat in andere Gewesten, ook die der Nederlanderen, bijzonder in Brabant, de naam van *Staten* reeds iets vroeger is bekend geraakt; even zoo min, dat andere Vorsten reeds vroegere benoodigdheden hadden, om Geestlijken, of Edelen, of Steden, of wel te zamen bijeen te roepen tot aanschaffing van geldmiddelen. Zie hiervan reeds de bewijzen boven D. IV. bl. 31—34. Voeg er bij H. VAN WYN, *Aanmerk. op* WAGEN. D. VI. bl. 2.

(27) In Comment. ad *Leges Fundamental. Feder. Belgii*, p. 81. *Est fuitque semper jus Comitiorum, Dagvaarden, Libertatis Germanicae Belgicaeque verum Palladium, cestissimumqae documentum, nunquam herili imperio, sed molli et populari subjectam fuisse patriam nostram.*

„ eenig Slaafsch Gebied, maar aan eene zachte en „ Volks-regering is onderworpen geweest (28);" die zelfde Hoogleeraar, zich beroepende op eene *Handvest* van den verkoren Bisschop JAN VAN BEIEREN, aan de Stad Dordrecht gegeven in 't jaar 1418. (29), laat onmiddelijk en naar waarheid daarop volgen: „ ik twijfele, of er wel „ vroeger Privilegie van afzonderlijke Dagvaarten „ der Steden aanwezig zij. 't Is ook weinig „ waarschijnlijk, dewijl de Steden voor de XIVde „ Eeuw zeerweinig te zeggen hadden in Lands- „ zaken; aangemerkt de meesten derzelven eerst „ in de XIIde en volgende Eeuwen opgericht, „ allengskens eenig aanzien bekwamen." Nu vergunde dees JAN aan *Dordrecht*, dat *de Hollandsche Steden, na zijne huldiging, behoudens zijn recht, en tot zijne eer en 's Lands dienst, met haar, en onder malkanderen zouden mogen te rade gaan, en vergaderen.* Maar 't is mij maklijk te bewijzen, dat ook zelfs deze Vergunning daarna nimmer wettig gegolden heeft, noch ook immer dienen kan om er eene *Staten-Vergadering* onder de Graven uit te halen, zelfs veeleer het tegendeel. En hiertoe moet men de Geschiedenis, voor en na, te baat nemen. De zaak was deze: Graaf Willem VI. in 't jaar 1416. (30) overlijdende, liet achter eene eenige Erf-

(28) Een oordeelkundig Lezer zal hier wel opmerken, dat in deze weinige woorden vele verwarring van Staatkundige denkbeelden voorkomen, wier ontwikkeling hier niet te huis behoort.

(29) Zie dezelve bij MIERIS, *Charterb.* D. IV. bl. 488. en VAN DE WALL, *Handv. van Dordr.* bl. 446. uit het oorspronglijke!

(30) Vergel. 't *Verhaal* bij WAGENAAR, D. III. bl. 415 - 436.

Erfdochter, JACOBA VAN BEIEREN, die Hem wettig opvolgde, en van *Steden* en *Edelen*, ook overeenkomstig de belofte op de allerplechtigste wijze bij 's Vaders leven door alle de Edelen en door de Steden gedaan (31), werd ingehuldigd; maar ook eenen Broeder, JAN VAN BEIEREN, Elect van Luik, die haar die opvolging op verkeerde gronden en door nog meer verkeerde middelen betwistte; en zelfs bij Keizer *Sigismundus* een *Verlei-brief* wist te bekomen van 't *Hollandsch Graafschap.* Hieruit rezen geweldige Twisten en Beroerten. *Jan, Jacoba's* Oom, steunende op dien *Verleibrief*, hoe onwettig ook verkregen, deed alle pogingen, om met *geweld*, en met *beloften*, *de Steden* op zijne zijde te krijgen, en dit gelukte hem in den aanvang met de Stad *Dordrecht*, aan welke hij bij die gelegenheid schoone Privilegien gaf, en onder anderen den 20 Junij 1418. vergunde de vrijheid, om na gedane huldiging, met de *andere Steden*, tot 's Lands oorbaar en 's Vorsten eere, vrij te vergaderen, als 't haar geliefde (32). Maar hoe weinig die Vergunning strekken kan of gelden, om hieruit de opkomst van *Staten-Vergadering*, hoe ook beschouwd, te halen, zelfs al stemde men de wettigheid der Vergunning volkomen toe, kan

(31) MIERIS. *Charterb.* D. IV. bl. 383, 384, 385.

(32) De woorden zijn dezen: *Dat onser Steden van Hollant ende van Zeelant na deser bede* [denklijk *vede*], *als si ons gehult hebben, zullen mogen raden ende vergaderen mit malckanderen tot onser eer ende onsen Lande eerbaere, sonder dair aen tegen ons off onser Heerlicheyt te broken* [breuken] *off te misdoen, alsoe verre als dat tegen ons onsen Lande ende Heerlichheden niet en draecht.*

kan uit deze volgende aanmerkingen volledig blijken.

1°. Het was vooreerst, eene afzonderlijke belofte, of toezegging alleen aan de Stad Dordrecht gedaan.

2°. Hij rept geen woord van 's Lands *Edelen en Ridderschap*, die zeker te voren zulk een recht niet hadden, en ook hierbij niet bekwamen.

3°. Die Hollandsche en Zeeuwsche Steden, met wie de Stad Dordrecht zoude mogen raden, zijn daarna nooit onder de heerschappij van Jan van Brabant geraakt, maar hebben altijd, volgens hunnen plicht en belofte, gehoorzaamd aan hare wettige Landsvrouwe *Jacoba.*

4°. Jan van Beieren vergunt alleen, op *hope van goed gevolg* (*in spem futuri*), dat zijne Steden van Holland en Zeeland, na 't nederleggen der *Veede*, of vijandschap, en na *zijne huldiging*, MET MALKANDEREN *zouden mogen vergaderen;* en dus over haarlieder afzonderlijke zaken en belangen, die door den toenemenden handel, vermeerdering van bedrijven, en andere oorzaken, van tijd tot tijd Vergaderingen behoefden; zoo zij maar strekten *tot zijner eer en zijns Lands oorbaar.* 't Welk zeker nog verre af was van Volksvergaderingen, en nog meer van 't mededeelgenootschap aan de Landsvorstlijke Regering.

5°. De bijvoeging der woorden, *zonder daaraan tegen ons of onzer Heerlijkheid te breuken of te misdoen*, toont genoegzaam, dat zulke *Stedelijke Bijeenkomsten*, (en zulks erkennen WAGENAAR en BOEI (33),) te voren niet geoorloofd wa-

(33) WAGEN. D. II'. bl. 426. *Men ziet in 't voorbijgaan*, zegt hij, *hieruit, dat de bijzondere Dagvaarten*

waren, maar dat, als zij plaats grepen, zulks tot *misdaad* werd gerekend, of als *verbeuring* of *breuke* tegen den Souverein.

Maar ook 6°. werd die vrijheid zeernaauw beperkt door de bijvoeging: *Alzoo verre als dat tegen ons, onzen lande, en heerlijkheden niet draagt.* Met welk voorbehoedsel de Vorst zich zijn recht en oppermacht voorbehield; dewijl zij hierdoor belet wierden, om iets te besluiten in zaken van *Wetgeving*, *Rechtspleging*, *en Uitvoerende Macht*, en andere Rechten, die 's Vorsten hoogheid aanroerden.

Maar ook dit daargelaten; durf ik thans gerustelijk beweren, dat dit Privilegie nooit daarna als wettig beschouwd, maar *daadlijk* en van *rechtswege* vernietigd is. De geschiedenis toch leert ons, dat, daar 't Privilegie gegeven was op voorwaarde of op hope, dat de andere Steden ook *hem huldigen* en volgen zouden, (*als zij ons gehult hebben*), zij deze voorwaarde nooit hebben nagekomen. *'t Was er zooverre van af*, zegt WAGENAAR (34), *dat de Steden zig voor Jan van Beieren verklaard zouden hebben, dat de drie voornoemde, Haarlem, Delft en Leiden, welken Hij boven anderen hadt zoeken te behaagen,*

ten der Steden, tot deezen tijd toe nog niet in gewoon gebruik geweest waren, en dat de Steden geene Dagvaarten hielden dan door of van wegen den Graave beschreeven zijnde, en ten overstaan van Hem of zijnen Stedehouder. BOEI, *Oudh. van 't Hof*, D. I. bl. 44. *Zoo mag en moet men onderstellen, dat de apparte Vergaderingen van de Ridderschap, Edelen en Steden doenmaals* (1418) — -- *zijn gehouden als ongeoorloofde secrete Correspondentien of Bijeenkomsten.* — —

(34) Ald. bl. 427.

gen, dagelijks nieuwe blijkèn gaven van haren ijver voor Jacoba — — geene der Steden verklaarde zig voor hem. Hij was dan nog geen *Graaf*, toen hij het gaf. En wat *Dordrecht* betreft: deze Stad is naderhand door de wapenen tot haren plicht terug gebracht (35), en bij 't plechtige Verzoeningsverdrag tusschen Jacoba met haren Man Hertog Jan van Brabant, en *Jan van Beieren* haren Oom; en bij de *Acte van Afstand* den 13 Febr. 1419. (36) bij voorname Raadslieden bewerkt, werd Jacoba door haren Oom zelf erkend voor wettige *Erve* en *Landsvrouwe* der Landen, onder bijgevoegd beding, Art. 2. dat zij Hem de Stad Dordrecht met het Baljuw- en Dijkgraafschap van Zuidholland *te Leen* gaf; maar onder voorwaarde, Art. 20. dat *Jan* afstand deed van *alle Recht op deze Landen*, en aan haar overleverde de *Verleibrieven* van Keizer Sigismundus, enz. Ook bedong Jan van Beieren, Art. 21. en 23. dat Jacoba aan de Inwoners van Dordrecht zoude vergiffenis verleenen van 't gene zij tegen Haar *gebreukt* en *verbeurd* hadden; en Jacoba belooft Art. 22. aan die Stad en aan 't Baljuwschap van Zuidholland te zullen bevestigen alle de Privilegien, die zij hadden van Hertog *Willem VI.* en zijne Ouderen, 't geen zij ook gedaan heeft. Waaruit duidlijk blijkt, dat hierbij alle die Gunsten van *Jan* niet alleen vernietigd wierden, maar zelfs dat Dordrecht tegen de getrouwheid, aan Jacoba verschuldigd, gehandeld had, en strafbaar geworden was; waarom ook *Jacoba* met haren Man Jan van Brabant haar uit-

(35) WAGEN. bl. 429.
(36) MIER. D. IV. bl. 521.

uit kracht van dien zoen, alle misdaden en breuken kwijtscheldt (37); en Jan, nu Leenman geworden, en als zoodanig in Dordrecht op last van Jacoba aangenomen, dan ook teffens in die hoedanigheid, (en in geene andere) aan Dordrecht beveelt, om den gemaakten zoen te doen afkondigen en onderhouden op verbeurte van lijf en goed (38). Dit Zoenverdrag nu is dies te merkwaardiger, omdat hetzelve getroffen is door zes vreemde of buitenlandsche Bemiddelaars, zijnde Raadslieden van Hertog Philips van Burgundie, en hun beider *Raden* (39), in tegenwoordigheid van *getuigen*, bestaande in zeervele Edelen uit Holland, Zeeland, Vlaanderen, Brabant en anderen, (MIERIS, bl. 526.), maar zonder eenige tusschenkomst van Edelen en Steden, Staatsgewijs opgeroepen, of als *Staten* erkend; maar aan welke *Edelen* met alle de verdere Ingezetenen, *Steden*, *Ambtlieden*, onder de algemeene benaming van *Onderzaten*, op verbeurte van lijf en goed, bevolen wordt, dat Verdrag na te komen en te onderhouden. (bl. 525. b.)

En met dat alles is alhier nog geen gewag van

(37) MIER. D. IV. bl. 527. VAN DE WALL, bl. 459. 462. l. 6. Dezelfde Heer VAN DE WALL heeft bij de uitgave van dit *Privilegie* van Jan van Beieren bl. 446. hetzelve getracht te verdedigen, en als voorddurend aantemerken; maar ik kan en mag met genoegen hierbij voegen, dat die geleerde Oudheidkenner en braaf Regent, na het lezen mijner beknopte bedenkingen tegen 't zelve, zoo als zij voorkomen in mijne *Primae Lineae Collegii Diplomatici*, 1780. §. 709. p. 108, 109. op eene edelmoedige wijze, bij Brief, mij verklaard heeft, van dit zijn gevoelen te zijn terug gekeerd.

(38) VAN DE WALL, p. 459.

(39) MIER. D. IV. bl. 521. a.

van *den naam* van *Staten.* Dees naam komt, zooveel men weet, in de oorspronglijke Staatsstukken, en slechts nog maar in 't verschiet, eerst voor in 't jaar 1428. wanneer tusschen Philips van Burgundie en zijne Nicht Jacoba van Beieren, toenmalige Landsvrouwe en Gravinne van Henegouwen, Holland en Zeeland, na lang onderling twisten, en vele landberoertens hieruit geboren, een plechtig Verdrag van Verzoening gesloten wierd den 3 Julij 1428. (40), waarbij PHILIPS Haar erkent voor *wettige Gravinne* dezer Landen, en JACOBA Hem verklaart voor *haren rechten Oir en Erfgenaam*, en hem aanstelt tot *Ruwaard* en *Gouverneur* harer Landen Henegouwen, Holland en Zeeland, zonder eenig gewag van raad of toestemming van *Staten*, stellende teffens orde op de inrichting van 't *Hoofdbewind* en de Leden *van 't Hof van Holland*; en voegende hierbij een scherp bevel, ter wederzijde (41), „ aan alle onze getrouwe Ridderschap, goede Steden, Ambtlieden en Onderzaten, — dat zij dezen Zoen — houden ende doen houden, zonder daer tegens te doen. — Want waer iemant, die des contrarie dede, wij en elk onzer zouden hem daer van alzoo doen rechten en corrigeren aan lijf en goed, dat alle ander daer een exempel aan nemen zoude." — Met verder bevel, „ dat de Prelaten en andere kerkelijke lieden, de Edelen, goede Steden, en andere onderzaten der voorsz. Landen — — en desgelijks onze „ Raeds-

(40) MIER, D. IV. bl. 917. b.
(41) Ibid. bl. 921. b.

„ Raedslieden, en andere — Officieren — be-
„ loven en zweren die te houden van punt tot
„ punt.” Maar, alzoo in Art. IV. bedongen was, dat de hem opgedragen Regering als *Ruwaard*, of 't *Gouverneurschap* in *naam zijner Nicht*, niet mogte wederroepen worden *ter tijd toe, dat Jacoba op nieuw gehuwelijkt zoude zijn*, en dewijl hare vorige Huwelijken juist de oorzaak geweest waren harer ongelukken, en die zooveel onrust en onheil in 't land verwekt hadden: zoo wist de schrandere en eerzuchtige *Philips* hieraan eenen hinderpaal te stellen, en deed *Jacoba* beloven, die Wederroeping niet te zullen doen, *ter tijt toe, dat wij ghehijlict wesen sullen bij den raede, goetduncken ende wille onser geminder Vrouwe ende Moeder, ons voorsz. Neve des Hertogen, ende* DER DRIEN STAETEN *derselver onser landen t'samen.* En, om dit te meerder aanteklemmen, belooft zij daarenboven, Art. V. dat, „ zoo 't gebeurde, dat wij, Hertoghinne,
„ ten huwelijk kwame, met wien het ware,
„ zonder den raad, goeddunken en wille onzer
„ Vrouwe Moeder, onzen Neef, en der *drie*
„ *Staten* der Landen, of van eenen van hem,
„ (dat God verhoede!) zoo willen wij en stem-
„ men toe, dat onze Onderzaten van die landen
„ in geener mauiere gehoorzamen ons noch on-
„ zen wettigen Man, dien wij alzoo genomen
„ zouden hebben, maar zij zonder wederzeggen
„ of wederroeping gehoorzamen onzen Neve van
„ Burgundie, als Ruwaard en Oir, en niemand
„ anders!”

Ziedaar een' Staatkundigen trek, waarbij Vrouwe Jacoba, indien zij voor 't vervolg hare Landen wilde behouden, geen Huwelijk meer kon aan-

aangaan buiten toeſtemming 1°. van hare *Moeder*, (Weduwe van Willem VI.) 2°. van haren Neef *Philips*, en 3°. van de *drie Staten* van *Henegouwen*, *Holland*, en *Zeeland*; niet daarom, omdat, zonder hunne toeſtemming, zulk *huwelijk* niet wettig zoude geweest zijn, (gelijk velen beuzelen); het tegendeel blijkt uit de bijvoeging van *niet te gehoorzamen aan Haar*, *noch haren* WETTIGEN *Man*, *dien zij* ALZOO (dat is, zonder toeſtemming), *nemen zoude*; maar omdat zij bij dit Verdrag die bezwarende voorwaarde perſoneel op zich nam. Ongelukkig hebben echter hieruit velen een bewijs gehaald, hoe onderworpen de *Gravinnen*, als Landsvorstinnen, waren; zoodat zij zelfs geene *huwelijken* mogten aangaan dan met toeſtemming der *Staten* '*s Lands*. Want behalve, dat dit een zonderling geval was, en een beding van haren Neef *Philips*, die hiermede wilde voorkomen, dat zijne Nicht zich niet weder in ongelukkige Huwelijken verliep, gelijk reeds tweemaal gebeurd was: zoo was dit ſlechts *een Familieverdrag*, 't welk niet van *de Staten* kwam; 't was een zaak tusſchen die twee Vorsten; 't was een Verdrag ter gunste van den Neef, wiens toeſtemming ten huwelijk, met die harer Moeder nog moest voorafgaan; en dan werden *de Staten der drie Gewesten* daarin betrokken; om hierdoor zeker te zijn, dat, als zij evenwel huwelijkte, *de Staten*, als *Onderzaten*, dan van rechtswege ontſlagen werden van alle gehoorzaamheid, volgens Art. V. Doch zie hier de eerſte en ook eenigſte reis, op welke bij 't uiteinde der Beierſche, en den aanvang der *Burgundiſche Regering* de naam van *Staten*, als in 't verſchiet, voorkomt, terwijl ook nog *Jacoba* ten zelfden dage, bij open-

openbare Afkondiging van dien Zoen geen woord rept van *Staten*, maar de gewone benaming volgt, bevelende *alle hare getrouwe en geminde Prelaten* (42), *Edelen*, *Baanridsen*, *Ridders*, *Knapen*, *Steden*, *Ambtlieden*, *Rechteren en Dienaren*, *onderzaten en goede lieden* — *om haren Neef te ontvangen*, *te hulden en eed te doen* — WANT WIJ 'T ALZOO GEDAAN WILLEN HEBBEN. Dat nu de naam van *Staten* aldaar voor de eerste keer in Holland voorkomt, bestemt ook de Heer WAGENAAR, als hij, van dien Zoen sprekende (43), zegt: *In 't voorbijgaan merk ik aan*, *dat deeze de eerste reize is*, *dat mij de naam van* STAATEN, *in egte stukken onzes Lands in de betekenisse van* LEDEN VAN 'S LANDS REGEERINGE, *is voorgekomen. In Frankrijk*, *en in de Nederlanden*, *die aan Frankrijk grenzen*, *was deeze* NAAM, *al voor lang in gebruik geweest. En toen 't Huis van Bourgondie hier deel in de Regeeringe begon te krijgen*, *schijnt dezelve eerst herwaards overgebragt te zijn* (44). Dit is juist zoo geweest; maar wanneer hij zegt, dat zij als *Leden van 's Lands Regering* aldaar voorkomen; hierin verzint hij zich merkelijk; gelijk hier na zal blijken. Die anders kundige Schrijver merkt ook aan, dat door de *drie Staten* verstaan wierden *de Geestelijkheid*, *de Edelen en Steden.* Daar nu wel in *Henegouwen*, maar

(42) Deze maakten wel in Henegouwen, maar in Holland geheel niet, een der Staatsleden, zoo als zij naderhand genoemd wierden, uit.

(43) *Vaderl. Hist.* D. III. bl. 486.

(44) Zie ook den Heer VAN WYN, *Aanm. op* WAGEN. D. VI. bl. 2.

maar niet in *Holland*, driederlei *Staten*, of *Standen* waren, die opgeroepen wierden als de Vorst hen behoefde: zoo heb ik daarom boven gezegd, dat *de naam van Staten* in Holland als maar *in 't verschiet* hier voorkwam.

Het duurde nog lang, dat de benaming van *Ridderschap*, *Edelen* en *Steden*, of enkel *Edelen* en *Steden*, zonder het woord of de benaming van *Staten*, in Holland gebruikt wierd. Zelfs, wanneer na vele tusschengebeurtenissen, en na den dwazen stap van *Jacoba*, om met Jonker *Frank van Borselen*, een harer Onderdanen en Leenmannen, heimelijk te willen trouwen, *Philips* volgens 't vorige Verdrag zich hierin steekende, zoo verplichtte Hij de goede maar manzieke *Jacoba*, om een nader Verdrag met Hem te sluiten, den 12 April 1433. (45), waarbij die Vorstin, onder zekere Voorwaarden van *Lijftocht* enz. afstand deed van de gansche Heerschappij en 't Graaflijk bewind van alle hare Landen en hunne toebehoorten, ten behoeve van Hertoge *Philips*. Maar zulks geschiedde ook wederom zonder de minste tusschenkomst van *Staten*; waarbij echter de Gravinne alle hare Onderzaten, in nadruklijke bewoording, beveelt, haren Neef *Philips*, als naasten oir of Erfgenaam, te ontvangen, Hem te huldigen en trouw te zweren, in dezen zin: *Wij ontbieden ende bevelen allen onzen Edelen, Ridderen, Knechten, Kapiteinen, Kasteleinen, Rechters, Officiers, Onderzaten, — 't inhouden van desen Brieve — te onderhouden*, enz.

Van de huldiging van Philips van Burgundie, na den dood van Jacoba 1436. is mij weinig bescheid

(45) MIER. D. IV. bl. 1012. enz.

ſcheid voorgekomen. Alleen leze ik in de *oude Hollandſche Chronijk* (46), dat Hij in Holland en Zeeland *gehuldigd* is voor *waarachtig Heer en Grave*, en hij hierop den *Heer van Santes*, tot *Stadhouder* van Holland, bij zijn afwezen heeft aangeſteld; doch ook dit is niet *Staatsgewijs*, maar afzonderlijk gedaan (47); en wel zoodanig afzonderlijk, dat zulke Poorters van Amſteldam, die ten tijde der huldiging zich afwezig bevonden, ook lang daarna verplicht waren, om in 's Hage den Eed voor 't Hof afteleggen (48). Dit was ook reeds gedaan bij 't vorig Verdrag van 1428. (49) door *Ridderen*, *Knapen en Steden*.

En offchoon de naam van *Staten* onder Hem meer in gebruik geraakte, geeft nochtans *de uiterſte Wil* van Hertog *Philips* in 't jaar 1441. den 8 Dec. (50) geen 't minste bewijs, dat ook *de*

(46) D. II. bl. 460. onder Philips.

(47) VAN DER HOEVEN, *Handvest-Chronijk*, p. 95. waar de optelling voorkomt van alle *Stedcn*, *Heerlijkheden*, *Baliuwſchappen*, zoo als zij in de *Blijde Inkomst* of *Huldiging van Philips* vermeld worden, ten blijke, dat die *Inhuldiging* niet *Staatsgewijze* geſchied is, maar dat hij zijne Landen en Staten omreisde, en overal plechtig ingehaald en ontvangen wierd.

(48) *Memoriaelb. van Roſa*, D. XI. 1445. fol. 63. *Opten XIIII dach in Dec. Ao. XLV. dede Jacob Paen, Poorter van Amſtelredamme, obedientie ende zijnen eedt, gelijck die gemeen poorteren gedaen hebben, alzo hij ten tijde als mijn genadigen Heere te Amſterdam was, niet te huys en was. Dit geſchiede voor den Preſident, daer bij waren Heer Lodewyk van Montfoorde.* — —

(49) MIER. *Charterb.* D. IV. bl. 923. Vergel. WAGEN. *Amſt.* D. I. bl. 235.

(50) Dit aanmerklijk Testament is te vinden bij AUB. MIRAEUS, *Operum Diplomat.* T. II. p. 1257.

de Staten in aanmerking kwamen. Ondertusschen beschikte dit Testament, behalve over vele andere zaken, en Erfmakingen, ook over alle de gewichtigste *Landsaangelegenheden*, over *de Voogdij* van zijnen toen nog minderjarigen Zoon *Karel*, en over de Regering *zijner Landen*, als Hij minderjarig overbleef: voords bepaalde Hij, hoe als dan, en door wie, de *Justitiezaken*, hoe de *Finantien* en *Inkomsten*, hoe de *Politie* en 't *Bestier* der Provincien moesten geregeld worden; als mede de aanstelling van Ambtenaren, hoogen en lagen (51). Hij beval ook de Opvoeding van *Karel* onder 't oog zijner Moeder de Hertoginne; hij gaf de Regering over aan deze zijne Gemalinne, als aan 't Hoofd, aan drie voorname Bisschoppen, aan zijnen Cancelier den Heer van An-

(51) De woorden, hiertoe betrekkelijk, en die ik niet wete, dat bij onze Nederlandsche Schrijvers immers opgemerkt zijn, omdat door de gevolgde meerderjarigheid van Karel die *uiterste Wil* nooit te pas gekomen is, zijn onder anderen deze: *Ut Regimini nostrarum Provinciarum, terrarum, ditionumque prospiciamus, filio nostro Carolo adhuc sub tutela existente: volumus — quod personam eius respicit — — nutriatur et alatur apud conjugem nostram, matrem suam, in Regionibus, terris, et Dominiis nostris, non alibi. Quod ad Gubernationem ipsam istarum Provinciarum durante sua minore aetate — — volumus, ut Coniux nostra, tanquam Caput et praecipua, tum porro, ut tres Episcopi; — Cancellarius noster —* (hier worden 7 der eerste en aanzienlijkste Ambtenaren genoemd,) *cum reliquis, quos Coniux nostra et alii nominati necessarios judicaverint, gubernationem — exerceant — in omnibus, tam in iis quae* JUSTITIAM, REDITUS, POLITIAM, *et Provinciarum regimen spectant quam in aliis quibuscumque; cum potestate conferendi Officia, cuiuscumque status et conditionis sint.* —

Authun, en andere hooge Staatsmannen, waaronder drie zijner bloedverwanten, om met de genen, die zij verder noodig oordeelden, zijne Landen te bestieren, en alle Ambtenaren, hoogen en lagen, aantestellen: hij benoemt eindelijk eenigen tot *Executeuren* van zijnen uitersten Wil, hebbende zijne Weduwe aan 't hoofd; en bepaalt, wat zij voor dien dienst uit zijne goederen zullen genieten; en onderwerpt eindelijk dit zijn Testament aan het Kerkelijke en Wereldlijke Recht ter bekrachtiging: met verdere bepaling, hoe het met de opvolging gaan moest in de Landen, zoo hij zonder naaste Erfgenamen kwame te overlijden. En dit alles, zonder ergens een woord van de *Staten der Gewesten*, noch afzonderlijk van *Edelen* en *Steden*, dan onder de algemeene benaming van *Onderzaten*, te gewagen.

Maar ook nog, toen KAREL I. zijnen Vader Philips in alle zijne Staten in 't jaar 1467. den 15 Junij erflijk opvolgde; vind ik niet, dat Hij in Holland, door *de Staten Staatsgewijze* gehuldigd is; Hij kwam in 't volgende jaar, 1468. den 21 Julij in 's Hage in persoon, en toen eerst is hem de hulde afzonderlijk gedaan (52).

19,

(52) Kort, maar krachtig zijn de woorden in *de Oude Chronijk van Holland*, van *Will. van Goudhouven*, a. 1620. fol. 486. *De Hertogh — is met grooter staet ende eer gecomen in des Gravenhaghe — ende wert aldaer, ende voort in allen anderen Steden ende plecken van Hollant ende Vrieslandt ghehult ende ontfanghen met grooter eeren, feesten ende blijschappen voor eenen Grave — — ende alle Steden ende poorteren ontfangen van hem haer rechten ende poorterschap; ende alle Leenmannen*

1°. En wel eerst door de meest aanzienlijke *Edelen en Leenmannen* van Heerlijkheden, ten getale van 56, beginnende met *den Heer van Brederode — tot Brederode; den Heer van Wassenaer*, enz. die hem allen *Eed* en *Hulde* deden.

2°. Vervolgens begaf hij zich naar *de Steden*, en werd ook aldaar gehuldigd, welke Steden ten getale worden opgeteld van 21, aan 't hoofd hebbende *Dordrecht*.

3°. Afzonderlijk ook nog bij 10 kleine Steedjes van Westfriesland, aan 't hoofd hebbende *Grootebroek*.

4°. Eindelijk door *de Baljuwschappen van 't lage en platte Land* van Holland en Westvriesland, ten getale van 11, waarvan aan 't hoofd waren de Balliuwschappen van *Kennemerland* en *Rijnland* (53).

Sedert dien tijd, en wel na 't overlijden van Karel, bij de opvolging zijner Dochter *Maria* komen *de Staten* voor de eerste maal bij die plechtige gelegenheid *Staatsgewijze*, en als *een Lighaam* te voorschijn.

Dit neemt evenwel niet weg, dat *de zaak* zelve reeds vroeger bekend was, dat is, dat er voor dien tijd *Edelen* en *Steden* waren, die bij de Vorsten in goede aanmerking kwamen, ook voor

nen ende Vassallen haer Leenen ende goeden, en alle Steden, dorpen ende landen, Heeren ende Regenten der Landen.

(53) Ik heb dit aanmerklijk Stuk met den *Eed*, door elk hunner gedaan, met den *Wedereed*, geplaatst in *de Bijlagen*, den 21 Julij 1468.

voor 't jaar 1400. Dit neemt mede niet weg, dat gedurende de Regering van Philips en Karel de Ridderschap, Edelen, en Steden, 't zij te zamen, 't zij afzonderlijk, bij en om de Vorsten als bijzondere Standen verschenen, en menigmalen, ook in Landsaangelegenheden opgeroepen, gekend, gebruikt, of geraadpleegd wierden. En dit nu is eigenlijk het stuk, 't welk wat breeder uit zijne eerste gronden dient opgehaald te worden, en waarin vele voorzichtige en onderscheidende voorbehoedselen moeten plaats grijpen.

Ik zal de Voorbehoedsels, die zooveel lichts over 't onderwerp verspreiden, eerst opgeven; en dan de aanleidende oorzaak, dat *de Staten* allengskens een *Lighaam* gevormd hebben, nader overwegen, met de gevolgen, daaruit gesproten. Hiertoe merk ik aan, dat in de vroegste en eenvoudigste tijden de Graven als Landsheeren gewoon waren, met hunne Raden, die zeker *vrije* lieden waren, en wel van zijne aanzienlijksten en vertrouwdsten, vele zaken, ook van gewicht, en openlijk bestuur, in 't openbaar, ten aanhooren en aanzien van alle *vrijen* en *eigenerfden* Landsbezitters, of van de geheele Natie, zoovelen er van die *Vrijen* (54) tegenwoordig wilden zijn, te verhandelen. Zij doorreisden ook toen nog in de XIde en XIIde Eeuw (van vroegere tijden vindt men niets,) het gansche Land hunner beheering en bezitting, om te recht

(54) Want *de Slaven*, schoon zij toen nog het grootste gedeelte van de Land- en Grondbewoners onder hunne Heeren en Vrijgeërfden zullen uitgemaakt hebben, behoorden niet tot het denkbeeld, nog minder tot het wezen der Natie.

recht te zitten, en Landszaken te behandelen; in navolging van Keizers en Koningen (55). Zij hadden overal hun vrij verblijf op eigen grond. Men heeft van zulke openbare Handelingen aanmerkelijke Voorbeelden, die weinig opgemerkt zijn, in oude overgebleven Giftbrieven of Verordeningen. Graaf Dirk V., wiens voorouders de Egmonder Kerk tot eene *Abdij* verhieven, toen hij den Abt in 't bezit dier goederen bevestigde, en vele andere Giften daarbij voegde van *Domeinen*, van *Rechten*, enz. verklaarde zulks te doen (56): *in 't openbaar, te Vlaardinge, in tegenwoordigheid van eene groote menigte des Volks.* Een volgend Graaf ontsloeg in 't jaar 1108. eenige bewoners van Heilo (een dorp bij Alkmaar,) van eenige Begrafnisrechten, mits *betalende de tienden der landen*; dit deed Hij, *in tegenwoordigheid en ten overstaan van eenige Geestelijken en Wereldlijken van aanzien, en van ontelbare anderen, en van 't grootste deel des Volks van die Landstreek (Provincia) — — in 't openbaar — te Egmond* IN DE KERK. 't Zelfde vergunt Hij in 't jaar 1116. aan de inwo-

(55) De Heer J. MEERMAN heeft met veel oordeel de geheele *Geschiedenis van Graaf Willem van Holland, Roomsch Koning*, volgens den leidraad van deszelfs reizen door Duitschland en Holland, en zijn verblijf en verrichtingen op vele plaatzen, opgehelderd. Zie hem ook D. I. bl. 378. over het *te rechtzitten*.

(56) *Actum est hoc publice in Flardinga coram populi multitudine* — zie mijn *Codex Diplomatic.* p. 126. MIER. *Charterb.* D. I. bl. 71. De Graven schijnen in dien vroegeren tijd ook hun Hofverblijf te Vlaardinge gehad te hebben, en de naam zelf van *Markgraaf van Vlaardinge* was hun toen eigen. Zie mijne *Historia Critica Comitat. Holl.* T. I. P. 2. p. 53.

woners van Alkmaar, *in 't openbaar te Alkmaar in Sint Laurens Kerk, in tegenwoordigheid eener ontelbare menigte des Lands* (patriae) (57). Men ontdekt hier ligtelijk eene voorstootsche bijeenscharing; doch de bijvoeging *in de Kerk* toont genoeg, dat *die ontelbare menigte* zich bepaalde tot velen der dichtbijwonende Ingezetenen van Egmond of van Alkmaar. De *gansche Natie* kon toch in de Kerk niet. De Heer *Robertson* in zijne bekende en hooggeschatte *Inleiding* van 't leven van *Karel V.*, op die vroegere eenvoudigheid der tijden niet verdacht, mengt overal de *Leenmannen* en groot gemaakte Heeren en Edelen hierin; brengt gemeenlijk alles tot de *Leenverbintenis*; en redeneert dan hierover aldus: „ Gedurende het *Leensystema* was het een zeker Grondbeginsel, dat *geen vrijman* anders dan met *zijne toestemming* kon belast, of met opbrengsten of beden kon bezwaard worden. Hiertoe dan riep de Vorst zijne *Leenmannen* ten Hove, om met hunne toestemming te beramen, wat tot onderhoud het meeste kon strekken; daar nu de Leenmannen uit den aard der zaak en uit hunne Leenverplichting *getrouwheid* en *hulpe* zwoeren: zoo stemden zij de verzochte beden (of *aides*) toe, en gaven een zulke geldsomme of onderstand, als zij in staat waren, of als de omstandigheden vereischten. Dit deden ook *de Steden.*" Dit kan alles aangaan voor latere tijden. Maar hoe ging dit

(57) MIER. D. I. p. 80, 84. *Actum est hoc publice in Haecmunde in Ecclesia B. Petri. — Apud Alcmere in Ecclesia — coram innumerabili multitudine ipsius patriae.*

dit toe, eerdat het *Leenstelsel* aanwezig was of eenige kracht had; toen nog het *Domaniaal-Stelsel* den Vorsten volle vrijheid liet op hunne eigen *Domeinen:* maar toen alle de *vrije goedbezitters*, eer zij nog *Leenmannen* wierden, ook hunne goederen vrij bezaten? Toen er nog zulke bezwaren geen plaats hadden, die naderhand *alle de vrijen* drukten, en niet zoo zeer de *Leenmannen*, als zijnde zij tot den last des *Krijgsdienste* voor hunne Leenen afzonderlijk verplicht. Hoe was het, toen nog die gelden niet gevorderd wierden, daar in Holland de Graaflijke Rekeningen, zoo verre zij aanwezig zijn, gedurende de XIVde Eeuw, zelfs nog getuigen van de geringe Inkomsten, die de Graven, hoe rijk ook, hadden, en die teffens zien doen, met hoeweinig *duizende* guldens zij alle de Behoeftens van hunne Hofhouding en Lands-aangelegenheden bestreken en vervulden. Hoe ging het, zeg ik, voor die tijden? Ik kan dan dien schranderen Schrijver zijne gemaakte Schilderij wel voor een gedeelte in de latere tijden toegeven; maar zij dient niet in die eenvoudigheid der tijden, vooral toen 't Leenstelsel nog zooveel kracht niet had; toen de latere opgerezen *groote Heeren*, *aanzienlijke Leenmannen* en *vrije Landbezitters*, nog maar eenvoudige *Ambtenaren* of *Vorstelijke Raden* waren.

Uit alles toch wat ik gelezen en onderzocht hebbe, mag ik in de vroeger Regering der Landsvorsten, die eigen Domeinen bezaten, als eenen regel aannemen, dat die Landsheeren in de meerdere eenvoudigheid, het Volk, of zoovelen van het Volk, als er wilden komen, wel eens bij, tot, en om zich riepen, en zij met de kundigsten

zelfs

zelfs beraadslaagden, en hen hoorden, zonder dat hieruit eenig bewijs te halen zij, dat dit bijeengekomen Volk of die Vergadering eenigen regelrechten invloed op 't bestier of op de handelingen had, nog minder dat de Vorsten zonder dit geene besluiten maken konden. Maar in vervolg van tijd, toen de zaken van Bewind verbazend toenamen; toen de welvaart en met de welvaart het getal der vrije bewoners zeer aangroeide; toen de gelijkheid der Inwoners meer afnam, en de onderscheiding van standen meer zichtbaar wierd: zoo geraakte die eerste eenvoudigheid geheel te niet. De Vorsten vergenoegden zich met zoodanige *Raden*, die gemeenlijk *Edelen* waren, als hun 't geschiktste voorkwamen; en nadat zij *de Steden* ingesteld hadden, beriepen zij ook wel sommigen der Stedelijke Magistraten; maar zij hadden toch van eerste af aan hunne afzonderlijke *Raadslieden*. Ook stelden zij vervolgens *Raadshoven*, zoo van *Justitie* als van *Landsregering* in, die uit hunnen naam en van hunnen wege Recht spraken, of 't Land bij hun afwezen bestierden; en wien zij zelfs last gaven, om, des noods, ook anderen, 't zij *Edelen*, 't zij *Stedelijke Magistraten*, of andere kundige *Landzaten* te raadplegen.

Daar nu alle deze en meer diergelijke Werkzaamheden, gedurende de Graaflijke Regering, voorkomen: zoo zijn daaruit bij gebrek van onderscheiding, in onze *Historie* en in ons *Staatsrecht*, zeervele verwarringen, vele verschillende gevoelens opgerezen, zoodat alleen 't ophalen derzelven verdrieten zoude.

Eer ik derhalve den waren oorsprong der Staten vergadering ontvouwe: zal ik eenige *onder-*

scheidingen maken, die, om den staat des Verschils wel te vatten, hier vooral in aanmerking moeten komen. Ik zal hiertoe niet aanvoeren, dat de *Leeraars* in 't *Algemeene Staatsrecht*, omtrent het begrip van *Staten* in een Monarchaal Gebied, gelijk dat der Hollandsche Graven was, erkennen, dat, zelfs verondersteld, dat er in eenig Eenhoofdig Gebied eene Staten-Vergadering voorkomt, daaruit nog niet altijd volgt, dat het gebied der Vorsten bepaald is (58); noch ook, dat dit het vrij algemeen begrip in het Duitsche Rijk is (59); maar ik zal alleen vooraf zenden eenige aanmerkingen, waarbij ik de verzinningen onzer Land- en Geschiedschrijvers, zoo verre ik ze opgemerkt hebbe, door het maken van eenige Onderscheidingen, zal trachten optehelderen.

A. Eerste onderscheiding! Velen onzer Schrijveren, ziende meer op latere tijden, en bemerkende, dat onder den laatsten Graaf de Staten eens meenden gerechtigd te zijn tot *vrijwillige Bijeenkomsten* of *Dagvaarten*, hebben daarbij geen onderscheid gemaakt tusschen de meer plechtige *Za-*

(58) Zie slechts S. PUFENDORFF, *Jur. Nat. et Gent.* L. VII. c. 6. §. 12. GROTIUS, *Jur. B. et P.* L. I. P. 3, 10. et 18.

(59) Zie een voor allen PFEFFINGER ad VITRIAR. *Institut. Juris publici German.* T. III. p. 1153. §. 16. waar hij dus van de Duitsche Vorsten spreekt: *Quamvis Principes Statuta plerumque in Conventibus Provincialibus* (op de Landdagen met raad en goedachten der Landstenden,) *condant; tamen hoc magis voluntatis quam necessitatis esse, cum plurimis Doctoribus statuimus, nisi vel perpetua regionis observantia aut pacta conventa inter Principem et Status Provinciales aliud velint.*

Zamenkomsten of *Dagvaarten*, welken de Vorsten zelf, of door hunne Raden, of 't Hof van Holland, of door hunnen Stadhouder, ten algemeenen nutte bijeen riepen, om, na 't hooren van verschillende Gevoelens en Belangen, te besluiten dat gene, 't welk zij nuttig, heilzaam of noodzakelijk keurden; zonder daartoe door eenige Wet of Verplichting verbonden te zijn, of om te verkrijgen zoodanige *hulp*, *bijstand*, of *onderstandgelden*, die zij zonder toestemming van die *Edelen en Steden*, van de Onderzaten niet *konden* of *mochten* afeischen: en tusschen zulke kleiner Dagvaarden, welken in de XVIde Eeuw, en dus heel laat, de Edelen en Steden, met toelating des Vorsten, 't zij te zamen, 't zij afzonderlijk, mogten houden, of tot het verhaasten en voltooijen van die aangelegene zaken, welken de Vorst bij de vorige *groote Dagvaart* bevolen had, of tot beyordering hunner afzonderlijke belangen; en welken zij meenden vrij te mogen houden, toen zij in de jaren 1564. tot 1567. zich veroorloofden, om op eigen gezag, door hunnen Advokaat *Jacob van den Eynde*, of hunnen Rentmeester *Coebel* die bijeen te roepen (60).

't Is buiten tegenspraak, dat, wat het eerste betreft, de Hollandsche Staten die *groote Vergaderingen*, bij 't *Groot Privilegie van Vrouw Maria* hebben gepoogd te verkrijgen; ook verkre-

(60) Men zie hieromtrent de misvatting bij den Heer DE RIEMER, *'s Hage*, D. I. bl. 394. en bl. 11. Bijlage. Vergel. KEMPENAAR, Disfert. *de Sanctione Pragmatica Caroli V.* p. 68. sq. en RENDORP, *Disfert. de Ordin. Holland. origine*, p. 45, 54-62.

kregen hebben; en, zoolang dat *Privilegie* voordduurde, zij zulke Vergaderingen onder Maria, en na haren dood onder Maximiliaan, gehouden hebben; waaruit men alle de beroertens van dien tijd mag afleiden. Maar 't is ook zeker, dat dezelven ophielden, zoodra dit Privilegie met alle verdere Verordeningen, daartoe strekkende, door haren Zoon Philips in 't jaar 1494., zelfs met toestemming der Staten, gerevoceerd is en vernietigd.

En wat het tweede betreft, dat zij wel eens eene *kleiner Vergadering* onder hunnen Advokaat *Van den Einde*, als voor zich gerechtigd, tot verhaasting van zaken, gehouden hebben: zulks geschiedde van rechtswege, en was geoorloofd, waarom? omdat het geschiedde met voorkennisse van den *Stadhouder* of van *den Hove*, of deszelfs *Griffier*; maar zoodra zij zulks poogden, *op eigen gezag*, zonder oorlof van 't Hof, door hun eigen Advokaat of Rentmeester te doen; zoo werd dit bij het Hof niet alleen als eene nieuwigheid aangezien; maar 't Hof deed onmiddelijk zijne klachten hierover aan den Stadhouder, en zij werden daarin gestuit. Dit is zeerklaar bewezen door den Heer RENDORP, en ik heb dit boven (61) breeder getoond.

B. De tweede onderscheiding is deze. Weinigen onder onze Nederlandsche Rechtsgeleerden en Historieschrijvers hebben opgemerkt of genoeg onderscheiden, dat, wanneer die Staten bijeen kwamen, en over 's Lands aangelegenheden beraadslaagden, zij nooit *op eigen gezag* bijeenkwamen, maar altijd te zamen geroepen zijn door den

(61) D. I. bl. 39—42.

den Vorst of zijne Gemachtigden; diensvolgens voor hem of zijne Gemachtigden verschenen, waar zij ook geroepen wierden, 't zij in Holland, Brabant, of elders (62); en dat, als zij geraden, of hunne Advisen uitgebracht hadden, de Vorst alleen de beslisser was, en alles van hem en zijnen Raad afhing.

Ik zegge: 1) zij wierden bijeen geroepen door den Graaf of op zijnen last.

2) Zij verschenen voor hem of zijne Raden of Stadhouder of het Hof, om raad te plegen, welk Hof dan genoemd wierd, *de Raad van Holland*, *gesteld ter zake van 's Lands Regering.*

3) Hunne gevoelens uitgebracht hebbende, stond het Besluit aan den Graaf; indiervoege, dat er nergens voorkomt *eene Wet*, *Besluit*, *Octrooi*, *Bepaling* of *Belofte*, waarbij *plaats*, of *tijd* of *wijze* bepaald wordt; of dat zij, opgeroepen zijnde, konden weigeren te komen, of naar verkiezing weg gaan.

C. Derde onderscheid! Het is onzen Staats- en Rechtsgeleerden eigen, dat zij, overal waar zij gewaagd vinden van *Edelen* en *Steden*, die den Graaf bijstonden, of van Hem geraadpleegd wierden, dezelven voor 's Lands Staten aanzien: anderen, misleid door het woord *Dagvaarten*, of *Overdragen* of *overdrachte bij Raad*, *Ridderschap en Steden*, vinden daarin, of meenen daarin een bewijs te halen voor zoodanige *Staten*, die het Volk vertegenwoordigden, of die ten mins-

(62) Zie hiervan in 't voorbijgaan de bewijzen, D. I. bl. 44., waarbij honderd anderen konden gevoegd worden.

minste als *Deelgenoten aan 't Opperbewind* moeten aangemerkt worden.

D. Vierde onderscheiding! Maar nog grooter verzinning is het, als zij *'s Vorsten Raden*, *'s Vorsten Hooge Mannen*, verwarren met het *Collegie der Staten*, of met *Ridderschap*, *Edelen en Steden*. Het gewichtig onderscheid lag daarin (63), dat *de eersten* altijd waren *'s Graven Representanten*, *'s Graven Ministers en Ambtlieden*; de anderen, *de Staten*, waren de *Representanten van het Volk*. Zoodikwils wij dan lezen, *den Raad van Holland*, *onzen Rade*, *dien wij onzen Lande van Holland bevolen hebben te regeren*, *of den Raad*, *gemachtigd van mijns genadigen Heeren wege ter zake zijner Landen*, enz. zoo wordt er gesproken van 's Vorsten Raden of Regering. —

Maar lezen we van *Ridderschap*, *Edelen*, *en Steden*, zoo spreekt men van de *onderzaten* des Vorsten, als zoodanig, die op den naam van *Staten*, of *representerende de Staten*, opkwamen voor of van wegen 't gansche Volk.

En leest men dan van *Raad*, *Ridderschap en Edelen*, in zamenvoeging, alsdan vindt men de *Vorstelijke Raden* altijd vereenigd, werkzaam met die *Volksvertegenwoordigers*, als zijnde tot deze of gene nuttige eindens door hun opgeroepen.

E. Eindelijk, vijfde onderscheiding! Velen onzer Geschiedschrijvers, en Rechtsgeleerden, hebben volgehouden, en mogelijk vindt men er nog, die het als een *Deelgenootschap aan 's Landsre-*

(63) VAN WYN, *Aanmerk. op* WAGEN. D. V. bl. 18. enz.

regering aanmerken, of zoo als men leest, hen als *Leden van 's Lands Regering* beschouwen, wanneer de Edelen en Steden geroepen wierden, om tegenwoordig te zijn bij Vorstelijke Raadplegingen, of die *zijner Raden*, of bij Besluiten; en Bevelen, nopens zaken, waarin de Graven of de Raden nadere inlichtingen begeerden, of wanneer zij aldaar voorkomen, 1) als *Getuigen*, 2) als *Borgen*, of 3) in groote Pleitgedingen of Twistzaken, ter *Vierschaar* geroepen, of als *Scheidsmannen*, of als *Rechters* of *Uitsprekers van Vonnissen* gebruikt wierden.

De geschiedenis leert, dat dit dikwils het geval ware, dat zij als *getuigen*, zelfs als *borgen* voorkwamen; ja dat de Vorsten zich zelf bij ontstaan verschil, 't zij over hunne Familiezaken, zelfs over de opvolging tot de Erfenisse van hun Vaderlijk Goed, onderwierpen aan de Uitspraak van Raden, Staten, of Edelen en Steden: zonder dat hieruit zulk een verkeerd gevolg kan gehaald worden; dewijl het zeker is, dat de Vorsten hiertoe zich even zoo zeer van de *Uitspraak* van vreemde *Heeren* of *Personadien* bedienden.

Zonder dat hierdoor *de macht* en *'t recht* des Vorsten gekrenkt wierd, was dit veelmeer een bewijs, dat zij met alle behoedzaamheid of voorzichtigheid hun Land en Volk beheerden (64). Dit alles bij de stukken te toonen, en door alle Eeuwen heen met de onwraakbaarste bewijzen te staven,

(64) Men ziet hieruit, hoe kwalijk dan WAGENAAR op 't jaar 1428. alleen uit het eerst gewag van Staten bij den Zoen tusschen Jacoba en Philips besloot, dat zij daar voorkwamen als *Leden van 's Lands Regering*. Zie boven, bl. 367.

ven, zoude een geheel boekdeel beslaan; ik zal thans maar enkele, doch sterk sprekende, bewijzen hier aanvoeren, meest ontleend uit de gewoonte der Graven van Holland, om *te rade te gaan* met- of uit het zoogenoemd *advisvragen* van hunne *Hof* en *Staats-raden*, *Gerichtshoven*, *Stadhouders*, *Edelen*, *Steden*, of andere der zaken kundige Persoonen of Lighamen.

Advisvragen der Graven. Duizendmalen leest men in de oude Gedenkschriften, wanneer er verzoeken van Ingezetenen bij den Graaf of zijnen Stadhouder kwamen: *Advis aan den Secreten Rade*, *Advis aan de luiden van den grooten Rade*, *Advis aan den Raad van Finantie*, — *aan die van de Rekenkamer van Brussel*, — *Rekenkamer van Holland*, *aan den Raad van Brabant*, *aan den Rade Provinciaal van Holland*; maar op die wijze was het ook meermalen, (om in Holland te blijven,) *Advis aan de Staten van Holland*; *Advis aan de Edelen* EN *Steden*, *Advis aan de Edelen* OF *aan de Steden*. Doch op dezelfde wijze, wanneer zij 't goedvonden, of noodig oordeelden, werd er gezeid: *Advis aan de Heemraden*, *Advis aan die van de Haringvaart*, enz.

Maar niet alleen vraagde de Graaf, of wie hem verving, die *Advisen* tot zijne inlichting; maar ook die *Raden* of *Collegien*, wier *Advis* werd ingenomen, vraagden wederom het oordeel van zaakkundigen, of van mindere Collegien of van Gilden, of van persoonen: ten einde alles naar recht en regel zoude bestierd of besloten worden. Hiervan leest men (65), dat *het Hof van Holland advis vraagt van de Staten*, *om op hunne beurt*

(65) *Resol. van Holl.* 1560. bl. 48.

heurt te kunnen adviseren. Dat de Stad Woerden (66) den Koning verzoekt, dat *in succesfie representatie plaats zoude hebben als na rechten.* Waarop: *Advis aan den Raad van Holland.* — *De Raad advis aan de Staten.* En Philips in 't jaar 1563. aan Vlaardinge veroorlovende het verhoogen zijner Accijsen (67), zegt: „ Hierop „ gehadt 't advys eerst van onsen lieven en ge- „ trouwen, die luyden van onsen Rekeningen in „ Holland, die daarop genomen hebben 't ad- „ vys van onsen Rentmeester Generael van Noort- „ hollant, Johan Hanneman, ende dairnair van „ den Hoofden, Tresorier Generael ende Ge- „ committeerden van onsen Domeynen ende Fi- „ nancien."

En wil men weten, hoe naaukeurig zulk *adviseren* in zijn werk ging: dit leeren *de Missive-Boeken*, die bij het *Hof van Holland* nog aanwezig zijn; waarvan ik een voorbeeld in de Aanteekening (68) zal geven.

In

(66) *Resol. van Holl.* 1560. bl. 91. Vergel. 1565. 26 Sept.

(67) *Handv. van Vlaard.* bl. 129. met de aanteek.

(68) Dewijl mij voorhenen toegang vergund is tot de *Archiven en Memorialen van den Hove van Holland*; stelt mij dit in staat, om den Oudheidlievenden dit mededeelen. Het *Eerste* aanwezige *Missiveboek* sedert 1557. heeft dezen titel: *Quoyer van de Missiuen, van Aduysen ende andere, bij den Houe van Hollant gedepecheert, soe ande Co. Maj., ande Hertoginne van Parma, ande Graue van Lalaing Gouuerneur ende anden Stadhouder van Hollandt, Als an die van den Groten ende Secreten Raeden, midtsgaders aen die van der Financie, Beginnende den XXIII Septembris anno XVc.LVII.* — Men vindt daarin voetstoots, fol. 4. verso een *Advis van 't Hof*, nopens een verzoek van *Texel: Aduys aen die*

In de Gravelijke Historie is er niets gemeener dan dit *Advisvragen*. En waarlijk, hoe kon anders eene Regering bestaan, indien zij niet tot willekeurigheid ontaardde. Dat een Vorst of zijn Raad niet alles weet of weten kan, behoeft niet gezegd. Evenwel hebben in 't gemeen onze Schrijvers uit zulk *Advisvragen* van *Ridderen*, *Edelen* of *Steden*, en naderhand van *Staten*, vele verkeerde gevolgen voor de macht of 't recht der *Staten* afgeleid. Doch zij hebben niet opgemerkt, dat de Hollandsche Graven, vooral sedert zij ook Henegouwen, Burgundien, en andere Gewesten bekwamen, meestendeel in persoon afwezig, zonder 't innemen van zulke *Advisen*, voor-

die van den Secreten Raede gescreven van wegen die Burgemeesters, Scepenen ende Raeden des eylandes van Texel.

Eedele, Vermoegende, Welgebooren Heeren.

Wij hebben ontfangen zekere Missive van uwer Mo. E. in date den XXIIIsten dach van Mey, mit zekere ingesloten Supplicatie, overgegeven van wegen Burgemeesters, Scepenen ende Raeden des eylandes van Texel, daerbij ons belast wordt, Uwer Mo. E. over te scriven ons advys; waeromme wij den XVIIIsten deser jegenwoirdiger maendt gescreven hebben an den Schout van Texel, dat hij ons diesangaende scriven soude zijn advys, ende voorts communiceren met die voorscr. Burgemeesters ende Scepenen van den voorscr. eylande van Texel, van wat opinie ende meninge zijluyden souden zijn; 't welck hij zoe gedaen heeft ende ons 't selve in 't lanck overgescreven. Welck wij uwer Mo. E. hiernevens besloten mede oversenden met zekere Octroy daerbij gevoecht, En dunckt ons 't advys van den Scout van Texel in 't laetste van zijn Missive gestelt wel redelick te zijn, ende souden mede van denselven advyse wesen.

Eedele, Vermoegende, Welgeboeren Heeren. Wij bidden om. Gescreven in den Hage, den naestletsten Octobris 1557.

vooral van hunne Raden en Ambtenaren, wier belang vorderde, den Vorst voortelichten, of van zulken, die in de zaken betrokken waren, nimmer eenig goed *antwoord*, *octrooi*, *appoinctement*, of *billijk* of *gunstig bericht* konden geven; vooral toen de zaken van Regering zoozeer vermenigvuldigd, zoozeer ingewikkeld waren, en overal *Raadscollegien*, *Rekenkamers*, *Hoven van Justitien*, en mindere *Lighamen*, waren ingesteld.

Zoolang nu niet bewezen is, dat de Graven bij *Grondwetten* (bij de *Constitutie*) of bij *Privilegien*, zooverre zij de kracht van *Grondwetten* bekwamen, verplicht waren, om zulke *Advisen* in te nemen, of dat zij geene Wetten, Besluiten, of Verordeningen maken konden, voordat zij zulke *Advisen* gevraagd, en aan dezelve gebonden waren: zoo spreekt de zaak van zelve, dat alhier de Latijnsche Regel geldt, *consilium non dat jus*; dat is, dat uit het *advisvragen* en *geven* geen gevolg kan worden getrokken tot eenig *recht* van die *Hoven*, van die *Staten*, of van die *Lighamen*, die geraadpleegd werden; maar dat het enkel was eene *res prudentiae et voluntatis*, eene *vrijwillige inrichting* en een zaak van *voorzichtig Staatsbeleid* (69); en dit dies te meer, wanneer men die *stemmen* niet telde, maar alleen de waarde en 't gewicht beoordeelde (70).

Intusschen blijkt het duidlijk uit de Historie en de Staatsstukken van die Graaflijke tijden, dat de Vorsten zonder zulk *Advis der Staten* wel regeren

(69) Men zie hiervan PFEFFINGER. *ad* VITRIARIUM, *Juris publici Germanici Instit.* T. III. p. 1154. (b).
(70) H. DE COCCEJI, *Exercit. Curios.* T. II. p. 703.

ren konden. Hiervan is zelfs in den laatsten *tijd* een aanmerklijk voorbeeld in de *Hollandsche Registers* 1556. (71); toen de Staten, ziende op zoovele *Privilegien* van *Vrijdom* van *Lasten* en *Beden*, hoe schadelijk dezelven hun waren, en hoe vele *vrijgelatenen*, waaronder de aanzienlijkste en rijkste Goedbezitters en edele personadien zich bevonden (72), hun de betalingen der Beden moeilijk maakten, eerst poogden, om Graaf Karel overtehalen, dat hij zoodanige Privilegien *uit zijne zekere wetenschap en uit eigen beweging wilde vernietigen*; maar vervolgens nôg nader voor 't vervolg, aan Graaf Philips III. verzochten, „ dat zijne Majesteit niemand van de andere exempten [vrijen] eenige „ gratie zou accorderen, sonder NB. de Staten „ bij train van Justitie daerop gehoord te hebben." Doch wel bevroedende, dat dit Verzoek hun niet ligtlijk ingewilligd zoude worden, of de weg van *justitie* hun zelf te kostbaar vallen, doen zij onmiddelijk een ondergeschikt Verzoek, om vooraf *hun Advis* daarop te vragen, in deze woorden: „ Dan, ingevalle sijne Majesteyt hetselve niet en soude willen accorderen, dat „ — — dan 't selve bij sijne Maj. niet geschieden en sal sonder de Staten bij sijne Majesteyt „ daerop gehoort te wesen. Maar zij laten er allermerkwaardigst op volgen: „ Soo sijne Majesteyt, de Staten daerop gehoort hebbende, „ als dan noch doen mach, dat sijne Majesteyt „ gelieft; ende mitsdien sijne handt daerdoor *niet*

„ ge-

(71) A. VAN DER GOES, D. IV. bl. 452.

(72) Zulks waren de *Prins van Orange*, daarna 's Vorsten Stadhouder, en de twee Graven van *Egmond* en *Hoorn*.

„ *gesloten* en werdt." Kan er iets uitdrukkelijker gezegd worden?

Zulk *Advisvragen*, als de Vorst het noodig oordeelde, was dan alleen het werk van *voorzichtigheid* des Vorsten; en 't was hierom ook, dat Keizer Karel, bij zijn bekend *Berichtschrift* (*Instructie*) *van den Hove van Holland* 1531: 20. Aug., Art. 1—3. eerst den plicht des *Stadhouders* beschrijvende, Art. 3. Hem belast, „het
„ Zegel van de Leenen te bewaren, en in zij-
„ nen naam uitgegeven Brieven, bij advyse, in
„ materie van Leenen, van onse Mannen van
„ Leenen, en in andere zaken, bij advyse van
„ den President en de Luiden van onsen Rade:
„ en ook, oft nood is, NB. van de *Edelen* ofte
„ van den *Luyden van onsen Steden*, of *van*
„ *anderen*, die hij daartoe zal willen roepen en
„ convoceren: het welk hij zal mogen doen t'al-
„ len tijden als 't hem goeddunken zal, na qua-
„ liteit en gelegenheid van zaken."

Het stond dus aan 't oordeel des Stadhouders, bij 's Vorsten afwezigheid, of hij, naar gelegenheid van zaken, het oordeel wilde vragen, 't zij van Edelen, 't zij van Steden, 't zij ook van anderen; waardoor *de Staten* vooral niet uitgesloten wierden; maar zonder daarop eenig recht te kunnen vorderen.

Als men nu deze zoo noodige Onderscheidingen in acht neemt: dan zal de ware staat des Verschils over de Rechten der Staten, ten tijde der Graven rasch zijn opgemaakt. En deze is (73), eerst bij *ontkenning*, dan *bij stelling*.

A. Bij

(73) Volgens 't geen ik in mijne *Primae Lineae Di*-

plo-

A. Bij opkenning! Het verſchil is niet over 't nuttige en heilzame. De vraag is toch geenszins, of de Graven, ſchoon zij in grooten getale hunne Raden en Hoven hadden: (gelijk zij vooral in later tijden zich bedienden van *hunnen Secreten Rade*, *den Grooten Rade*, *de Raden Provinciaal*, *de Finantie- en Rekenkamers*, zoo algemeene over alle de Gewesten te Bruſſel, als in elke Provincie, zoo als dit bij BOR B. IV. bl. 126. [illegible]eis opgegeven, of Zij, evenwel ook, nu en dan, in bijzondere gelegenheden, niet raadpleegden met hunne overige onderdanen, met *Edelen*, met *Steden*, en naderhand met het vereenigd Ligchaam der *Staten*, die niet, gelijk de Hoven en Ambtenaren, den Vorst, maar 't *Volk* zelf regelrecht vertegenwoordigden; maar ook nog met andere perſoonen of Lighamen te rade gingen; voorts ook, of zij daartoe de Staten bij- of om zich riepen; hiertoe *Dagvaarten* hielden of houden lieten; en tot dat einde zelve ook te rade gingen met die van *de Viſcherij*, *de Haringvaart*, *de Landbouwers*, *Lakendrapiers*, *Dijk- en Heemraden*, *Gildenbroeders*? enz. Dit behoort tot de regelen van een voorzichtig Staatsbeleid. Hoe meer voorbeelden hiervan zich opdoen; en die zijn er menigvuldig, (gelijk reeds boven bleek) hoe meer de Vorsten bewezen, dat zij de ware belangen hunner Onderzaten behartigden; en waarin men vooral den Hertog van Burgundie, Philips *den Goeden*, als den besten der Nederlandsche Vorsten geprezen vindt; aan wiens beſtier Holland zijnen bloei en welvaart in de XVde Eeuw het

[illegible] Cap. XIV. §§. 631—658. bij korte ſtellingen [illegible]

het meest te danken heeft, en omtrent wien ik deze drie hoofdzaken aanmerke: 1°. dat hij de zaken van Rechtsplegingen en Gerichtshoven op eenen beteren en vasteren voet gebracht, en, als 't ware, een nieuw leven gegeven heeft. 2°. Dat hij het is, onder wien *de Staten van Holland*, of *Edelen en Steden* allengskens eene meer geregelde gedaante aannamen, de naam van *Staten* meer bekend geraakte, en *het Hof* of *de Raad van Holland* in 's Hage aan vaster regels gebonden, en door hem verplicht is geworden, om, onder den Stadhouder, meerder met *Edelen en Steden* over voorvallende zaken te raadplegen, gelijk nog de aanwezige *Memorialen van den Hove* uitwijzen; schoon die Raad of Hof ook onder de vorige Graven, vooral uit de Huizen van *Henegouwen* en *Beijeren* aldaar zijn bestaan hadde (74). 3°. Dat hij het is, die aan de *Stederegeringen* een meer geregeld bestaan gegeven heeft, en aan de klachten en verzoeken der Stedelingen, om vaste *Lighamen van Vroedschappen* te hebben, het oor leenende, daarin zoodanige inrichtingen maakte, die ten nutte der Ingezetenen, vooral tot vermeerdering van den bloei en welvaart der Stedelingen strekten.

B. Gelijk dan geen verschil is over het *nuttige*, zoo valt er geen verschil over 't geen de Graven dikwils uit eigen beweging deden; zonder tot dat *doen* naar den Regeringsvorm verplicht te zijn. Toen toch, vooral in latere tijden, de Werkzaamheden oneindig vermenigvuldigden, en de onderscheiden behoeftens ook veelvuldige raad-

Vele vrije daden der Graven.

(74) Gelijk dit in 't breede bewezen is door VAN SON, *Staatk. Academie-Verhand.* D. II. bl. 184. enz.

raadplegingen vereischten: vindt men dikwils, dat de Graven, behalve hunne *Raadshoven*, ook de *Ridderschap*, *Edelen en Steden*, afzonderlijk of als *Staten*, geraadpleegd hebben. Dit deden zij reeds van de vroegste tijden. Graaf Willem II. uit het eerste Hollandsche Huis zeide (75): *Voluntarie et de consilio hominum meorum Nobilium et Fidelium*, dat is, *gewillig en bij rade mijner edele en getrouwe mannen.* Graaf Willem III. van Henegouwen (76): *Hierover waren onze lieven en getrouwen, ende anders vele goede liede. bi wilker lude rade wi doe te tide wrochten ende ons berieden.* Gravinne *Aleidis*, als Voogdesse van Graaf Florens V. zeide (77): *Dat wij, gebruikende den raad van verstandige mannen, die kennis waren hebbende, met onzen Raad besloten hebben* (78). Over den twist, die tusschen *Dordrecht* en vele andere Steden oprees wegens het Dortsche Stapelrecht, zeide Graaf Willem III. in 't jaar 1326. (79) „ Dat „ wij ons beraden hebben nu, en andere tijden „ met onzen Hoogen Mannen, en met onzen „ goeden luiden gemeenlijk van onzen Lande." Elders in 't jaar 1330. (80) „ Dat wij, om den „ twist, die in onsen Lande was van den paiemente „ en goudenen gelde, met onzen goeden luiden, „ welgeboren en Steden van Holland — enz."

Op

(75) MIER. D. I. bl. 222.
(76) Ibid. D. II. bl. 57.
(77) Ibid. D. I. bl. 328.
(78) Zie hiervan veel meer voorbeelden bij VAN SON., *Verhand. over 't Hof*, bl. 184. en vervolgens.
(79) MIER. D. II. bl. 393. VAN DE WALL, *Handv. van Dordr.* bl. 159.
(80) Ibid. D. II. bl. 496.

Op die wijze ging dit toe, tot aan den tijd, toen Edelen en Steden eene meerdere vastigheid kregen. Sedert zijn de voorbeelden menigvuldig, dat de Vorsten hen ter *dagvaart* riepen, hun *gevoelen* vraagden, met hun *overdroegen*, hunne goedkeuring vernamen, en met dit *gevoelen*, dat *overdragen*, dat *goedkeuren* gerugsteund, hunne handelingen en daden bepaalden, hunne wetten en bevelen inrichteden, en uitvaardigden: zonder dat er blijkt, dat zij daaraan gehouden waren. Zoodanige Voorzieningen en Maatregelen hebben in de onafhanglijkste Regeringen en Alleenheerschingen alomme plaats, zoolang zij geene Grondwetten uitmaken. 't Welk men zelfs in Vrankrijk voor weinige jaren zoo begreep, en door treflijke Rechtsgeleerden ook vroeger zoo begrepen is (81). En zulks bevestigen in Holland, (om kort te zijn) nog nader, 1°. alle de Voorbehoedsels, die de Graven zelf dikwils bij hunne Bevelen, Wetten en Privilegien voegden, als zoovele dus genoemde *Clausulae derogatoriae et abrogatoriae* (82). 2°. Alle hunne bevelen en beloften van te zullen herroepen of vernietigen zoodanige Privilegien, die zij niet *uit hunne rechte wetenheid of bij inadvertentie gegeven hadden* (83). 3°. Zoovele overgezonden Verklaringen, dat, indien de uitgevaardigde Veror-de-

(81) Vergel. LIMNAEUS *Notitia Regni Francici*, L. I. C. IX. p. m. 229.

(82) MIER. D. IV. bl. 823. N°. 1. 864. N°. 4. en *de Instructie van 't Hof*, 1531. Art. 234.

(83) *Groot Plakaatb.* D. II. bl. 658. *Privil. van Amsteldam*, bl. 74, 133. VAN LEEUWEN, *Privil. van Rijnl.* bl. 491. MIER. D. IV. 516.

raadplegingen vereischten: vindt men dikwils, dat de Graven, behalve hunne *Raadshoven*, ook de *Ridderschap*, *Edelen en Steden*, afzonderlijk of als *Staten*, geraadpleegd hebben. Dit deden zij reeds van de vroegste tijden. Graaf Willem II. uit het eerste Hollandsche Huis zeide (75): *Voluntarie et de consilio hominum meorum Nobilium et Fidelium*, dat is, *gewillig en bij rade mijner edele en getrouwe mannen.* Graaf Willem III. van Henegouwen (76): *Hierover waren onze lieven en getrouwen, ende anders vele goede liede, bi wilker lude rade wi doe te tide wrochten ende ons berieden.* Gravinne *Aleidis*, als Voogdesse van Graaf Florens V. zeide (77): *Dat wij, gebruikende den raad van verstandige mannen, die kennis waren hebbende, met onzen Raad besloten hebben* (78). Over den twist, die tusschen *Dordrecht* en vele andere Steden oprees wegens het Dortsche Stapelrecht, zeide Graaf Willem III. in 't jaar 1326. (79) „ Dat „ wij ons beraden hebben nu, en andere tijden, „ met onzen Hoogen Mannen, en met onzen „ goeden luiden gemeenlijk van onzen Lande." Elders in 't jaar 1330. (80) „ Dat wij, om den „ twist, die in onsen Lande was van den paiement „ en goudenen gelde, met onzen goeden luiden, „ welgeboren en Steden van Holland — en

(75) MIER. D. I. bl. 222.
(76) Ibid. D. II. bl. 57.
(77) Ibid. D. I. bl. 328.
(78) Zie hiervan veel meer voorbeelden bij W[...] SON., *Verhand. over 't Hof*, bl. 184. en vervolgens.
(79) MIER. D. II. bl. 393. VAN DE WALL, *Hand. van Dordr.* bl. 159.
(80) Ibid. D. II. bl. 496.

Op die wijze ging dit toe, tot aan den tijd, toen Edelen en Steden eene meerdere invloed kregen. Sedert zijn de voorgemelden menigvuldig, dat de Vorsten hen ter dagvaart riepen, hun goedkeuring vernamen, en met dit gevoelen, dat zij onderlingen geraadpleegd, hunne handelingen en daden bepaalden, hunne wetten en bevelen inrichteden, en uitvaardigden: zonder dat er blijkt, dat zij daaran gehouden waren. Zoodanige Voorzieningen en Maatregelen hebben in de onafhangelijke Regeringen en Alleenheerschingen aloude plaats, zoolang zij geene Grondwetten uitmaken. 't Welk men zelfs in Vrankrijk voor weinige jaren zoo begreep, en door geschikte Rechtsgeleerden ook vroeger zoo begrepen is (81). En zulks bevestigen in Holland (om kort te zijn) nog nader, 1°. alle de Voorbeelden, die de Graven zelf dikwils bij hunne Besluiten, Wetten en Privilegien voegden, als zoovele dus genoemde *Clausulae derogatoriae en ....toriae* (82). 2°. Alle hunne hauden en besluiten van te zullen herroepen of vernietigen zoodanige Privilegien, die zij niet uit hunne volle wetenheid of bij *inadvertentie gegeven* hadden (83). 3°. Zoovele overgezonden Verklaringen, dat, indien de uitgevaardigde Verorde-

(81) Vergel. LIMNAEUS *Notitia Regni Francici*, L. I. IX. p. m. 229.

(82) MIER. D. IV. bl. 823. N°. 1. 864. N°. 4. en *Instructie van 't Hof*, 1531. Art. 234.

(83) Groot Plakaatb. D. II. bl. 658. *Privil. van Amsterdam*, bl. 74, 133. VAN LEEUWEN, *Privil. van Rijnl.* p. 49. MIER. D. IV. 516.

ven (*Commissien*) waren aangesteld. En hierom voegt zij er bij, en bedingt van *Aalbrecht* tevens (87), dat, „ daar hij, op verzoek en op- „ ontbod van Vrouwe Magtelde en haren Raad „ in 't land gekomen was, Hij hetzelve zoude „ regeren en beschermen bij de Steden, en bij „ den Rade, dien hij met de Steden daartoe ne- „ men zal; doch dit zoude alleen zijn, geduren- „ de de ziekte zijns Broeders." Op dien voet nam Hem de Stad Leiden aan (88), OMDAT *hij ontboden is bij Magteld en haar Raad — behoudens elk zijn recht, en behoudens hun Eed aan den zieken Graaf.* Of *Magteld* zelve gedurende 's Mans ziekte *de Regering* met haars Mans Raden niet had kunnen aanvaarden, is eene vraag, die ik hier niet aanroere; *Aleidis*, de Zuster van Willem II. vinden we in de Historie als Regentesse, en Voogdesse zelfs van haren minderjarigen Neef, *Florens V.* Willems opvolger. Keizer Rudolf had kort daaraan geoorloofd, dat zelfs de *Moeder* over den minderjarigen Graaf de Voogdij mogt op zich nemen. Hoe dit zij, *Magteld* handelde hier als eene voorzichtige en verstandige Vrouwe, wier oogmerk was, om voortekomen, dat gedurende de krankzinnigheid haars Mans de Regering niet zoude verlopen, haars Mans rechten niet verminderd, of zijne Domeinen niet vervreemd worden. Van hier is 't, dat men ten tijde van *Aalbrecht*, ook veel meer dan voor of na, gewaagd vindt van *den Raad der Steden*, door Aalbrecht ingenomen; zelfs met minder gewag van *Edelen*, anders

(87) MIER. D. III. bl. 39, 40, 41, 42.
(88) Ibid. D. III. bl. 42, 43, 45.

ders dan zoodanigen, die of als *Raden*; of *Hooge Leenmannen* voorkomen.

Maar alzoo ook hieruit verschil oprees tusschen *Aalbrecht van Beieren*, jonger Zoon, en zijne twee Broeders, *Lodewijk* en *Otto van Beieren*; welken *Lodewijk* het *Graafschap* van Holland met zijn toebehooren anders zoude toekomen: zoo heeft Aalbrecht, ziende, hoe ernstig, en op wat gronden, die zaak bij zijne twee Broeders gedreven werd, hierover een *Verdrag* van *Compromis* tot scheiding aangegaan, en den twist over 't bestier van- en de waarschijnlijke opvolging in de Graafschappen van Heenegouwen, Holland en Zeeland, overgegeven aan de *uitspraak* en 't *zeggen*; maar van wie? — Van *de Staten?* — Geenszins! Maar van *ons Broeders Rade ende Steden*. Welke *Steden?* Die Steden van *Henegouwen*, *Holland en Zeeland*, *die nu tot Mechelen zijn*, *en op eenige Edele Luyden*, *aldaar genoemd* (89). En hierop *verzoekt en uiterlijk begeert* Magteld *alle hare goede luiden binnen Steden en daar buiten*, *dat zij haren Broeder Hertog Aalbrecht ontvangen als hunnen Ruwaard*, volgens gemaakte overdracht: met bijvoeging: *Want zulks onze wil en meening is* (90). En toen alleen de Stad *Delft* zich hier tegenstelde, werd die Stad met de wapenen gedwongen. En hieruit is gesproten die beruchte Brief of *Acte* van den jare 1358., die, zoo ik meene, nog oorspronglijk in wezen is, „ gezegeld met vijftig Zegelen van den segghen, [dat is, de uitspraak of scheiding] also als die ghemeene „ Raet

(89) MIER. D. III. bl. 40, 41.
(90) Ibid. D. III. bl. 43, 44.

ven (*Commissien*) waren aangesteld. ...aare lande voegt zij er bij, en bedingt van ... van Zeevens (87), dat, „ daar hij, op ..., gescheiden „ ontbod van Vrouwe Magtel... en Hertoghe „ in 't land gekomen was, ...*echt*, om die „ regeren en beschermen bij ... den Landen „ den Rade, dien hij met ... Uitspraak Hertog „ men zal; doch dit zoude ... der zeervoordee- „ de de ziekte zijns Bro... nam Hem de Stad Leid... op in 't jaar 1364 *ontboden is bij Magtel...* ...geland, (uit hoofde *houdens elk zijn rech...* ... van Willem IV. hoe- *aan den zieken Gra...* ... den Willem, aan wien durende 's Mans zi... ...volgde,) aanspraak Mans Raden niet h... ...Holland en Zeeland. vraag, die ik hier ... hierop en ontbood Zuster van Will... ... *Steden*, om voor als Regentesse ... als Scheidslieden uit- minderjarigen ... *...-aanspraak* der volger. Kei... ... een gewichtig stuk; en loofd, dat z... ...banderoets, Ridderen en gen Graaf d... ... ontbieden ons liefs dit zij, *M...* „ Hee- tige en ve... om voort... heid haa... pen, ha... zijne D... hier is ... veel m... *den R...* men;

... *Raad of Raden van H...* ... Dit waren geene Sta... ... Raadsheeren des Vorsten. ... VAN DE WALL, *Hand...*

... VAN DE WALL, I. I. ge- ... Hertoge Lodewijk ... *dat zeggen geconfir-* ... *van ...tie van Ha-* ... *die men het* ... Waarom ... *Charterb.* D. III. ... geplaatst

- ghekomen op dat
nberge — ende *an-*
n, Steden ende Ghe-
tat onse lieve Heere aen
dat wij Hem weghe wij-
nde na dat wij van on-
n onsen voorvaders verne-
- soo hebben wij ons be-
ocken metten oudsten ende
, die wij ghereycken konden,
den hoecke, aldaer hij ghe-

eenvoudigheid dier tijden; en
volg? Zij doorloopen hierop 't
Graaf Jan I. die kinderloos stierf;
Henegouwen, met Graaf Willem III.
IV. met Margareta, en Hertog Wil-
vinden, dat jonger Zoonen of Doch-
e aanspraak gemaakt hadden; en be-
delijk aldus: „ Wij — konnen niet
den noch ghemercken naer onser ver-
enisse ende vijf zinne, dat yemandt recht
t, kleyn ofte groot, aen den Graefschap-
van Hollandt, — — dan Hertoge *Wil-*
n, onse gerechte Heere, ende Hertogh Ael-
recht, alse *Ruwaert*, alsoo langhe als hij in
der sieckten blijft, ende leeft. Ende naer
Hertoghe Willems doodt, alsoo Hertoghe
„ Aelbrechts brieven begrijpen."

En zeker, bij wien konde hij beter en gerus-
ter! Daar was ook niemand, die, benevens
's Graven Raden, meer belang had bij het dempen of beslissen der Verschillen, die in de *Regerende Familie* en hare Naverwanten, over de opvolging en nalatenschap, oprijzen konden, dan juist

...chap *en Steden*, wilden zij hui... ...ten, buiten oorlogen, ...en ...gen blijven; maar ook ('t geen bij ... en Steden nog ruim zooveel woog,) ...ij door verdeeldheid of partijfchap geen ...oopen, om uit hunne eigen bezittingen, ...eden en Leengoederen uitgezet en voor ...ig gehouden te worden, nademaal uit den ...u van 't *Leenfyftema*, en de *Leenroerigheid* ... alle de Heerlijkheden, Hoogen en Lagen, die ...an den wettigen Leen-Heer en Graaf, oorfpronge...jk en bij eede verbonden waren, volgde en voortvloeide, dat, zoodra zij in die twisten over Erfopvolging gemengd raakten, en van de eene of de andere zijde ten ftrijde of wapening opgeroepen wierden, zij wel moesten partij kiezen, en ten krijge optrekken, en hunnen Graaf *volgen* (94) op verlies hunner *Leengoederen*, *Heerlijkheden* en *Voorrechten*; en dat voorts de bovendrijvende partij, voor wie de wapenen 't pleit beflisten, of wie de Zoenbrief het toewees, als dan ook de volgers der andere partij met even dat verlies hunner Leenen ftrafte, indien 't niet anders bedongen was. Dit nu is 't geval en de oorfprong van de naderhand opgerezene zoo bloedige partijfchappen tusfchen de *Hoekfchen* en *Kabeljaauwfchen*, die alleen hieraan zijn toete-fchrijven, en die zoo langdurig en verwoestend geweest zijn, omdat hieruit een wrok onder de *aanzienlijkfte Familien* oprees, die hunne *Heerlijkheden*, *Leengoederen*, *Ambten* en *Bedieningen* verloren, omdat zij die of deze partij gevolgd

(94) Men noemde dit het *jus fequelae*. Waarvan men zie mijne *Primae Lineae Diplomaticae*, §. 438-450. en 470 - 472.

volgd hadden, welke zij voor de beste en gerechtigste hielden, en die nu het onderspit delfde.

Maar hoe verkeerd men uit zulke handelingen, uit dit beroep tot beslissing, of raadpleging, eenig recht zoude afleiden voor *Edelen en Steden*, en nog minder voor Staten- of Staten-Vergadering: blijkt voornamelijk hieruit, dat menigvuldigmaal zelfs *Vreemdelingen*, of Edelen van buiten 's Lands, door de Vorsten of Landsheeren en hunne Aanverwânten gebruikt zijn geworden, zonder de minste tegenbedenking, om zoodanige Twisten of Verdeeldheden te scheiden. Ik zal dit door enkele voorbeelden bekrachtigen!

In den hevigen twist, die na den dood van Dirk VII. tusschen *Lodewijk van Loon* en zijne Gemalin *Ada van Holland*, Dirks Dochter, ter eener, en haren Oom Willem, Dirks Broeder, ter andere zijde, oprees: werd in 't jaar 1206. door hun tot *Scheidsman* genomen *Philips*, *Graaf van Namur*, en eenige *Vlaamsche Edelen* (95); deze scheiding nu kwam neder op-, en behelsde niets minder dan, eene uitspraak over 't geheel bezit van Holland en zijn aankleve: waarbij aan *Lodewijk met Ada* werd toebedeeld de Eigendom van 't *Graafschap van Holland*, met eenige eilandjes van Zeeland; maar aan Willem alle de overige Zeeuwsche Eilanden *beooster- en bewesterschelde*, met bijgevoegde wederzijdsche Voorwaarden. Voor 't nakomen van welken Zoen *Willem* aan den Scheidsman *Philips* tot gijzelaars stellen zoude zijne Zuster, zijne Dochter en tien mannen [dat is, Leenmannen] uit Schou-

(95) Zie mijne *Histor. Critic. Comit. Holl. in Cod. Diplom.* p. 299. en MIER. D. I. bl. 147.

Schouwen; voords zoude *Willem* aan die van Holland belasten, om den *Graaf van Loon* den Eed van trouw en gehoorzaamheid te doen; en wie dit weigerde, zoude *weêrspannig* verklaard worden; en Willem zoude den Graaf helpen; ontslaande hij hen van hunne gedane belofte. Willem daarenboven verplicht zich, om een aantal *Zeeuwsche Leenmannen* tot gijzelaars te geven, en hen te doen zweren, dat, zoo hij in gebreke bleef, zij Philips behulpzaam wezen zouden. En indien *Van Loon* zijn woord niet hield, zoude geheel *Holland* daarvoor verbonden zijn aan den Utrechtschen Bisschop; hij zal ook gijzelaars uit Holland geven. Dit gewichtig stuk, door mij uit het oorspronglijke uitgegeven, bevat de bekrachtiging van eenige aanzienlijke Vlaamsche Edelen, en heeft drie aanhangende Zegelen van *Philips van Namur*, *Lodewijk van Loon*, en *Willem.*

In den anderen twist tusschen *Margareta* en haren Zoon *Willem V.*, die zoovele wanorden en verdeeldheden in 't land verwekten, werden tot Scheidslieden over hun Verschil nopens 't bezit of recht op Henegouwen, Holland en Zeeland ingeroepen *de Koning van Engeland* en *de Heer Jan van Beaumont* (96); nadat zij reeds Familieverdragen hadden aangegaan, toen *Willem* (97) aan de *Edelen en Steden*, die zijne partij volgden, beloofde, geene Verzoening te zullen treffen, noch aan de Edelen en Steden, die zijner Moeders partij waren toegedaan, hunne goederen te zullen wedergeven, dan *bij volkomen goeddunken en rade onzer Ridderen*, *Kna-*

(96) MIER. II. bl. 795, 803. f. 805, 821, 824.
(97) Ibid. D. II. bl. 778.

Knapen en Steden. Waartegen de *Steden* van zijne partij beloofden „ Graaf Willem voor Heer „ te houden, en geen ander na doode aantene- „ men, dan die NB. door *den Keizer* geschikt „ was, volgens 's Graven brief." (98)

Zulke, en vele andere Familie-verdragen, Familie-scheidingen, en Uitspraken, zelfs van buitenlandsche Edelen of Vorsten waren in die tijden onder de Landsheeren zeergemeen. Zelfs bepaalde men wel in opkomende Geschillen, wie of hoeveel Scheidsmannen, ook uit Stedelijke Magistraten, er zouden genomen worden.

In een Verdrag 1339. tusschen Hertog Jan van Brabant en Graaf Lodewijk van Vlaanderen leest men (99), dat, wanneer er Verschil of Tweedracht tusschen hen mogt oprijzen, men voortaan niet zoude handelen met *de wapenen*, maar bij tusschenspraak van 12 Scheidslieden, 4 Raadsheeren, 2 Baronnen, en 6 anderen, genomen uit de Steden Leuven, Brussel, Antwerpen, Gent, Brugge, en IJperen. In den merkwaardigen Zoen tusschen den Graaf van Holland en dien van Vlaanderen, bepaalden zij in 1323. (100) ins-

(98) MIERIS woorden zijn D. I. bl. 803. *Wair dat sake, dat ons Heer gebraeoke sonder oir van sijnen lijve, dat God verhoede: soo hebben wij gemeenlick gelooft genige Heere te ontfane, wij en sullen ontfaen nae zulcken Brieven, als onse geminde Heer dicke bescheyden heeft mit zijnen brieve, dat onse Heere, die Keyser, zijn Vader — mit rechte, ende mit vonnisse van zijnen hoogen Mannen, die Graafscap van Henegouwen, van Holland, van Zeeland -- schikte ende besceyden te erven.*

(99) MEYERUS, *Annal. Flandr.* 1339. L. IX. p. m. 552.

(100) *Histor. mea Critic. in Cod. Diplomat.* p. 1048. c. n. en 1050.

insgelijks 12 Scheidslieden, van wederzijde 6. Zoo ook tusschen Holland en 't Sticht (1) elk 4 Zegsmannen.

Geschiedde dit door Buitenlanders, zonder dat hieruit eenig recht of gevolg van Mededeelgenootschap aan de Regering voor die Scheidslieden gehaald kan worden, volgens den bekenden Regel: *Arbitrium non dat jus*, dat is, „ dat eene rechtsuitspraak van gekozen Zegsmannen den Scheidslieden geen recht of aanspraak geeft op het uitgesprokene:" hoeveel te minder dan, als de Vorsten hunne eigen Ingezetenen hiertoe verkozen of verzochten; en nog minder, als zij, zonder tusschenkomst van anderen, dan van hunne Raden, of Bloedvrienden zich verzoenden, of zich tot iets verplichteden; gelijk de bovengemelde Zoen in 't jaar 1428. tusschen Gravinne *Jacoba* en Hertog *Philips* uitwijst (2), waarbij Zij onder anderen, *na rijpen rade daarop gehad*, afspraken, dat de Hertog van Holland *zoude aanstellen* 9 *persoonen* (3), omme te verstaan ter zaken van Holland, waarvan *drie* door Haar te noemen, en drie door Hem, uit Holland, en drie uit de andere Landen; bij wien dan

(1) MIER. D. III. bl. 2. b.

(2) Ibid. D. IV. bl. 917. *Groot Plakaatb.* D. III. bl. 14.

(3) Dit is die beruchte Aanstelling of *beveling van negenen*, waaruit sommige Schrijvers *de Inrichting van eene Hollandsche Rekenkamer*, anderen, nog ongerijmder, de *eerste instelling* van het Hof van Holland gehaald hebben, steunende vooral hierop, dat de *Memorialen van dat Hof* juist aldaar beginnen met dat *jaar* en die *maand* Maar de Heer VAN SON heeft in de *Acad. Verhandel* over den *oorsprong van dat Hof*, D. II. bl. 106. dit wederlegd.

dan met den Stadhouder de geheele Landsregering zoude bevolen zijn: en uit kracht van welken Zoen *Jacoba* aan Philips het geheel Bewind plechtig opdraagt, en alle hare Onderdanen en Ambtenaren, Ridderen en Steden, belast, Hem als zoodanig te gehoorzamen — *omdat haar zulks geliefde:* gelijk ik boven toonde (4).

Hier komt nog bij, dat de Graven, bij voorkomende gelegenheden, zelve tijdelijke Voorzieningen maakten, of Voorzorgen namen, 't zij bij minderjarigheid des Opvolgers, 't zij bij afwezigheid, of anderszins: waardoor onze Schrijvers ook wel misleid zijn, om eenige Rechten voor Staten, Edelen of Steden afteleiden. Ik zal enkele gevallen opgeven. Toen Graaf Florens V. in 't 1296. door eenige Edellieden, uit nijdigheid, om de groote begunstiging van den middelstand en Stedelingen (5), verraderlijk vermoord wierd, en zijn Zoon *Jan*, nog minderjarig, bij Verdrag, op hoop van huwelijk met 's Konings Dochter, in Engeland zich bevond; schrijven eenige Lands Edelen, met name Loef van Kleef, de Heer van Arkel, de Heer van de Lekke, Rid-

Andere voorzorgen der Graven.

(4) MIER. D. IV. bl. 922. *Groot Plakaatb.* D. IV. bl. 2. De woorden, hiertoe dienende, zijn: *Dat zij aan allen kond doet — — dat, vermids de Zoen tusschen henl. en hunne Landen — inhondt, dat Hertog Philips het Regiment van Henegouwen, Holland en Zeeland hebben zal van haren wege; Zij Hem daarom het Bewind der Landen in handen stelt met alle de Ommelanden, Eilanden enz. en hem macht geeft, alle Ambtluiden, Casteleinen, Officieren — — te zetten of te ontzetten —.*

(5) Misschien ook wel, om andere diepliggende reden, bij MIER. D. I. bl. 572. N°. 1.

Ridders, en (zoo als men leest) *alle de aanzienlijke Leenmannen van 't geheele Graafschap van Holland*, aan den Koning van Engeland, Jan's aanstaanden Schoonvader, dat *Grave Florens*, hun Heer, door zijne Onderdanen op de wreedste wijze, eergisteren, was vermoord, en zij *smeekten* zijne Koninglijke Majesteit, met schreiende oogen en gevouwen handen (6), dat Hij aan Hun spoedig gelieve overtezenden hunnen waren Landsheer JAN, Zoon en Erfgenaam van den Hollandschen Graaf, en zulks met zoodanige verzekerde macht, dat hij geen gevaar loope om insgelijks vermoord te worden; zij beloven Hem, als *hunnen Heer* te gehoorzamen, en ook optevolgen den raad des Konings en van hun, die de Koning met Hem als Raadslieden zenden zoude. De Koning schrijft hierop ten antwoord (7), en aan wie? Aan *Baanrotzen*, *Ridderen*, *Schepenen*, *Burgers*, *goede Mannen*, *en alle andere* der Graafschappen van Holland, Zeeland, Kennemerland en Vriesland, om door middel zijner Zendeboden, Hem toeteschikken uit elke goede *Stad* twee of meer, en uit elk Gewest drie of vier of meer *Edelen*, naar hun goeddunken, met volle macht, om met zijne Gemachtigden te handelen over de Landsaangelegenheden, en 't voltrekken van het Huwelijk van Graaf Jan met zijne Dochter Elisabeth. Dit is gevolgd. Het huwelijk is voltrokken, en *Jan* werd als Graaf erkend (8).

Hier-

(6) MIER. D. I. bl. 572. N°. 2.

(7) Ibid. D. I. bl. 573.

(8) Men vergelijke hiermede 't verhaal bij WAGEN. D. III. bl. 93–95. Men had toen nog weinig Steden, en daar

Hierna volgde een ander geval. Deze Graaf Jan, jong en onbedreven, geeft drie jaren daarna, 1299. bij Verdrag, *gedurende den tijd van vier jaren* en daarna *tot wederzeggen*, aan zijnen Neef, *Jan van Avennes* het geheele Bewind over zijne Landen, onder anderen van hem bedingende, dat hij niets van *zijne Heerlijkheden* mag verbinden, verminderen noch vervreemden, noch ook eenige *Oorlogskosten doen dan bij rade van onzen luiden en poorteren: dat hij zijn land zal berechten bij gemeene rade onser goeder luiden — en van onsen poorten* (Steden), *die wij wel betrouwden onse land te berechten t'onsen wederzeggen* (9). En hij beveelt hierop, *alle zijne lieden van zijnen Lande*, „ dat zij „ den Grave van Henegouwen, zijnen Neef, „ onderdanig en gehoorzaam zijn, en doen dat „ hij hun gebiede, gelijk of hij 't zelve gebood, „ en als zij 't Hem doen zouden." Tot meerder zekerheid van dat alles verzoekt hij zijne *Schepenen*, *Raadsmannen*, *en alle gemeene poorten van Dordrecht*, *Middelburg*, *Zierikzee*, *Leiden*, *Delft*, *Haarlem*, *Alkmaar*, *en St. Geertruidenberg*, dat zij dit met Hem bezegelen: en dezen verklaren hierop, dat Graaf Jan, hun Heer, en Elisabeth, hunne Vrouw, dit alles deden *bij hunnen Rade*, *en bij hunnen vrijen wille*; *en met*

daar die treflijke Schrijver met veel ophef spreekt van *Afgevaardigden* en *Gemagtigden* uit de *Edelen en Steden*, mag ik aanmerken, dat onder die Afgezondenen zich alleen schijnen bevonden te hebben die van de Steden Dordrecht, Haarlem, Middelburg, en Zierikzee, behalve eenige Edelen; en zonder twijfel is dit geschied door tusschenkomst der Raden van Graaf Florens V.

(9) MIER. D. I. bl. 614.

met raad en consent van hun, de Steden voorscr., en in kennis hiervan bezegelen zij dit mede.

Ziedaar eene gewichtige, tijdelijke, voorziening! Verre nu van daar, dat hieruit eenig Verdrag met Staten of Steden te halen zij, blijkt het duidlijk, te zijn, 1°. een Verdrag tusschen Jan, als Graaf, met zijnen Neef, met wien eenige bedingsels gemaakt worden, om niets tot 's Vorsten of 's Lands nadeel te verrichten: 2°. eene kortstondige of tijdelijke Voorziening des Graven, tot wederzeggen. 3°. Dat hieruit geen recht den Ingezetenen, 't zij in 't gemeen, 't zij Edelen of Steden in 't bijzonder, aangekomen is, offchoon hij, voorzichtigheidshalve, buiten *zijnen Raad* ook den raad en goedkeuring van enkele Steden hierover innam; dewijl dat ophield, zoodra hij zelf het Bewind aanvaardde. 4°. Hij spreekt zelfs ook maar van *oorlogskosten* met rade zijner lieden, doch zwijgt van 't recht *tot Oorlog en Vrede:* 't welk hij dus stilzwijgend aan zich hield.

Hoevele bewijzen, of liever, voorbeelden van dien aard konde ik hier meer ophalen! Ik zal er alleen nog twee geven, en wel van beloften, zoo over 't *regeren* als *over de vervreemding* hunner eigen goederen of Vorstelijke Domeinen (10). Toen Philips van Burgundie afwezig stond te zijn, geeft hij in 't jaar 1425. eene schriftelijke Verklaring, dat *hij uit zijnen Lande niet scheiden zoude, zonder die zelve zijne Landen zoo bewaard, bestelde en bezet te hebben, bij* ZIJNEN RADE, *bij der* RIDDERSCHAP, *bij den* STEDEN *van Holland en Zeeland, dat zij des billijk wel te vrede zullen wezen.* Wat wil dit anders zeggen,

(10) VAN DE WALL, bl. 492.

gen, dan dat hij, voor dien tijd, toen alles nog wankelbaar ſtond tusſchen zijne Nicht Jacoba en Hem, aan zijnen Raad, dien hij hier te lande liet, bevelen zoude, om niets gewichtigs te beſluiten of te ondernemen buiten rade van Edelen en Steden; en die belofte ſtrekte zich alleen uit, totdat *de Oorlog* met Vrouwe Jacoba gezoend zoude zijn; en zij geſchiedde bij open' brieve, alleen aan de Stad Dordrecht, tot hare geruststelling.

Eene gelijke plechtige Belofte deed in 't jaar 1351. Hertog Willem V. aan zeervele *Edelen* en *Steden*, dat hij niets van zijne goederen of inkomsten (*erfenisſe*, *renten*, *noch Heerlijkheden*, zegt de tekst) verkoopen, verzetten, noch weggeven zal, noch iemand Vrijheden van Tollen geven, noch Baljuuwſchappen, Schoutambachten, ten lijve, noch ten erve geven, noch bevelen, dan bij zijnen *gemeenen Rade*, *en Steden:* en zoo hij 't anders deed, dat zulks van geener waarde zijn zoude; maar wat voegt hij er bij, *dezen naasten jaren.* En dit was dus eene tijdelijke Voorziening: hoedanige belofte zijne Moeder *Margareta* in 't jaar 1347. (11) gedaan had, en zelfs nog ſterker van *hare Landen en Heerſchappijen* met al hun toebehooren niet te zullen *ſcheiden* noch *verdeelen.* Hoedanige beloften den Graven de handen vrij liet, om *Giften* en *Privilegien*, hiertegen aan Edelen en Steden of anderen, uit hunne *Domeingoederen* gegeven, te herroepen of te vernietigen; gelijk *Margariet* op dien tijd ook werklijk deed, met bijkomende bevestiging van haren Gemaal, *Lodewijk*, als Kei-

(11) MIER. D. II. bl. 739. Vergel. bl. 703, 795.

Keizer (12). Dit nu zijn die zoo beruchte *Privilegien de non alienando*, of Beloften van hunne *Domeinen* en *Erfgoederen* niet te vervreemden: welken vele Schrijvers zoo verklaren, even als of de Graven *die Domeinen* niet mogten vervreemden, omdat zij niet *hunne*, maar *'s Lands* of *Volksdomeinen* waren: waarvan boven.

Over zulke Verordeningen der Vorsten kan dan nu geen verſchil meer vallen, om daarop eenig recht van *Staten* te bouwen.

C. Geen verſchil over daden van 't Volk.

C. Daar nu dit alles niets afdoet: zoo kan eindelijk ook het verſchil geenszins zijn, of er in de Geſchiedenis niet wel vele bedrijven voorkomen van *Volk of Ingezetenen*, die enkel daadlijkheden uitmaakten, dat is, zoodanige bedrijven, die *'t Volk*, of *Edelen* en *Steden*, of *Staten*, zich veroorloofden, welken, zoo men van *daden* tot het *recht* beſluiten kon, grond konden geven, om daarop eenig recht der Staten te bouwen. De vraag is dus niet; hebben de Onderdanen, de Steden, de Edelen, ja de Magiſtraten, en andere *Vorstelijke Ambtenaren*, zelfs het *Collegie der Staten*, bij voorkomende gelegenheden, bij beroerde tijden, bij betwiste Opvolging en Verdeeldheid onder 's Graven *familie* zelve, of bij twisten tusſchen Moeder en Zoon, Oom en Nicht, Broeder en Broeder, Neef en Nicht, nimmer zulke dingen uitgericht, gedaan, of beſloten, die tegens 's Vorsten *recht*, *hoogheid*, of *heerlijkheid* aänliepen, of die anders, naar zeden van dien tijd, ook dikwils ſtrengelijk, geſtraft zijn? Zijn er bij afwezigheid of overlijden des Vorsten geene daden gepleegd of beſluiten ge-

(12) MIER. D. II. bl. 740.

genomen, die in den nood wel eens *voor eenen tijd duurden*, en daarna weder vernietigd wierden, of niet meer golden? Hebben de Vorsten zelve niet vele dingen toegelaten, die bij hun afwezen ſtrekten, niet tot machtgeving aan de Staten, of om hen deelgenoten te maken aan de Oppermacht; maar om 't misbruik der macht van hunne hooge en lage Ambtenaren, voortekomen: zonder dat hieruit eenig bewijs te halen zij voor rechten van *Staten*, die zij niet hadden. Dit alles met ſprekende voorbeelden te bewijzen, zoude mij te ver van mijn hoofdoogmerk afleiden. Ik zal een enkel voorbeeld van zulke dadelijkheid en hare beteugeling alhier aanhalen uit de anders ſlappe Regering van de Lands-Vorstinne *Jacoba*, die in 't jaar 1417. met *haren Oom van Luik* en *andere hare Rade*, uitſpraak doet over de perſoonen, die te Haarlem een vervaarlijk Oproer gemaakt, de klok geklept hadden, en met eene nagemaakte banier naar 's Hage opgetrokken waren (13). Bij welke gelegenheid zij een ſcherp Plakaat uitgaf, *bij rade harer Moeder, hares Ooms van Luik, en hare Baanridſen, Ridderen, en Knapen van haren Rade* (14), waarbij zij alle hare onderdanen beveelt, in ruste en vriendſchap met elkander te leven, alle Vergaderingen natelaten, heimelijk of openbaar, met bijgevoegde bedreiging van voorbeeldige ſtraf, „ want waar iemand, die dit ons „ gebod overhoorig worde, hij ware groot of „ klein, edel of onedel, arm of rijk; dat zou-„ den

(13) MIER. D. IV. bl. 400.

(14) Dit waren geene *Staten*, maar leden van *haren Raad.*

„ den wij alzoo scherp aan hem rechten, dat „ zich een ander eeuwig hoeden zoude:" met bijgevoegde verklaring harer gezindheid, „ om „ elk harer onderzaten, den armen, zoo wel als „ den rijken, recht en vonnis te laten geschie- „ den." (15).

De ware staat des Verschils.

Dit alles dan niets tot het Hoofdverschil doende, wordt het tijd den staat van 't *verschil* nader en *stellig* te bepalen. Dit nu kan tot drie hoofddeelen gebracht worden.

Eerste Vrage, Konden zij eigenwillig vergaderen?

I°. De eerste vraag is deze: Hebben voorheen *Edelen en Steden*, en daarna *de Staten*, sedert in de XVde Eeuw die benaming bekend wierd, en Zij zelf een vast Lighaam begonden uittemaken, onder de Graven ooit het recht gehad, om *afzonderlijke Vergaderingen*, of *Dagvaarten* te houden, buiten last, ja tegens wil des Graven? Of hebben zij moeten afwachten, totdat de Vorst hen bijeenriep, en met hun over 's Lands aangelegenheden wilde raadplegen?

Beantwoord met *neen*.

Deze Vraag, meen ik, voluit, met *neen* te mogen beantwoorden. Ten minste tot den tijd van Gravinne *Maria van Burgundie* hadden zij die vrijheid niet; men behoefde anderszins met zooveel ijver niet van Haar te bedingen, Art. *XV.* „ dat *hare Landen* van Holland, Zeeland, en „ Vriesland, of *de Steden* van die Landen, on- „ der malkanderen; *en ook met de Staten* van „ Hare andere Landen, zoo dikwils hun belie- „ ven zal, elkander zullen mogen beschrijven, „ dagvaarten houden, ter plaatze, waar 't hun „ ge-

(15) MIER. D. IV. bl. 399. Hoe kwalijk de Heer MIERIS dit als eene *belofte* en *vermaning* opgeeft, kan de lezer hieruit opmaken.

„ geliest, over Lands of Stedenzaken, zonder „ daarop van haar oorlof te vragen, of daarover „ iets te misdoen." Welke Vergunning in 't jaar 1494. door haren Zoon weder vernietigd is. En wat den lateren tijd betreft: hieromtrent doet alles af 't geen het *Hof van Holland* nog in 't jaar 1565. verklaart, dat *de Staten* beschreven wierden van *'s Konings wege*, wannéer zijn Majesteit of zijn Gouverneur, hun iets voortehouden had, of de Staten zelfs iets behoefden, met opgave van de wijze hoe: zich beklagende, dat de Staten thans ondernamen beschrijving te doen door hunnen Advokaat, en Brieven geschreven hadden aan die van Rijnland, over het in acht nemen van de Plakaten: *zonder auctorisatie of eene jurisdictie*; noemende dit *eene Acte*, *smakende Regaïia*, *die niemand mag plegen dan van zijne Maj. daartoe gemachtigd* — *en*, *usurperende zulks die Staten Jurisdictie*, *'t welk hun niet competeert* (16).

Men kan hiertegen inbrengen, dat dit op zich zelve niet veel bewijst; dat ook dit in Engeland plaats heeft, waar de Parlementen, zonder 's Konings oproeping onder 't Groot Zegel, niet kunnen vergaderen, en dat men evenwel weet, dat de Koning, hoezeer *Souverein* genoemd, zelfs geene *Wetten* kan maken, zonder *oproeping* en *toestemming* zijner Parlementen, die te zamen met Hem de *Hoogstgebiedende Macht* uitmaken.

Tweede Vrage, Hadden zij deel

II°. Om nu deze bedenking voortekomen, dient de tweede Vraag! Hebben de Staten, plechtig door den Vorst bijeen geroepen, 't recht ge-

(16) Zie BOEI, *Oudh. van 't Hof*, D. II. bl. 170. en 173. en boven, D. I. bl. 40—42.

van 't Souverein Bewind? gehad, om iets, de gemeene Landszaken en 't Hoog Bewind aanroerende, *te beslissen*, *te besluiten*, *te bevelen*, 't zij *met* of *zonder* den Vorst of zijne Raden? En hebben zij mitsdien eenig deel gehad aan die Hooge Majesteitsrechten, welken bevatten de *Wetgevende Macht*, de *Uitvoerende Macht*, of de aanstelling of lastgeving der *Magistraten* en *Rechters*, de uitoefening van *Rechtsgebied* en *Rechtsplegingen*; als mede *het maken van Oorlog en Vrede:* zoodat de Hollandsche Graven die hoogste Macht of een deel derzelve niet hebben kunnen uitoefenen zonder de toestemming der *Staten:* met gevolg, dat de Onderdanen aan hunne Bevelen niet gehouden waren, wanneer de Staten daarin niet gekend of toegestemd hadden? gelijk dit in Engeland plaats heeft. Op welke Vraag, na alles wat hier voren betoogd is, ik mede volmondig antwoorde: *Neen!* En ik meene dit reeds bij de behandeling van de Macht der *Graven* en der *Staten* bewezen te hebben (17). De Hr. VAN SLINGELAND, een man van vele kunde, erkent dit volmondig van *de Wetgevende*, *Uitvoerende*, en *Rechtsplegende Macht* (18). De Leidsche Hoogleeraar B. VOORDA heeft dit in later tijd ten aanzien der *Wetgevende Macht* zoo volkomen toegestemd, dat hierover geene twijfeling behoeft te rijzen, wanneer hij, over de *Criminele Ordonnantie* sprekende, zegt (19): *Den Grave kwam ongetwijfeld de Wetgevende Macht toe*, *en wel aan* HEM ALLEEN, *en niet in gemeenschap met Ridder-*

Beantwoord met *neen*.

Niet in de Wetgeving.

(17) Zie Deel I. bl. 10—45.
(18) *Staatk. Geschr.* D. I. bl. 12. enz.
(19) Zie mijne *Bijlage*, D. I. bl. 370.

derschap en Steden. En indien hieraan ter overtuiging nog iets ontbrak, kan ik den Heer WAGENAAR zelf aanvoeren. Nadat toch die Schrijver in vroeger tijd vrij hoog denkbeeld gekoesterd had van mederegering of deelgenootschap der Staten: zoo zelfs, dat hij reeds *Edelen en Steden*, als *Staten*, op den naam van *Raad van Holland*, te *Schiedam* ter dagvaart geroepen en vergaderd, in 't jaar 1304. dacht aantetreffen (20), en Hij in 't jaar 1428. de benaming van *Staten* voor de eerste reize ontmoetende, hen aanmerkte *als Leden van 's Lands Regering* (21): die zelfde WAGENAAR (22) zegt zelf onder Philips III. *De Staten plagten onder 't bewind der laatste Graven* [en hoe veel te minder (23) dan onder de vroeger Graven], *genoegzaam in geene zaaken van Regeering gekend te worden, en werden alleenlijk over zaaken van Belastingen, of over 't beveiligen der Zeevaart en Visscherij, waarmede Belasting verknogt was, samengeroepen.* Dit ook wijst de enkele lezing van de *Registers van Dagvaarten* van *Aart* en *Adriaan van der Goes* onweder-

(20) WAGEN. D. III. bl. 172, 173. Verwarrende hiermede zichtbaar *'s Vorsten Raad*, al waren hier Edelen en Stedelijke Magistraten onder, met die *Edelen en Steden*, die naderhand als *Staten* opkwamen.

(21) Zie boven, bl. 383.

(22) D. VII. bl. 4.

(23) Ik spreke hier van *rechtswege*, en niet van 't geen onder *vroeger* Graven *meer of minder* plaats hadde, *naar den verschillenden aard der Vorsten en omstandigheden*, gelijk ik boven toonde; in welken zin ik ook opvatte de aanmerking van den Heer VAN WYN op deze plaats van WAGENAAR, bl. 2.

derspreekelijk uit. Ik heb daarin slechts een voorbeeld aangetroffen, waarbij de Vorst, Karel V., toen hij in 't land, en in persoon tegenwoordig, de Staten zijner Nederlanden, alle te zamen, en daaronder ook *die van Holland*, te *Brussel* ter Dagvaart bijeen geroepen hadde, dat aanmerklijk en bekende Groot Plakaat van den jare 1531. den 7 Octob. over *de Politie* dezer Landen en 't scherp straffen der nieuw opgekomen *Secten* van Godsdienst, tot handhaving van den Roomschen Godsdienst (24), voor de Afkondiging hun liet voorlezen, en *hun Advis* er op innam (25). Maar dit bewijst uit het vorige niets.

En

(24) In zijn geheel te vinden bij VAN DE WATER, *Plak. van Utrecht*, D. I. bl. 412—420.

(25) Zeeraanmerklijk is de plaats bij A. VAN DER GOES, D. I. bl. 327. en waardig om aftefchrijven, welke toont hoe ernstig de Keizer die zaak der zoogenaamde *Ketters* opnam; maar ook ter andere zijde, hoe slechts, bij enkel voorlezen van den Inhoud, *het Advijs* der Staten gevraagd wierd. Zij luidt dus: „ De „ Keiserl. Maj. heeft den Staten van alle sijne Landen „ vergadert tot *Brussel*, opte sake mit sijnder Suster „ Vrouw Marie, Coninginne van Hongerie, Douwa„ giere etc. ende heeft haer gemaect Gouuernante van „ den Landen — geuende zeer ample Commissie, daer „ de Procuratie openbaerlicken afgelesen worde, bene„ lende haer *t' obedieren* als sijns eygen Persoonen: „ Heeft oick doen lesen zekere Articlen, eerst een ge„ heel *Placcaet* van der Punitie van den Lutheranen: „ *daerna* een Placcaet van Policien van alderhande sa„ ken, als Munte, Banckeroeten &c. DAER DE STATEN „ HEURLIDEN ADVIJS op gegeven hebben. Ende al ge„ lesen zijnde, ('t welck duerde van elf vuyren tot „ ontrent twee vuyren namiddage,) heeft zijne Maj. „ seluer verclaert mit monde, dat hij 't selfde wilde „ gepubliceert te hebben ouer allen sijnen Landen, en„ de onderhouden hebben. Dat, indien hij Vader,

„ Moe-

En wil men iets van de *Uitvoerende Macht*, men behoeft slechts het gewone: *wij ontbieden daarom en bevelen allen onzen lieven* — — in alle Plakaten, zelfs in dit laatste, bij 't besluit derzelven natezien, om overtuigd te zijn, dat, hoe hoogen rang ook de *Ambtenaren* en *Hoven* bekleedden, zij het waren, aan wie de *uitvoer* belast wierd, en niet *den Staten*; ja daar is mogelijk in de gansche Graaflijke Geschiedenis geen onderwerp, 't welk op vaster gronden berust en klaarder bewezen kan worden dat dit: *alle Ambtenaren, groot en klein, zijn door de Graven of van hunnen wege aangesteld.* De Heer VAN SLINGELAND (26) heeft dit erkend, en er bij opgemerkt, dat de Staten wel te vrede waren, wanneer ze konden verhinderen, dat geene *Vreemdelingen* tot *Ambten* in Holland gevorderd wierden; en dat er alleen een enkel geval ten tijde van

Niet in de Uitvoering.

„ Moeder, Suster, Broeder, of ander Vrundt hadde, „ die Luyters waren, hij soude hem Vijandt zijn ende „ thoonen dat hem leet waren — —." Ik bezit den oorspronglijken Druk van dit Plakaat, genoemd: *Ordinancie ende Statuten, die de Keyserl. Majesteyt in zijnder tegenwoordicheyt opten VII. dach Octobris int jaer M.D.XXXI. heeft doen lesen ende verclaren den Staten van sinen landen van herwaertsouer; ende dewelcke aldaer wtgeroepen ende gepubliceert zijn geweest opten XV. dach Nouembris daer aen volgende, so om te extirperen ende te verdriuen de Luteraensche ende andere gereprouveerde secten, ende te versiene op die ongeregelheyt van der munten, als om ordre te stellen op die policie van den voersëyden landen, totter gemeyn weluaert ende commoditeyt van dijen.* Doch de Advokaat *A. van der Goes* had in die Vergadering niet naauwkeurig toegeluisterd, waardoor hij van dit *eene twee Plakaten* gemaakt heeft.

(26) l. l. bl. 20.

van den laatsten Graaf plaats had, dat namelijk *de Staten* meenden bevoegd te zijn, om tot het *Ontvangers-Ambt* van de gemeene Lands Ommeslagen Hem een persoon voortedragen. De Heer Mr. J. KIEN VAN CITTERS, een mijner waarde Leerlingen, heeft dit in zijne *Academie-Verhandeling* (27), die wel eene Nederduitsche Vertaling verdiende, naar aanleiding van 't gezegde van den Heer VAN SLINGELAND, ten duidlijkste bewezen; en gaat dit langs alle Tijdperken, Omstandigheden, en Onderwerpen na. Hij toont daarin:

Niet in de Ambtenaars.

1°. Dat alle Ambtenaren door de Graven bij Lastbrieven (*Commissien*) zijn aangesteld, met name de Baljuwen van Zuid- en Noordholland, Kennemerland, Westvriesland, Rijnland, Delftland, Schieland, Amstelland, Waterland, Texel, en van de Steden, waar Baljuwen waren, als te Rotterdam, Schiedam, Schoonhoven — — ook alle Stedelijke Schouten — mitsgaders Stadhouders, Raden, Rentmeesters, Drosten, Dijkgraven, Kasteleinen, Tollenaars, Muntmeesters, Wisselaars, Waardeins, enz.

2°. Dat alle de door den Graaf hiertoe gegeven Lastbrieven, naar gemeene orde en regel, inhielden het bekende formulier, *tot 's Vorsten believen*, *tot onzen wederzeggen*, met zeerweinige uitzondering.

3°. Dat die lasthebbende, of den Vorst vervangende, Ambtsbedienden uit kracht hunner Lastbrieven verplicht waren, die Ambten zelve of in persoon waartenemen, door de bijgevoegde *clau-*

(27) Diss. Leid. defensa, *de Jure Comitum Hollandiae constituendi quosvis Magistratus.*

clausul: wij bevelen hem dien dienst te bedrijven en te bewaren tot onzes en onzes Lands oorbaar, of bij latere verordening, *om die met zijn zelfs lijf te bewaren;* ten ware de Vorst eene ondergeschikte aanstelling (of *substitutie*) veroorloofde. In welk geval er bijgedaan werd; *wij geven hem macht, in zijne plaats te stellen eenen goeden vroeden man, om dat Ambt te bewaren.* Doch welk laatste gemeenlijk gepaard ging met deze voorwaarden of bepalingen, eerst, *zoo verre 't kenlijk was, dat hij dien post zelve niet kon waarnemen, of bij noodzakelijkheid.* 2°. Dat dit niet anders zoude geschieden dan *tot 's Heeren of tot des tweeden aanstellers wederzeggen, en van zijnen wege.*

4°. Dat alle die Lastbrieven werden uitgegeven, op deze Voorwaarde en Voorbehoeding, *dat alle Ambtenaars verplicht waren rekening van hun bewind aan hem te doen, of aan de genen, die hij daartoe machtigen zoude*, en wel, *tot onzen vermanen*, of *ten allen tijde als hij des van ons of van onzer wege vermaand zal worden.* Tot welke rekening-afvordering of verantwoording, na het vermenigvuldigen van 's Lands zaken en van den omslag van 't Bestuur, en toen de Graven zelve of alleen of door Gemachtigden niet alles konden afdoen; zij naderhand eene *Rekenkamer*, of *Raad van Rekening*, of *Rekenmeesters* in den Hage, hebben ingesteld en gemachtigd, om de zorg over de Ambtenaren op zich te nemen, en hen tot hunnen plicht en verantwoording te houden.

5°. Dat zij somwijlen evenwel beloofden de afstellingen niet te zullen doen, of laten doen,

van den l ... ven de penningen terug
de Staten ... j vooruit betaald mogten
Ontvang ... van *die Ambten of Diens-*
slagen l ... *, of beleeningen; of ander*
Mr. J ... *dienst ware uitgeschoten, bij*
Leerl ... *ing of rekening.* 't Welk, we-
delin ... *de,* den Graaf de handen vrij
ling ... *in* de mindere Heerlijkheden.
van ... *bij* die Lastbrieven teffens bepaald
be ... gedeelte van boeten aan den Graaf
str ... *Schat*kist, en welk gedeelte aan den
d ... vervallen zoude voor zijne kosten,
arbeid: 't geen gemeenlijk *den derden*
penning bedroeg.

Niet in de Ambtenaars.

Dat bij die Lastbrieven (en dit is eene ge-
...ge aanmerking tot verstand van 't Oud Hol-
... Staatsrecht, en van groot belang ter inlich-
...van latere tijden,) ook zeerdikwils aan voor-
...*er Ambtenaren* (vooral wanneer de Graaf uit-
...dig was,) de macht gegeven wierd, om door
...n van wegen den Graaf andere mindere bedien-
...n aantestellen en die lastbrieven uittevaardigen;
...elijk b. v. de Graaf *last* gaf aan zijnen *Stadhou-*
...*er* of *algemeenen Schatmeester*, om alle Amb-
tenaars onder zich aantestellen; of aan zijnen *Baljuw*, om Schout, Schepenen, Burgemeesters, Raden, Boden, enz. te benoemen; of aan zijnen *Schout*, om Schepens te stellen en daarmede recht te plegen; of aan *Dijkgraven*, om zich goede Mannen en Heemraden te kiezen; echter met uitzondering van zulke diensten en ambten, wier *onmidlijke* begeving de Graaf aan zich zelven voorbehield.

Eindelijk 8°. dat, tot voorkoming van misbrui-

.ı de Steden, het opstellen van Stedelij-en, 't welk aan de Magistraten onder 't .ı opzicht van 's Graven Schouten of Balju-oij Privilegien geoorloofd was, zoodanig ge-.ıperd was, dat in de Lastbrieven ingevoegd /erd een bevel, dat de *Baljuw* of *Schouten*, der Steden geene *Keuren van den Gerechte* zullen toelaten of goedkeuren, voordat zij ze aan den Graaflijken Raad zullen aangebracht, en de Graaf die goedgekeurd zal hebben (28). Ten gewissen betoge, dat

(28) En waarlijk dit recht van *Keuren te maken*, gelijk ik boven toonde bl. 145—154. was nimmer zoo ruimschoots in de Steden, als onze Rechtsgeleerden en Geschiedschrijvers dat zelve, uit verwarring met latere Begrippen voordragen; er moest dikwils al vrij wat *raadplegends* vorafgaan, eer de Vorst eenig *Stedelijk Statuyt* goedkeurde, al ware het zelve bij den *vollen Magistraat*, *Burgemeesteren*, *Schepenen*, *Vroedschappen*, *Rijkdommen* eener Stad geraamd en gemaakt. Een aanmerklijk voorbeeld is hiervan te Leiden bij MIERIS, *Handv.* bl. 176., waar Hertog *Philips* in 't jaar 1451. bevestigt (gelijk hij zegt) *eene Ordonnantie*, *geraemt ende gemaikt bij den Burgermeesteren*, *Schepenen ende Rade van Leyden*, *mitter Vroetscip*, *Rijcdom ende notable van der Draperie — bij weten*, *wille ende aduise van onsen lieuen ende getruwen Stedehouder die Heere van Lannoy ende die andre van onsen Rade van Hollant — ons ootmoedelic biddende ende supplicerende die selue van Leyden*, *die voirn. Ordinantie*, *punten ende articlen geraemt ende gemaict in der vougen voirs. te willen gonnen*, *consenteren ende confirmeren. — Ende want wij emmer begerende zijn — dair op wij gehad hebben 't goetdencken ende aduise van denseluen onsen Stedehouder ende Rade van Hollant*, *ende dair nair van den lieden van onsen groiten Rade*, *bi ons wesende*, *die gesien ende ouersien hebben alle die punten — — — hebben wij wt onser specialer gracien voir ons. — —* Welk een

..ie die Magistraten ook in hunne Stedelijke ..eeringen, geheel afhanglijk waren van de ..aven, en dat de Stedelijke Schouten, als des ..raven Officieren, en 's Graven of 's Graaf..kheids recht bewarende, hiervoor *aansprakelijk* en *verantwoordelijk* waren. Waarom zij bijzonderlijk ook genoemd wierden *Officieren van de Graefelijkheid of van den Graef.*

Ik bezit een zonderling en *oorspronglijk Register* van den tijd van Keizer Karel en 't begin van Philips, genoemd: *Livre contenant les Offices et estats de par de cha*; bevattende alle de Beambten, Officieren en Raden van alle de XVII. Provincien, beginnende met het Hertogdom Burgundie, en loopende over Holland en Zeeland tot de kleinste Gewesten en streken Lands, van Drente, enz. met *hunne jaarwedden*, van de grootste tot de kleinste Officien toe (29), allen afhanglijk, dienstbaar en verantwoordelijk aan den Graaf (30).

En

een omslag! maar ook, welk een voorzichtig Staatsbeleid van Philips van Burgundie, verre verwijderd van 't geen onze Schrijvers hiervan gemeenlijk verhalen.

(29) Zelfs vindt men onder de *Offices, non comptables, de Hollande, Zeelande et Frize. La garde des Charbons et bois de carpentaige a la Haye. Le Faulconnier de la Court. Le concierge de lad. Court. Messagier ordinaire de Noortholland. La lavendière de lad. Court.*

(30) Ik heb in de *Bijlage* op 't jaar 1561. 16 Julij hieruit geplaatst: een orde van Philips aan zijne Rekenkamer van Holland, om alle de *Comptable Officianten, Rentmeesters en Ontvangers opteroepen* tot het doen hunner Rekeningen, eigenhandig onderteekend door de *Gouvernante*, MARGARITA; teffens een diergelijk, doch vrij

En wil men uit die zelfde Dagvaarten bij VAN DER GOES, als boven, weten, hoe de Staten zelve 't recht van *Oorlog*, *Vrede*, en *Verdragen* verstonden: men vindt op 't jaar 1528. dat de Graaf door zijnen Stadhouder de Staten van Holland te *Mechelen* beschreven had, om hun kennisse te geven *van 't Bestand*, dat hij gemaakt had met de Koningen van Vrankrijk, Engeland, en den Keizer; en er wordt bijgedaan: ,, al is 't, dat Hij en zijn Raad wel vrede en bestand mag maken, *buiten weten en consent zijner onderzaten*, hij nochtans hun *die eer* wel had willen doen hen te beschrijven, om hun mondeling van 't *Bestand* te berichten, dewijl zij Hem in den oorlog trouwlijk bijgestaan hadden: voor welk *eerbewijs de Staten Hem bedankten.*" (31). Ieder gevoelt hier meer bij, dan ik behoef te zeggen.

In-

vrij eenvoudiger bevel van Hertog *Aalbrecht* van de XIVde Eeuw tot vergelijking, maar teffens tot betoog, hoe zulks in die tijden in 't werk ging, en alles vroeg en laat bleef buiten eenig *beheer van Staten*.

(31) VAN DER GOES, D. I. bl. 161. [84]. De eigen woorden zijn deze: *Dat hij heml. hadde doen beschrijven, om te kennen te geven, hoe dat Bestand gemaect was — daer een Extract of den Gedeputeerden gegeven worde. — Ende al ist zoe, dat de Keyzer en sijnen Raedt wel Paysen ende Bestanden maken mogen buyten weeten ende consent van den Ondersaten, nochtans gemerckt die van Hollant den Keyser in sijnen affairen van den oirloge hertelicken bijgestaen hebben, zoe heeft hij den Staten van Hollant* DIE EERE *willen doen, dat hij se bescreuen hadde om mondelinge van den Bestande te aduerteren, 't welck gemaect es voir den Landen van herwerts ouer, ende nyet van den Landen van Spaignen nochte Ytaliën &c.* DIE STATEN *hebben mijn Heere* VAN DER EERE *gedanct.*

Indien dan nu deze beide Vragen met *neen* moeten beantwoord worden, gelijk na dit Vertoog denklijk door elk oordeelkundigen geschieden zal: zoo komt

III°. De derde Vraag te pas. Waarin hebben dan bestaan *de Rechten*, *macht*, of *gezag* der Staten? van welken, tot op den huidigen dag, velen zich zulke grootsche denkbeelden vormen, meestal ontleend uit het beruchte *Vertoog der Staten van Holland*, den 16 Oct. 1587. (32) Dit zal na 't gegeven licht nu makkelijker zijn om na te gaan. Hiertoe zal ik deze navolgende stellingen trachten te bewijzen. En deze raken *de Geldmiddelen.*

Iste stelling. De Graven van Holland bezaten in de vroegste tijden Inkomsten genoeg uit hunne Domeinen en Territoriale Rechten, zonder dat zij noodig hadden, om hunne Onderdanen om *geld* aantespreken.

IIde stelling. Deze Inkomsten verminderden allengskens, van eeuw tot eeuw, door vele giften en gaven, die zij uit deze Domeinen en Territoriale Rechten aan anderen deden.

IIIde stelling. De Uitgaven van penningen en Inkomsten, dienstig tot bevordering der Welvaart van Land en Volk, Oorlogen, Ambtenaren, enz. vermeerderden daarentegen van tijd tot tijd.

IVde

dankt. Zoo ergens, mag ik hier wel zeggen: *Alle eer heeft zijn' last.* Wat de zaak zelve betreft! men vindt hier wederom bevestigd het zeggen van SLINGELAND uit het bekend *Vertoog* der Staten van 1587. D. I. bl. 27. *Op wat grond de Staaten seggen, dat de Graaven noit Vrede gemaakt hebben sonder haar advis en consent, weet men niet.* enz.

(32) Zie boven, D. II. bl. 286—293. en 386.

IVde ſtelling. Tot vinding van de meer benoodigde Gelden, hebben de Graven eerst vele Verpandingen, Verzettingen, Verkoopingen, Leenuitgiften van Domeinen, mindere Renten, Heerlijkheden, enz. gedaan.

Vde ſtelling. Dit alles te hoog loopende, en hierdoor de weg tot vele ongeregeldheden, twisten, en naijver, onder Edelen, Steden, en andere Lighamen van burgers, oprijzende, en zelfs dit kwaad niet verholpen zijnde door de *Privilegien de non alienando*, of door hunne Beloften, om zoodanige vervreemdingen hunner *Domeinen* en rentegevende Rechten aan anderen niet meer te doen of toetelaten; zoo verzochten zij Onderſtandgelden (*Beden*, *Subſidia*, *Aides*) van de Ingezetenen.

VIde ſtelling. Dit deden zij eerst bij gedeeltens, van Landſtreken, Steden, enz. en naderhand *Volksgewijze*.

VIIde ſtelling. Hiertoe was noodig de oproeping van *Staten*, of *Volksrepreſentanten*; deze *Staten* maakten, als zoodanig, allengskens *een Lighaam* uit van *Edelen* en *Steden*; en verkregen hierdoor, 't zij bij *beding*, 't zij bij *gunst*, zoodanige Gerechtigheden, als de Vorsten oorbaar achteden hun toeteſtaan (33).

Bij

(33) Het breed bewijs van alle deze gewichtige ſtellingen zoude alleen een dik boekdeel beſlaan. Ik zal dan ſlechts zoo kort mogelijk die ſtellingen ontwikkelen, dezelven met enkele, ſprekende, bewijzen trachten te ſtaven; en voords den onderzoeklievenden Lezer wijzen naar het geen ik reeds voor 24 jaren geleidelijk heb voorgeſteld in mijne *Primae Lineae Collegii Diplomatico-Hiſtorico-Politici*, Cap. XV. *de jure Principum Belgarum collectandi ſive Subſidia expetendi*; 't welk ik in

's Graven groote Domeinen.

Bij de Iste stelling: *De Graven van Holland bezaten in de vroegste tijden overvloedige Inkomsten uit hunne Domeinen en Territoriale Rechten, zonder dat zij noodig hadden, om hunne Landzaten, of Onderdanen om Geld aan te spreken:* is 't noodig, in 't kort aan te wijzen, welke die Domeinen en Rechten waren. Deze nu bestonden (A) in *vaste Goederen* en hunne Inkomsten, en (B) in *Landsheerlijke Rentegevende Rechten.*

Vaste goederen.

A. I°. Tot die vaste goederen behoorden alle die Landen, en Bezittingen, die den Graven als Grondheeren of Bezitters van het Territoir toekwamen, en op welken de afzonderlijke Ingezetenen en vrije Landbewoners geene aanspraak hadden, die in het Duitsche en voorheen in 't Fransche Rijk den gewonen naam van *Domeinen*, Koninglijke, Landsheerlijke, Landsvorstelijke, en bij ons *Graaflijke* of *'s Graven Domeinen* genoemd werden, ook bij de Bisschoppen in 't Sticht, enz. *Kamer- of Tafelgoederen:* zoodat toen bij voorb. *de Friesen* hun geheel Territoir, met het Bewind, aan Karel V. (bij koop) overgaven, zij dit zeiden te doen, *buiten schade onzer eigendommen en renten* (34). Met één woord, al dat gene, 't welk volgens de gronden van 't voormalig *Roomsche Recht*, genoemd wierd *Res Juris publici*, of *Staats- of Landsgoederen* (35). En

in mijne *Academische Lessen* breedvoeriger gewoon ben te bewijzen.

(34) SCHWARZENB. *Charterb. van Friesl.* D. I. bl. 783. WINSEM. *Chron.* p 353.

(35) Waarvan de eigendom aldaar geacht werd te zijn bij den Staat of 't Gemeenebest, en het Vruchtgebruik alleen bij den Vorst.

Het terrein.

En hiertoe komt dan in de eerste plaats in 't gemeen 1°. het *Terrein* of *Territoir* zelf, behoudens elks eigendom. Maar meer bijzonder

Bebouwde landen.

2°. Alle zoodanige Erven, landerijen, stukken lands, en gronden, die zij door hunne *eigenhoorigen* of *hofhoorige lieden*, naderhand *vrije boeren* geworden, lieten bebouwen, en daaruit met onderhoud dier Hofhoorigen de Inkomsten trokken. Wie nu aanmerkt, hoe een land zijne vruchten, 10, 20, 30 voudig, ja meerder opgeeft; hoe in die vroeger tijden de zuivere Inkomsten uit die Landen, voordat er Lasten of Opbrengsten geheven wierden, onbegrijplijk grooter waren dan tegenwoordig; hoe ook dezelven den voornaamsten Rijkdom der Goedsheeren uitmaakten, toen er nog geen Koophandel, noch Zeevaart van belang, noch liggende Renten, in Papieren bestaande, aanwezig waren: zoo kan hij hieruit van het gewicht dier Bezittingen oordeelen, vooral eer de Vorsten uit die gronden zoovele Leenen en Heerlijkheden aan anderen uitgaven.

Bosschen, Wouden, Wildernissen.

3°. Alle zulke Landen, die toen nog Wildernissen, Bosschen, of Wouden uitmaakten, en naderhand of uitgeroeid (*gerooid*), of Bosch gebleven zijn. Hoedanigen oorspronglijk waren de *Haarlemsche Hout*, zooverre hij strekte, 't zij tot aan 't *Huis te Teilingen*, 't zij tot aan 't Dorp *Voorhout*; en 't *Haagsche Bosch*, zooverre zich dit zelfs over het tegenwoordig 's Gravenhage tot aan Loosduinen strekte, genoemd (36) *onsen Bosch en Wildernis van den Haaghout*: ook het *Berger-Bosch* bij Alkmaar, enz.

4°. Al-

(36) DE RIEMER, 's *Hage*, D. I, bl. 3.

Onbebouwd en Duinland.

4°. Alle de woestliggende en onbebouwde Landstreken, waaronder ook de *Heien* en *Duinen* langs de *Hollandsche Stranden* (37).

Landstraten.

5°. Alle openbare, zoogenoemde *Heerewegen* of *Landstraten* (*viae publicae*), met het daartoe behoorende, als een gedeelte uitmakende van het Territoir.

Stroomen en Wateren.

6°. Alle openbare *stroomen*, *rivieren*, *kanalen*, *bodem*, *grond*, en de rechten daaraan vast, en alle wateren die door dat Territoir henen liepen, voorzooverre zij algemeen waren, en geene Ingezetenen hiervan bezit bekwamen of konden bewijzen (38). Waartoe dan vervolgens be-

(37) In een onderzoek en verslag der Landen in de XIV.de Eeuw leest men bij MIER. D. II. p. 63. *Die Meente te Baczen, en alle de Duinen tusschen Maze en Sipe*, [dat is, geheel Holland door, tot aan 't uiterste van Westfriesland,] *en alle de Wildernisſen vinden wij des Graven, ten zij dit iemand met rechte bezitte*, dat is, de Gemeentegronden of weiden te Bakſen, en al de duinen van Holland en Wildernisſen, bevinden wij 's Graven eigen goed, ten zij iemand eenig bescheid kon toonen bij Brieven of andere Rechtstitels, dat hij er eenig recht in hadde. Vergel. D. II. bl. 746, 747, 768. Dit nam niet weg, en is hier als een Algemeen Voorbehoedsel aantemerken, dat de Graven hiervan naderhand aan hunne Onderzaten veel hebben weggeschonken of ten gebruike gegeven, bij *pacht* of anderszins. Zoo gaf Graaf Willem aan St. Geerdenberg 't gebruik *der gemeene weide, tot versterking der Stad, tot wederzeggen*, MIER. D. II. bl. 228. f. zoo gaf Aalbrecht aan Haarlem *de Baan buiten de Houtpoort tot een speelveld*, MIER. D. III. bl. 549. en *Privil. van Haarl.* bl. 48.

(38) Mijn bestek duldt niet, om alles, wat ik hier als bijeen getrokken opgeve, uit de Graaflijke Geschiedenis en de Staatstukken van dien tijd, opzettelijk te bewijzen. Alleen kan ik niet nalaten, hierbij eenige sterk-

behooren alle zoodanige Rechten en Renten, die uit zulk ftroombezit voortvloeiden, als b. v. a) het recht van overvoer, of 't aanleggen van *bruggen*, *Veeren*, of *Overtoomen* over dezelven (39). b) Van *oevers*, *uitgorfen*, of *uiterwaar-*

fterkfprekende plaatzen te voegen. MIER. D. III. bl. 380. Bij een Leenverhef of Uitgift van groote goederen aan den Graaf van Blois, verklaart Hertog Aalbrecht *aan zich te houden alle open ftroomen tusfchen Vlaanderen en Gelderland.* In een verfchil over 't bezit van den *ftroom op de Zuiderzee*, in de *Memorialen van 't Hof van Rofa*, D. VII. fol. 551 MS. verklaart het Hof of de Raad van Holland, *dat zij niemand bekenden eenigen ftroom op Zuiderzee, dan hunnen Genad. Heer als Grave van Holland, en hem hielden voor 's Heeren vrijen ftroom.* En nog duidlijker in een Rechtsgeding met Ambachtsheeren, in *de Sententien van den Hoogen Raad* in 't jaar 1503. bl. 7. en 14. 4°. wordt ronduit gezegd: *De Vorst is Grondheer van de* GEHEELE MAZE, *van de eene zijde tot de andere, met alle hare Heerlijkheden en Rechten, daartoe behoorende*, en bij 't Vonnis wordt verklaard, dat *de oude Maas en de* BODEM *en* GROND *van dien mijnen gen. Heere toebehooren, als zijne Domeinen, in zulken groote en quantiteit, als de Maas haar loop hadde, ten tijde van de doorfteking — voort met Visfcherij, Vogelerij, Heerlijkheden, met de verdrooging, rijswaarden, fanden, flijken, Rietbosfchen, die op den bodem van die oude Maze opgekomen zijn — en nog opkomen mogten.* De Leidfche *Vroonvisfcherij*, die de Stad Leiden van den Graaf bij erfpacht verkreeg, met alle hare rechten, ftrekke hier ook ten getuige.

(39) Zie flechts MIER. D. III. bl. 122, 258, 359. N°. 2. 474. N°. 2. 709. N°. 2. D. IV. bl. 97. f. 174. Hoedanige plaatzen niet verftaanbaar zijn, indien men dit Beginfel niet in 't oog houdt. Met wat recht kon ook anders Aalbert aan *Oudewater* vrijheid geven, om een *brug over den IJsfel* te maken. Met wat recht kon Graaf Aalbert aan zijnen Rentmeester in Zeeland *verkoopen* zijne *Ambachtsheerlijkheden* in *Duiveland*, met

waarden; c) van *kanalen* te graven, *uitwateringen* te maken, *Watergangen*, *Havens* en *Sluisen* te veroorloven, zelfs daartoe in de *Steden* vrijheid te verleenen (40), d) *Watermolens* daarin opterechten, Zwanen te mogen houden, ja van *Land-* en *Watertollen*, *anker-* en *roergeld*, en diergelijken, waarvan nader.

Eilanden. 7°. Alle in de Stroomen opkomende *Eilanden* en *Droogtens*.

Heerlijkheden. II. Maar het spreekt nog sterker, en 't wijst den Rijkdom van die Landsheeren nog krachtiger aan, dat alle zulke *Landen*, *Goederen*, *en Gerechtigheden*, die de Graven allengskens onder den naam van *Ambachtsheerlijkheden*, *Middelbare en Hooge Heerlijkheden*, met hunne daarbij gevoegde *Gevolgen*, ja kortom *alle Leenen* van groot of klein bevang, uit hunne onmeetlijke *Terreingoederen* te leen gaven, dat die allen, zeg ik, van den Landsheer als oorspronglijken Eigenaar afkomstig zijn, welken zij daarna aan *Edelen*, *Ambtlieden*, of zich wel verdiend makende Mannen verleenden, of bij Brieven van Leengift uitgaven op voorwaarden, waardoor die Leenmannen het vruchtgebruik (*utile dominium*) bekwamen, maar de Leenheer het *Oppereigendom*, of regelrecht bezit (*dominium directum*) behield. Eene zaak, die zelfs de minstdoorziende

met *Vesten*, *Molen*, *Veren*, *Visscherijen*, *Vogelrijen*, *en hare Uitgorsen*, *Moerdijken*, indien zulks zijne goederen en *Domeinen* niet waren geweest.

(40) MIER. D. II. bl. 576. D. III. bl. 369, 583. *Beschrijv. van Leiden*, D. II. bl. 772. *Van de Steden*, MIER. D. I. bl. 357. D. III. bl. 781. *Priv. van Haarl.* p. 69, 86, 90. VAN DE WALL, *Dordr.* p. 499.

de Schrijvers in de Oorspronglijke Rechten onzer Graven niet hebben kunnen loochenen (41). Daar nu die later op 's Graven Territoir opgekomen Leenmannen (ik spreek niet van uitlandsche) daarbij niets anders verkregen dan 't geen hun uitdrukkelijk bij *de Leenbrieven* werd gegeven en toegekend: zoo volgt hieruit, dat in twijfelachtige gevallen de verklaring moet afgeleid uit het oogwit van den Gever (42). En daar geheel Holland door, zoovele Hooge of Halsheerlijkheden, en mindere of Ambachtsheerlijkheden bekend zijn, met alle de rechten en inkomsten onder den naam van *Gevolgen* daaraan vast; zoo oordeele men hieruit, welke oorspronglijke Rijkdommen die *Domeinen* bevat hebben.

III. Een derde bewijs leveren de Steden van Holland op. Deze waren in haren oorsprong *eigen gronden*, of *erven*, of *terreinen* der Graven, waarop zij hunnen *Land-eigenen* of *Hofhoorigen* vrijdom van *persoonen* en *goederen* verleenden, behoudens het geen zij zich voorbedongen of voorbehielden. Waaruit deze twee algemeene Regels voortsproten. Eerste Regel: Alles wat de Vorsten gaven, was oorspronglijk het hunne. Niemand toch kon meer geven dan hij Steden-renten.

(41) P. BORT, *Rechtsgeleerde Werken*, Druk 1688. bl. 352. b. erkent volmondig, dat *de Graaf was Dominus immediatus* (onmiddelijk Eigenaar of Heer) *van alle Leenen, tot des Graaflijkheids van Hollands Register- en Leenkamer behoorende.* Vergel. VAN DER SCHELLING, *Tiendr.* D. I. bl. 172, 248. enz.

(42) Of, gelijk men anders zegt, *in dubio praesumtio pro principe.* Ik konde hier nog vele andere gevolgen uit afleiden, maar dit lijdt mijn bestek niet.

bij had. Tweede Regel: Alles wat der Steden niet uitdruklijk bij Brief en Zegel, 't zij toen 't zij daarna, is toegestaan of overgegeven, bleef des Graven eigen goed; en gaf Hem zijne Renten, en dit was al vrij aanmerklijk: men brenge daartoe:

— 't recht der Gruit, of Bierbrouwerij (43), met hun Gruithuis, Biertol, —
— 't recht van Maat; als Korenmaat, Botermaat, Lakenmaat,
— Wagen; Boterwaag,
— Markten; als Vischmarkt, Veemarkt, met de Marktvelden,
— Scholen; Schoolambachten, Klerkambachten, Kosterijen,
— Makelaardijen, Schrootambachten of Wijnpeil.
— Erfpachten van Gronden en Erven.
— Windmolens en 't recht van den Wind.

Alle deze en menigvuldige diergelijke *rechten* en *renten*, zelfs in de meestbevoorrechte Steden, waren en bleven des Graven *eigen goed en domeinen*, en werden daarom wel eens uitdrukkelijk uitgezonderd (44). Doch ook dezen werden

(43) Van hier leest men bij MIER. D. II. bl. 769. N°. 1. *de Grute en Hoppenbier*, *'s Graven eigen goed.* Vergel. MIER. D. I. bl. 375. En meer hiervan bij VAN DE WALL, *Dordr.* bl. 151. *Handv. van Vlaard.* bl. 103. VAN DER SCHELLING, *Tiendr.* D. I. bl. 301. JUNG. *Hist. Com. Benth.* P. II. p. 85.

(44) Dus gaf Graaf Willem III. MIER. D. II. bl. 630. b. aan Rotterdam eenige Voorrechten, maar voegde er bij: *Wij zullen behouden binnen onze poorte onze grute, onze tollen, onze wage, onze mate, onzen wind en alle onze Renten, die wij nu ter tijd daarin hebben*

den allengskens aan de Stedelingen *vergund*, *verleend*, *verpacht*, *verpand*, of *om geld verkocht*; en dit alles, op den naam van *Domeinen*, *'s Graven* of *'s Gravelijkheids Domeinen* (45). Onze Schrijvers zijn veel gewoon zulke uitgiften onder de algemeene benaming van *Privilegien* te begrijpen. En dit is waar, zooverre die hunnen oorsprong hadden uit Vorstlijke *gunning* of goedheid; maar wanneer zulks bij koop en verkoop, of andere titelen van vervreemding geschiedde; zoo waren dit geen eigenlijke *Privilegien*, maar *Verdragen*, en wel *Verdragen*, die, even als bij *burgerlijke Wetten*, en volgens het *burgerrecht*, hun kracht verkregen, offschoon er teffens *de Souvereine bekrachtiging* bijkwam. Een voorbeeld uit honderd! Graaf Philips III. verkoopt in 't jaar 1559. aan Amsteldam *zijn Gruitrecht*

in zulker manier, als wij ze tot hiertoe gehad hebben. Vergel. bl. 666.

(45) Van hier leest men bij LOIS, *Rotterd.* bl. 317. van geldleening: *Dit zijn de* DOMEINEN, *daar de Stede mijnen Gen. Heere op geleend heeft f* 2560:- *de Wage en Korenmaat, den wind, 's Gravenland*, (nu *Westnieuland*) *de twee vrije Jaarmarkten.* Zulke en diergelijke Rechten of Renten noemden de Graven *kleine poincten*. MIER. D. III. bl. 666. b. aan Delft, geeft de Graaf *andere kleine pointen*, als *de berrie*, *makelaardij*, *het uitzetten van 't Koorn*, *de botermaat*, *de School*, *de Vischmarkt*, *Boden te zetten*, *en 't Schrood-ambacht.* Dit waren zeker kleine *Domeingoederen*, als men ze vergelijkt bij de grooter en gewichtiger Goederen, die zij behielden, en als men let op den geringen prijs, dien zij toen opbrachten, of waarvoor zij die *verpachteden* of verkochten, naar mate *het geld* toen meerder waarde had: zoodat er voorbeelden zijn van uitgiften voor *f* 6:-, die naderhand *f* 600:- opbrachten.

recht voor eene somme gelds, 't welk de Stad te voren maar *in pacht* had, en oorlooft den Magistraat te heffen *een negenmanneken, of een duit op elk vat Bier — en hij ziet af van zijn recht aan de Stad, om daaraf van nu voortaan — te posseseren en gebruiken, — gelijk van hun eigen en propre goede, en om dit beter te verzekeren — heeft hij uit zijne rechte wetenheid, en hierin gebruikende zijne Souvereine Macht — hun beloofd — in princelijke woorden, hun 't vreedzaam bezit te laten.* Dit zeker zijn geen enkele, zoo genoemde, *Privilegien*, maar zij volgden den aard van *Koopcontrakten*, onverschillig wie die maakte (46).

B. Ziedaar den grond tot groote Inkomsten der Graven uit hun *terrein* en *vaste goederen.* Zien wij nu de Landsheerlijke *Rentegevende Rechten.* En hiertoe behooren in de eerste plaats

'sGraven Tollen. I. De *Tollen*, vooral *te water.* Zoolang de Graven nog niet bezaten de volle Landsvorstelijke Opperhoogheid, bleef het Duitsche Keizerrijk nog in 't bezit van het *heffen van Tollen op den Rijn, Waal, Maas, IJssel, Lek* (47). De Keizers bezaten in 't jaar 1217. nog den Tol te *Tiel* (48). Keizer Henrik VI. bevestigde nog in 't jaar 1195. afzonderlijk den Graaf van Holland *in 't Leen van den Tol bij Geervliet op de Maas* (49). De Graven dan genoten van dien tijd dien Tol in Leen, van 't Rijk. Dit ging naderhand onder het algemeen Leenverhef door, 't welk

(46) NOORDKERK, *Privil. van Amst.* D. I. bl. 185.
(47) Vergel. MIER. D. I. bl. 106.
(48) BONDAM, *Charterb. van Gelderl.* D. I. bl. 317.
(49) MIER. D. I. bl. 129. BONDAM, D. I. bl. 255.

welk de Graven aan 't Duitsche Rijk deden; en sedert behielden zij met hunne familie ook dezen *Tol*, met alle zijne Wachten, met alle de overige *Tollen*, die zij op hun Graaflijkheids Territoir allengskens aanleiden, zonder dat hierin 't Volk, of de Staten eenig zeggen of recht hadden; dan voor zoo verre de Graaf hun het vruchtgebruik derzelven vergunde, 't zij bij *beleening*, bij *verpachting*, bij *verhuring*, bij *bewijzing* (*assignatie*) van betaling op en uit de Tollen, of bij oorlof van *Vrijdommen* (50); en welke Voordeelen alle die Tollen, bij het toenemen van Koophandel en Zeevaart in 't vervolg afgaven, is genoeg bekend.

Zulke Tollen hadden de Graven te Dordrecht, Geervliet, Heusden, Schoonhoven, Groot-Ammers, op Hond en Schelde, en waar niet al? Zij hadden hierbij ook de Inkomsten uit *Verlof-* en *Gelei-leiden* (51), *Stapelrechten*, *Roertollen*, *Anker-gelden* of 't recht van *Ankerage* (52), kortom, alles, wat eigenlijk tot het terrein behoort, of voor Territoriaal-rechten gerekend wordt.

II°. Maar niet minder inkomsten beurden zij uit de *Vervallen*, dat is, uit dat gene, 't welk onder allerlei benamingen of rechtsgronden oudtijds aan *'s Graven Schatkist*, of, gelijk anderen het noemen, aan de *Graaflijkheid* verviel: 't welk men na de Afzwering noemde aan *'t Land*, of aan *'s Lands Schatkist vervallen*, of behooren. Doch 't welk te voren van tweederlei aard was, en deels *Domaniale*, deels *Heerlijke* Rechten be- Vervallen.

(50) LUZAC, *Holl. Rijkdom*, D. III. bl. 45. enz.
(51) P. PAULUS, *Unie*, D. I. bl. 282. enz.
(52) TROTS, *Legg. Fundam.* p. 103.

bevattede; welke laatsten bij anderen den naam van *jura fiscalia*, en *Reditus fiscales* voerden, ook bij sommigen *regalia minora* hieten (53).

Heerlijke Inkomsten als Landsheer.

Tot de Domanialen behoorden zulke goederen, die men in 't Roomsche Recht noemde 1°. *res nullius*, en 2°. *bona vacantia*. Ik zegge: 1°. *res nullius*, anders bij ons gemeenlijk *onbeheerde* of *heerelooze goederen*. Dat zulken niet *aan 't Land*, maar aan *'s Vorsten Schatkist* vervielen, is eene bekende waarheid (54). En hiertoe bracht men a) *schipbreukige of gestrande goederen* (55). Van welken echter de Opkomsten

(53) Sedert de inmenging van 't Roomsche Recht van Justiniaan, waarbij onderscheid gemaakt wordt tusschen *Aerarium populi* en *Fiscus Principis* ('s Volks- en 's Vorsten Schatkist), zijn hierin vele verwarringen gekomen, die ik niet aanroere. Alleen is 't noodig te vermenen, dat onder de Graven, als Landsheeren, dit onderscheid geheel onbekend was. Alles behoorde toch (*ad Fiscum vel Aerarium Principis*) tot *'s Vorsten Schatkist*, 't zij van de *Domeinen*, 't zij ook van de *Inkomsten*, die uit de *Rechtsplegingen* en 't *Opperbeheer* afkwamen. Men kende toen geene, zoogenoemde, *Landsgerechtigdheden*, dan voor zoo verre *het Land* zelf des Vorsten Land zijnde, daardoor die Gerechtigdheden ook die des Vorsten waren.

(54) Te recht zegt daarom de Hoogleeraar BONDAM, *Charterb. van Gelderland*, D. I. bl. 400. (9). *Dat alle heerelooze of onbeheerde goederen (bona vacantia vel ἀδέσποτα) aan de Schatkist van den Landfurst vervielen, behoeft geen bewijs, en is aan ieder bekend.*

(55) Dit vereischt ook geen bewijs, maar wel opheldering. De Heer DE GROOT, *Holl. Rechtsgel.* B. II. D. 4. No. 33. erkent zelve dit voor *'s Gravelijkheids eigen goed*. Maar 't geen hij *Graaflijkheids goed* noemt, wordt dikwils verkeerd uitgeleid, even als of *de Graaf* en *de Graaflijkheid* onderscheiden zaken waren. De vroeger Gedenkschriften noemen duidlijk *de Zeevond* en wat daartoe behoort, *'s Graven eigen goed.*

ften naderhand zeergering werden, toen de harde wetten of gewoonten omtrent de *Zeevonden*, en *schipbreukige goederen* en *perfoonen*, ook bij ons alle mogelijke verzachting aannamen; b) alle verborgen schatten, en onder den grond verholene goederen (56); c) alle verlaten of spâgestoken landen (57); d) verdroogde stroomgronden, en zoovele anderen; maar meer bijzonder e) de bezielde wezens, die door *jacht*, *vogelerij* en *visscherij* over en op *'s Vorsten Domeinen* henen zwevende, aan niemand toekwamen noch door iemand mogten gevangen worden, dan door des Landsheeren Dienaren, of door de zoodanigen, aan wien de Landsheer dit voor eenen tijd vergunde, of ook bij Verkoop- of Leenuitgifte van Heerlijkheden daartoe vrijheid gaf (58).

2°. Door

(56) Offchoon door de inmenging van 't Romeinfche Wetboek, of deszelfs verkeerde toepasfing op vroegere tijden, ook dit bij velen in twijfel getrokken is en wordt: zoo was toch die zaak voorheen niet twijfelachtig. Zie *Rechtsgel. Obferv.* op DE GROOT, D. I. bl. 45.

(57) Dus genoemd *spafteking*, of *de spade op den dijk steken*, om daarmede aanteduiden, dat de eigenaar die landen niet langer begeerde; die hierdoor aan 's Vorften *Schatkist* vervielen of terug keerden. Hierover kan ook geen twijfel vallen. MIER. D. IV. bl. 131. *Want — Walraven, Heere tot Brederode — van alzulke goede — die spade op den dijk gestoken heeft — alzo die goede aan* ONS *gekomen zijn.* Hieruit krijgen vele plaatzen licht bij MIER. D. II. bl. 263, 264. D. III. bl. 131. No. 2. D. IV. bl. 243, 356, 703. Zie ook *Rechtsgel. Obferv.* D. IV. bl. 87.

(58) Hoe dit te begrijpen, en hoe het sterk gedreven Verschil, of *de Jacht* voor een *Domaniaal-* of *Regaal-recht* zij te houden, en hoe beide die gevoelens, mits wel verstaan en toegepast, bij ons vereffend kunnen

2°. Door *bona vacantia*, ook *caduca*, verstond men zulke goederen en bezittingen, van welken of geen Erfgenaam bekend was, of wier bezitter zonder uiterften Wil en *onbemaagd* stierf. Daar nu in alle maatschappijen alles een bezitter of eigenaar hebben moet; zoo vervielen zoodanige goederen, die afzonderlijke perfoonen niet konden aanflaan, aan *den Vorst* of *Landsheer*, of wel, gelijk velen, schoon meer dubbelzinnig, *zij vervielen aan de Graaflijkheid*; dewijl toch het woord *Graaflijkheid* niet anders zegt dan aan den *Graaf* of *'s Graven Schatkist* (59). 't *Land* toch, of *de Staten*, die later opkwamen, hadden geene *afzonderlijke Schatkist*. Ik spreke al weder niet van 't geen de Graven naderhand hiervan bij *Privilegien* of anderszins aan anderen weggeschonken, of ter begunstiging hunner Ingezetenen bij *Wetten* vastgesteld of verordend hebben.

Deze en vele andere diergelijken waren de Inkomsten, die de Graven als *Domeinheeren* of *Landsheeren*, uit kracht van *Domaniaalrecht*, sedert de vroegste tijden trokken; waarom ook de Heer MEERMAN (60) te recht zegt: *Dat de geest van het geheele Financieele stelsel dezer tijden*

nen worden, heb ik in vroegere jaren trachten te betogen in *Actis Literariis Societ. Rheno-Traj.* T. I. p. 266. Het bekrompen begrip van velen over de Gravelijke Domeinen gaf hier aanleiding tot verwarring. En 't noemen van *Regaal*, 't geen *Eigendomsrecht* was, heeft die verwarring voltooid.

(59) *Rechtsgel. Observ.* op DE GROOT, D. II. bl. 118. D. III. bl. 139. D. IV. bl. 207.

(60) *Geschiedenis van Graaf Willem II.*, D. I. bl. 48.

den was, dat de Graven meer als Grondheeren, dan als hoogste Gebieders hunne Schatkist vulden. En hiervan lag de grond weder daarin, *dat de Vorsten waren Heeren en volstrekte Eigenaars van den ganschen Grond* (61). Dit was de reden, dat in *zeker Gewijsde* omtrent *de Jacht en Wildernis* in de *Heerlijkheid van Bergen* bij Alkmaar, de uitspraak ten nadeele des Heeren van Bergen toen nog gebouwd wierd op het ontwijfelbaar Beginsel, dat *de grond* zelve van die Heerlijkheid was *des Graven grond* (62).

Daar nu alle *die Domeinen* in hunnen oorsprong uit de *Koninglijke en Keizerlijke Begiftigingen* kwamen, zoo als boven bleek: zoo leere men hieruit in 't voorbijgaan kennen de ongerijmdheid der Leer van zulke Rechtsgeleerden, die den Heer P. BORT (63) napraten, dat de *Staten*, tot *verval* van de onkosten der *Regering*, en omdat het niet voegzaam ware, dat de Vorsten,

(61) E. LUZAC, *Holl. Rijkdom*, D. III. bl. 282. Vergelijk bl. 228.

(62) J. RENDORP, *over het Recht van de Jacht*, bl. 182. waar bl. 178. ook dit algemeen Beginsel uitdruklijk gesteld wordt: *Dat al is 't, dat ons als Prince ende Heer van onzer Hoogheid en overste Heerlijkheid wegen, en onsen Voorvaderen – toebehooren alle Wildernisſen, Boschen, Duinen, Waranden, met Wild, groot en klein, als Harten, Hinden, Zwijnen, Konijnen en anders; die leggen van edele Vogelen, — den turf uit de Veenen onzer Wildernisſen te doen delven, en de Windval van de boomen in de voorsz. Bosschagien overal in onze Landen van Holland, en zonderlinge in onzen Houte, Bosschagen, Duinen en Wildernisſen van Haerlemmerhout enz.*

(63) P. BORT, *Tract. van de Domeynen van Holland*, I D. No. 5-9.

sten, boven de moeite en zorg dier Regering, ook nog uit hun eigen middelen die kosten en lasten zouden moeten dragen, aan de Graven bij gemeene bewilliging hebben opgedragen en *toegeleid*, *quasi laborum praemia*, en om hunnen staat te onderhouden, *alle zoodanige goederen van het Land, die niemand toekwamen, of die behoorden tot de algemeene goederen, waaraf het gebruik wel ieder een, maar de eigendom niemand toekwam.* 't Welk dan zeggen wil: „ De „ Staten hebben den Graaf die goederen gegeven, eer er nog Staten op dat Territoir aanwezig waren!" Ja, ik durve hier schier niet naschrijven 't geen ik bij zeker beroemd Man *leze*; ik zal 't, met verzwijging zijns naams, alhier opgeven: „ Het is ook wel waarschijnlijk, „ dat de Graven van Holland geen middelen in „ Holland mede hebben gebracht, of eenig voorgaande bezit van erflijke goederen van hun zelven hebben gehad: daartegen de oude Hollandsche Adel het bezit van hunne heerlijke „ goederen al vele eeuwen voor den tijd der „ Graven gehad heeft, en Grondeigenaars zijn „ geweest boven alle gedenken." 't Ware wenschlijk, dat zulke Denkbeelden zich ook niet bevonden in vele anders nuttige Geschriften van *S. van Leeuwen*, *Graswinkel*, *Smallegange*, *Alkemade*, *Van der Schelling*, *Van der Hoeven*, om van anderen te zwijgen. Doch dit in 't voorbijgaan.

Heerlijke Inkomsten als Graaf.

Gelijk nu dit alles was *Domaniaal*, zoo waren er ook zeervele *Inkomsten*, die de Vorst, niet als *Grondheer*, maar als *Graaf* of *Oppergebieder* of *Souverein Wetgever*, uit de goederen en bezittingen der Ingezetenen trok, 't zij uit

uit kracht van *Jurisdictie*, of uit Wetten en Verordeningen, die de Graaf ten dienste van goede orde, en omtrent het goed en kwaad gebruik van den Eigendom en de Bedrijven der Burgeren, verplicht was te ſtellen. Hiertoe behoort, wat men anders *reditus fiscales*, en *jura fisci* noemde. En wel

1°. Alle zoodanige *verbeurtverklaringen* of aanhaling van goederen, die, tegen de Wetten aan, niet behoorlijk waren aangegeven, 't zij van *Tollen*, 't zij van *Pachten*, of *Accijſen* (64).

2°. Alle zulke goederen, welken, aan onbekwamen of onwaardigen vervallende, bij wet of recht op dezelven niet mogten erven, of konden komen. Waartoe vooral behoorden de goederen van *bastaarden*, *ſpeelkinderen*, *en in bloedſchande geteelden.* Zoo vindt men in de Gewijsden van 't Hof (65): *Want na rechte ende cuſtume ons Lants van Hollant der bastaerden goede ſchuldich ſijn an ons off an onſen erven*, *Graven of Gravinnen derſelven Landen te komen*; voor zoo verre zij geene wettige geboorte nalieten (66).

3°. De

(64) *Privil. van Haarl.* bl. 250.
(65) *Memorialen van Roſa*, D. II. fol. 191.
(66) Ik konde veel hiervan zeggen, ook van de onderſcheidingen tusſchen die namen, en de verzachtingen, die naderhand hierin gemaakt zijn, en hoe allengs de Vorsten, ter gunste van de Landzaten, veel van hun recht afgegeven of overgelaten hebben, bij *Privilegien* of *Wetten*, waardoor hunne inkomsten ook veel verminderden. Doch mijn oogmerk is alhier enkel te toonen, welke de oorſpronglijke Graaflijke Inkomsten waren. Ik zal alleen dit punt met eenige bewijzen ſtaven, die teſſens de verzachtingen vertoonen. *Memorial. van Roſa*, D. I. fol. 115. verſo. *Want Lijsbet — een baster*

3°. De goederen van *Veroordeelden*, waartoe men brenge a) de straffe van *zelfsmoordenaren*, wier goed oudtijds geheel en al *verbeurd* verklaard wierd (67), schoon van deze strengheid ook allengskens door de Vorsten is afgegaan. b) De goederen van ter dood veroordeelden, volgens den voormaligen algemeen bekenden Regel: *Die zijn lijf verbeurt*, *verbeurt zijn goed*, in 't Fransch, *qui confisque le corps*, *confisque les biens*. Van waar de gewone bedreiging in de Strafwetten: *wij verbieden*, *of bevelen u op lijf en goed*. Doch van welke hardigheid bij het verzachten der Zeden, in de Graaflijke Wetten, of bij Privilegien, mede veel verzacht is; zoodat

tert is; dairom alle hair goede, *indien dat sij storve*, *sonder blijkende boirte achter hair te laten*, *commen soude aen onser Graeflichede — soe hebben wij — —*. D. II. bl. 90. verso. *Dat wij — G. van Vliet — die welke een bastairt is*, *geven*, *dat sulke goede*, *als hij afterlaten sal*, *ende* ONS VAN RECHTSWEGEN *toebehooren souden*, *comen ende erven sullen vp sijnen rechten erfnamen van sijnre moederliker zijde*. D. V. fol. 15. *Dat na costume zijn goed half aen den Grave moest* — en fol. 39. *Basterd goed erft op den Graef*, *als er geen wettige kinderen zijn*. Voeg er bij MIER. D. III. bl. 221. N°. 2, 3. 378. N°. 2. 538. sqq. D. IV. bl. 467. N°. 1. 888. N°. 2. ARNTZEN. *Jur. Civil. Inst.* T. I. p. 74. sqq. Dat *Moeders* goed hiervan uitgesloten was, behoeft aan kundigen niet gezegd.

(67) De *Memorialen van Rosa* geven hieromtrent zeersterke bewijzen. Ik zal alleen dit eene aanhalen, D. I. fol. 20. *Die zich zelf verdrinkt*, *verbeurt ten behoeve des Graafs zijn goed*. Van *de Straffen* zie *Rechtsgeleerde Observ.* op DE GROOT, D. II. bl. 65. enz. Het *Plakaat* van Keizer Karel op *de Successie van die zich zelf om hals brengen*, VAN DE WATER, *Plakaatb.* D. I. bl. 466.

dat de Vorsten eerst vergunden, dat de *Vrouw de helft* van *'s Mans eigenlijk goed* bekwam (68), naderhand aan de Steden, dat niemand meer zoude verbeuren dan 60 *pond en zijn lijf*; vervolgens ook wel werd afgekocht, en eindelijk op verscheiden plaatzen geheel vernietigd is. c) De goederen van ballingen (69), d) van voordvluchtigen enz.

4°. Ook trokken de Graven vele voordeelen uit het oulings zoo bekende *Droit d'Aubaine*, of 't recht, *om de goederen der Uitlanders op 's Graven bodem versterveude*, aan zijne Schatkist te brengen; of, gelijk de Heer DE GROOT het uitdrukt, dat *die goederen vervielen aan de Graafslijkheid*, dat is, met andere woorden, *aan den Graaf* (70). Waar naast aan paalde 't zoogenaamde *Exuegeld*, 't welk ook in 't vervolg door de Graven, aan de Steden gegeven, daarna zeernaauw bepaald, of geheel afgeschaft is geworden.

5°. Voords behooren hiertoe de Voordeelen, die de Vorsten uit *Boeten* en *Breuken* van misdaden trokken, en die daarom genoemd werden *'s Hee-*

(68) MIER. D. II. bl. 523. f. *Wie daar vochte dat hij* ZIJN LIJF *er mede verbeurde, zal zijn wijf half zijn eigenlijk goed hebben*; en *Handv. van Vlaard.* bl. 26. Men versta hier door *Eigenlijk* 't geen gesteld wordt tegen over *Leengoed*; 't welk uit andere gronden verviel.

(69) MIER. D. IV. bl. 137. N°. 2.

(70) Bij MIER. D. II. bl. 264. N°. 2. heet dit uitdruklijk, *dat zijn goed aan ons quame.* Ook D. II. bl. 374. N°. 2. en D. III. bl. 264. f. *W. — die een vreemd wijf is, dair mijn Here erfnaem of wesen soude na hare dood*; en bl. 265. N°. 2, 3. Voeg er bij *Rechtsgel. Observ.* D. II. bl. 41.

[illegible] *Deze Inkomsten verminderden [illegible], van eeuw tot eeuw, door vele giften en [illegible], die de Graven uit deze Domeinen en [illegible] Rechten aan anderen deden.*

Behoeft deze stelling wel eenig bewijs, daar ik bij mijne [illegible], als in 't voorbijgaan, bijna even zoovele gevallen, als er hoofdpunten waren, heb aangestipt, waarbij de Graven veel hebben afgestaan, of overgegeven van hunne Domeinen en voordeelgevende Rechten en Renten, 't zij uit loutere gunst- en toegenegenheid, of aan eigen familie, of aan andere Landzaten, 't zij uit noodzakelijkheid van onderhoud van Land en Volk, 't zij om diensten te beloonen. Men denke slechts aan die groote begiftigingen, waarmede zij Geestelijke *Gestichten*, *Abdijen*, *Kerken*, bouwden, en verrijkten; waaruit die groote goederen en schatten der Abdijen van *Egmond*, *Rijnsburg*, *Leeuwenhof*, *Koningshof*, [illegible], en anderen, uit 's Vorsten Domeinen ge[illegible].

[illegible] aan de Uitgiften van zoovele *goe*[illegible], hooge en lage *Heerlijkheden*, [illegible] *Leen* of in *eigendom* gaven; aan zoo[illegible], die zij den *Edelen* en *Steden* [illegible]; aan zoovele Voordeelen van *Tol*[illegible], [illegible] welken zij een groot deel hunnen Tol[illegible] en Rentmeesteren overlieten; en wilden [illegible] worden, moesten overlaten, [illegible] met vele andere Ambtenaren wel eens [illegible] maakten van 's Vorsten afwezigheid. [illegible]: men denke aan alles, wat de [illegible], als Grondheer of Eigenaar, en als [illegible], ter gunste zijner *Landzaten*, tot [illegible] hunner welvaart, tot onderhoud en

op-

opfiering zijner Landen, uit zijne beurs of Schatkist verfchafte: en waarvan een zeergroot gedeelte bij onze Nederlanders met den algemeenen naam van *Privilegien* beftempeld werd. Waaruit dan deze Regel voordfpruit: „ dat alle begiftigingen, die de Graven van Holland aan hunne Landzaten en Onderdanen bij Privilegien of uit andere titels afgaven, fchonken of verleenden, zulks even zoovele verminderingen en inkrimpingen waren van hun Patrimonie of voorvaderlijk Erfgoed ter eener, en verbeteringen en verrijking van hunne onderzaten, die deze goederen en renten oorfpronglijk niet bezaten ter anderer zijde." (76)

Ziedaar de Tweede ftelling, zoo kort mogelijk, afgehandeld en bewezen.

III. De *derde* ftelling is niet minder belangrijk, en volgt natuurlijk uit de *tweede.*

De uitgaven van penningen en Inkomsten, dienstig tot bevordering der Welvaart van Land en Volk, Oorlogen, Ambtenaren, enz. vermeerderden daarentegen van tijd tot tijd.

De-

(76) Even dit zij ook toepaslijk op de vorige *Koninglijke Domeinen* in Vrankrijk, waarvan te recht gezegd wordt bij BOUQUET, *Corpore Hiftorie. Scriptorum Francicorum, Praefat.* T. XI. p. 141. fol. *Quot Regum Francorum funt Donationes et Bonorum concesfiones ex Domaniis fuis, variis titulis datae: tot numerantur distractiones bonorum, ab horum patrimonio avulforum:* als welke hun waren aangekomen uit de oorfpronglijke Deeling en Loting der Landen met hunne krijgsheiren, bij de vermeestering van die Landen door de vroegfte Franken. Doch hoe weinigen zijn er, die van deze Staatsgronden zich rechte begrippen vormen!

De Oorlog was 's Graven Oorlog.

Deze stelling behoeft wel geen breeder bewijs, maar vereischt opheldering, vooral op 't stuk van 't *oorlogvoeren.* 't Was namelijk in de Middel-eeuwen een vast grondbeginsel, berustende op het *Domaniale* of *Domaniele Stelsel*, en het later hieruit opgerezen *Leenstelsel*, dat *Hertogen*, *Graven*, en zulke *Grondheeren*, die de *Landsvorstelijke Opperhoogheid* (*Superioritas Territorialis sensu juris Germanici*) bekwamen of bezaten, de Oorlogen, die zij met hunne Nabuurvorsten voerden, niet voerden op naam van 't Volk van hunnen grond, maar *op hunnen eigen naam*; en wel op *hunne eigen winst en verlies.* Hiertoe riepen zij op, en werden geholpen door hunne vrije goedbezitters, *Edelen en Leenmannen* (*Vasallen*) *en Stedelingen*, alleen naar bepaald getal, mate en wijze. Dit deden dezen te gewilliger, vooral bij verdedigenden oorlog, deels om de gezworen getrouwheid aan hunnen Vorst en Landsheer, deels omdat zij eigen huis en haardstede hielpen verdedigen, maar ook omdat hun krijgsdienst zijne grenzen had, en zijne belooning vond. Wonnen de Graven land of goed; zij voeren er gemeenlijk ook wel bij; zij kregen *leenen*, *eigendommen*, *akkers*, naar mate zij zich bij den Graaf verdienstlijk maakten: doch was er verlies; dit verlies, 't zij in *manschap*, 't zij in *gevangenen*, 't zij in *wapenen*, *harnas* of *goederen*, werd aan hun, of in *geld*, of anderszins, zooveel mogelijk, goedgedaan, en 's Vorsten *Schatkist* had hier 't meeste gevoel van. Na 't eindigen van den Vlaamschen oorlog in 't jaar 1306., bij WAGENAAR verhaald, schreven die van *Dordrecht* aan den

Graaf

Graaf de schade, die zij geleden hadden in den oorlog *tusschen U, Heere ende Hem* (77): en die schade bestond in 54 man dood, en verlies van goed, *f* 1755:—; en de *Stad* had bekostigd *f* 6000:— en meer, *met herevaerden in uwen dienst.* In eenen anderen Brief van Dordrecht (78), verklaren zij aan den Graaf, dat de *Heer van Putten en Strijen*, een Vorstelijk Leenman, die met *Zuidholland* 't naaste aan den brand gelegen had, IN UWEN OORLOG *tegens de Vlamingen*, verloren had:

1. Heer *Florens van der Woert* en Heer *Henrik van Zuilen*, Ridderen, zijne Neven, en 45 *Knapen uit zijn land, en vele andere Ridders en Welgeboren Knapen, die op zijne penningen voeren* (79).

2. Hij had schade van brand aan zijne woningen, beesten, koorn, en ander goed, tot *f* 800:—.

3. Aan Inkomsten of Jaarrenten had hij over de 4 jaren schade *f* 4000:—.

4. Van verteerde kosten door Hem en de zijnen *f* 7000:—.

5. Van

(77) De woorden zijn zeeropmerklijk, bij MIERIS D. II. bl. 58. No. 3. *Onsen lieven Heere, — Grave — — Scepene ende Raed van Dordrecht, onsen schuldigen dienst, met lijve ende met goede, in allen tijden, willigh ende bereyt. Heere, uwer Hooghede doen wij te wetene, dat dit die schaede is — — in den oorloge, dat geweest heeft tusschen U, Heere en Hem. In den eersten 54 man dood. — —*

(78) Ald bl. 59.

(79) Dit wil zeggen: *Knapen*, of *Knechten*, die hij uit hoofde van zijne Heerlijkheden en Leengoederen, den Graaf verplicht was te leveren, en die hij zelf, denklijk als *Mansmannen*, of achterleenhouders, zich voor geld had aangeworven.

5. Van 125 man, die uit zijn Land in Duiveland gevangen waren genomen, was de schade, en gevangeniskosten *f* 2100: —.

Nog hooger liepen de kosten over *Zuidholland*. De Baljuw van Zuidholland gaf op, dat *de welgeboren luiden* van Zuidholland hebben, *lieve Heere! in* UWER *Heervaert ende in uwen dienste in den oorloge — tusschen U en den Heeren van Vlaenderen — te còste gedaen* *f* 50000:-, *en de huysluyden* *f* 100000:- (80). Die van *Haarlem* schreven aan den Graaf over hunne dooden, gekwetsten, en de schade, als mede 't verlies der Kennemaren (81); Schout, Schepenen en Raad zeiden: *Heere, wij doen u te weten, dat wij verloren hebben in* UWEN *dienst, om* UW *Land mede te weren tegens onregt hierschip* (heerschap); „ zij noemen 21 „ Knapen bij name op; van hunne wonden wil„ den zij niet melden; maar de gevangenen, en „ hunne schade, begrootten zij op *f* 2000: —." Dit eene staaltje zij genoeg! Men ziet er uit, hoe kostbaar den Graven 't oorlogen viel, wanneer zij er geene grootere voordeelen bij behaalden, of nieuwe aanwinsten deden.

Vergrooting der onkosten.

Maar die Onkosten liepen nog hooger, toen alles een meer bloeiend aanzien kreeg; toen Koophandel en Zeevaart van buiten ook meer geld in de beurzen der Landzaten storteden; toen de Ingezetenen door welvaart aanmerklijk in getal toenamen; toen de pracht en weelde aan de Hovens vermeerderden; toen Magistraten, Rechtsvordemaars, Gerechtshoven, te gelijk met de bezighe-

(80) MIER. D. II. bl. 59. No. 2.
(81) Ibid. D. II. bl. 60. No. 1, 2.

heden, meer omflags en kostbaarheid vereischten (82), en vooral toen er allengskens merkwaardige Veranderingen in *de wijze van Oorlogen* en 't onderhoud van *ſtaande* of *beſoldigde* Krijgsheiren in de XVde en XVIde Eeuwen werden ingevoerd. De *perſonele* Krijgsdienst toch veranderde in de XVde Eeuw in eenen *beſoldigden* of *ſtaanden Krijgsſtaat*, eerst wel *kortſtondig* of voor *een tijd*, naderhand *altoosdurend*. De *kortſtondige* raakte ſpoedig buiten gebruik, toen

(82) PHILIPS VAN LEIDEN *de Cura Reip.* p. 171. had hiervan in 't midden der XIVde Eeuw een klaar inzien, toen hij zeide: *Gherardus Alewini filius expedivit multa negotia ſolus in Curia Comitis, ad quae forte hodie Decem non ſufficerent*, dat is, *Gerard Alewijnsze bezorgde toen in 'sGraven Hofſtaad alleen zoovele zaken, waartoe mogelijk heden* TIEN (Ambtenaren) *benoodigd waren.* Ik zeide daarom van de latere tijden met nadruk, in mijne *Primae Lin. Diplomatic.* §. 895. p. 138. *Tribunalia Territorialia, Magiſtratuum Officia, Territorii munimenta, Sumtus Legationum, militia alenda, opera publica etc. illa omnia ex hoc Principis Aerario erant ſolvenda. Et nemo niſi Princeps haec onera ferebat. Hic honos erat, hoc eius onus erat. Cuius enim est Territorium, eius est Territorii defenſio*, dat wil zeggen: „dat „alle de Vierſcharen en Gerechtshoven van 't Land, „de Magiſtraats- en Ambtsbedieningen, alle de Sterktens en Landsverſchanſingen; de bekostiging van Buitenlandſche Gezantſchappen; het onderhoud van het „Krijgswezen, [voeg er bij, de opbouw en uitrusting „van Scheepsvloten], 's Lands openbare gebouwen „enz., dat dit alles moest bekostigd worden uit 's Gra„ven Schatkist. Dit was *zijne* eer, maar ook *zijn* last. „Die het *Territoir* bezat, moest ook het *Territoir* be„ſchermen." Men leze hierbij de fraaie Verhandeling van den Geleerden STRUBE in *Decad. Obſerv.* p. 18.-189. *de Statuum Provincialium origine.* Als mede aldaar, *de prima Collectarum origine*, p. 100. ſqq.

toen de Vorsten geraden vonden, om bij Nabuurvorsten voor hun geld bij Verdrag manschappen te vragen, en *soldenieren*, of soldijtrekkende manschappen, in dienst te nemen en als *hulpbenden* te houden; en naderhand vrijwillig voor geld uit hun eigen landvolk en ingezetenen aanteweryen, en daar mede eene *staande*, altijddurende, en besoldigde Krijgsmacht op de been te houden.

Deze oorlogskosten nu, met al het verdere onderhoud van *land* en *volk*, daar zij uit de *Domein-inkomsten* (zoo als ik dezelve boven deels beschreef,) moesten gevonden worden, putteden 's Vorsten Schatkisten uit, en dit kwaad was niet enkel in Holland, maar was over Europa algemeen; het had ook plaats bij de Fransche, Engelsche, en Schotsche Koningen; bij de Duitsche Keizers en de mindere Rijksvorsten; en het noodzaakte alle Vorsten, ook *de Hollandsche Graven*, om tot andere middelen hun toevlucht te nemen. En zie hier mijne

IVde stelling. *Tot vinding van de meer benoodigde Gelden, hebben de Graven eerst vele Verpandingen, Verzettingen, Verkoopingen, Leenuitgiften van Domeinen, mindere Renten, Heerlijkheden, enz. gedaan.*

Geldgebrek der Graven. Het Geldgebrek, of de tijdelijke behoefte van *gereede* penningen in 's Vorsten Kas, begon al vroeg. Het tweede Deel van MIERIS levert menigvuldige Voorbeelden op, sedert het jaar 1304, onder *het Huis van Henegouwen.* Maar dit vermeerderde onder de Vorsten van *Beijeren*, bijzonder sedert de twisten van *Margareta* en haren Zoon *Willem V. van Beijeren*; doch allermeest ten tijde van Hertog *Aalbrecht van Beijeren*,

ren, die bij zijne aankomst als *Ruwaard* in 't jaar 1358. de kasfen vrij geledigd vond; vanwaar het bijkomt, dat onder Hem wel het meeste gewag gevonden wordt van *gelden op renten te nemen*, van het *beleenen*, *verbinden*, *verpanden*, *verpachten*, ja zelfs *verkoopen*, eerst van mindere *rentegevende goederen en rechten*, vervolgens van grootere *Lands-inkomsten*; van *Stroomen*; van *Tollen*; van hunne *Sloten*, *Kasteelen*, en andere aanzienlijke *Domeinen*, *Leenen*, *Heerlijkheden*; ook *Ambtbedieningen*; ja zelfs van de *Juwelen* en *Diamanten* hunner Gemalinnen, die zij verkochten of verpandden (83). Alle welke daden, bedrijven, en *Brieven*, hiervan afgegeven, onze Hollandfche Schrijvers meestal beftempelen met den naam van *Privilegien* en *Voorrechten*, maar zeer ten onrechte, dewijl dit meer dan *Privilegien*, en zuivere *Verdragen* waren (84).

Zij namen dan hun toevlucht tot middelen, die hun en hunnen Rade voor dien tijd 't beste gefchikt voorkwamen, om gelden te krijgen, middelen van dien aard, dat vele gegoede of door hun verrijkte Landzaten, ook zelfs Lighamen van Steden, gretig waren om Hun die gelden aan te fchaffen. Middelen van geldopneming.

Daar nu bij zulke opgenomen Gelden *de Vorsten* niet als *Souvereinen*, maar als enkele (*priva-*

(83) Zie 't voorbeeld bij MIER. D. IV. bl. 609.

(84) Ik merke hierbij aan, dat dit ook de reden is, dat Hertog Aalbrecht bij velen, uit onkunde van de ware toedracht der zaken, zelfs *een' kwaden naam* of liever *Bijnaam* gekregen heeft van 't *verkoopen* en *uitgeven* van menigvuldige Privilegien; men zie *Handv. van Klaard.* bl. 29. b. VAN DE WALL, bl. 272, 351.

vate) Persoonen handelden, of moesten aangemerkt worden; zoo zijn er zeervele voorbeelden, dat hunne *Hovelingen*, *Raden*, *Edelen*, en *Steden*, ja naderhand *de Staten* zelve, *die Gelden* vooruit schoten, en daarvoor *zekerheden* bekwamen, of door den Graaf verzocht wierden, om voor de opgeschoten gelden zich aan de Geldschieters als *borgen* te stellen; en dat de Steden somwijlen onderling zich verbonden, of met malkanderen middelen beraamden, om *schadeloos* gesteld te worden. Als ik dit alles met voorbeelden wilde staven, zoude ik een geheel boekdeel kunnen vullen (85). Ook is hiervan afkomstig het zoogenoemde *Leisting-recht*, waarbij de Schuldenaars zich verplichteden, om of zelve zoo lang in eenige plaats, Stad, of herberg *in gijzeling* te komen, of anderen voor zich na den vervaltijd in gijzeling te zenden, totdat de beloofde betaling zoude gedaan zijn. Eene daad, die anders gansch niet strookt met het denkbeeld van *Souvereiniteit* (86). Even gelijk ook hieruit

(85) Van Borgblijving en beloften der Edelen, zoo van Zeeland als Holland, voor de Graven, zie MIER. D. II. bl. 366. No. 3. 501. No. 2. 691. No. 2. 755. No. 2. 772. 796. 801. No. 2. 803. No. 1. D. III. bl. 158. 608. 678. a. D. IV. bl. 67. 68. 153. 154. 443. No. 1, 2. 563. No. 2.

(86) Zoo beloofde de Bisschop van Utrecht, om *in Leiden te komen leisten*, MIER. D. II. bl. 448. Van den Graaf van Holland, en hoe hij zich zelf verbond, om te komen *Leisten*, in eene bepaalde herberg of Stad, of om in zijne plaats te zenden twee of meer Ridders of Edelen, of andere aanzienlijke Magistraten, zie MIER, D. II. bl. 221. b. 772. Van de Geldersche Vorsten BONDAM, *Charterb.* D. I. bl. 351. 352. 427. Men noemde dit *Pacta Obstagii*, in 't N—D. *Leisters-recht*.

uit moet verklaard worden het door onze Schrijvers zoo wonderbaar verhaalde geval van *Margareta*, Gemalin en Weduwe van Hertog Aalbrecht van Beijeren, die, om niet aansprakelijk te zijn voor haars Mans schulden, voor welke zij gedeeltlijk *Borg* gebleven was, zich getroostede, om in geleende kleederen voor *de baar uit te gaan* (87), waarmede zij haar *huwlijksgoed*, hare Weduwelijke *inkomsten* (*duarium*) en de *Heerlijkheden*, die zij voor haar leven in Holland enz. bezat, onthief van alle aanspraak in Rechten; terwijl *Willem VI.* haars Mans oudste Zoon, bij zijne vorige Vrouwe, nu Graaf en Landsheer geworden, zich dit getroostede. Om dan hare Inkomsten zuiver te behouden, onderwierp zij zich aan die Landsgewoonte, maar zij deed dit niet als *Landsvrouwe*, gelijk sommige schrijven; maar als *private* Borg. Ook schopte zij hiermede *haars mans boedel niet met de voet.* Die boedel kwam haar niet toe, maar behoorde aan 's Graven Zoon, Willem VI. Omtrent dien zelfden tijd heeft men twee zulke diergelijke voorbeelden gehad; een van de *Weduwe van Philips van Burgundie*, insgelijks *Margareta* genoemd (88), een ander van de Dochter des Graven van Namur, *Maria*, Gemalin van Guido, Heer van Blois, Schoonhove, enz. die, terwijl 's Mans Heerlijke Goederen, door zijn kinderloos overlijden, aan den Leenheer Graaf Aalbrecht van Holland terug vielen,) den boedel

(87) WAGEN. *Vaderl. Hist.* D. III. bl. 354.

(88) Bij DES ROCHES, *Epitome Historiae Belg.* T. II. p. 264. en WAGEN. *Vad. Hist.* D. III. bl. 356.

del *met de voet schopte* (89), zoo men 't noemde, of, gelijk anderen, *de sleutel op de kist leide* (90).

Verzetting van Domeinen. Van 't verpanden van goederen, inkomsten, Heerlijkheden, zijn de bewijzen overal. Hertog Aalbrecht verpandde 1378. aan den Heer van Egmond voor eene somme gelds geheel *Wieringerland*, met deze aanmerklijke en openhartige bijvoeging: *Want wij nergens lienen noch geld crijgen en konden* (91). Dezelfde verkocht voor *f* 10000: — eenige *Moerlanden bij Geertruidenberg* (92). Toen Haarlem in 't jaar 1398. aan Aalbrecht in zijnen Oostvriesen oorlog leende *f* 5000: — schilden; zoo beloofde hij die binnen 't jaar van den geëindigden Krijg weerom te geven; en oorlooft anders de *Renten optebeuren*, uit de *eerste Bede*, die hem in *Kennemerland* en in *Westvriesland* zoude gegeven worden (93). De-

(89) Zie de *Vaderl. Chronijk*, bl. 375.

(90) Zie van dit recht de *Rechtsgel. Observ.* D. II. bl. 96. D. IV. bl. 240. VAN DE WALL, *Dordr.* bl. 1352. doch men vergelijke PUTTER, *Jus privat. Principum*, p. 26. en 114. en SELCHOW, *Juris publ. Elem.* §. 556. waar hij 't geval der Hollandsche *Margareta* ook aanhaalt, ten betoge, dat *de Weduwen* van regerende Vorsten ook hierin het burgerrecht volgden.

(91) MIER. D. III. bl. 49.

(92) Ibid. D. III. bl. 84. VAN DE WALL, *Dordr.* bl. 268. c. not.

(93) Ibid. D. III. bl. 678. Zie ook van de Steden *Leiden*, *Rotterdam*, *Gouda*, MIER. D. III. bl. 761, 763, 769. Dit was toen overal 't gewone Werk. Dus verhaalt de Heer DUMBAR, *Tegenwoordige Staat van Overijssel*, D. III. bl. 48. dat de Deventer-Regering den Utrechtschen Bisschop voor 10 jaren opschoot eenige penningen, tegen *overgaaf* (verpanding) *der Inkomsten van*

Deze Renten nu waren in die tijden nog 10 ten 100, zoo dat hij daarvoor jaarlijks moest betalen *f* 500:—, gelijk aan Leiden *f* 300:— voor de opgenomene *f* 3000:—.

Jan van Beijeren was schuldig aan Jan, Heer van Egmond, eene somme van *f* 4500:— Vransche Kroonen; hij bewijst Hem die te heffen op de *Inkomsten* van *Wieringen* en *Waterland*, en stelt dezelve daarvoor te pande (94).

Hertog Philips I. verzet of verpandt alle de goederen der Ballingen, vijanden, en voordvluchtigen; ook zijne *Tollen* te *Gornichem* en te *Dordrecht*, mitsgaders zijne *Munt*, aan twee zijner Hooge Ambtlieden, Heer Roeland van Uitkerke, en Boudewijn van Swieten, Tresorier van Holland, waarvoor zij zijne *soudenieren* (soldaten) betaalden (95).

Die zelfde Philips verpandde 1452. aan den Heer van Borsele de Steden en Heerlijkheden *Vlissinge* en *Westkapelle*, voor een tijd van 17 jaren (96).

Men noemde dit weleer *Beleeningen van Heerlijk-*

van des Bisschops Tol. Waarbij ik in 't voorbijgaan opmerk, hoezeer het te bejammeren is, dat velen onzer Schrijveren uit zulke duidlijke plaatzen zich geen klaarder denkbeelden gemaakt hebben, dat zulke *Tollen* waarlijk oorspronglijk 's Bisschops *Eigen goed*, als Heer en Eigenaar van Overijssel, geweest zijn. Wilde ik dit met nog gewichtiger bewijzen staven, ik zoude mij beroepen op vele plaatzen bij MIER. D. II. bl. 382, 560, 571, 576. waar 't geheele *Boven-* en *Beneden-Sticht*, *Twente*, enz. verpandt worden. Vergel. DUMBAR, D. I. bl. 101, 113. D. III. bl. 46, 48.

(94) MIER. D. IV. bl. 664. f.

(95) Ibid. D. IV. bl. 835.

(96) VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.* bl. 136.

lijkheden; in Brabant *Engagière des Seigneuries* (97).

Op die zelfde wijze ging het toe, met de beleeningen, of verpandingen van *Ambten*, en *Bedieningen*, 't zij in *de Steden* of op 't *platte Land*. Men ſprak hierom oulings van het *Gerecht te verpanden*; *ook 't Schoutſchap of 't recht om Burgemeesters of Schepenen aanteſtellen*; *'t Baljuwſchap te verzetten* (98). Het is bekend, dat Keizer Karel aan *Amſteldam* nog op die wijze *het Schoutſchap* verzettede; niet in dien zin, dat het *Schoutſchap* geheel aan de Stad verviel (want de macht, om als *Schout* te dienen, in den boezem des Graafs verblijvende, werd toch de Lastbrief of *Commisſie* in 's Hage uitgevaardigd,) maar in dien zin, dat de regelrechte benoeming van *den Perſoon* tot Schout, voor de uitbetaling van *f* 30000: — aan de Stad geraakte, tot zoolang die betaalde ſomme ware afgelost; omdat het de Stad niet onverſchillig was, wat perſoon hiertoe verkozen wierd. Men noemde dit *Finantie doen op onſe goeden* (99).

Niets was er, dat de Ingezetenen, op voordeel azende, liever zagen, dan uit die Domeinen wat te kunnen trekken; maar ook waren die Afgiften de middelen, die de Graven voor een gedeelte verarmden, en de Ingezetenen verrijkten; doch welk kwaad de Vorsten niet konden voorkomen of geheel vernietigen; vooral in lateren tijd, toen de ſtemmende Steden, en de Staten zel-

(97) STOKMANS, *Deciſ. Brabant.* XC. p. 199.
(98) MIER. D. III. bl. 134. f. 294. f. D. IV. bl. 198. 224. 279. f. 439 497.
(99) Ibid. D. IV. bl. 147. b.

zelve meer en meer vlamden, om ook iets van die *Domeinen* te bekomen.

Bij gelegenheid dat Keizer Karel, den Staten om geld vraagde, verhaalt WAGENAAR (100), dat *de Steden Dordrecht, Haarlem, Delft hadden voorgeslagen, dat de Keiser, schulden hebbende, zijne Domeinen in Holland behoorde te belasten. Doch anderen hadden hiertegen ingebracht, dat Hij zich minder aan zijn Graafschap zou laten gelegen zijn, als hij er geene Domeinen hadt* —. (1) Zie hier de grondbeginsels. Sommigen der Staten hadden wel zin, om den Vorst zijn Domeinen aftekoopen; maar anderen wilden liever geld geven, en machtige bescherming genieten, zoo de Domeinen in handen van den Vorst verbleven. Wanneer men hierbij voegt de menigvuldige pogingen, die de Staten deden, bij den Keizer, en naderhand bij zijn' Zoon Philips, of hunne Raden, om 's Vorsten *Domeinen*, of groote Perceelen uit dezelven, te *belasten*, te *verzetten*, of te *verkoopen*, om daarop geld te geven (2); dan behoeft niemand zich te verwonderen, als men bij VIGLIUS

(100) *Vaderl. Hist.* D. V. bl. 11.

(1) De woorden bij A. VAN DER GOES D. I. bl. 264. en 266. luiden dus: *Dordrecht, Haerlem, Delft souden wel hopen last te crijgen te versegelen — op eenige Domeinen van den Keyser, hoewel 't selve periculeus soude sijn, van den Keyser sijn herte te trekken van Hollant, als hij geen Domeynen daer en hadde — — want zoo lange de Keyser zijn Domeinen niet en wil belasten, zoe en is hij in geen groten nood.*

(2) Men zie hiertoe ADR. VAN DER GOES, D. III. bl. 372. D. V. bl. 293. *Resol. van Holl.* 1563. 3 Dec. fol. 41, 1564. fol. 13.

GLIUS over den *Tienden Penning* (3) leest, dat de Hertog van *Alba* in 't jaar 1569. klaagde, dat *het Patrimonie* of de *Domeinen* van den *Koning* uitgeput waren; daar men op 't jaar 1564. (4) reeds gewaagd vindt, dat door de langdurige zware Oorlogen met Vrankrijk, *de Domeynen ons Heeren des Konings overal soo seer belast zijn als die dragen mogen.* Dit ging zooverre, dat de Vorst zich genoodzaakt vond, om uit zijne Rijken van Spanje vele millioenen te laten overkomen, om de noodige behoeftens daarmede te bestrijken. Hoe hoog het misbruik hiervan ten tijde van Vrouwe Maria gelopen heeft, leert ons het merkwaardig Hervormings-Edict van *Philips den Schoonen* van den 6 Mei 1495. korte maanden na zijne Inhuldiging uitgegeven (5).

Vde stelling. *Dit alles te hoog lopende, en hierdoor de weg tot vele ongeregeldheden, twisten, en naijver onder Edelen, Steden en andere Lighamen van burgers oprijzende, en zelfs dit kwaad niet verholpen zijnde door de Privilegien de non alienando, of door hunne Beloften, om zoodanige Vervreemdingen hunner Domeinen, en Rentegevende Rechten aan anderen,* *niet*

(3) Comm. *de Decimo Denario*, p. 289. *Dux Albae querebatur Patrimonium sive Domanium Principis consumtum.*

(4) *Resol. van Holl.* 1564. fol 13.

(5) Ik zal dit stuk, om zijne merkwaardigheid, in de *Bijlagen* plaatzen, indien deszelfs breedvoerigheid eene plaats kan vinden, en het anderszins, bij leven en gezondheid, afzonderlijk uitgeven. Men zal er alles in aantreffen, wat ten bewijze strekt van 't betoogde in dit IIIde Hoofdstuk.

niet meer te doen of toetelaten: zoo verzochten zij Onderſtandgelden (Beden, Subſidia, Aides) van de Ingezetenen.

Deze Privilegien van *niet te vervreemden* zijn door onze Geſchiedſchrijvers al veel in een verkeerd daglicht geplaatst. De Vorsten, hiertoe verzocht, deden dit gaarn. Door het vergunnen van zulke Privilegien ſtelden zij palen, aan alle ontijdige, inhalige, of listige aanzoeken, om de Domeinen wegtegeven; doch 't welk niet helpen konde, zoo wanneer de nood drong, of de Staten, aan wie die Privilegien meest gegeven waren, zelve door hunne aanzoeken zoodanige Voorzieningen krachteloos, of te niete maakten (6).

Die Beden reeds in de XIVde Eeuw. Over geheel Europa.

Dat nu de *Onderſtandgelden* of zoogenaamde *Beden*, (in 't Fransch *Aides*,) reeds in de XIVde maar bijzonder in de XVde Eeuw, in algemeen gebruik geraakten, leeren ons alle de Geſchied- en Staatsrecht-Schrijvers van Europa (7), van Duitschland (8), Engeland (9), Schotland (10), en

(6) Zie hiervan reeds Voorbeelden in de XIVde Eeuw, bij PHIL. DE LEYDEN, *Cura Reip.* p. 247. ſq.

(7) In 't gemeen CONRING. *de Contributt. Operr.* T. IV. p. 744. §. 27—47.

(8) PFEFFINGER. *ad Vitriar.* T. III. p. 387. ſqq. DE SELCHOW, *Juris Publ. Germ.* §. 446. ſqq. p. 456. idem. *Elem. Jur. Germ. Privat.* §. 162. p. 181. maar vooral STRUBE, *Dec. Obſ. de Collectarum orig.* p. 100—125. et *de Ordinum Provinc. Origine*, p. 180—199.

(9) GRENVILLE, *Mémoire ſur les Finances & ſur le Commerce de l'Angleterre*, Leide 1769. Introd. p. VII. ſqq.

(10) GILB. STUART, *Obſerv. concerning the public Law and the conſtitutional Hiſtory of Scotland*, Edinb. 1779. welks Schrijver vele Ophelderingen geeft nopens misvattingen, ook in dit opzicht, van den Heer ROBERTSON.

en *Vrankrijk*, welk Rijk ik in de eerſte plaats had mogen noemen, waar reeds, in de XIVde Eeuw die buitengewone Opbrengſten onder den naam van *Aides* bekend geraakten (11); hoewel in die Eeuw eerst onder Koning Philips den Schoonen gebruiklijk werd, om *den Derden Staat* mede te roepen; 't welk zelfs *een nieuwigheid* of *nieuw denkbeeld* genoemd wordt bij den grooten voorvechter der Algemeene Staten, den Heer *Boulainvilliers* (12), die er niettemin bij verhaalt, dat die *derde Staat* toen zijn gevoelen, *geknield voor den Troon*, bij vorme van *Requête*, uitbracht.

Ook in Holland.

Gelijk nu dit door geheel Europa plaats had; zoo is het geen wonder, noch vreemd, dat diergelijke Verzoeken, of *Beden* (*Petitien*) om *geld* of *onderſtand*, ook in Holland bij de Vorsten en Landsheeren, en wel om dezelfde redenen, en op dezelfde manieren gedaan wierden.

Vele onzer Schrijvers hebben die Beden verward met de vorige regelmatige gewone *Beden*, die

(11) Zie hiervan breeder MALLET, *Comptes rendus de l'Adminiſtration des Finances du Roy de France, pendent les onze dernières années du Regne de Henri IV. Louis XIII., XIV. avec des Recherches ſur les Revenus & Dépenſes de nos Rois, depuis Philippe le Bel jusqu'a Louis XIV.* 1789. behalve 't geen ons CHOPPINUS *de Domaniis Coronae*; en BOULAINVILLIERS, *les Anciens Parlements de France, ou Etats Generaux*; en NECKER, *Compte rendu au Roi*, op vele plaatzen opgeven.

(12) Bl. 70. *Mais l'Aſſemblée des Etats du Royaume, diviſez en trois Ordre, le Clergé, la Nobleſſe, & le Populaire où Tiers Etat, fut une* IDÉE TOUTE NOUVELLE *de Philippe le Bel, & jusqu' alors entierement inuſitée.* Doch hiervan zal ik iets breeder in *de Bijlagen* geven op 't jaar 1354.

die wij boven, als *Landtijnsen*, ook *Beden* geheeten, bij de onvrije lieden, en zelfs bij zulke *vrijen*, die *onvrije* Landen kochten of bezaten, aantroffen; men noemde die naderhand KLEINE *beden*, *die zij ons voortijds*, *eer zij in onzer Stedepoortrecht kwamen*, *schuldig waren*; ook elders *oude Beden*. Het is echter niet onwaarschijnlijk, dat de *gelijkheid* niet alleen van den naam *Bede*, maar ook de eerste wijze van Inrichting, den weg gebaand hebbe tot de latere manier van *Bede vragen*, 't zij door 't verhoogen van *de Taxen*, die de Graven te voren als wettige Inkomsten trokken, 't zij door de meerdere *uitbreiding* over andere vrije Goedbezitters, 't zij door beiden (13). In dien zin versta ik het geven van *eenvoudige bede* te *Westzanen* (14), van *dubbele bede* te Marken (15), van *vier beden*, door die der *Kennemervolgers*, in den Arkelschen Oorlog (16). De Graven konden toch, bij opkomende redenen, die *oude beden vermeerderen of verminderen* (17).

Maar

(13) Van hier 't onderscheid bij MIER. D. III. bl. 580. tusschen 't *gewone schot*, *en eene bede — wanneer wij een bede hebben in Zeeland*, *dan zal 't Land gelden*, *gelijk den lande in Stavenisse;* MIER. D. III. bl. 706. b. I. 2. en 5 tusschen 't *gewone schot*, en 't geen meer gevraagd wierd van *der bede*, die *te Cats* gegeven zoude worden.

(14) MIER. D. III. bl. 542. No. 3. en bl. 714. f. *Tot wat tijde wij — begaafd zullen worden van onzen — lande van Kennemerland*, *zullen die van Westzanen — voor eenvoudige bede — betalen* 50 £., *en zoo wij hooger begaafd worden*, *— zoo veel meer. Simpele bede*, bl. 222. No. 3.

(15) MIER. D. III. bl. 542. No. 3.

(16) Ibid. D. IV. bl. 777. No. 1.

(17) Ibid. D. I. bl. 382.

Doch vrijwillig.

Maar wanneer nu deze buitengewone *Beden* of *Geldonderstanden*, 't zij in *onvoorziene gevallen*, 't zij *tot dit* of *dat oogmerk*, in den eersten tijd, van *vrije* lieden gevorderd wierden; zoo werden zij toch altijd aangemerkt als *vrijwillig*. Zulks getuigen zoovele *Verklaringen* en *Brieven* der Graven, waarbij zij die Giften zoodanig benoemden, zeggende dit te geschieden uit enkele goedwilligheid, uit loutere gunst en gratie; zonder eenig recht; behoudens eens ieders recht; of met belofte, dat het daarna niet in gevolge zoude getrokken worden; of zij vraagden die *onderstanden*, om te strekken tot deze of geene einden; tot den gemeenen Landsdienste; tot aflossing van verpande of verzette Domeinen, Heerlijkheden, Ambten; zij beloofden ook wel geene *beden* te zullen doen, voordat de *ouden* afgelopen waren; zij bedankten voor de gegevene beden, of gedragen *Consenten*. Ik kon dit alles met honderde voorbeelden bewijzen; maar die bewijzen komen overal voor, en zijn menigvuldig te vinden in het Eerste Deel der meermaals aangehaalde *Staatkundige Academie-Verhandelingen* te Leiden, verdedigd door de Heeren HEENEMAN en VAN DER POT, den eersten, *over de Graaflijke Beden in Holland, en den alouden vrijdom van den Hollandschen Adel van dezelven*, bl. 93. enz. den anderen, *over de Belasting in Holland, onder der naam van de ordinare Verponding*, in 't Nederduitsch vertaald, bl. 245. enz. Enkele voorbeelden zullen genoeg zijn. Reeds in 1334. verklaarde Willem van Henegouwen, dat, *om den oorlog in Vriesland, zijne Welgeboren lieden in Delfland, zijne welgeboren lieden, poorteren en Gemeenten van 's*

Bal-

Baljuwschap van Rijnland en Woerden, — *en die van Kennemerland, op zijn verzoek (omme onzer bede wille) Hem gegeven hadden twee penningen van elke morgen; en dat dit van geen rechte was, en tot geen gevolg strekken zoude* (18). In 't jaar 1400. verklaarde Hertog Aalbrecht, dat, om de kosten der soldaten in Oostvriesland, de Regering der Stad Briel, die hem twee groot van *elk gemet lands*, hun en hun poorters toebehoorende, gegund had, hij dezelve in dank aannam, en bekende — dat zij die *gifte* deden *van gunste, en niet van rechtswege* — en zij voor 't vervolg daarin niet gehouden zouden zijn, ten ware *met hunnen vrijen wille* (19).

En zulks was in die tijden niet te verwonderen! Daar toch *Welgeborenen, Edelen, Geestlijken*, en zelfs ook *de Stedelingen*, buiten de bepaalde en bedongen Beden (bl. 108. enz. 123.) vrij van alle heffingen waren, en tot geene betalingen, dan *met hunnen vrijen wille*, gehouden wierden: zoo moesten de Vorsten hierin wel op eene vriendlijke wijze met de Onderzaten handelen, waarvan hierna voorbeelden zullen voorkomen. Men moet dit evenwel zoo begrijpen, dat, daar de verdediging van 't *Territoir* en zijne *opgezetenen*, en de bezorging van alle behoeftens, ten laste des Vorsten kwamen: de billijkheid hierin ook geraadpleegd wierd, en dat men reeds in die XIVde Eeuw het vragen, om zulke Onderstanden, of Beden, ook in Holland, als een *Gewoonterecht* aanmerkte; 't welk den Vorst of Lands- De reden.

(18) MIER. D. II. bl. 559. No. 1, 2, 3.
(19) Ibid. D. III. bl. 716. Vergel. VAN DE WALL, *Dordr.* bl. 185, 215. en aanteek.

Landsheer, en buiten Hem niemand anders, toekwam, niet enkel bij bedongen gevallen, gelijk bij de *Inhuldiging* van den nieuwen Graaf, maar ook bij andere noodzakelijkheden. Dit zegge ik niet op eigen gezag, maar dit leert ons de meermaal aangehaalde Rechtsgeleerde Schrijver van die XIVde Eeuw, *Philips van Leiden* in deze alles afdoende plaats (20), dat *in de Graafschappen van Holland en Zeeland, niemand in den lande, hoe hoog in aanzien hij zij, behalve de Vorst bij Gewoonte-recht (de jure consuetudinario) heeft noch hebben mag eenige schatting of geldvordering, Onderstandgelden of Beden, — als alleen den Graaf voorbehouden.* Doch hij voegt er met reden bij, „ dat die Opbrengt den „ Onderdanen *niet arglistig* noch *schielijk* moet „ afgeperst, maar vooraf bekend, en op bestemde „ tijden betaald worden; dewijl anderszins de „ Opbrengers groote schade lijden; 't welk hij „ ten zijnen tijde gezien hadde, toen zij in Zeeland „ hun vee, bedden en wapens moesten verkoopen." Hij noemt dit elders bl. 22. volgens het Roomsche Recht een *tributum superindictum*, en stelt daarbij het *Geval* voor; „ zoo „ wanneer de Vorst meer geld behoeft, dan de „ gewone opbrengst leverde, of de onderdanen „ dan dit weigeren konnen?" hij ontkent die weigering; maar, schoon hier zeerongeschikt 't Room-

(20) *De Cura Reipubl.* p. 139. *Fida antiquorum relatione, in Comitatibus Hollandiae et Zelandiae — nemo, quantumcumque magnus praeter* PRINCIPEM, *Exactionem, subventionem, vel preces pecuniarias, de jure consuetudinario habet seu habere potest — haec soli Comiti reservata sunt.*

Roomsche Recht inmengende (21), voegt hij tot opheldering er bij, dat dit gewoonlijk in Zeeland geschiedde bij *de huldiging* of de *blijde aankomst* van een' nieuwen Opvolger of *Graaf* (22). Hierop slaat ook het geen men vindt in de *oude Costumen van den Briel*, in 't einde dier XIVde Eeuw opgesteld (23), waar gevraagd wordt, „ of men den Heer, als hij des begeert, altijd „ schuldig is *subventie* te doen, en of een iegelijk, onder Hem in den Lande, daar hij BIDT „ (dat is, *bede* vraagt) gegoed, schuldig is te „ geven?" Waarop geantwoord wordt; *ja*, in die gevallen, welken ik boven (bl. 108. 123.) van *de Steden* heb aangemerkt, met bijvoeging van andere gevallen van *Lands-* of *Stedennood*; „ zoo „ zal een iegelijk (zegt hij) geven naar zijn vermogen, en naar zijns Heeren eisch;" doch de Schrijver voegt er wijzelijk bij, „ dat de Heer „ schuldig is zijne conscientie te bewaren, en te „ voorzien, dat hij zijne getrouwe onderzaten „ met geene Beden belaste, dan bij noodzakelijkheid." Hij heldert het op met het gebeurde, boven door mij aangehaald, dat *Graaf Willem*

(21) Ik zegge *ongeschikt*. Dewijl het *Tributum superindictum* en de *Canon* bij de Romeinen eene geheel andere belasting was, veel minder vrijwillig dan bij de *Duitsche en Hollandsche Zeden*, die andere Gronden volgden. Doch dit gebrek heerscht door 't geheele Werk.

(22) P. 22. *Bene usitata — in Comitatu Zelandiae — — in pecunia, puta de quolibet agro seu jugere tantum — licet raro — regulariter tamen concesserunt in jucundo Adventu ipsius Comitis. —*

(23) ALKEMADE, *Beschrijv. van den Briel*, D. I. bl. 230.

kem de Goede, bij het uithuwelijken van een zijner Dochters, *zijne Steden en Onderzaten bij hem deed komen*, *en hen* BAD (dat is, bij wijze van verzoek of *petitie* vraagde.) om *f* 1000:- guldens, en dat zij, die gift te klein rekenende, Hem *f* 10000:- aanboden, die hij weigerde.

Ziedaar bewezen, dat reeds in de XIVde Eeuw het eene bekende gewoonte in Holland was, even als in andere Landen, dat de Landsheeren, om Onderstandgelden, bij wijze van *Beden*, verzochten; doch die, volgens de eenvoudigheid dier tijden en mindere kostbaarheid van leven en zeden, zeerweinig beduidende waren. Zonder dat ook toen nog eenig denkbeeld van *Staten* of oproeping van *Staten* hierbij te pasfe kwam. En zoo kome ik tot mijne

VIde stelling. *Dit deden zij eerst bij gedeeltens, van Landstreken, Steden, enz. en naderhand Volksgewijze.*

Algemeene aanmerking.

De ondervinding van alle tijden leert, dat in alle Volksmaatschappijen, door lang tijdverloop, vele zaken, die voormaals meer op *gewoonten*, of *gebruiken* berusten, of toevallig bijkomen, zich tot *rechten* en *verplichtingen* vervormen. Gelijk dit in 't *burgerrecht* plaats heeft, en de Ingezetenen zich beroepen op *Costumen*, *oude herkomens*, *Gebruiken*, als op welverkregen Rechten, vooral wanneer dezelve door den Souverein bevestigd of bekrachtigd zijn (24), zoo kan men in het Staat- of Algemeen Recht dit zelfde waarnemen, dat zeden en gewoonten onder de Volkeren ook dikwils *Gerechtigdheden* ver-

(24) Men leze hierover J. H. BOEHMER, *Jur. Publ. Introd.* p. 381—384.

verschaffen, die de Onderdanen door lang tijdverloop den Vorsten toekennen; met dien gevolge, dat het geen 100, ja 200 jaren als eene gewoonte voordduurde, naderhand eene *wet*, eene *noodzake*, een *recht* wordt; vooral dan wanneer de *billijkheid* er voor pleit; en de opkomende omstandigheden er eene *noodzakelijkheid* van maken. Dit was het geval met de benoodigde *Beden*: 't was toch billijk, dat de Onderdanen, die, op 's Vorsten Territoir gezeten, uit zijne Domeinen en Schatten verrijkt waren; zij, die vele Heerlijkheden, Inkomsten, en Rentegevende Rechten verkregen hadden; die door zijne zorgen hunnen Koophandel, Zeevaart, Visscherijen, Fabrieken, zagen bloeien; die vele Eereposten, Ambten en Waardigheden onder Hem, en op zijne kosten bekleedden, en in aanzien hooger stegen: dat zulke Landzaten, vindende *de bronnen* van Inkomst van den Landvorst opgedroogd, of de middelen tot instandhouding en bloei van Land en Volk verminderd, dat die Landzaten uit hunne goederen en aanwinsten de tekortkomingen aanvulden, en met onderlinge schikkingen den Vorst bijstonden, wilden zij land en volk behouden, vooral wanneer onvoorziene toevallen, en bijzonder het meer en meer kostbare van verwerende Oorlogen daarbij kwamen (25). Dit was het geval van de Schotsche Ingezetenen, Edelen en Steden, toen hun Koning Robert (26) om

Werden naderhand een recht.

Maar hoe?

(25) Vergel. STRUBE, *Obs.* T. IV. p. 189. sq.

(26) G. STUART, boven, bl. 385. *Fatentes praemissa Domini Regis motiva esse vera., ac quamplura alia, suis temporibus eis per eum commoda accrevisse, suamque* PETITIONEM *esse rationabilem atque justam*, — *unanimi-*

om onderstandgelden verzocht, en hun aantoonde, dat zijne Landen en Inkomsten genoegzaam uitgeput waren tot hunne behoudenis en welvaart; dat zij hierop *bekennende*, dat 's Konings voorstellen waarachtig waren; dat zij door Hem vele voordeelen hadden genoten, en 't Verzoek recht en billijk was, Hem hierop *dankbaarlijk* en *goedgunstig* gaven den 10den penning hunner Inkomsten en Pachten uit hunne goederen en landen, gedurende zijn leven. Waartegen de Vorsten op hunne beurt alle inschiklijkheden gebruikten. Dit was de reden, dat de Graven van Holland, zulke beden vragende, dit *in persoon* deden, om alle misbruiken hunner Hooge Beambten voortekomen, gelijk zij daarna in Zeeland daartoe gewoonlijk *te Catz* kwamen en daar de Dagvaart beriepen; in Noordholland gemeenlijk *te St. Aalbrechtsberg* (27) of hen naar 's Hage riepen. En toen dit door 't aanwerven en bezitten van zoovele andere Vorstendommen, waar 's Vorsten tegenwoordigheid vereischt wierd, vooral in tijden van nood, onmogelijk gemaakt wierd: zoo waren de Landzaten wel te vrede, als de Vorst hun hiervan Verklaringen deed, bij Brie-

miter GRATANTER ET BENEVOLE *concesserunt et dederunt Domino suo Regi annuatim — decimum Denarium omnium Firmarum et redituum suorum.* —

(27) Van Holland leest men in de *Memorialen van Rosa*, D. VI. fol. 13. *De Graaf had te doen van zaken van Bede — in Rijnland en Kennemerland, daar hij reizen moest.* Zie meer hiervan HEENEMAN, bl. 110, 111. *Privil. van Amsteld.* D. I. bl. 75. Van *Maria* bedongen zij bij 't Groot Privilegie §. 35. dat de Graaf, om Bede vragende, in persoon in 't Land kwame, of zijn oudsten Erfgenaam zoude zenden.

Brieven, genoemd *Acten van non praejudicie*; waardoor zij ten minste de schaduwe van dat vroegere recht overhielden.

Doch ook hiertegen vindt men, dat, daar de Vorst hun bedankte voor de goedwilligheid in 't toestemmen, of voor 't gegeven *consent*, de Staten, overtuigd van de benoodigdheid, aan hunne zijde den Graaf bedankten *voor de gunst en toegenegenheid, die hij den Lande droeg, en hunnen ootmoedigen en onderdanigen dienst aanboden in alle zaken, die hun mogelijk waren* (28).

Men denke dus niet, dat, gelijk *de Vorst*, volgens de Grondwettige Inrichting van de Europische Staatsregeringen, zonder toestemming der Onderdanen of Belanghebbende, geene zoodanige Geldbeden konde vorderen, deze Onderdanen, of naderhand de *Staten*, naar willekeur zoo maar hunne toestemming konden weigeren of inhouden; en aldus een onbepaald recht van verschillen of weigeren (*jus dissentiendi*) konden oefenen. 't Kwam toch altijd daarop aan, of 't weigeren op goede gronden steunde, dan of zij overtuigd waren, dat de *nood* die geldsommen waarlijk vereischte; dan of er iets op aftedingen ware. Ook werd hun niet kwalijk afgenomen, als zij met eene gepaste vrijheid hunne belangen, of hun onvermogen daartegen inbrachten (29). Onder Keizer Karel zeiden *de Edelen*, dat zij wel wisten, dat zij *zonder Bede niet blijven* zouden, maar zij waren te klein in getal, en men was gewoon in 't toestaan eenige Artikelen te bespreken.

Van wederzijde met goedwilligheid.

(28) VAN DER GOES, *Regist. van Holl.* D. IV. bl. 247.

(29) Zie hiervan VAN DER GOES, D. VI. bl. 259. Vergel. BRENEMAN, bl. 103—105.

Ook wel met bedingsels.

ken (30). Diergelijke besprekken of bedingsels waren er menigvuldig; zij liepen gemeenlijk over den te hoogen of te lagen *aanslag* van sommigen voor hun aandeelen (31), over 't geven van *Vrijdom* van Beden en Belasting; *kwijtscheldimg* van reeds ingewilligde belastingen, bedinging van gewone *gratien* of *kortingen* op vroege betaling; over *de wijze*, om de gelden door heffingen te vinden; over 't *beloven* van geen nieuwe Beden te vorderen, terwijl de oude nog liepen; over 't maken van deze of gene nuttige Inrichtingen, gelijk het *graven eener Vaart* door Holland tot bevordering van den Koophandel (32); het verkorten van den langen trein van *Rechtsplegingen*; 't geval van oprijzenden *oorlog*, *brand*, en vele andere verordeningen of vergunningen (33), die den Vorst geene moeite of hinderingen deden, maar veel eer ten nutte van den Lande of van sommige gedeeltens derzelven strekten (34). Doch dit waren meer *tijdelijke*, of wel zoodanige *mindere Rechten*, die de Vorsten, zonder krenking hunner *Souvereiniteit* of hooge Majesteits-rechten, konden geven of vergunnen. Vele onzer Schrijvers zijn hierin te verre gegaan, als zij zeggen, dat de meeste *Privilegien*, bij gelegenheid

(30) VAN DER GOES, D. I. bl. 59.

(31) Zie hiervan een sterk bewijs bij VAN DE WALL, bl. 719.

(32) WAGEN. *Vaderl. Hist.* D. IV. bl. 191.

(33) MIER. D. IV. bl. 185. No. 1, 2. 205. No. 2. 242. enz.

(34) De aanmerking van den Heer VAN DE WALL, bl. 719. die dit alles als *aanmatiging* der Vorsten voordraagt, schoon hij het Recht van *Bede* toestaat, wenschte ik in dit anders schoon Werk niet aantetreffen.

heid van *Beden* vergund, en dus de *Voorwaarden* zijn, waarop zij 't *Geld ontvingen*; of dat de macht der *Graven* door zoodanige *Privilegien* allengskens beperkt is. Ik zoude de kunde mijner lezeren te kort doen, indien ik dit ging wederleggen. De Vorsten of hunne Raden wisten zeerwel, hoe verre zij gaan konden, en zoo wanneer hun, bij of voor het toestemmen in de Beden eenige verzoeken van dien aard gedaan wierden, waarbij zij *schade* konden lijden, waren Zij ook daartegen gewapend; weigerden die voorafgaande voorwaarden, vorderden het geld zonder voorafbeding, of gelijk Karel II. zeide: „*Hij begeerde dat die van Holland procederen wilden tot zijne Petitie, eerst en alvorens te consenteren — Hij wilde niet geconstringeert worden, of koopmanschappen met zijne Onderzaten*, die altijd in zijn afwezen hun best gedaan hadden" (35).

Na deze voorafgaande aanmerkingen, kome ik ter zake! De Graven, die te voren, volgens gebruik, gedurende hun bewind, maar eene bede deden, uitgezonderd als de hoogste nood van 's Lands bescherming hen prangde (36), deze Graven deden in vervolg van tijd bepaalde geldbeden, maar deden dit eerst plaatzelijk of bij gedeeltens, en bij bepaalde sommen, naderhand *Volksgewijs* over 't geheele Land. Het eerste gewag van zulke bepaalde en plaatzelijke Bede in

De Beden, hoe bij gedeeltens?

(35) VAN DER GOES, D. I. bl. 302, 303.

(36) Dus drukt het in zijn tijd PHIL. DE LEYDEN uit, *Cura Reip.* p. 139. *Comes sui regiminis tempore de una vice sive una collatione debet esse contentus, — nisi evidentissima urgeret necessitas Patriae defendendae.*

Onder Hertog Aalbrecht.

is mij onder den Hertog Aalbrecht voorgekomen in 't jaar 1366. waar hij een verschil beslist tusschen *Waterland* en *Monnikendam*, over *het aandeel*, dat elk hunner zoude betalen *in 's Heeren Bede, die hem in den vorigen jare gegeven werd.* 't Welk eene bepaalde somme vooruitstelt (37). Hij spreekt in 't jaar 1398. in zijnen Frieschen Oorlog van Gelden, hem door Haarlem geleend, en belooft die binnen 't jaar weder te geven, en anders mag Haarlem die opbeuren uit *zijne eerste Bede, die Hem in Kennemerland en Vriesland gegeven zal worden* (38). Het woord *begaven*, dat is *gave* of *bedegeven* raakte reeds onder Hem in gebruik, vanwaar hij in 't jaar 1400. aan *Westzanen* en *Krommenije* eenige Voorrechten gevende, zegt (39): „ Wanneer „ wij of onze Erven *begaafd* zullen worden van „ onzen Lande van Kennemerland, zullen zij „ voor *eenvoudige bede* ons betalen *f* 50 ℔ — „ en zoo wij hooger *begaafd* worden, dan al„ zoo veel meer naar *de grootheid der Bede.*" Waaruit opgemaakt kan worden, dat die Landstreek reeds op eene bepaalde Bede gesteld was.

Zijn Zoon Willem VI.

Dit werd echter algemeener onder zijn' Zoon Willem VI. Dees sprak in 't jaar 1411. *van alzulke Bede, als ons nu laatst in onze Steden en Landen van Holland gegeven is* (40). Maar nog duidlijker in 't jaar 1413. waar hij zijnen Baljuw van Rijnland bericht, dat alle *zijne Welgeboren Luiden*, overal in *Rijnland*, hem gunstig

(37) MIER. D. III. bl. 212. No. 2.
(38) Ibid. D. III. bl. 678.
(39) Ibid. D. III. bl. 715. f.
(40) Ibid. D. IV. bl. 176.

stig gaven den 50sten penning van alle hunne goederen, maar zoo, dat de *rijkste Welgeboren* man hem geven zal XX kroonen en niet meer: en beveelt hem de penningen in te zamelen, en dit in rekening te brengen (41). Hertog Jan van Beijeren spreekt op 't jaar 1423. van *zijne Bede*, die Hem zijne Stad *Briel* en 't Land van Voorne laatst gegeven hebben (42): en in 't jaar 1424. van zulke *Bede*, als hem *die gemeene Lande en Steden van Holland* gegeven hadden, die hij had uitgesteld, en nu aan den Baljuw en de Schouten van Kennemerland ernstig belast in te zamelen en hem te Haarlem te leveren; en de onwilligen te gijzel zenden in 's Hage (43). Die Hertog verklaart in 't zelfde jaar, dat de *goede Steden van Holland bij Hem* geweest waren, en hem bewilligd hadden, tot hulpe — in 't bedijken van den Grooten Waard (44), *eenen tuin van elken morgen*, en schrijft aan Dordrecht, „dat hij dit ook meent *te verzoeken aan de Ridderschap en de Gemeente van den Lande*, om dat daar ook *door te krijgen* — opdat zijn Land met Gods hulp weder bedijkt mag worden." (45)

En ziedaar den weg gebaand tot meer algemeen Verzoek, en tot bepaalde sommen, die ik aan-

(41) MIER. D. IV. bl. 236. Zij volstonden dan met deze XX kroonen, en dan werd hun rijkdom niet geschat.

(42) Ibid. D. IV. bl. 698.

(43) Ibid. D. IV. bl. 708. No. 2.

(44) Dit was de groote Zuidhollandsche Waard, die in 't jaar 1421. op St. Elisabeths nacht bij 't doorbreken der Dijken geheel onder water geraakt was, en waaruit de Biesbosch achter Dordrecht geboren is: waarvan zie de Kaart, bij VAN DE WALL, *Dordr.* bl. 468. enz.

(45) MIER. D. IV. bl. 723. No. 2.

Onder Philips I. meer algemeen.

aantreffe, zoodra onder Jacoba *Philips van Burgundie* op 't tooneel verschijnt. Het eerste, zooveel ik weet, was bij gelegenheid van 't Oproer in Noordholland, bij *Wagenaar* verhaald (46), toen Philips in 't jaar 1426. tot betaling van zes maanden soldij aan de soudenieren, die zijne zijde hielden, aan de Hollandsche Steden eene Bede deed van 30000 schilden van 15 stuivers 't stuk, waarin Haarlem zoude betalen 5000, Delft 4250, Leiden 3500, Amsteldam 3000 enz. doch hij liet hiervan eenige Dorpen, (*Aalsmeer*, *Kalslagen*, *Kudelstaart*) voor hun aandeel vrij (47), mits zij elk daarvoor onderhielden 10 soudenieren, en hun gezamelijk 20 *kromstaarten* daags tot *soldij* gaven. Hierop deed hij nog eene Bede in 't jaar 1427. van 20000 schilden, voor 't betalen van twee maanden soldij, waarin Haarlem droeg 4622 schilden, Delft 3305 enz.; maar eenige Dorpen in Delfland, onwilligheid in 't betalen toonende, werden met eene zware geldboete gestraft (48).

En meer geregeld.

Ondertusschen gaf de Verzoening van Philips met Jacoba, kort daarop in 't jaar 1428. gevolgd, en *de Landzoen* genoemd (49), aanleiding tot meer geregelde *Bedeheffing*. Bij dien Landzoen was bevoorwaard, dat van de *Beden*, die voortaan gegeven zouden worden, gedurende 's Hertogen Ruwaardschap twee derde strekken zoude tot aflossing van gemaakte schulden, het ander derde deel zoude verdeeld worden tusschen *Phi-*

(46) *Vaderl. Hist.* D. III. bl. 471—474.
(47) MIER. D. IV. bl. 868. No. 1.
(48) WAGEN. *Vaderl. Hist.* D. III. bl. 480.
(49) MIER. D. IV. bl. 918. b. f.

Philips en *Jacoba*; en na afbetaling der schulden en lasten, zullen de Beden, die voortaan gegeven zouden worden, gelijklijk elk voor de helft hun aankomen. Hierover viel in 't volgende jaar 1429. een nader Verdrag (50), uit hoofde, dat Jacoba met de haar toebedeelde inkomsten uit Holland niet toereikende, Philips uit dien hoofde onder eenige Voorwaarden haar een *vast* en *vrij Jaargeld* toelegt van 24000 Burgundische schilden, met nog andere Renten en voordeelen, benevens het haar beloofde aandeel in de Beden.

Hiertoe behoort *de tienjarige bede*, van welke MIERIS dikwils gewaagt (51), en waarvan in 1432. (52) gezegd wordt, *dat zijne Ridderschap en gemeene Steden van Holland en Zeeland hun die gegeven hadden*, *overmits der gemeene Landzoene wille*, waarbij de Stad Briele hem opgebracht hadde (doch onder brieven van voorbehoud,) de somma van 14100 Hollandsche schilden (53). Maar ook moesten hieruit vele opgenomen Gelden betaald worden (54). De En-

Een tienjarige Bede.

(50) MIER. D. IV. bl. 942, 944. a.

(51) Hierom genoemd, 1429. MIER. D. IV. bl. 956. f. 988. No. 2. 1003. a. de *bede*, *die onzer liever Zuster van Holland en ons tien jaren lang gegeven is.*

(52) Bl. 1006. No. 1.

(53) Bl. 1006. No. 1. De Heer WAGENAAR D. III. bl. 522. die dit van den Briel als een' Afkoop voordraagt, merkt op, dat men hieruit rekenen kan, hoeveel de grooter Steden hebben moeten dragen. Doch de Briel en 't Land van Voorn droegen gemeenlijk afzonderlijk.

(54) Hierdoor worden verstaanbaar vele Brieven en Verklaringen, bij MIERIS D. IV, bl. 956. b. v. Philips was

Engelſche Oorlog met Philips hierbij oprijzende, waarin *de Hollanders* van ter zijde gemoeid maakten (55), vindt men op 't jaar 1436 gewaagd

was aan de Stede Westwoude voor dienſten ſchuldig *f* 400 ſchilden. Hij bewijst hun de betaling binnen 6 jaren op *die Bede*. Bl. 988. de Steden Haarlem, Delft, Leyden, Amſterdam en Gouda hadden beloofd, de Lijfrenten, die Philips in Vlaanderen en Brabant, en den Heere van Egmond en zijnen Broeder ſchuldig was, te betalen; hij bewijst hun die op te beuren uit *de tienjarige bede*, Hem door de Steden en Dorpen (van Waterland en Kennemerland) gegeven. Bl. 991. No. 2. Des Heeren van Egmonds Broeder verklaart daarvoor ſchadeloos geſteld te zijn. Bl. 1003. Hij beveelt aan die van Westzaanden en Krommenije hun aandeel *in die tienjarige bede* ter ſomme van *f* 195:— aan de Weduwe van Graaf Willem VI. uittekeeren, enz.

(55) Ik zegge van ter zijde, maar echter op eene veel ernstiger wijze dan WAGEN. D. III. bl. 525—528. dit voorſtelt, daar de Engelſchen niet *met* 200 *ſchepen omtrent het Zwin zich vertoonden*, bl. 527. maar gekomen waren *met* 4000 *ſchepen binnen de palen van Zeeland in de Wielingen*, en groote ſchade deden in Vlaanderen. 't Is wel waar, de Engelſchen hadden het gemunt op Vlaanderen, en zochten *Zeeland en Holland* voor onzijdig te houden, en daaruit *levensmiddelen* te halen. Doch daar *Holland* en *Zeeland* naast aan den brand zaten, en zij met Vlaanderen onder een' Heer en Vorst waren: wilde Philips ook hunnen onderſtand, of anders eene matige ſomme van 60000 rijders. Met welke moeite nu hij die verkreeg, hoe daarvan in 1437. nog maar 40000 was ingekomen; en hoe de Stadhouder, uit 's Vorsten naam, met de Steden hierover handelde, blijkt breeder uit de MS. *Memorialen van Roſa*, D. II. fol. 137. en volg., beginnende met eene *Memorie, om voirſienicheyt te hebben op die Engelſche, oft ſake wair, dat zij die Maze incomen wouden, off dat zij die Lande van Hollant off van Zeelant tot eniger ſtede beſoecken ſouden willen, hoe men ze dan wederſtaen ſal*

waagd van eene afzonderlijke Bede van 60000 Rijders, die onze Landen van Holland *ons geconsenteerd hebben, ter hulpe, van onze wapenknechten mede te onderhouden in dezen oorlog tegen de Engelschen.* Hierin nu had de Abdisse van Rijnsburg gegeven *f* 250:- schilden, *gelijk*, zegt de Brief) (56) *onze gemeene Baronnen, Ridderen, Knapen, Steden en Landen van Holland ons daartoe geven*; maar die Abdisse Pauslijke en andere Brieven van *Vrijdom* toonende, verklaart de Graaf hare ongehoudenheid, en dat die gifte haar tot geen nadeelig gevolg zal strekken. Dit deed hij ook aan den Heer van *Putte* en *Strijen* (57). Het merkwaardige, 't welk bij gelegenheid dier Bede voorviel, kan ik niet met stilzwijgen voorbijgaan, omdat het teffens bewijzen zal, hoe nog in dien tijd de Ingezetenen niet *Staatsgewijze* opgeroepen wierden, maar elke Stad en dorp afzonderlijk voor zich, en op straffe van ongehoorzaamheid verplicht waren te verschijnen. De *Gooilanders* waren ten dien einde in April 1436. opontboden, om *ter Dagvaart* in 's Hage te verschijnen, of om Gemachtigden te zenden. Het meeste deel der Gooilanders verscheen; maar die van 't dorp *Hilversum* bleven achter, en waren 's Vorsten *gebod overhoorig*. Hierop beveelt hij (58) den Baljuw van Gooi-

sol, — *ende is overdragen bij den Rade, Ridderscip ende Steden van Hollant ende van Zeelant.* — — Die stukken van Verdediging en Voorziening zijn zeermerkwaardig, en verdienden wel eene plaats in de *Bijlagen*, op 't jaar 1436. doch zijn te wijdloopig.

(56) MIER. D. IV. bl. 1080. a.

(57) Ibid. D. IV. bl. 1078. No. 1.

(58) Ibid. D. IV. bl. 1075. No. 2.

Gooiland, dat hij *den Buren van Hilversum* nader gebieden zoude *op lijf en goed*, om den volgenden Vrijdag ter dagvaart te verschijnen, of van hunnen wege volkomen Gemachtigden te zenden *bij ons in den Hage, om ons te antwoorden op deze zaak, en oic op tie overhoerigheyt, die sij boven andere onse ondersaeten aen ons bewijst hebben.* De Bevelbrief zelve is zeer merkwaardig; men leest er in, dat Philips aan den Baljuw „ met zijne opene brieven bevolen had „ te zenden overal in zijnen bedrijve — om te „ gebieden alle de *welgeboren lieden en huislieden* (59), dat zij bij ons kwamen, of van „ hunnen wege Gemachtigden zonden, in den „ Hage te wezen op laatstleden Woensdag, om „ met *onze Edelen*, *Baanritzen*, *Ridderen*, „ *Knapen*, en onze *goede Steden* en onderzaten „ van onzen Lande van Holland ons te antwoorden op onze begeerten, en ons te gunnen en „ toeteftaan, dat onze *Ridderschap*, *Steden en* „ *Onderzaten*, elk naar hun beloop en ftaat, „ gunnen en *consenteren* zouden." Waarbij gevoegd is het fcherp befluit, dat, zoo zij op die nieuwe aanmaning ten geftelden dage niet kwamen, en zijn gebod *overhoorig* waren, hij dit aan hun zoo zoude doen *corrigeren*, dat er een ander *ten eeuwigen dage exempel aan nemen zoude.* Die ongehoorzaamheid werd dan fterk ge-

(59) Te voren merkte ik de *Huislieden* meer aan als *cijnsschuldigen* of *schotboortigen* dan hunne Goedsheeren, niet als *vrije* lieden. Maar dit oorfpronglijke veranderde in twee of drie eeuwen aanmerkelijk, federt die zelfde *huislieden* allengskens meer *vrije* lieden wierden, of zoodanige *vrije goederen* bekwamen of aankochten, uit welken hoofde zij nu ook dorpswijze opgeroepen wierden.

gestraft, en 't werd onmiddelijk de zaak van den *Procureur Generaal*, die het Recht des Souvereins en de overtreding der Wetten en Bevelen voor de Rechtbank moest vervolgen. Gelijk ook na gedane *Inwilliging*, wanneer iemand zijn' beraamden aanslag of aandeel niet op zijn' tijd betaalde, de straffe volgde, waartoe gijzeling en uitwinning het gereedste middel was. Waarvan hierna nog een woord.

Voorbijgaande het gebeurde in den krijg met de Oosterlingen en Denemarken, in de jaren 1440, 1441. (60); zoo deed Philips, volgens WAGENAAR (61), in 't jaar 1447. op nieuws eene *tienjarige bede* aan Holland, waarin de Staten, zegt hij, *schoorvoetende bewilligden*, en hij stelde Gemachtigden aan, om de bijzondere *Steden* en *plaatzen* op *een aandeel* te stellen; waarover vele Ingezetenen klaagden, en er zelfs een opstand in 't Noorderkwartier uit oprees. De *Staten* waren hier nog *Ridderschap* en *Steden*, en 't *schoorvoetende* had bijna altijd plaats, vooral in die eerste tijden. De Heer WAGENAAR brengt tot dit jaar de eerste zoogenoemde *Quohieren van Verponding*, die men eene Eeuw later in de *Registers* van Holland vond (62). Indien hiertoe behoort

(60) Waarvan WAGEN. D. III. bl. 534-546. met de nadere ophelderingen en verbeteringen, die in dat Verhaal uit de *Memorialen van 't Hof* konden gegeven worden; als mede het gebeurde met *de Spanjaarden* en de daarvoor gevorderde *Beden* in de *Bijlagen* van HEENEMAN, bl. 209. enz.

(61) D. IV. bl. 20.

(62) 't Is bij mij bedenklijk, dat hier *aandeelen* van *Verponding* bedoeld worden! Doch zij kunnen ook toen gemaakt zijn over huizen en landen.

hoort de Verdeeling bij VAN LOON (63), waar uit zeker MS. wordt opgegeven *de zetting van der Bede, mijnen Genad. Heere lest gegeven tien jaar lang gedurende;* zoo zoude de geheele jaarlijksche Bede toen niet meer bedragen hebben dan *f* 55183 schilden, welken berekend tegen 30 groot of 15 stuivers 't schild, omtrent 41390 Hollandsche guldens zouden uitbrengen (64).

Of nu dit dezelfde dan eene andere Bede zij geweest, die in 't jaar 1452. geheven is, doet hier

(63) *Aloude Reg. van Holl.* D. V. bl. 153.

(64) Hierin werd Dordrecht met Zuidholland bepaald op omtrent ⅑. . . . . 6100.

De andere Steden, Haarlem, Delft, Leiden, Amsteldam, enz. op . . .	18700.
De Dorpen van Rijnland, elk afzonderlijk, maar te zamen	2433.
't Baljuwschap van Noordwijk op .	602.
Vervolgens afzonderlijk de Dorpen van Delfland	1016.
Schieland	647.
Kennemerland . . .	5802.
De Baljuwschappen van Wijk en Nienburg op	951.
Westvriesland	2535.
Waterland	2081.
Amstelland	596.
Gooiland	503.

Doch de Heer WAGENAAR D. IV. bl. 87. brengt dit tot de jaren 1463. of 1464. Op wat grond wete ik niet. Maar dat zoo zijnde, zie ik niet, hoe die zelfde treflijke Schrijver met zulk eenen ophef dit kan noemen *het opbrengen van zoo zwaare Beden, dat er de goede Ingezetenen zeerdoor gedrukt wierden;* daar alle de Lasten, toen in Holland geheven, geen 50000 guldens in 's Vorsten (thans genoemd *'s Lands*) Schatkiste inbrachten. Waarlijk eene zeergeringe somme bij vergelijk van latere tijden; ik zwijge van onze tijden, daar 5 millioenen, dat is, 100 maal die somme, voor bijna niets geacht worden.

hier niets ter zake. Maar ik vind op dat jaar gewaagd (65), „ dat, alzoo *Ridderschap*, *Edelen en goede Steden van onzen Lande* van „ Holland en Zeeland onlangs toestonden *onze* „ *tegenwoordige Bede* van 10 jaren, met bijgevoegde Voorwaarde, dat, als zijne Landen „ intusschen *in oorlog kwamen*, *of inbraken* en „ *bevloeiden*, zij ongehouden zouden wezen, „ om die bede voorder te betalen; dat de Hertog hun dit toezeide." Hij deed den Lande op dien zelfden dag (66) nog de belofte, „ dat hij *geene Beden* in zijn afwezen zoude laten vorderen door zijnen Stadhouder of Raden; en 't geen ze in zijn afwezen toegestemd hadden, ware *bij gratie*, en zonder vermindering hunner vrijheden en rechten."

De Lasten altijd hooger klimmende, werd hierop in 't jaar 1462. eene nieuwe *tienjarige Bede* geëischt. Hoe hoog zij liep, wordt niet gezegd. Denklijk 60000. Van dezelve gewaagt Philips Zoon en opvolger, Hertog *Karel*, op 't jaar 1472. (67), waar

(65) Zie NOORDKERK, *Privil. van Amst.* bl. 75.

(66) Den 11 Junij 1452. waarop hij vele andere gunstige Verordeningen maakte; als onder anderen het Privilegie van niet *te evoceren* buiten 's Lands. dan van vier hoofdzaken, *Groot Plakaatb.* D. II. bl. 679. *Priv. van Rijnl.* bl. 512. *Amsteld.* bl. 76. Van te zullen vernietigen of herroepen 't geen bij *inadvertentie* tegen Privilegien gedaan of gegeven mogt worden, *Groot Plakaatb.* D. II. bl. 658. en D. III. bl. 650. Van 't ontlasten van hooge Heerlijkheden van beden, indien zij de bewijzen van Vrijdom kunnen toonen, *Groot Plakaatb.* D. III. bl. 18. *Privil. van Rijnl.* bl. 515. waartoe ook behoort de vroeger uitspraak over de Heerlijkheden bij WAGEN. D. IV. bl. 15.

(67) *Privil. van Haarl.* bl. 131.

waar hij der Stad Haarlem op hun verzoek toezegt, dat die Stad in die bede niet meer voor haar aandeel zoude gelden dan Delft en Leiden; ook verzocht Hoorn om mindering (68).

Onder Karel I. Ik kome tot Karel van Burgundie. Deze werd in 't jaar na 's Vaders dood 1468. in 's Hage met vele pracht ingehuldigd. Bij gelegenheid dier huldiging deed de nieuw aankomende Vorst aan Ridderschap, Edelen en Steden *eenen zwaren Eisch of Bede van de Hollanders en Zeeuwen* (69). Denkelijk bestond die bede in het, boven bl. 125. aangehaalde *aurum coronarium*, *'t Huldigingsgoud*, of *den schenk ter blijder inkomste.* Deze Bede wordt bij velen zeer uitgemeten. Zien we waarin zij bestond. Hij vraagde over *Holland* en *Zeeland*, voor den tijd van 7½ jaren in 15 termijnen de somma van 532800 Hollandsche schilden tot 15 stuivers, (dat is, 399600 Hollandsche guldens,) waarin Holland voor zijn aandeel zoude dragen *f* 372800:- of *f* 279600 guldens, Zeeland *f* 160000:— of 120000 guldens, en dus zoude Holland over alle de

(68) VELIUS, *Chron. van Hoorn*, bl. 80.

(69) Zie WAGEN. D. IV. bl. 101. en *Amsteld.* D. I. bl. 156. VELIUS, *Hoorn*, bl. 83, 4. en de daar genoemde Schrijvers. *Hij deed eenen zwaren eisch*, zegt WAGENAAR, „ Hij vorderde 240000 Leeuwen van 30 „ stuivers, of 480000 schilden van 15 stuivers voor „ zich; 32000 schilden tot speldegeld voor de Hertoginne; 16000 tot geschenken en heuschheden aan „ verscheiden Dienaars; 14800 tot vervalling der Reis- „ en andere kosten. — Dit alles beliep 532800, van „ welken Holland en Westvriesland 372800, Zeeland „ 160000 schilden opbrengen moest, in den tijd van „ *vijftien* halve jaaren."

de Steden en Landen in twee termijnen jaarlijks opbrengen *f* 37280:—.

Naderhand hebben zeker de gedurige Oorlogen, waarin de krijgszuchtige Karel de Landzaten inwikkelde, en de meer toenemende Landsbehoeften, den Vorst tot meerder en zwaarder Beden gedwongen. Aldus gewaagt Hij op 't jaar 1472. van *f* 500000 schilden, nu laatstelijk *in 't generaal door alle onze Landen van herwaards over toegestaan voor de zes eerste jaren* (70). Dit liep dan over alle zijne Nederlandsche Provincien. Hoeveel Holland voor zich daarin droeg, vinde ik niet aangeteekend. De som kan echter niet groot geweest zijn; daar Holland veeltijds maar een derde van Brabant betaalde (71). Verder vinde ik van 't heffen van Bede niet, dan dat bij 't *Groot Privilegie* van Maria, na doode van Karel, Art II. een onthef voorkomt aan de Landen eener Bede van Holland, die zij haren Vader in 't jaar 1475. toegestaan hadden; hun voord kwijtscheldende hun aandeel van *de groote Bede* van 500000 kroonen jaarlijks, door de drie Staten (72) ingewilligd, met alle de achterstallen en ge-

(70) *Privil. van Haarl.* bl. 130. Deze somme was, in 't jaar 1471. te *Abbeville* in Picardie gevraagd tot bestendig onderhoud van 800 mannen van wapenen, maar niet hooger dan tot *f* 120000 kroonen. Zij schijnt dus in 't volgend jaar geklommen te zijn tot *f* 500000:— om meerder *manschap* te hebben. Zie VAN WYN, *Aanm. op* WAGENAAR, D. IV. bl. 44, 45.

(71) Bij TROTS, *Legg. Fundam.* p. 14.

(72) Door die drie Staten schijnen mij bedoeld te zijn *Holland*, *Zeeland* en *Westvriesland*, die meermalen aldus voorkomen: schoon 't mogelijk is, dat er ook bedoeld worden de *Prelaten*, *Ridderen*, en *Steden*, zoo als die in Zeeland waren.

geïnreiken enz., en eene gelijke kwijtschelding, Art. III. aan de Stad Dordrecht en Zuidholland der 6000 *klinkaarts* (van 30 groot) Hem jaarlijks en erflijk, bij gemaakte Overeenkomst in 't jaar 1468. toegestaan, waarvoor zij voor altijd vrij en ontlast zouden zijn van *alle Beden en Subventien, die in toekomende tijden bij de Staten geconsenteerd mogten worden* (73).

On-

(73) Om dit te verstaan, moet men 't Verdrag van 1458. bij VAN DE WALL bl. 629. in 't Fransch opgesteld, inzien, waaruit blijkt, dat *Dordrecht* met geheel *Zuidholland* in de 10 jarige Bede, onder Philips in 't eerst niet meer bewilligd hadde dan 6000 klinkaarts van 30 groot: naderhand geheel niets; dat hieruit verschil geresen zijnde zij aanboden 4000 klinkaarts, mits zij op 't land, buiten Dordrecht, mogten heffen 2 groot op elk vat bier, 2 groot op elk last zwarte turf; en zij zouden den achterstal, die *f* 36000:- over 6 jaar beliep, betalen met eens *f* 6000:—. *Karel*, begrijpende, dat zij als onderzaten dezelfde verplichting hadden als de anderen, doch willende zooveel mogelijk inschikken, bepaalde 1°. dat zij voortaan in de Bede jaarlijks zouden geven *f* 5000 klinkaarts, als voortdurende rente, in plaats der *Aide* (*Bede*) die te geven was. 2°. Voor den achterstal der *f* 36000:- zouden zij geven *f* 16000:-, of eene Jaarrente nemen van *f* 1000 klinkaarts 's jaars, mits zij alle Hem behoorende Domeinen herstelden. En hij oorlooft hun hiertoe 3°. voor 12 jaren, en dan tot wederzeggen, uit zijn' naam, in Zuidholland den gemelden *Accijs* te heffen. Dit nu is die somme van *f* 6000:—, welke Maria hun §. 3. kwijtschold, schoon erflijk door hun *geconsenteerd*. Wat hierover naderhand met Dordrecht te doen viel, is buiten mijn bestek. Alleen melde ik, dat, na 't vernietigen van die *kwijtschelding*, door 't verval van Maria's Privilegien, hierover nog veel te doen viel, zie VAN DE WALL, bl. 698, 702, 748. en eindelijk onder Maximiliaan, in 't jaar 1487. bl. 718. bepaald wierd, dat *Dordrecht en geheel Zuidholland* voor 't vervolg zouden volstaan in alle

vol-

Onder de bijzonderheden, die den leef- en regeertijd van dezen Karel 1467—1477. vergezelden, kan men brengen 1°. het gewichtige punt; 't welk in Europa zoovele Veranderingen aangebracht heeft, het onderhoud namelijk van *staande legers* en *besoldigde* manschappen, in navolging van Vrankrijk (74), 't welk hem aanleiding gaf, om in 't jaar 1471. alle de Staten zijner Landen in Picardie bijeen te roepen, tot inwilliging van die Bede, waarvan zoo even.

2°. De gedurige oorlogen, waarin hij bijzonder met Vrankrijk in die jaren ingewikkeld was, en waaraan zijne krijgszuchtige geaardheid ook groot voedsel gaf, tot merklijk bezwaar zijner Onderdanen.

3°. Maar hierbij kwam ook de welstand en toenemende weelde der Landzaten, zoo als zij bij WAGENAAR (75), sprekende van 's Vorsten Inhuldiging, beschreven wordt, en als gevolgen der Regering van Philips den Goeden aangemerkt mag worden. Toen toch waren de Rijkdom en Weelde der Landzaten, de pracht en kostbaarheid der kleedinge, zoo onder de rijke ingezetenen, als ten Hove, door den Koophandel zoohoog in top geklommen, dat *Holland* en *Zeeland*, volgens WAGENAAR, den naam dragen mogten van *rijke Landen*, en elders van *'t Land van Belofte* (76).

4°. Men

volgende Beden, voor hun aandeel met een twaalfde deel der geëischte Beden. ' Waarvan hierna.

(74) Waarvan men ten onzen opzichte zie VAN WYN, *Aanmerk. op* WAGENAAR, D. IV. bl. 59. enz.

(75) WAGEN. D. IV. bl. 97—101.

(76) Vergel. VAN WYN, *Aanmerk. op* WAGENAAR, D. IV. bl. 35.

4°. Men zoude hieruit besluiten mogen *tot* verduring der levensmiddelen : maar het tegendeel was waar. Men leefde toen in een' tijd, dat, door de vermeerderde welvaart onder zijn' Vader Philips alles zeer goedkoop was, en dat met weinig geld veel konde gedaan worden; 't zij dit door de groote waardij van het geld, of den rijken toevoer van alles, en bijzonder van klinkende munt, en de nog meer onkostelijke levenswijze (die toch allengskens veranderde) veroorzaakt wierde. Wat hiervan verhaald wordt, gaat bijna het geloof te boven (77).

Maar ook 5°. viel dit in een tijd; dat de vermenigvuldigde veroorlovingen of *Octrooien*, aan de Steden en Landen, om *Accijsen*, 't zij voor hare eigen behoeften 't zij tot 's Vorsten Bede, te heffen, of dat de verleende vrijheden, om die Accijsen te verhoogen, groote woelingen in de Steden en dorpen aanrichteden, als wier *inningen* en

(77) VELIUS, *Chronijk van Hoorn*, verhaalt bl. 78., dat, toen Prins Karel, Philips Zoon, in 't jaar 1464, bij 's Vaders leven, de Stad Hoorn met zijne tegenwoordigheid vereerde, de Burgemeesters op 't Stadhuis *verteerd* hebben *drie stuivers*; dat alle ding zeer goedkoop was; dat de menschen onkostelijk leefden, zich met weinig behielpen; en tot bewijs geeft hij uit de Stadsrekening op, dat Burgemeesters 16 braspenningen aan maaltijd en bier, en 10 stuivers aan Franschen wijn betaalden, toen zij Stadsofficieren kozen: dat zij den Pensionaris tot zijne Jaarwedden betaalden *f* 18 : 4 : — ; dat hij van Stadswege reisde naar Avenhorn, voor een halve braspenning (of 5 duiten), en hij van Avenhorn tot Alkmaar een schip afhuurde om 4 stuivers, toen een ander huurde op Haarlem om 2 stuivers. Dezelfde VELIUS haalt hiertoe vele andere Schrijvers en getuigschriften aan, bl. 79.

en *verpachtingen*, of gelijk anderen, wier *nieuwigheid*, aanleiding gaven tot vervaarlijke beroertens en oproeren, gelijk zoodanigen te Hoorn in 1470. en te Zierikzee 1472. plaats hadden (78), doch welken, met het geen in 't jaar 1492. in Noordholland onder den naam van *Kaas- en Broodspel* voorviel (79), zwaarlijk gestraft en beteugeld wierden.

Voeg hier 6°. bij de *schatting* van *de Geestlijkheid*, die door *Philips* begonnen, maar door *Karel I.* sterker doorgezet wierd (80). Om 't welk te verstaan, men ter eener zijde acht moet geven op de pogingen der *Geestlijken*, om alles, wat verkrijgbaar en te koop was, aan zich te trekken, en dit onder hunnen *vrijdom van Beden* te begrijpen; waaruit alle die Vorstelijke Verordeningen sproten, waarbij verboden wierd, dat geene Geestelijken voortaan *vaste goederen* mogten aankoopen; ook zelf beloften der Vorsten, om hiertegen te waken; maar 't welk op allerlei wijzen te leur gesteld wierd (81); maar waar-

(78) Het Oproer van Hoorn heeft de Heer WAGENAAR D. IV. bl. 122. in plaat afgebeeld. VELIUS bl. 85. enz. verhaalt de zaak nog iets anders dan onze WAGENAAR, en geeft het Octrooi van *Karel* op, waarbij hij, om de Brouwerijen der Stad te bevorderen, een hooger Accijs oorloofde op *de buitengebrouwen bieren; maar* (zegt hij) *'t was den gemeenen man zoo niet diets te maken.*

(79) Ook door WAGENAAR verhaald D. IV. bl. 276. enz.

(80) Men zie WAGEN. D. IV. bl. 149. en VAN WYN D. IV. bl. 37, 49.

(81) Zie hiervan VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.* bl. 598-602. *Privil. van Amsteld.* bl. 267. b. Vergel. KINSCHOT, *Oudew.* bl. 372. en *Groot Plakaatb.* D. I. bl. 1470. Hoe sterk

waartegen ter andere zijde moeten in aanmerking komen de billijke pogingen der Landzaten, welken de Bede gaven, om van de Vorsten te verkrijgen eene algemeene *Afschaffing* der *Vrijdommen* van de Geestlijkheid en anderen, zoodat de Bedeschuldigen onder Karel V. daarna inwilliging van Bede deden, onder beding, dat *niemand vrij* (82) zijn zoude. En op die manier geraakten *de Beden* meer algemeen, verspreidden zich over 't geheele *Volk*, en werden dies meer *Volksgewijze* gevorderd. En hiermede kome ik tot mijne

VIIde of laatste stelling. *Hiertoe was noodig de oproeping van* STATEN *of Volksrepresentanten; deze Staten maakten, als zoodanig, allengskens een* LIGHAAM *uit van Edelen en Steden; en verkregen hierdoor, 't zij bij beding 't zij bij gunst, zoodanige Gerechtigdheden, als de Vorsten oorbaar achteden hun toetestaan.*

Onder Maria. Reeds ten tijde van *Maria*, vertoont zich de ongevoelige overgang van meer personeele en plaatzelijke Oproepingen van *Edelen* en *Steden*; tot aanschaffing van de benoodigde Onderstandgelden of het toestaan van *Beden*, en de langzame vorming tot een *Staatslighaam*, of eigenlijk gezeide Vergadering in een *Lighaam* van Leden, die zaamgenomen voor alle de ingezetenen stemden of opkwamen. Dit was wel allengskens, onder haar' Vader Karel I. begonnen; men sprak toen meer van *Staten*, doch alles nog zonder een zoodanige nader bepaling, als het zich onder Kei-

sterk hierover velen tegen Karel I. uitvaren, is bekend, doch zie VAN DER SCHELLING, *Tiendr.* D. I. bl. 70, 78-82.

(82) WAGEN. D. V. bl. 249.

Keizer Karel vormde. De Gravin Maria aan 't bewind geraakt, maar in een zeerkommerlijk tijdsgewricht, gewikkeld in den oorlog met Vrankrijk, en zeer om geld verlegen, had eene groote Dagvaart van alle hare Landen te Gent beroepen, om over 's Lands toestand te raadplegen (83). Hier waren ook de Staten van Holland en Zeeland, *Staatsgewijze*, naar het toeschijnt, beschreven (84). Maar 't was er zoo verre van af, dat er als toen van een *Verzoek*, ik laat staan van eene *Inwilliging* van *Bede* inkwam, dat, integendeel de *Staten* van Holland en Zeeland van die Vorstin aldaar verkregen, of, gelijk sommigen 't noemen, Haar aftruggelden het bekende *Groot Privilegie*, waarbij zij, onder anderen, Art. 2. en 3. de voormaals, onder Karel haar' Vader, toegestane *jaarlijksche*, nog loopende, *Bede* den Lande kwijtschold, en de Stad Dordrecht bovendien van het in 't jaar 1468. bedongen *Aandeel* in alle Beden, vrijstelde. Of zij hiermede de welvaart van de Landen bevorderde, is eene andere vrage. De Landskosten moesten toch, bij het te kort komen van 's Vorsten jaarlijksche Inkomsten, door Beden goedgemaakt worden. Van hier is 't dan ook, dat na het huwelijk van Maria met Maximiliaan van Oostenrijk, Zij in den oorlog met Vrankrijk en Gelderland ingewikkeld, in 't jaar 1480. van de Hollandsche Staten (*Edelen*, *Steden*, *Landen en Onderzaten*) verzochten, dat zij, om de zware kosten na dode van Hertog Karel goedtema-

De Staten meer Staatsgewijs.

(83) WAGEN. D. IV. bl. 163—165.

(84) 't Is te bejammeren, dat de oorspronglijke Registers van dien tijd meest verloren zijn.

maken, overal eene *redelijke Bede en Precarie*, voor den voorleden tijd, en zekere *jaarschare* voor 't vervolg inwilligden; beroepende Zij zich op de vorige toestemmingen onder hun Grootvader en Vader, *Philips* en *Karel*. De *Gedeputeerden der Staten*, stemden hierop toe in 80000 klinkaarts, (dat is 60000 guldens) tot 30 grooten 's jaars, voor 8 jaren lang (85), (dus 1480 tot 1487.) en voor 't verledene in eens *f* 160000:-. Doch zij hadden, eer zij toestonden, verzocht eenige punten, welken de Vorsten hun toestemden, waaronder

1. Bevestiging van vorige Privilegien, ook van dat van *Maria*.

2. Van niet te *evoceren* of te recht te roepen buiten 's Lands.

3. Het ongehinderd varen door de Goudsche Sluis.

4. Het laten maken van eene nieuwe Vaart door Holland (86).

5. Betaling der Beden in de thans loophebbende geldwaarde, enz. (87). Hiermede werd al-

(85) Bij VAN DE WALL bl. 698. in een Accoord met Dordrecht over de Bede wordt gesproken van 10 jaren, te beginnen met 1 Jan. 1478. doch dit kan Dordrecht alleen raken; welke Stad in 't jaar 1487. (bl. 718.) bedong, dat zij met Zuidholland niet meer in alle Beden zoude geven dan een twaalfde deel. Zie nader bl. 748, 761.

(86) Dit 3de en 4de Art. zag denklijk op de Vaart van den Leidschen Dam, waarover naderhand tusschen Steden en Steden zooveel te doen viel.

(87) Men vindt dit alles in 't Privilegie van 1480. den 26 Mei, geboekt in de *Privil. van Amsteld.* D. I. bl. 85. van *Leiden* bl. 384. van *Haarlem* bl. 149. *Groot Plakaatb.* D. II. bl. 675. Vergel. WAGEN. D. IV. bl. 190.

alles in dien tijd goedgemaakt tot het jaar 1487. Toen verliepen er 8 jaren, dat er van Holland geene Bede geëischt of gegeven is (88), en dus tot aan 't jaar 1494., hoewel WAGENAAR (89) op 't jaar 1491. gewaagt van een' aandrang om twee gouden Andriesguldens te heffen op elk huis (90).

Welke pogingen Maria's Opvolger, Philips II. in 't jaar 1495. aanwendde, om de vervallen zaken der Geldmiddelen, en 't verloop *zijner Domeinen en Inkomsten* uit dezelve te verhelpen, leert ons het meermaal genoemd *Edict van Reformatie* van den 6 Mei 1495. Maar ik vinde verder niet van eenige buitengewone Bede van Philips, dan alleen, dat Hij in 't jaar 1505. naar Spanje zullende vertrekken, (waar hij 't volgende jaar ftierf) tot die reis eene geldleening, geene Bede, deed volgens WAGENAAR, waarvoor hij zijne Domeinen in Holland bezwaarde, en de Steden, niet in ftaat, om de penningen voor dien verkoop optebrengen, octrooi verleende tot het heffen der fommen, die zij te kort kwamen, bij leening van *de Ingezetenen tegen den penning zestien* (91). Onder Philips II.

Na-

(88) Dit vind ik met uitgedrukte woorden in een Octrooi van 1501. bij KINSCHOT, *Oudew.* bl. 394.

(89) WAGEN. D. IV. bl. 274.

(90) Ik fpreke hier niet van de fchielijke afzetting van de Munt, die WAGENAAR bl. 260. als eene nieuwe en ongehoorde zaak aanmerkt, en als de waarfchijnlijke oorzaak van de kort daarop gevolgde beroertens; noch ook van de nieuw ingevoerde Accijfen, bl. 304.

(91) Onze treffelijke WAGENAAR D. IV. bl. 3 8. verhaalt dit op zijn manier, dat zij *de Graaflijke Domeinen moesten koopen.* Hij beroept zich op BOOMKAMPS *Alkmaar* bl. 48. waar 't *Octrooi* dier Leening is, waarin

Onder Karel II. Nadat Karel II. zijnen Vader opvolgde, *noodzaakte* niet alleen het meerderend Geldgebrek in 's Vorsten Kasse, waarvan WAGENAAR (92), maar ook de vergrooting zijner Staten dicht en bij Holland gelegen, door aankoop van die Landen, en ook zijne aanhoudende oorlogen met Vrankrijk, dikwils en meer dan te voren, om toevlucht tot *de Hollandsche Staten* te nemen.

Om een denkbeeld van den koop van Landen te geven, zal ik alleen spreken van Vriesland en 't Sticht.

Bij gelegenheid van den *aankoop* van het Gewest Vriesland, waarvoor hij de somma van *f* 350000 : — Rijnsguldens besteedde (93), verhaalt WAGENAAR (94), dat, om die penningen te vinden, Holland belast is geworden met eene nieuwe algemeene *Verponding* over *Huizen* en *Lan-*

in hij spreekt van *de lasten en kosten voor 't Land*, van zijne *reis naar Spanje*. Hiervoor had Alkmaar aan Domeinen aangekocht voor *f* 400 : —, te lossen tegen den Penning 16, en dus met *f* 6400 : —, maar de Stad had zooveel penningen niet bij de hand; hij oorloft hierom dat geld bij *leening* van *de Stedelingen* te vragen. En de Stadsbeschrijver merkt er bij aan, dat men er uit zien kan, dat de Inwoners rijker waren dan 's Lands Kasse. Over de Domeinen sprak ik reeds vroeger. En Philips was geheel niet voor dat *verkoopen*.

(92) Zie hem over dat geldgebrek en de slechte staat der Geldmiddelen des Lands, (versta van 's Vorsten Kas, en niet van de Beurzen der Ingezetenen,) op 't jaar 1506. D. IV. bl. 342. op 't jaar 1513. bl. 375. op 't jaar 1518. bl. 411.

(93) Waarvan men zie de *Koopbrieven* en betaling der sommen, 1515. SCHWARZENB. *Charterb. van Friesland*, D. II. bl. 302—322, 365, 366.

(94) D. IV. bl. 391.

Landerijen, en dat er een *Hoofdgeld* van alle gegoede Ingezetenen geheven werd (95). Hij merkt er bij aan, dat in gansch Holland toen niet meer waren dan 200030 morgen lands, 45000 huizen, en 172000 perſoonen, die in de Belasting droegen; dat de overige Landen en Huizen behoorden aan Kloosters of Godshuizen, en dat de verdere Ingezetenen Geestelijken of Onvermogenden waren. Doch die Verponding geſchiedde niet, om den koop van Vriesland; en de Verponding zelve was niets nieuws (96). Om de beide Stichten, Utrecht en Overijsſel machtig te worden, werd Holland voor zijn aandeel verzocht alleen, om eene *Verzegeling* van Renten ter ſomme van *f* 5000:—, en de Keizer zoude den Bisſchop eene jaarlijkſche inkomste uit zijne Schatkiste voor zijn leven toeleggen (97).

Beden onder Keizer Karel.

De Heer WAGENAAR, meermaal gewagende van den ſlechten ſtaat der geldmiddelen en 't geldgebrek onder Karel II. (98); waartoe de gedurige oorlogen onder Hem met Franſchen, Engelſchen, Gelderſchen veel aanleiding gaven (99); verhaalt echter zelve bij zekere gelegen-

(95) 't *Groot Plakaatb.* D. II. bl. 2047. Van dit Hoofdgeld vond ik geen klaar beſcheid.

(96) Dat om dien *koop* de *Verponding* niet gevorderd is, zie men bewezen bij M. VAN DER POT, *Academie-Verhandel.* D. I. bl. 300. enz. die ook aldaar den oorſprong der *Verpondinge* beter opgeeft. Zij was toen niets nieuws, maar alleen een nieuwe of andere ommeſlag en verbetering van vroeger *Quohieren.*

(97) WAGEN. D. IV. bl. 479.

(98) Zie op de jaren 1506. 1513. 1518. WAGENAAR, zoo even aangehaald (92).

(99) D. V. bl. 18.

genheid (100), dat Karel, bij zijne *blijde Inkomst*, *van Holland niets geëischt hadde van de Staten.* Ook merkt hij op 't jaar 1531., uit de *Registers* van Holland aan, dat de Hoogste Bede, die ooit het Land, tot nog toe, had opgebracht of toegestaan, geweest was *f* 80000: — 's jaars; zeker! eene kleine somme! Toen Margareta de Landvoogdes in 't jaar 1525. van de Staten eene Bede vraagde van *f* 100000: — tegen de Gelderschen, wier oorlog en verwoesting onder Maarten van Rossem in onze Geschiedbladeren zoo bekend is, liet zij zich vergenoegen met *f* 80000: — (1). Die zelfde werd daarna meermaal gegeven in de jaren 1526. 1530. 1531. 1536. en later (2).

Ook buitengewone Beden. Dit nam niet weg, dat bij buitengewone gelegenheid ook buitengewone Aanvrage om geld, of *extraordinare petitien*, gedaan, of dat de gewone door buitengewone of tusscheninvallende Beden vervangen wierden (3). Zoo werd in 1529. (4) eene Bede gedaan aan alle de Nederlanden, tot 's Keizers huwelijk, tot de geboorte zijns Zoons, en tot zijne uitreize naar Italie, alles bij een; waarin Holland voor zijn aandeel zoude dragen *f* 100000: — in zes jaren, en nog *f* 80000: — tot soldij en opmaking van 't Slot Vredenburg te Utrecht: welke toegestaan wierden. Ook werd sedert 1530. in Holland de Bede meest *op 6 jaren* ingewilligd, welke hierom be-

(100) D. V. bl. 17.
(1) WAGEN. D. IV. bl. 452.
(2) Men zie WAGEN. D. IV. bl. 461, 473, 501. D. V. bl. 148, 162.
(3) HEENEMAN, bl. 96.
(4) WAGEN. D. IV. bl. 506.

bekend is op den naam van de *zesjarige Bede.* Alleen bewilligden de Staten van Holland in 't jaar 1540. aan Karel ook voor 6 jaren *f* 100000 :- (5). Doch de Fransche en de Geldersche Oorlog al zwaarder drukkende, drukten ook de Belastingen meerder. De nood prangde zoozeer, dat, toen er in 't jaar 1542. (6) eene nieuwe Bede van *f* 80000 : — en van *f* 60000 : — geschiedde, de Staten gereedelijk daarin *bewilligden*, maar met bijkomend verzoek, om *de penningen* alleen te gebruiken tot *verdediging van Holland* — tegen *Maarten van Rosfem.* „ De *f* 60000 : — wil-
„ den ze gaarn geven, en nog meer daartoe
„ (zegt WAGENAAR) zelfs van twee Koeien éene,
„ zoo de Landvoogdes Holland daarmede van
„ branden en brandschatten bevrijden kon. *Dus*
„ *sprak men*, terwijl de vreemde knechten op
„ de grenzen lagen. Doch toen dezelven naar
„ Brabant vertrokken waren, wilde men in de
„ *f* 60000 : — niet bewilligen. Aanmerkelijke woorden zeker! die (schoon de Staten eindelijk toestemden), aantoonen, dat eene kwaal van latere tijden ook toen plaats hadde; dat, als 't gevaar geweken of verwijderd was, de drift tot opbrengen mede verflaauwde.

Ik ga andere Opbrengsten onder Keizer Karel voorbij. Dezelven waren zeker zoo groot niet, als onze Schrijvers ze wel opgeven. Ten minste niet tot aan 't jaar 1542. (7), toen zij hooger klom-

(5) WAGEN. D. V. bl. 187.
(6) Ibid. D. V. bl. 225, 227.
(7) Dit getuigen de Staten zelve op 't jaar 1556. bij hunne klacht over den Vrijdom der drie *groote Heeren*, *Orange*, *Egmond*, en *Hoorn*, zeggende: dat *bin-*

 nen

klommen. Van dit hooger klimmen zal ik maar een voorbeeld aanhalen, omdat het met eene bijzondere omstandigheid vergezeld ging. Namelijk in den nieuwen oorlog met Vrankrijk, die van 1552. voordduurde, deed Karel eene groote Bede over alle zijne Nederlanden, en daarin voor Holland alleen *f* 300000:—. Hierover waren de Staten zeerbezwaard. De Edelen, *Dordrecht*, Haarlem en Amsteldam, wilden wel komen tot inwilliging van *f* 200000:—, waarvan de helft zoude moeten gevonden worden *uit de Schildtalen*, en de rest uit eenen tienden penning op *de vaste goederen*, die zij rekenden dat omtrent *f* 150000:— zoude opbrengen. Na veel raadplegens kwam men tot eenparigheid om te bewilligen in de som van *f* 250000:—, en 't slot was, *bewilliging in de volle Bede* van *f* 300000:—, die uit den 10den Penning op de vaste goederen enz. zoude geheven worden. Doch het bleef hier niet bij; de Graaf vorderde nog in 't zelfde jaar *f* 200000:—, en die ging ook door, *bij eenparige bewilliging*, *en werd bij verkooping van Los- en Lijfrenten gevonden* (8). Maar wat laat nu de Heer WAGENAAR hier onmiddelijk op volgen? *Dat de Staten*, *heimelijk*, *en door de twee-*

nen denzelven tijd [tot 1542.] *geen groote excessive Beden van die van Holland geëischt zijn*, *doordien de lasten van den Oorlog als toen zoo zwaar en lastig niet zijn geweest*, *en de Beden* — *bij de ordinaris wegen*, *als bij de Schildtalen*, *gevonden zijn.*

(8) WAGEN. D. V. bl. 381—384. Hiertoe werden ook alle onwilligen, en die vrijdom voorgaven, *bij executie tot voldoening genoodzaakt*, volgens bekomen verlof. WAGEN. bl. 383. Vergel. VAN DER GOES, D. III. bl. 445. 456. en VAN WYN, *Aanm.* op WAGEN. D V. bl. 88.

tweede hand; ten zelfden tijde, door den Ontvanger wisten aftelosſen eenige oude Schuldbrieven; en zij deden dit heimelijk, opdat men, ten Hove, niet merken zou, dat het Land thans nog in ſtaat was, om ſchulden aftedoen (9). Men ziet hieruit, hoe kwalijk men overal op den voorgrond plaatst *de zwaarheid der Beden*, zonder even zoo veel te gewagen van den bloeienden ſtaat, waarin deze Landen zich toen bevonden! Ik voege alleen hierbij deze volgende opehelderende aanmerkingen. Aanmerkingen.

1°. Dat, ten zijnen tijde, daar de nood meer algemeener wierd, en deze zich over alle de Gewesten even zeer uitſtrekte, de Beden daarom ook algemeener over alle de Nederlandſche Gewesten zich verſpreidden, en in eene ſom gevraagd wierden, waarin dan elke Provincie, ook Holland, op zijn aandeel geſleld wierd; 't welk vooral plaats begon te grijpen, nadat de Keizer, als Heer dezer Landen, door middel van 't *Augsburgſche Verdrag*, in 't jaar 1548. alle zijne *Nederlanden* onder den *Burgundiſchen Kreits* tot één Lighaam vereenigde (10), waaruit eerst naderhand voordſproot de Oproeping of Dagvaart van alle zijne Gewesten, of zoogenoemde *Staten Generaal*, 't zij te *Gent*, *Brusſel*, of elders. Dus vergaderde Karel zelf in 't Land gekomen in 1°. Over den oorſprong der Generale Staten.

(9) Zie WAGEN. bl. 384. en VAN DER GOES, D. III. bl. 436.

(10) Men zie van dit Verdrag WAGEN. *Vaderl. Hiſt.* D. V. bl. 310. VAN LOON, *Leenroerigheid van 't Graafſchap van Holland*, H. IV. bl. 297. maar vergelijk KEMPENAAR, Disſert. *de Sanctione pragmatica Caroli V.* te Leiden verdedigd.

in 't jaar 1531. alle de Staten te Brusfel; deed daarop (11) onder anderen aan Brabant eene Bede van *f* 1200000:-, aan Holland van *f* 600000:- in *zes* jaren, en dieshalve *f* 100000:- in 't jaar, waarvan een derde zoude dienen tot losfing van Renten; een derde tot het Krijgswezen; een derde tot onderhoud van zijnen ftaat. Men wilde toen maar voor 4 jaren, en *f* 80000:— geven, mits inmusfchen geene nieuwe Bede gevorderd wierde. In 't jaar 1536. wanneer de Vloot tegen Denemarken gereed lag, beriep de Landvoogdes alle de Nederlandfche Staten te Brusfel bijeen (12); vorderde voor 't Hollands aandeel *f* 120000:— eens; en een gewone Bede van *f* 100000:— 's jaars, voor 6 jaren. Zij kwamen, naar 't fchijnt, vrij met *f* 80000:— eens, en *f* 80000:— jaarlijks voor 6 jaren. Men ziet in 't voorbijgaan hieruit mede, dat *de Staten van Holland* ook naar elders, buiten hun gewest, werden opgeroepen.

2°. Verzegelingen zijn geene Beden.

2°. Mijne tweede Aanmerking is, dat men de *Beden* niet moet verwarren met het verzoek van *Verzegelingen van Renten*, waarvan toen en reeds vroeger dikwils gewaagd wordt: WAGENAAR (13) drukt dit dus uit: „ Uit 's Keizers „ naam waren — in Holland — wederom Beden gedaan, waarfchijnlijk om uit dezelve een „ gedeelte der kosten zijner reize te vinden. De „ Graaf van Hoogftraten [Stadhouder] de Staten — befchreven hebbende, begeerde, dat „ zij

(11) WAGEN. D. V. bl. 15.
(12) Ibid. D. V. bl. 116. Vergel. bl. 130—136. 216. 239.
(13) D. V. bl. 9.

„ zij den Keizer hunne zegels leenen zouden, „ om voor de 9 termijnen (14) der ingewillig- „ de Bede van *f* 100000 kroonen Renten te „ verzegelen tegen den penning 16, ten laste „ des Keizers, die de Renten jaarlijks voldoen, „ en de hoofdsom met het gene van de Bede „ van tijd tot tijd inkomen moest, wederom los- „ sen zou. En verzocht hij voorbetaling van „ de helft der Bede, tot versterking van 't „ Slot Vredenburg." Deze Verzegelingen waren meer Verbandbrieven, of zoogenoemde *Obligatien*, waarbij Geld op Rente genomen wierd, en waarvoor de Vorst goed sprak, of zich verbond; waarom WAGENAAR 't noemt *ten laste des Keizers*, voor wien de Steden, b. v. *f* 1000 guldens op Rente nemende, tegen den penning 16 te lossen, hierop ontvingen *f* 16000:-. Dit deden de Steden ook voor zich zelven, onder uitdruklijk *Octrooi* der Vorsten (15). De Voorbe-

(14) Dit was de 6 jarige Bede van *f* 80000: –, die in 12 termijnen loop had. Men zie van zulke verzochte. Verzegelingen meer bij WAGEN. D. V. bl. 16. 117. 230. 257.

(15) Doch dit Werk van 't verkoopen van Renten, of opneminge van Geld op Renten, werd eindelijk zoo algemeen, en was zoo vol van misbruiken geworden, dat Keizer Karel hieromtrent, en nopens vele andere ingeslopene misbruiken, zich genooddrukt zag om eene algemeene Voorziening te doen. Waartoe behoort het bekende *Plakaat* van 1515. en de nadere Verklaring van 1518. op 't *stuk van de Renten*, *geadmortiseerde Goederen*, *Verpondingen*, *Schildtalen*, *Beden*, *Accijsen*, enz. in 't *Groot Plakaatb.* D. II. bl. 2047. 2052. Bij dit Plakaat werd ook orde gesteld op *de ongeamortiseerde goederen*, dat is, zoodanige Goederen, die door de Geestelijken en Kloosters, buiten Vorstelijke Vergunnin-

heffingen waren ook geene nieuwe *beden*, maar alleen vervroeging van de loopende of nog niet vervallene termijnen.

3°. Verpondingen zijn geene Beden. 3°. Mijne derde aanmerking is! Men moet de wijze van Heffingen, of de opgave der Middelen, om onder de Ingezetenen de vereischte en ingewilligde Gelden te vinden, in dien tijd niet verwarren met de ingewilligde Beden zelve. Dit is eene verwarring veler Schrijveren ten aanzien der *Verpondingen*. Dit leeren we uit het gebeurde in 't jaar 1552. toen bij den nieuw ontstenen zwaren oorlog met Vrankrijk de Landvoogdes den Algemeenen Staten (16) te Brugge eene Bede óververzocht, waarin Hollands aandeel zoude zijn *f* 200000:—, de Staten denklijk overtuigd van de noodzakelijkheid, daarin wel toestemden, maar verlegen waren over de Middelen, waarin zij die somme vinden zouden; terwijl de Edelen bij die gelegenheid zeiden, *dat er vier middelen waren, bij welken men gewoon was, de Beden in Holland te vinden*, 1°. *bij de Schildtalen*, 2°. *bij den Impost*, 3°. *bij 't Margengeld*, *en* 4°. *bij den tienden penning* (17).

Het eerste middel waren dan *de Schildtalen.*

En

[illegible] waren [illegible] en [illegible]; doch welken in de [illegible] gelaten, met bevel van [illegible] geene [illegible] en Godshuizen te stichten of te [illegible], dan [illegible] en 's Bisschops toelating; [illegible] te gelijk aan de Staten, tot wering van abuizen, verboden werd, om [illegible] uitdrukkelijke toestemming hooger of meerder Accijsen van de Stedelingen te [illegible], enz.

(16) [illegible] D. V. bl. 371—375.

(17) Vergel. VAN DER GOES, D. III. bl. 174. en [illegible], bl. 117.

En dit was de meest gewone weg, tot dat dit middel allengskens niet meer toereikte (18). Onder welke benaming de Verpondingen 't meest begrepen werden (19).

Zoo

(18) Zie VAN DER GOES, D. IV. bl. 383.

(19) Van deze VERPONDING is eene schoone Academie-Verhandeling van den Heer M. VAN DER POT, D. I. bl. 235. en volg. Wat over de *Verponding*, en derzelver nieuwe *Verdeeling*, vooral onder Karel II. is te doen geweest, tusschen de Steden van *Zuid-* en *Noord-holland* en over *hare Aandeelen*, reeds van 't jaar 1494. af, en hoe eindelijk onder Karel II. in 't jaar 1515. alles ten einde gebracht is, zulks is nog nimmer in 't ware licht gesteld. *Philips de Schoone* had in 't jaar 1494. bij zijne Huldiging beloofd: hij zoude trachten het Verschil in der minne bij te leggen, en anders *partijen in Justitie hooren.* Dit laatste geschiedde, en alle de *Procesfen*, hierover gevoerd, worden in 't breede verhaald in een Handschrift, onder mij berustende, genoemd: „ Register van 't gene dat gedaan, gebesoigneerd, gesolliciteert, getracteert ende geordonneerd „ is in diverse Dagvaarden ende bij ordonnantien, sententien, appoinctementen van onzen Genad. *Heer* ende zijnder Genaden *Raad*, vuyt crachte van appellatien, Procesfen, ende anders in die saicke van de „ *Verpondinge ofte vernyeuwinge van den schiltalen over* „ *Holland ende Vriesland*, beginnende van der tijdt „ dat Meester *Floris Oem* van Wijngaerden in die Stede van Dordrecht aangenomen is te wezen Pensionaris der voorsz. Stede, te weten in de Maand van „ November in 't jaar XVc ende derthiene — —." Dit merkwaardig stuk kan aangemerkt worden als een afzonderlijk *Register* van Vergaderingen, door Dordrecht met zijne Volgelingen, tegen de andere Steden van Oud Noordholland en de Edelen gehouden sedert 1513. tot 1518., beschreven door *Floris Oem*, als Pensionaris van Dordrecht, niet in hoedanigheid als *Advokaat van 't Land*, die als toen was Mr. *Aalbert van Loo*, wiens *Register van Dagvaarden*, volgens DE RIEMER, nog te

 zoek

Ook niet de Accijsen.

Zoo ook moet men die *Beden* niet verwarren met de bovengenoemde *Accijsen*, noch met de *Morgengelden*, noch met den *Tienden Penning*, die enkel de middelen waren, om de gevraagde Gelden te gereeder of te gemaklijker te vinden, of om voor der Staten of Steden afzonderlijke behoeftens te zorgen, niettegenstaande de Keizer en zijn Zoon Philips bij 't vragen der Beden er naderhand wel eens bijvoegden, met wat middelen, 't zij van *Accijs*, *Tienden Penning* of *Morgengelden* zij oorbaar dachten de Beden intevorderen. De Steden hadden reeds vroeg (zie boven bl. 160.) van de Graven oorlof gehad, om Stedelijke *Accijsen* te vorderen; nimmer echter was er *Landsaccijs* gevraagd; dezen oorloofde eindelijk de Keizer, en naderhand de hefling op Koning Philips naam gedaan wordende, kreeg hij hiervan den naam van *'s Konings-Accijs* (20). Ook waren die *Accijsen* zoo zwaar niet (21).

Van

zoek is, maar als 't afzonderlijk belang van *Dordrecht* en *Zuidholland* tegen de overige Staten voorstaande, die daarvan een geleidelijk verhaal doet, en alle de stukken, hiertoe betreklijk, invoegt: meenende Dordrecht, dat hetzelve in zijne aandeelen niet meerder *geschat* moest worden dan één twaalfde, terwijl de anderen van die Stad en omtrek vorderden één negende in de Opbrengsten.

(20) Dus stelde Karel 1536. den Staten voor, om de penningen te vinden door algemeene Accijsen; maar laat het vinden van een *beter middel* aan *de Staten*, WAGEN. D. V. bl. 133. Zie verder bl. 257. 258. 264. 300. 342. 420.

(21) Men leest bij WAGEN. D. V. bl. 342. dat de Keizer eene vloot van 24 oorlogschepen tegen de Schot-

ten

Van de heffing van 't *Morgengeld*, als eene oude wijze van *Ommeslag*, valt minder te zeggen, dan alleen, dat dezelve meer schijnt gediend te hebben, tot vervulling van de benoodigdheden, welke *Staten* en *Steden* voor zich zelven hadden, en tot welks aanvulling de Staten, van den Vorst oorlof gevraagd hebbende, vrijheid verkregen, om zoogenoemde *Gemeene-Landsommeslagen* te doen tot onderhoud van dijken en dammen, tot het betalen van hunnen Advokaat en Schrijfbedienden, tot het doen van *geschenken* aan 's Vorsten Ambtenaren, tot betaling van opgenomen Renten en Hoofdsommen, 't welk alles niets gemeens hadde met de Beden, en 't welk ook eerst plaats kreeg, nadat de Staten zich tot *een vast Lighaam* gevormd hadden (22). Noch de Morgengelden.

Wat den *Tienden penning* betreft: en de verschillende *Voorwerpen*, waarop hij gevraagd of ge- Noch de Tiende penning.

ten uitrustende, het in Holland benoodigde geld vond uit eenen door de Staten bewilligden *Accijs* van 5 stuivers op 't *Aam Wijn*, dat is 12 duiten op 't Anker, waartoe de Staten, volgens WAGENAAR, noode kwamen.

(22) Van deze *Gemeenelands Ommeslagen*, en hun verschil van de *Vorstelijke Beden*, zie mijne *Elementa Diplomatica*, §. 1023—1029. VAN DER POT, bl. 271. en breeder behandeld bij TH. W. VAN ALPHEN, Dissert. Leid. 1792. *Selecta quaedam Juris publici et privati*, Cap. 3. p. 51. welk Hoofdstuk handelt *de eo quod olim sub Comit. Holl. Juris fuit circa veterem Tributi Speciem, Belgice de Gemeene Lands-Ommeslagen dictum*. En hiertoe schijnt mij te behooren 't *achterwezen van 's Hollands Staten*, (niet van 's Vorsten Schatkiste), bij WAGENAAR D. V. bl. 275. 't welk men zocht te vinden uit *de Gemeene Landsommeslagen*. Voeg hierbij VAN DER POT, bl. 253, 254.

geheven wierd, hierover leze men de onder aangehaalde Schrijvers (23). Men zal daaruit zien, dat dit middel reeds in de jaren 1542. 1543. 1552., 1553. bekend, en bij Vorst en Staten dan eens aangenomen, dan eens afgewezen is: zoodat in 't jaar 1552. (24) de Edelen, sprekende van dat middel, zeiden, *dat men de Collectatie bij den Thienden Penning behoorde te reserveren tot een refugie en uitterste noodt.* De latere vordering van den Hertog van Alba van den *tienden penning* van de prijswaarde van *verkocht wordende losse goederen*, en den *twintichsten* bij 't verkoopen van *vaste goederen*, was dan op zich zelve geen zoo vreemde noch zware eisch, als de zaak wel eens wordt voorgedragen; maar de manier, waarop hij die belastingen, zonder behoorlijke bewilliging der Staten, wilde invorderen; en de geweldige handelwijs, die dezelve vergezelde, maakten dien tienden penning, in 't hevig barnen der opgerezen twisten, zoo gehaat, dat te recht elders gezegd wordt, dat de Nederlanders liever alles wilden geven, zoo zij maar *den tienden penning* niet betaalden; omdat zij niet gedwongen wilden worden (25). Doch hiervan straks nog een woord. Alleen voeg ik hierbij, dat de 10de penning onder Karel geheven is van de Inkomsten, en de Koopmanswinsten,

(23) HEENEMAN, bl. 124. WAGENAAR zelf D. V. bl. 239. 244. 257. 285 287. 382. 386.

(24) VAN DER GOES, D. III. bl. 174.

(25) Dus drukt zich ergens zeerkrachtig uit de geleerde HUGO DE GROOT. Zie van de zaak zelve VIGLIUS, Comment. *de Decimo Denario*, apud HOYNCK VAN PAPENDR. *Anal. Belg.* D. I. p. 287. BOR, *Nederl. Ber.* B. V. fol. 205. verso. SLINGEL. D. I. bl. 29.

ſten, en dat WAGENAAR verhaalt (26), dat die *tiende penning* zoo weinig had opgebracht, dat van de Koopmanswinſten over 't jaar door de Ontvangers niet meer dan 1200 guldens in rekening gebracht was, en in eene Stad als Haarlem door maar zes kooplieden betaald was *f* 89. 4 ſt., en van alle de Huishuren in Haarlem voor den 10den penning opgebeurd was *f* 931. 4 ſt.

4°. Mijne vierde aanmerking raakt het verzwaren der *Beden*. De Heer WAGENAAAR (27) maakt, bijna op 't einde der Regering van Keizer Karel, en met reden, eenige aanmerkingen over dit verzwaren, en zoekt de oorzaak in den *toenemenden Rijkdom van Holland, door Koophandel en Zeevaart.* Dit ſchetst hij kort en krachtig. Maar men kan er bij aanmerken, dat de toenemende *Rijkdom*, in het dragen der Beden, zelfs van verzwarende Beden, wel meer gemak aan de Ingezetenen verſchafte, maar daarom geen' grond of recht gaf, om de Beden te verhoogen, indien er geen andere of meer dringende oorzaken waren. Maar hoe vele oorzaken kunnen hier niet bijgevoegd worden, die reeds boven aangeſtipt zijn, gelegen in de verminderde Geldwaarde, waardoor men twee Eeuwen vroeger voor *f* 10000: — of *f* 20000: — kocht, het geen in de XVIde Eeuw *f* 100000: — of *f* 200000: - gelden moest (28); gelegen voords in de veranderde wijze van 't voeren van *oorlog*, vooral te Lande, in 't beſoldigen van *ſtaande Legers*; in de *benoodigdheden* van *Zeeverdediging;*

4°. Redenen der verzwaarde Beden.

(26) D. V. bl. 286.
(27) WAGEN. D. V. bl. 407. a. 1554.
(28) Vergel. HEENEMAN, *Graafſlijke Beden*, bl. 96.

ging; in den aanbouw van *Zeeschepen;* in hunne aanmerkelijke vergrooting; in het uitvinden van buskruid, en de daaruit ontstane verzwaring en kostbaarheid van schietgeweren, kanonnen en ander geschut; in den aanleg van Magazijnen, zoo voor Land- als Zeemacht; in hoogere besoldingen, vermeerderinge van Ambtenaren, en Gerechtshoven: welk alles den Vorsten *zoo kostbaar* viel, dat het somtijds eer te verwonderen is, dat de Landzaten, met zulke kleine toelagen zoovele Behoeftens bestrijken konden, vooral, wanneer men de reeds toen geweldig verzwaarde *Beden* of *Aides* in het Koningrijk van Vrankrijk hiermede in vergelijking brengt (29).

En

(29) De bekrompenheid van den Tekst voor dit IVde Deel duldt niet dit in 't breede aantewijzen. Ik zal hiervan alleen uit den Heer MALLET, *Comptes rendus de l'Administrat. des Financ. du Roy* — eenige weinige trekken opgeven. Na 't uitdrijven der Engelschen van 't vaste Land, bewilligden de Staten Generaal van Vrankrijk aan Koning Karel den VII., die in 1422. begon te regeren, eene jaarlijksche *Aide* of *Bede* van 2 millioen, die van den Lande zou geheven worden bij *Taille*. Onder zijn Zoon Lodewijk XI. wierd die verhoogd tot *f* 4,700000:—, en eene Eeuw daarna steeg zij tot *f* 31,600,000:—, eene Eeuw later, na 1600., rees zij tot *f* 42,000,000:—, en in 't jaar 1715. was zij geklommen tot *f* 45,500,000:—. In sommige Provincien van Vrankrijk liep *de schatting over het goed* van Edelen of Onedelen, die het bezaten (*taille reëlle*), in anderen was zij *persooneel*; en moesten alle *ongeprivilegeerde* Onedelen die naar hun goedbezit betalen. De verpachting der *Aides*, die onder Henrik IV. liep op *f* 500,000: —, was eene Eeuw later *f* 20,000,000: —, dat is 40 maal hooger. Die werden nog drukkender, sedert *de verkoopbaarheid der Ambten*, en de *Assignatien* of *Verzegelingen van Renten* op *de Staatsinkomsten*. Van welke twee de Schrijver het eerste als een der nadee-

Onder Philips III.

En zoo kome ik tot den tijd en Bedeheffinge van *Philips III.* of den laatsten Graaf van Holland, bij de Staten. En dit stuk kan ik korter afdoen, als ik hierbij in vergelijking brenge den bezwaarden toestand der Geldmiddelen in 's Vorsten Schatkist. Reeds in 't jaar 1545. toen Karel, om den Duitschen Oorlog tegen de Protestanten met kracht te voeren, *Volk en Geld* verzamelde, en daartoe, ook van Holland, eene buitengewone Geldboete van *f* 600000: —, in vier jaren te betalen, verzocht, werd den Staten bij die gelegen-

deeligste *Finantie-operatien* aanmerkt. De Staatsuitgaven vermeerderende, moesten noodwendig de Inkomsten verhoogd, en de *Lasten* verzwaard worden; en hoe die laatsten waren, toont de Vergelijking onder Francois I. en Lodewijk XIV. Onder *Francois* waren de Staatsinkomsten *f* 16 millioen, en onder *Lodewijk* *f* 117 millioen. Maar hier moet vooral ook acht gegeven worden op de Geldwaarde in die tijden, of de innerlijke vermindering van de *Goud-* en *Zilverstoffen*, en de daaruit geslagen Munten; waarin ik niet trede. Alleen zal ik hieruit SUSMILCH, *de Godlijke orde in de veranderingen van 't Menschlijk Geslacht*, IIde D. bl. 488. een tafel geven, die ons de waardij van 't *Zilver* sedert 10 Eeuwen kennen doet. Onder Karel den Grooten tot Lodewijk VI. was *het mark Zilver* waardig,

van 't jaar 782—1113.	.	£ 15 Sous.
van 't jaar 1150.	. .	£ 2. 13. 4 Den.
1350.	. .	£ 5. — —
1460.	. .	£ 10. — —
onder Francois I.	. .	£ 14. of 15.
—— Henrik IV.	. .	£ 20.
—— Lodewijk XIV.	1643—1715.	£ 40. — —
na 1728.	. . .	£ 49. 16. —

Men kon dan door deze *vermindering* (anderen noemen 't *vermeerdering*) in 't jaar 1728. met £ 49: - Zilvergeld niet meer doen, of er meer voor koopen, dan in 't jaar 1460. voor £ 10: —.

genheid voorgeleid een Staat of Rekening van *'s Keizers Uitgave en Ontvangst*, bij welke, volgens WAGENAAR (30), bleek, *dat er in 2 jaren en 4 maanden f* 1100,000: — *meer waren uitgegeven, dan er in* 3 *jaren tijds uit de Beden van* ALLE *de Nederlanden was ingekomen.* Dezelfde Schrijver verhaalt (31), dat in den nieuw ontſtanen oorlog met Vrankrijk 1552. de Preſident van 's Vorsten Raad, *Viglius*, bij gelegenheid eener Bede den Staten van Holland vertoonde, dat *'s Keizers Uitgaven in 't voorleden jaar veel meer dan zijne Inkomſten belopen hadden.*

'sVorſten Schatkist ledig.

In dien bekrompen ſtand leide Keizer Karel zijne Waardigheden, kroon, en troon, en de Vorſtelijke Regering dezer Landen neder, en bracht die in 't jaar 1555. over op zijnen Zoon Philips III. Deze vond in de Schatkist eene groote gaping, of liever eene tekortkoming van penningen; Hij vond, zegt WAGENAAR, in 't jaar 1556. het Land, aan al het krijgsvolk tegen Vrankrijk gebruikt, nog ten achteren *f* 2,007,000: —, en de *Benden van Ordonnantien* of 3000 paarden en paardenvolk, met de grensbezorging, zouden nog wel *f* 1,800,000 ſchats kosten. Hij had in 't jaar 1555. in de maand October den Staten voorgelegd het beloop van *'t achterwezen der Nederlanden*, het welke neêrkwam op 3 millioen, 3 maal honderd duizend, en nog eenige duizenden guldens; Hij had hun bevolen dit geheim te houden, opdat de Franschman hiervan de lucht niet krijgen zoude, en vernemen, welk een

(30) D. V. bl. 283.
(31) D. V. bl. 371.

een geldgebrek de Vorstelijke Schatkist drukte (32). De Landvoogdes gaf in 't jaar 1557. eene nadere opening, die de Heer WAGENAAR afschreef, waaruit bleek, dat alleen „ *de Interest* „ der opgenomen penningen, tegen acht ten „ honderd, omtrent *f* 400000: — jaarlijks be„ liep; dat het Land (33) daarenboven, meer „ dan *twee millioenen* schuldig was; en dat de „ andere jaarlijksche Lasten, buiten de Interes„ ten, de tegenwoordige Inkomsten omtrent *drie* „ *tonnen schats* te boven gingen." De Vorstelijke Domeinen waren, bij de aanvaarding zijner Regering, leest men elders (34), zoozeer belast en verpand, dat er geen middel was, om de Lasten daaruit voortaan optebrengen. Ook ontbrak er geld, om de Spaansche en vreemde soldaten, die de Staten na 't eindigen des Franschen oor-

(32) WAGEN. D. VI. bl. 9, 10.

(33) Of, zoo als meer overeenkomstig met *het Staatsrecht van die tijden*, en de *waarheid* der zaak, moest gezeid worden, de *Kas des Graven*, of *de Graaf*. Ik merke dit hier te meer aan, om opteheldereu een gezegde van den Heer WAGENAAR bl. 23. dat *de meesten dit achterwezen aanmerkten als den Koning*, *en niet de Nederlanden betreffende*. Dit toch is eene volledige waarheid. Het was des *Konings* schuld, doch niet als Koning, maar als *Graaf* en *Heer* dezer Nederlanden, voor wier Verdediging deze schulden gemaakt waren. Het geen dan hieruit afgeleid mogt worden, even als of het *Keizerrijk*, *Spanje*, *Italie*, ook hierin dragen moesten, is even zoo ongerijmd, als of men beweerde, dat in den oorlog, dien Philips in Spanje, of ter verdediging van Spanje, voerde, *Holland en de Nederlanden* ook hun aandeel moesten opbrengen. Daarbij de Fransche Oorlog werd toen mede in Spanje gevoerd, en de Spanjaards betaalden daarin ook hun aandeel.

(34) VAN DER GOES, D. VI. bl. 62.

oorlogs in 't jaar 1559. gaarn uit het Land wilden hebben, afredanken, en hunne achterstallige soldijen te betalen, ten ware de Staten in nieuwe Beden mede bewilligden (35). Men vindt nog eene andere berekening, die, met de niet uitgetrokken somme er bij, de schuld of 't achterwezen in 't jaar 1557. reeds bracht tot 5 millioen (36). Bij VAN DER GOES (37) wordt op 't jaar 1559. gezegd, dat, tot verval der onkosten, ter afdanking van 't krijgsvolk, de Koning uit zijne Spaansche Rijken had doen overkomen *f* 300000: - en nog eens *f* 600000: —. En elders (38), dat, om hen van 't overtollig Oorlogsvolk, 't welk bij 't afdanken niet onbetaald kon blijven, te ontlasten, Hij voor zijn vertrek, *uit zijne andere Rijken* vele *millioenen* getrokken heeft. Ook meldt de Heer VAN WYN (39), dat omtrent het jaar 1572. de Staat van 's Konings Geldmiddelen te Brussel geheel berooid was, offchoon Hij in de laatste vijf jaren 1569—1572. meer dan 25 *millioenen* guldens derwaards had overgemaakt. En in zijne *Aanmerkingen op* WAGENAAR (40) verhaalt hij, dat in 't jaar 1559. *het Oorlogsvolk alleen van Hem te eischen had eene som van f* 8,689,581: —. Men behoeft dan ook aan de waarheid van 't schrijven van VIGLIUS, boven aangehaald, niet te twijfelen, dat 's Vorsten

(35) VAN DER GOES, D. VI. bl. 112. 180. 183.
(36) KEMPEN. Diss. Leid. *de Sanctione Pragmatica Caroli V.*, App. Lit. A.
(37) D. VI. bl. 181.
(38) D. VI. bl. 215.
(39) *Nalez. op* WAGEN. D. I. bl. 287. uit de Brieven van *Hopperus*, kortling uitgegeven.
(40) D. VI. bl. 17.

ften *Domeinen* geheel opgeteerd waren (41). Nog minder zich te verwonderen, dat Koning Philips van den aanvang zijner Regering af, die in 1555. begon, de Staten van Holland, om toereikende Beden verzocht (42). Hij vraagde dan, in navolging van zijnen Vader Karel V., om den 100ften Penning van alle onroerende, en 50ften van alle koopmanfchappen; doch de Staten in die foort van Belasting groote zwarigheid vindende, zoo kwam men tot den afkoop van dien eisch voor eene bepaalde fomma van *f* 400000:-, —welke verminderd op *f* 333000:—, toegeftaan wierd. Hierop volgde in 't jaar 1558. de *negenjarige Bede*, van jaarlijks *f* 100000:— voor Holland (43), die naderhand nog *voor* 1 *jaar* bewilligd werd, en dus voordduurde tot aan de komst van den Hertog van Alba. In al dien tusfchentijd zijn er geene Beden gedaan, dan enkel bij bijzondere gevallen en *bij Verzegelinge;* 't welk WAGENAAR, hoe breed ook fomtijds over die Beden of Geldfchattingen uitweidende, zelf erkent, als hij op 't jaar 1569., bij gelegenheid, dat de Hertog *den tienden penning* ftond te vorderen, zegt: *Tot hiertoe hadt hij* [Alba] *den Algemeenen Staten nog geen nieuwe Bede gedaan* (44). De gefchiedenis van dien tienden pen-

Alva vraagt den tienden penning.

(41) HOYNCK VAN PAPENDR. D. I. bl. 289.

(42) Men zie van dezelve WAGEN. D. VI. bl. 10. en bl. 295.

(43) Men zie kortheidshalve van deze 9 jarige Bede, en 't geen verder daaraan hechtte, breeder WAGEN. D. VI. bl. 25. 36. 57. 68. 255.

(44) WAGEN. D. VI. bl. 293. Doch hiervoor kon naaukeuriger en meer inlichtende gezegd zijn: *Tot nog toe*

penning is zoo bekend bij onze Schrijvers, dat ik mij de moeite spare, om hierover uittewei- den (45). Ik zal alleen tot opheldering van 't gebeurde dit weinige er bij voegen. De Hertog van Alba, de Schatkist ledig vindende, wilde den 100sten Penning voor eens vorderen van alle bezittingen; voords bij den verkoop van *vaste* of *onroerende goederen* heffen een 20sten penning, en bij den verkoop van *roerende* of *losse goederen* een' tienden penning. Hoezeer de Staten in 't jaar 1556. huiverig geweest waren, om den staat van elks beziting, tot aanschaffing van *een op 't honderd*, opentelegen, en dien daarom voor eene zekere somme hadden afgekocht, bewilligden zij nu meer gereedelijk (46). De tiende en twintigste penning waren zoo ingericht, dat zij zouden *vervangen of komen in plaats van de gewone en buitengewone jaarlijksche Beden* (47). Alba stond hier sterk op, en liet intusschen *de opbrengsten van den tienden penning, die in 't jaar* 1561. (48) *geheven was, door Gemachtigden onderzoeken* (49). De Edelen en Dordrecht bewilligden in den eisch, maar alzoo de vijf overi-

ne was er na de 9 jarige Bede, en hare verlenging voor nog één jaar, geene nieuwe Bede aan Holland gedaan.

(45) Men leze WAGEN. D. VI. bl. 295—302. 332. enz. 373. VAN WYN, *Aanm. op* WAGENAAR, bl. 73-77.

(46) WAGEN. D. VI. bl. 295. 299.

(47) Aldus wordt de zaak voorgedragen bij WAGEN. D. VI. bl. 299.

(48) Schoon ik hiervan op dat jaar geen duidlijk bericht, ook niet bij WAGENAAR, vinde; is er toch in dat jaar zoodanig iets geweest. De *Resol. van Holl.* 1569. bl. 12, 15. geven dit zoo op. Zie hiervan later.

(49) WAGEN. D. VI. bl. 298.

rige Steden huiverig waren, kwam men tot een aanbod, om in de plaatze van den tienden en twintigsten penning (in 't vervolg kortheidshalve te zamen *den tienden Penning* genoemd,) nog eens een honderdsten penning *optebrengen, twee jaren na 't opbrengen van den tegenwoordigen honderdsten penning* (50). Maar hierover viel later nog veel te doen, en bij de Gewesten onwil; Alva zoude met 2 millioen 's jaars over alle de Nederlanden voor 7 jaren te vrede zijn, en den honderdsten penning tegen onverwachten nood bewaren. Hoe 's Konings nieuwe Erflanden dien tienden penning afkochten, en Hij te vrede was, dat Holland dit ook met *f* 271000 voor 6 jaren doen zoude, verhaalt dezelfde Schrijver bl. 315. Doch door bijkomende voorvallen zocht Alba naderhand dien tienden penning algemeen doortedrijven; gaf hierop het *Plakaat* uit *op den tienden penning*, den 31 Julij 1571.; hij wilde dit ten uitvoer stellen, zelfs met geweld, en tegen den zin zijns Raads; men maakte inmisschen dien tienden penning alomme haatlijk; en hij zag hierdoor zich genoodzaakt om 't Plakaat in 1572. intetrekken, en die Belasting afteschaffen; maar toen was het te laat! de opstand was daar! (51) Zie hier den afloop dier zaak. Men zal uit de voorafgaande handelingen der Staten kunnen zien de bevestiging van 't vorige zeggen, dat de tiende penning zoozeer het groote kwaad niet was, als wel *de geweldige wijze*, waarop hij door den Hertog, die zich buiten dat reeds ge-

(50) WAGEN. D. VI. bl. 299. en 301. enz.

(51) Zie dit alles breeder bij WAGEN. D. VI. bl. 333. 373—375.

genoeg haatlijk gemaakt had, ingevorderd wierd, en 't welk den Ingezetenen zulk eenen afkeer inboezemde.

En zie hiermede teffens geëindigd het kort historisch verhaal der gevorderde Geldbeden, door de Graven, bij oproeping van *de Staten van Holland*, zoo als zij later van hun Staatsgewijs gevorderd zijn. Daar blijft niet over, dan dat ik bij deze VIIde stelling nog toone, wanneer en hoe die geldverschaffende *Staten* allengskens *een Lighaam* uitmaakten, en hierbij *gerechtigdheden* verkregen.

't Lighaam der Staten. *Wanneer*, en *hoe* dit Lighaam gevormd of opgekomen zij, is moeilijk uit de oudheid optehalen of te verklaren. De reden ligt in de natuur der zake. Wanneer *Staatslighamen*, niet bij bepaalde besluiten, wetten, of verdragen, maar bij verloop van tijden, en bij trappen en graden zich vormen: als dan geschiedt dit ongevoelig en onmerkbaar, even als wanneer een opkomend Eiland, allengskens door aangroeiende slibbe en bijkomende aanspoelingen, zich in eenen stroom ongemerkt tot eene vastigheid vormt, en aanwezen ontvangt, zonder dat men *tijd* en *wijze* kan bepalen. Wij zagen te voren, dat *de behoeften* en *de geest der tijden* noodig maakten de bijeenroeping van geldschieters; zonder dat daarbij toen nog gedacht wierd, om eenig *vast Lighaam van Staten*, of een bepaald *Collegie* daartoe interichten, met bepaling der Rechten, die 't zelve zouden toegekend of vergund worden. De *Edelen*, als de meeste en grootste Goedbezitters, waren hiertoe de geschiktsten, eer nog de *Stedelingen* door Koophandel, Zeevaart en Fabrieken tot groote Rijkdommen geraakten. De

naam

naam van Staten zelf werd eerst in de XVde Eeuw gehoord; en de *Steden*, zoo wel als de *Edelen*, kwamen in 't jaar 1468. nog niet eens *Staatsgewijze* voor. Alleen ten tijde van zijne Dochter Maria ſchijnen zij zich meer in één Lighaam verbonden te hebben, evenwel zoo, dat de *Steden*, in 't jaar 1480. opgeroepen zijnde, nog niet eens eene vaste orde op de manier van *ſtemmen* hadden, zoo min als de *Edelen*. Immers toen bedong Dordrecht van haren Gemaal Maximiliaan, dat in raadpleginge hare ſtem het eerst zoude gevraagd worden, en van *de Edelen*, eerst die van den Graaf *van Nasſau*, den Graaf *van Hoorn*, de Heeren *van Brederode*, *Gruithuiſen*, en de overigen, die gevraagd moesten worden, *naar ouder gewoonte*. Dit wijst wel aan eenigen regel en orde in 't vragen en opnemen der ſtemmen, maar 't brengt ons nog niet tot een vast en geregeld Lighaam. Alles wat ook van de 6 groote Steden en hare orde gezegd wordt, zoude mijns bedunkens hiertoe te veel bewijzen, dewijl die orde reeds eene Eeuw vroeger bekend is (52). Die Steden komen, vroeger en later, in

(52) Men ſprak toch al vroeg van *de Hoofdſteden*. In 't jaar 1418. en 1425. leest men al van de 4 Hoofdſteden, *Dordrecht*, *Haarlem*, *Delft*, *Leiden*. IDSINGA, *Staatsr*. D. II. bl. 278. volg. In 't jaar 1434. vind ik *de vijf Hoofdſteden van* ['t oud] *Noordholland*, te weten, *Haarlem*, *Delft*, *Leiden*, *Amſteldam*, *Gouda*. *Memor. van Roſa*, D. I. fol. 171. waarbij dan *Dordrecht* als de Hoofdſtad van *Zuidholland* gevoegd wordende, reeds toen de 6 *Hoofdſteden* voorkomen. Doch dit deed weinig tot mijn oogmerk. Ik weet wel, dat de Schrijver der *Erfgrafelijke Bediening*, (een boek van onbegrijplijke ongerijmdheid, zoo verre het den ouden Regerings-

genoeg haatlijk gemaakt had, in…
en 't welk den Ingezetenen zo…
boezemde.

En zie hiermede teffens… storisch verhaal der gevor… de Graven, bij oproe… …n of *Holland*, zoo als zij … …ijden de gevorderd zijn. D… , Wassenaar, ik bij deze VIIde … …n aan eene Ta- …en hoe die geldv… …ter zijde stonden; *een Lighaam* ui… …er Steden, daar geen *heden* verkrege… …uer stond, sprak, en

't Lighaam der Staten.

Wanneer, … …voorviel. Het vroeger en gekomen zij… len of te … …ert mij dit niet. der zake. … Doch

bepaalde … ; maar 't welk anders vele goede aan- bij ver… …t en oude Staatstukken mededeelt,) dat zich v… (zeg ik) bl. 109. en 115. vastftelt, dat er … jaar 1496. geene orde op het stemmen on- onme… Steden werd in acht genomen, maar dat die Eil… onder de Steden in dat jaar 1496. is weggeno- bij… wanneer eenige twist gerezen zijnde onder de or… …e Steden, wegens de orde in 't *executeren* der in- …willigde *Beden*, en *Delft* klagende, dat, daar *Dor-* …*recht* de eerste, *Haarlem* de tweede, *Delft* de derde …rang zijn, en voords *Leiden*, *Amsteldam* en *Gouda* volgen; de Stad *Delft* in 't stuk van *Mandementen* of *Executien*, als het naaste bij het Hof in 's Hage, eerst werd aangesproken, hierover de uitspraak door Graaf Philips gedaan wordt, dat de Uitwinning moet beginnen van *Dordrecht*, *Haarlem*, *Delft* enz. *Groot Plakaatb.* D. III. bl. 19. Doch dit bewijst niets voor de orde van stemming, noch minder voor een vast Lighaam. Of en hoe er tusschen *Hoofd-* en *Groote Steden* verschil ware, late ik aan zijne plaats. RENDORP, p. 39.

(53) Bl. 114. Doch hoe weinig strookt dit met zijn vooringenomen denkbeeld, dat de Staten de Graven hebben aangesteld, enz.

Doch dit alles daargelaten, kan men gerustelijk, naar mijn inzien, het meer geregeld vormen van *een Lighaam*, op zich zelf staande, (schoon altijd onderworpen aan 's Graven wil, toezicht, en oproeping,) brengen tot den tijd van Karel II. naderhand *Keizer Karel* genoemd. Zeerstellig drukken zich hieromtrent de Schrijvers uit, die de meergeregelde oproepingen van de Ridderschap, Edelen en zes groote Steden brengen tot het jaar 1522 (54). Onder Karel II.

Wat de *Edelen* betreft; hoezeer er onderscheid viel tusschen zoogenoemde *groote* en *kleine Edelen* (55), 't welk hier niets ter zake doet; is er over hunne oproeping en opkomst geen twijfel. De Heer S. VAN LEEUWEN (56) geeft ons uit de echtste Bronnen de Lijsten van de Edelen, die sedert het jaar 1522. tot het jaar 1560. achtervolgens en geregeld ter Dagvaart, waar ook gehouden, verschenen, zoo *voor zich zelven*, als voor *de kleine Steden en 't platte Land* (57). De reden, waarom niet verder dan tot dien tijd, was, omdat de Advokaat van Holland toen goedvond, de Lijsten der verschijnende Leden achtertelaten: 't welk toch naderhand weder ingevoerd wierd. Doch deze Edelen, hoezeer zij, elk voor zich zelf in vroegeren tijd ver- De Edelen.

(54) Dit doen de *Erfgrafel. Bedien.* bl. 110. VAN LOON, *Aloud. Reger.* D. V. bl. 146. VAN DER HOUVEN, *Handvestchron.* D. I. bl. 175. RENDORP, Disf. *de Orig. Ord.* p. 39.

(55) Waarvan men zie RENDORP, Bijlaag Lett. C.

(56) *Bat. Illustr.* p. 761—766.

(57) Hoe dit plaats hadde, zie reeds mijn D. I. bl. 27.

verantwoordden, hielpen het Lighaam der Staten, bestaande in 7 stemmen, niet zoodra uitmaken, of zij hielden, naar het schijnt, zich te vrede, om in *eene stem begrepen te worden* (58), schoon die *stem*, om vele redenen, zoo overwichtig ware, dat *de Steden*, zonder de *Edelen*, somtijds weigerden te stemmen of te besluiten, of dat de Edelen zelf, als er maar *één* of *twee* verschenen, wachten wilden, totdat zij in grooter aantal tegenwoordig waren (59).

De Steden. Wat *de Steden* betreft; daar de Edelen gewoon waren, om voor *de kleine Steden*, zoo wel als voor de dorpen of de platte Landen, optekomen, is het niet te verwonderen, dat de *zes* zoogenoemde *groote Steden* allengskens te zamen *het geheele Lighaam* der *Staten* hebben uitgemaakt, en alles hierdoor gebracht is *tot 7 stemmen*, die naderhand het gansche Land verbonden; zoodanig, dat in 't jaar 1566. in *de Hollandsche Resolutien* van de kleiner Steden met ronde woorden gezegd wordt: dat, *hoewel de kleine Steden medelidmaten zijn van Holland, zij nochtans geen Lidmaten zijn van 't Collegie van de Staten* (60). Dit was echter in den aanvang zoo klaar niet, en nam niet weg, dat, daar zij in vroeger tijden, ook onverschillig en door elkander bij de Graven of bij den Raad, naar goedvinden waren opgeroepen, zij sedert het jaar 1522. dikwils in zekeren getale, veel of weinig, verschenen, gelijk de bovengemelde Lijs-

De zes grooten.

Hoe de kleine Steden.

(58) Zie vooral RENDORP, Diss. p. 68—70.
(59) Zie mijn D. I. bl. 27. enz.
(60) Zie dit alles reeds breeder aangewezen in mijn D. I. bl. 31—36.

Lijsten genoeg uitwijzen (61). Maar ook zelfs vroeger beklaagden zich die kleine Steden, en beweerden, volgens WAGENAAR, op 't jaar 1518. (62), „ dat zij te hoog geschat werden, „ en geene gelegenheid hadden, om hare be- „ zwaarnissen, ter behoorlijker plaatze, opente- „ leggen, alzoo de *zes groote Steden*, op de „ inwilliging der Beden, ten dezen tijde, alleen „ opgeroepen en gehoord werden." De Vorst maakte daarin eenige verzachting. Omtrent deze *kleine Steden*, en waarom zij naderhand zoo weinig opkwamen, en na 't vormen van 't Lighaam van 7 stemmen, bijna niet meer in aanmerking kwamen, kan van toepassing zijn, 't geen men vindt in de *Memorialen van 't Hof* (63), bij eene *Acte van Consent* der Staten tot Verzegeling van *f* 3000:—, waartoe zij ook geroepen waren, (op den 11 Maart 15 2/3.) *Item* (de Steden) *versoucken mede Acte, van dat die cleyne Steden van Hollant, tot deser zaecke bescreuen zijn. Ende, alzoe zij nyet gecompareert en zijn, dat men henluyden hout voor geconsenteert, in 't geene dat bij den Eedelen ende 't meeste deel van de groote Steden geconsenteert is.* Waaruit ik deze Aanmerkingen ophale:

1. Dat van dien tijd af de kleiner Steden zich lieten overstemmen, stilzwijgende bewilligden, en allengskens wegbleven. Het is ten minste on-

(61) VAN DER HOUVEN, *Charterchron.* D. I. bl. 175. sq. Vergel. WAGEN. D. IV. bl. 452. 455. 462. 472.

(62) WAGEN. D. IV. bl. 412.

(63) Van den Griffier *Sandelijn*, D. I. fol. 274. verso en 276. f.

onwaarschijnlijk, dat deze *Acte* om eene enkele keer wegblijvens gevraagd en verleend zij.

2. Dat van dien tijd af reeds het besluiten met 7 stemmen schijnt plaats gekregen te hebben, of ingevoerd heeft kunnen worden.

3. Dat het gewag van toestemming door *Edelen en 't meeste deel der groote Steden* vrij klaar schijnt te spreken, ten voordeele van *de Overstemming*, waarover groot verschil der Schrijvers is (64).

Sedert dien tijd, en door vele andere tusschenkomende gebeurtenissen, vooral nadat zij in 't jaar 1541. te Brussel, met den Advokaat mede gekomen, bij de Landvoogdes zoo onzacht waren afgewezen (65), geraakten de *kleine Steden* geheel uit het oog (66): zij werden wel naderhand, tot deze of gene noodwendigheden, of tot bevordering van bijzondere aangelegenheden, 't zij alleen, 't zij met *de groote Steden*, 't zij met *de Staten*, opgeroepen: maar hierin stonden *zij gelijk*, met zoovele andere *Lighamen*, *Collegien*, zelfs *Dorpen*, of bijzondere *persoonen*. Immers die Oproeping bewijst op zich zelve niets. Men leert er alleen uit, dat, wanneer er over zaken, die deze of geene Stad, of Steden, deze of geene Collegien, afzonderlijk betroffen, moest geraadpleegd worden, dat dan die Leden, Steden, of Collegien, wier belangen daarin gemengd waren, ook werden opgeroepen, om in *de Vergadering der Staten*, of voor den *Hove* te verschijnen; die dan of mede *raadpleegden*, of hun *gevoelen* afge-

(64) RENDORP, p. 69, 70.
(65) Zie mijne Aanteek. D. I. bl. 34.
(66) WAGEN. D. V. bl. 216.

gevraagd wierden. Zoo vindt men, dat de Raadsheer *van Asfendelft*, *de Staten*, benevens *de Heemraden wilde beschrijven*, om eene *Ordonnantie* op *de Turfdelving* te maken (67). In zulke gevallen werden die Steden, Collegien, of persoonen niet als *Leden* van de *Staten* aangemerkt, maar in hunne afzonderlijke hoedanigheid. Evenwel nam dit niet weg, dat de *kleine Steden* naderhand nog pogingen deden, om weder te worden toegelaten, of ten minsten meer in aanmerking te komen. Opmerklijk is hiertoe 't Request in 't jaar 1553. aan den Keizer of de Landvoogdesse, door de kleine Steden, *Rotterdam*, *Schoonhove*, *Gornichem*, met nog 13 anderen, en 't Eiland Texel (68) aangeboden, waarin zij, na voorafverhaal, hoe de Keizer in 't jaar 1518. om alle twist te stillen, eene redelijke orde gesteld hadde op elks aandeelen in de Bede, thans klagen, dat de zes groote Steden, ten nadeele van de kleine Steden en 't platte Land van die benaamde verdeeling afgaande, hen grootelijks verongelijken, en den last op hunnen hals verzwaren, en verzoeken, dat de vorige Verdeeling mag gevolgd, het door hun meer betaalde op de groote Steden omgeslagen worden, en den Staten voortaan *geen ommeslag* meer mag toegelaten worden dan met *communicatie en consent*, en na alvorens daarover te roepen *Gedeputeerden van* 4 *kleine Steden*, *om meer evenre-*

dig-

(67) Honderde gevallen van dien aard zijn er, die ik hier voorbijga. Zie boven, D. I. bl. 32—36.

(68) Zie dit *Handv. van Vlaard.* bl. 115. en VAN LOON, *Reger. van Holland*, D. V. bl. 162. BRANDT, *Enkh.* bl. 75.

digheid te bevorderen. 't Voorloopig antwoord der Landvoogdesse bracht mede, dat zij er zoo veel opzicht op nemen zoude, als billijk was; doch het bleef hierbij: *De kleine Steden*, zegt WAGENAAR, *konden nimmer verwerven, dat zij wederom gelijk van ouds, op de Graaflijke Beden beschreven werden* (69). Doch, (met verlof van dien Schrijver,) als wij het stuk zelf onpartijdig inzien, zoo verzochten *de kleine Steden* zulks niet eens; haar tweeledig verzoek bestond alleen hierin:

1. Dat de vorige smaldeeling, of bepaling der Aandeelen (of *Quoten*) zonder haar bezwaar, op denzelfden voet mogt blijven, als voorheen.

2. Dat, als den Staten [dat is, het Lighaam van Edelen en zes groote Steden,] voortaan weder geoorloofd wierd, *Ommeslagen* (70) te doen, als dan 4 *kleine Steden*, onbepaald, welken? tot bevordering van evenredigheid, hierbij *toegelaten* wierden. Zij erkenden dan hiermede, dat,

(69) De Uitgever der *Vlaard. Handv.* bl. 116. merkt bij 't slot: *Dit doende, zal uwe R. Keizerl. Majesteyt wel doen*, aan, dat men thans kortheidshalve zegt: *Dit doende etc.*, en dat men in later tijde aan den Hove wel eens schreef: *'t welk doende, zullen UEd. Mog. aan de Justitie genoeg doen.* Zulke verklaring van *wel doen*, of *weldadigheid doen*, door aan 't verzoek der *Supplianten* toetegeven, of de *Justitie genoeg te doen*, is zeker natuurlijker dan 't ongerijmde stelsel, als of hieruit blijkt, hoe *familiaar* de Ingezetenen met de Vorsten omsprongen. Evenwel de Heer WAGEN. D. V. bl. 385. schijnt hieraan iets gehecht te hebben, als hij het toeschrijft *aan de rondheid dier tijden.*

(70) Versta hierdoor geene *Beden-Ommeslag*, maar de *Gemeene-Lands-Ommeslagen* voor der Steden eigen behoef, (zie boven, bl. 505).

dat, ſchoon zij *Lidmaten* van Holland waren, zij echter geene *Leden waren van dat Collegie*, zoo als zij in 't jaar 1566. zich uitdrukten.

En ziedaar dan *het Lighaam* of *Collegie* der *Staten*, onder Keizer Karel, en zijnen Zoon, gevestigd! Doch 't was ook niet meer dan *een Collegie*, dat is, een zoodanig *Lighaam*, dat door den *Souverein* was goedgekeurd en gewettigd. Dit erkennen de Staten zelf, als zij in 't jaar 1564. van zich zeggen (71), „ dat het „ Collegie van de Staten *van alle oude tijden* „ een *Collegie* gehouden is geweest, *geapprobeerd* bij zijne *Majeſteyts Voorzaten*, daarbij „ de zaken van den Lande worden gehandeld en „ gedirigeerd, in reſpect van de belasting of „ verligting van de Ingezetenen van dien, en het „ gunt daaraan dependeert." Maar die bijvoeging, *van alle oude tijden*, gelijk nu elk lezer tast en voelt, wordt daar veel te ruimſchoots genomen. 't Zijn zeker geene *oude tijden*, als iets van 30 of 40 jaren herwaards ſtand grijpt. Doch dit bracht de zaak toen mede, en de pogingen van den nieuwen *Advokaat*, *J. van den Eynde*, om der Staten aanzien te vergrooten, (het geen hem daarna zeerkwalijk afgenomen wierd,) of ook wel de gewoonte, die ſommige Leden bij hunne raadpleginge, ſedert 30 of 40 jaren, opgemerkt hadden, maakt zulk zeggen verſchoonbaar. Ook was 't niet vreemd, dat een Lighaam, dat geene vroeger aanteekeningen of *Registers* van *Dagvaarten* had, zich een vergrootend denkbeeld van *zijne oudheid* gemaakt heb-

(71) *Reſol. van Holl.* 1564. 13 Dec. fol. 72. 1565. 26 Sept.

hebbe. Zij waren toch ook wel in vroeger tijden opgeroepen; zij verschenen meermalen als in één Ligbaam ten Hove; zij kwamen in de Raadkamer van 't Hof of den Provincialen Raad, of ten huize van den *President* van 't Hof bijeen; ook waren er *Aanteekeningen* gehouden, maar niet in dien zin, als later; die Aanteekeningen (of *Notulen*) hield *de Griffier* van 't Hof; zij werden ingelast in de *Memorialen van den Hove*. Thans hadden zij ook eene afzonderlijke *Raadkamer* of *Vergaderplaats* gekregen achter *de Kloosterkerk* (of 't Klooster van St. Vincent) (72). Thans hielden zij *afzonderlijke Notulen* of *Registers van Dagvaarten*, door hunnen Advokaat. Deze Advokaten waren sedert 1525. *Aart* en *Adriaan van der Goes*, Vader en Zoon, en *Jacob van den Eynde*. 't Is toch niet dan met dat jaar 15$\frac{24}{25}$., zoo veel bekend is, dat de in een Lighaam vergaderde *Edelen en Steden*, zulk afzonderlijk *Register* hebben aangevangen (73), en wel in den beginne zeergebrekkig en onvolkomen. Dit wijst de *aanhef* zelf uit (74); hoewel het twijfelachtig is, *of* er nog niet

(72) Zie hiervan breeder DE RIEMER, *'s Hage*, D. I. bl. 154. 390–394.

(73) Dit is thans in 8°. uitgeven, op den naam van: *Register, gehouden bij Mr. Aert van der Goes, Advocaat van de Staten 's Lands van Hollandt, van alle die Dachvaerden van deselve Staten gehouden*. 8 Deelen.

(74) Namelijk, nadat vooraf ging *Memoire van den Dachuaert, bij den Gedeputeerden van den ses grote Steden, bescreven in den Hage, — den 31 Januarij* 1524. *stilo Hollandiae*, heeft dit Register dezen plotselijken aanhef: *Eerst bedancken die voirscreuen Gedeputeerden, mijn Heeren van den Raedt, dat zij sorge dragen voir den*

niet een vorig Register van *Aalbert van Loo* geweest zij (75). Daarbij, als zij zeggen, dat *het-*

den armen luyden, om te beletten die rysinge van den Coren — —. Welke bewoording met het geen er volgt, genoeg aantoont, dat alles nog in 't ruwe was, als mede, dat zij niet op eigen gezag, noch ook toen reeds afzonderlijk bijeen kwamen, maar verschenen voor den *Hove* of de *Heeren van den Raad*, of ten *huize van den President*, aan welke Heeren zij hier het woord richteden, door monde van hunnen Advokaat *Aart van der Goes*, die nu voor de eerstemaal van 't bij hun verrichte afzonderlijke Aanteekeningen of Register hield, nadat hij daartoe een bijzondere *Commissie* van wegens den Graaf ontvangen had, gelijk ook de volgende Advokaten. Zie de twee eerste *Commissien* in de *Bijlagen* B. en C. van den Heer P. RENDORP, Disf. Leid. *de origine et indole Ordinum Hollandiae sub Comitibus.* Zij zijn van de jaren 1525. 16 Mei en 1544. 30 Januar.

(75) Dit stuk is mij nog duister. In het MS. der Dagvaarten, onder mij berustende, nopens de verschillen der Zuid- en Noordhollandsche Steden over de nieuwe Verponding of Schildtalen, en hunne Verdeelingen, opgesteld door Mr. *Floris Oem van Wijngaerden*, *Pensionaris van Dordrecht* (zie boven, bl. 503.) wordt bl. 1. gewaagd van eene Dagvaart, den 29 Oct. 1513. geleid *te Haerlem*, waar *de Raad van Holland toen resideerde*, *vermits de sterfte in de plekke van den Hage*, — bl. 109. wordt gesproken van een *Register van Mr. Aelbert van Loo*, *Advocaat van den Lande*, *beginnende up den VIden van Julio*; en bl. 167. op den 1 Mei 1518. wordt *een Dagvaart* gemeld *der 6 groote Steden*, op de zaak van Denemarken, en hun Besluit overgebracht *aan den President en Rade van Holland*, *bij Mr. Florys van Wijngerden*, *in absentie van Aalbert van Loo.* Deze opmerking, gevoegd met de aanteekeningen van den Heer DE RIEMER, *'s Hage*, D. II. bl. 87. (l). D. I. bl. 391. en VAN WYN, *Aanmerk. op* WAGENAAR, D. VI. bl. 29. stellen bijna buiten twijfel. dat voor A. VAN DER GOES, toen nog Pensionaris van *Delft*, er geweest zij een Advokaat van Holland *A. van Loo*, en zijn *Register.* Deze was volgens DE RIEMER reeds in 't jaar 1500. *Ad-*

– *hetzelve bij zijne Majesteits Voorzaten geapprobeerd was*, (hoezeer dit ook enkel *Keizer Karel* raakt,) zoo toont *die erkentenis*, dat zij, zonder Vorstelijke *Vergunning*, in zulk *Collegie* niet wettig mogten bijeen komen. Hoe weinig strookt dit dan ook met het gene zij, tot goedmaking hunner afzonderlijke *kleine Vergaderingen*, 2 jaren daarna, zeiden, „ dat zij *van oude* „ *tijden* gerechtigd waren geweest, niet alleen „ bij Privilegie, maar ook goed gebruik en „ usantie, tot allen tijden te vergaderen." Dit hadden zij nooit mogen doen, dan bij oproeping. En dit eischten zij zelf naderhand niet, toen zij, on-

Advokaat geworden, en de eerste in die hoedanigheid. Maar hij was teffens van 1505. den 12 Sept. tot 1508. den 1 April geweest *Griffier van 't Hof van Holland*; hij werd in 't jaar 1510. *extraordinaar*, en daarna *ordinaar Raad in 't Hof*, en wordt daarom in zeker stuk 15$\frac{10}{11}$. den 8 Maart genoemd *Raad en Advokaat van Holland*. Hij stierf 1525. den 5 Januarij: en had tot opvolger den gemelden *A. van der Goes*, bij Lastbrief van 16 Mei 1525. waarin *Mr. Aelbrecht van Loo zijn Voorsaete in officio* genoemd wordt; en 't schijnt, dat sedert dien tijd, op aandrang van Florys Oem, het Ambt van *Advokaat van Holland* afgescheiden is gebleven van 't *Griffier- en Raadsheerschap van den Hove*, als onbestaanbaar met elkander. En van hier rekenen dan ook de afzonderlijke *Registers der Dagvaarten van de Staten*, schoon *het Hof* ook voordging, in zijne *Memorialen* te plaatzen de handelingen met de Staten, en vooral *de Acten van Consenten op de Beden*, en 't geen daarbij behoort: waaruit men teffens leert, hoe noodig het zij, met beiden in voorkomende twijfelingen te raadplegen. Men vindt elders ook van drie opgevolgde 's Lands Advokaten gewaagd, *Aalbrecht van Loo*, *Frans Coebel van Loo*, en *Aart van der Goes*. De Heer VAN WYN heeft die zwarigheid ter genoemder plaats trachten wegtenemen.

onderſcheid makende tuſſchen de *grooter* en *kleiner Dagvaarten*, alleen vermeenden gerechtigd te zijn, om zonder 's Vorsten afzonderlijke oproeping, door den Advokaat beſchreven, bij elkander te mogen komen in *de Kamer van 't Klooster* „ tot het verrichten, en voltrekken van „ zaken, welke in de groote of Principale Ver„ gaderingen bij den *Prince* van den Lande of „ zijnen *Stadhouder en Rade* van Holland be„ ſchreven, beſloten en gereſolveerd waren; als „ mede het opnemen en ſluiten van de Rekenin„ gen van de Ontvangers; het aanhooren van „ doleantien, en verders zoodanige andere dier„ gelijke zaken, *het gemeene land* beroerende, „ die eenige *acceleratie of vorderinge behoef„ den;* daerop genomen was rapport op de „ voorgaande dagvaart." (76) Met welke weidſche beſchrijving de Heer DE RIEMER zooveel op had (77), dat hij het noemt een *Recht van eigen of willige Beſchrijvinge;* doch 't welk hij zelve erkent, dat hun in 't jaar 1565. bij Koning Philips, als Grave van Holland, betwist is (78); en ook nooit hun toegelaten; noch bij *Hof* noch bij

(76) Hoe weinig dit gold, zie P. RENDORP, Diſſ. *de origine — Ordinum*, p. 54—62.

(77) *Beſchrijv. van 's Hage*, D. I. bl. 154. en 394.

(78) Hij had beter gezegd, hun door het *Hof van Holland* in 't jaar 1565. betwist is; welk Hof zijne klacht over die ongeoorloofde daad, en de hun niet toekomende eigenmachtige Vergadering, aan den Stadhouder overbrengende, hierin door denzelven gerechtveerdigd werd, en den Staten verboden, om meer op eigen gezag te vergaderen; als zijnde tegen *den last en Inſtructie des Stadhouders* aanloopende.

bij *Stadhouder* des Vorsten erkend is. Het was er toch verre van daan, dat, hoewel zij tot verschooning inbrachten, dat zulk vrij vergaderen, *naar rechten*, *allen Collegien*, *die gepermitteerd zijn*, *toegelaten was*; zij bewijzen konden, dat zij zulk Collegie waren, het welk bijeen kon komen, zonder geroepen of geoorloofd te zijn, anders dan door *den Stadhouder*, of den *President van 't Hof*, of den *Griffier*, op last zijns meesters (79); en 't is dus eene groote verzinning van anders kundige Schrijvers, die beweren, zelfs van de groote Vergaderingen, *dat de Staten altijd hebben kunnen vergaderen, als zij het geraden vonden* (80).

De Rechten der Staten. De vraag is dan eindelijk nu, welke waren de Gerechtigdheden, die de Staten bezaten of bekwamen, nadat zij tot zulk een *Lighaam* gevormd zijn? Dit kan ik kort beantwoorden, en wel 1°. ontkennender, 2°. stelliger wijze.

Bij ontkenning. Bij ontkenning! Dit Lighaam had nimmer deel aan de Hooge en wezenlijke Majesteitsrechten, die men noemt de *Wetgevende*, *Rechtsplegende*, *Uitvoerende Macht*. Ik hebbe dit reeds bl. 414—423. betoogd. Wilden zij hierin iets den Lande of Volke voordeeligs of nuttigs verzoeken, of iets nadeeligs afweren, of misbruiken verbeterd hebben: zoo geschiedde dit altijd bij vorm van *Bidschriften* of *Requesten*; waarvan ik reeds in 't I. D. bl. 43. voorbeelden opgave, en 't welk met nog krachtiger be-

(79) Zie hiervan breeder mijn I. D. bl. 39—41. Vergelijk RENDORP, Diss. *de origine — Ordinum*, p. 42. sqq.

(80) SLINGEL. *Staatk. Geschr.* D. I. bl. 52.

bewijzen, des noodig, kon gestaafd worden. De Heer S. VAN SLINGELAND, wien men de vereischte kundigheden niet kan ontzeggen, vooral van die laatste Graaflijke tijden, waaromtrent hij alle 's Lands Registers voor zich hadde; hoezeer nog hier en daar aan oude vooroordeelen of aan zijne tijden toegevende; die Heer bestemt dit alles, en zegt ten aanzien van *de Wetgeving*, D. I. bl. 13. zeeropmerklijk: „ ja, 't is zoo- „ ver van daar, dat de Staten zouden *geparticipeerd* hebben aan de *Legislative* Macht, dat „ de Staten zelfs geene ordre konden stellen op „ zaken, rakende de subsistentie en het bedrijf „ der Ingezetenen ten platten lande; het verbieden van den uitvoer van turf, en andere dergelijke zaken — — ja dat de *Ordonnantien* „ zelve, waarop de *schattingen* tot betaling der „ Beden geheven wierden, afvloeiden van de „ Graven." Waaruit verstaan kan worden de grove verzinning van den grooten President VAN BYNKERSHOEK, in zijne *Quaestion. Jur. Publ.* L. II. c. 1. p. 192. die gewaagd vindende van een *Plakaat* van 't jaar 1557., belastende te publiceeren *d'Ordonnantie, bij de Staten van Hollandt gemaekt ofte noch te maeken op den naem van de Majesteyt, en daarop Attache te verleenen* [door den Hove] (81); zonder hetzelve waarschijnlijk gelezen, of de zaak aandachtig ingezien te hebben, hieruit beweerde, dat de Staten ook Wetten konden maken, aan welken de Onderdanen verplicht waren te gehoorzamen. Immers, het is er zooverre van af, om hieruit eenige

Niet in de Wetgeving.

(81) In 't *Repertorie der Plakaten van Sandelijn*, 4°. bl. 91. b.

ge bevoegdheid der Staten te bewijzen, om op eigen gezag zelfs maar eenige verordening tot heffing van ingewilligde Geldmiddelen te maken, en die zonder des Hofs goedkeuring, aftekondigen, dat zelfs die woorden, *van Attache door het Hof*, en *op naam der Majesteit*, reeds, zonder de Ordonnantie inrezien, dit hun recht omverre werpen, en de Oppermacht van den Vorst ook in dezen krachtig staven (82). Gelijk straks nader blijken zal.

Noch in andere deelen der Oppermacht. Hetzelfde zegt de Heer VAN SLINGELAND van de overige deelen der *Oppermacht*, en, gelijk ik boven reeds aanmerkte, ook nopens het recht tot aanstelling aller *Ambtenaren*, groot en klein, welk recht hij zooverre boven *het bereik der Staten* stelde, dat het weren van *vreemdelingen*, in de laatste tijden hun nog vele moeite kostede, en zij van Karel II. en zijnen Zoon Philips ter naauwernood een naauwbeperkt *Octrooi* konden bekomen (83), waarbij alleen werden buitengesloten de Ingezetenen van Landen buiten de XVII Provincien, waarmede Spaanschen en Duitschers gemeend wierden; ook van die Gewesten, die de Hollanders bij zich tot geene Ambten toelieten (84), 't welk vooral op *Brabant* zag, welke Provincie ook dat recht van uitsluiting bekomen had; doch welk Octrooi uitdruklijk

(82) VAN PLEUREN, Disfert. Leid. 1794. *de potestate Legislatoria Comiti olim Hollandiae unice propria*, p. 71.

(83) Zie 't Edict van *Karel* 1555. den 7 Mei, en bevestiging van *Philips* 1556 den 17 Dec. *Groot Plakaatb.* D. II. bl. 2072. en D. III. bl. 1. D. IV. bl. 39. *Privil. van Amst.* bl. 97. enz.

(84) Die van *Mechelen* werden dan toegelaten, omdat zij de Hollanders toelieten, BYNKERSH. l. l. p. 264.

lijk van dat Verbod van vreemde Ambtenaren uitzonderde 1°. den Gouverneur Generaal, de Stadhouders, ook die van *Holland;* 2°. de Ridders van 't Gulden Vlies (85); en werd den Vorst hierbij niet benomen het recht van *Naturalisatie* of verleenen van 't Inboorlingschap; noch ook, om bij gebrek van bekwame Ambtenaren, vreemdelingen te gebruiken, en het begeven van *zulke Officien*, die *naaktelijk dependeerden van de Regalie en Souvereiniteit des Vorsten*, zoo als 't genoemd wordt (86). Ik herhale hier niets van 't Justitiewezen, van Rechtspleging, Oorlog, Vrede, en Verdragen, enz.

Op deze grootere Rechten dan, en hunne voorzichtige uitoefening door 's Vorsten plaatsvervanger,

(85) Wat moeite het ingehad hebbe, om ook zelfs dit Privilegie te verkrijgen, leeren de Registers van dien tijd, en echter kregen zij het niet *bedingswijze*, maar enkel uit vergunning, *uit zonderlinge gratie* en bij *Requeste* (1554. 25 Sept.), en 't was bij die gelegenheid, dat zij (1554. den 20 April) zeiden, hun Verzoek tegen de Vreemdelingen niet te willen gronden op 't groot *Privilegie* van Maria, als zijnde te niete gedaan, maar op dat van haren Zoon Philips, die hun zoodanig iets gegeven had, tot zijnen ouderdom van 25 jaren. En hiermede hadden de Staten toch geen recht, om Ambtenaren aanteftellen. Een enkel, *Ontvanger van de Gemeenelands-Ommeslagen*, werd hun betwist, toen zij dien wilden aanstellen. Ik weet, wat over dit gansche stuk bij onze beste Schrijvers geschreven is, maar alles toont, ook bij hun duidlijk, de afzonderlijke Gerechtigheid der Graven.

(86) Zie VAN DE WALL, bl. 1318—1321. waar hij uit der *Staten Resolutien* op 't jaar 1570. en 1571. toont, dat de Staten *onder Acte van non praejudicie* den Brabantschen Muntmeester *J. Bruynseels* op dien grond aannamen. Zij vonden geen bekwamer.

ger, den Stadhouder, en Raad, hadden de Staten niets te zeggen, en daarop slaat, naar mijn inzien, het geen ik boven bl. 389. van den *Stadhouder*, uit zijne *Instructie* van den Hove 1531. aanhaalde, dat Hem belast wierd, om, *als 't noodig was*, te rade te gaan *met de Edelen*, OF *met de lieden zijner Steden*, OF *met anderen, die hij roepen wilde* — 't welk vergeleken met het gene in 't jaar 1559. den Stadhouder Willem I. bij zijne *Commissie* werd opgeleid, genoeg bevestigt, dat *de Staten* reeds toen een vaster Ligbaam bekomen hadden. „ Hij kreeg namelijk „ *volle macht* — om 's Graven rechten, hoogheid en heerlijkheid te bewaren, het welzijn „ der Landen — te bevorderen — DE STATEN „ *te vergaderen, als het noodig zijn zal, tot* „ *bewaring, beveiliging en defensie derzel-* „ *ven.*" (87).

Tegenwerping uit het algemeen Staatsrecht.

Tegen dit alles kan alleen eene algemeene inwerping opgebracht worden, dat, namelijk, alle echte Schrijvers over het Staatsrecht uit eenen mond, als een vast beginsel beweren, dat tot de uitoefening *der volle Souvereiniteit* ook behoort het vrije *recht, om zooveel belastingen op de Onderdanen te leggen*, als er naar 't *oordeel* van den Souverein noodig zijn; zonder dat de Onderdanen daarin vooraf behoeven gekend te worden, of toeteftemmen; en (zegt men) hebben de Graven van Holland dat recht niet bezeten: zoo volgt, dat zij met alle hunne *Raden, Hoven*, en *Recht-*

ban-

(87) Zie DU VAL, *'t recht verstand der Unie van Utrecht*, Bijl. bl. V. en des Stadhouders 1ste *Instructie*, ald. bl. XI.

banken, geen *volledige*, geen *volstrekte Souvereinen* waren, of ooit geweest zijn.

Ik antwoorde hierop, eerst in 't algemeen, dat deze Tegenwerping niet raakt de Hollandsche Graven alleen, maar ook geldt tegen alle de Vorsten van Europa. Want alle Europische Regeringsgronden, gebouwd op het *Domaniele* stelsel, zoo als het door de Franken is ingevoerd, en het daarop ingeplante *Leenstelsel*, brachten mede, dat de Oppervorsten, groot en klein, oorspronglijk genoeg hadden aan hunne *Domeinen* en derzelver *Inkomsten*, en zij derhalve, (hoe souverein en onafhanglijk anders, in alles, wat het volstrekte denkbeeld van *Opperste Macht* medebrengt, en hoe groot een misbruik velen ook van die Souvereiniteit, in 't stuk van Wetgeving en Rechtspleging in Europa gemaakt hebben,) zij, zeg ik, geene bevoegdheid hadden, om bij tekortkoming, boven dien, hunnen Onderdanen, iets uit derzelver eigen *Goederen*, *Bezittingen*, *Renten* of *Inkomsten*, bij vorme van *belasting* of *eigenwillige schatting*, aftevorderen. De Hr. VAN WYN (88) heeft dit met anderen mede opgemerkt, en hiertoe ons gewezen naar de *Gedenkschriften* van den beroemden PHILIP VAN COMINES, een' Schrijver der XVde Eeuw, die in dienst van *Karel den Stouten*, en daarna van den Franschen Koning geweest is, en de *Historie* van de Fransche Koningen *Lodewijk den XI.* en *Karel den VIII.* van het jaar 1464. tot aan 1498. beschreven heeft (89). Dees, na in

Beantwoord.

(88) *Aanmerk. op* WAGENAAR, D. VII. bl. 4.

(89) Ik volge de Vertaling dezer Gedenkschriften door FRANS DE HAAS, II. D. bl. 465, 466.

in 't algemeen gesproken te hebben van de noodzakelijkheid, om bij gewichtige gelegenheden den *raad der Staten* intenemen, laat er op volgen: „*Wat* KONING of *Landsheer is er op aarde*, die magt heeft, om, boven zijne jaarlijksche Inkomsten (90), zijnen Onderdanen eenen Penning aftevorderen, zonder toestemming des Volks, en zich aan geweld en tirannij schuldig te maken?" — — En na eenige heerlijke lessen ten dien aanzien, zoo voor Vorst als Onderdaan, laat COMINES volgen: „Geen Vorst heeft, mijns oordeels, minder reden, dan onze Koning [van Vrankrijk, Lodewijk XI.] om te zeggen: *het staet mij vrij, mijn Volk zooveel schattingen aftevorderen als mij lust en behaagt.* Want, behalven dat zoodanig eene tael, noch hem, noch iemant, betamende is, doen zij, die hem, om deszelfs achting te vermeerderen, dus doen spreken, hem geenszins eer aen, maer maken hem gehaet bij zijne naburen — — maer, indien onze Koning, of de genen, die hem zoeken te verheffen en zijnen roem te vermeerderen, zeiden: *ik heb zoo goede en getrouwe Onderdanen, dat zij mij niets weigeren, wat ik hun afvordere; en worde van hun zoo zeer gevreesd, gehoorzaamd en gediend, als eenig Prins op den aerdbodem, in diervoegen, dat hun geen last te zwaer, geen moeilijkheden te verdrietig vallen, maer zij alle rampen, ter liefde van mij, geduldig ondergaen:* dit dunkt mij, zoude den Vorst voorwaer tot grooter lofstrekken, dan: *ik neem wat ik wil; zoodanige*

„ *Voor-*

(90) *Outre son Domaine*, staat er in 't Fransch.

„ *Voorrechten heb ik, en die moet ik behouden.*" Men ziet hieruit, dat dit grondbeginsel algemeen bekend was, en dat zelfs in 't Koningrijk van *Vrankrijk*, hoe Monarchaal anders beheerscht, dit recht van *heffing* zoo onbepaald niet was sedert hunne Domeinen verminderden, en hieruit noodig werd, om 't Volk, door oproeping van de Generale Staten, om geld (*Aides*) te vragen. Maar om hieruit te besluiten tot eene mededeeling der Oppermacht aan anderen, 't zij aan 't *Volk* 't zij aan *de Staten*, zoude te veel bewijzen. Alles wat hieruit schijnt gehaald te kunnen worden, zoude, mijns bedunkens, hierop nederkomen, dat het algemeene Staatstelsel van Europa medebracht, dat, zoolang het geld schaars was, zoolang de Vorsten uit hunne Domeinen leefden, en zoolang het Volk verplicht was, om hunne Vorsten in persoon in den krijg te dienen, en opgeroepen hen in hunne heirtochten te volgen: er weinig of niets haperde aan de toen erkende volle Oppermacht; maar dat die Oppermacht, alleen in 't stuk der schatting uit de beurzen der Onderdanen, allengskens, zoo niet in 't *zedelijke*, ten minste in de *werkzaamheden*, eene kleine tempering kreeg, dat is, niet *quod ad jus regendi*, of ten aanzien van 't Recht van Regering zelf, maar ten aanzien van de klem, of uitvoering, voor zooverre er geldzaken mede gemoeid waren; zoodanig, dat alles, wat ook hierin gedaan wierd, voordvloeide uit die Oppermacht, en dat de *toestemming* des Volks of der Staten in de verzochte schattingen daar zijnde, en naar billijkheid geregeld, alles wederom het werk des Souvereins was en bleef, ten ware hij bij zulke gelegenheid eenige meerdere Ver-

 gun-

gunningen deed. Dit in 't gemeen zoo beschouwd en op geheel Europa toegepast zijnde, (en ik durve nu dit stelsel gerust aan 't oordeel van alle Geschied- en Staatkundige Schrijvers overgeven,) kunnen wij hierin de reden vinden van alle de later opgekomen verscheidenheden in de Regeringsvormen van Europa, waarin de Staten, onder hunne Vorsten, of meerdere of mindere Gerechtigdheden bekwamen, naar mate de Vorsten zich of in bereidwilligheid of in de noodzakelijkheid bevonden, om aan de Landzaten, of de Staten van hunne Landen, 't zij bij *gunst*, 't zij bij *beding*, 't zij bij volledige *Overeenkomsten*, zoodanige Gerechtigdheden toetekennen, als zij oorbaar achteden of genoodzaakt wierden, hun toetelaten of overtelaten (91). En zoo kome ik tot het laatste gedeelte der VIIde stelling, dat de Staten van Holland, allengskens een *Lighaam* uitmakende, 't zij bij *beding*, 't zij bij *gunst*, *eenige Gerechtigdheden verkregen hebben.*

Het hoofdzakelijke hiervan is stellig dit: *de Sta-*

(91) Dit had in Duitschland, vooral in de Landen der Geestelijkheid plaats, ook in 't Bisschoppelijke *Sticht van Utrecht* en *Overijssel.* En ziedaar de reden, dat de Geestelijke Vorsten, Aartsbisschoppen, Bisschoppen, enz. veelal *eerder* en *meerder* in hunne Landen *de Staten* of *Landstenden* zagen opkomen, en hun vele Vergunningen, zelfs bij zoogenoemde *Landbrieven* deden; geboren uit de *verkiesselijkheid* hunner persoonen, *naijver*, en *kuiperijen*, en de *beloften* bij gelegenheid der gedane of te doene *keuze.* Ik weet, dat er in Duitschland Geleerden zijn, die *de Staten* vroeger zoeken, en hen zelfs boven de *Landvorsten* in oorsprong verheffen; maar de onbepaaldheid van 't woord *Staten* of *Stenden* heeft al veel oorsprong aan die misvatting gegeven.

Staten hadden het recht van *toestemmen in gevraagde Beden;* en zonder die *toestemming* had de Vorst geen recht op de Gelden; maar die *toestemming* gegeven zijnde, zoo was oorsprongelijk weder alles het werk des Graven, of gelijk de Heer SLINGELAND (92) het uitdrukt; „ *het* „ *Consent* door de *Staten* gedragen zijnde, deed „ de Graaf directelijk de *geconsenteerde* penningen innen — over de schiltalen; en, wanneer „ zij geheven wierden op eene andere wijze, „ konden de Staten dit niet doen dan op speciale „ Octrooien, Ordonnantien, en Executorialen „ van den Graaf, — invoege dat alles, wat in „ het stuk der *schattingen* zweemde naar *Oppergezag*, en naar *compulsive* Macht, geheel re„ sideerde bij den Graaf, zoodanig echter, dat „ die dezelve macht niet konde oefenen dan *met* „ *consent* (93) *der Staten.*" (94). En het spreekt van zelve, dat de Gelden, in de Schatkist gebracht, volkomen kwamen in het bezit en de macht der Graven, om ze te gebruiken tot die ein-

Het ware recht der Staten, in de Beden.

(92) D. I. bl. 15. 28.

(93) Namelijk *consent* alleen tot *het inwilligen der Bede*, gelijk de Heer VAN WYN op WAGEN. D. V. bl. 28. opmerkt.

(94) De Heer VAN SLINGELAND gaat bl. 29. hierin nog een' stap verder, als hij uit der Staten Verklaring en *Protestatie*, nopens den 10den Penning, afleidt, dat „ de Staten van verstand geweest zijn, dat de Graven „ schattingen opstellende, zonder haar bewilliging, „ daardoor wel de Staten *verongelijkten*, maar echter „ pleegden *eene Acte van Souvereiniteit*, waartegen de „ *Staten*, als *Onderzaten*, niet bevoegd waren zich te „ kanten, anders dan bij wege van *Remonstrantie*, en „ *reservatie* van haar recht, door het geven van een „ *Protest.*"

einden, waartoe zij gevraagd waren. Te recht zegt daarom de Heer VAN WYN (95): „ Als eene „ Bede ingewilligd was, hield de macht der „ Staten op; die verkregen Bede was dan *het* „ *goed* van den *Grave* geworden, en hij, bij „ wien alleen de Uitvoerende Macht was, kon „ zoodanig handelen nopens de *heffing*, *ligting*, „ *korting*, *kwijtschelding* enz. als hij billijk oor- „ deelde."

In 't doen van verzoeken.

Met dat alles is 't niet te verwonderen, dat bij toeneming der Beden, Keizer Karel en zijn Zoon, om het Lighaam der Staten in 't opbrengen der benoodigde schattingen meer willig te maken, of ook wel, om in de wijze van opbrengst hun en den Landzaten meer gemak te geven, en zelfs hen werkijveriger en behulpzamer te hebben, hierin veel toegaven; hun zelfs veroorloofden, bij 't geven van *Consent*, eenige verzoeken te doen, of eenige Voorwaarden intevoegen in de zoogenoemde *Acten van Consent*, welken, volgens 't zeggen van SLINGELAND (96), „ hier- „ door meer in de *forme* dan in de daad verschil- „ den van directe dispositien." Gelijk wij boven in 't geval der *Vroedschappen* meermalen opmerkten. „ Dat zij ook bij zulke gelegen- „ heid mede over andere zaken raadpleegden, „ [of geraadpleegd wierden] betreffende het wel- „ varen van het Land en van de goede Ingezete- „ nen; en zij zich van die vrije macht in 't stuk „ der *Consenten* bedienden, om van de Graven „ te verkrijgen het geen zij meenden noodig te „ wezen voor het welvaren van den Lande, het- „ zel-

In 't bevoorwaarden bij de Consenten.

(95) *Aanmerk. op* WAGENAAR, D. V. bl. 28.
(96) D. I. bl. 57.

„ zelve aan de Graven voordragende — —." De voorbeelden en bewijzen hiervan zijn zoo overvloedig, en reeds overal opgegeven, dat het overtollig zij, hierin breeder uitteweiden.

Het komt er maar op aan te weten, of *het Ligchaam* der Staten hierbij ooit zoo lanige Rechten, 't zij bij *gunst*, of bij *beding*, in die laatste Gravelijke tijden verkregen hebben, waardoor de Vorsten aan hunne Oppermacht eenige bepalingen gemaakt hebben, 't welke wij boven ontkenden; of dat zij in 't stuk van *Schattingheffingen*, buiten de bloote toestemminge of verminderingen in de gevraagde Geldsommen, eenige macht of recht aan de Staten medegedeeld hebben. Dit laatste nu is door den Heer VAN SLINGELAND zelfs niet gesteld, en ik durve hierin zijn voetspoor wel drukken (97). Zelfs het stellige Recht, dat hij

(97) Hij erkent toch deze navolgende punten, bl. 16. „ De Graven konden geven vrijdom, moderatie, re- „ missie van schattingen — bl. 19. De zetting of re- „ partitie der Beden en Verpondingen, en 't redres van „ dien stond aan de Graven, en niet aan de Staten. „ Bl. 58, 59. Hoewel de Staten *vrij consent* hadden, „ stond het niet aan hun, op eigen gezag *de Gemeenten* te belasten; — de Staten sloegen bij 't consent „ wel voor de middelen — zij verzochten daarop be- „ williging —, werden de penningen geheven bij de „ schildtalen, hadden de Staten, *na 't Consent*, niet „ meer te doen met het opbeuren — maar wanneer op „ eene andere wijze, zoo moesten zij daartoe verzoeken „ Octrooi — of bij *clausule* in de Acte van Accepta- „ tie, welke diende voor Octrooi. Bl. 60. De Or- „ donnantien werden dan wel *geconcipieerd* door *de Staten*, maar geëmaneert op den naam der Graven. „ En eindelijk, om *heerlijke en parate Executie* te „ doen, moesten zij *Executorien* verzoeken."

hij den Graven toeſchrijft, beneemt hieromtrent alle bedenking. Alleenlijk bleef bij hem eenige twijfeling over, hoeverre de Staten, in zaken van *Admiraliteit*, van *minderjarigheid* der Vorſten, en van het *Muntwezen*, eenig recht mogen gehad hebben.

Of ook in de Admiraliteit?

Hij vermeent, dat 1°. in 't orde ſtellen op zaken van de Admiraliteit, aan de Staten ook voor een gedeelte geſtaan heeft de kennis en 't beſtier, en hiertoe grondt hij zich op eene *Reſolutie der Staten*, den 24 Junij 1563. Evenwel laat hij die zaak ſlippen, voor zooverre hij beſluit, dat *het Beſtier der zaken van de Admiraliteit meest ſchijnt geweest te zijn in handen van den Stadhouder*, „ een Officier — niet van „ de Staten, maar van den Graaf, met eenigen „ uit den Raad of uit het Hof." (98).

Of ook in minderjarigheid der Graven?

Hij ſpreekt 2°. bl. 62. van het recht, om bij *minderjarigheid der Graven*, *of bij andere diergelijke toevallen*, voorzieningen te doen; en beroept zich op de *Hiſtorien*, en 't gebruik onder *alle eenhoofdige Regeringen*, *daar Statèn of Parlementen zijn.* Doch hij twijfelt zelf over *dat recht der Staten*, uit de *Hiſtorien* en de gevallen met *Aalbrecht* en *Jacoba.* En zeker met reden! Gelijk dit blijkbaar genoeg is uit mijne Voorbehoedſels en Ophelderingen (99), en wat zijn beroep op *eenhoofdige Regeringen*, *waar Staten zijn*, aangaat; dit veronderſtelt reeds een zoodanig gevestigd *Lighaam* van Staten; 't welk er voor de XVIde Eeuw in Holland niet was; en onder *Karel II.* en zijn' Zoon *Philips*

(98) Vergel. Hem zelfs, het 3de Hoofdſt. bl. 63. enz.
(99) Hier boven, bl. 394. enz. 405.

lips III. kwam de zaak niet te pas. Zelfs ſtrijdt hiertegen de voorzorg van *Karel*, bij 't Augsburgſche Verdrag 1548. over de Opvolging bij *Repreſentatie*, en het boven gewaagd *Testament* van Philips van Burgundie 1441. Het vernietigd Privilegie van Vrouw Maria, waarbij zij Art. I. voor zich beloofde, niet te zullen *trouwen*, dan bij *advijs en goeddunken van de Heeren van haren Bloede, en van den Staten harer Landen*, bepaalde of bedong ook hieromtrent niets; en dit beperkt *trouwen* verviel bij 't vernietigen dier Handvest.

Hoe verre hun recht in 't Muntwezen?

Met het *Muntwezen* 3°. is de zaak eenigzins verſchillende. Het naauw verband der *Muntſpecie* met het *Geldwezen* en met de waardij van 't Geld in 't gemeen, waarmede de betaling van *ſchuld* en *ſchatting* geſchiedde, en het groot belang der Ingezetenen, dat de gemunte Penningen niet ſchielijk verhoogd of verlaagd wierden, of het *alloy* verſlechtede, heeft gemaakt, dat de Graven hierin veel toegaven. Wanneer dan de Heer VAN SLINGELAND bl. 20. zegt, „ dat het „ Geld, ten tijde der Graven gemunt, derzelver „ beeltenisſe draagt; dat dit altijd gehouden is „ voor een teeken van Souvereiniteit; en de „ Hollandſche Munt door de Graven ingeſteld „ en met Privilegien begiftigd is (100);" maar „ dat, om boven gegeven reden van 't belang „ der Ingezetenen, het waarſchijnlijk voorkomt, „ dat de Staten *geconcurreerd* hebben met den „ Graaf

(100) Vergel. K. VAN ALKEMADE, *de goude en zilvere gangbare Penningen der Graven van Holland*, fol. 1700., en alle de zoogenoemde *Beeldenaars*, of *Muntboeken en Plakaten op de Munt*.

„ Graaf in het regelen van 't *alloy* en van *de* „ *waarde* van het Geld:" zoo wil ik gaarn dit toestemmen. Immers, offchoon alles wat de *Munt*, de plaatzing der *Munt*, de aanstelling van *Muntmeesters*, *Waardijnen* en andere bedienden, en alle *Privilegien van de Munt*, afvloeiden van den Landsheer; en geene Plakaten dan van Hem werden uitgegeven: *zoo vindt* men echter, dat Zij al vroeg over de waardij der Penningen en hun *alloy* te rade gingen, eerst met *hunnen Raad* of 't *Hof van Holland* en *de Steden* (1), naderhand met de *Staten* zelve, zoo van *Holland* als die der andere Gewesten (2), zonder dat dit evenwel eenigszins de Oppermacht benadeelde. En ziedaar der Staten *rechten* onder de Graven, als een Staatslighaam aangemerkt.

Ik zal dit gewichtig onderwerp besluiten, met een denk-

(1) MIER. D. II. bl. 496. 671. D. III. bl. 207. 257. 326. 504. D. IV. bl. 165. 292. 753. 1033. *Handv. van Vlaard.* bl. 391.

(2) Zie RENDORP Disf. p. 23. Men kan hieruit veel opheldering geven aan de twijfelingen van den Heer VAN DE WALL, *Dordr.* bl. 281. 454. 510. In 't jaar 1452. beloofde Philips een nieuwe Wet op de *Munt* te maken, gelijk over 20 jaren, en alzoo verre hij de andere Landen er over riep, zoude hij ook die van Holland roepen, *Privil. van Rijnl.* bl. 517. Voeg er bij 't groot Plakaat van Keizer *Karel* 1520. den 4 Febr. zoo op *den Koers van den Gelde*, *Munt* en *Muntslag*, als op 't stuk van den *Wisfel en Wisselaars*, *Goudsmeden* enz. in 't *Groot Plakaatb.* D. I. bl. 2604. waar hij zeide het vorige te *confirmeren bij Advijs van de Staten*, *Generaels en Officieren zijner Munten*, *en bij deliberatien van zijnen Secreten Rade en Financien.* Hoe naderhand de Staten pogingen deden, om zulke Plakaten te onderhouden, zie VAN DER GOES, *Reg.* D. I. bl. 279.

denkbeeld te geven, hoe het met het verleenen van *Executoriale Brieven*, en daarop bouwende *Ordonnantien* of *Plakaten der Staten*, waarmede de Heer BYNKERSHOEK zooveel ophad, gelegen zij geweest.

Gelijk boven gezeid werd, dat de Staten ook wel de *middelen* voorfloegen, waarop zij dachten, dat de ingewilligde Beden 't best konden geheven worden; welk Recht van Voorflag zeker hun niet geweigerd kon worden, als hebbende zij hierin ook zeergroot belang (3); even zoo verzochten, en bekwamen zij dikwils *Octrooien*, om de *toegeftane gelden* zelve te mogen *invorderen* en in 's Vorsten kasfe inbrengen, en de Onwilligen uitwinnen, of *executeren*; 't welk naderhand hun zelven en hunnen Advokaat en aangeftelde Rentmeesters, die te voren daarin niets deden, vele bezigheden, maar ook veelvuldige verfchillen, moeilijkheden en *procesfen*, verfchaften. De zaak droeg zich naar mijn bevind aldus toe! Nadat zij oorlof bekwamen, om de Gelden, zoo voor de Bede, als voor zich, te vinden uit *Imposten*, *Tiende Penningen*, als anders, en dat voortaan de *exempten* of zoogenaamde *Vrijen* met hunne *Vrijdommen* zich niet meer mogten behelpen; zoo verzochten zij tot fpoediger voortgang van betaling, en om de onwilligen te dwingen, Brieven van *Inwinning* of Uitpanding, anders genoemd *Executorialen*: Hierover vielen vele Raadplegingen onder de Staten; doch zij kwamen nog in 't jaar 1544 en

Hun recht later bij 't inwinnen der Gelden.

1545.

(3) Op die wijze redeneert ook de geleerde PFEFFINGER. ad *Vitriar.* T. III. p. 502. fq. over de Duitfche *Landftenden.*

1545. meest neder, om dit door het *Hof* zelve of 's Vorsten Juſtitieraad in 's Hage te laten doen, en dat zij anders hierop *afkortingen* voor hunne Aandeelen mogten hebben (4). Zij ſpreken toch reeds van *Executorien* op eenige bijzondere plaatſelijke Rentmeesters (5), doch bij nadere overweging, en op de vraag van 't Hof, of zij de *inning* wilden bevorderen *bij executie* of *bij de overhand*, zeiden zij 1545. den 20 Mei (6), „ dat hun *niet toekwam op de executie te disponeren*, alzoo zij bij gebrek van betaling *kortingen* op hun Aandeel genoten; maar dat *de Raad* de onwilligen behoorde te dwingen tot betaling, en hiervan bericht te zenden aan den Koning;" zij dringen hier verder op aan (7), en beſluiten tot verzoek aan de Majeſteit, „ dat *den Hove van Holland* belast zoude worden, die *pretenſe Vrijen* in de *Bede* tot hare *portie* te bedwingen." (8) De grond ſchijnt hierin gelegen te hebben, dat zij liever die *executie* over-

(4) Van hier bij VAN DER GOES 1544. D. II. bl. 123. gewaagd van *Onwilligen*, *den Graaf van Buren*, — enz. en dat de Heer *van Asſendelft*, Hoofd van den Raad, *voorts alle de anderen rigoureuſelijk zoude* DOEN *executeren*. D. II. bl. 77. 85. *dat de Onwilligen* — *bij hare Maj. daartoe geconſtringeerd zouden worden*. — Bl. 85. *Een Plakaat te doen uitvaardigen bij den Hove*, *om de Landen* — *te conſtringeren tot den Impost*. enz.

(5) VAN DER GOES, D. II. bl. 53.

(6) Ibid. D. II. bl. 200.

(7) Zie VAN DER GOES, 1545. den 26 Aug. D. II. bl. 235. waar die van den Raad zeiden, *dat de Staten tegens de Onwilligen niet behoorden te procederen bij gijzeling*, *maar bij arrest*, *als in rechten gegrond*. Vergel. 4 Sept. bl. 239.

(8) Zie D. II. bl. 248. 254. 280.

overlieten aan den Raad; en daarom wilden zij nog in 1546. (9) dat de *Procureur Generaal* des Keizers, uit 's Keizers naam, die uitwinning deed. Toen de Procureur Generaal hiertegen zich verklaarde, en begeerde, dat de particuliere Ontvangers der Staten dit zouden doen, en terwijl intusschen, naar 't schijnt, het denkbeeld van *'t korten* op hunne aandeelen allengskens hun ontviel; zoo veranderden de denkbeelden der *Staten*, en zij spraken naderhand 1553. om bij den *Ontvanger Coebel en den Procureur Generaal bij executie te procederen tot inning van de restanten*, volgens vorige afspraak (10). Hierop boden zij in 't volgende jaar 1554. een *Request* aan, om te hebben *Executorien*, zelfs op die van *den Raad en Rekeninge*, om ook de *Imposten* te betalen (11), en zij verkregen dezelven niet enkel op die persoonen, maar ook op andere Onwilligen (12). Dit geschiedde nog onder Keizer Karel, en 't bewijst duidlijk, dat zij zulk Recht nimmer te voren hadden; noch zoolang zij geen vast Lighaam uitmaakten, konden hebben (12*).

Toen

(9) VAN DER GOES, D. II. bl. 317.

(10) VAN DER GOES, D. III. bl. 394. en 445. Hiertoe behoort denklijk het *Plakaat op 't collecteren van den 10den pennink, gesteld op de landen, huizen, erven*, en tot betaling van zijne Majesteits Beden, 31 Mei 1553. in 't *Repertor. der Plakaten van Sandelijn*, 4°. bl. 73.

(11) VAN DER GOES, D. III. bl. 538.

(12) Ald. D. III. bl. 559. Vergel. D. IV. bl. 78. 164. 559.

(12*) Men vindt zulke *Executien* al vroeger door de Graven, of hunne Gerechtshoven, onder Philips I. en Karel I. Zie *de Bijlagen* op 't jaar 1440. den 21 Dec.

Toen nu den Staten bij Philips tijd in 't jaar 1556. voor de eerstemaal eene bede gedaan wierd van *f* 400000:—, en de Edelen hierop wilden geven *f* 333000:—, waarvan *f* 150000:— bij den 10den penning, zoo waren de Steden te vrede de volle somme toeteestaan, omdat het *zijne Majesteits eerste petitie was* (13), en zulks onder eenige bedingsels, van welken zij bij wijze van *Instructie* een *Opstel* maakten, en den Advokaat medegaven (14), waarin zij onder anderen verzoeken, dat de Koning voortaan niemand zulken *vrijdom* of *gratie* wilde geven, zoo als *den drie personadien gegund is, zonder de Staten daar op eerst bij ordinare trein van justitie te hooren, maar Hij ook de hand daaraan wilde houden, dat de onwilligen tot betaling gebracht worden, volgens de Acte zijner Majesteit;* doch zij laten hierop dit merkwaardige volgen (15): „ Dat, zoo de Koning denkt, „ dat zij *te rigoureus executeren*, zij verzoeken, „ hun een ligter en bekwamer executie voorte„ schrijven." Men ziet hier, dat over die *Executie klachten* waren gevallen, en men mag er uit opmaken, dat *die Executien*, als zij aan de Staten gelaten wierden, gemeenlijk strenger waren dan die bij den Koning en zijne Gerechtshoven

(13) VAN DER GOES, D. IV. bl. 397, 398.
(14) Ald. bl. 399. 402.
(15) D. IV. bl. 402. op 't jaar 1556. de woorden zijn: *Soo verre sijne Majesteyt hem laet duncken, dat de Executie, bij de voorsz. Staten tot noch toe gedaen, te* SEER RIGOUREUX *is, dat sijne Majesteit in dien gevalle believe de voorsz. Staten te praescriberen een lichter ende bequamer manier van executie, alsoo sij geen civielder en weten, omme de Consenten te effectueren —.*

ven geſchiedden. En hoe geſchiedden die laatſten? Dit leeren wij uit die zelfde *Registers* op 't jaar 1558. (16), waar gezegd wordt: *'s Konings penningen worden geëxecuteert eerst bij ſommatie, gijſelinge ende naer bij ſubhaſtatie; 't welk een lange train is, alzoo de Konings Rentmeesters altoos een jaer hebben, eer zij rekenen.* Waarom zij aldaar verzochten om *andere Executorien*, „ *alzoo uit krachte van die* „ *Executorien de Ontvanger niet kon komen tot* „ *penningen.*" Zij hadden ook reeds vroeger geklaagd „ *over den langen trein van juſtitie* „ *in den Hove.*" Dit nam dan niet weg, dat zij in 't vervolg volhielden, en voords aan den Koning of zijnen Rade verzochten, dat zij die inwinningen op hunne wijze mogten doen (17). Deze vrijheid dan bij de *Acte van Conſent* verkregen hebbende, ſchijnt hieruit geſproten de *Ordonnantie*, die de Staten op de *Executien* gemaakt hebben, doch waarop, als geheel iets nieuws het *Hof van Holland* weigerde zijne *Attache* te verleenen: en waarop ſlaan de bekende Misſiven (18), eerst van den Koning van den 7 Jan. 15$\frac{57}{58}$. „ waerbij *het Hof van Holland* be„ last wordt *d'Ordonnantie* van *de Staten* van „ Holland op 't *executeren* van 't Morgengeld „ te publiceren, en doen publiceren, en van „ gelijken alle andere Ordonnantien, die bij de „ voorn. Staten *geconcipieerd* zullen worden tot „ *collectatie van de Beden*," (met bijvoeging, on-

(16) VAN DER GOES, 1558. D. V. bl. 380. 409. 420.
(17) Ibid. op 't jaar 1545. D. II. bl. 255.
(18) *Repertor. der Plak. van Sandelijn*, 4°. bl. 90. b. 91. b.

onder onze autoriteit en naam), en eene tweede, van den 2 Maart 15 5/8. „ Plakaat, behelzende te publiceren d'Ordonnantie, bij den Staten „ van Holland gemaakt, of nog te maken, op „ den naam van de Majesteit, en daarop Attache „ te verleenen." De eerste is denklijk dezelfde, die bij VAN DER GOES op den 7 Februarij 15 5/8 geboekt is, en die ik om hare bijzonderheid hieronder plaatzen zal (19). De Staten werden hierdoor gedekt en *gerechtigd*. Doch op dat ook blijke, dat zoodanige Voorzieningen op geenen

(19) Deel V. bl. 286. *Is bij den Advocaet rapport gedaen van de Expeditie, bij de Staten* VERKREGEN, *betreerende, om gepubliceert te hebben de Ordonnantie, bij de Staten gemaeckt, omme te komen tot executie van seven grooten, te weten sekere Missive aen die van den Raede van Hollandt, daervan 't inhouden hiernae volgt.*

„ Den Koningh.

„ Lieve, Getrouwe.

„ Gehoort hebbende in onsen Rade het rapport van „ *de Supplicatie*, ons onlangsleden gepresenteert van „ wegen onse lieve, getrouwe, *de Edelen ende ses groote Steden* onses Landts van Hollandt, representerende „ *de Staten* desselven, bij dewelcke sij henluyden beklaeghden, dat hen bij U geweygert waren Brieven „ van *Attache* op sekere Ordonnantie, bij henluyden „ gemaeckt op het stuck van *het executeren van het* „ *Margengeldt*; midtsgaders van Uwe Rescriptie op de „ voorsz. Supplicatie en andere stucken, desen aengaende, overleydt; laten U weten, ende ordonneren bij „ desen, dat gij *de Ordonnantie*, gementionneert in de „ voorsz. Supplicatie, *publiceert* ende doet publiceren „ *onder onse authoriteyt ende naem*, ende dat Gij van „ gelijcken doet van andere *Ordonnantien*, die hier„ naemaels gemaeckt ende geconcipieert sullen worden „ bij de voorschreve *Staten van Hollandt*, om *de Collectatie van de Beden*, bij henluyden geaccordeert, „ ten ware dat Gij dienaengaende notabele ende *merckelijcke swarigheydt* ende difficulteyt bevindt, van de„ wel-

ten losfen voet gefchiedden, zal ik in *de Bijlagen* invoegen een onmiddelijk hierop gevolgd *Advijs* van 't *Hof* van Holland, van den 27 Julij 1558. op een *Request der Staten*, om in hunne *Ordonnantie* van Impost op Wijn en Bier te mogen begrijpen ook de *Geestelijken* en *Edelen*; waarop het Hof aan den *Secreten Rade* bericht, dat dit hun toegeftaan kon worden, mits in die *Ordonnantie* niet te bevatten de zoodanigen, die hierover met de Staten werkelijk in *Proces* zijn. Hoeverre nu dit ten aanzien der *Geestelijken* zijne zwarigheid had, leeren we uit het *Misfive-Boek van Holland* (20), waarin voorkomt *het Advijs van 't Hof van Holland aan den Secreten Raad, van wegen de Staten van den Lande van Holland, verzoekende* LETTREN EXECUTORIALE —. 't Welk hun daarbij werd *toegeftaan voor 't grootfte gedeelte, maar niet tegen de Geestlijkheid* (21). Maar ook, toen de Staten, na 't inwilligen der *negenjarige* Bede, en om die te heffen deels bij den 10den penning op *alle vaste goederen, renten en inkomften* in 't jaar 1561, ge-

„ welke Gij in dien gevalle ons fult adverteren, om „ daer nae daer op te ordonneren als behooren fal.

„ Lieve ende Getrouwe.

„ Godt zij met U. Gefchreven tot Brusfel, den fevenden Januarie 1577." Vergel. bl. 305–308.

(20) Het MS. *Eerfte Misfive-Boek van den Hove van Holland*, fol. 80. op 't jaar 15$\frac{60}{61}$.

(21) Tot verftand hiervan dient, dat de *Geestelijken* toen wel reeds van hunne goederen, en die der Gestichten, die niet *geamortifeerd* waren, werden aangeflagen; zoodat men elders leest, dat de *Geestelijken* wel *de helft* van hunne Inkomften betaalden; maar daarom toen nog niet onder *de Executie der Staten* lagen, gelijk kort daarna gefchiedde.

geraamd en *opgesteld* hadden eene *Ordonnantie* of Plakaat, waarbij zij den 10den Penning zouden *innen* en *ontvangen*, en die *op het scherpst executeren* (22): zonden zij hetzelve vooraf met een bijgevoegd *Request* aan den Koning, met verzoek, om *die Ordonnantie* te willen *aggreeren*, en op dezelve doen *expedieren opene Brieven*. Welk verzoek de *Secrete Raad* des Konings te Brussel op nieuws stelde in handen van den *Raad van Holland*, om te dienen van *Bericht*. Dit Bericht is dan ook door 't Hof gegeven, en bij den Secreten Raad ingekomen, met voorstelling van eenige Verbeteringen en Verzachtingen. Ik bewijs dit alles uit het *Bericht van 't Hof* zelve van den 27 Sept. 1561. 't welk ik om zijnen aanmerklijken inhoud, tot opheldering van 't gebeurde, en om de rechten van dien tijd te kennen, in *de Bijlagen* geplaatst hebbe. Maar 't geen nog meer uitdoet, hierop is het Plakaat zelf, op 't heffen van den 10den penning, den 11 October 1561. door den Koning op hun verzoek verleend en uitgegeven; 't welke, schoon ik niet wete, of immer in eenige *Verzameling van Plakaten* zij uitgegeven, wordt gewaagd in *het Repertorie der Plakaten van Sandelijn* (23), 't welk ik in oorspronglijken Druk be-

(22) Zoo zelfs, dat zij last gaven, om den Prins van Orange (hoezeer hij hun Stadhouder was, zij vele diensten van Hem genoten, en alle reden hadden, om hem te verplichten,) te *executeren* voor den 10den Penning van zijne Visscherije, en zij andere aanstalten van *Executien* vervaardigden. *Resol. van Holl.* 1561. Januarij, fol. 3. 5 Julij fol. 51, 60, 68, 69, 71, 80.

(23) Bl. 106. b. waar 't aldus heet: *Placcaet ende approbatie van de Ordonnantie, bij de Staten van Hollandt*

bezit, *in* 4°. *gheprint tot Haerlem bij Jan van Zuren. Anno M.CCCCCLXV* (24). Van 't welke de Inleiding en 't slot tot verstand van zaken, zoo duidlijk spreken, dat ik niet kan nalaten, dezelven voor een gedeelte in de *Bijlagen* op den 11 Octob. 1561. te plaatzen. Bij 't lezen van die Inleiding en 't Slot zal men, zonder mijne aanwijzing, leren:

1°. Dat het de Koning was, uit wiens boezem, en op wiens naam het Plakaat voordkwam, schoon daartoe verzocht door de Staten, en waarvan de bekrachtiging versterkt wierd met het gewone: *want ons alzoo gelieft.*

2°. Dat de Staten, bestaande uit de Edelen en de 6 groote Steden, om de *negenjarige Bede te voldoen*, in dat jaar 1561. noodig achteden, het opstellen en 't heffen van *een'* 10*den penning van alle onroerende goederen*, *renten*, *en inkomsten.*

3°. Dat zij hiertoe zekere *Ordonnantie* hadden opgemaakt, die zij gaarne wilden doen verkondigen en ten *uitvoer stellen.*

4°. Dat zij dit *niet wilden noch mochten doen* zonder 's Graven toestemming (25).

5°. Dat

landt gemaeckt op de Collectatie van den Thienden Penninck, opghestelt in den jare LXI. Groot twaelf bladen, in date den elfsten Octobris XV^{C} LXI. -- fol. 133. verso; 't welk zeggen wil, dat dit Plakaat te vinden is in 't *tweede Memoriaalboek van den Hove, bij Mr. Bartolt Ernst Griffier* — fol. 133. verso.

(24) En ook is ingelascht in de *Resol. van Holland*, 1562. Januarij, fol. 1.

(25) Zoo spraken de Staten ook bij 't *Plakaat* van den 10den Penning 1571. onder Alba, „ dat zij als „ goede en gehoorzame Onderzaten niet hebben NB. „ konnen of willen beletten de Publicatie van het Plakaat," en dat zij daarin „ getoond hebben haar „ promp-

5°. Dat zij daarom den Vorst ootmoedig *baden*, dat Hij die *Ordonnantie* bij *vorme van Plakaat* wilde doen afkondigen.

6°. Dat hierop de Graaf die Ordonnantie eerst heeft laten zien en onderzoeken bij den *Rade van Holland*, voorts in *zijnen Secreten Raad*, en dezelve daarop goedkeurende belast in alle hare punten uit te voeren.

7°. Eindelijk, dat, indien er eenige duisterheid opkwame, de verklaring daarvan zoude staan aan *de Staten van Holland*; en vond zich iemand hierbij bezwaard, dat hij zijne klachte mogte inbrengen voor *den Raad van Holland*, die hierop mogt verleenen *simpele provisie*, en meer niet; ten ware merkelijke zwarigheid. Welk verbazend verschil levert dit niet van 't begrip van den Heer VAN BYNKERSHOEK, hierboven gemeld.

Men zoude hieruit mogen opmaken, dat de vrijheid van *Executeren* reeds toen was ingetrokken, of dezelve altans maar *voor een' tijd* of voor een enkel *onderwerp* gegeven wierd; waarom zij noodig hadden nieuwe Veroorloving, om zulke *Ordonnantie* te maken. En waarom in het Plakaat zelf gezegd wordt, dat zij, om de novenmale Bede te voldoen, noodig hadden, *voor dezen loopenden jare* 1561. te heffen den *tienden Penning*, en hiertoe die *Ordonnantie* den Koning ter goedkeuring aanboden. Altans men vindt reeds op den 28 Sept. 1558. gewaagd van gegeven last, uitgevaardigd op de Pensionarissen van

„ prompte obedientie en ootmoedigheid. Hoe nu die woorden van *kunnen* en *willen* zijn optevatten, zie de meening van VAN SLINGELAND, D. I. bl. 29. Alhier is de zaak klaar genoeg.

van Dordrecht en den Advokaat, om bij den Koning *te vervolgen rigoureuser executien* (26). Maar 't geen sterker klinkt, eenige jaren daarna. (1569.) vertoonde de Ontvanger der Staten hun een Ontwerp van *Request* aan de Koninglijke Majesteit, om te hebben *nieuwe* of *breeder Executorialen.* Dit zelve doen zij in de jaren 1570. en 1571., die zij ook tegen de Geestelijken kregen (27). En nu verstaat men, in wat zin die zelve Staten nog in 't jaar 1571. omtrent dit hun recht spraken, toen de Abdisse van Rijnsburg, als Vrouwe van die Heerlijkheid, steunende op hare oude vrijdommen, in de Staten-vergadering, door *Notaris en getuigen*, liet verklaren, „ dat zij niet „ dulden zoude, dat hare Heerlijkheid en *Con-* „ *vent* te niet liep door de *Impositien*, bij de „ Staten opgesteld en *geexecuteerd*, *protesteren-* „ *de* van alle schaden." (28) Dit geschiedde ten tijde, dat de Hertog van Alba in plaatze van den 10den en 20sten penning in Holland zich te vrede hield met den afkoop voor *f* 271000:—; en dat de Staten die somme door *Imposten* vindende, ook de gelden op de *Geestelijken* invorderden. Op dit *notarieel* Protest nu gaven de Staten ten antwoord, „ dat zij in 't heffen van de Impositien „ en andere Ommeslagen zijn alleenlijk naakte „ *Executeurs* van zijne Koninglijke Majesteits „ Beden, die zijne Majesteit heeft *geauthori-* „ *seert*, bij zulke middelen te furneren de voorsz. „ Bede, en dat op Geestelijken en Wereldlij- „ ken, *derogerende* alle Privilegien van Exemp- „ tien; gelijk hare Eerwaardigheid en haars gelij-

(26) VAN DER GOES, D. V. bl. 409.

(27) *Resol. van Holl.* 1569. fol. 51. 60, 65. 68—71. 80. 1570. fol. 5. 45. 55. 90. 104. 1571. 41, 55.

(28) Ibid. 1571. 18 Mei, fol. 39.

„ lijken ook betaald hebben den 100sten Penning; en ook betaald zouden moeten hebben den 10den en 20sten penning van de *Verkoopinge* van alle roerende en onroerende Goederen, in plaatze van welken 10den en 20sten penning deze Bede van *f* 271000:— is gekomen (29); dat daarom die zaak den *Staten* anders niet betrof. Dan zij mochte hare doleantie en Protesten doen aan zijne Majesteit, of anders, daar haar goede raad gedragen zoude." En hiermede schoven zij de zaak van hunnen hals; maar bevestigen ten sterkste het geen ik dus verre van de Rechten der Staten zeide, dat zij nooit deel hadden aan de Oppermacht, of 't Bewind, en dat alles wat zij, buiten het onbetwistbaar Recht, om in Geldzaken gekend te moeten worden, geene andere Rechten hadden, dan die hun door de Graven naderhand bij *tijdelijke* Vergunningen ingewilligd wierden. En het is in dien zin, dat het woord *Staten* onder de *Gravelijke* Regering moet opgevat worden.

(29) Die Heffing van *f* 271000:— is ook ernstig door de Staten bevorderd. Ik vind hiervan in *de Archiven* der Stad Leiden het bewijs, in een op papier geschreven „ Ordonnantie (van 3 Oct. 1570.), daerop „ men verpachten zal den Impost van alle hoornbeesten, calueren, schapen, lammeren ende verkens, bij „ *de Staten* van Hollant opgestelt, *bij Octroije* van de „ Co. Maj., tot furnisfement van *de Beede* van *f* 271000:- „ van XL. gr., in de plaetse van de 10de en 20ste penning *geconsenteert* voor eenen tijdt ende termijn, ingaende den XVden dach van Octob. XV^c tzeuentich „ smergens mitter zonner opganck, ende eyndende den „ eersten dach van Meije XV^c LXXJ. de zonne opgaende." Het stuk ligt in *de Lade* 16., oulings *get.* 22 *St. Barbara:* in de groote Charterkamer, Kas D.

VIER-

VIERDE HOOFDSTUK.

In welken zin waren de Staten onder de Graven van Holland de ware wettige Volksrepresentanten?

Na alles, wat in de vorige Hoofdstukken uit echte bronnen is opgespoord, mogt het beantwoorden dezer vraag overtollig schijnen. Maar daar ook in onze tijden zooveel over het *Representeren van een Volk* geschreven is; zal het mogelijk niet ongeschikt zijn, om dit denkbeeld alhier iet meerder te ontwikkelen, en betrekkelijk den ouden Regeringsstand toepasselijk op ons Land te maken.

Het woord zelf, in Nederduitsch gewaad, beteekent niet anders dan *vertegenwoordigen*, of de plaats van een ander *vervangen*, of *treden in rechten en plichten van anderen.* Ik spreke hier niet van de bijzondere Rechten van burgeren, of de burgerlijke Rechten, die bij de Lands Wetten door den Vorst geregeld worden, gelijk die van opvolging bij erfenisse van goederen, en diergelijken; maar alleen van zoodanige Vertegenwoordiging, die in het Staatsrecht, en ook onder de *Hollandsche Graven*, bekend was. En deze is driederlei.

't Woord Repre-senteren.

De eerste is die algemeene *Representatie*, waardoor in alle Regeringsvormen, maar wel voornamelijk in eene Eenhoofdige Regering of *Monarchalen* Staat, 't zij Hij den naam drage

In drie-derlei zin.

Eerste beteekenis.

van

van *Keizerlijk*, *Koninglijk*, *Hertogelijk*, *Graaflijk*, of anders, in eenen Staatkundigen zin een regerend Opperhoofd of Vorst de ware *Represent ant* zijns Volks is, en alle zijne onderdanen *vertegenwoordigt* of vervangt, wanneer hij, als Monarch, of Regent des Volks, zich van zijn wettig Recht van Bestieren, Regeren, Bevelen, bedienende, voor en aan alle zijne onderdanen de burgerwetten bepaalt en regelt, Magistraten aanstelt, Gerechtshoven verordent, Verdragen en Verbonden met Buitenlandsche Mogendheden aangaat, en in dat alles den zedelijken persoon of 't gansche Lighaam des Volks vervangt, daardoor het geheele Volk verbindt, en op naam des Volks, van wegen 't volk, in plaats van 't volk, al het noodige naar zijnen wil en inzicht behartigt en behandelt, met de volle Oppermacht toegerust, en zulks volgens den band, die tusschen *Vorst* en *Onderdanen* het bevelen en 't gehoorzamen regelt, overeenkomstig het oogmerk van den Burgerstaat, en naar 't bekende Grondbeginsel, *omme Imperium nascitur ex Pacto*, *de Regering is oorspronglijk uit Verdragen.* Dus spreke ik naar de Grondstellingen van de beroemdste Mannen, GROTIUS, PUFENDORFF, BARBEIRAC en anderen, en niet naar die van ROUSSEA', en PAINE (30). In dien zin *representeert* dan een *Koning* zijne Onderdanen. En dit heeft zijne betrekking en gevolgen naar *buiten* en naar *binnen.*

Van een Koning.

Naar *buiten!* Alzoo op het gegeven Vorstlijk woord, op de gemaakte *Verdragen* en *Verbin-*

te-

(30) Zie 't Iste Hoofdstuk van dit Deel, bijzonder bl. 20.

tenissen des Vorsten met buitenlanders, 't zij van *Vrede*, *Koophandel*, of *Gerichthandelingen*, de buitenlandsche Vorsten en hunne Onderdanen even zoo vertrouwelijk staat maken en berusten, als of die Verdragen door die Buitenlanders met het geheele Volk, met alle de onderdanen te zamen, waren aangegaan. Het geen de Vorst daarbij *wil*, dit worden de Onderdanen of 't Volk begrepen gewild te hebben, en zij zijn er aan verbonden. In dien zin geldt het zeggen des Dichters; *quidquid delirant Reges, plectuntur Achivi.* In dien zin zijn ook alle de Voordeelen, die een Vorst zijnen Volke aanbrengt, de voordeelen des Volks en 't werk der Natie. In dien zin kan men wel den geleerden BYNKERSHOEK toegeven, 't geen hij van 't later Verbindend Verdrag van Graaf *Philips II.* of *den Schoonen*, in 't jaar 1495. met den Koning van Engeland omtrent de vrije Vischvangst in de Noordzee en bij de Kusten zegt, dat Philips dat Verdrag voor 't Hollandsche Volk, niet voor zich aanging, omdat hij zelf niet uit visschen kon of zoude gaan; en in dien zin had het Volk zelfs ook na de Afzwering en den veranderden Regeringsvorm, (indien alles gelijk bleef) het recht, om op die vroegere Verdragen van vrije Vischvangst zich te beroepen.

Naar *binnen!* Hieruit vloeide, dat alle betrekkingen en gevolgen voor de *vervangen wordende* Onderdanen waren, dat zij geacht wierden, als of zij zelven zich de *wetten* en *verplichtingen* opgeleid, de daartegen staande *voordeelen* en *rechten* voor zich bedongen hadden, namelijk gehoorzaamheid aan de Wetten, zekerheid van handhaving hunner eigendommen, Gerichts-

ho-

hoven, Zeevaart en Koophandel. En 't geen dan die Repreſentant, Koning, Hertog, Graaf voor 't Volk wilde, werd dan gerekend *gewild* te zijn door hen, die hunnen wil aan hem opdroegen, betreklijk den *zedelijken wil* en *de verplichting* (31), al ware het zelfs, dat er eenigen, ja zelfs een groot aantal *uit het Volk* of de Onderdanen een' anderen wil *had en* openlijk vertoonde. Ziedaar de eerſte ſoort! Van deze wordt hier niet geſproken. Zoodanig een Volksvertegenwoordiger was de *Graaf van Holland*, van dat oogenblik af, dat hij niet enkel als Grond- of Landheer over *onvrije* perſoonen, maar ook, als *wetgevend Opperhoofd* over zijne onderzaten (behoudens het Duitſche Rijk) het bewind voerde.

Tweede beteekenis. De tweede is van zeerverſchillenden aard. Zij is die van alle *Hooge en Lage Amptenaren*, *Magiſtraten*, *Officieren*, *Rechteren*, welke of onmiddelijk en regelrecht door den Opperheer, den Souverein, of middelijk en op zijn bevel, last of toeſtemming, door anderen worden aangeſteld; die uit naam des Opperheeren, of van Van Magiſtraten. zijnen wege, de Wetten handhaven, zijne bevelen uitvoeren, de rechtsplegingen bewerkſtelligen, de zoogenoemde *Politie* waarnemen, en tot het onderhouden van Verbonden met Uitlanders verplicht zijn medetewerken: die in dat alles den *Souverein* vertegenwoordigen, en zijne plaats vervangen (32). Maar hoe geſchiedt nu zulke *Repreſentatie*? *Afhanglijk* of *onafhanglijk*? Bui-

(31) Vergelijk mijne aanmerking boven, bl. 20, 21.
(32) Men zie hierover mijne Aanmerking over *de Uitvoerende Magt* onder de Graven, bl. 417—422.

Buiten alle bedenking, afhanglijk; anders was de Ambtenaar *medeſouverein.* Geen Ambtenaar toch, groot of klein, kan er bedacht worden, die niet uit kracht van Bevel- of Lastbrief (*Commisſie*), door den Souverein, 't zij middelijk of onmiddelijk, zij aangeſteld, om den burgeren recht en gerechtigheid te laten wedervaren, hunne belangen te behartigen, en die in dat alles aan den Souverein, of van zijnen wege aan anderen daartoe aangeſteld, voor zijn gedrag en beſtier verantwoordelijk zij. Deze Ambtenaren dan vertegenwoordigen den Souverein, vervangen zijne plaats, doen alles op of uit zijnen naam, even of hij 't zelf deed, maar onder verplichting van verantwoording. Zoo waren *de Stadhouders* onder de Graven niet anders dan aangeſtelde plaatsvervangers van den Graaf. Zoo waren de *Hoven van Juſtitie*, en met naam *het Hof in 's Hage*, of *de Raad Provinciaal*, zelfs *de Hooge Raad van Mechelen*, door Philips den Schoonen in 't jaar 150½. opgerecht of bevestigd, niet dan 's Vorsten plaatsvervangers. Hierin liggen de groote verzinningen onzer Hollandſche Rechtsgeleerden en Hiſtorieſchrijvers, dat zij dien *Stadhouder* als een medelid van het Souvereine Bewind aanmerken, ja zelfs *den Graaflijken Raad* of 't *Hof van Holland met de Staten* voor te zamen *Souverein* houden (33). Men behoeft ſlechts te

(33) Dit is de groote verzinning van den Heer THYMON BOEY, die na zijne *Bedenkinge over de oudheid, en de korte Schetz van 't aanzien en 't gezag van den Hove van Holland* 1760. nog een tweede Stuk uitgaf, betiteld: *de Oudheid van den Hove van Holland nader on-*

te lezen het Slot der *Ordonnantie* of *Instructie* van *Keizer Karel* voor *den Hove van Justitie*, van 1531. den 20 August. en de bevelen daaromtrent, hieronder geplaatst (34).

Deze *Representatie* of Vertegenwoordiging is dan van eene geheel andere natuur, dan de vorige. De eerste is *onafhanglijk* van alle anderen, voor zoo ver de *Oppermacht*, onafhanglijk van den invloed van anderen, en onwederstaanlijk, werkt: de tweede is geheel afhanglijk. De eerste ontspruit uit *de Grondwetten* van den Staat, en 't Verdrag tusschen Vorst en Volk: de tweede uit gegeven Lastbrieven (*formulae Mandati*) uit *Commisfien*, en dikwils bijgevoegde *Instructien* of *Voorschriften*. De eerste is, *zedelijk*, buiten verantwoording, als kennende in 't bewind geen hooger: de tweede is onder verantwoordelijkheid.

Zie-

onderzogt, *en uit de* OPPERMAGT DER STATEN *met den Grave verder bewezen*, 1761. Ik zwijge van vele andere, nog ongerijmder, verzinningen.

(34) *Alle welke onze Ordonnantie — wij willen onverbrekelijk onderhouden te wezen, zonder daar tegens te doen, uit gunste, faveur, simulatie, of dissimulatie, vreeze, of bij geschrifte van eenige Edelen of wie zij zijn, noch ook, om eenige besloten Brieven, die men van ons zoude mogen impetreren in prejudicie van dezen, of verachting van de Justitie. Ontbieden daarom en bevelen onzen lieven en getrouwen Cancelier, Hoofden, President en Luiden van onsen Secreten en Grooten Raden; Stadhouder, Eersten en andere Luiden van onsen Rade in Holland; en allen anderen onsen Justicieren en Officieren — dat sij dese onse Ordonnantie — onderhouden en doen onderhouden — — — want ons alsoo belieft. Niettegenstaande eenige andere Statuiten, Instructien, of Ordonnantien, bij ons of onse Voorsaten voor dato van desen gemaakt en gegeven.* — —

Ziedaar de tweede soort. De derde is van beiden zeeronderscheiden. In de Eenhoofdige Regeringen, hoedanigen wij hier bedoelen, bestaat zij daarin, dat een zeker gedeelte van Medeburgers of Onderdanen, dat is, zulken, die in vermogens, of kundigheden, of aanzien, of uiterlijke waardigheid of rang boven anderen uitsteken, of geacht worden uittesteken, 't zij *personeel*, 't zij in een of meer *Lighamen* vereenigd, voor alle de overige burgers, onderdanen, stedelingen, en anderen, opkomen, voor hun verantwoorden, hunne belangens waarnemen, derzelver persoonen en goederen mede verbinden, 't zij door *Staatswet* of *gewoonte*, 't zij ze dit recht of die macht bekomen van den *Souverein*, 't zij ze buiten of met Hem, door hunne Medelandzaten gemachtigd zijn, om hen te vervangen, te verbinden, en uit hunnen naam bij den regerenden Landvorst alles te verrichten, 't geen het geheele Volk, of 't lighaam der Onderdanen, anders zoude hebben *kunnen* of *moeten* verrichten. Het zij nu, dat deze Vertegenwoordigers door de Ingezetenen zelf, of door den Vorst, of te zamen, verkozen worden: die *Verkiezing* zelve maakt hier de zaak niet uit. Deze is meer de *aanwijzing* van den *persoon* of de persoonen tot het uitoefenen van de Vertegenwoordiging geschikt, dan wel de Vertegenwoordiging zelve, of de Macht, om de overigen te vervangen en te verbinden (35). Welk vermogen in geenen Vor-

Derde beteekenis.

Van de Onderdanen en hunne plaatsvervanging.

(35) Men kan hieruit van de waardij van *Kies-reglementen*, waar zij mogten plaats gehad hebben, oordeelen. Hoe ongelukkige keuzen werden hierdoor dikwils ge-

Vorstelijken staat kan plaats grijpen, zonder 1°. *uitdrukkelijke* goedkeuring der Oppermacht, en 2°. zonder eene bijkomende bewilliging, 't zij bij zeden en gewoonte (*moribus et usu*) stilzwijgende ingevoerd, 't zij uitdrukkelijk, van de Onderdanen.

Ik konde hier nog eene *vierde*, of ondergeschikte, soort van Vertegenwoordiging bijvoegen, van mindere Lighamen aan grooteren, bij voorb. Als eenige *kleine Steden* gezegd worden *te representeren de gemeene Visscherij* of de *Haringvaart* (36), of de Stedelijke *Vroedschap*, de geheele gemeente; waarvan hierna nog een woord. Maar deze doen hier niets tot mijn oogmerk. Zij bewijzen alleen, dat dit *woord*, en in welken zin dit woord, in de Graaflijke tijden bekend was, om voor anderen optekomen, en die te verbinden.

Welke nu dezer drie Vertegenwoordigingen was die *der Staten?* Ongetwijfeld de laatste. De eerste was die der Oppermacht des Vorsten. De Staten hadden daar geen deel aan. De tweede de Oefening dier Oppermacht door 's Vorsten Ambtenaren. Doch de Staten hadden de laatste soort. Zij waren geene Ambtenaren des Vorsten, maar

gedaan; en hoe meer zulke keuzen vermenigvuldigden, hoe ongelukkiger somwijlen een land werd, en aan hoe veel meer wisselvalligheden hetzelve wordt blootgesteld. Zulken waren er onder de Graven niet.

(36) Dus leest men bij VAN DER GOES, *Regist.* D. V. bl. 195. *Wij Burgermeesteren der Steden van Delft, Rotterdam, Schiedam, den Brielle, Enckhuysen, Wormer, Jisp ende Grootebroek, als representerende de gemeene Visscherije van de Haringvaert.*

maar *de wettige*, en bij Volk en Vorst erkende, Vertegenwoordigers der Ingezetenen en van alle de ſtanden des Volks, dat is: *de Staten*, in later tijden opgekomen, vertegenwoordigden het ganſche Volk, al de Landzaten onder den Vorst. Tot zulk een' ſtand, en tot zeker getal, waren zij allengs gevormd, niet bij willekeurige verordening; maar bij goedkeuring van Vorst en Volk. De *Vorst* riep hen te zamen, en 't Volk keurde het goed, en onderwierp zich aan de door hun toegeſtemde Verplichtingen of toegeſtane bezwarende Lasten; en de Ingezetenen bekwamen hiertegen het genot der door hun verkregen of bedongen Voorrechten. Die Staten ook ontvingen en huldigden plechtig den Vorst uit naam van 't Volk; zij zwoeren Hem getrouwheid en gehoorzaamheid van- en voor het Volk; zij ontvingen van Hem bevestiging hunner Privilegien en die van 't ganſche Volk; en dat Volk kreeg hiervan 't genot, even als of het hun eigen werk ware. Men denke ſlechts om de Huldigings-Eeden in de BIJLAGE D. II. bl. 537.

Zulks waren de Staten.

Op wat wijze.

Maar nu komt hier eene gewichtige Vrage! Heeft die Vertegenwoordiging, bijzonder in de verplichting tot Geldtoeſtemmingen, onder de Graven van eerst af aan en ſedert altijd, plaats gehad? En zoo neen! Wanneer is die begonnen? Dit is een duister punt, maar uit de algemeene beantwoording, en toepasſing op Holland, vertrouwe ik, dat men bij herdenking van 't geen ik hier en daar omtrent de middel-eeuwſche Staatsgeſteldheid heb doen opmerken, overtuigd zal worden, dat de zaak in Europa, in de Nederlanden, en bijzonder in Holland, op eenen gelijken voet zich wezenlijk zoo heeft toegedragen.

Aanvang dier Representatie.

gen. Hiertoe zal eene korte bijeentrekking noodig zijn. De grond van alles lag in het oorspronglijk *Domaniaal-Systema*, ten tijde der overstrooming door de wapenen der Frankische krijgsbenden en de door hun gedane veroveringen dezer Westersche Landen; en der groote stukken van Landgoederen, en Heerlijke Rechten en Inkomsten, aan dezelven vast; waarin *Aartsbisschoppen*, *Bisschoppen*, *Dynasten*, *Hertogen*, *Graven*, in Vrankrijk en Duitschland, hunne aandeelen bekwamen. Het *Leensystema*, hierop gebouwd, maakte hier wel geene verandering in, zoo als velen dit Systema, zonder reden, als den grond van alles aanmerken, maar het zettede aan 't zelve meerder wijziging, orde, en kracht bij. Die Vorsten, dus verrijkt, zoovelen de *Landsvorstelijke Oppermacht* er bij bekwamen, hadden dus oorspronglijk overvloedige Inkomsten en Bezittingen, *Domeinen*, *Tafelgoederen*; zij behoefden de Beurzen der Onderdanen niet; maar integendeel zij verrijkten hunne Onderdanen; zij verminderden hierdoor hunne eigen *Renten*, zoo die van elders niet weder werden goedgemaakt. Toen die Bronnen opdroogden, werden de Vorsten verplicht hunnen onderstand en hulp te zoeken bij de onderzaten zelve, en niets was natuurlijker. Doch hiertoe was noodig die Onderzaten op te roepen. Het beginsel of liever richtsnoer, volgens 't welk die eerste oproeping, na vergeefs beproefde andere pogingen, geschiedde, was de *vol-vrije eigendom van vaste goederen*, *en hunne vruchten*. Die volvrije Eigendom van goederen, die op 's Vorsten Territoir en in zijne Domeinlanden gelegen waren, gaf aanleiding, dat de Vorsten bij opkomende ongelegenheden of in

tij-

tijden van nood, die Eigenaars opriepen, om met hun te beraden, en hunne hulp te vragen. Dit raakte oorspronglijk *de Edelen*; dit raakte ook de *Geestelijken*; voor zoo verre zij waren *vrije bezitters* van Landgoederen. Dit raakte ook allengskens de *Steden*, als geheele lighamen, (*corporatien*). Maar zulken, die op het platte land onder hunne *Goedsheeren* zaten, en dus geen' volvrijen eigendom hadden, konden daarom aan de oproeping niet anders deelen, dan door hunne Goedsheeren; of indien de vrijen onvrije goederen bekwamen, die schotbaar bleven, *zoo wie ze koopt*; zoo werden ook die onvrije goedbezitters, schoon oorspronglijk vrij, opgeroepen.

Deze oproepingen nu geschiedden, gelijk wij zagen, eerst bij enkele persoonen, daarna bij afzonderlijke Edelen, bij Steden, dorpen of andere Lighamen. Elk sprak en stemde voor zich personeel, en verbond geene anderen, dan voor zoo verre zij van wegens de hunnen in Steden, dorpen, of andere lighamen, 't zij gemachtigd, 't zij met vollen last aankwamen. En dit waren dan nog geene *Staten*, maar enkel *Ridderen*, *Edelen*, *Steden*, *Dorpen*, of *Gemeentens*, wier toestemming, hoezeer gelijktijdig en gemeenschaplijk, zoolang *personeel* of afzonderlijk bleef, en afzonderlijke Verplichting maakte, totdat zij onder den naam van *Staten* of *Landstenden* voor het geheele Land of alle de Ingezetenen opkwamen. Men houde toch dit onderscheid hier vooral in 't oog. Zoolang ieder voor zich zelven stemde; al kwamen zij met hopen bijeen; zoolang konden Ridderschap, Edelen, Steden, Vasallen, Mannen, Getrouwen, of wat namen er

Verzoeken personeel.

er meer in *oude Charters* voorkomen, wel voor zich of hunnen afzonderlijken eigendom bewilligen, besluiten, bedingen, klagten doen: maar dat alles maakte geene Volksverbintenis. Zoolang dit voordduurde, en geene Volksgewijze heffing geschiedde: zoo lang had het denkbeeld van *Representatie*, in den volledigsten zin, welken ik hier bedoele, geene plaats. Een aanmerklijk voorbeeld hiervan treft men aan in de MS. *Memorialen van 't Hof* (37), dat *de Ridderschap*, om voortekomen, dat de betaling van 50000 schilden, *op haren magen ende vrienden niet geexecuteerd zal worden*, *hen overgegeven hadden*, behoudens *huns rechts*, dat zij voor *haers selfs persoon den Lande te baten komen willen* (38). En van de *Steden* vinde ik op 't jaar 1444. in een nieuw Verzoek om geld, bij voorbetaling tot den zoen met Denemarken, dat de Steden Haarlem, Delft, Leiden, Amsteldam, Gouda, Rotterdam, die door Gemachtigden in 's Hage verschenen, *dat zij niet mede en hebben van harer Vroetscap ende Rijckheyt ende Gemeynte dat te consenteren — — maer zij willen die raminghe van der Ridderschap geerne, elck in den haren, haren Vroetschappen, Rijckheiden ende Gemeynten opdoen, ende wes zij daeraen weryen conden, weder overbrengen* —. Waarop zij, kort daaraan, zeggen: „ Al waert „ dat zij van hunne *Vroedschap*, *Rijkheid en* „ *Gemeente niet weryen konden* — wouden zij „ noch-

(37) *Memorialen van Rosa*, op 't jaar 14^{40}. den 8 April.

(38) Ik heb dit stuk in *de Bijlagen* geplaatst, uit HEENEMAN, bl. 209.

„ nochtans, *elck* in hun persoon, met hunne „ vrienden, die zij werven konden, mijnen Ge- „ nadigen Heere uit hunnen BUDEL *leenen*, en „ te bate komen na hun vermogen." Hierop staat nog het zeggen van de Edelen van Zeeland, ook toen naar 's Hage geroepen, „ dat zij „ in kleenen getale ter dagvaart gekomen waren, „ — en dat zij *oude coustume* hadden, dat nie- „ mand voorder dan voor zich zelven verant- „ woorden mogt van 's Landswege in zaken *daar* „ *Geld* aan kleefde." (39)

Nader-hand voor anderen.

Het begin dan van zulke Staten, als *Volks-representanten*, ontstond eerst toen, wanneer die opgekomen of gedagvaarde persoonen, leden of lighamen, niet meer voor zich en de hunnen, persooneel of plaatzelijk, spraken, maar in gedane Geldverzoeken, of bij andere raadplegingen of voorstellingen, voor alles wat op den Landbodem zat, en door hun niet vrijgehouden wierd, bewilligden, en hunne toestemming de toestemming wierd van alle de ingezetenen. Maar ook die *Leden* of *Lighamen* kwamen weder voor anderen op. Ik doele op 't lighaam der Edelen en der Steden. Gelijk de Edelen nooit allen opkwamen, maar hunne Gemachtigden zonden: even zoo verschenen nooit de Stedenlighamen, 't zij van groote of kleine Steden; maar zij zonden Gemachtigden. Hierom beval Philips of zijne Raden, aan de Edelen, dat *zij kwamen* of *van hoiren wege* Gemachtigden zonden, die de overigen verbonden. En dit werd al-

Als Gemachtigden.

(39) *Memorialen van Rosa*, D. X. 17 Meij, fol. 7—10. in eene *Memorie van de punten, die op deze tijd der Ridderschap ende Steden — zijn opgedaan.*

allengskens zeeralgemeen, en gaf aanleiding tot het beroepen van zoodanige Landstenden, die daarvoor, zoo bij den Vorst en Raden, als bij de algemeenheid des Volks en onderzaten, erkend wierden.

Langs vele wegen.

De wegen nu, langs welken deze algemeener Vertegenwoordiging door Staten allengskens ingevoerd wierd, waren velerlei. Ik *hale* hiertoe niet bij, hoe zaken van zulk eenen aard door tijdverloop, door toevallige bijkomst, door willekeur, door gebruik, eene plooi krijgen, en eindelijk tot een recht worden: maar ik ga verder, en durve zeggen, dat dit in Europa meest geschied is door Verdragen, door Vereenigingen, door beraadslagingen, door Verbandbrieven, door Overgiften, en, in Holland door 't meergebruiklijke van *Overdracht*, (is *overdragen*) van *Ridderschap*, *Edelen en Steden*, met *'s Vorsten Raden* ten Hove. Hoe rijker nu en bevolkter de Steden wierden, hoe meer *zij zich* deden gelden, en klem aan verzoeken bijzetteden. Hoe armer zij waren, hoe minder zij belang stelden, of in aanmerking genomen wierden. De Dorpelingen vonden insgendeel *hun* schut en scherm bij de Edelen, die nog voor het grootste gedeelte op 't land in hunne Kasteelen woonden; en wat de *buren* of *boeren* betreft; zij, die naderhand *vrij* wierden en *eigendommen* bezaten, (gelijk boven van 't dorp Hilversum) waren al blijde, zoo zij van die lastige oproepingen zich konden of mogten ontslaan, of zoo hunne Edelen dien last op zich wilden nemen. Alles kwam toch neder op *raadvragen* en op *geldgeven*. Het *raadvragen* nu, of het *Dagvaart houden*, liep over zaken, waarvan de

Dor-

Dorpen of Dorpelingen geene genoegzame kennis droegen, of er weinig belang in ſtelden, gelijk over *Visſcherijen*, *Zeevaart*, *Fabrieken*, enz. En werden zulke zaken in lateren tijd al belangrijker, of maktem zij hen afzonderlijk, zoo was hun nimmer de weg geſloten, om, ſchoon geen deel hebbende aan *Staten*, of 't *Statenligchaam*, of deszelfs plaatsvervanging, hunne Verzoeken aan 's Graven Raden te doen, of die den Vorst zelven ter hand te ſtellen: of wel, zij namen, of bezaten in de ſtemmende Leden hunne Belangſtellers en Vervangers zelve; gelijk zoo eens de *Lakenkoopers* in de Steden, bij Bidſchrift, zich aan den Raad te Brusſel vervoegden, en door de Staten gerugſteund wierden. En wat de *Geldmiddelen* betrof, zulke Dorpelingen waren wel gerust, dat de *Edelen*, die de grootſte landeigenaars waren, en alzoo bij die inwilliging 't meeste uit hunne landerijen te betalen hadden, even zoo weinig als zij, ſcheutig of genegen zouden zijn, om, buiten groote noodzake, en overtuiging van die noodzake, hunne land- en dorpbewoners te bezwaren; alzoo toch altijd alle bezwaren en ſchattingen, bij ſlot van rekening, op de bezitters en gebruikers nederkwamen.

De kleine Steden, hoe?

Wat de *kleine Steden* aangaat: deze zaten in hare opkomst meestal onder die groote Heeren, Edelen of Leenmannen des Graven, die voor haar optraden; en ſchoon al van die Heeren ontſlagen, en op zich zelve ſtaande, bleven zij naderhand, bij gelegener tijd geheel te huis, 't zij om de moeilijkheid en kostbaarheid van reizen, 't zij om andere redenen, en lieten de Edelen

en

en groote, rijke, Steden dit *recht* over, of, gelijk zij het toen beschouwden, zij lieten hen voor dien last zitten. Van de *kostbaarheid* is reeds een voorbeeld op 't jaar 1525 (40). Toen was dagvaart beschreven te Geertruidenberg op eene Bede; aldaar waren tegenwoordig twee Edelen, en twee of drie Gemachtigden van de zes groote Steden; voords waren er opgeroepen die van zes kleine Steden, *Rotterdam*, *Oudewater*, *Alkmaar*, *Schoonhove*, *Hoorn* en *Enkhuysen*. De Advokaat, bij 't opteekenen hunner namen, zeide: *Van Oudewater. Die en konde ik nyet.* — *Enckhuysen en kende ik nyet, mit meer anderen van den cleynen Steden.* Zoo weinig toch kwamen zij in aanmerking, dat de Advokaat niet goed vond, om de namen der Afgezondenen te vragen of opteteekenen. Als toen maakten de *Gedeputeerden* van de Steden met malkander overleg, dat, wanneer zij de *Dagvaarten* konden *bewaren*, zonder allegader te verschijnen, zij den Advokaat, één van de Edelen, en twee of drie der Steden, dien last wel wilden opdragen, *om te sparen die kosten van de Steden, die anders reizen op hunnen kost.* En offchoon dit niet doorging van de Steden in 't gemeen; ging het toch in vervolg van tijd door met *de kleine Steden.* Dezen wilden gaarn van dit *recht* afzien, zoo zij van den *last* teffens bevrijd wierden. Want hoezeer zulk *Recht* moest aangemerkt worden als het grootste borstwapen der burgerlijke Vrijheid, ingericht tegen allen dwang van Regeerders, indien het wapen wel wordt

(40) VAN DER GOES, D. I. bl. 31—33.

wordt ingericht (42): die minderen ſtelden zulk vertrouwen in de Edelen en groote Steden, dat zij wel gaárn dien last op hunne ſchouderen lieten rusten: en zeker met dat recht ging een *groote last*

(41) Ik zegge, indien 't wapen wel wordt ingericht. Het misbruik van die macht der groote Steden, bij afwezigheid der kleinen, bleek boven, toen de kleine Steden aan den Keizer verzochten, om de ſtem van *vier kleine* Steden te hooren, over zekere Belasting. En in 't jaar 1544. den 24 Dec. D. II. bl. 143. is een Beſluit der Staten te Gent, om in 's Hage een Dagvaart te houden, „ om te weten, hoe de *kleine Steden* zich gedra„ gen hebben in 't ontvangen van den Impost van de „ Wijnen en Bieren." Maar ook kan dit wapen op eene andere wijze misbruikt worden, dan namelijk, als de *Repreſentatie* zoo is ingericht, dat er geen genoegzaam tegenwicht plaats grijpt. Want dit is zeker, dat, als de *Geldeiſchers* en de *Geldtoeſtemmers* in een Volk, hoe vrij ook, al was het eene *Volksregering*, dezelfde of bijna dezelfde perſoonen zijn, als dan dit recht van *eigen belasting* en *heffing* ophoudt, of zoo goed als ophoudt. Onder de Graven was dit recht des Volks in volle kracht. Onder de latere Staatsregering was dit meer denkbeeldig. *De Staten*, uit de Vroedſchappen te zamengeſteld, ſtemden in en door de Vroedſchappen, meer bij eigen overtuiging van de benoodigdheden, in de geëischte geldſommen toe. De Souverein, de Staten, waren dan in zekeren zin *de eiſcher*, maar ook *de toeſtemmer*. De Vorm alleen verzachtede het willekeurige. De Vorm eischte eenparigheid van alle de Leden, en die *Leden* zelf hadden veel klem om door afwijzing, of weigering de geldheffingen optehouden of te ſtremmen. Maar is dit ook zoo, volgens de nieuwe Leer en het *Repreſentatief Syſtema* van THOMAS PAYNE, en de daarop ſedert 1792. gebouwde Regering in Vrankrijk, waarbij het Volk, voor vasten tijd, onveranderlijk zijne *Vertegenwoordigers* kiest, en aan die verkozen *Repreſentanten*, of aan de meerderheid derzelver, langs zekere Regelen of daartoe ingerichte Kameren van *bewind* of *beſtier*, de macht geeft, de Geldbenoodigdheden

last gepaard, eensdeels, omdat de oproep en tijd van opkomst en verblijf ter Dagvaart (42), altijd afhing van 's Vorsten wil, of dien des Stadhouders of zijner Raden; andersdeels, omdat toch alles meest nederkwam op verzoek om *Geld* of *Onderstand*, terwijl al 't overige van 't bewind verbleef aan den Graaf of zijne Raden; en ook, ten derden, om 't tijdverzuim *in de bezigheden* van vele kleiner Steden, die meest met Land- of Veebouw zich geneerden, en tegen de onkosten niet op konden. Het was die kleine Steden, zelfs nadat het Lighaam van Edelen en groote Steden zich reeds gevormd hadde, lastig genoeg, als zij opontboden wierden tot het geven hares oordeels over vele Lands-aangelegenheden. En uit dit oogpunt van *Last* beschouwe ik, dat men besloot, (om dit met enkele voorbeelden optehelderen,) „ de *Staten* te beschrij„ ven, en ook de kleine Steden te belasten, met „ die van *den Briele*, *Geervliet* en *Goederede*, „ — en dat zij medebrengen hunne *Cohieren* „ van den Impost." (43) Dat „ de Afgezon„ denen van Rotterdam, Schiedam en den Briel „ — den *Staten* vertoonen, dat zij *ten Hove* „ beschreven waren, om *remedie* te vinden op „ de Haring-Vierendeels." (44) Hoedanige en andere voorbeelden duidlijk leeren, dat in zaken, waar-

den optenemen, en dan zonder verdere ruggespraak, afwijzing of tegenspraak, de Geldheffingen te bevelen, zonder dat eenige Lighamen van Steden of Landen, door afgezondenen, daarin verder iets te zeggen, of eenige inzage hebben?

(42) Zie mijn D. I. bl. 39. en 44.

(43) VAN DER GOES, 1544. D. II. bl. 75, 76.

(44) Ald. 1545. D. II. bl. 286.

waarin deze of gene Steden merklijk belang hadden, of wier tegenwoordigheid groot licht kon geven, dezulken ter dagvaart geroepen wierden, 't zij met of zonder de *Grooten* of *Edelen*, zoodanig, dat zij wel eens onder den gemeenen naam van *Staten* begrepen, en somtijds van hun afgezonderd wierden (45). Maar dit geschiedde even zoo, als wij boven bl. 523. zagen, dat de Heer van Asfendelft (46) *beschrijven* wilde de *Staten*, en ook *de Heemraden*, om eene *Ordonnantie* op de *Turfdelving* te maken. Waarvan 't aanmerklijke is, dat het voorstel van dien Raadsheer afgekeurd wierd, bij Mr. *Huyg van den Einde*, Pensionaris van Haarlem, die liever eerst *beschrijven wilde de Heemraden*, „ omme „ bij henluyden wat bij geschrifte gesteld te mo„ gen worden, en als dan *met huml.*, *de Staten*." En uit deze Aanmerking dunkt mij, dat zich nu gemaklijk laat verklaren, ophelderen en weêrleggen, alles wat ten minste onder de Graaflijke Regering, ten aanzien van 't recht der kleine Steden tot de Dagvaarten is te berde gebracht door de geleerde Schrijvers, KINSCHOT, VAN BERKUM, en COSTERUS (47). Dit toch is zeker, en zulks ontkent de Heer KINSCHOT niet, dat van 't jaar 1524. af de Staten gerekend wierden te bestaan uit *de Edelen en de zes groote Steden*, en dat, (bl. 105.) zoo *de kleine Steden* al geroepen wierden, „ men desniettegenstaande bij „ al-

(45) Zie D. I. bl. 32.
(46) VAN DER GOES, D. II. bl. 98. op 't jaar 1544.
(47) KINSCHOT, *Beschrijving van Oudewater*, bl. 98. 105. 107. 111. VAN BERKUM, *Schoonhove*, bl. 326. COSTERUS, *Histor. Verhaal van Woerden*, bl. 17—59.

„ alle openbare Geschriften gewag bleef maken, „ als of de Edelen en zes groote Steden alleen „ *het bestuur van 's Lands zaken* hadden," dat is te zeggen, dat die *het Lighaam der Staten* uitmaakten, als zij geroepen wierden (48).

De Geestelijkheid, hoe?

En wat de *Geestelijken* betreft: deze waren in Holland, even als in alle andere Landen, oorspronglijk vrije bezitters van goederen, en mitsdien *vrij* van alle belasting op hunne goederen. Zij maakten ook in andere Landen, bijzonder in 't Koningrijk van Vrankrijk, eenen afzonderlijken stand uit; dit had ook plaats in *Brabant* en *Vlaanderen*, zelfs kwam in Zeeland de Abt van Middelburg op, en sprak voor hun (49). Maar zoo was dit niet in Holland (50). Aldaar werden zij, bij den oorsprong der Bedeheffingen, wel gekend, en om onderstand verzocht: maar maakten nooit daarna een gedeelte van 't *Staten-lig-*

(48) Ik verklare dit dus naar mijne opvatting, om geenen schijn te geven, van stilzwijgens toeteftemmen, dat de Staten het *bestuur van 's Lands zaken* hadden. 't Is te beklagen, dat onze Historieschrijvers vol zijn van zoodanige Uitdrukkingen, die verkeerde denkbeelden bij de Lezers verwekken! Doch hoe dit te verbeteren?

(49) Vanhier in de *Resol. van Holl.* 1564. fol. 14. *de drie Staten van Zeeland.*

(50) Onder de bijzonderheden heeft dan plaats, dat Philips I. na zoo dikwils gesproken te hebben van Ridderschap en Steden, op 't jaar 1466. in 't Plakaat van de herstelling van den Vriesen Zeedijk in Noordholland zegt, *dat hem, zoowel bij zijnen getrouwen Stedehouder en Rade, als bij den drie Staten zijner Lande van Holland en Vriesland was getoond.* Waarvoor S. VAN LEEUWEN, *Privil. van Rijnl.* bl. 92. verkeerd heeft *bij den drie Steden,*

ligchaam uit. Hoe vele moeite en pogingen zij nu daarna aanwendden, om hunne *oude vrijdommen* te blijven behouden; hoe zelfs onze Schrijvers dit als eene onderdrukking van die Orde door de Graven laten voorkomen; zonder die zaak uit haar recht oogpunt te beschouwen; hoe uit dien tegenstand, en de pogingen, die zij op grond van hun recht, onder Philips van Burgundie en zijnen Zoon Karel I. deden, men die Vorsten heeft zwart gemaakt, ja daaruit trachten te beweren, dat de Staten het recht hadden, om de Vorstelijke Wetten te stremmen (51): dit alles ga ik met stilzwijgen voorbij. Ik zeg alleen, ter opheldering, dat velen der Geestelijken nog langen tijd hunne vrijdommen bleven volhouden; dat de Abten van Egmond, de Abdissen van Rijnsburg, Leeuwenhorst, en anderen, door der Graven gunst gedekt, die vrijheden, hoe zeer aan anderen in 't oog stekende, staande hielden, maar dit deden zij meer als *Lands Edelen* dan als *Geestelijken*. Maar sedert het ware grondbeginsel van *gelijkheid* van alle Landsingeze-

(51) Ik leze bij een zeergeacht Schrijver, dat, toen Philips de Goede eene nieuwe Wet wilde opstellen, ter inteugeling van de Geestelijkheid en hunne onmatige inhaligheid, zoo zelfs, dat zij, volgens DE RIEMER, *'s Hage*, D. I. bl. 462. *meer ontvingen van de Gemeente dan de Vorsten zelf*, en hij die Wet den Geestelijken ter goedkeuring voordroeg, de Geestelijken *weigerden* aan die Wet *te gehoorzamen*, met uitzondering van eenige weinigen, die daarom zeer begunstigd wierden; en hij haalt hieruit het besluit, dat de Staten recht hadden, ten minste dit deel der Staten, om 's Vorsten bevelen niet te gehoorzamen. Doch ook dit is wederleid door VAN PLEUREN, Dissert. *de Legislat. Potestate Comitib. Holl. unice propria*, p. 75.

zetenen in 't ſtuk van belastingen meer begon werkzaam te worden; ſedert de Staten, vooral de Steden, hunne inwilligingen, of *Conſenten* onder Keizer Karel begonden te *clauſuleren*, zoo men 't noemde, met *de voorwaarde*, *mits niemand vrij*, en dus de Geestelijken zoo wel als de Wereldlijken daaronder betrokken, *zoodat zij* de *oude Vrijen* van daar benoemden *pretenſe Vrijen*, *pretenſe Exempten*: ſedert dien tijd werden er zelfs *Pauſelijke Bullen* vereischt, om de *Geestelijken* en de *Kloosterlingen* te overreden, dat zij mede in de toegeſtane Lasten, Imposten, enz. verplicht waren te deelen (52), 't zij regelrecht bij heffing, 't zij bij overdrachten of ſchikking, zelfs, als bl. 555. bleek, *tot de Executien* door de Staten toe. Derhalve, buiten het gene ik, bl. 94. boven zeide wegens de voorzieningen tegens de Geestelijken, ten aanzien van den aankoop van *onvrije Landen*, en hun bekomen recht van *Amortiſatie*, of onthef der *Kloostergoederen*; zoo was de zaak onder Keizer Karel reeds in 't jaar 1546. den 6 Nov. zooverre gekomen, dat de Geestelijken, hoe ongaarne, verplicht waren optebrengen *de halve inkomende vruchten van alle beneficien en geestelijke goederen* — — *niettegenſtaande*, (leest men) *dat de Geestelijke goeden in Holland in alles contribueren en gelijke last dragen met de we-*

(52) Gelijk zij reeds uit kracht der *Pauſelijke Bullen*, onder Graaf Florens V. in Holland ook verplicht waren, te deelen in de bekende *Decimae Saladinae*, bij gelegenheid der Kruisvaarten: waarvan de ſtukken, in onze Hiſtorie onbekend, onder mij berusten, maar voor eene *Bijlage* te breed zijn.

wereldlijke hand, niets uitgezonderd.(53). Met dat alles hebben zij nooit *de Staten* helpen uitmaken, even zoo min als *de kleine Steden.*

En het zijn dan die *Edelen en zes Steden*, die door Keizer Karel, bij zijne Opdracht der Nederlanden aan zijnen Zoon Philips, uitdrukkelijk werden opgeroepen, en als zoodanigen eene *Volmacht* of *Procuratie* gaven, om bij te wonen de Opdracht der Regering, welke *Procuratie*, den 13 October 1555. uitgevaardigd voor den Secretaris of Griffier van 's Vorsten Raad Provinciaal in 's Hage, zeeraanmerklijk is, en onder anderen inhoudt, „ dat eenige Edelen, (met name „ genoemd) representerende de Edelen 's Lands „ van Holland, en eenige Afgevaardigden *der* „ *zes Steden*, (ook daarbij genoemd) *te zamen* „ *representerende de Staten 's Lands van Hol*„*land* — voor hun verklaarden, dat, alzoo de „ Keyser, hun allergenadigste Heere en natuur„lijke Prinse, den Staten schriftelijk bericht „ had, hoe Hij om redenen — — zijnen Zoon „ de landen wilde overdoen, in tegenwoordig„heid der Staten zijner Landen, — en Hij hier„toe den Staten *geordonneert* had ten dien ein„de hunne Afgevaardigden — aan Hem te schik„ken met genoegzame volmacht, en zijn' Zoon „ voor hunnen Erfheer en Prinse te ontvangen — „ dat hierom de Staten — willende *in aller on*„*derdanigheid, als goede en getrouwe Onder*„*zaten*, de bevelen zijner Kon. Majesteit *obedie*„*ren* — hierop eendrachtig hebben besloten, „ hunne Gedeputeerden tot zijne Kon. Majesteit „ te

(53) Zie dit stuk in *de Bijlagen* 1546. den 6 Nov.

„ te schikken, daartoe gekozen hebben — (vol-
„ gen de namen der Edelen en die der zes groo-
„ te Steden,) gevende hun volle macht — om
„ bij die Overdracht tegenwoordig te zijn, mits
„ doende Eed en Wedereed." — (54) Waarop dan ook gevolgd is die ootmoedige Aanspraak der Staten aan Koning Philips door hunnen Advokaat (55), waarbij *Edelen en Gedeputeerden van de zes groote Steden*, — *representerende de Staten*, — *zijne Majesteit bedanken, dat hij hen believd heeft te ontvangen voor zijne Subjecten en Onderzaten.*

En als zoodanig bleven zij in Holland als één Lighaam, uit de Edelen en zes Steden bestaande, den Vorst gehoorzaam tot aan 't jaar 1572., en opgeroepen wordende, kwamen zij altijd op voor alle afwezigen; en alles wat zij, als plaatsvervangers van 't gansche Volk, dat is van alle de Ingezetenen en Onderdanen beraamden, dit beraamden zij op naam, voor en van wegen 't Volk; zij bewilligden op eene verbindende wijze tot opbrengst van gelden, welken hierdoor betaald

(54) Van deze generale Procuratie wordt gesproken bij A. VAN DER GOES, D. IV. bl. 120. nadat hij *de particuliere Procuratie der Edelen* bl. 116. in haar geheel gegeven had, waarin drie Edelen benoemd werden, om die Overdracht bijtewonen *voor hen zelven, uit den naam, en vervangende alle de andere Edelen, mitsgaders de kleine Steden ende platte Landen — met de Gemachtigden van de zes groote Steden van Holland — representerende de Staten van denzelve Lande.* Ik heb den inhoud dezer generale *Procuratie* ontleend uit de *Bijlage* Lett. F. der *Dissertatie* van den Heer P. RENDORP, *de origine et potestate Ordinum sub Comitibus Hollandiae.*

(55) Door mij medegedeeld, D. I. bl. 42.

maald moesten worden door allen, ook door zulken, die geene Eigendommen bezaten, maar die ook hun aandeel ter hunner bescherming moesten opbrengen, uit inkomsten, accijsen, als anderszins. Maar daarentegen, alles wat zij bij 't inwilligen der Bede voor 't algemeen of ten gemeenen nutte wisten te bedingen, of bij *Requeste* vraagden en verkregen; dat verkregen zij voor de gansche Natie, en, wanneer zij al iets voor zich afzonderlijk verzochten, zoo deden zij dat niet in hoedanigheid als Volksvervangers, maar als afzonderlijke persoonen of leden: zelfs als de *kleine Steden*, zonder deelgenootschap aan de Vertegenwoordiging, iets verzochten; zoo deden zij dit afzonderlijk of door tusschenkomst dier Staten. En 't is in dien zin, dat, daar de Edelen voor zich, voor de kleine Steden en 't platte Land opkwamen, en die allen verplichteden, even zoo *de groote Steden*, elk voor zich zelven en voor alle hunne Ingezetenen verantwoordeden, op die wijze ingericht, dat niet eigenlijk *de Regenten* en *Magistraten* der Steden, b. v. *Schout*, *Burgemeesteren*, of *Schepenen*, maar wel *de Vroedschappen*, door de Magistraten geholpen, de ware en representative Lighamen der Stedelingen uitmaakten, *uit* welke Stedelingen en *door welken* die Vroedschappen gekozen wierden. Zoo dat zelfs ten tijde der Burgundische Regering, voor het geregeld bestaan der vaste Vroedschaps-Lighamen, het als een bekende Regel, zelfs in de Rechtbanken, wierd aangemerkt, dat geene *Gerechten van Steden*, dat is Schout, Burgemeesteren en Schepenen de Stedelingen verbinden noch belasten mogten, maar zij verplicht waren hierover te roepen

den, toen nog zoogenoemden, *Rijkdom en Vroedschap* der Stad, of *Vroeden en Rijken* die men verbinden wilde. Tot bewijs waarvan dienen vele ſtukken, onder anderen een Procesſtuk (56) tusſchen eenen *A. Beylinc* en de Stad Gouda in 't jaar 1457. Die *Beylinc* eischte betaling tot *f* 5000: - van gemaakte kosten. De Stad wilde weten de namen van die van den Gerechte, op wier last of gezag hij van Stads wege die kosten maakte? en voegen er tot reden als eene bekende waarheid bij: „ gemerkt de Gerechten der „ Steden voor en op zich zelven de Steden niet „ verbinden noch belasten mogten, zonder daar- „ over te roepen *den Rijkdom en Vroedſchap*, „ die hen belasten of verbinden zoude." En dit Grondbeginſel is, zooveel ik weet, naderhand nooit tegengeſproken, ſchoon veelmaal door verwarring der denkbeelden of om andere redenen verduisterd. En 't waren dan deze Vroedſchappen, die door afzending van Gedeputeerden of Gemachtigden uit hun midden, of uit de Magiſtraten, ter Staten-Vergadering verſchenen, en aldaar hielpen uitmaken de zamenſtemmende en verbindende Beſluiten of bewilligingen van *de Staten*, en dus van 't *ganſche Volk*. En dit duurde dus voord tot het jaar 1572. toen de Graaflijke Stadhouder onder ſchut of ſcherm zijner oude *Commisſie* en *Inſtructie*, de Edelen en Steden tot eene eerſte Hollandſche Vergadering opriep, en daarbij ook eenige Hem toevallende kleine Steden toeliet: welke Vergadering den Grondſlag van al 't volgende gebeurde heeft uitgemaakt.

(56) Zie *de Bijlage* 1457. den 1 Decemb. Vergel. hiermede IDSINGA, *Staatsr.* D. I. bl. 196.

VIJF-

VIJFDE HOOFDSTUK.

In welken zin, macht en recht, vertegenwoordigden de Staten het gansche Volk, onder Willem I. als 's Konings Stadhouder, sedert 't jaar 1572. bij den aanvang en voortgang der Troebelen.

De *Vertegenwoordiging* des Volks onder de Graven, als Opperheer, nu verklaard zijnde, zal 't geen breed betoog behoeven, in welken zin de Staten in 't jaar 1572. bij 't losbarsten van de troebelen het Volk vertegenwoordigden. Een goed deel misnoegde en naar Engeland en elders uitgeweken Nederlanders, vooral Hollanders, naderhand bekend onder den naam van *Watergeuzen*, die ook binnen 's Lands vele anders denkende, en tot eenen wettigen tegenstand, tegen Alba's eigenlijk gezeide en waarachtige onderdrukkingen, geneigde Ingezetenen, op hunne zijde hadden; vermeesteren bij gelukkig toeval, onverwacht en ongedacht, de Steden *Briel* en *Vlissinge*, de twee sleutels van Holland en Zeeland aan de Zeezijde. Hierdoor groote Verbijsteringen! De Hertog van Alba, of liever *Maximiliaan van Bosfu*, onder Alba Stadhouder van Holland, roept de Hollandsche Staten tegen den 15 Julij in 's Hage ter dagvaart (57). Dit

De Staten vergaderen 1572.

(57) Deze Vergadering zoude ook gediend hebben, zegt BOR, *Nederl. Ber.* B. VI. bl. 280. [384.] om te raadplegen over de opheffing of afschaffing van den Tienden Penning. Ik laat dit daar. Zie bl. 555.

Dit geschiedde bij 't afwezen van Prins Willem I., wiens Stadhouderlijke *Commissie* bij den *Koning* en *Alba*, door zijn uitwijken naar zijne Landen en Staten in Dillenburg, voor *vervallen* gerekend, en stilzwijgend, zooveel men weet, voor ingetrokken gehouden werd; doch welke *Commissie* daarentegen bij de andere partij, die tegen Alba en Bossu zich nu aankantede, *als nog* voorddurende werd aangemerkt (58). In plaats dan van onder *Bossu* ter Dagvaart te komen, waar zich nog lieten vinden *Amsteldam* en *Delft*, die het met Alba hielden, begaven zich ten zelfden dage naar Dordrecht bij afzondering eenige Edelen, nevens Gemachtigden van de Steden Dordrecht, Haarlem, Leiden, Gouda, met bijvoeg van eenige kleine Steden, behalve Rotterdam: doch met geheel ander oogmerk en beginsel, namelijk om onder schut en scherm van den Prinse van Orange, als Stadhouder des Konings, te raadplegen „ over de aangelegenheden van 't „ gemeene welzijn, het algemeen gevaar, en „ bijzonder over het toestaan van geld en hulp- „ mid-

(58) Dit is eene aanmerking van veel gewicht. Zij is reeds gemaakt door DU VAL, *over 't recht verstand der Unie van Utrecht*, waar, uit VAN SLINGELAND en VAN METEREN, wordt aangemerkt, dat die Staten zich daarover zoo uitlieten, dat hij van zijne waardigheid niet wettig was ontzet geweest: *zonder dat naderhand eenig wettiglijk en der costumen ende rechten des Lands gelijkzamige afstelling of verandering zij gevolgd.* En zegt SLINGELAND: *De Staten deden dit niet, met het Gouvernement aan zich te nemen, maar met Hem* [Willem I.] *te erkennen voor hunnen generalen Gouverneur en Lieutenant des Konings.* En zij verbleven dus nog in dien tijd Onderdanen.

„ middelen aan Prins Willem." (59) Wij zagen dit reeds boven (60), en dat de Staten, toen, met voorkennis of op 't gezag des Stadhouders, of van zijnen Gemachtigden vergaderd zijnde, zich uitdrukkelijk hiermede verschoonden, en betuigden de zaken „ bij de hand te „ nemen, zonder krenking van 't *Koninglijk gezag*, maar tot zijne eer en dienst;" en zij gaven tot reden van dit hun gedrag, of (gelijk van de andere zijde gezegd wordt,) zij namen tot voorwendsel, OMDAT *het Land verlaten was van de Overigheid, van den Hove, van de Hoofden der Justitie.* Immers die allen waren op dat tijdstip uit den Haag gevlucht; de Leden van 't Hof, die Alba volgden, weken naar Utrecht: de Stadhouder zelf, Willem I., was nog niet in 't Land, en kwam eerst later aan.

En zie hier het bijzonder geval, waarvan de Schrijvers van 't Algemeen Staatsrecht spreken, dat, als in een' vastgestelden Regeringsvorm de *Souverein* en zijne Raden ontbreken, (*vacante Imperio*), het dan de zaak *des Volks* wordt, of van hun die het *Volk vertegenwoordigen*, indien er zoodanigen zijn, om daar in te voorzien. Dezen nu *waren er!* En dit deden deze *Vertegenwoordigers* op dien tijd op eene even zoo voorzichtige als gematigde wijze. Maar oogenblikkelijk hield de voorziening op, zoodra zij verzekerd waren, dat Prins *Willem*, als 's Konings *Stadhouder*, zich hunne zaak aantrok, en zij onder zijne bescherming, ten minste onder dat dekkleed konden schuilen, en door Hem orde op 's Lands

(59) Zie DU VAL, bl. 40.
(60) Zie D. I. bl. 48. en vervolg.

's Lands zaken ſtellen. Dit gebeurde ook aanſtonds. Want niet zoodra hadden zij die twee Staatsvergaderingen den 15 Julij en 10 August. en volgende dagen 1572., te *Dordrecht* en te *Haarlem* gehouden, boven breeder beſchreven (61), en na 't hooren der Voordracht van 's Prinſen Geheimſchrijver en Lasthebber onmiddlijk beſloten, om *Willem*, ſchoon nog afwezig, te erkennen voor wettig Stadhouder des Konings, gelijk hij te voren geweest, en daartoe door den Koning was aangeſteld, zonder eenige wettige afſtelling (62), zoo als zij 't begrepen: of die Stadhouder geeft den 25 Aug. 1572. aan 't licht, of ten minste op zijnen naam komt er aan 't licht het merkwaardig *Edikt*, 't welk het geheele Beſtuur der algemeene zaak, en den ganſchen Regeringsvorm, zoo als hij bij voorraad zoude plaats hebben, naaukeurig bepaalt (63). De Staten nu, die deze twee Vergaderingen als Volksrepreſentanten uitmaakten, beſtonden, volgens BOR (64) uit eenige Edelen en uit Afgevaardigden van XII Steden, waaronder de *vier* groote Steden, Dordrecht, Haarlem, Leiden, Gouda, en dus de meerderheid van 't gewone *Collegie der Staten*, en acht *kleinen*, als *Gornichem*, *Alkmaar*, *Oudewater*, *Hoorn*, *Enkhuizen*, *Medenblik*, *Edam en Monnikendam*. De overigen hielden nog de partij van *Alba*, of verſchenen niet ter dagvaart, en deelden dus niet aan 't gevaar en de hachlijkheid

Wie zij waren.

(61) D. I. bl. 48. enz.
(62) Zie boven, D. I. bl. 50. uit BOR, B. VI. bl. 281—282. SLINGELAND, D. I. bl. 86.
(63) Zie boven, bl. 72. Vergel. DU VAL, bl. 49. en volg.
(64) D. VI. bl. 281. Vergel. boven, D. I. bl. 49.

heid van eenen openbaren tegenstand. Wat de reden geweest zij, dat de Stad *den Briel*, die de eerste den standaard der Vrijheid had geplant, hier niet mede verscheen, is mij niet gebleken. Mogelijk is de reden te zoeken in 't begrip, dat het *Land van Voorn* en *den Briel* zich als een onafhanglijk Land op zich zelven wilde aanmerken, of wel onder Zeeland gerekend worden.

Aldus zien wij hier de Staten, voor de eerstemaal in 't jaar 1572. verschijnen als de *Volksvertegenwoordigers* onder den Stadhouder *Willem I.*, om met *hem* tegen den Hertog van *Alba* zich te kanten, zonder evenwel zich van de gehoorzaamheid des Konings los te scheuren, of te onttrekken. Want dit verklaarden die van *Dordrecht*, *Haarlem*, *Gorkum*, *Woerden*, toen zij zich onder Willem I. begaven, wel uitdruklijk (65), dat zij, blijvende onder de gehoorzaamheid des Konings, tot wederstand der Albaansche en Spaansche tijrannij en wreedheden zich begaven onder, en gehoorzaamheid beloofden aan den Prinse van Orange, als Stadhouder, *van wegen den Koning*; zij deden hierop den Eed van getrouwheid; en alle deze Steden werden daarop door Willem I. ter dagvaart geroepen, niet als bij eenig in- of uitsluitend recht, 't welk zij daardoor verkregen, maar, als zoodanigen, wier raad, hulp en bijstand in den nood door den Prinse verzocht wierd, om als *Medevertegenwoordigers* van alle de Stedelingen van die plaatzen door afzonderlijke afgezondenen uit de Vroedschappen met de vorigen te helpen raadplegen. En 't gevolg was, dat, kort daarop, in

Wat zij voornamen.

(65) Zie boven, D. I. bl. 51.

in 't volgend jaar 1573. *Septemb.* onder de kleine Steden mede geroepen wierden *Oudewater* en *Woerden* (66); en, dat in hun bijwezen en medewerking de *Ordonnantie*, vroeger gemeld, gemaakt werd *op alle Vergaderingen van de Gedeputeerden der Edelen en Steden, representerende de Staten van den Lande — met de beleiding en uitrechting van des gemeenen Lands zaken.* In welke Ordonnantie, *Art.* V. wel uitdruklijk vergund wordt *aan alle de andere kleine Steden de toegang tot de Vergadering*; maar hoe? niet, om gelijke Rechten van Raadplegingen te genieten met de overigen, maar in twee gevallen, 1°. voor *hun eigen zaken*, en dus als zij iets voor zich te verzoeken of voorteftellen hadden. 2°. Als zij *om zonderlinge zaken* beschreven of geroepen wierden, als dan te moeten komen. Gelijk dit ten tijde der Graven ook plaats hadde.

Orde op hun vergaderen.

Van wat kracht nu die *Vertegenwoordiging* gerekend wierd, zoo in de Voorrechten als in de Verplichtingen, zoo in lusten als in lasten; is zichtbaar uit Art. VII. waarbij de *Edelen* en *Stedelijke Magistraten* (D. I. bl. 71.) zich verbinden, alle Resolutien, *Staatsgewijs genomen, natekomen*, en dit wel *zoo voor zich als voor hunne Ingezetenen*, op straffe van *Verhaal* aan *beider perfoonen* en *goederen*; zoodat hierdoor *de kleine Steden* en *alle de platte Landen*, zoo verre zij door de *Edelen* vertegenwoordigd wierden, met de Inwoners der overige Steden, die hare Gemachtigden uit de Vroedschappen afzonden, verbonden wierden aan de Besluiten van de Staten, met den Prins gemaakt, even gelijk dit te

Hunne verbintenis.

Voor de Edelen en Vroedschappen.

(66) Ald. D. I. bl. 69.

te voren onder de Graven rechtens geweest was. En dit Grondbeginsel is sedert altijd hetzelfde gebleven; en 't is daaruit, dat de ware aard en 't gevolg der *Vertegenwoordiging* moet verklaard worden, zoo als zij tot onze tijden heeft plaats gehad. Immers het toen verhandelde was een gewichtig punt. Het maakte niet minder dan *de Verplichting* van andere burgers, om in hunne *persoonen* en *goederen* aansprakelijk te zijn voor de Verbintenissen, die de *Representanten* voor hunne ingezetenen aangingen. Met den Stadhouder.

De leden der Vergadering waren dan niet de Staten, maar kwamen bij *representatie* hunner Stad, met die gevolgen, dat zij, zonder *last* komende, niet konden gerekend worden, eene *wettige* Vergadering te maken. Een misbruik daar omtrent ingeslopen, en dat tot opheldering hier verdient gewaagd te worden, gaf aanleiding, dat in 't jaar 1685. een *nieuw Ontwerp voor de Verschijnenden*, bij besluit van 23 Dec. 1684. werd voorgeslagen. „ Sedert eenigen tijd (zegt men) „ was ingekropen, dat sommige Heeren sonder „ sodanigh een authorisatie of last der Steden — „ hadden *vervangen*; waardoor dan nootzakelijk „ moest gebeuren, *of* dat de Resolutien op het „ Consent van zoodanige Ongelasten — — ver„ staen zouden moeten worden, ten opzichte van „ *de Vroedschappen* van alzulke Steden niet te „ wezen obligatoir, en bij gevolg hun Edl. Gr. „ Mog. Resolutien — gedestitueert van — ef„ fect — *of*, indien men zoude willen verstaan, „ dat alzulke defectueuse *Representatie* besten„ dig en krachtig genoeg zoude zijn, om *de* „ *Vroedschappen cum effectu* te verbinden; dat „ als dan de kracht en vrijheid van de Regering

„ t'eene-

„ t'eenemaal zoude worden vernietigd." *Zij helderen* 't op uit de *Credentialen* van Koningen, Princen en Republieken. En 't besluit is, dat geene Gedeputeerden mogen toegelaten, dan alvorens overleverende zijne *Commissie* of *Credentie* van Burgermeesteren en Vroedschappen (67). Door *Burgemeesteren* dan verstond men de werkende Regeringsleden, en door *Vroedschappen* de burgeren, of die genen uit *de burgeren*, die met ter zijde stelling van alle zoo haatlijk genoemde *Aristocratie*, of *erflijke familieregeringen*, de plaats der *Gemeente* vervingen.

De Koning doet hun eene bezending.

't Waren dan deze Vroedschappen en Volksvertegenwoordigers, uit de Gemeentens, met zulk erkend gezag voorzien, die onder 't oog en goedkeuring, ja op 't voorstel des Stadhouders in 't jaar 1573. en 1574. die eerste orde op hunne Staatsvergadering beraamden; die zelfden waren het, aan welken in 't volgende jaar 1575. de Koning Gezanten zond, om *met hun* of met *den Prins van Oranje*, of te zamen, over eene Verzoening te handelen, en waaruit de Bredasche Vredehandeling voortsproot. En dit gaf aanleiding tot eene nieuwe, meer plechtiger, bijeenkomst. Men riep tot die Vergadering over den *Vrede* ook de Afgevaardigden van eenige *kleine* Steden, waaronder *Geertruidenberg*, *Oudewater* en *Woerden*. Maar, daar te voren de orde van stemmen bepaald was, zoo dat eerst de *Edelen*, dan *Dordrecht*, en zoo vervolgens, hoofd voor hoofd, stemden; (schoon alles slechts *bij voorraad*,) en *Zeeland* nu ook ter Hollandsche Vergadering zich liet vinden, benevens de Geldersche Steden, *Bom-*

(67) *Resol. van Holl.* h. d.

Bommel en *Buuren*, welken zich onder Holland begeven hadden: zoo werd nu, om het groot aantal der Afgevaardigden, een voorstel gedaan, 't welk doorging, om de stemming over dit stuk in de Vergadering zoo interichten, dat alles in *vijf stemmen* zoude bevat worden; de eerste stemme was die *der Edelen en zes groote Steden*, de tweede de Provincie van Zeeland, de derde de kleine Steden van Holland, de vierde de Steden *Bommel* en *Buuren*: en de vijfde stem bleef voorbehouden aan den Stadhouder. Er verschenen toen 20 Steden, en daaronder *Grootebroek*. Daar liep toen wel iets Staatkundigs onder, om den Stadhouder eene overwegende stem te geven, wanneer de vier stemmen mogten steken; te meer, daar de stem van *Buren* ook door den Stadhouder wegens zijne Heerlijkheid *Buren* werd uitgebracht. Die van Noordholland oordeelden wel, dat ééne stem te weinig was voor alle de *kleine Steden*, maar 't besluit viel eendrachtig in diervoege, „ dat op alle zaken, die den Vredehan„ del en de gemeene Landszaken betroffen, het „ besluit gelden zoude met de meerderheid dier „ vijf stemmen." Men leert hieruit, dat alles *nieuw*, *versch*, en *wankelbaar* was; en de bijvoeging *zonder prejudicie van iemands Privilegien of Gerechtigheden*, schijnt ook het besluit zelve slechts van korten duur gemaakt te hebben. Altans, hoe waggelende die vorm van Raadpleging toen ware, blijkt hieruit, dat weinige maanden daarna de stemming weder geheel anders ingericht was; dat er maar drie stemmen waren, en wel zoo, dat de *eerste stem* uitgemaakt werd door *den Prins*, de *Edelen*, en de *zes groote Steden*; de tweede door *Bommel* met de *kleine* *Ste-*

Vergroot getal der kleine Steden.

Bijzondere wijze van stemmen.

Steden van Holland, de *derde* door die van *Zeeland*. Doch dit schijnt alleen plaats gehad te hebben, als *Holland* en *Zeeland* over de algemeene Belangen te zamen vergaderden; en raadpleegde Holland afzonderlijk, als dan schijnt de vorige vorm van 1574. gevolgd te zijn (68).

Dit nu waren dezelfde Vertegenwoordigers, of Staten, aan welken Willem van *Oranje*, toen hij in *Mei* 1574. klaagde over de wanorde in de takken van bestuur, hun wilde op- en overdragen alle *zijne Macht* en *Autoriteit*, hen aanmanende, om het *gansche Gouvernement*, zoo als hij 't noemde, *van Hem overtenemen*, (D. I. bl. 81.) Maar ook dezelfde Staten, die toen van hunne zijde, geperst door de voortdurende angsten, nooden, verschillen en wanordes, Hem aanboden, om *bij goedwillige Opdracht (Collatie) door de Staten*, *de Vasallen*, *en de Ingezetenen*, *de volle Regering te aanvaarden*, *met absolute macht en Souvereiniteit*, zoodat alle *Overheid*, *Schutterijen*, *Gilden* en *Gemeenten* zich zouden verbinden, om *zijne bevelen te gehoorzamen*, en de Beden, door hun intewilligen, optebrengen. Het waren dezelfden, welken zich in Holland op den vorigen voet eener hoofd voor hoofd stemmende Vergadering gezet hebbende, hierop den 11 Julij 1575. eenparig besloten, om zulks bij geen *aanbieden* te laten, maar welken daadlijk aan dien Vorst *de Souvereiniteit* of *hoogste Overigheid* over zich en 't gansche Volk opdroegen; en 't zelfde in 't volgende jaar 1576. den 25 April in gemeenschap met Zeeland herhaalden, met de bijvoeging, zoo-

Zij dragen aan Willem I. de Souvereiniteit op 1575.

(68) Zie breeder D. I. bl. 78. enz.

zooveel in hun was. 't Welk ten gevolge had, dat *de Officieren, Magistraten, Schutterijen en Gemeentens in alle Steden en dorpen den eed van gehoorzaamheid aan zijne bevelen deden*; en *de Staten* zelve, als zoodanige Volksvertegenwoordigers zich verbonden, om Hem, *Prinse van Oranje, te gehoorzamen*, op dezelfde wijze, als bij de inhuldiging den Grave beloofd was, hoewel nu met meer bepalingen der Macht en vooruitbedingsels ten hunnen voordeele. Het waren die zelfde Volksvertegenwoordigers, die in November 1576. met hunnen *Stadhouder* aan 't hoofd, op naam en van wegen 't geheele Volk, het Gentsche Verdrag met de andere Staten goedkeurden en bekrachtigden (D. I. bl. 117.), en wel in zulker voege, dat de *Acte van Aanneming* hiertoe in *alle de Steden* van Holland afzonderlijk rondging, en aldaar bezegeld werd. Ziedaar de Staten tot dien tijd.

In gemeenschap met Zeeland 1576.

ZESDE HOOFDSTUK.

In welken zin, macht, en recht, hebben de Staten van Holland, de Unie van Utrecht, de Afzwering van Philips, de Vrede te Munster, en alle de opgevolgde Regeringsdaden naar binnen en buiten, bestierd en beleid, tot aan het jaar 1795?

Zoo kome ik tot de *Unie van Utrecht* 1579. en de *Afzwering van Philips* 1581. beiden ge-

Ook de Unie van Utrecht.

daan, door wien? door de Staten. In wat betrekking? als Volksvertegenwoordigers? In wat zin? als wettige Vervangers des geheelen Volks, van dat Volk, 't welk als nog werd aangemerkt, niet als Souverein, maar als Onderdanen. Op wat grond? Op grond van den eenvoudigen regel en de onbetwistbare waarheid, de oorspronglijke Souvereiniteit of *Grondmacht* des *Volks*, *zoo* als sommigen dit onbepaald noemen, of liever de eenvoudige bevoegdheid van de geheele *massa* des ganschen Volks, om, wanneer hunne regeringshoofden, of het Hoofd, met wien, of met het welk zij in verband staan en door Verdrag verbonden zijn, na de losmaking of vernieling van zulk Verdrag, ontbreken, of ontbreekt, en hetzelve Volk, dus geen Volk, maar eene hoofdelooze menigte, zoude uitmaken; als dan op hunne zaken, zooveel mogelijk, te voorzien, of te laten voorzien, en zich zelve tot zekeren nieuwen Vorm te vervormen, of andere en betere Regeringshoofden aantenemen en te erkennen. Daar moet toch altijd een *Vorm* bepaald worden, eer men een geregeld en wel bestierd Lighaam denken kan. De *rudis indigestaque moles* van OVIDIUS komt hier te passe.

Ziedaar den grond, waarop ik voor mij begrijpe, dat de Staten van Holland dit deden; eerst voor zooverre *in hun was*, dewijl zij bij *de Unie Philips* nog niet openlijk afgezworen hadden; en bij de *Afzwering* zij de handen nu geheel ruim kregen. Maar ook met wat gevolg? Het gevolg was, dat, al wat de Staten, als vroegere en oude Vertegenwoordigers, nu verrichteden, en besloten, dat dit was de daad, de wil, de wensch, en de verbinding van 't gansche

sche Volk, op die wijze, zoo als en *Staten* en *Volk* dit toen ter goeder trouwe begrepen. Dit behoeft geen verder betoog. Die dit ontkende, moet ontkennen de gansche wettigheid der *Afzwering*, en de *onafhanglijk-verklaring* der geheele Republiek met alle hare gevolgen.

Wat toch de *Unie* betreft: de Staten van Holland sloten met de andere Staten de Unie, en zij verbonden daaraan niet alleen de *Stadhouders*, de *Magistraten*, en alle andere Officieren, Art. XXIV. maar ook Art. XXV. alle *Burgers*, *Corporatien*, *Schutterijen*, *Gildens*, *Gemeentens*, met één woord, 't gansche Volk, en dat Volk heeft het werk van zijne Vertegenwoordigers, niet door *stilzwijgen*, niet door *smooring* hunner *stem*, maar door dadelijke werkzaamheden, en werkzaam deelgenootschap, met opoffering van hun goed en bloed, bekrachtigd en goedgekeurd, en blijven goedkeuren.

En de Afzwering van Philips voor en van wegen 't Volk.

Dezelfde Staten dan hebben, na lange raadplegingen, de plechtige Afzwering gedaan, niet *voor zich* alleen, maar voor en van wegen 't *gansche Volk*, en 't gansche Volk heeft er de gezegende vruchten naderhand van getrokken. Ik weet wel, gelijk boven getoond is, (D. I. bl. 122.) dat in het tusschentijdperk, kort na de *Unie*, er eene nieuwe orde op de *Staatsvergadering* gemaakt is, waarbij de *rang* en *wijze* van stemming is bepaald, ook der *Steden-Gemachtigden*, die over de loopende en dagelijksche zaken zouden geroepen worden; en dat men voords toen bepaalde, dat in *zaken van belastingen*, *verandering van regeringsvorm*, *Verdragen van Vrede en Oorlog*, *alle kleine Steden mede beschreven zouden worden:* maar dit betreft meer

den vorm dan *de stoffe*; meer de wijze van vertegenwoordiging, dan de vertegenwoordiging zelve; meer de uitgebreidheid derzelve in sommige mindere leden, dan derzelver kracht en verbinding.

't Gewicht hiervan.

En om die *verbinding* in hare grootste kracht te gevoelen, moet ik hier nog aanmerken, dat dit grondbeginsel der Vertegenwoordiging zich ook bleef uitstrekken tot het *verband van* alle *persoonen* en *goederen* der Ingezetenen door de Staten, in zaken die de Vertegenwoordigers bij Beloften of Verdragen op zich namen uit naam en van wege 't Volk. Dit toonen alle handelingen; dit was ook onder de Graven rechtens geweest; en 't bleef altijd rechtens. Hoe zouden zij anders aan den Prinse in 1574. hebben kunnen beloven, dat *alle de Overheden*, *Schutterijen*, *Gilden en Gemeentens* zich *verplichten* zouden, de ingewilligde *lasten* optebrengen, *of bij gebreke de onwilligen* bij wege van *dwang*, *uitpanding*, *aantasting* van *persoonen* of *goederen*, daartoe te noodzaken, zonder onderscheid of het gold het *gansche lighaam* (*corpus*) van *Steden*, *Gilden*, *Schutterijen*, *of anders?* Dit bracht zelfs de *Unie van Utrecht* mede. Bij deze beloven de Staten Art. XXIII. en XXV. uitdruklijk alle de bedongene punten te zullen *achtervolgen* en *doen achtervolgen*, — — zij *verbinden* daartoe niet enkel hunne *persoonen en goederen*, maar ook die *van alle ingezetenen*, *om bij nalatigheid gearresteerd en bekommerd te worden*: — benevens alle de *Schutterijen* enz. Maar allervolledigst blijkt dit bij den korts daarop gevolgden *Verbandbrief* uit kracht der Unie, bij de Staten aangegaan tot de opbrengst van de beraamde gemeene Middelen over elks aandeel, den

13 Julij 1579. waarbij ook de Staten van Holland, door hunne Gemachtigden „ *voor zich en* „ *alle de perſoonen, inwoonders en ingezetenen* „ — verbinden alle hunne goederen, zoo *geeſ-* „ *telijke* als *wereldlijke, roerende en onroeren-* „ *de* — om die *realijk en inderdaad* — aan- „ tehouden, — de penningen op de perſoonen „ en goederen te verhalen bij *arreſt, ſaisſisſe-* „ *ment, bekommering* of *verkooping* — ook met „ *inlegering* van ruiters of ſoldaten — en zij „ onderwerpen ten dien einde hunne Provincien, „ Steden en leden, met de perſoonen en goede- „ ren der Ingezetenen — ter *coërcitie* van alle „ Rechteren en Gerechten." (69).

De Wettigheid beveſtigd.

Wat mensch van gezond verſtand en zinnen (en hier beroep ik mij op 't gezond verſtand van den Heer J. VAN MAANEN zelf,) zal ſtellen, dat de Staten van Holland, toen zulke *Anti-democraatſche*, en tegen het denkbeeld van Volks-Oppermacht ſtrijdende beginſels, zonder 't Volk, zouden hebben durven voorſtellen, ik laat ſtaan, aannemen en te werk ſtellen, in eenen tijd, dat alles *Vrijheid* en *Onafhanglijkheid* ademde, en de *Vrijheids-kreet* alom weêrgalmde, indien deze beginſels niet bij 't ganſche Volk gekend, en die macht in de Staten, als zoodanig, openlijk erkend was geweeſt. En 't is dan ook in dien zin, dat in 't bekende *Vertoog* over de Regering van 's *Lands Staten* in 't jaar 1587. openbaarlijk voor 't Volk verklaard werd, dat alles, wat bij de Vroedſchappen als *Stedelijke Vertegenwoordigers*,

(69) Geplaatſt achter de in koper geſneden *Unie van Utrecht* bij ENSCHEDÉ, den 13 Julij 1579. met alle de Onderteekeningen.

gers, en wat bij *de Staten* als *'s Volks* Vertegenwoordigers, verricht, besloten, en verordend werd, zulks uitmaakte *den wil en 't besluit van 't gansche Volk*, zonder dat daartegen ooit iets van de zijde der burgeren en ingezetenen gedaan, getwijfeld, of ondernomen zij. En in dien zin vatte ik ook op het zeggen van IDSINGA in zijn *Staatsrecht*, D. I. bl. 90. dat „ dezelve macht „ en gezag, die van te voren, enkel en alleen, „ uit den boezem van de Landsheeren afdaalde, „ thans afdaalt uit den boezem en schoot der gee- „ nen, die in de plaats der Landsheeren gevolgd „ zijn, dat is de algemeene Ingezetenen van yde- „ re Provincie, en, *bij derzelver Representa-* „ *tie* DE STATEN, ingevolge de Gronden en ge- „ steldheid der Regeeringsform van yder Land- „ schap." En dien *form* heb ik nu in Holland aangewezen.

Zij blijven den Oorlog uitharden, en maken den Vrede 1648.

Eindelijk, om alle andere tusschenkomende Gebeurtenissen, boven in 't breede verhandeld, niet weder optehalen, als *de Opdracht der Souvereiniteit* aan *Willem I.*, die zelfde Opdracht aan den Koning van *Vrankrijk*, en de Koningin van *Engeland*, door de Staten gedaan; *zoo* vrage ik alleen, door wien, en op wiens naam is na de Afzwering 1581. en den daarop gevolgden langdurigen oorlog met Spanje, in 't jaar 1648. de Munstersche Vrede gesloten, waarbij Philips de Vierde, afstand doende van alle zijne en zijner Voorvaderen rechten op deze Landen, Territoren, en hunne bewoners, het Hollandsche Volk, zoo wel als dat der overige Gewesten, reeds lang bij alle andere Mogendheden erkend, ja geëerbiedigd, ook nu voor een *vrij* en *onafhanglijk Volk* verklaard heeft? Dit toch geschiedde niet

door

door *het Volk*, maar door *de Staten*, doch niet in dien zin, dat het Volk hierdoor voor werkzaam Souverein verklaard, of eene *Volksſouvereiniteit* wierd ingevoerd; noch ook in dien zin, en met dat gevolg, dat de Staten hierdoor wierden *eigenaars van de Oppermacht:* maar als zoodanigen, die het gansche Volk vervangende, en daarvoor bij den Koning erkend wordende, alles voor en van wegen 't Volk bedongen, wat het gansche Volk zelve, in den zuiver *Democraatſchen* Regeringsvorm, ja werklijk *de Grondmacht* uitoefenende, zoude hebben kunnen bedingen; en met *die Staten*, als nu uitmakende *eene Staatsregering, bij repreſentatie*, en niet met *het Volk*, maar met *de Staten*, dat Volk repreſenterende, is gehandeld; is de Vrede gemaakt, is aan hun en door hen *de onafhanglijkheid des Volks* van 't Spaansch gebied verklaard, en 't *Volk* heeft er de gezegende vruchten ſedert dien tijd van genoten, zoo onder het toen nog voorddurende Stadhouderlijke bewind tot den jare 1650. als in de volgende tijdperken *met* of *zonder* Stadhouder, tot aan het begin van het jaar 1795. En wel zoodanige vruchten, dat nog in 't jaar 1778., twee jaren voordat de eerſte noodlottige oorlog met Engeland, de grondoorzaak van alle 's Lands ongevallen, begonnen is, de voorſpoedige ſtaat onzes Lands en de gelukkige toeſtand van den Republikeinſchen Staats-Stadhouderlijken Regeringsvorm met zulke vreugdewekkende kleuren afgeſchilderd wierd, dat men zelfs den Heer J. DE WITT, zoo hij dien Regeringsſtand van 't jaar 1778. had mogen beleven, als daarover verheugd en verblijd, bij verbeelding invoerde: gelijk ik breeder uit de getuigenisſen van de Heeren

PIETER PAULUS, en SIMON STYL heb aangewezen (70). Maar hoe oneindig verschillen hiervan de gevolgde jaren, en de dicht op een gepakte rampen der Republiek, die onze oogen gezien en betreurd hebben, sedert wij met *de Engelsche Natie* in eenen Zee-oorlog gewikkeld zijn, en vervolgens na veel worstelens en oneenigheden tusschen Staten, Stadhouder, en 't in partijen gescheurde Volk, de geheele Republiek, voorheen zoo gezien en geacht, in het jaar 1793. in eenen Landoorlog ingewikkeld, door eene geduchte Legermacht der *Fransche Natie* overvallen en in 1795. veroverd is; hiermede gelijktijdig het gansche Staatswezen ontbonden, en de *Staten van Holland*, zoowel als die der andere Gewesten, uit hunne oude en oorspronglijke vertegenwoordiging zijn uitgezet, en de Regering zoo van *Staten* als van *Stadhouder*, en andere *Magistraten* en *Vroedschappen* vervangen is geworden door eene algemeener *Volksrepresentatie*; waarvan de omstandigheden en gevolgen bekend zijn.

Met den lof echter dezer vroeger Staatsregering, zoo als zij door zeervele treflijke pennen, zoo buitenlandschen als eigenen, en bijzonder der twee bovengemelde *Staatsschrijvers* is afgemaald, ben ik verre verwijderd, om te ontkennen, dat die Regering hare zwakke plaatzen, en gebreken, gehad hebbe; 't zij dezelve zonder, 't zij onder het Stadhouderlijk bewind, beschouwd werd. Eene Regering toch, die meer dan twee Eeuwen gelukkig voordduurde, en de verwondering was van alle Natien, heeft wel ter eener zij-

(70) Zie D. III, bl. 398—457.

zijde, door hare langdurigheid en de werkzame pogingen van groote Staatsmannen, die zij kan optellen, eene meerdere vastigheid en naauwkeuriger Regeling bekomen, vooral in zaken van *geldmiddelen* of 't bestier der *Finantien*, en van meerder zuinige beheering derzelver: zoodat, niettegenstaande alle de bezwarende omstandigheden, oorlogen, en behoeftens, altijd het beheer der *Geldzaken*, het geëvenredigde der *Heffingen*, het verstandig beleid tot voorkoming van drukking der Ingezetenen, zeer geprezen, en bij andere Volkeren hoog verheven, en ter navolging dikwils voorgesteld zijn: maar ter anderer zijde heeft die zelfde Regering door den roest der tijden ook veel geleden; en men kan niet ontkennen, dat er sedert hare inrichting grove gebreken in den vorm en het beloop derzelve zijn ingeslopen, zoo wel in 't algemeene Bondgenootschaplijke Verdrag of *de Unie*, als in de Gewestelijke Bestieren, en daaronder ook afzonderlijk dat van Holland. De toevallige zamenstelling van ons Staatsgebouw, na de Afzwering des Konings, kan daartoe de eerste aanleiding gegeven hebben (71). De pogingen tot verbeteringen in de vroegste tijden (dank zij onzen braven Voorvaderen,) hebben hierin vele gebreken weggeruimd. Dezen echter hebben niet weggenomen veelvuldige latere ingeslopen verkeerdheden en inbreuken, die brave Vaderlanders gezocht hebben door eene zachte hand, met zachte middelen, wegtenemen of te verbeteren. Dit gewichtig stuk in te treden, is geheel buiten mijn be-

(71) Hoewel dit ontkend wordt door den Heer VAN SLINGELANDT, D. II. bl. 93.

bestek. Wie daarvan meerder inlichting zoude begeren, verwijs ik naar de hieronder aangehaalde Geschriften (72). Nog minder trede ik in het gebeurde in en na het jaar 1795. bij en met de verandering dezer *Staatsregering* in eene Volksregering! Zijnde mijn oogwit, volgens den titel mijns Werks, enkel geweest „ Geschied- en „ Staatkundig te onderzoeken, in welken zin de „ Staten van Holland, gedurende de Republi- „ keinsche Regering, zijn geweest de wettige „ Souvereine Vertegenwoordigers van 't gansche „ Volk van Holland of der geheele Natie." De ge-

(72) Onder deze Schriften kan men als de beste en meest inlichtende beschouwen de *Staatkundige Geschriften*, nagelaten door den grooten Staatsman, Mr. SIMON VAN SLINGELANDT. Zijn Eerste Deel bevat *een Discours over de Defecten in de jegenwoordige Constitutie der Regeering van den Staat der Vereenigde Nederlanden, en over de Middelen van Redres*, bl. 173—314. Het tweede Deel: *Aanwijzing van de ware oorzaken van het jegenwoordig groot verval in de Generale Regering van den Staat der Vereenigde Nederlanden, en van de noodige middelen van redres, met een bijvoegsel, raakende de Provincie van Holland en Westvriesland in het bijzonder, opgesteld in de jaren* 1716, 1717. bl. 1—90. *Aanwijsing van een korte en gereede weg, om te komen tot herstel der vervallen zaken van de Republicq*, bl. 91-124. *Discours over de constitutie der Vergadering van de Hoog Mogende Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden*, bl 125-282. Het derde Deel: *Verhandeling van de Instelling, Instruetien, en Ampt van den Raad van Staat der Vereenigde Nederlanden*, bl. 1-289. *Concept van Instructie, dienende tot het Ampt van Stadhouder, of van Gouverneur Capitein Generaal en Admiraal over Holland en Westvriesland*, bl. 291-317. Het vierde Deel: *Historische Verhandeling van het gezag over de Militie van den Staat der Vereenigde Nederlanden* — bl. 1-286. en *Memorie over het redres der zaken van de Admiraliteit*, bl. 287-354. Hij heeft alle de-

gevolgen der veranderingen aan andere pennen en aan de ondervinding van volgende tijden overlatende, acht ik mijn taak, met inmenging van eenige *Geschied- Oudheid- en Staatkundige Ophelderingen*, thans afgeweven. Alleen blijft mij overig de oplossing van eenige tegenbedenkingen, zoo voor het Recht der Staten, tot aan den tijd der Afzwering 1581. als tegen het Recht derzelven tot aan de volledige slooping hunner Regering in 't jaar 1795. door anderen gemaakt.

deze stukken als Staatsman opgesteld ten tijde der Staatsregering zonder Stadhouder, maar hij laat genoeg zijne denkwijze over dat punt bij voorkomende gelegenheden doorstralen. Men kan hier nog bijvoegen twee stukjes, die na het jaar 1795. zonder drukoord en naam zijn uitgegeven, het eerste in 't Fransch, onder den titel: *Les maux & les Remèdes* enz.; in 't Nederduitsch vertaald: *Vertoog over de rampen van Holland, en hulpmiddelen daartegen — gedrukt te Antwerpen*, 1796. Het ander genoemd: *Neêrlands Staatsgebreken, en derzelver geneesmiddelen*, 1797. Men kan hiertoe geheel niet brengen, het werk, 't welk met eenen weitschen Titel, in 't jaar 1784. 1786. in 2 Deelen bij J. ALLART uitgegeven, en niet vervolgd is, genoemd: *Grondwettige Herstelling van Nederlands Staatswezen* — — alzoo dit zelve zichtbaar medebracht, om die herstelling te zoeken niet in 't verbeteren, maar in de omkeering van de *Staatsregering* zelve, gelijk ik meen bewezen te hebben in mijn vroeger geschrift 1785., en herdrukt 1788., met den titel: *De Souvereiniteit der Staten van Holland verdedigd, tegen de Hedendaagsche Leer der Volksregering, zoo als dezelve wordt voorgedragen in een Geschrift, Grondwettige Herstelling van Nederlands Staatswezen* — te Leiden. Ik zwijge van andere minder belangrijke Geschriften, die, behoudens den Staatsvorm, op *Verbetering* hebben aangedrongen.

ZE-

ZEVENDE HOOFDSTUK.

Tegenbedenkingen opgelost. En Besluit.

Tegenwerpingen.

Het *Recht der Staten* optevijzelen voor den tijd der Afzwering van de Graaflijke Regering; en *het Recht der Staten* te ontkennen na die Afzwering en gedurende de Staatsregering: zijn twee vreemde Verschijnselen, ten minste het zijn twee zoodanige stellingen, die met elkander niet schijnen te stroken, en evenwel in zekeren zin gepaard kunnen gaan. De ontwikkeling hiervan zoude een bewijs opleveren van de wankelbaarheid der Beginselen van vele Schrijvers. Doch ik bedoel alleen hier een woord te zeggen 1°. van het denkbeeld, dat vele onzer Geschiedschrijvers, Rechtsgeleerden, en Staatkundigen op velerlei manieren zich gevormd hebben van de Macht en 't Recht der Staten onder de Graven. 2°. Van de ontkenning in onze dagen, dat die Staten, gedurende het Staats- en het Staats-Stadhouderlijke Bewind, niet wettig geregeerd hebben, omdat *het Volk* er nimmer zijne uitdrukkelijke goedkeuring aan gegeven hebbe.

Eerste Tegenwerping, de macht der Staten met de Graven.

Het eerste, de Macht der Staten onder de Graven, wordt ontleend uit het bekend, en naderhand zoo dikwils misbruikt, *Vertoog van het Recht der Ridderschap, Edelen en Steden van Holland en Westvriesland* van den 16 October 1587. waarin de Staten onder anderen zeggen (73): „ Dat

(73) Zie dit Vertoog onder de Fundamentele Wetten geplaatst in 't *Groot Plakaatb.* D. I. bl. 39—47.

„ Dat den Graven en Gravinnen, bij de Ridder-
„ ſchap, Edelen en Steden, repreſenterende de
„ Staten van denzelven Lande, de Heerſchappij
„ en de Souvereiniteit derzelver Landen, wette-
„ lijk is opgedragen en gedefereert geweest; die
„ ook met zulke discretie en matigheid hen ge-
„ dragen hebben in hare Regering, dat dezelve
„ nooit hebben gedisponeerd, van oorlog aante-
„ nemen, of pais te maken, ſchattingen of con-
„ tributien over de Landen te heffen, of van
„ eenige andere zaken, den Staat van den Lan-
„ de betreffende, zonder advis en conſent van
„ de Edelen en Steden van den Lande, die tel-
„ kens daarop werden beſchreven en vergadert." Dit Betoog, door of op naam der Staten uitgegeven, moest toen ter tijd dienen, om aan den Volke bekend te maken, en voortedragen den Regeringstoeſtand, zoo als hij na de Afzwering, en bijzonder onder Leicester, plaats had (74), bij welke gelegenheid zij eene korte opgave doen nopens het begrip, dat zij, Staten, toen hadden van de Macht en 't Recht der Graven, van hunnen oorſprong, aanſtelling, en het deel, dat zij (Staten) in der Graven Regering hadden, en altijd gehad en geoefend hadden. De Heer VAN SLINGELAND (75), wiens woorden ik boven gevolgd heb, haalt uit dezelven deze vier volgende Punten, die de Staten daarbij als waarheden vastſtellen.

In vier ſtellingen.

1°. „ Dat de Graven hebben gehad de *Heerſchappij en Souvereiniteit.*"

2°. „ Dat de Graven de *Heerſchappij* en *Sou-*

(74) Waarvan zie mijn *tweede Deel* over 't geheel.
(75) SLINGEL. D. I. bl. 9, 10.

Souvereiniteit gehad hebben bij *delatie* van de Staten."

3°. „ Dat *de Heerſchappij en Souvereiniteit* der Graven niet abſolut geweest is, maar gehad heeft verſcheiden bepalingen; als namelijk, dat de Graven nooit oorlog hebben ondernomen noch vrede gemaakt, geene ſchattingen geheven, noch gedisponeert over zaken, betreffende *den ſtaat* van den Lande, als met advis en conſent der Staten."

4°. „ Dat die bepalingen van de *Heerſchappij* en *Souvereiniteit* der Graven toeteſchrijven zijn aan de *discretie en matigheid*, *waarmede zij* (de Graven) *zich gedragen hebben in hunne Regering*."

Mijn oogmerk is niet, te treden in eene *ontwikkeling*, noch minder in *wederlegginge* dier ſtellingen nopens der Staten *Macht*, *Opdracht*, *Adviſen*, en *Conſenten*. De onwaarheid van die ſtellingen is in dit mijn Werk, zoo ik hope, genoegzaam bewezen, en behoeft geen verder betoog. Ook kon ik hier volſtaan met de aanmerking van den Heer VAN SLINGELAND, bl. 31. zeggende op 't 4de Artikel, dat de bepaling, van *de Souvereiniteit* der Graven, *toeteſchrijven* aan *hunne discretie en matigheid*, hieruit ſchijnt te volgen, „ dat het recht der Staten zijnen oor„ ſprong heeft uit de *discretie* en *gematigdheid* „ der Graven, en dat, zoo zij minder *discretie* „ en *gematigdheid* gehad, maar haar uiterſte „ Recht gebruikt hadden, niet behoefd hadden „ te vragen het *advis* en *conſent* der Staten."

Maar ik zal alleen de ſtellingen zelve een weinig uit elkander zetten, met bijvoeging van het geen nog verder op die ſtellingen, in

dat *kort Vertoog* gebouwd, en er bijgevoegd wordt.

De eerste stelling; gepaard met de tweede, brengt mede, dat *de Staten*, of Edelen en Steden, de Souvereiniteit aan de Graven hebben *opgedragen*. Doch ik heb boven getoond, hoe die *Opdracht uit* en *door* het Duitsche Keizerrijk gekomen is, terwijl de aanwas van der Graven Macht ontstaan is uit de verzwakking van het vermogen van 't Rijksopperhoofd, en dus uit den schoot van 't Duitsche Rijk zelve oorspronglijk is, maar niet uit de Edelen en Steden, die toen zelfs nog geen aanwezen hadden, veel min *Staten* uitmaakten of die macht hadden. Worden geloochend.

De derde stelling: Dat die Macht der Graven niet *absolut* zoude geweest zijn, wordt afgehaald uit het *stuk van Oorlog en Vrede*, *uit de Schattingheffing*, *uit het beoordeelen en toestemmen van alle Landszaken*. Maar indien men de *Schattingheffing*, zoo als ik die heb opgehelderd, uitzondert: zoo is al het overige buiten den haak, zelfs zoo, dat de Heer VAN SLINGELAND bl. 26. van *Oorlog en Vrede* sprekende, verklaart, die stelling niet overeentekomen met *de Historien* noch *met de Registers van Holland*. Daarbij heb ik (met hem, bl. 12.) in mijn Iste en IVde Deel doorgelopen *de legislative Macht*, *het gansche beleid der Justitie*, *de aanstelling der Ambtenaren*, en de *uitvoering* van alles, benevens de verkeerde gevolgtrekkingen, die men uit het *Advisvragen* van *Edelen* en *Steden* of *Staten*, dikwils heeft afgeleid; zoodat hieromtrent niet meer te zeggen valt, dan dat de Stellers van dit Vertoog zich ook hierin merklijk vergist hebben, of wel mogelijk, dat

het

het belang der Staten, dit zoo te ſtellen, medebracht, gelijk de Heer VAN SLINGELAND bl. 9. zich uitdrukt; en die daaruit beſluit, „ dat dit „ een van de Exemplen is, welke doen zien, „ dat de Souvereinen ſomwijl meer raiſonneren „ naar het interest van Staat dan naar de exacte „ waarheid der zaken."

Dan buiten dat alles, is er nog meer in dat *Vertoog* der Staten, 't welk wederlegging of opheldering vereiſchen kon. *Zij* ſtellen als waarheden vast: „ dat de Graven bij zich zelven „ geene macht hadden; dat zij zonder de Edelen en Steden van den Lande gansch niet vermochten, als ordinair geene middelen hebbende, dan het inkomen van de Domeinen, „ tot vervalling der kosten hunner Hofhouding „ en betaling van de ordinare Officiers." Ik behoef dit niet te wederleggen. Het verkeerd begrip nopens den aard der *Domeinen*, nopens den oorſprong der Domeinen, en de overgenoegzame *toereiking* derzelven tot alles in de eerſte tijden; 't verkeerd begrip van de oudheid van Edelen en Steden; van de verrijking en vergrooting dier Edelen en Steden uit 's Vorsten Domeinen zelve, benevens verwarring der laatſte tijden, toen de Vorstlijke Domeinen zeerverminderd, en als uitgeput waren: die verkeerde begrippen ſtralen hier duidlijk door, en zijn reeds boven opgehelderd. Dat de Graven *de Edelen*, of oorſpronglijk *vrijen*, met Hooge en Lage *Heerlijkheden* uit hunne Domeinen beſchonken, en zij hierdoor vele inkomſten uit hunne Domeinen kwijt raakten, is een geheel ander denkbeeld, eene geheel andere Leer, dan dat de Graven geen middelen hadden, om zonder hulp der Edelen te beſtaan. 't Zelfde zij ge-

gezegd van *de Steden*, wier latere opkomst uit de Domeinen ik boven aanwees. „ Het gezag „ der Staten, zegt men verder, beſtond ook „ hierin, om den Graaf, door kwaden raad mis- „ leid, tot recht en reden te brengen, niet al- „ leen door Vertogen en Verzoeken, maar ook „ met het ſtrenge ſtraffen van 's Vorsten mislei- „ ders, of misbruikers van zijn gezag." Welk eene woordenpraal! Doch als men nadenkt, dat de ganſche *Rechtsplegende Macht* geheel en alleen was in den boezem, en voordvloeide uit den boezem der Graven; die ook alle Rechtbanken en Hoven inſtelden, en alle Lastbrieven tot de rechtſpraak uitgaven: zoo is 't te bewonderen, dat de Stellers van dit Vertoog zulks hier zonder nadenken ter nederſtelden; *Voorbeelden* (waarvan zij roemen) zijn er zeker niet; of zij zullen de ſtrafoefening, die de Graven, of zelf, of door hunne Gerichtsbanken oefenden, of lieten oefenen, tegen de misbruikers van 's Vorsten Macht en Gezag, hebben moeten aanzien voor rechten, die den Staten toekwamen. Zij gaan verder, en zeggen, „ dat de Staten de minderjarige Prinſen voorzagen van *Wettige Voogden*, *Momboirs* en *Gardenobels*, en dat dit ook geſchied is aan Willem V. bij zijne krankzinnigheid." Doch dit ſtrijdt geheel tegen de Hiſtorie. Zulks heeft ook met Willem V. geene plaats gehad. En 't is in 't geheel er zooverre van af, dat veeleer de Vorsten zijn geweest en erkend voor de *Voogden*, *Momboirs*, en *Gardenobels* bij minderjarigheid van kinderen der Edelen, of die de Voogdijen daarover verordenden en regelden. Eindelijk zeggen zij, dat de *Staten de oefening der Souvereiniteit altijd wettig aannamen*, *als*

de Landen door aflijvigheid, minderjarigheid, krankzinnigheid, misverstand of andere inconvenienten verlaten waren van de Wettige Bedieningen der Prinsen; zij beroepen zich hiertoe op 't aanstellen van Ruwaarden; op 't gebeurde met Maria, Maximiliaan, Philips II. en Karel II. Doch het oordeel over zulke stellingen durf ik nu gerustelijk overlaten aan hun, die de Historien des Lands meer doorzien en onbevooroordeeld gelezen hebben. Zelfs doet mij leed, dat ik hun *besluit*, ten aanzien der *wettigheid* der Afzwering, en den oorlog, daarom gevoerd, hieruit opgemaakt, hier met geen stilzwijgen kan voorbijgaan, wanneer zij bij 't gewagen van den laatsten Graaf, Philips, Koning van Spanje, met ronde woorden zeggen: dat „ men aan den oorsprong van dien oorlog geen „ andere oorzaak kan geven, *wat men daarvan* „ *discoureert*, dan dat Hij [Philips] dese Lan„ den met gewelt van Spaensch en ander Uit„ heemsch Krijgsvolk heeft willen dwingen te „ doen, *'t geen zijlieden, Staatsgewijze, NB.* „ *niet hebben goedgevonden in zaken, betref*„ *fende den staat van den Lande.*" Ik zegge hierop niets, dan alleen, dat, indien de *Staten Generaal*, zes jaren te voren, geen beter en gewichtiger gronden voor *'t afzweren* hunner Vorsten hadden aangevoerd, dan dezen: *de Vorsten wilden niet doen, wat de Staten Staatsgewijze begeerden*, als dan de gansche Afzwering op eenen zwakken en valschen grondslag gebouwd was geworden; en men van dien grond het zelfde konde zeggen, het geen de Rechtsgeleerde U. HUBERUS, nopens het enkel *schenden der Privilegien* zeide: „ dat, namelijk, indien

wij

wij de rechtvaardiging der wapeninge tegen Spanje in de schending der Privilegien alleen wilden zoeken, en wij niet bewijzen konden, dat de *grondwetten van alle Oppermacht* openlijk en klaarblijkelijk geschonden waren, wij ons dan alleen met het *bezit* der Vrijheid te vrede moesten houden," zonder daarop eenig recht te kunnen gronden (76). Doch het tegendeel is waar! Wat betreft het overige van dat Vertoog der Staten; dit behelst den lateren Vorm of die Staatsregeling, zoo als zij in 't jaar 1587. zich bevond; waarvan mijn IIIde Deel breeder handelt. En ziedaar de eerste Hoofdtegenbedenking tegen mijn Werk.

Tweede tegenwerping.

De tweede is van een' geheel anderen aard, en raakt het later Recht der Staten; en hier krijg ik te doen met zulken, die de geheele Staatsregering, sedert de Afzwering tot aan onzen tijd, voor *onwettig* en voor *usurpatie* houden, omdat ze niet *door 't Volk* gestemd is. De Staten (zegt men) konden wel, uit kracht hunner *Vertegenwoordiging*, *Philips* als Graaf huldigen; hem ook afzweren; konden wel *Willem I.* tot Souverein aannemen; de *Souvereiniteit* aan den Franschen Koning, en aan de Engelsche Koningin, aanbieden en opdragen: maar zij konden die *Souvereiniteit* zich zelf *niet aanmatigen*, en dezel-

De Staten konden de Souvereiniteit wel aanbieden.

Maar niet aan zich trekken

(76) Zie mijn D. I. bl. 241. De woorden van U. HUBER *de Jure Civit.* L. I. Sect. III. C. 5. p. 88. zijn dezen: *Quare monitos velim eos, qui de Justitia armorum nostratium adversus Hispanos loquuntur, ne meritum causae in violatione Privilegiorum, ut loqui amant, statuere velint. Nisi enim Leges Fundamentales palam violatas docere queamus, sola possessione Libertatis contenti esse deberemus.*

zonder 's Volks uitdrukkelijke toestemming.

zelve in *hunnen eigenen boezem overbrengen*, *zonder uitdrukkelijke toestemming van 't gansche Volk*; en hiertoe was geene *stilzwijgende* toestemming des Volks, al had dezelve meer dan tweehonderd jaren voordgeduurd, genoegzaam of voldoende!

J. van Maanen wederlegd.

Ziedaar het groot wapen, waarachter zich de Heer JACOBUS VAN MAANEN (77) heeft verschanst, om daarmede, naar zijn inzien, de *Omkeering der Staatsregering*, zoo wel als die des *Stadhouderlijken Bewinds*, in 't jaar 1795. goed te maken en te verdedigen. Die Heer dringt dit ten sterkste aan. Hij stelt met ronde woorden aldus: *Geene Souvereiniteit kan bij stilzwijgende toestemming opgedragen zijn.* En dit tot zijn oogmerk overgebracht, leert hij bl. 53. f. dat DE WETTIGHEID *van den overgang der Graaflijke Souvereiniteit op de Staten nooit door het Volk van Nederland behoorlijk*, UITDRUKLIJK, *is erkend of bekrachtigd.* Zij hebben dus (2de Brief) geenen grond van *wettigheid voor hunne Souvereiniteit*, en volgens Brief 10. *heeft de Natie in de aanmatiging van de magt der Staten en Stadhouders niet toegestemd; maar hare stem is door geweld gesmoord* (78).

Ziedaar eene in schijn zeergewichtige Tegenbedenking in hare grootste kracht voorgesteld.

Al-

(77) In zijn meermaal genoemd Werk: *Wijsgeerig en Geschiedkundig Onderzoek naar de wettige Oppermacht in de Vereenigde Nederlanden, sedert de Afzwering van Philips II. Amst.* 1795.

(78) Alles, wat hieruit verder door den Schrijver wordt afgeleid, om de vernietiging van de *Staats-Stadhouderlijke Regering* in 1795. te verdedigen, is geheel buiten mijn bestek.

Alles toch komt bij hem op deze twee hoofdpunten neder.

1°. Geene Oppermacht kan anders dan bij *uitdruklijke toestemming des Volks* voor *wettig* gehouden worden.

2°. De *Staten* hebben nooit van 't *Volk* zulke uitdruklijke toestemming gehad. Derhalve! Ik zal mij niet lang ophouden bij de valschheid van het algemeene Grondbeginsel, dat eene *stilzwijgende toestemming* niet genoegzaam is, maar dat er eene uitdruklijke *verklaring* van 's Volks wil vereischt wordt. Dit is wel de meening van den Heer LOCKE. Maar dit gevoelen is door de beste en meestgeachte Staatsrechtschrijvers als valsch en gevaarlijk afgekeurd. Zij erkennen allen, dat eene *stilzwijgende toestemming*, waarvan door daden of andere omstandigheden blijk is, of die uit de natuur der zaak voordspruit, bij voordurende Natiën, voor zoo verre de *uitwerking* betreft, dezelfde kracht heeft als eene *ware* en *uitdruklijke*. En indien ergens geldt de regel, dat iemand gerekend moet worden toegestaan, die zweeg, toen hij had *kunnen* en *moeten* spreken: zoo is 't vooral hier, te meerder, als er duizende daden zijn bijgekomen, uit welken de *toestemming* klaar gebleken is; zoo dat, al ware de algemeene stelling volkomen waarheid, dezelve alhier van geene toepasfing zijn zoude (79).

Maar

(79) Men zie hierover GROTIUS, *Jur. Bell. et Pac.* L. III. c. 24. §. 1. PUFENDORF, *Jus Nat. et Gent.* L. III. c. 6. §. 21 en zijn Werk, *de Offic. hom. et Civ.* L. I. c. 9. §. 9. NOODT, *de Pactis et Transaction*, c. 2. De Begrippen van het Roomsche Recht komen hier min-

Maar de waarheid al eens toegestaan zijnde; zoo zoude dezelve vooral den Heer J. VAN MAANEN voor 't hoofd moeten springen in 't betoog der wettigheid der Omkeering van de Staatsregering van 't jaar 1795. en van de aangenomen *Staatsregeling* van 1798. waarin ik geheel niet trede, en ook onnoodig is te treden, alzoo *die Staatsregeling van* 1798. naderhand geheel verworpen is, en wij thans leven onder eenen nieuwen *Staatsvorm*, die in 't jaar 1801. omhelsd en aangenomen is, en onder welken ik hartelijk wensche, dat de Opperregeerder van al het ondermaansche het Vaderland bescherme, begunstige, en Volk en Land bestendig doe wel gaan. Bij dien Heer is dan eene *stilzwijgende toestemming*, zelfs van de meerderheid des Volks, niet genoegzaam, om eene Souvereiniteit optedragen of te bekomen, vooral wanneer de stem des Volks *met geweld* gesmoord wordt. Hij zelf stelt bl. 45. *drie wettige wijzen*, waarop de Souvereiniteit kan bekomen worden.

1. Bij Erfenis.

2. Bij verkiezing van 't Volk, dat er de macht toe heeft.

3. Door een' wettigen oorlog bij verovering.

Ik

minder te pas, dan zooverre zij op de natuurlijke reden zich gronden. Waarom, niet ten oprechte gezegd wordt door *Julianus*, in de *Lex* 32. §. 1. D. *de Legibus: quid interest, suffragio Populus voluntatem suam declaret, an rebus ipsis et factis? Quare rectissime etiam illud receptum est, ut leges non solum suffragio legislatoris, sed etiam tacito consensu omnium per desuetudinem abrogentur.* En *Scaevola* in L. 5. D. *Ratam rem haberi: respondit, non tantum verbis ratum haberi posse, sed etiam actu.*

Ik sla hier de *Erfenisse* over. Deze is toch maar eene voordduring van een vorig *verkregen* recht, omtrent welks wettige bekoming de Schrijver zich niet uitlaat; maar 't welk ook, volgens *Paine's* oordeel, niet bestaan kan, alzoo hij alle *erflijke* waardigheden en oppermacht voor een monster uitmaakt.

Het tweede is het stokpaard van denzelfden *Thomas Paine* en zijne navolgers. Maar hoe kan hiermede bestaanbaar zijn 3°. de onderwerping van het Volk door een wettigen oorlog? Men kon hier vragen, of een Volk, overwonnen wordende, dan kan gezegd worden, zoo *uitdruklijk*, 't zij voor of na, toeteestemmen, om een vreemd Souverein te gehoorzamen, of door vreemde macht gedwongen te worden, om zijnen *wil* aan een vreemd heerscher te onderwerpen en hem naar de oogen te zien? Ja, daar toch eene Natie, volgens *Paine*, niet gebonden is aan vooronderlijke Verdragen, zoo kan men vragen, of zulke *stilzwijgende Onderwerping* van den wil, kan gelijk gesteld worden met eenen, eeuwen lang stilzwijgenden, doch door aanhoudende daden en medewerking des Volks gewettigden Wil, om door eigen landgenooten bestierd te worden.

Men zal mogelijk zeggen: een wettig oorlog, al ware 't slechts om geschonden rechten weêr te krijgen, baart na 't verlies eene *wettige onderwerping*. Doch hierover is alhier geen geschil. Het verschil is, of de Onderwerping als dan geschiedende, (bij *Vrede*, of liever bij *Onderwerpings-Verdrag*) door HEN, die de Oppermacht in dien tijd uitoefenden, en nu met regeren ophielden, zonder dat het Volk toen uitdruklijk

daarin toestemde, of dit hoofd voor hoofd gevraagd bekrachtigde, en zelfs zijne klagende stemme met geweld had zien smooren; of dat Volk, al werd het naderhand voorspoedig en bij billijke wetten geregeerd, bevoegd zij, om *twee*- of *driehonderd* jaren daarna, (alleen op grond, dat het toen niet *uitdruklijk* was gekend, noch ooit daarna *uitdruklijk* toegestemd had,) die Souvereine Regeringsinstelling te vernietigen, die Regering afteschudden, en eenen *anderen Regeringsvorm* willekeurig in te voeren. En met dit voorstel roer ik aan het Verschil, 't welk thans zoo vele harsens verbijstert, zoo vele verwarring veroorzaakt, en zoo vele rampen aan Europa berokkend heeft, en mogelijk nog meer berokkenen zal; *de onverbindlijkheid van een nakomend Geslacht aan de Verdragen en Verbintenissen zijner Voorzaten.* Doch dit geheele stuk aan de ijdelheid, waaruit het voordsproot, overlatende (80), merk ik alleen aan, dat de tegenbeden-

(80) Men leze hierover de uitgekomen Verhandeling van J. D. MEIJER, *Disput. Juris sistens dubia de* Thomae Payne *doctrina: in jure publico Civitatum posteros ex majorum pactis conventis non obligari*, te Amst. 1796. onder den Hoogleeraar CRAS verdedigd. Men verwart hierin meestal de *verbindelijkheid*, of 't recht van elk lid of burger, om de Maatschappij, waartoe hij zich verbonden had, op te zeggen, en zich aan dat Verdrag van Onderwerping te onttrekken en weg te gaan; met het maatschaplijk *Verdrag* van de gansche Maatschappij, van een Volk, als een *zedelijk* lighaam aangemerkt; 't welk altijd voordduurt, totdat de gansche Maatschappij gesloopt wordt, of uit een gaat, behoudens die verplichtingen, die zij te zamen hadden. In 't eerste geval heeft alleen plaats, dat elk burger door heen te gaan zich der Maatschappij kan onttrekken, mits dan ook af-

denking omtrent der *Staten* Oppermacht enkel bouwt op het verkeerde denkbeeld, dat hij zich van der *Staten Souvereiniteit* en haren oorſprong gevormd heeft: als of namelijk de *Staten* zich zelven iets zouden *op- of overgedragen hebben*, 't geen zij te voren niet hadden, of zich niet konden geven; zoo ten opzichte van de *natuur* van het *opgedragene* als van *de wijze* hoe? Het denkbeeld toch, in zich zelven richtig: *de Staten konden zich zelven niet meer geven dan zij hadden*; verſpreidt zich door zijn geheel Werk, en wordt verkeerdelijk toegepast. Ik wil geene ſpitsvinnigheden gebruiken! Ik konde anders den Schrijver met zijn eigen wapens beſtrijden. Want konden zij niet meer geven, dan zij zelf hadden: en dus aan anderen niet meer geven; en hebben zij evenwel, zonder 's Volks uitdruklijke toeſtemming, of voorafgaande geregelde *Voordracht* in de jaren 1575. en 1581. de Souvereine Oppermacht aan Willem I. op- en overgedragen: hebben zij naderhand in 1582. de volle *Graaflijke Souvereiniteit* met *Domeinen* en al, aan Willem I. opgedragen, en erflijk opgedragen, behoudens elks afzonderlijke Privilegien; ja hebben *de Algemeene Staten*, en daaronder die van Holland, na de Afzwering de Souvereiniteit aan Anjou overgegeven; en voords na Anjou's en Willems dood 1584. nog die Oppermacht aan Vrankrijk en Engeland aangeboden, en haperde daaraan alleen

afziende van de voordeelen, die hem die Maatſchappij opleverde, en aan zijne perſoonlijke, afzonderlijke, verplichtingen voldoende. In 't tweede geval is eene altijd voorddurende Verplichting, zoolang het Volk een Volk blijft.

leen de aanneming; en erkent de Schrijver *de wettigheid* van alle die daden, gelijk hij doet, omdat zij steunden *op de Grondmacht des Volks*, op welke de Staten bouwden (81); en welke dan zichtbaar werkzaam zoude geworden zijn bij *de huldiging*, door het Volk openlijk te doen: zoo moet volgen, naar 't eigen leerstelsel des Schrijvers, dat de Staten wel degelijk zulke Macht wettig bezeten hebben; en hebben zij die bezeten; hoe kan men dan beweren, dat, om *het bezit* voor zich te blijven behouden en zelfs te oefenen, zij de uitdruklijke toestemming van 't Volk, nog eerst vooraf moesten vragen of bekomen, daar de Schrijver toestemt, dat, zoowel de *huldiging* als *de afzwering* van Koning Philips, dat is, *het erkennen* en *afzetten* van eenen Souverein, door de Staten, zonder 's Volks *uitdruklijken* wil gedaan, wettig zijn geweest, omdat zij 't *Volk representeerden*, of vervingen. Die 't meerdere kon doen, kon ook het mindere. Of

(81) Hij zegt bl. 33. *de macht der Staten was de grondmacht des Volks tegen over de Oppermacht des Vorsten.* En bl. 145. „ bij de Afzwering is de Souvereiniteit overgedragen op den Hertog van Anjou." De Staten Generaal komen in deze Acte niet voor als de Souverein, maar NB. als *representerende het Volk tegen over den Souverein.* 't Is waar, bl. 169. zegt hij, dat Orange maar door eenige Leden van Holland was Souverein gemaakt; en dus niet *wettig*, (hoewel dit onwaar is) en hij schijnt dus de *wettigheid* hiermede vast te maken aan de *algemeenheid der Leden*, ontkennende, dat *allen* hadden toegestemd. En dus zoude moeten volgen, dat, als die *algemeenheid* daar was, de *wettigheid* dan ook plaats greep. Maar op die wijze werpt de Schrijver zijn eigen stelsel omverre.

Of men moet stellen, dat een Volk zelf de macht wel kan hebben, om zich een Souverein te kiezen; maar daarom nog niet, om de Souvereiniteit in zijn boezem te houden, of zelf Souverein te blijven.

Maar overwegen wij de misgissing des Schrijvers over de natuur der Souvereiniteit der Staten. Indien wij door de *Oppermacht*, die de Staten in later tijd uitoefenden, verstonden (en is de Schrijver niet wel in zulk denkbeeld?) eene geheel *volstrekte* en *onafhanglijke Souvereiniteit*, zoo als zij door de Heeren *De Groot*, *Barneveldt*, *de Wit*, en naderhand door *Graswinkel*, maar niet, zoo als zij door *Bynkershoek* begrepen is; als dan kon men den Schrijver eerder toegeven, om hiertoe eene *uitdrukkelijke toestemming* van al het Volk, van alle de belanghebbende, te vorderen. Immers in zulk geval van *onbepaalde Heerschappij*, zouden de Staten van Holland, (dat is, de Edelen en de Stedelijke Vroedschappen, die de Staatstemmen uitbrengen,) veel meer macht en recht van *Souverein* en van een *onbepaald*, en van *niets afhanglijk* Gebied, gekregen hebben, dan die Schrijvers en het Volk ooit aan de *Graven* zelve toekenden; dan zouden zij niet naar de *Privilegien* en *Voorrechten*, maar boven de *Privilegien*, bij de Unie van Utrecht en latere Verdragen, vooruitbedongen en aan elk voorbehouden, geregeerd hebben. Namelijk de eerste Schrijvers, als voorstanders van der Staten onmiddelijke Souvereiniteit, (schoon met een' Stadhouder vergezeld,) stellen de Staten van Holland zoo onafhanglijk Souverein voor, als of bij hen *de volstrektste*

Op-

Oppermacht was (82); terwijl de Heer GRASWINKEL *over de opperste macht* ook dit zelfde zonder *Stadhouder* beweert, schrijvende onder de Stadhouderlooze Regering. Hiertegen stelde *Bynkershoek* meer gematigd, dat de Staten, als *Representanten van 't Volk*, wel de *Souverein* van den Lande waren, maar daarom geene macht hadden, om tegen de Privilegien iets te doen, zoo min als volgens hem de Graven die macht hadden; maar dat de Souvereiniteit in den boezem des Volks berustte. Ten minste zoo wordt de zaak door E. LUZAC voorgesteld (83). Zulke Souvereiniteit nu, zoo onbepaald en zonder bijkomende beperkingen of verbintenissen aan vorige Rechten van Steden, Leden en Persoonen (waardoor *de Gelijkheid* meer wierdt ingevoerd,) zoude geweest zijn eene volslagen Oppermachtige *Aristocratische* Regeringsvorm, en dan bevat hebben eene macht, zeker grooter dan ooit een Graaf van Holland, hoe oppermachtig, bezat. Deze was ten minste verbonden, zoo als alle Vorsten, aan wettig verkregen en met vollen titel van eigendom bezetene Voorrechten en Privilegien, die niet dan in den uitersten nood, ex

(82) Dit zoude van den Heer J. VAN BARNEVELDT in den eersten opslag schijnen te strijden tegen zijne bovengemelde Verklaring, dat *de Staten representeerden de hooge Overigheid dezer Landen.* Maar 't is slechts schijn. Hij nam het denkbeeld *Representeren* zeker heel ruim; en den naam van *hooge Overigheid*, denklijk nog ruimer, voor de *volstrekte Oppermacht*, ten minste volgens de opgave in den tekst. Zie not. 83.

(83) LUZAC, *Holl. Rijkd.* D. III. bl. 269. Vergel. zijn Werk *over de Voor- en Nadeelen van den Invloed des Volks op de Regering*, 3de Stuk, bl. 196.

ex imperio eminenti, konden wegvallen of ſlapen. Deze Voorrechten nu, waarvoor de wapenen ook gevoerd zijn, waren ſedert den opſtand 1572. niet verminderd; integendeel men had er voor geſtreden; en zij waren door de Verdragen, 1575. 1576. 1577. en bijzonder door de *Unie van Utrecht*, 1579. en door de Voorwaarden, waarop men aan Willem I. de Oppermacht opdroeg, in 1581. en 1582. ten krachtigſte bevestigd, en als volledige Verdragspunten aangemerkt; ook waren daarbij de Staten bevestigd; en door die bevestigingen aan elkander toegezegd, werd de *Souvereiniteit*, welke die Staten na doode van Willem I. bij vertegenwoordiging bleven waarnemen, of, zoo als J. van Maanen wil, *zich zelven aanmatigden*, zoo veel meer, boven die der Graven, beperkt, als de elkander opgevolgde *Verdragen*, en vooral de *Unie van Utrecht*, dezelve uitdruklijker bepaalden; zoodat niets, dan eene *vertegenwoordigende Souvereiniteit*, die aan regels en wetten, of aan eene Staatsregeling, behoudens de Privilegien, verbonden was, in hun gekend en erkend wierd. En ziedaar ook *de wijze*, hoe? welke door den Schrijver niet naaukeurig ſchijnt begrepen te zijn, ſpelende al te onbepaald met het woord *Souvereiniteit.* De Natie erkende toen wel in de *Staten* eene *onafhanglijke Souvereiniteit*, dat is, onafhanglijk van eenige hooger werkende of werkzame en voordurende Oppermacht, boven hen; maar toch eene *Souvereiniteit*, die uit den aard der zaak, en langs vele raderen en ſchijven, in beweging gebracht, en langs bepaalde Staatsregelingen en verordeningen voordloopende, niet geheel onafhanglijk was van eenen

eenen betamelijken en verschillig *gewijzigden Volks invloed* op de verscheiden takken van Wetgeving en Bestuur; zonder dat daaruit voordvloeit eene altijd werkzame *Macht* of *Recht* tot medebestuur van 't Volk, als 't *subjectum proprium*, aangemerkt. Dit onderscheid tusschen *Volks-Bestuur* en *Volks-Invloed* is zeergoed betoogd door den bovengemelden Schrijver E. LUZAC, *over de Voor- en Nadeelen van den Invloed des Volks op de Regering*, Leid. 1788.

Men ziet dan hieruit, dat alles nederkomt op de vraag: of wij in Holland gehad hebben eenen zoogenoemden *Representativen Aristocratischen*, of wel eenen *Representativen Democratischen Regeringsvorm?* Het eerste stelle ik; het tweede stellen de nu kortling opgerezen Schrijvers, maar met zoo eene uitbundige onbepaalde *Volksvrijheid* verbonden, dat het Volk de vrijheid heeft, om zijnen Regeringsvorm of Staatsinrichting, (bij hun *Staatsregeling* genoemd) zoo dikwils zij goedvinden, 't zij om de twee, drie, vijf, tien, of twintig jaren, té veranderen.

Dit vooruitgezet, en der *Staten Oppermacht* op die manier verklaard hebbende, is nu de vraag: Of de Staten zich weleer iets hebben aangematigd, dat zij niet hadden; en of die macht der Staten door 't Volk erkend is?

En hier zoude ik het gezond verstand van mijne lezers, die de twee eerste *Deelen* hebben nagegaan, beledigen, indien ik het tegengestelde dezer twee Vragen, met welken de Heer V. M. zoo zeer schermt, op nieuws wilde betogen.

De Staten hebben zich De Staten hebben zich niets aangematigd; zij gebruikten 't recht des Volks; zij oefenden nooit andere macht dan met medeweten en goedkeuring

van

van 't Volk, zoo als die Macht verſcheidenmaal, eerst aan Willem I., daarna aan de Franſche en Engelſche Monarchen, door hun was aangeboden, maar geweigerd: en wier uitoefening door Willem I., hoe men die ook opvatte, dus na zijnen dood, in hunnen boezem verviel, met alle die rechten, welken, na 't vertrek van Leicester, ook terug keerden in den ſchoot van dat Lighaam van *repreſenterende Staten*, die uit naam en van wegen 't ganſche volk *de Grondmacht* des Volks, (om met J. V. M. te ſpreken), niet als *eigenaars*, maar als *erkende*, *wettige*, *Beſtuurders*, met volle macht, uitoefenden, en gedurende welke uitoefening, die *Grondmacht*, die bij 't ganſche Volk gezegd wordt te berusten, om zoo te ſpreken, *geacht moet worden te ſlapen*, en altijd, gedurende twee groote Eeuwen, *geſlapen heeft*, en niet *behoefde*, ook niet *vermocht wakker* of *werkzaam* gemaakt te worden, dan alleen in die twee gevallen, welke de Schrijvers *over 't algemeen Staatsrecht* ons leeren, en opgeven als buitengewone gevallen; ſchoon ook dan nog niet, met verandering of omverwerping van den Regeringsvorm zelve, ten ware het bleek, dat niet alleen de *perſoonen* niet deugden, maar de *Vorm* zelf tegen de veranderde belangen en omſtandigheden, of veranderde Volksneigingen, ſtreed. niets aangematigd.

Daar nu deze gevallen ſedert 1584. in Holland nooit plaats gehad hebben; daar de Staten nooit ophielden, met zachtheid en overeenkomſtig 's Volks meeste belangen te regeren; getuigen zoo veel aanzien, eer en macht, rijkdom en welvaart der Nederlanders; bijzonder de bloeiende toeſtand ſedert 1756. tot aan 't jaar 1780.;

daar

daar de Staten, nooit als vijand der Burgeren en des Volks, zich gedroegen, noch immermeer hunne Ingezetenen of het Volk *tiranniseerden*, noch met ondraaglijke Schattingen en Geldheffingen onderdrukten; maar in tegendeel de regering, het zij met of zonder Stadhouder, zoo gematigd uitoefenden, dat dit Land wegens zijne vrijheid en zachtaardig Bestuur de verwondering van Buitenlanders en de toevlucht van alle Vreemdelingen met zich voerde: zoo is het Besluit tegen den Heer V. M. gemaklijk optemaken.

Hoe de Stadhouder?

Maar daar wij boven zagen, dat de oorspronglijke Staatsregering, wat den vorm betreft, altijd gepaard ging met het bewind van *Stadhouders*, uitgezonderd de twee bekende tijdperken: zoo konde hier eene bedenking gemaakt worden, en wel eene bedenking, waarin de *voorstanders* en de *tegenstrevers* der Stadhouders zeer uit elkander zullen loopen. Niet wel, is de vraag; of de *Stadhouders* oorspronglijk altijd *met* en *bij de Staten* tot aan 't jaar 1650. gevoegd zijn geweest, en aan 't hoofd der *Uitvoerende Macht* geplaatst waren? Dit is eene Historische waarheid, die ieder weet. Maar, of de Staten, uit kracht hunner *Souvereine Wetgevende*, en *Ambtenaren verordenende Macht*, sedert die macht gevestigd en erkend is, ook de bevoegdheid hadden, om zonder *Stadhouder*, welken H. DE GROOT in zijne *Apologie der Hollandsche Regering*, als aan 't hoofd van den Staat aanmerkte, en nimmer buiten 't bewind sloot, en wien anderen daarom *het eminente hoofd* noemden, te regeren, en het hoogst *Bewind alleen* te voeren, of ook door anderen te laten waarnemen? Met andere woorden: Of die Staten vermogten

eene *Stadhouderlooze Regering* in te voeren, en zonder *Stadhouder* 't bewind uit te oefenen?

Die macht wordt van de zijde der *tegen-Stadhouderlingen* gesteld en vastgehouden; en, zonder die macht te erkennen, zoude men ligtlijk de Staten, sedert het jaar 1650—1672. en 1702. tot 1747. van onrechtvaardigheid en van vertredingen van eens anders rechten kunnen verdenken en beschuldigen. Doch het wordt ook van anderen gesteld, en er waren in die tijden zelfs geheele Provincien, die de gerechtigdheden des Stadhouders zooverre dreven, dat zij de Staten onbevoegd oordeelden, om zonder Stadhouder te regeren. Anderen echter, ook groote Voorstanders des Stadhouderlijken Gebieds, dachten en denken daar gematigder over. Doch hoe dit ook zij, (en ik wil liefst dit Verschil aan 't oordeel van anderen overlaten,) dit durve ik gerust, zonder vreze van tegenspraak van eenige partij, vaststellen, dat de Staten altijd de vrijheid gehad hebben, te verkiezen, *wien* zij wilden; en of zij die Stadhouders *erflijk* of voor *hun leven* willen aanstellen, zelfs zonder verplicht te zijn, om juist dezelven uit het huis van Orange-Nassau te verkiezen; hoezeer dezen, om vele redenen, thans niet te noemen, de naasten daartoe waren. Zelfs hebben de Staten, na 't kinderloos overlijden van Willem III., zijnde uit het Huis van Nassau-Dillenburg, in 't jaar 1747. eenen Stadhouder aangesteld uit het Huis van Nassau-Dietz, doch ook het naaste oir en Erfgenaam van den Dillenburgschen Stam van de manszijde, en die te gelijk reeds Stadhouder was over Vriesland, Groninge, enz.

Maar! Zeggen de Voorstanders der *Volksregering*, of *Democratie*, 't zij onbepaald, 't

Tegenbedenking uit de keus der Stedelingen.

zij gewijzigd, of door zoogenoemde Staatsregeling nader te bepalen:

De Burgers (Stedelingen en Dorpelingen) verkozen evenwel *die Staten* niet, of wel, zij kozen niet hunne *eigen Vroedschappen*, *Regeerders*, *Magistraten*, *Officieren;* dit ontbrak vooral in de Steden! Dit deed *de Stadhouder*, of dit deden de Vroedschappen zelve. Maar nu! de Burgerijen moesten die verkiezingen doen; en dan kwam dit nader aan eene *Republikeinsche Staatsregering!* (84) Ik kan deze tegenbedenking, ten aanzien der Stadhouders, met eene vraag beantwoorden; zij is deze. Was dit zoo niet bij den aanvang der Republiek, en hebben de Stadhouders niet reeds toen die rechten gehad; en vochten zij zoowel niet mede voor 't behoud hunner Privilegien als voor die van anderen?

Zegt men: ja! maar men is nu meer verlicht, en daarom moest dit verbeterd! Dit kon ik uit verschillende oogpunten beantwoorden, en dit geldt ook bijzonder bij de keuze der Vroedschappen uit hunne Lighamen zelf. In 't algemeen kan gezegd worden, dat, indien men op den grond van *nieuwer Verlichting* dit veranderen wil, hiermede dan te *veel* bewezen wordt. Als dan moesten niet enkel dit, maar duizend andere za-

(84) Deze tegenwerping betreft meer de Provincie *Holland*, dan die der andere Gewesten. Ten minste in Gelderland, Overijssel, Groninge, Vriesland, geschiedde al veel de keuze door *burgergezworens*, *gezworen gemeente*, *voor één jaar*. In Utrecht ook voor één jaar, maar door den Stadhouder, doch die in de andere genoemde Gewesten het recht van *goed- en afkeuring* oefende. Deze Tegenbedenking werkt dan minder in die Gewesten.

zaken, die echter op de Privilegien ſteunden, veranderd worden. En waar dan toen henen met de *Vroedſchappen*, ja met *de Staten* zelf?

Maar in 't bijzonder kan men antwoorden:

1°. Indien de Vraag loopt over 't inrichten van eenen regelrecht *Democratiſchen* Regeringsvorm: dan komt die bedenking zeer te pas: nu niet! dewijl wij hier niet handelden *de Republica conſtituenda* of *de Imperio populari caute temperando*, maar *de Rep. iam conſtituta*; dat is over eenen op wetten en rechten gevestigden Regeringsvorm, die wel door misbruiken voor *verbeteringen* vatbaar was, maar die niet met geweld of dwang van eenige gewapende burgers, maar door wederzijdſche overtuiging van *Regeerders* en *Geregeerden* moeten ingeſteld worden.

2°. Indien men dan vraagde, welke vorm van *verkiezen* in eene nieuw te maken Staatsregeling hier ware aanteprijzen? kon dit een voorwerp van overweging worden; men kon dan onderzoeken, of men bij de vorige Verkiezingen zich niet altijd wel bevonden had? of nieuwigheden niet altijd met gevaar verzeld gingen? Of men onze Regering wel meer *Democratisch* maken moest? Die Regeringsvorm was, zoo wij zagen, in Holland niet regelrecht *Democratisch*, ſchoon dezelve op 's Volks oorſpronglijke Oppermacht bouwde, even gelijk die van alle Natiën in haren oorſprong. Alle Privilegien, Voorrechten, Gewoontens en Gebruiken, ſedert de opkomst der Republiek, en waarvoor alle burgers, 't zij min 't zij meer verlicht, geſtreden en goed en bloed opgezet hebben, waren zoovele onderlinge Verdragen en Banden. En dus

 kon

kon een enkel gedeelte des Volks, of eenige Hoofden, meenende meer verlicht te zijn, hierin geenen grond van *verandering* vinden, noch minder tot vorige *onwettigheid* beſluiten.

3°. Maar men onderſcheide oók hier *Vroedſchappen* en *Magiſtraten*, ſchoon dikwils in één perſoon vereenigd. In de *Repreſentative* Staats-Stadhouderlijke Regering waren de *Magiſtraten* en *Officierèn* in de *Politie* en in de *Rechtspleging*, voor zoo verre zij door *Staten* of door *Stadhouder* of anderen aangeſteld wierden, geene *Vroedſchappen*; noch de eigenlijke Repreſentanten van de burgers hunner Steden; maar die van 't ganſche Volk van den Staat, of den Souverein, de Staten: dat is, zij oefenden hunne macht uit van der Staten wege; zij kregen hunne *Commisſien* van de Staten; zij ſpraken recht uit naam der *hooge Overigheid*, of der Staten. Hij, die als *Rechter* of *Officier* in eene Stads Vierſchaar zat, ſchoon zijn bewind of oordeel niet buiten de perken der Stad ging, was toch een Staatsambtenaar, die uit naam niet der *Stad*, maar van den *Souverein* te recht zat. En zooverre zijn zij onderſcheiden van *Vroedſchappen*. Daarentegen waren het de *Vroedſchaps Collegien*, en hunne *leden* alleen, die plaatzelijk *de Gemeente dier Stad* vervingen, en uit naam dier burgers handelden en hen verbonden. Maar dit daargelaten: dewijl hier van 't *verkiezen* geſproken wordt; hierin hadden de burgers ook zelfs veel vooruit. Want vooreerst de *verkiezingen*, zelfs van *Vroedſchappen*, geſchiedde toch *uit* de *burgers* zelve, uit geene vreemden, ſchoon niet *door* de burgers. Dit was reeds een voordeel. Ten tweede, deze perſoo-

ſoonen waren niet erflijk in hunne familien; dit beletteden de Privilegien, zoo veel mogelijk was. Ziedaar een tweede voordeel. Elk burger kon dan ook die waardigheid bekomen, mits met behoorlijke vereischtens. Maar ten derde: zij bleven voor hun leven aan, ten zij hun burgerrecht door misdaden als anderszins verloren ging. En zie daar een derde voordeel. Welke voordeelen niet opgewogen konden worden tegen de wankelbaarheid, wuftheid, en andere nadeelige gevolgen van loſſe Volks-verkiezingen, jaarlijkſche Wisſelingen, en daarmede gepaard gaande kuiperijen. (Waarom de Heer S. STYL elders zeide, dat alle Regeringsvormen goed zijn, uitgezonderd *de volſtrekte Volksregering*). En ſterft er iemand of vertrekt hij, zoo komt gemeenlijk de keus van een nieuw Vroedſchapslid op voor den Raad zelve, voor 't ganſche Lighaam der Vroeden, die bij ervarenheid wetende, wat last en moeite het inhebbe, en welke kundigheden er geëischt worden tot het behartigen van Stads- en Lands- en Volks-belangen, dus beter dan de geheele rest der ambtelooze burgers, *weten*, en kunnen *weten*, welke perſoonen uit die burgeren 't best geſchikt zijn, om zulke posten waartenemen. En werpt men hiertegen op de *kuiperijen*, *verdeeldheden*, *Ariſtocratie*, *Familiebevordering;* deze ſtaan niet alleen verre achter die zelfde gebreken, ondeugden, en kuiperijen, die in eene algemeene burgerkeuze, veelmaal door *Demagogen* of bedrieglijke *Volksleiders* aangevoerd, plaats grijpen; maar zij hebben nog dit vooruit, dat die gebreken, aan de menſchen en der menschlijkheid, als 't ware, zoo eigen, vrij minder *gerucht*, *hitte*, *partijſchap*, tot hunne

